

Universitätsbibliothek Wuppertal

Epistolæ obscurorum virorum

cvm inlvstrantibvs adversariisqve scriptis

Hutten, Ulrich von

Lipsiæ, 1870

Commentarius sive ad epistolarum obscurorum virorum varias partes
adcuratius explicandas adnotatio

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1009](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1009)

COMMENTARIUS
SIVE AD
EPISTOLARVM OBSCVRORVM VIRORVM

VARIAS PARTES ADCVRATIVS EXPLICANDAS

ADNOTATIO

COMPLIMENTARY

TO THE

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PAID BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

[INSCRIPTIO OPERIS.]

- 1 EPISTOLÆ OBSCVRORVM VIRORV] Inscriptio aperte in contrarium eius composita est, sub qua anno 1514. prodierant 'Clarorum virorum epistolæ' ad Reuchlinum missæ (cf. supra pagg. 1. 81. n. xv.), unde falsa est Germanica adpellatio *Dunkelmänner*, falsissima autem *Finsterlinge* (cf. p. 33.): nam quamvis Obscuroi eius hominum generis fuerint, quod nos *Obscuranten* vocamus, tamen non hoc, sed ignobilitatem famæque obscuritatem significat illa inscriptio. Ita alteram quoque Clarorum virorum epistolarum editionem, quam quasi replicationem utriusque Epistolarum O. V. syllogæ Reuchlinistæ esse voluerunt, 'Illustrium virorum' inscripserunt (p. 108. n. xxxviii.). Ceterum de inscriptione præter ea quæ in his ipsis epistolis, imprimis II. 1. 28. 36., disputantur, præcipue cf. epistolas Hutteni ad Crocum (vid. supra p. 140.), Angsti ad Erasmum (p. 140.), Glareani ad Zwinglium (p. 141.), Mori ad Erasmum (p. 141.), Behaimi ad Pirkheimerum (p. 142.), Pirkheimeri ad Huttenum (p. 142.), Erasmi ad Cæsarium (p. 143. 146.), Erasmi ad Lipsium (p. 156.), tum Menii ad apologiam Croti responsionis (p. 156.) §§ 16. sqq., item Leonis PP. X. condemnatorium breve (Lamentatt. O. V. p. 335. sq.) cum Pepericorni defensione (ed. n. pag. 159.) et Ortvini Lamentt. O. V. passim, præcipue p. 362. sq. 394. sq. et eiusd. epist. apologet. p. 396. sqq. — De adpellatione 'Epistolæ' cf. quæ Ind. biogr. (p. 417.) art. 'Modus dictandi, epistolandi' dedimus.
- 2...4 ad ven. vir. ... docentem] In Arnoldi de Tungris Articulis a. 1512. publicatis (vid. supra p. 78. n. xi.) Ortvinus Gratius adpellatur 'bonarum artium professor Oratoream poeticamque Colonie publice docens', et Prenotamenta a. 1514. Colonie edita (p. 81. n. xiiii.), quibus maxime sibi meruit, ut Reuchlinistæ Obscuros viros litteras suas plerasque fere omnes ad ipsum scribere voluerint (cf. Ind. biogr. art. Gratius, p. 383.), hoc habent exordium 'Ortwinus Gratius liberaliū disciplinaꝝ magister Christi sacerdos : in alma vniuersitate Coloniensi bonas lras publice docēs'.
- 5 variis et locis et temporibus missæ] 'variis temporibus missæ' habet inscriptio Clarorum viror. epp. (pag. 81. n. xv.), 'diversis temporibus missæ' inscriptio Illustrium viror. epp. (p. 108. n. xxxviii.)

[VOLUMEN I.]

De divisione operis in duo volumina cf. quod infra ad pag. 181. adnotatum est.

Pag. 3. EPISTOLA 1. THOMAS LANGSCHNEYDERIVS ORTVINO.

- 1 Nos singulas utriusque syllogæ sive voluminis epistolas numeris distinximus, quod in prioribus exemplis non factum est. — Hæc prima ea epistula est, de qua Erasmus Spongiæ § 92. (Hutt. Opp. II. p. 277.) 'nactus eram' scripsit 'unam epistolam manu descriptam de convivio magistrorum, quæ nihil haberet præter innoxium iocum, et ferebatur Hutteni. hæc mihi maximæ voluptati fuit ac toties inter amicos lecta est, ut propemodum hæreret memoriæ' et q. s.

Pag. 3.

- 2 *Thom. Langsch.*] Verum prænomen huius Sartoris Obscurorum chorum ducentis Ludovicus fuit. cf. Ind. biogr. p. 405. sq. art. Langschneider.
- 3 *baccalaurius theologiae formatus*] cf. Ind. biogr. artt. Baccalaureus et Ganda, Theodoricus de.
- 4 *quamvis indignus*] Solemnis superbientium praelatorum piam modestiam simulantium formula vetus.
- 5 *superexcellenti*] Hoc verbo iam Salvianus usus est, adv. avarit. 3, 18. *nec non*] Adhuc multi magistri nostri hoc doctius elegantiusque esse quam simplex 'et' putant. *scientificissimo*] i. e. eruditissimo. Tum verbi monstrum 'scientificus', quod foret 'scientias faciens', tum superlativi gradus deridiculam Obscurorum elegantiam egregie producit.
- 7 *dom. O. G.*] Cf. Ind. biogr. p. 383. art. Gratius.
- 8 *poetae oratori*] ut 'oratoream poeticamque Colonie publice docens' Ortvinus adpellatur ad p. 1. v. 2...4. *et plus si vellet*] Non ex Luciani Timone c. 52., ubi Demeas decretum in Timonis honorem proponendum recitat 'καὶ γὰρ ῥήτωρ ἀριστος ὁ Τίμων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅποσα ἂν ἐθέλοι', sed ex ipsius Ortvini iactantia hæc vanorum nominum ostentatio pungitur. cf. Quadum Kinkelbacensem Hutt. Opp. II. p. 474. n. cccclii.
- 9 *Quoniam etc.*] Hoc epistolæ initium ex Andrea Delitiani (cf. Ind. biogr. p. 357. art. Delitzsch) aliquo libello sumptum esse Zarneckius scripsit, sed ex quo nunc se nescire quærenti respondit, neque ego repperi. *Aristoteles*] Categ. s. Prædicam. 7. i. f. „τὸ μέντοι διαπορημέναι ἐφ' ἑκάστον αὐτῶν οὐκ ἀχρηστόν ἐστιν.“ cf. Metaphys. II. 1. „ἔστι δὲ τοῖς εὐπορήσαι βουλομένοις προὔργον τὸ διαπορῆσαι καλῶς.“ Ceterum non ex ipso Aristotele sed ex nescio quo eius commentatore Aristotelem hic et infra p. 5²³. 185²⁵. laudari facile viderit qui quid sibi velint hæc epistolæ intellexerit.
- 10 *Ecclesiaste*] I. 10. Semel iis qui de perverso sacre scripturæ in his epistolis facto usu queruntur, illud Erasmicum responsum esto: 'quasi sacerdotes quidam et monachi omnes pene facetias suas non desumant ex sacris libris'. Ita Ortvinus cum sua Dominicanorum factione et longe postea Weislingerus recentioresque Obscuri præcipue de epistola I. 28. lamentati sunt, ipsi nescientes eam fere totam ex libro Thomæ de Walleis, qui ordinis s. Dominici ipse fuit, compositam esse. Crotus, cui hæc epistula cum ceteris primi exempli omnibus adscribenda esse videtur, in imitando Dominicanorum stilo mirus artifex fuit, Huttenus autem, reliquarum epp. O. V. tantum non omnium scriptor et in hoc quoque doctrinæ genere discipulus amici sui Croti, inde ab harum epistularum editione, non tum demum, cum Lutheri causam amplecteretur, frequentiore sacrarum scripturarum in scribendo usum fecit.
- 11 *igitur etc.*] Quoniam ..., igitur, *weil* sive *da* ..., *so* ..., ut fere in coniunctionibus omnibus non Latinum sed Germanicum morem observant Obscuri. Ita pronomina, ubi Latina lingua ea non patitur, poni solent, ut h. l. 'ego proposui'; item numerus cardinalis pro Germanico articulo indefinito, ut h. l. 'unam quæstionem'. Præpositionibus quoque barbari nostri barbære utuntur, ut h. l. 'movere unam quæst. in qua dub. hab., ad dom. vestr.', i. e. *so hab ich mir vorgesetzt, eine Frage, worin ich Zweifel habe, an Euch, mein Herr, (an Eure Herrschaftlichkeit) aufzuwerfen*, et v. 14. *instruat* me *super* dubium etc. Quæ omnia semel monuisse sufficiat.

Pag. 3.

Pag. 3. vv. 2...23.

12 *dominatio vestra*] ut hodie Germanice *an Ew. Wohlgeboren*: nam maiorem dignitatem significat *Ew. Herrlichkeit*, ut Anglice *your lordship*. Huius loci non est vocabuli 'dominus' historiam altius repetere, et satis notum est ipsos Romanos sub imperatoribus adulandi formulis 'aeternitas, beatitudo, clementia, divinitas, dominus, excellentia, immortalitas, magnificentia, maiestas, mansuetudo, numen, oraculum, providentia, sanctitas, serenitas, sublimitas' aliisque similibus, praecipue adiectivis, sermonem Latinum coinquinasse, dominationisque titulo honorario iam Francicos reges usos esse. ita non mirum est posterioribus saeculis tum illorum nominum partem etiam inferioribus dignitatibus attributam, tum novos honorarios titulos adinventos esse, ut e. gr. in his epistolis legitur 'vestra egregitudo, eximietas, magistralitas, sua sanctissimitas'. cf. Ind. verb. voc. Vester. Quid quod hodie vel mercenarii atque mendicantes *Herren* adpellantur.

13 *non volo etc.*] Hæc modestiæ observantiæque species detegendo aperit et scriptoris et eius ad quem scribitur vanam de se opinionem. Obscuri nostri ad unguem usque consimiles eorum philosophorum videntur, de quibus ap. Lucian. mort. dial. 10. Mercurius: „Depone tu habitum primum, tum ista omnia. Iupiter! quantam inanem ostentationem gerit, quantam inscitiam, et rixandi libidinem, et vanam gloriam, quaestiones impeditas, disputationes spinosas et sententias perplexe involutas; immo etiam inutilem laborem valde multum, nugasque non paucas et quisquilias ac minutas disceptatiunculas. quin et per Iovem nummulos istos aureos, et præterea suaviter vivendi voluptatem, impudentiam, iram, luxum et mollitiem: neque enim me fallunt, quantumcunque studiose prætegas ea. tum porro mendacium depone atque inflatam arrogantiam, eamque de te opinionem quasi melior sis aliis.“ Cf. Ecc. dedol. §§ 78. sqq. in Hutt. Opp. IV. p. 532.

tentare] quaerendo explorare an didiceris, *examinieren*.

14 *cordialiter et affectuose*] ex intimo sinceroque animo.

15 *in evang.*] Matth. IV. 7. Luc. IV. 12.

16 *Salomon*] Ecclesiastici I. 1. cf. Proverb. II. 6.

19 *dedistis ... sapientiæ*] præceptor meus fuisti.

loquendo poetice] i. e. ut loquar s. si licet loqui poetice, scilicet ut ii quos Obscuri poetas nominant. cf. ad 7¹².

est ... quaestio sic introducta] quaestionis movendæ occasio hæc fuit.

20 *dudum*] olim, nuper, *vor längerer Zeit*.

fuit hic] celebratum est Lipsiæ.

prandium Arist.] quod a novellis magistris dandum erat, unde hodie quoque prandia doctoralia, sed quæ non debentur, passim in usu sunt. Cf. Ind. biogr. p. 445. art. Prandium Aristotelis.

21 *in magna letitia*] cibo potuque abunde se replentes.

ego fui etiam ibi] ipse quoque interfui.

22 *ferculo*] ferculorum nomine hic non singuli ciborum missus sed ipsæ singulæ patinæ sive lances significantur.

de malvatico] Præpositio 'de' pro genetivo ponitur, ut in linguis Romanicis. cf. sq. vers. 24. multosque alios harum Epp. locos. Malvaticum, vinum Græcum, *Malvasier*, Ital. *malvagia*, a Napoli di Malvasia sive Monembasia dictum, quamvis non in ipsa Laconica natum, dulce vinum.

23 *semellas*] simellas 67²⁷. simella = panis similaceus, *Semmel*, ex simila, *σμιλάλις*. cf. Ducange artt. Semella, Simella, Simenellus. Diez WB. v. Sémola.

Pag. 3.

- 23 *fecimus offam*] panum frusta in vinum intinximus, *wir zoppten, machten eine offa, Suppe*, Ital. *zuppa*. Gemma gemm. „Offa proprie significat frustum humectatum et dicitur ab ob et fans quasi obfans, i. e. contra fantem. versus:

Offa nocet fanti, sed prodest esurienti.“

secundum Festum (v. Pœnitam. p. 242. Müll.) „antiqui offam vocabant abscisum globi forma, ut manu glomeratam pultem.“

- 25 *procedendo . . . in aliud, semper*] quotiens devorato uno ferculo aliud invadebamus, totiens potum alium atque alium hausimus.

Kotzborgense] Cave ne Emepolitanum sive Emesiense interpreteris, quod in monte vomifico nascitur. Kotzborgense vinum apud vicum *Kötzschenbroda* nascitur, sed h. l. Kotzborgense generaliter Misnense significare videtur.

- 26 *cerevisiam*] cf. Ind. biogr. p. 346. art. Cerevisia.

Embecc.] *Eimbeck*, principatus Grubenhagensis oppidum principale, hodie quoque cerevisia sua celebratum.

Thurgens.] Torgaviensem cerevisiam, hodieque celebrem, olim ‘gaudium’ appellabant. cf. Hegendorphini Laud. Ebrietatis.

Neuburgens.] i. e. Naumburgensem. cf. 4³⁶. Hodie Merseburgensis cerevisia magis effertur.

- 27 *bene contenti*] satis lautis dapibus potationibusque abunde delectati fuerunt. Hodie quoque ubi cibi vinive satias est, volgo dicitur *ich hab mein Vergnügen, zur Genüge, ich bin vergnügt*.

dixerunt quod] Ita ‘quod’ ubicumque nos *daß*.

- 28 *magistri novelli*] quibus altero post disputationem habitam die cancellarius birretum imposuerat.

bene expediv. se] Prandium satis adfluens delicatumque adparatum esse. Recentiores dicerent *daß sie sich gut herausgebissen, einen famosen Satz gegeben hätten*.

cum magno hon.] splendide, laute, honorifice.

tunc] cf. Ind. verb. h. v.

- 29 *hilarificati*] Lexicis med. latinitatis addendum Hilarificare. *artificialiter*] docte, ex arte. scilicet more suo scholastico.

- 30 *unus quasivit*] *einer warf die Frage auf*.

magistrandus] Magistrare h. l. est magistrum facere, academicos honores conferre, non magistrum agere, ut ap. Fest. et Spartian., unde etiam ‘docere, regere, moderari’ significat. „Magistrare est magistros creare vel docere vel regere“ Gemma g. Cf. Ducange vocc. Magistrare, Magistrari. Quod de Vindobonensibus magistris Aeneas Sylvius ep. 365. rettulit (vide infra ad p. 184¹⁰), idem etiam de aliis eius temporis universitatibus verum est. Ludovicus Vives de causis corr. scient. lib. I. „Sunt“ inquit „in publicis academiis excogitati quidam velut honorum gradus, non malo utique, sententia mea, consilio: nam ut Romæ sub Cæsaribus non licebat cuivis de iure respondere, sed cui hoc esset a principe concessum, ita rectoribus scholarum visum est arcere a professione artium imperitos; eos vero quos ad hoc magno adhibito iudicio et severo examine dignos censuissent, gradu aliquo honoris insignirent, bachelarios [scilicet a batalia, *bataille* Vives deducit baccalaureos] dixerunt, vocabulo vetere lingua Gallica usurpato in tyrocinio militiæ de iis qui iam prælio interfuissent, ideo longe alio quam vulgo creditur etymo: sed non hoc agimus: hinc Licenciatos quasi facta copia quandocunque velint magistros fieri, postremo magistros et doctores. Verum quod scholæ nonnunquam opus

Pag. 3.

Pag. 3. v. 23 . . . Pag. 4. v. 5.

esset pecunia ad sumptus inevitabiles, velut alendis ministris publicis, gymnasio conservando sarto tecto, imposita est summa pecuniæ iis qui honores inirent: a primo modica, quæque necessariis impenderetur usibus. Expetiit eum dignitatis locum indignus aliquis, et quod eruditione atque ingenio præstare non poterat, tentavit iis per quos ageretur corrumpendis. Alius adorsus est illos gratia, alius promissis, alius præsentī pecunia. Ubi semel sancti prius atque incorrupti homines lucri dulcedinem gustarunt, is sensus reliquos omnes simul extinxit: certas statuerunt summas quas illi penderent qui admitterentur ad honores, quarum pars scholæ et ministris eius cederet, pars magistris et rectoribus scholarum . . . sed ut sciretur quanti ordinarie emeretur dignitas, statuta est certa summa pecuniæ, qua minorem nefas est accipere, de maiore fas est liceri. definitum etiam tempus, et assignati qui examinarent. Nominent mihi vel unum iis ducentis annis reiectum, qui versatus fuerit præscripto tempore in scholis, certam illam pecuniam dependerit, quacunque ætate, conditione, ingenio, peritia, moribus. Si quis non credit, inspiciat tot per Galliam cerdones, sartores, coquos, rhedarios, nautas, fabros, et peiores iis grassatores latronesque, artium vel magistros vel batalarios. nec desunt in Germania nec in Italia; siquis alibi non invenit, Romæ quærat⁴.

- 31 *pro persona apta nata ad fiendum doctor*] i. e. ad significandum eum qui præstitit quæ ab eis qui ad doctoris adspirant gradum postulantur — stipes ac dapes magis quam eruditio. Cf. infra p. 253²⁸.

sicut] Sæpiissime pro 'ut, qualis est'. Cf. Ind. verbor. h. v.

pronunc] Ut hodieque in multis Germaniæ partibus *für jetzt*, pro simplici 'nunc, iam'. cf. 11²³.

- 32 *in Colonia*] Sic fere ubique 'in' pro genetivo. Germanice *in* sive *zu Köln*. *mellifluus*] Versus etiam faciebat Theodoricus.

pater frater] sacerdos monachus ordinis Carmelitarum.

Ganda] rectius Gauda s. Gonda. Cf. Ind. biogr. art. Ganda, Theodoricus de.

Pag. 4.

- 1 *legatus alm. universit. Col.*] sic infra quoque p. 34¹¹.^{sq.} sed recte Henricus Gla-reanus Colonie m. non. Ian. a. 1514. ad Reuchlinum scripsit (cf. Ind. chronol. p. 129.) „Cæterum Universitas aut nostræ urbis studium nil adversus te attentavit, ni Universitatem soli Theologi, si sic appellari debeant, constituent.“ Cf. etiam Bulæi hist. univ. Paris. VI. p. 68. Unde Pepericornus sive Gratius in Defens. p. 175¹⁹.^{sq.} ed. n. „non 'ab universitate' sed 'a facultate theologica' et non 'universitatis' sed 'facultatis'.“

providissimus] Ita 'legatus providissimus' ipse de se Theodoricus. cf. Ind. biogr. cit. art. Ganda.

- 3 *Warmsemmel*] Cf. Ind. biogr. p. 499. h. art.

lansmannus] Ut lantsknechti, kaufmanni, reuteri, et similia.

Scotista] cf. Ind. biogr. p. 466. art. Scotus. et infra ad p. 208. v. 137.

- 4 *magister 18 annor.*] i. e. ante xviii annos magister factus. cf. p. 258¹⁴. 24²⁸. *tempore suo*] *zu seiner Zeit*, cum studiosus esset.

- 5 *reiecit*] = reiectus, *abgewiesen*, *durchgefallen*, non magister renuntiatus. cf. 276²¹.^{sq.} 277⁵. pati reiectionem p. 277¹⁹.

impeditus] i. e. examinibus q. v. prioribus male superatis non admissus, *zurückgestellt*. cf. ad p. 277¹⁹.

stetit] i. e. studens s. baccalaureus permansit, non recessit ab universitate. Cf. *stare in bursa*, in universitate, Bononiæ, Coloniae et similia.

Pag. 4.

5 *ulterius quoad*] usque dum, donec.6 *pro hon. univ.*] i. e. ne nihil didicisse videretur qui nihil quidem didicerat, sed tamen per legitimos annos universitati adscriptus fuerat. cf. 277⁹.sq.*intelligit bene facta sua*] versteht seine Sachen gut, weiß wohl den Magister vorzustellen. cf. 11¹.7 *parvos et magnos*] Tum de ætate corporisque habitu, tum de civili condicione, promiscuo. Secundum Statuta antiqua universitatis generalis studii Colonien- sis de anno 1392. art. 41. (*Bianco Gesch. d. alt. Univ. Köln*. I. App. p. 16) inter rectoris officia memoratur „iuste iudicare et singulorum querelas, Parvi sive Magni, Pauperis sive Divitis, absque personarum acceptione aut alia quacun- que pervertente iudicium affectione coram se admittere et plene iudicare . . .“ *senes cum iuniorib.*] ex Psalm. CXLVIII. 12. cf. p. 21³⁴.sq.8 *tenuit quod*] hielt dafür daß, tenuit, affirmavit dicendum esse.10 *doctorare 'doctorem facere'*] sed etiam 'doctor fieri', ut nos *doctorieren*. cf. Gemma g. h. v.11 *termini*] artis vocabula, *Kunstausrücke*.13...15 *sanctitatem et Christus fuit*] Ioann. XIII. 13. „Vos vocatis me Magister et Dominus, et bene dicitis, sum etenim“. cf. Matth. XXIII. 8. &c. Lepida con- tradictio huius humanitatis sanctitatisque theologicæ.14 *stant in loco dom.*] „Omnis magister noster est rabi et lux mundi“ 298²³ „Magistri nostri sunt sicut Apostoli dei“ 253²⁰. „Theologi qui sunt sicut Apo- stoli dei“ 192⁷. „predicare verbum dei sicut Apostoli“ 265¹⁰. &c.16 *quia habent nos instruere*] quia ad nos instruendos vocati sunt, quia nos in- struere eorum officium est, *weil sie uns zu unterrichten haben*.17 *deus est verit.*] Ioann. I. ep. v. 6. „Christus est veritas“. Cf. evang. sec. Ioann. XIV. 6. XVII. 17.*quapropter*] Usitatissimum vocabulum, maxime ut quæ male inter se conexæ sententiæ inepte cohererent, docte sibi constare videantur.20 *nostrare*] Lexicis med. latin. addendus art. Nos *nostrificieren* et *Nostrification*.21 *vocabul. Ex quo*] cf. Ind. biogr. p. 496. art. Vocabular. Ex quo.*Catholicon*] cf. Ind. biogr. p. 399. art. Ianua, Ioannes de.*Breviloquo*] cf. Ind. biogr. p. 318. art. Breviloquus.22 *Gemma gemmarum*] cf. Ind. biogr. p. 378. h. art.24 *Delitzsch*] cf. Ind. biogr. p. 365. h. art.25 *legit ordinarie*] Ordinariæ lecturæ antemeridianis horis habentur de 'ordi- nariis' libris, et Lipsiæ quidem, ut sequentia verba 'et etiam legit in domo sua Quintilianum' ostendunt, in publicis auditoriis. De Bononiensium consue- tudine cf. *Savigny Gesch. d. R. R. i. MA.* III. §§ 98 sq.26 *Ovidium in metam.*] Vix aliter 'Ovidii metamorphoses' tum designabantur. Ovidius cum Vergilio per media sæcula ex paucis bonis poetis Latinis præci- pue legebatur. unde Everardus Bethuniensis carm. III. de versificatione v. 23. sq. (ap. Polycarp. Leyser. Hist. Poetar. p. 826):

Quam solemnizat usus sit turba [i. e. multa egregia carmina] colenda

Ovidiana tibi quod ferat illa placet.

exponit . . allegorice et litteraliter] cf. infra epist. I. 28.28 *in domo sua*] non 'ordinarie'. cf. ad super. v. 25.*Quintilianum*] cuius et Institutiones oratoriæ et quæ feruntur Declamationes iam sæc. XV. sæpe prodierant. cf. Hain. Repertor. n. 13644... 13662.*Iuvenum*] cf. Ind. biogr. p. 401. sqq. h. art.

Pag. 4.

Pag. 4. v. 5 ... Pag. 5. v. 8.

- 28 *tenuit oppositum*] *hat Widerpart gehalten*, adversarias partes tuitus est.
- 29 *dixit quod debemus*] Sic fere semper 'dicere quod'. Cf. Ind. verbor. voc. dicere.
- 30 *Quia*] Fere perpetuum est ut ubi philosophantur Obscuri, ita quasi nova inciperet sententia, argumenta ante propositae sententiae adferant.
- 32 *una*] Raro Obscuri ita adiectivo numerali recte utuntur. cf. sq. v. 37. 'unum cantharum' et Ind. verbor. voc. unus.
- 33 *sumitur pro unoquoque*] significat quemlibet, quemcunque.
- magistro in*] ut Germanice *Meister in* ..
- 34 *seu mechan. man. seu cap.*] Scilicet liberalis scientia aut manibus aut capite exercetur, ut volgo studendi cogitandique labor *Kopfarbeit* dicitur. et ille rusticus: „*Kopfarbeit ist schwere Arbeit, das set' ich an meinen Ochsen*“. Infra (p. 38¹⁹) artes in mechanicas et liberales sive veras dividuntur.
- 36 *super hoc*] Germanice *dafür, zum Beweise, Belege dafür*.
et *ipse .. tunc .. et unus .. et ipse ..*] ut Germanice rudes balbutiunt, *und er .. da .. und einer .. und er ..* Similis Obscurorum perpetua syntaxis est.
- Horatium*] art. poët. v. 52. sq.
et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Græco fonte cadent, parce detorta ...
- 37 *admiraverunt*] Non solum verbis mirare, admirare, sed aliis quoque deponentibus multis active formatis utuntur nostri.
- portavit ei*] *propinavit, brachte ihm, trank ihm zu*. cf. ep. I. 3.
- 38 *cantharum*] 'Cantarus est vas vinarium, ein kanne oder ein becher'. Gemma g. h. v.
- Neuburg.*] Naumburg. cf. 3²⁶.
- ego volo expectare*] Triumphabundus sui aestimationem blandis verbis gestibusque tegit.

Pag. 5.

- 1 *pareatis mihi*] veniam peto, liceat mihi; ut alias 'cum licentia', *mit Vergunst*.
- birretum*] s. biretum s. baretum nostris, barretum al., Italice *berretta*, Gallice *béret*, Germanice quoque *Birret* s. *Barret*, *Mütze mit platten, eckigem oder rundem Deckel*, a Latino 'birrus', Græco *πυργός*. 'Biretum, ein byret oder nachthub'. Gemma g. h. v. — Du Cange h. v. „Birretum, capitium, capitis tegmen, lineum tenue, strictum forma ipsius capitis. Pontificum proprium fuit ... fuit etiam Doctorum ... At Italis commune fuit omnibus tegmen ... Erat vero Birretum interius capitis tegmen, ita super capitium cappæ dispositum, ut non nihil super humeros deflueret ...". Magister noster tangit tantum birretum (non deponit reverentialiter, ut p. 5³¹) amicaliter sive ut faciunt qui quos sibi gradu inferiores habent salutant.
- 3 *in uno anhelitu*] uno haustu, *in einem Athem, ohne abzusetzen*.
- respondit ei fortiter*] *hat ihm tapfer zugesprochen*, nec minus nec tardius ingurgitavit quam ille.
- pro honore*] ad significandam observantiam, reverentiam.
- 4 *Slesitarum*] Silesiacæ nationis sive Silesiacorum tum usitatum nomen.
- lati*] ut nos *munter, angeheitert*, potu excitati, nondum ebrii.
- 5 *pulsatum ad vespervas*] *zur Vesper geläutet*.
- 6 *exponere mentem*] sententiam sive opinionem scribere.
- 7 *debet .. scribere*] scribet, ut solent nostri futurum tempus addito verbo 'debere' formare, *er soll, wird mir wohl schreiben*.
- 8 *veritatem*] quomodo res vere se habeat.

Pag. 5.

8 in *Daventria*] pro genetivo loci, ut solent. *zu* sive in *Deventer*. cf. p. 3³² et in omnibus fere locorum nominibus.

tertiarius] *tertiæ* classis discipulus, ut hodie 'tertianus'. Similiter infra (p. 31¹⁵) *secundarius*.

9 *certificare*] certiorum facere, nuntiare, referre. Catholic. Io. de Ianua „Certifico cas. i. facere certum: verbum activum. et componitur a certus et facio eis. et cor[ripitur] fi.“

quomodo stat] *wie es steht*. usitatissima dictio. Cf. Ind. verb. voc. stare.

guerra] *Diez WB. der romanischen Sprachen* h. v. „*guerra* *it. sp. pg. pr.*, *guerre* *fr. Krieg* (*engl. war*), *com ahd. werra, mhd. mndl. altengl. werre zank, zwie-tracht, vb. ahd. werran verwirren*: rixas et dissensiones seu seditiones, quas vulgus *werras* nominat. *Cap. Car. C.* .“

10 *ribaldus*] Idem ed. 3. p. 348. „*Ribaldo it. altsp. pg. (. . . unrichtig mit rival erklärt)*, *pr. ribaut, fr. ribaud lotterbube, fem. ribauda, ribaude freche dirne . . . Was das mittelalter unter ribaldus verstand, sagt deutlich Matthæus Paris*: fures, exules, fugitivi, excommunicati, quos omnes ribaldos Francia vulgariter consuevit appellare, *heillose zu allem fähige menschen . . .*“. De significatione 'velites, *enfants perdus*, milites qui prima prœlia tentabant &c. vid. idem *Diez* et *Du Cange* v. *Ribaldi*. Addo ex *Vocabulario* s. l. et a. in fol. edito, quo nec *Diefenbachius* usus est, hæc verba (p. 85^a): *Ribaldus, ribald, est vir inutilis vanis dictis et factis insistens*.

11 *iurista*] Quando primum in usum venerit pro iuris consulto, qui iuri sive Romano sive canonico operam dat, definire non possum. Cf. ad p. 185²¹.

mittatis etiam adhuc semel mihi] item mittatis quæso, *und schickt mir doch auch einmal*.

12 *librum . . . Arnoldi de Th.*] cui inscribitur 'Articuli sive propositiones' &c. cf. supra Ind. scr. p. 78. n. XI. et Ind. biogr. p. 490. art. Tungris.

de multis profunditatibus in theologia] de theologicis quæstionibus obscurissimis et implicatissimis.

14 *multum subtilis*] *Subtilis* in his Epp. ubique laudi est (cf. Ind. verb. h. v.), habet tamen eum quoque colorem admixtum, quem Io. de Ianua h. v. expressit: „*subtilis, malitiosus, subdolanus, secundum Papiam*“.

habere pro malo] succensere, *vorübelnehmen*; tollere in malam partem: p. 8¹³.

15 *ita socialiter*] tanta simplicitate ut amico, *so vertraut, freundschaftlich*.

16 *promovere*] „*sublimare ad ordinem vel honorem movere, et promovere i. e. proficere*“. Io. de Ianua h. v. *furderen*. Gemm. g.

etiamsi . . . pecuniam] vel si pecuniam mutuam a te peterem, scilicet qua fautores vel promotores corrumpere possem.

EPISTOLA 2. IOANNES PELLIFEX ORTVINO.

19 *Pellifex*] *Pelzer*. „*faciens pelliceum: ein beltmacher oder kyrßner*“. Gemma g. In album *Viteb.* a. 1502. inscriptus est quidam 'Georgius Pellificus de aurach'. Förstemann p. 4.

23 *Aristoteles &c.*] cf. ad 3⁹.

24 *una res*] aliquid, quoddam.

facit m. m. consc.] multum me angit, facit ut de peccato commisso mihi timeam.

25 *missa*] *nundinae, Messe*, h. l. et p. 73⁹. 278⁵. aliis locis est *Messe, misse, ein heilig gesang*. cf. *Diefenb. Glossar.* v. *Missa*.

Pag. 5.

Pag. 5. v. 8 . . . Pag. 6. v. 12.

25 *tunc*] Germanice *da*, ut 4⁸⁶.26 *obviaverunt*] obviam venerunt.'platea. id est lata et spaciosa via, *ein strasse oder plan*'. Gemma g.*apparuerunt satis honesti q. ad asp.*] quorum habitus vestimentaue honoratiores viros indicabant.*tunicas*] *Talare*. 'tunica, *ein rock*' Gemma g. 'Tunica a tonus dicitur . . . antiquissima vestis, quasi tonica, quæ in motu incedentis sonum facit. Primum enim fuerunt pelliceæ tunice, quibus post eiectionem de paradiso Adam cum Eva induti sunt. unde . . . tunico, cas, .i. tunicam induere'. Io. de Ianua.28 *caputia*] Caputium, *Kapuzze*, *Kappe*, *Gugelhut*, unde Capucini. 'Caputium, *ein kulhut oder ein kap*' Gemma g. De statutis quæ Iudæos pilea cornuta ferre iubent, vide Haltaus. Glossar. art. *Juden-Kleidung*.*liripipiis*] humeralibus fasciis. 'Liripipium, *ein kappenzipffel*'. Gemma g. Du Cange h. v. „liripipium, epomis, unde Belgis *lijre-pijpe*, seu potius longa fascia vel cauda caputii. Henr. de Knyghton de eventu Angl. L. 4. Dominarum cohors affuit quasi comes interludii in diverso et mirabili apparatu virili . . . in tunicis partitis . . . cum capuciis brevibus et liripipiis ad modum cordarum circa caput advolutis“. Hartlieb de fide meretr. cap. De vocalibus . . . fantastice exponendis: „Liripippius, *ein Kappenzipffel*“. In Statuto Erfurt. de Iudæis a. 1389. (ap. Haltaus. l. c.) præcipitur „*Alle Juden, damit man sie kennen möge, sollen Stieffeln und Mäntel mit vier Hauptfenstern und lange Hüte ohne Kogeln oder Kugeln über den Mänteln, die über die Haupt-Fenstern langen, tragen*“.29 *feci reverentiam*] reverenter salutavi.*deponendo birra*.] cf. ad 5¹.30 *stimulavit me*] digito latus meum icit.*amore*] per amorem.31 *ante eos*] *vor ihnen*, eos salutandi gratia.32 *ut si*] ac si.34 *peccatum mortale*] proprie id peccatum est quod 'non remittitur neque in hoc sæculo neque in futuro' (Matth. XII. 32.), 'æternum delictum' (Marc. III. 28.), oppositum veniali. Casus tanquam speciales sedi apostolicæ reservatos multos enumerat const. Pauli II. a. 1468. emissa, quæ est c. 3. Extravv. comm. de pœnitentia V. 9. cf. infra ad 26¹⁵. In casibus episcopis reservatis sacerdos non nisi ex episcopali concessione absolvere potest. cf. cann. 3. sqq. Dist. XXV.

Pag. 6.

1 *facit honorem*] salutatur.2 *met Iudæus*] ipsum Iudæum.3 *sumus de via mel.*] habemus meliorem fidem sive religionem sive methodum.5 *facerent rever.*] salutarent, salutandi causa caput inclinarent.*fortificantur in sua fide*] confirmanentur in suis superstitionibus.6 *non perm. se baptizare*] nolunt baptizari, spernunt baptismum.7 *bene*] quidem, *wohl*.*scienter*] Mortale peccatum non est nisi dolo malo commissum.*cum ign.*] ex ignorantia, ignorans.9 *dignus ad combur.*] dignus qui comburer: Ignis hæreseos poena.12 *tamen adhuc*] nihilo minus *doch noch*, *trotzdem noch*.*semel*] quondam, *einmal*.

Pag. 6.

- 13 *Iudæus ligneus* &c.] Iudæus Christum crucifigens cum Petro, malleus cum clavo comparatur deridendi successoris Petri causa.
- 17 *confessor*] *Beichtvater*, Ital. confessore, Gall. confesseur. usitatus hoc sensu 'confessarius'.
- 18 *respicere*] circumspicere, evitare negligentiam.
19. 20. 29 *casus episcopalis — papalis — simplex*] cf. ad 5³⁴.
- 23 *officialis consistorii iurisdictionem* q. v. contentiosam per diœcesin habet, voluntariam habet vicarius generalis.
- 24 *gilvum circ.*] Ita Nicolaus Cusanus cardinalis in litteris ad senat. Francof. a. 1452. (ap. Haltaus Glossar. art. *Iuden-Kleidung* et *Iuden-Zeichen*, p. 1054.) „Cum nos alias in civitate Maguntina provinciali synodo præsideremus, inter cætera quoddam statutum de Iudæis et crucis Christi inimicis in eadem synodo innovatum exstitit, In quo sub cessationis divinatorum et sub vacationis communionis poenis districte mandamus, quod Iudæi de cætero signa deferre debeant conformiter, ut in urbe Roma, et nonnulli dubitare videntur, quomodo in urbe Roma Iudæi deferant, hinc nos, prout in aliis nationis locis ordinavimus — declaramus, signum huiusmodi esse debere CIRCULVM DE CROCEIS FILIS visibiliter censurum [? cusurum], cuius diameter communis hominis digito minor non sit, ANTE PECTVS, quod masculos in veste extrinseca, ita quod omnium eos induentium oculis appareat, et duæ rigæ blanci coloris in peplo mulierum, in signum differentiae, ut a Christianis discernantur“. V. in Privil. Civit. Francof. p. 328. Et in Mandato Senat. Northus. an. 1559. (ap. eumd. Haltaus. p. 1055.): „Es sollen auch alle Juden, die in dieser Stadt ein- oder ausreiten oder gehen, ihr öffentlich Judenzeichen, einen großen gelben Ring an ihren Kleidern unbedeckt tragen, damit sie erkant, und für ehrliche Leute nicht angesehen werden. Wer darüber angetroffen, der soll zur Gefängniß bracht und in eine Buße verfallen seyn“. in Lesseri chron. p. 255.“
- 25 *deberetis*] debebas, debebatis.
- 27 *profundus*] bene doctus. 'zelosos' dicebant in exercenda defendendaque ecclesiastica doctrina acres industriosque. hæc fere, ut *speculativus* (cf. ad 8¹⁶), magistrorum nostrorum epitheta ornamta sunt.
- 28 *quatinus*] quatenus pro 'ut' mediæ Latinitatis vocabulum frequentissimum.
29. 30 *an est — videtur*] num sit, videatur.
- 33 *rectum*] *Recht*, iustum et æquum.
- scandalum*] offensio, iniuria quæ magistris nostris fit.
- non est diff. inter Iud. et Christ.*] Scilicet consultatione sua die 9. Nov. a. 1510. emissa etiam Colonienses theologi inter alia postulaverant, 'ut Iudæi signo evidenti a Christianis distinguerentur'. Peperic. Defens. p. 3^b. Cf. Haltaus l. c.
- 35 *dom. imperator*] Ita postea sec. Haltaus. l. c. a. 1578. „Ferdinandus der erst, unser gelibter herr und vatter — geordnet hat, das alle und jede juden — zu ainem Zaichen, daran sy von den Christen unterschiden vnd erkhent werden sollen, Nun hinfüro an jren obern Röckhen oder Claidern, auf der linckhen seitten, vornen an der prust, ainen gelben Ring, von ainem gelben tuech gemacht, öffentlich vnd vnverborgten tragen sollen.“ Cf. ad proxime superiorem v. 24.
- 37 dictamen vocatur quodcunque brevius scriptum, sive poeticum sive prosaicum, sive epistola sive commentarius, ut nos *ein Aufsatz*, non solum *eyn Gedicht*, ut habet Gemma g. Cf. ad 60³⁰. et Ind. biogr. p. 417. art. Modus dictandi. H. l. significat sequentem epistolam 3. cf. p. 8¹.
- 39 *constans*] assecla, socius, compotor.

Pag. 7.

Pag. 6. v. 13 ... Pag. 7. v. 19.

- 1 bonam societatem Obscuri dicebant vitæ libidinosæ luxuriosæque societatem.
 2 *commendat vos laudabiter*] tuum nomen, te, non sine laude sæpe memorat.

EPISTOLA 3. BERNHARDVS PLVMILEGVS ORTVINO.

- 5 Plumilegus (vulgariter *Federleser*) 'ex Wittenpurck' scribit, ut aperte 6³⁸. dictum est, quod etiam ipsa epistola, quamvis unde scripta sit non adiciatur in fine, per ea quæ de Sibuto habet, aperte docet. sed quinam magister noster sub illo ficto nomine perstringatur nescimus.
- 8 *Mus miser, &c.*] Idem proverbium legitur in Olearii quodlibeto de fide concubinarum Heidelb. a. 1500. habito (*Zarncke, Die deutsch. Univ. i. MA. Lpz. 1857. p. 101*). Plaut. Truc. IV. 4, 15. sq. „Cogitato Mus pusillus quam sit sapiens bestia, Aetatem qui uni cubili nunquam committit suam“. Plumilegus autem dicterium habet ex Olearii l. c.
- 9 *cum support.*] i. e. veniam peto. barbara locutio ex iis quæ rudiores rustice homines adhibent, ut urbani beneque morati videantur; ut infra 9¹². et all. ll. 'cum licentia', et apud nos *mit Verlaub, mit Vergunst* et similia.
- 10 *superdaret*] traderet, proderet spreta amicitia. Ad Iudam Christi traditorem adludi videtur.
- 12 *hic*] Wittenbergæ. cf. ad superior. v. 5.
Georius.] Georgius, *Jöres, Jores* in Germania inferiore, Iorius p. 532. v. 1.
Sibutus] Cf. Ind. biogr. p. 469. h. art.
 poetæ sæculares h. l. sunt humanistæ q. v., ut alias, e. gr. 11²⁸. 18⁹. inter poetæ sæculares s. antiquos omnes veteres profani quos dicimus classici scriptores, e. gr. Cicero, Plinius, Valerius Maximus, alii ab Obscuris enumerantur. cf. epp. 10. 11. 14. et all., imprimis Ind. biogr. p. 491. art. Urbanus, Henr.
- 13 *legit in*] scholas, prælectiones habet de.
 poetria h. l. non solum 'artem versificandi s. metrificandi', sed generaliter omnes litteras humaniores significat. cf. 26¹⁶, ubi scholastico litterarum generi opponitur.
bonus socius] Cf. ad 7¹.
- 15 *zeccha*] conpotatio, *Zecherei, Saufgelage*.
Turgens.] cf. ad 1²⁶.
- 17 *ascendit mihi in caput*] crapulam facit, *steigt mir zu Kopf*.
- 18 *non stetit bene mecum*] *nicht gut mit mir stand*, male mihi volebat, non amice mecum vivebat. inimicator 199²⁶.
- 19 *apportare, zutrinken, vortrinken, einem eins bringen*. Is cui apportatum est, ex lege symposiaca tantundem bibere, 'simile facere, *ein gleiches thun, nachtrinken*, respondere' debet, nisi eum qui propinavit, ad gravioris iniuriæ vindictam provocare vult. Cf. Hutt. Opp. II. p. 107. v. 24. sq. In libello de generibus ebriosorum legitur (ex ed. Zarncke p. 134.): „Igitur ut ex neotericeis quidam non indoctus scribit, hæc propinandi vetus consuetudo, qua tam absentes quam presentes ex mera amicitia et benivolentia ad bibendum, quantum sapiat et voluntarium sit, subinvitamus, non solum non abolenda, verum etiam tanquam humanitatis et officii plena a quibuscunque etiam colenda et imitanda, et pro hoste inimicoque censendus, qui sic bibere inter amicos contempserit. Neque damnandus et ille fuerit, qui modum aliquando sed raro in bibendo excesserit, quandoquidem et medicorum consilium est, quemque bis in mense debere inebriari.“

Pag. 7.

20 *cavisavi*] admonui, provocavi ut 'simile faceret'. Aliter 24¹⁷.21 *cum silentio*] silens, ne ab iniuria quidem se excusans.22 *confundere*] *beschamen* oder *lesteren*, *begyssen*. Gemma g. — Diefenbach Glossar. „Confundere (i. confutare, blasphemare) *czusamen-gyssen*, -*fugen*. *begies-sen*. *virstoren*. *vorstören*. hd. *lestern*, *schenden*, .. *beschemen*, .. *verthumen*, *vertumen*, *verdumen*, *verdomen*.“23 *cantarum*] *cantharum*. cf. ad 4²³.*percussi ei ad cap.*] *hab' ihm ihn (den Krug) an den Kopf geschlagen*.24 *iratus super me*] irasci super aliquem (pro alicui) sæpe legitur. Cf. Ind. verb. h. v. *fec. rurorem in domo sua*] Gravior iniuria est ipsi hospiti facta.26 *Quid tunc est?*] i. e. nihil refert, plane non curo, quod in me odium suscipitis. *Was ist's dann, was liegt dran, daß etc.**bene*] ut Germ. *wohl*, i. e. et antehac, prioribus quoque temporibus; contra v. 29. 'bene' est pro 'certe, *wenigstens*'.28. sq. *habeo — sicut vos*] ipse quoque inter poetas amicos habeo, qui facile te vincant in arte.29 *merdare in*] Hodieque inter infimam plebeculam usitata contemnendi forma. Ceterum sæc. xvi. hoc verbum, ut alia eius modi, non tam turpe indecorumque habebatur.32 *tu met*] tu ipse. iam 'tibissat s. tuissat', *duzet* eum cui antea modeste pluralem numerum non denegaverat, quem 'vobisaverat'.*in cute*] Similis vulgari veterum dictioni 'intus et in cute' (Pers. sat. III. 30.) nostra est '*in deiner Haut drin*'.34 *Sotphi*] est Sutphaniensis, Zutphaniensis. cf. Ind. biogr. p. 473. art. *Sotphi*, ubi et de eius Glosa notabili ad Alexandrum Gallum scripta, infra sæpius memorata, dixi.*Kneck*] *Kuijk*, bursa Cucana. cf. ibid. p. 322. art. *Bursæ Colonienses*.*glosa notabilem*] super IIII partes Alexandri. cf. cit. art. *Sotphi*.35 *Rutgerus*] cf. ibid. p. 460. art. *Rotger Sicamber*.*bursa montis*] s. montana, *unter 16 Häusern*. Cf. ibid. p. 322. art. *bursæ Colon*.36 *cordialiter*] ex animo, *herzlich*.

Pag. 8.

5 *defenditis*] Ortwinii Prænotamenta (cf. Ind. scrr. p. 81. n. xiiii.) nuper edita erant, neque ignorabant Reuchlinistæ illum Pepericorbianos libellos Latine edidisse. *unam novitatem*] aliquid novi.6 *Valete in Chr.*] Non biblica est hæc salutandi forma.

EPISTOLA 4. IOANNES CANTRIFVSORIS ORTVINO.

8 *Ioannes Cantrifusoris*.] 'Wolfgangus cantarifusoris de Zwickau' in albo acad. Viteb. a. 1502. inscriptus legitur ap. Förstemann. p. 3. Germanice *Kannegießer*. Idem 'Guolfgangus Cantharifusoris Czuicaviensis Artium magister. pridie nonas Septembres Anno 1507.' duo carmina 'Magnifico : ingenuo viro Christophoro Scheurlo Nürnbergensi. V. I. doctori ac alme Vitenbergeñ achademie moderatori vigilantissimo' composuit, quæ extant in fine libelli inscripti *Orationes Doctoris Christophori Scheurli Nurenbergensis: et magistri | Wolfgangi Polichij Mellersadij. habita in gymnasio Wittenburgensi: Rectoribus scholasticam | prefecturam ineuntibus. Anno Domini. 1507. | M|fortes Fortuna Formidat | C. S. D. | s. l. et a. 12 foll. in 4°. —*

Pag. 8.

Pag. 7. v. 20 ... Pag. 8. v. 26.

- 10 *quoniamquidem*] Ita non solum Magistri nostri scripta sua incipere fere solebant, ut olim nostrates „*Sintemalen*“.
- 11 *tract. levitates ad invic.*] sq. v. 23. docet, Cantrifusorem innuere non solum in petulantibus iocis lusibusque innocentibus, sed dissolutis etiam exercendis olim Ortvinum socium se habuisse. cf. 14⁹, 10. 20²³, sqq., &c.
non est cura vobis] non moleste fers, nihil curas.
- 12 fantasia h. l., ut 12⁷, est *dummes Zeug, schlechter Witz, verkehrter Einfall, toller Streich*. cf. 17²⁶, 299²⁷.
toll. in malam partem] cf. ad 5¹⁴.
- 13 *cavillationem*] ludificationem, *Neckerei*.
- 14 *taliter*] similiter.
- 15...17 *hic ... Georgius*] Vitenbergæ ... Georgius Sibutus. cf. ad 7¹².
- 15 *profundus*] cf. ad 6²⁷.
- 16 *speculativus*] *nunfindig*. Gemma g. i. e. qui novas quæstiones earumque resolutiones facile excogitat.
- 19 *collatio*] proprie est quod hodie *Pickenick* dicitur, convivium ad quod parandum unus quisque sociorum aliquid ciborum potusve confert, sed h. l. est ipsum serotinum monachorum convivium. quam significationem, si historiam tantum, non etymologiam respicimus, recte sic explicat Ducangius art. *Collatio* „apud monachos præsertim dicitur sacrorum librorum lectio, quæ statis horis, maxime post cenam coram iis fiebat. Sic autem dicta quasi *collocutio* vel *confabulatio*, inquit Smaragdus ... A collationibus monasticis, quibus finitis ad bibitionem ibatur, serotinæ cenæ *collationum* appellationem sortitæ sunt.“ Sed adiecit: „Nam vix est ut probem, quod quidam volunt, vocabuli etymon hauriri debere a cænarum antiqua collatione, quam Concilium Laodicenum ἐκ συμβολῆς συμποσία vocat. Udalric. l. I. Consuet. Cluniac. ... c. 18. *Post vespas cæna, post cænam cæna servitorum, post cænam servitorum officium pro defunctis, post officium Collatio, et ita ad Completorium*. V. c. 41. Monasticum Anglicanum t. 2. p. 370. *‘Et legat unus frater tam in prandio quam in cæna et collatione’*.“
- 20 socialis, *gesellig*. Gemma g. Cf. etiam Catholic. h. v. Latinum est vocabulum, sed non Latina hæc significatio.
letæ mentis] *guter Laune, lustiges Sinnes*.
ad dimidios et ad totos] *auf halbe und auf ganze*, i. e. *Becher s. Kannen*. cf. ad 7¹⁹.
- 21 *de sero — de mane*] *abends, morgens*.
- 23 *eos*] i. e. socios suos, non, ut ed. m. a. 1858. habet, *alios*.
- 24 *de talibus emendare*] corrigere, vituperare, emendare hos malos eorum mores.
tunc ipsi incipiunt] i. e. contra vero ipsi præeunt heluationes et intemperantiam.
verecundia] hæc est stomachari, quod prædicator sordes magistrorum nostrorum publice prodiderit. scriptorem non sordium, sed earum detectionis pudet.
- 25 *super eum*] i. e. ei. *ich bin zornig über ihn geworden*.
- 26 *imaginare*] i. e. excogitare. active neque in Vocabulariis neque in Gemma g. legitur.
semel &c.] forte quidam mihi rettulit. — Similem fabulam Boccacium narrare vix opus est monere.
- quomodo*] ut in non nullis Germaniæ provinciis *wie* pro *daß*. quod Latine per acc. c. inf. reddendum erat.

Pag. 8.

27 *de nocte*] noctu.

supponeret] Quod semel ap. Plaut. Cist. II. 3, 11. legitur „eamque me mihi supponere“, non ex Plauto puto in constantem apud Obscuros usum venit, ut supponere dicerent pro rem veneream facere, stuprum sive in scortum adulteramve sive in puerum facere. ‘Supponere i. e. subtus ponere, *underlegen*, *undersetzen*’ Gemma g. Sed alio sensu discipuli appellabantur *Suppositi* s. *Supposita*. quod vocabulum vide in Ind. verb.

32 *quod statim perminxissem me*] *daß ich mich auf der Stelle hätte bep..... mögen*, ut fere ilico perm. ... Cf. quæ ad 7²⁹. adnotavimus.

tollite] aufer tecum.

pontificalia] h. l. non quæcunque sed tantum tibialia vestimenta, femoralia, hosas s. osas, *Hosen*, *Beinkleider* significat. Cf. de bracciis cuiusdam minoritæ adulteri pro sanctis reliquiis habitis Poggi facetias, et Monopolium *der Schweinezunft* ed. Zarneck. p. 107. v. 26. sqq.

33 *exterius*] ante domum, in platea.

merda] Raro ap. vett. scrr. legitur, sæpe apud med. Lat. scriptores. in his epp. etiam, merdæ, merdum, merdrum. Gallice *merde*. Catholicon habet: „Merda, de, et hoc merdum, di, dicitur a merus, ra, rum, per contrarium, quia non sit mera; vel dicitur a meris, quod divisio vel pars, quia stercus in digestionem dividitur ab eo quod incorporatur, et per secessum emittitur. [inepte. Voss. etymologic.] et inde turpia derivata, scil. hæc merdula, lę, diminutiv.; et merdosus, sa, sum; et hæc merdositas, tatis; et merdo, das, davi, dare. i. merda inquinare, stercorare. Et est activum cum omnibus suis compositis, ut merdifer, ra, rum,“ &c. Menagius (diction. etym. franç.) h. v. „Tout le monde sait que ce mot français vient du Latin *merda*, mais tout le monde ne sait pas d'où vient le Latin *merda*“ &c. Etiam Voss. et Schwenck. referunt ad Græcum *μέρδεν* in *ἀμέρδεν*. Frisch WB. Merda, *Schisse*, *Scheiß-Dreck*, *Kacke*.

34 *dici* ... *discret.*] admonni ne nimium eum vexarent,
adiuvi eos quod] in eo opem eis tuli, ut ...

35 *ita*] sic, hoc modo.

vindicavi de] i. e. vindictam sumpsit de.

36 sq. *non debetis aliis dicere*] cave ne rei rumor spargatur, fac ne prædicatorum infamia aliis innotescat.

Pag. 9.

1 *sunt pro vobis*] Prodierant non solum Arnoldi Articuli (Ind. scrr. p. 78 sq. n. xi.) a. 1512. et a. 1514. Parisiensium Acta (ibid. p. 82. n. xvi.), sed Francofurti etiam, Moguntiae, Romæque prædicatores Coloniensium vela quantum poterant intendebant. Cf. consp. chronol. ad hos annos et quod ad 8⁵. adnotavi.

4 *mirificus*] miraculorum artifex. sane, ut Bernensis, (de quo vid. ad 296¹¹.) et Norimbergensis et Ferrariensis aliorumque.

5 *non irascimini*] cf. supra 8¹³.

EPISTOLA 5. STRAVSZFEDERIVS ORTVINO.

9 Salutatio fere ex Caroli [cf. Ind. biogr. h. art.] epistolari desumpta est. cf. 16³².

11 *cogito de . . v. d.*] tui memor sum, memoria tui mihi semper recens est.

cottidie ad minus semel] singulis diebus certe semel, non minus quam semel.

12 *vestra dominatione*] cf. ad 3¹².

Pag. 9.

Pag. 8. v. 27 . . . Pag. 9. v. 30.

13 *miraculum*] res quæ vix credi potest.

nobilista] Huttenus, qui fuit Meyeri 'inimicator'. cf. Ind. biogr. art. Meyer. — nobilista Nostris non solum 'nobilis alumnus' (ut Ducange h. v.), sed generaliter 'nobilis', neque semper cum aliqua contemptionis significatione. cf. e. gr. 66¹³. „ex antiqua familia nobilistæ“.

14 scandalizare, *schenden*. Gemma g. Nos *schmählich tractieren*. unde scandalizator 16¹.

15 gutta pro minima particula translate etiam non fluidorum et apud veteres legitur, ut contra apud nos morsiuncula, *ein Bißchen*, etiam de non solidis in usu est. itaque eleganter guttam h. l. posuit Straußfederius, quamvis hoc, *und er hatte nicht ein bißchen Scham*, non Latine sed magistraliter expresserit.

16 *pretensus*] *anmaßend, hochmütig*. Usitatus 'præsumptuosus'. Cf. Gall. *présentieux*.

17 *dedit ei unum Knipp*] *schlug ihm ein Schnippchen*, digitis crepavit in despectum eius.

18 *mitterem solv. coll. meum an*] paterer caput mihi abscindi, si, *ich mir den Hals abschneiden lassen, wenn . .*

20 *sancta Maria*] Imprecatio Petro Meyero usitatissima, ut multi non solum harum epistolarum loci ostendunt. Scilicet in illa diu agitata controversia de immaculata s. virginis conceptione Dominicanus Meyerus ab ea parte stetit, quæ nuper 'dogmatizata est'.

21 *tamen — nihil*] i. e. quidquid dicat ille nobilista, Reuchlinum me doctiorem esse, *so versteht er doch nichts von den libri Sententiarum* [Petri Lombardi, quarum exempla et commentaria innumera sunt. Vide Hain Repert. n. 10183... 10201. Panzer Ann. typogr. X. p. 467. et Ind. biogr. artt. Albert. M., Alex. de Hales, Duns Scotus, Guil. Occam, Petrus Hisp., Thomas Aq. & alios.]

23 *poetrium*] Cf. ad 7^{12, 13}.

ego vellem bene] *ich könnte, wenn ich wollte, gar wohl auch*.

24 *componere metra*] facere carmina, versus, *dichten*.

25 *Sulpitium*] Cf. Ind. biogr. p. 481. h. v.

ipse deberet] i. e. Reuchlinus ne posset quidem . .

26 *in theologia . . . arguere pro et contra*] h. l. respicitur ad speculum oculare, cuius folia XXI...XXX satis probaverant Reuchlinum in quæstione de iudaicis libris abolendis posse arguere pro et contra. Cf. Ind. serr. p. 76. n. ix.

27 *ipse*] Meyerus.

29 *cibus diab. . . epistolari*] Hieronym. epist. xcvii. 11. „Cibus diaboli negatores dei sunt“. sed Meyerus h. l. vult quod postea Ortvinus in Lamentt. II. 19. (ed. n. pag. 377¹⁶.) scripsit „Postremo Hieronymus noster in epistola de duobus filiis [cf. cit. p. 337. not. 16.] „Dæmonum“ inquit „cibus est carmina poetarum, sæcularis scientia, rhetoricorum pompa verborum.“ — Hieronymi Stridonensis episcopi Epistolæ, quæ h. l. Epistolæ H—i appellantur sæpe sæcc. xv. et xvi. editæ erant. cf. Hain n. 8549...8561. Panzer Ann. typ. X. p. 403. sq.

30 *bufo*] scurra, sannio, Ital. *buffone*, nobis *Hanswurst*. Ducange ex ed. Adel. v. Buffo. „Buffones, scurræ, Gallis *bouffons*. Breviloq. Goliardi, buffones, ioculatores . . . Adamantius Martyrius: Bufo, *φωλύρατος* [Pausback] etc.“ Quod posterius probem, cum Latinam bufonis significationem (*Kröte*) etiam ab inflatione deducendam esse existimem. displicet itaque quod „mavult Cangius a *buffa*, quod mimi ac scurræ invicem sibi alapas ac *buffas* [Püffe. cf.

Pag. 9.

Diez WB. v. buf.] infligentes risum spectantibus moveant⁴. Satis etiam notum est aliam buffonis, aliam pulcinelli personam esse.

- 31 *sufficiens* in aliqua doctrina proprie dicebatur qui tirocinio deposito ut academicæ dignitatis adipiscendæ dignus haberetur, satis promptæ eruditionis specimen exhibuerat, sive ut cum hodiernis etiam magistris nostris loquamur, qui in examine rite steterant, „persona apta nata ad fiendum doctor“, ut est 3⁹¹. Ceterum Reuchlinus et in oculari speculo et imprimis in Germanica declaratione [Ind. serr. p. 75. sq. n. viii. ix.] non uno loco diserte protestatus erat, se non theologiæ sed iuris ‘sæcularis’ (*in weltlichen rechten*) doctorem et esse et haberi velle.

- 32 *librum satis theologicalem*] Speculum oculare puto indicatur, non opus de verbo mirifico, ad quod Antireuchlinistæ tum omnino non respiciebant. *nominavit*] sc. iste bufo nobilista.

- 34 *casearius*] monachus mendicans, cui pro eleemosyna caseos dare pauperes mulierculæ rusticivæ solebant. unde tum *Käsemönch*. cf. p. 228. v. 5. „Terminarii (Ducang. h. v.) apud ordines mendicantes dicuntur, qui habendis per agros cuique conventui addictos concionibus destinantur. habent enim singuli ordines illorum conventus circumiecti territorii pagos, intra quos duntaxat eleemosynas colligere liceat, ne cum iactura caritatis et periculo scandali mutuis officiant commodis“. Invidia eiusmodi caseariorum vel in proverbium abiit.

- 24 *commensales*] modo generaliter, ut h. l., sic appellantur ad eandem mensam adsidentes (*Tischgenossen*), modo specialiter bursarii, in bursa mensam habentes (*Kostgänger*). cf. ad pag. 26¹⁷. de domicellis adnot. Diefenb. Glossar. „Commensalis, *tisch-, tafel-geselle, kostgenger, miteßer, commensaill.*“

- 35 *scandalum*] *ein schand, occasio ruine*. Gemma g. *simplex*] qui „in nulla facultate promotus vel qualificatus est“ p. 18⁴, qui „neque est promotus neque qualificatus in iure vel in artibus“, 16^{3.99}. quod quidem de Hutteno verum non est, ut probatur Hutt. Opp. I. p. 5. sqq. n. ii., sed verum est ipsum Huttenum passim significasse nullum gradum academicum se adeptum esse. Cf. infra ad 10⁵. ‘gradibus aptos’.

irreverentialis coram uno m.] magistro irreverens.

Pag. 10.

- 1 *evang.*] sec. Ioann. VIII. 48.

diabolum] ‘dæmonium’ habet Vulgata.

- 2 *realiter exped.*] Fere ut nos ‘argumentis ad hominem aliquem refutare’, evidentissimis argumentis repellere.

- 3 *trufator*] Truffa, Gall. *truffe*; *Poße, Windbeutelei*; verbum truffare (*trufar, truffer*), *einen zum besten haben*, deductum a v. *trifola*, Gall. *truffe*, Lat. *tuber* secundum Diez Etym. W. p. 432. ed. 3. ‘Trufa, trupha, truffa, tuscherie, dußerie, betrug o. biebery, . . boßhait’ Diefenb. Glossar. Ap. Ducang. legitur truffare, truffare vel truffari = illudere, fallere. ibique truffator cum *baratator, abusor*, comparatur. Diefenb. Gloss. art. ‘trufator, gecke, teuscher, lecker, leicher’. Truffare, truare, *teuschen, spotten, bespotten, betriegen. gecken. belachen, leichen, geilen, muen*’.

procedere in factis] quæ ut coepta sunt proseguere.

- 8 *mardaris schubis*] *Schauben von Marderpelz*, *schubæ* ex melium pellibus consutæ.

Incertum est, utrum *mardaris* Straußfederio sit genetivus nominis (pro *melis*), an abl. adiectivi *mardarus* (pro *melinis*): voluit *Marder-Schauben*. „Schübe, langes faltiges Kleid für männer und frauen (cf. *Jope, Juppe*). Mhd. WB. h. v. Ap. Frisch WB. est h. v. „Schaube, eine Tracht von langen Kleidern, palla,

Pag. 10.

Pag. 9. v. 31 ... Pag. 10. v. 35.

stola, vestis ad talos usque promissa. *Männer-Schaube ... Diese Schauben waren mit Marder-Fellen verbrenet; Teutsch. Sprichw. fol. 197. a. Der Reiche denkt an seine Marderin Schauben ... Weiber-Schauben, eine Tracht vornehmer Frauen ...* Gemma g. „Mardarus est animal quoddam: ein marder. Inde Mardellus idem.“

9 *peto quatenus*] rogo, peto — ut. sæpe. cf. Ind. verb. v. rogare.

10 *affectualiter*] affectuose, ut 3¹⁴. Nostri etiam ‘affectualis, affectualitas’. cf. Ind. v.

11 *alma mat. univ. Parrh.*] cf. ad 17²². Solent hodieque litterariæ universitates almarum matrum dignitatem et appellationem sibi arrogare.

14 *Sotphi &c.*] cf. ad 7³⁴. et Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander de villa dei.

15 *mortuus*] Epodium Ortvinii Gratii, quod dedimus vol. VI. p. 4¹⁰. sq., ‘nequiter’ immutavit Calvastrius infra epist. 19.

12 *melior*] doctior.

18 *Remigium*] Malmundariensem. cf. Ind. biogr. art. Remigius

singularissimus] proprie is est, in cuius bursam domumve scholaris receptus est, ut Bononiæ studiosus sibi unum aliquem ex professoribus ‘dominum suum’ eligebat; sed et is præceptor singularissimus dici videtur, qui in ea classi, qua quis discipulus esset, docebat, *Classenlehrer*.

19 *dedit bonas vecas*] corripuit, emendavit duris verbis.

auca] „Oca it. sp. pg., oie fr., ursprünglicher sp. pr. chw. auca, gans, so auch mlat. Es ist zusammengezogen aus avica, das von avis abgeleitet ward wie natica von natis u. s. w. Im sinne dieser etymologie übersetzt ein lat. gr. glossar. auca mit πτηνον (πτηνόν), vogel. So nannte man die gans als das nutzbarste hausthier dieser classe, wie man das rind schlechtweg animal nannte ...“ Diez etym. WB. ed. 3. p. 293.

20 *argumentator*] qui in præstigiis arguendi pro et contra (cf. ad 9²⁶.) callet.

22 dare bonam disciplinam est castigare, mendare alapa ducta; ‘collaphisare. i. colaphis cedere, an den halß schlagen’. Gemma g.

‘discretus, bescheiden oder wis’. Gemma g.

25 *in requie*] ut mortui? immo in tranquillitate.

EPISTOLA 6. CAPRIMVLGIVS ORTVINO.

27 *Caprimulgius*] pro Caprimulgus, Ziegenmelker.

31 *magistralitas*] magistri dignitas. ut magistralis, magistraliter, magistrare &c. cf. supra epist. 1.

32 *notabilis questio*] proprie est ad marginem adnotanda, sed Nostris est quævis memoria digna, insignis. *determinari*] decidi, definiri.

33 *resumit*] Resumere (*widernemen*. Gemma g.) docendi discendique speciem extraordinariam significat, similem fere ei quam hodie repetitionum cursorumque explicationum nomine præceptores exercent.

hic un. Græcus] Lipsiæ, Ricardus Crocus. cf. Ind. biogr. p. 352. h. art.

Urbani] Bellunensis. cf. ibid. p. 490. sq. art. Urbanus.

34 *ponit titellos sup.*] accentus superscribit.

35 *tamen — etiam*] mirum est. *Germanice: hat doch auch*.

‘practicare est scire manualiter vel exercere, ein kunst üben’. Gemma g. Sæpe ‘docere in schola ad quendam librum’. Diefenb. Glossar. „Practicare, hantwercken, handwircken, eben, wurcklich uben, ein kunst selbs uben, wircken vel gewonen, practizieren ...“ Cf. Ind. biogr. art. Gratius.

Pag. 10.

36 *nunquam scripsit ita tit.*] In libello Manipulus florum [cf. Ind. serr. p. 107. n. xxxvii.] p. C 4^a. legitur: *Chaldographi*. triplici aspiratione scribitur Ortuino Graculo correctore. Nam ille sic a Grillo præceptore didicit. Grillus iste qui *Katpas*, quia Insulsus uero cognomine uocatur, literas græcas extirpare apud Coloniam nititur, sicut & Ortuinus discipulus nuper conabatur damnare accentus, quos per ignorantiam uocabat titellos græcos. De qua re plura aliquando commentabimur. Aequè em Insulsus est uterq; quam hoc cognomen solus Grillus sibi uendicat, qui si Sulsus esset, nō tam insulse indicaret de rebus sibi neq; cognitis, neq; etiam aliquando præmentis inopia cognoscendis.

Pag. 11.

- 1 *intell. facta sua*] explendo officio suo par est, *weiß was er zu thun hat.* cf. 4e.
 2 *adhuc*] vel, immo.
 3 *constantes*] cf. ad 6³⁹.
 4 'notificare. i. notum facere'. Gemma g.
 5 *realiter*] cum effectū, ut est 17²³.
 6 *exare*] insidias struere, nocere, calumniari.
 8 *Quentel*] vid. Ind. biogr. p. 446. h. v.
corrector] Ortvinus postquam relicta Daventria Coloniam venerat, in officina typographica Quenteliana corrector et bursæ Cucanæ (Kuijk, Kneck) professor factus, anno 1507. in consilium ordinis receptus, a. 1511. Quodlibetarius factus est. Cf. etiam *Bianco Gesch. d. Univ. Köln.* I. p. 700.
 11 *magnam gratiam*] Cf. infra epist. I. 38. de etymo nominis Gratii.
 12 'scibilis, hoc — le, *wissenlich*' Gemm. g. Crotus satis aperte exprimit, Ortvinum in toto nihil scire. Et tamen Ortvinus fortasse legerat, quam ego non vidi, Stephani de Monte Gebennensis Artem insolubilem docentem de omni scibili disputare, cuius libelli (a Zarnckio Brants Narrensch. p. 355. laudati) edit. Papiæ, Ant. Biret. 1490. 4°. memorat Panzer Ann. typ. II. p. 256. n. 80.
 13 *metris*] Eiusmodi carmina, quorum componendorum Ortvinus præstantissimus artifex etiam a se ipso habebatur, Colonienses magistri nostri imprimis libellis suorum præludebant.
 14 habere pro molestia, *für ungut halten, nehmen, übelnehmen.* veniæ petendæ formula.
 15 *causa informationis*] non insidiose sed studiose, ut discipulus erga magistrum reverenter.

EPISTOLA 7. HAFENMVSIVS ORTVINO.

- 18 *Hafenmusius*] ex *Hafen* (olla, lebes) et *musen, mausen* (furtim libare) nomen compositum esse videtur.
 21 'substantia . . *ein wesenhelt*. Etiam dicitur possessio bonorum vel divitiæ'. Gemm. g.
notabilem propinam] hodie dicerent '*einen famosen Satz*'. Propinam vocabularia vetera ex Isid. (orig. V. 2.) perperam explicare solent; h. l. significat propinationem, comissionem.
 22 *quod*] ut.
 23 *pro nunc*] *für jetzt*, ut res se habent. cf. 3³¹.
oves . . . campi] Psalm. VIII. 8. „oves et boves universas, insuper et pecora campi“.
 24 *appreciare*] appreciari, *belohnen* Gemm. g. et Catholic. „...precium determi-

Pag. 11.

nare ... et est deponens; antiqui tamen precio, as, et apprecio, as, in activo genere declinabant. . .“

25 *doctrina*] *Belehrung*.

postq. s. beneficiatus] cum s. quando beneficium (officium ecclesiasticum cum annuis redditibus) adeptus fuero. 'beneficiari, *bepfrunden*'. Gemma g.

26 *insteti pro un. vic.*] *institi*, vicariatum inter candidatos ambii, petii.

tunc ... vobis] *dann will ich Euch einmal eine besondere Ehre anthun*, tum laute, splendide, munifice te tractabo.

28 *poetæ sec.*] cf. ad 7¹².

29 *mod. stud.*] *methodus*. Hic non respicitur ad libellos 'de modo studendi' (qualibus tum iuris studiosi imprimis utebantur. cf. *Stintzing Gesch. der pop. Lit. des röm. kan. R.* p. 33. sqq.), quamvis similis farinae libellos Hafenmusius permagni faciat.

30 *Arist.*] *metaph. I. 2. κατὰ τὴν παροιμίαν Πολλὰ ψεύδονται ἄνθρωποι.*

mentiuntur poetæ] De generib. ebriosor. ed. Nurnberge a. 1516. 4°. p. C^v^a, ed. Zarnck. p. 151.) „cavendum nobis est, ne dum veritatem nimis simpliciter et absque fuco profiteamur, ab his, quibus contradicere nequitas est, mendacii arguamur. dicerent enim statim poetam me esse (a quo tamen semper longissime abfui) atque ideo mentiri, quoniam persuasum habent, ad mendacia dumtaxat natos poetas, frequenterque illud obiciunt 'Multa mentiuntur poetæ', et præterea malos Christianos vocant, sed non solum poetas: habent enim hoc Germanicum semper in promptu quod obiciant:

Roller [aurigæ?], *Zoller* [telonarii], *Fergen*, *Scherger*, *Erez* [medici] *poeten* [l. *Ertzt* (*Aerzt*)], *Poeten*. falso Zarnck.: *Erzpoeten*] und *Juristen*

Das seyn syben böse [sieben böse Zarnck.] *Christen*.

egregium sane dieterium, quod non solum poetas, sed et medicos et iureconsultos in rationario prophanorum adscribit.“

31. sqq. Ex quonam magistrorum nostrorum libello hic 'notabilis syllogismus' desumptus sit, nunc non invenio.

radix hab. sup. se] ex radice nascitur, surgit.

36 *mala arbor &c.*] evang. sec. Luc. VI. 43. cf. Matth. VII. 18.

Pag. 12.

2 *memoro*] memoria teneo, reminiscor.

doctrinam ... semel] *die Lehre, die mir einmal*, quod me quondam monuit.

3 *Valentinus*] cf. *Ind. biogr.* p. 377. art. *Geltersheim*.

suus] eius, ut innumeris locis.

4 *audire Sallustium*] scholis, prælectionibus, in quibus Sallustius explicabatur, interesse. hodie *über Sallust hören, den Sallust (bei N. N.) hören*.

5 *dischole*] „Discolus Græce *δύσκολος*, difficilis, morosus.“ Papias: discolus, difficilis, morosus, indisciplinatus, a scholis dicitur, vel a colore et dis.“ Ducange h. v. 'Discolus, *ungestalt*. i. peruersus et malus. et dicitur quasi a schola divisus, *winkel schuler*'. Gemma g. Diezius: „In deutschen glossarien: discolus, dischulus, i. e. discors a schola, *unzüchtiger, ungezogener, landläufiger Schüler*, es scheint *umgedeutet aus δύσκολος, missvergnügt, mürrisch, unverträglich, zänkisch*, Ital. *discolo*, *indem man schola einmischte*.“ Statuta reformata facultatis artium Ubior. a. 1522. in fine habent: „Hæc ita statuta sunt, ut transgressores discoli et rebelles desistant a sua improbitate. . .“ ibid. c. 14. i. f. „notorio indoctos rebelles et discolos separent et nonnisi probabiliter idoneos ac gradibus aptos præsentent.“ et alio l. „ignavi et discholi flagello concitari volunt.“

Pag. 12.

- 6 *Ioannes de Vratislavia*] cf. Ind. biogr. p. 497. art. Vratislavia, Ioa. de. *Alexandri*] Galli s. de Villa dei. cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander.
- 7 *fantasia*] cf. ad 8¹².
- 8 *Caroli*] Manneken. Cf. Ind. biogr. p. 338. art. Caroli epist. Humanistæ, renaissance litterarum cultores, Magistris nostris fere iidem sunt atque qui 'student in sæcularibus poetis'. Vocabularia illius ætatis nomen non habent.
- 11 *novo Latino*] id est non barbaro: nam barbaro uti omnes consueverant, cum humanistæ Latine et loqui et scribere docerent. Statuta reform. fac. art. Ubior. c. X. præcipiunt: „Et volumus singulos memoratos libros interpretari [sic] et exponi non affectato nec elaborato, sed libero et triviali sermone latino. Eundem etiam loquendi modum servari volumus in disputationibus et examinibus aut quibusvis aliis actibus nostræ facultatis.“
- annihilant*] nihili faciunt, contemnunt, abolent.
- veteres*] sc. non veteres, sed antiquos barbaros.
- 12 *Alexandrum* ut ad v. 7.
- Remigium*] Clarum Florentinum. Cf. Ind. biogr. p. 453. art. Remig. n°. 1.
- Ioann. de Garlandia*] Cf. ibid. p. 336. art. Garlandia.
- Cornutus*] Cornutus non a Ioanne de Garlandia diversus scriptor, sed unus ex huius libris est, cui inscriptum est Cornutus s. antiqua distigia [disticha]. Cf. art. cit.
- 13 *Composita verborum*] Ioannis Sinthen. cf. Ind. biogr. p. 472. h. art.
- Epistolare . . . Niavis*] cf. Ind. biogr. p. 429. art. Niavis.
- 14 *pro me*] *vor mich*, in fronte sive pectore.
- 15 *provincia*] terra, *Landschaft*, *Land*.
- una aqua*] fluvius, flumen, ut nos *ein Wasser*.
- 16 *Tagus*] Fortasse ille quidam ex ipso Ortino Ovidium (Amor. I. 15, 34. 'auriferi . . . Tagi') glossante hoc 'quod non est possibile' audierat, sed propius est rem incredibilem conperisse a commilitone, qui Plinium (H. N. IV. 22, 35. 'Tagus auriferis arenis celebratur') audierat. Hodie desiisse illas arenas, quas veri simile est numquam fluxisse, ille quidem non didicerat, quamvis fabulam reiciat. Torrentinus in Elucidario h. v. „Tagus, fluvius Lusitanie aureas habens arenas immixtas.“
- fistulavi occulte*] sibilavi suppresso sono. 'Fistulare, *fleuten*' [flöten]. Gemma g. Improprie, nam non fistula (*ein fleut od. pffiffe* [pfeife]. Gemma g.), sed labiis sibilus editur.
- 18 *metra*] carmina.
- 19 *illuminatus per grat.*] cf. ad 11¹¹.
- desuper*] *von oben her*, divinitus.
- 20 reprehendere, *schelten*, *straffen*. Gemma g.
- gentiles*] *Heiden* vocantur humanistæ, quod scriptores veteres Christianæ latinitati præferebant.
- 21 *una novit.*] aliquid novi.
22. sqq. *fratres . . . de ord. præd.*] Hic designantur eadem artes sanctæ, de quibus Pirckheimerus in Eccio dedolato § 28. (Hutt. opp. IV. p. 523.) prædicatores Augustinensibus antecellere scripsit, „utpote qui suis blanditiis probe Nuringenses palpare noverint . . . etenim mentiando peierando et defraudando toties Nuringensibus imposuere, ut non solum fidem luserint, sed etiam si veritatem dixerint, minime tamen illis credatur.“ Idem Pirckh. in inper-

Pag. 12.

Pag. 12. vv. 6...35.

fecta epist. „ad Adrianum P. M. de motibus in Germania per Dominicanos et horum complices excitatis et de occasione Lutheranismi“ (Pirckh. Opp. Ff. 1610. fol. p. 372 sqq.) qua contra Dominicanos et Pepericorum acerrime defendit Capnionem, „dolos, sycophantias ac omnes malas artes fraterculorum illorum, qui Dominicastrum vocantur, tam horrendas concitasse tragœdias“, queritur. Quod technis suis fallere Norimbergenses ineunte sæc. XVI. prædicatorum summopere studuerint, testis est libellus *Wunderperliche geschichten von gaystlichen Weyßpersonen* (quem sic descripsit Weller, Repertor. p. 18. n. 187. „O. u. J. (1501.) 8 Bl. 4°. Auf Titelfrücks. 1 großer Holzschn. Die 2 Berichte des Herzogs Hercules von Ferrara dat. 4. März 1500. u. 23. Jan. 1501., der des Bischofs Nic. Maria Estensis 26. Jan. 1501., der des Petrus Tranensis 25. Jan. 1501. — In München.). Latinum exemplar sic descripsit Riederer (*Nachrichten zur Kirchengesch. 4. Bd. S. 391. ff.*) „Spiritualium personarum feminei sexus facta admiratione digna, auf 6 Bl. in 4°, um 1501. Diese kleine Schrift ... daraus man die Künste mancher Orden im Pabstum, ihre Lieblingssätze durch ausserordentliche Dinge, Offenbarungen, u. Wunder zu bestätigen, erkennen kan. Sie ist bereits im ‘Alten aus allen Teilen der Gesch.’ 2. Bd. S. 132. angeführt worden. Man hat daselbst auch ihren Inhalt erzelt, bey Gelegenheit einer Uebersetzung davon, die S. 130. ff. angeführt wird: ‘Wunderliche Geschichte; die do geschehen seynt von Geistlichen Weyßpersonen in diesen Joren. Getruckt vff Grüneck jm xv end v jor’; so vermutlich 1502 bedeuten soll. Man vergleicht daselbst .. die darinnen erzelten Geschichten mit den so gar übel abgelaufenen Betrügereyen der Predigermönche zu Bern ... Der ganze Inhalt besteht in einigen gesammelten Zeugnissen von einigen für heilig ausgegebenen Weibspersonen aus dem Dominicanerorden .. Lucia von Narnia, .. Stephana von Quinzano .. Diese Zeugnisse .. musten ein Paar Bischöfe, einige Professores Juris zu Ferrara u. sogar der Herzog zu Ferrara, Hercules, ausstellen, u. dieser letztere sein Zeugnis wiederholen.“

- 23 indulgentias] Quorum abusus ‘tragœdiam illam aliam’ (Lutheranam post Capnioniam) concitasse Pirckheimerus epist. cit. papæ his verbis scribere voluit „Nam cum indulgentias illas suas plus æquo extollerent, nefandissimis quibusdam contaminarunt blasphemias, ita ut inter cetera detestanda homines sacrilegi palam obgannire auderent, siquis etiam beatissimam dei genetricem (proh scelus, etiam auditu horrendum) stuprasset, se illum absolventi potestatem habere, nec se Christo ullo pacto inferiores esse ..“

EPISTOLA 8. GENSELINVS ORTVINO.

- 27 Genselini nomen fortasse vult Murnerum, den Gänseprediger, ut Thomæ prænomen in Francisci-mutatum sit; nam Franciscanus fuit Murnerus. Ipsius epistolæ tenor Murnerianus non est.
- 29 mille] sic, non milia.
- gravitate] pondere, Schwere, Gewicht.
- 30 sermo] rumor, Gerede, Redens.
- respeixistis] timuisti. quasi diceretur, quamvis tu minime par sis adversariis.
- 33 iuristæ] Hic non ad dietarium iuristas malos esse Christianos adluditur, sed ad Ulricum Zasium eiusque familiares. cf. p. 202. v. 135. et Ind. biogr. v. ‘Zasius’.
- scripsistis] Prenotamenta. cf. Ind. scrr. p. 81. n. XIII.
- 35 facultas theol.] Friburgensis. Cf. litteras Friburgensium in Defens. Peperic. ed. m. p. 104...107.

Pag. 12.

36 *acta Parrh.*] Cf. supra Ind. serr. p. 82. n. xvi.

Pag. 13.

3 *non etiam concl. c. . . Colon.*] Consultaverunt quidem Heidelbergenses (cf. Consp. chronol. d. 6. Sept. a. 1510.), sed non cum Coloniensibus, ut libri Iudæorum extinguerentur, sed ut aliarum quoque universitatum doctores convocarentur, „als dan von der sache wie und wilcher masse solichs anzufahen sy vnderrede und handlung zu haben“. Cf. Peperic. *Beschyrmung* p. Piiij, Defens. ed. m. p. 99. 103. Ceterum qualis Colonienses consultationes auctoritatis fuerint, testis est ipse Coloniensis Agrippa ab Nettesheim, qui ad Coloniæ senatores inter alia scribit: „... ut apud reliquas nationes iam in proverbium abierit, quoties velint aliquod egregie insulsum consilium exprimere, dicant ‘Coloniense suffragium’, atque hanc universitatem vestram iam omnes uno ore calamitosam optimorum studiorum, persecutricem et futilium quarumcunque literarum pertinacissimam propugnatricem appellent.“

4 *fecit unum statutum*] ut „Parrhisienses habent unum statutum quod non accipiunt ad facultatem suam magistros Rostochienses“ p. 225¹⁵. Ceterum neutrum statutum inter ea quæ publicata sunt, me legere memini.

6 *complevit pro gradu*] baccalaureandus, ‘scholasticus examinandus pro gradu baccalaureatus’ appellatur in stat. ref. facult. art. Ubior. c. 16. *Complere pro* = bene se preparasse ad; statutorum leges satis observasse, præscriptas lectiones omnes audivisse (p. 258¹⁶), ut gradum academicum capessere possit.

7 *quid est*] quantæ dignitatis potentiaque sit.

8 *alia vice*] *ein ander Mal*, postea in similibus causis.
tenere cum ea] facere cum ea, partes eius sequi.

9 *parcitis eis propter ignor.*] veniam datis (i. e. credo vos dare) propterea quod de re nihil compererant.

10 *debetis quæ intimasse*] quæ vos intimasse fertur. ‘Intimare. i. notificare vel iudicare, kundigen’. Gemma g. Nos *öffentlich (am schwarzen Bret) anschlagen*.

12 *fuerunt comm.*] placuerunt, laudabantur.

14...16 In ipsa libelli [Ind. serr. p. 82. n. xvi.] inscriptione omnium fere quæ hic laudantur testimonia habemus.

17 De epistolis in ‘Parrh. actis’ publicatis cf. Consp. chronol. a. 1514. p. 131. sq.

19 *Tungarus probavit*] in ‘Articuli sive propositiones’ (Ind. serr. p. 78. n. xi.).

20 *legere gratis*] prælectiones gratuitas (quas hodie ‘publicas’ appellant) habere

22 *cum hoc*] quidem, in his ipsis prælectionibus.

glosare] *vflegen die geschrift*. Gemma g. H. l. est glossas dictare.

23 *notab. in m. notare*] i. e. adnotanda dictare. Usitatissimus diligentium studiosorum modus eiusmodi *Notabene* adscribere, unde hodie tot impura librorum scholasticorum exempla supersunt.

24 *arguere pro et contra*] argumentari, ut tum moris erat etiam de evidentibus causis aut nugis, afferendo in utramque partem facientibus rationibus sive cavillationibus. solebant autem τὰ contra præmittere.

25. sqq. *fecerunt*] cf. ad superiores v. 14...17.

28 *Carmelita*] Theod. de Ganda (cf. Ind. serr. p. 82. n. xvi.) Carmelita fuit. De Lovaniensibus cf. Hochstrat. ovant. Ind. serr. p. 33. n.º xxxiii.

29 *Iacobita*] i. e. non proprie sic dicti Christiani orientales monophysitæ Syriaci, sed hæreticorum inquisitoris Iacobi Hochstrati confratres et adsectatores. ‘Jacobini’, ap. Wimpeling ad p. 26¹⁸.

30 ‘mirari et mirare, quod et quomodo’ Nostri in usu est.

Pag. 13.

Pag. 12. v. 36 ... Pag. 15. v. 4.

30 *speculari*] excogitare, contemplationibus explorare.34 *usque huc*] adhuc, semper.*deus vos cons.*] Psalm. XL. 3. „Dominus conservet eum et vivificet eum, ... et non tradat eum in animam inimicorum.“*Psalmistæ*] Psalm. XIX. 5.

Pag. 14. EPISTOLA 9. CONRADVS DE ZVICCAVIA ORTVINO.

2 Conradus de Zwickavia, qui huius epistolæ et I, 13. et 21., maxime impudicarum, scriptor fingitur, nescio an sit 'Conradus Reichenbach de Czwickavia Dioc. Numburgen.', qui rectore Bernhardo de Eberstein a. 1515. in album Viteberg. inscriptus est ap. Förstemann. p. 60.

5 *Ecclesiastæ* XI. 9.*Ezechiel*] XXIII. 43.6 *b. succ. m. in am.*] prospero salacitatis meæ successu gaudeo.8 *purgare renes*] translate pro coire. Locutionem commentatoribus Arist. de partib. anim. III. 9. deberi suspicor. Cf. Arist. de hist. anim. II. 16. unde Plin. H. N. XI. 37. 81. „Renes habent omnia quadrupedum, quæ animal generant; ova parturientium testudo sola.“9 *omn. h. errat*] Terentianum „errare humanum est“.11 *Ecclesiastæ* III.] Immo III. 11.13 *amasia*] non 'amans', sed 'amata', amica, *Liebchen*. Pepericorni uxorem Ortvinum amasiam fuisse, multis etiam harum epistolarum locis dicitur, e. gr. 20²⁷. 293³². cf. Ind. verbor. voc. uxor. Aliis locis rem habere Ortvinum cum ancilla Quenteli scriptum est. cf. voc. ancilla.18 *Ovidium*] fort. Amor. II. 7. glosando. Cf. Ind. verb. voc. Ortvinus.19 *percutere*] verberare. 'Percutere, *schlagen*'. Gemma g.*sacr. script.*] Genes. XXXII. 11.?20 *irascitur mecum*] mit mir zürnt, keift.22 *vinum lætif.*] Psalm. CIII. 15.*tristitia exsicc.*] Proverbior. XVII. 22.26 *caligas*] *Hosen*. Catholicon h. v. „Caliga, a calcio, cias, dicitur hæc caliga, æ, calciamentum crurium sive sit de panno sive sit de ferro, vel dicitur a colligo, gas, quia caligæ ligantur, vel dicitur a callo pedum. Invenitur etiam callicula pro eodem, similiter a callo, et corripitur penultima. Unde in Aurora: Sume tibi caligas et restem stringe sequendo.“28 *camisia*, *ein hembd.* inde camissola. Gemma g.31 *concedere*] dare.*solvere ... linum*] pretium empti liniolvere.32 *laudo ... lætus*] 'Laudavi igitur lætitiam ...' *Ecclesiastæ* VIII. 15.34 *irascitur*] homo severus est.35 *infirmus*] krank.36 *perdificant*] destruunt sanitatem, bonam valetudinem.38 *sicut c. diabolo*] '... omnis fornicator aut immundus ... non habet hereditatem in regno Christi et dei'. Paul. ep. ad Ephes. V. 5.*permittunt nulli requiem*] sie lassen keinem Ruhe. non sinunt amantes ab ipsis otium habere.

Pag. 15.

1 *parc. mihi*] da veniam (contra sentienti).4 *decima lactis*] *Milchzehnt*. Olearius de fide concubinar. (ed. Zarneck. p. 95):

Pag. 15.

„quidam putant se habere posse cum honestate concubinas . . . præcipue in illis diocesibus, in quibus annuatim data fuerit collecta aut subsidium charitativum, vulgariter *der milchpfennig vnd kindßzehent* . . .“ et paulo post episcopi fiscalis eam collectam exigens sacerdoti neganti se habere aut habuisse concubinam respondet „si non habes, dispone tibi unam, quoniam episcopus vult habere pecuniam et ego etiam partem meam. cum tot habeas beneficia, posses vel nobilem educare“ &c. Kessler Sabbata (*St. Gallen* 1866. 8°. p. 11.) „*Den priester ward nachgelassen huren fur ewiber haben, doch wann die aines kinds geneß, dem bischoff vier gulden ze geben verfallen sin.*“

4 *ancillas esse c. presb.*] Canones clericis convicti seu cohabitatione cum feminis interdicunt, nisi hæ forte proximæ consanguineæ essent aut aliis ex causis omnis suspicio excluderetur.

5 *sit a vel b*] utut res se habeat, sive verum sit quod severus ille prædicator dixit, sive non.

7 *deus est misericors*] Deuteron. IV. 31. et all. locc.

8 *Alexandri Galli*] cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander de Villa dei.

9 *antiqui*] opponitur ‘poetis modernis’ i. e. humanistis sive potius ab his denuo introductis veteribus grammaticis.

reprehendere] reicere ut barbarum, non Latinum.

11 *stetimus*] habitavimus, litteris studuimus, ut 16⁴. et sæp.

hic] Lipsiensis.

12 *faceretis imprimere*] curares imprimi.

edit] non Alexandri librum, sed ‘scripta pro eius defensione’.

14 *poeticaliter*] ut magistraliter, doctrinaliter, historialiter, moraliter, poeticaliter, rhetoricaliter, concorditer, mentaliter, unanimiter, pectoraliter, cordialiter, affectualiter, incunditer, humaniter, carnaliter aliaque eiusmodi adverbia permulta, et, ut idem Crotus et post hunc Lutherus, Lovanialiter, Colonialiter et similia.

15 *cum hoc*] *dabei*, etiam, nihilo minus.

16 *Busch.*] cf. Ind. biogr. p. 330. sqq. art. Buschius.

17 *materia*] liber non compactus, q. v. ‘in albis’, sed etiam generaliter ‘liber, libellus’. „Materia impressa, *gedruckt Ding*“. Diefenbach Glossar.

19 *in char. non ficta*] II. Corinth. VI. 6. cf. Ind. verb. voc. Caritas.

EPISTOLA 10. IOANNES ARNOLDI ORTVINO.

21 *Ioannes Arnoldi*] Cuinam Ortvinus discipulo hoc nomen et hæc epistola adfingatur non paret. certe Moguntia hanc scriptam fingi, ex ipsa adparet. Infra (II. 36.) idem ‘Romæ’ scribit stilo mirifice exulto, postquam ibi ‘studuerat per totum in poseos artificolo et ergo fuerit aliter stilatus’. p. 245²⁷.

25 *Aristot.*] metaph. init. *Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει.*

26. sq. *libellum . . . ribaldus*] Hutteni, ut manifestum est, libellum, sed utrum Panegyricum an Exclamationem in Pepericornum, dubitari possit. Ego quidem hanc puto. cf. quæ Ind. serr. n. xviii. adnotavimus.

29 *vir. proculd. integerr.*] Sic Ortvinus sæpius, etiam in ipsius Pepericorni libellis a se Latine editis, Pepericornum laudat.

hic] Moguntia.

32 ‘notare, mercken oder schriben. Versus: Dic noto notifico, noto scribo, noto reprehendo’. Gemma g.

adhuc] *noch*.

Pag. 15.

Pag. 15. v. 4 . . . Pag. 16. v. 25.

33 'guerra, guerre (war), vom ahd. werra, mhd. mndl. altengl. werre, zank, zwietracht vb. ahd. werran, verwirren: rixas et dissensiones seu seditiones, quas vulgus werras nominat *Cap. Car. C. Bellum* . . . " *Diez etym. WB.* h. v. Cf. etiam Ducange h. v.

34 habere advertentiam = sibi cavere, vigilare, *Acht haben*.
citabunt] ut Reuchlinum.

36 timeo quod] Ita semper pro timeo ne. Germ. *ich fürchte daß*.
disturbium] perturbatio, tumultus, non disturbatio.

Pag. 16.

1 scandalizantem] cf. ad 9¹⁴.

4 simplex socius &c.] cf. ad 9³⁵.

5 zelosi] cf. ad 6²⁷.

6 in mensa] ad mensam, in convivio.

7 tenere oppositum, i. e. contradicere, *Widerpart halten*.

9 protestavi coram omnes de iniur.] protestatus sum adsidentium testimonialem fidem eum [ribaldum Huttenum] in crimen iniuriæ incidisse. cf. 287²⁰. Priscian. inst. VIII. 29. (ed. Hertz. p. 396. sq.) „ . . . protulerunt antiqui . . . 'protesto' et 'protestor' . . . "

10 buccella] 'bucellus vel la. i. morsellus, ein byß'. Gemma g.

12...14. Quamvis non omnes tum metrorum et rhythmorum tum versuum pedumque species hæc 'metra' contineant, certe neque ante hunc poetam neque post eum quisquam septem versiculis tam diversa et inter se contraria, qualia inscriptio indicat, artificio suo coniunxit.

dicolon (*δίκωλον*) est duobus membris constans, distrophum (*δίστροφον*) duas strophas habens.

15 sentire c. P.] iudicare ut in suo 'sentimento' fecerunt Parisienses.

16 gymnasium] studium, studium generale, universitas, promiscuæ appellationes. mater omnium] Nimium dicit poeta, sed verum est de eis ad quas ipse respexit; quamvis ipsi Parisienses ad Coloniensem universitatem scribentes eam sororem suam salutaverint. cf. 17²².

17 Deinde Col. s.] Quid? est etiam mater omnium universitatum? Immo, qui est bonus cath., debet consentire etiam cum Col. s.

19 Reuchlin etc.] Cf. ind. serr. p. 76. n. ix.

20 Tungarus] cf. Ind. serr. p. 78. n. xi.

21 Cf. consp. chronol. p. 129. d. 10. Febr. a. 1514. — 'eius' recte, sed contra Obsecuror. grammaticam, quæ 'sua' postulabat.

22 Mirum est non habere argumentum qui quæ præcedunt et quæ sequuntur scripsit.

23 de facto est excomm.] scilicet quia clericos vexavit.

non hab. pl. temp. ad scr.] *Ich habe nicht mehr Zeit zum Schreiben*. Plura scribendi tempus non suppetit mihi.

25 replicationes] scholæ, in quibus per Quæritur et Solutiones et Arguitur pro et contra libri explicabantur, argumenta cum eorum replicis proferebantur. veterem artem] i. e. Porphyrii universalium et Aristotelis Prædicamentorum ac de interpretatione libros, tam ad lectiones quam ad exercitia adhibebant. De Colonia cf. locum Statutorum ad 258¹⁶. cit. et propria exempla Copulatorum in veterem artem Aresto. cum textu eiusdem secundum viam divi doctoris de Aquino iuxta processum magistrorum Coloniæ in bursa Montis regentium (Hain. n. 1672...74.); de Lipsia testantur præter cit. p. 258. etiam vetustissima

Pag. 16.

Statuta fac. phil. a Zarneckio edd. habent: „Libri ad gradum baccalariatus sunt tractatus Petri Hispani, Priscianus brevior, vetus ars, priorum posteriorum, Elencorum, Phisicorum, de anima, Spera Materialis'. vide Zarneck. *Statutenbücher der Un. Lpz.* p. 311. et ad Manuale scholarium p. 10. adnot. p. 288. Cf. Ind. biogr. artt. Porphy. Porreton. Statuta Lipsiensia de 1499... 1522. (ap. Zarneck. *Statutenbücher der Un. Lpz.* p. 447.) c. 6. § 9. „... in vetere arte hos reputat [facultas artium dignos baccalariatu in artib.] se bene habere, qui quid nomen, quid verbum apud loyem propositio, quæ, qualia, quanta et in qua materia sit ac circa eam oppositiones, leges, conversiones et æquipollencias generaliter sciunt; et hoc quod ad periermenias, sed quoad librum Porphirii diffinitiones quinque universalium... Et quo ad librum prædicamentorum, quot et quæ sint antepædicamenta vera prædicamenta et postpædicamenta &c.“

26 *pro completionē*] Quid hoc sibi velit, commodè docet Manuale scholarium c. 3. (a Zarneckio ed. p. 10.) in colloquio discipulorum Camilli et Bartoldi hic: „C. Quo pacto complentur [novem lectiones et sex exercitia], seisme? B. Quidni? nam tripartitæ sunt et lectiones et exercitia. itaque in tribus mutationibus quis integre complere poterit, i. e. in spacio unius anni cum dimidio, nempe una in mutatione tres lectiones duoque exercitia recipere ac audire est necesse qui cito promoveri voluerit... C. Ego tecum una proficiscar, cum complere volueris, ad audiendum huiusmodi libros. sed... ferunt, si in principio ac fine lectionum fuerimus, sat esse pro completionē, et si voluerimus, medio tempore ter quaterve intrabimus. B. Cur hoc? qualis illa completio esset? C. Dicunt enim nihil nos percipere in lectionibus, præsertim in altioribus libris, utpote phisicorum et consimilibus, sed cum ad promotionem pervenerit, nobiscum dispensatur. B. Erras vehementer, nam facultatis artium magistri ita instituerunt, ut quemquam, priusquam admittatur, affirmare oportet iuramento qualiter audiverit, quotiescunque neglexerit. quondam erat ut permulti promovebantur qui rarissime fuerunt in lectionibus; proinde magnam susceperunt pecuniam pro tali negligentia...“

27 *hic... honestis*] Eadem formula est 268¹⁵. fortasse inde venit, quod ad iudicia habenda quemvis intra diocesan locum, modo sit tutus et honestus, iura idoneum esse statuunt. ceterum multa statuta facultatum (e. gr. fac. artium Ubior. a. 1522. reform. c. 34.) præscribebant, „ut scholastici onera gymnasiorum ferre valentes, inhabitent quisque suum gymnasium et sint sub cura et custodia suorum magistrorum; nobilibus tamen et aliis egregiis personis indulgemus et concedimus quæcunque honesta loca studio bonarum artium accommoda“.

EPISTOLA 11. CORNELIVS FENESTRIFICIS ORTVINO.

29 Hæc quoque epistola Moguntiae scripta videri vult, nescio a quo.

31 Cf. ad 9³.

34 logica scientiarum scientia proverbialiter; etiam 30¹⁶. Thomas Aq. „... ars logica, i. e. rationalis scientia... videtur esse ars artium.“ *Prantl Gesch. d. Logik.* III. p. 109. not. 491. Proprie quidem dialectica est secunda liberalium artium, sed promiscuo etiam logicam pro illa ponebant, ut Petr. Hispanus (ap. Prantl. I. c. p. 41. not. 146.) „Dialectica est ars artium, scientia scientiarum, ad omnium methodorum principia viam habens“ et tertio sæculo post ipse Ortvinus Gratius in *Orationibus quodlibeticis* (a. 1508.) p. C111J^b. sq. „de laudibus artis dialectice. Grammaticen dialectice subsequitur... que ars artium

Pag. 16.

Pag. 16. v. 26 ... Pag. 17. v. 3.

et scientia scientiarum appellatione vulgata vocitatur Albertus magnus .. logicam nobis ad felicitatem necessariam intelligens dicit: Logica est quæ a phantasiis quæ apparent et non sunt liberat: errores damnat: falsitates ostendit: et in omnibus lumen recte contemplationis administrat Est autem dialectice ars artium et scientia scientiarum promulgata definitione. Vel est scientia recte disserendi circa orationem quæ interrogatione atque responsione constat. "Logicam rationem disserendi vocat Cic. de fato I. 1.

Pag. 17.

1. 2. *gratiam ... componere*] ut poetæ sæculares, quæ non sunt in fide zelosi et illuminati: cf. infra p. 58.

1 Syllogismus, ratiocinatio s. argumentatio constat ex propositione (maiore), assumptione (minore) et complexione sive conclusionem. (Marcianus Cap. IV. § 406. „Hoc totum, quod constat ex duobus sumptis et illatione, ratiocinatio a nobis, a Grecis *συλλογισμὸς* appellatur.“) Syllogismi simplicis categorici, si terminorum naturam spectamus, tres, si ad enuntiationum formas respicimus, quattuor figuras s. schemata habemus (cf. Arist. anal. prior. I. 1. sqq.), quarum figurarum modos sive schematum tropos, prout propositio universalis aut (a) affirmativa aut (e) negativa, et particularis aut (i) affirmativa aut (o) negativa est, his vocalibus litteris *a e i o* logici designant, consonantibusque *b c d f* cuius figuræ (primæ, secundæ, tertiæ quartæve) sint, indicant. unde post Petrum Hispanum [cf. hunc art.] his nominibus in versus redactis uti solent:

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes (Celames), Dabitis, Fapesmo, Frisesmorum (Ferisesmorum)
Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo (Brocardo), Ferison.

sic habent e. gr. Hieron. Savonarolæ Compendium logices. Venet. 1534. 8°. p. 24^b. et Georgii Trapezuntii de re dialect. libell. c. scholiis Ioa. Noviomagi. Col. 1545. 8°. p. F4^b, et Ioa. Cæsarii dialectica. Lugd. 1556. 8°. p. 149., ubi *Darapti* omittitur, qui tamen modus p. 154. explicatur. Sed iam Melanchthon (Dialectica. Wittenb. 1520. 4°. p. Eij) de primæ figuræ posterioribus quinque modis sic scripsit: „adduntur modi Baralipton, Celantes, Dabitis. o insulsos homines qui putarunt uspiam usum esse conclusionis indirectæ quam vocant. ad sophistas hæc nugalia pertinent, qui sic dialectica tractant, ut eorum usum penitus ignorent.“ Rectius itaque ubi quattuor figuræ statuuntur, his versibus exprimuntur modi:

Barbara, Celarent *primæ*, Darii *Ferioque*;
Casare, Camestres, Festino, Baroco *secundæ*;
Tertia grande sonans recitat Darapti, Felapton,
Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison; *quarta*
sunt Bamalip, Calemes, Dimatis, Fesapo, Fresison.

quibus undeviginti modis si hos quinque imperfectos addis

Barbari, Celarent; Cesaro, Camestros; Calamos,

singulæ figuræ senos suos modos habebunt. Hæc fusius tractant logicæ magistri, nos rem tetigimus, quia sæpius Obscuri nostri eandem tetigerunt.

2 *latinisare*] Latine scribere s. loqui, unde latinisator, latinisatio &c. 'Latinizare i. more latinorum se habere vel loqui, *latin reden*. Laticinium, *latinisch sprach*." Gemma g.

dictam. comp.] cf. ad 6³⁷.

3 *imposui un. collectam*] iussi fieri eleemosynarum collectionem, patinam in quam

Pag. 17.

dona, nummos conicerent, posui, ut nos dicimus, *eine Collecte auflegen*, *collectieren*. 'Collecta, ein gebet; etiam est exactio cleri'. Gemma g. Cf. Ducange art. Collecta, Collectare, Collectisare, Collectores et q. s.

3 *missa*] *Meße* (non ut vulgo fit, a mittendo, sed a Germ. *Mette*). Absurdum artificium etymologicum est Manecutellus *Früh-Meßer*. (cf. vol. VI. p. 532. not.)

5 *ad metam redarg. ducere*] Utrum ab Ortvinō an ab Arnolde de Tungris hæc phrasis latinisata sit, nunc non inquirō.

præsumptuosus] s. *præsumptiosus* iam apud ferreæ latinitatis Ictos et poetas pro audax, arrogans, sibi quid sumens vel usurpans sive iure sive iniuria fiat ratione nulla habita, ponitur. p. 49¹. *præsumptuosa* superbia. p. 18³³. *præsumptuosi* trufatores. *Præsumptionis* significatio semper in malam partem crevisse videtur.

8 *propositiones . . . aurium*] Ita quasi artis vocabula essent, hæreticæ pravitatis inquisitores non solum Reuchlinianas sententias, sed priorum ac posteriorum etiam, in quas inquirendum videbatur, appellabant. Centies phrasis in libellis antireuchlinisticis recurrit.

9 *probarit l. Pf.*] in libello *Brantspiegel* (Ind. serr. p. 79. sq. n. XII.) pag. Aij^b. legitur: „... Nun thun ich allen frommen cristen kunt vñ beclagen mich ober eynen sunderlichen Doctor vß cristlichem stam geboren, des ich meyn, Iohannes Raichleyn genant lerer der weltlichen rechten der sich sunder nott, vermeslich on alle vrsach vnrechlich vnd vnwarhafftich, vñ allein vß eygenem vbermött erhalten hat vñ nemlich ein engegrunt schmech puechlyn vñ lasterschrift, das er augenspiegel nent, gegen vñ weder mich erdicht mit solchem begrieff. die juden vnd yre falsche puecher tzo beschoenen vnd mich tzo verspotten. Die juden tzo verheuen vnd mich tzo vnterdrucken“ u. s. w.

10 *Tungarus*] Dedicatio libelli in Ind. serr. p. 78. n. XI. descripti ad Maximilianum Cæsarem hæc est:

¶ Ad ferenissimum inuictissimumque rhomanorum imperatorem Maximilianum semper Augustum etc. Arnoldi de Tungeri humilis theologie professoris. operis subsequens dicatio.

Quum anno superiori Inuictissime cesar post motam questionem per tuam maiestatem super libris iudeis auferendis. libellus quidam in lucem prodisset. sub nomine speculi ocularis per spectabilem virum Ioannem Reuchlin legum doctorem vt dicebatur editus. iudaici favoris plenus. eius quoque lectione dicerentur plurimi scandalisari. eo quod vernacula lingua impressus passim ab omnibus legeretur. eousque vt etiam iudei ipsi gloriarentur quasi ex christianis hunc eis virum a deo suscitatum qui in negotio suorum librorum eos contra a tua maiestate (ut ipsi aiunt) persecutionem motam defenseret. Animadvertentes hoc magistri facultatis sacre theologie vniuersitatis studij nostri Colonienfis. fidelis tui imperij filie. ad quam dictus libellus relatus fuit. probe callentes initijs malorum obstandum esse. eundem libellum diligenter lustrandum suscepunt. quatenus si errata in eo aut male sonantes articuli comperirentur. ipsi de scandalo tollendo pro suis viribus et quantum pro fidei zelo sua interesset eniterentur. vt virum illum auctorem libelli ad fidei regulam si uspiam deviasset reducerent. Quod quum effecissent. mihi que mandassent quatenus ego quæ suspecta videbantur recolligerem. ipsi per proprium nuncium auctorem pie ac charitative monuerunt. quatenus libellum de medio tolleret ac prohiberet quantum fieri posset vt amplius nulli venderetur. Ipse autem pro suo honore tutando (vt creditur) magis quam tollendo scandalo sollicitus

Pag. 17.

Pag. 17. v. 3...10.

non illud facere elegit sed magis sub velamine cuiusdam interpretationis dictorum suorum saluare volens quae scripserat. amplius libellum auribus omnium legendum ingessit. minitans quoque (vti ex literis suis ad quempiam ex nostris datis videre licet) si quicquam contra hunc suum libellum tentaretur. futurum esse vt milites tam nobiles quam plebei hac iniuria sua commouerentur. addensque quod post manum validam etiam poete accessuri essent et historici qui hanc iniquitatem perpetue traderent memoriae et innocenter eum passum describerent. cum eterna gymnasij nostri Colonienfis ignominia. Verum quod fides christiana improborum armis cedere non didicit. docente saluatore Nolite timere eos qui occidunt corpus Et ipse quoque doctor in suo de quo loquimur libello dudum scripsit stolidorum argumenta esse (dum ratione non possint) velle pro vano percutere Iccirco hec nihili facientes de tua serenissime imperator protector confisi. qui et nunc prefens nobis clementissime ades. et fidei christiane a deo constitutus es defensor praecipuus Ne quispiam ratiocinationibus persuassionibusve praefati auctoris quibus in dicto libello visus est thalmod ac alia iudeorum improba et infamia commenta iudeis saluare voluisse. permoueri possit ad credendum. visum fuit magistris vt tam ipsius articuli quam materie decisio vna cum solutione compendiosa argumentorum tue celsitudini humiliter dicata. palam legenda traderentur Ne suorum verborum inuolucris quispiam decipi aut a vero posset abduci || Scirent quoque iudei non tam se defensos per dictum libellum quam adulatorie deceptos esse. quia dum ablati impietatis suae armis (blasphemis scilicet libris) facilius vere fidei iugo colla subdere potuissent sic nunc rigida ceruice eriguntur vt quam antea longe minoris fidei nostrae sacramenta ac tractatores catholicos estimant. quando per eum et se laudatos et illos contemptos vident. per quem ipsi contempti. et illi laudari et commendari debuissent Contra hoc quod ezechielis xij c. scribit Ue his qui consuunt puluillos sub omni cubito et faciunt ceruicalia sub capite vniuerse etatis. quod exponens diuus Greg. xvij. lib. moralium dicit Ad hoc puluillus vel ceruical sub capite iacentis ponitur. vt molliter quiescat. quisquis ergo male agentibus adulatur puluillum sub cubito vel ceruical sub capite iacentis ponit. vt qui corripitur ex culpa debuerat. in ea fultus laudibus molliter quiescat Et rursus quoque scribitur. Ipse edificabat parietem. illi autem linebant eum. parietis quippe nomine peccati duritia designatur. edificare ergo parietem est contra se quempiam obstacula peccati construere. scilicet parietem liniunt qui peccata perpetrantibus adulantur. vt quod illi peruerfi agentes edificant. ipsi adulantes quasi nitidum reddant. Cuius etiam scripture optimos quosque viros. poetas et historicos memores optamus ne plus persone cuiuscumque (etiam si olim genitor cuiuspiam eorum fuisset) fauore. quam fidei veritate ac integritate permoueantur. scientes quod post longas concertationes verborum et illata conuitia neque fides intemerata. neque veritas vnquam vincit sed praeualet et conualefcit sicut scribit apostolus ad hebreos xi. Sancti per fidem vicerunt regna operati sunt iusticiam adepti sunt repromissiones. Et quia serenissime imperator sui illius libelli et consultationis occasione plurimi arbitrantur. negocium ablationis librorum iudaicorum dudum per tuam celsitatem maiestatem seriosius ceptum. haecenus fuisse intermissum. Iccirco zelo ecclesiae pro fidei orthodoxe amplificatione et occasione conuersionis gentis hebraee. ad gloriam dei et tue celsitudinis ac imperialis nominis exaltationem. illud ipsum religiose perfici iubeas Ne perfidi canes inimici nominis christi qui pro ereptis sibi libris nuper merere ceperant. nunc nobis (vt ait psalmista)

Pag. 17.

impudenter supergaudeant. neve suis annalibus posteris legendum inferant. quod sub tuis temporibus dum per tuam maiestatem iussus fuisset eis thalmud eripi. per doctorem aliquem ex christianis sint defensi. Dignetur quoque tua cesaria maiestas huic nostre lucubrationi quam tui [sic] celsitudini pro fidei honore dedicamus imperialem censuram adhibere. vt a vultu tue serenitatis clementer castigata abcedens aliorum se non erubeat inferre conspectibus.“

11 *Hispano*] Cf. Ind. biogr. p. 393. sq. art. Petrus Hisp.

12 *ad ign. vel recl.*] Ipsius sententiae Paris. verba sunt: „libellum .. esse iure supprimendum, de medio tollendum atque igne publice concremandum. ipsius autem libelli auctorem ad publicam revocationem compellendum ..“

15 *membrum IIII univ.*] Cf. supra epist. 1. et infra ep. II. 13. In statutis antiq. Colon. de a. 1392. § 1. est: „Imprimis igitur ut alma mater nostra Universitas studii Coloniensis suos veros filios ab adulterinis valeat discernere, statuimus et ordinamus, quod quilibet Magister, Doctor, Baccalaureus vel Scholaris ad praedictum studium veniens, ipsiusque Membrum fieri et eius libertatibus perfrui cupiens, praesentet se infra primam quindenam Rectori universitatis, et praestet iuramentum solitum, et registro studii inscribatur, quodque nec aliquis ante huiusmodi intitutionem computetur Membrum Universitatis ..“

16 *libr. sententiar.*] Petri Lombardi, Parisiensis episcopi, cuius ipsius libri, quamvis saepissime editi [cf. ad 9²¹], ut ipsius Aristotelis, non legebantur, (Petrus ispe ne semel quidem in his epistolis memoratur) sed omnis fere theologia philosophiaque ex ‘scribentibus super eos’ petebatur. Ita ‘se fundat’ hodie vulgus lctorum ‘in libris super iuris auctores’, non in ipsis iuris auctoribus.

17 *evadere*] se expedire ex tendiculis tam callide posit.

18 *papa n. aud. d. sent.*] cf. 19²⁹.

19 *ipse*] non Reuchlinus, sed Leo PP. X. cf. sq. epist. 12.

Thomam] cf. Ind. biogr. p. 483. sq. art. Thomas Aquinas. Leo X. Dominicanis non favebat; ‘non est bonus christianus’ 19²⁷. Cf. Ind. biogr. p. 406. art. Leo X.

20 *doctus .. in poesi*] Leonem X. renascentibus litteris artibusque summopere fuisse constat.

21 *plebanus ad s. Martin.*] Fuit is, opinor, infra p. 240²⁹ memoratus Decimator s. Zehender. cf. Ind. biogr. hunc art.

22 *epistolam*] d. 16. Iul. a. 1514. scriptam. cf. Consp. chronol. p. 132. i. f.

23 *realiter cum effectum*] ut 192³⁰. Haec ‘bona latinisatio’ etiam in publicis documentis non raro occurrit; etiam ‘realiter et cum effectum’. cf. e. gr. Zarneke Leipz. Statutenbücher p. 458. v. 16.

24 *latinisatores*] cf. ad superiorem v. 2.

25 *in coron. hosp.*] s. publica corona 18¹⁰, in qua corona, si idem est hospitium, quod adhuc ‘zu den drei Kronen’ appellatur, ipse quoque saepius ‘dormivi in propria persona’. cf. p. 203. v. 160. 260²³. 272²⁴.

26 *fantasticos*] qui fantasiis (cf. ad 8¹²) indulget. „Fantasticus .. 2) idiota, hebes, sensu carens.“ Ducange h. v.

28 *processus*] methodus, libri methodologici, quales singulae scholae bursaeve proprios habebant, secundum viam huius vel illius sancti doctoris. cf. Ind. verbor. voc. ‘processus’ et ad 16²⁵ cum sq. adnotatione.

copulata et reparationes] similiter 70³. Copulata nominabantur libri lectionesve quibus diversi de eadem doctrina auctores iungebantur, ut ad 16²⁵ et in Ind. biogr. art. Hispanus (Petrus) exempla dedimus. unde novicii scholares qui haec copulata tractare debebant, copulatistae appellabantur. cf. Ind. verbor. Re-

Pag. 17.

Pag. 17. v. 11 ... Pag. 18. v. 8.

parationes sunt quæ alio nomine Summæ, e. gr. „Reparationes librorum totius naturalis philosophiæ secundum processum Albertistarum et Thomistarum“ Coloniae a. 1494. 4°. prodierunt. Hain. n. 13872. s. Panzer Ann. typ. I. p. 308. n. 228.

30 *passagium*] transitus, iter et iter institutum, Gall. *passage*. Ducange h. v.

31 *tunic. dom.*] vulgo *der heil. Rock*. Cf. quæ adnotavimus ad Hutt. Triad. Rom. § 188. (Opp. IV. p. 233.). Gildemeister et Sybel *Der heil. Rock zu Trier*. Bonn 1844. 8°.

32 Cornutus syllogismus proprie est hic Chrysippi, sive Eubulidis est (ap. Diog. Laert. VII. 187.). „Si quid non amisisti, hoc habes; cornua autem non amisisti: habes ergo cornua“. inde similes sophisticationes ceratinas, κέρατα, dicebant, ut crocodilinas, κροκοδείλους, similes huic item Chrysippeo (ap. Lucian. Vitar. auct. 22.). „Si hunc [puerum tuum] forte crocodilus ad flumen oberantem rapiat, ac deinde redditurum se sibi polliceatur ea lege, si verum dicas quid statuerit ipse de reddendo puero, quid dices illum decrevisse?“ Cf. interpp. ad Quintilian. inst. or. I. 10, 5., ad Lucian. dial. mortuor. I. 2. et imprimis Menagii Obs. ad Diog. Laert. II. segm. 108. Hoc tantum adicere liceat, non recte videri ad illum cornutum adduci locum Artemid. oneirocrit. 2, 11. „ὅτι ἡ γυνή σου πορνεύσει καὶ τὸ λεγόμενον κέρατά σοι ποιήσει“, neque appellationem mariti adulteræ uxoris, 'Cornutus' (Gall. cornard [cf. voc. coeu], Ital. cornuto, becco cornuto; porre le corna = Hörner aufsetzen) ex isto syllogismo deducendam esse.

34 *maior ... minor*] cf. adn. ad v. 1. superiorem.

35 *Hieronym.*] ep. 15 (17). ad Damasum (ed. Mart. I. p. 38): „Quoniam vetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam [non 'inconsutilem', quod non novum quidem, sed barbarum vocabulum est] domini tunicam, et desuper textam, minutatim per frusta discerpit et Christi vineam exterminant vulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signatus et hortus ille conclusus sit, possit intelligi, ideo mihi cathedram Petri et fidem apostolicam ore laudatam censui consulendam...“ cf. Hieron. evang. Ioann. c. XIX. v. 23.

37 *de stylo evang.*] alio scribendi genere, stylo, utitur atque evangelium.

38 *immodicite*] plane, prorsus, sine exceptione.

40 *de facto ... a papa*] Lepida est hæc contradictio et confusio excommunicationis latæ ac ferendæ sententiæ.

Pag. 18.

1 *curtisani*] qui a curia Romana beneficia habent aut sectantur. Sæpius appellatione contemnendi causa utuntur, fere ut hodie *die Römlinge*.

3 'tribulare' verbo non nisi translate utuntur Obscure pro angere, calumniari, *chicanieren*. quod contra hæreticos et malos christianos zelosum, laudabile et

simplex s.] cf. ad 9³⁵.

7 *latinum id.*] cf. Ind. biogr. p. 351. art. Corvinus.

8 *gramm.*] Brassicani. cf. Ind. biogr. p. 317. h. art.

Valerium Maximum tam Coloniae quam Lipsiæ ac Wittenbergæ et in aliis universitatibus tum maxime qui vocabantur poetæ in scholis legebant. Editio-num inde ab a. 1471. publicarum magnam copiam indicat Panzer Ann. typ. V. p. 436. sq. XI. p. 158. sq.

poetas] cf. ad 7¹².

Pag. 18.

- 12 *dorm. in pr. p.*] Hoc lepidius est, quam quod Hochstratus in propria persona Moguntia Romam profectus est. Defens. Pep. p. 140¹⁰. 153²⁷.
- 13 *bufones*] cf. ad 9³⁰.
- 14 *irrev. nebulones*] *freche Schlingel*. In etymo etiam Vocabularia sequuntur Ael. Stilonem ap. Fest. h. v. — „Nebulo a nebula derivatur . . . i. leccator quia vanus est ut nebula et cito vanescit.“ Catholic. — ‘Nebulo, homo vanus et levis, qui cum nihil sit, se intantum ostentat. a nebula, quæ magna res videtur, cum nihil sit’. Gemma g.
- 17 *formaliter disp.*] i. e. textum libri interpretando, q. v. cursorie. cf. ad 258¹⁷.
- 18 *corollaria*] *Folgesätze*, consecraria, *πορίσματα*. „veluti geometræ solent demonstratis propositis aliquid inferre, quæ *πορίσματα* ipsi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo“. Boeth. consol. prosa 3, 10. Cf. 48⁶.
- 19 *doctor subtilis*] Duns Scotus. cf. Ind. biogr. p. 466. art. Scotus.
- 21 *quodlibeta doct. irrefrag.*] Alexandri de Hales. cf. Ind. biogr. p. 387. art. Hales. Aliter infra p. 56¹⁹.
- 22 *non exp.*] inexpugnabilis.
- 23 *doctor Seraphicus*] Ioannes Fidanza. cf. Ind. biogr. p. 316. art. Bonaventura.
- 24 *phiscus*] i. e. in libris physicorum, non tam ipsius Aristotelis quam commentatorum super eos bene versatus, — qui bene complevit lectiones et exercitia ‘phiscorum’. Ceterum v. 24. aptior esset Aquinati (de quo sqq. versus) quam Bonaventuræ: nam ille multo plures phiscorum quos appellabant libros scripsit.
- 25 *doctor s.*] Thomas Aquinas. cf. Ind. biogr. p. 483. sq. art. Thomas.
- 26 *Porphyr.*] cf. Ind. biogr. p. 444. h. art.
- 27 sqq. *Universalis . . . predicabilia*] in ‘De prædicabilibus et prædicamentis’ et ‘Logica’. et similibus. cf. cit. art. Porphy.
- 29 *continuare*] ‘continuum’ i. e. brevem adnotationem facere, ut nos *fortlaufende Erklärung*, sed ‘Continuum’ b. Thomæ non libros prædicamentales sed evangelia continuat.
- 30 *summat*] ‘summas’ facere, *einen ‘kurzen Inbegriff’ geben*. Ethica quoque Aristotelis commentatus est Aquinas.
- 31 *poetæ*] humanistæ, Reuchlinistæ.
- 34 ‘osor, i. oditor, *ein hasser*’. Gemma g.
37. sqq. Cf. Ind. biogr. artt. Tungris, Remig. de Malmundario, Geltersheim, Ganda.

EPISTOLA 12. HILTBRANDVS MAMMACEVS ORTVINO.

Pag. 19.

- Quæ de causa Reuchliniana hic nuntiantur, in Hochstrato ovante passim illustrantur fusiusque exponuntur. Sed conferenda sunt imprimis infra epist. II. 5. 6. et Reuchlini Acta Indicior. (Ind. serr. p. 100. n. xxviii.)
- 6 *mod. epist.*] Cf. Ind. biogr. p. 417. sq. art. Modus dictandi.
- 7 *manifestare*] Ita exterritus est mirabili casu Mammaceus, ut simplex ‘scribere’, ‘communicare’ vel simile verbum non sufficeret.
- 10 *causa M. N. male stat*] Cf. consp. chronol. pagg. 130. 132. 135. sqq. a. 1514. d. 29. Mart., d. 8. Iun. et a. 1515. Ian. . . . Mart., et ipsum personatum Hochstratum p. 75⁵. sqq.
- 11 *autentizare*] confirmare sententiam d. d. 29. Mart. a. 1514. ‘Autenticare, autentisare, autorisare, *mit warheit o. weyßheit bewerren, eine rede wißlich o. meisterlich bewerren, meisterlich reden. ding bewaren. bestaten. achtbar maken*.’ Diefenb. Gloss. h. v.

Pag. 19.

Pag. 18. v. 12 ... Pag. 19. v. 36.

18 *Spec. oc. . . imprimi*] Cf. quæ Ind. serr. p. 76. n. ix. adnotavimus, et infra p. 192. 193¹. Vide etiam sententiam d. d. 2. Iul. a. 1516. Consp. chronol. p. 139.

20 *voluit exire curiam*] Gerbellio Huttenus Bononiæ d. 31. Iul. a. 1516. scripsit: De Capnionis summi viri causa bene te sperare iubeo: salus in procinctu est: Hogostratus . . . ingenti decocta pecunia (tanti spem suam emit) nihil effecit, quique olim potentia fretus sua optimo cuique molestus facile fuit, . . . fractus animo est destitutusque lupus hians discedit." Hutt. Opp. I. p. 106. § 5. *iurare paupert.*] Cf. 194¹¹.

22 'cum tribus equis' etiam 269³¹, sed „cum duobus vel tribus equis“ 194¹⁵.

24 *propinavit*] 'Propinare, *schencken*'. Gemma g. cf. infra 66³³. 'habuit convivium etc.' p. 193²⁰. sqq.; 'dans propinas' 194¹⁶; „dedit ante octo dies unam pinguem propinam uni referendario cuiusdam cardinalis“ p. 220¹²; 'dedit certas propinas quibusdam referendariis' 239¹⁷. Buschius d. 30. Sept. a. 1514. Reuchlino scripsit: „Theologistæ, ut etiam comperi, Iacobo Hochstraten proximis diebus mille quingentos aureos per trapezitas Romam miserunt, non ad victum, qui monachis tenuis esse debet, nec ad necessarias impensas litis, nam minore summula, ut reor, hæc administraretur; sed, quod vehementer suspicor et illis male vortat, ad faciendas largitiones pro obtinendis auro suffragiis quæ iure non sperat“. cf. Consp. chronol. p. 134. Qui Reuchlini suppressendi causa magnam pecuniarum copiam in urbe deposuerant, paucis annis post non solum improba sua spe sed etiam improbo suo auro fraudati sunt: Adelmansfelden d. 31. Ian. a. 1520. Pirckheimero scripsit: „... Scripsit [Carolus von der Than] pridie quam hasce ad te darem, Grammatheo nostro Reuchlin, bis apud eum fuisse fratres prædicatorum ac plurimum sollicitasse, ut cum ipsis concordiam inire velit; verum tandem huc sit sua causa deducta, ut cum suæ sententiæ sortitus sit executorem Franciscum de Sickingen [cf. Consp. chronol. p. 149. d. 29. Iul. a. 1519.], non deceat sine scitu ac voluntate eiusdem se quicquam attentare; velle tamen consentire, ut ad dominicam Oculi convenient, ac si fieri cum voluntate utriusque partis commode possit, res hæc tandem sopiatur. Vide, mi Wilibalde, ut omnia fert ætas ac tempus omnia revelat. Iusta sunt dei iudicia, licet nobis occulta. Aiunt prædicatores multa millia aureorum amisisse Romæ, quos istic apud nummularios ob eam causam deposuerant, qui decoxerunt ...“ cf. Consp. chronol. p. 150. d. 31. Ian. a. 1520.

27 *papa non e. bon. Chr.*] Cf. 17¹⁹ et 192¹¹.

30. 31 *appellatio ... papam*] Ortvinio, decretorum concilii Basileensis (sess. 2. 18. 31. cf. concil. Constant. sess. 5.) defensori, hoc bene proponi potuit.

27. 31 *prævalentia*] 'prevalere, *mer mogen, furtreffen*'. Gemma g.

32 *dom. dab. benign.*] Psalm. lxxxiv. 13.

33 *respiciet*] etiam biblice, ut 'respiciat nos tantum dominus noster'. Genes. XLVII. 25.

34 *supergaudeat nos*] 'non s. ne supergaudeant mihi inimici mei s. qui adversantur'. Psalm. xxxiv. 19. 24. xxxvii. 17.

gratiam spir. s. superare] cf. Actor. X. 45.

35 *fallimoniam*] Lepide, non excellere in fallacia, sed vincere fallaces. Vocabulum fallimonia alibi me legere non memini.

36 'fatatum, *geordiniert oder beschert*'. Gemma g. Usitatus 'prophetizatum'. Fusi de hac prophetia scripsit Clingesor. vol. II. ep. 50. p. 264. sqq. et contra hanc Mammaceanam Coloniensium irrisiorem Pepericorn. in Defens. p. 171. sq. ed. m.

Pag. 20.

8 *tim. excomm.*] Non timet Mammaceus dicere papam non esse bonum christianum et quod ab eo 'debet fieri appellatio ad concilium', sed non audet 'dicere quod papa erraret ibi'.

10 *dedit propinas*] cf. infra 193²⁰.^{sq.} et vide ad superiorem v. 24.

12. sq. *audivi ... pro eo*] Cf. consp. chronol. p. 129. sqq. ad a. 1514. sqq. Ipse Reuchlinus in sua ad pont. max. d. 13. Iun. a. 1515. scripta epistola „me“ ait „statumque rerum mearum et quantum ultra supererit vitæ meæ filium Tuæ iusticiæ, fidei bonitatisque vehementer commendo, ut et anno proximo a Cæsare Augusto sæpius et ab Alemanniæ nostræ principibus, episcopo Argentinensi, episcopo Constantiensi, Friderico Saxonum duce imperii electore, Ulricho duce Wirtembergensium, Magistro ordinis Teutonicorum, quindecim abbatibus infulam gestantibus et quinquaginta tribus civitatibus in Suevia magno studio et diligentia et maiore impetrandi spe pro sua singulari erga sedem Tuam sanctam devotione commendatus Tibi sum, Beatissime pater et Domine omnium excellentissime Leo Decime“. Et comes Nuenarius in ep. ad Zobellium d. 26. Aug. (a. 1517.) data (cf. Consp. chronol. p. 143.) „... illud summopere miramur, quod in hanc sententiam passim omnes prope docti divinitus concurrerint, ut Capnionis iniuriam tanquam suam communi suffragio vindicandam esse putarent ... Taceo nunc tot principum Germaniæ sigillis aucta testimonia, Saxonie ducis, Brandenburgensis Marchionis ac Comitum Palatini, imperii electorum, Wirtembergensis, Badensis, Spirensis et aliorum principum magnificas literas. taceo tot florentissimas Romani imperii urbes resque publicas missis ad summum pontificem non literis, sed diplomatis, causam suæ sanctitati commendasse. taceo denique tot doctissimos viros et omnem extra imperitiæ aleam constitutos sæculares ac religiosos. quorum si sola nomina persequi vellem, in iustum volumen epistola exeresceret. Verum tamen Pythagoricam adicere *τετρακτὴν* curabo ... Erasmus .. Roterodamum, Germaniæ vere phœnicem ... deinde Hieronymum Aleandrum Mottensem est et ille Iacobus Faber Stapulensis Galliæ vindex habes præterea Bilibaldum Pyrekheimerum“ — Sententia Spirensis d. 29. Mart. a. 1514. (ex Heumannii Docc. litt. Commentat. isagogic. pag. 16...19. cf. supra Consp. chronol. p. 130.) „*Diese urtheil ist wyder der Prediger zu Coln Ketzermeister vnd seyne anhangen von dem Durchleuchtigen, hochwurdigen und hochgebohrnen Fursten und herrn herrn Georgen, Pfaltzgrauen bey Rhein und Hertzogen in Beyern, Erwelten und bestettigten Bischoffen zu Spyer, von Bapstlicher heiligkeit sonnderlich in dem handel des Ougenspiegels darzu verordnet, in eygener person gegeben und gesprochen.*

Christi nomine invocato; pro tribunali sedentes et solum deum præ oculis habentes per hanc nostram diffinitivam sententiam, quam de peritorum consilio et assensu ferimus, in his scriptis pronunciamus, decernimus et declaramus in causa et causis, quæ inter eximium dominum Iohannem Reuchlin, Legum doctorem Pfortzen. Spirensis dyocesis ex una et Religiosum fratrem Iacobum de Hochstraten, sacre Theologiæ et ordinis prædicatorum professorem et in certis provinciis Germanicæ nationis, hæreticæ prauitatis inquisitorem partibus ex altera, de et super quodam libello speculum oculare nuncupato, ac per præfatum dominum Iohannem doctorem edito, nobis apostolica auctoritate specialiter commissa, et coram nobis indecisa pendente, bene fuisse et esse appellatum et nulliter processum. Nec non libellum ocularis speculi antedictum cum sua annexa declaratione in actis causæ huiusmodi

Pag. 20.

Pag. 20. vv. 8...12.

deductum (cum ex declaratione et declarato sit unus et idem liber et sui ipsius declarativus) a præfato domino Iohanne Reuchlin doctore compilatum, ut præfertur, atque editum, de suspitione atque insimulatione hæreticæ pravitatis aliisque criminibus sibi per fratrem Iacobum antedictum hac in causa adversarium ex adverso principalem, eidemque adhærentes indebite, temerarie et iniuste, tacita veritate fuisse et esse notatum atque diffamatum, sibi-que fratri Iacobo et eidem adhærentibus aut sua quoslibet interesse habere putantibus, diffamatione et incusatione huiusmodi facere et publicare minime licuisse, neque licere, et eisdem omnibus adversariis et singulis aliis super præmissis perpetuum silentium imponendum fore et imponimus. Nec non pari nostra diffinitiva sententia decernimus et declaramus supra nominatum libellum cum eius declaratione annexa, ut præfertur, nullam hæresim aut errorem ab ecclesia publice damnatam manifeste sapere aut continere, perfidis Iudæis non plus quam deceat aut iura permittant, favorabilem fore, aut ecclesiæ dei seu sacris eiusdem doctoribus neque iniuriosum neque irreverentialem esse, et ab omnibus ipsum oculare speculum cum eius annexa declaratione (quam in singulis coniunctam cum libello et repetitam esse volumus) legi et publicari posse, diffamatione in contrarium ab adversariis deducta non obstante. Simili modo pari nostra diffinitiva sententia antedictum fratrem Iacobum inquisitorem in expensas in huiusmodi causa pro parte dicti domini Ioannis Reuchlin doctoris tam coram nobis et nostris subdelegatis, quam Moguntiae legitime factas, condemnandum fore et condemnamus, quarum taxationem nobis in posterum reservamus.

Lata et promulgata fuit hæc præinserta sententia per Reuerendissimum in Christo patrem illustrem principem et dominum dominum Georgium electum et confirmatum ecclesiæ Spirensis, Comitem palatinum Rheni, ac Bavariæ ducem etc. iudicem et commissarium causæ et causarum ac partium præscriptarum, una cum certo alio suo in hac parte collega cum clausula, 'ut vos vel alter vestrum vocatis vocandis etc.' a sancta sede apostolica specialiter deputatum ipso in civitate Spirensi in palatio suo solito pro loco audientiæ deputato, et in audientia publica hora post meridiem prima ad iura reddendum et causas audiendum pro tribunali sedentes, primitus tamen peritorum consilio et matura deliberatione in hac causa seu negotio præhabitis, in contumaciam venerabilis patris Iacobi Hochstrat, sacre theologiæ ordinis prædicatorum professoris et in certis provinciis germanicæ nationis hæreticæ pravitatis inquisitoris ex adverso principalis suorumque adhærentium et interesse habere prætendentium in valvis insignis ecclesiæ Spirensis, ut moris est, et iuxta certificationem in prima citatione una cum inhibitione inserta decreta et in personam dicti magistris Iacobi Hochstrat, et aliis in plerisque locis publice et legitime executam rite citatorum non comparentium. Die Mercurii vicesima nona mensis Marcii Anno domini millesimo quingentesimo quarto decimo.

Georgius Krawt de Waldenberg, sacra imperiali auctoritate
Notarius publicus ffit.

De condemnatione in expensas vide Reuchlini Acta iudicior. (Hagenoæ. 1518. 4°. pagg. F iij. sqq.); breviter sic Mainus (Vita Io. Reuchl. Durlaci 1687. 8°. p. 414): „Cum deinceps Ioannes Greiffius institisset, citatosque contumaciæ accusasset et ad ferendas omnes singulasque expensas tam Spiræ quam Moguntiae a Reuchlino factas Iacobum ac complices damnari petisset, habita deliberatione receptoque a procuratore iuramento, quod tantum Reuchlin exposuerit,

Pag. 20.

vel adhuc exponere debeat pro lite et caussis antea dictis, communi sententia Hochstratum condemnarunt ad summam CXI florenorum auri Rhenensis, addita proscriptionis poena, si id facere recusarent Hochstratus et asseclæ. Acta hæc sunt Spiræ in Episcopali aula a. 1514. indictione secunda, d. 24. mensis Aprilis, præsentibus etc.

17 *capere consilium*] sibi consulere.

EPISTOLA 13. CONRADVS DE ZVICCAVIA ORTVINO.

23 *curare levitates*] *sich um Leichtfertigkeiten bekümmern*, præcipue de vetita cum feminis consuetudine usurpatur. etiam 51¹⁷ 61³⁴.

24 *in mense*] singulis mensibus.

26 *socius*] Quis ex Ortvini amicis, qui nuper 'ex Colonia Lipsiam venerat' h. l. significatur?

27 *supp. uxor.*] Cf. infra p. 35. 53. 55. 57. 61. 246. 249. 285. 293. Hochstr. ov. § 72. (ed. m. p. 483. sq.). Pepericorn. Defens. p. 167. ed. m. „Itemque adversarius noster in sua offensione insinuat implicate [?] uxorem meam honestissimam (una cum sua matre ac prolibus ad fidem catholicam feliciter translatam) turpis sub involuero adulterii, et idipsum multo turpius in epistolis obscurorum exprimitur. Qua propter ex eodem illa fonte derivari dicere forsitan non iniuria possem.“

28 *veraciter*] i. e. cum expressa veritatis affirmatione.

29 *amicabilis*] *fruntlich*. Gemma g. Gratio dicere potuit gratiosum esse apud mulieres.

dare bona verba] blandiri.

cum hoc] præterea.

31. sq. *Arnoldus . . etiam*] Cf. infra ep. 45. vol. I. et p. 226⁵.⁵⁹. Arnoldi tamen pudicitiam pariter atque eruditionem morumque candorem (Eleg. moral. II. 14.) extulit Murmellius versibus quos post Lamentt. O. V. repetiit Ortvinus, et nostrum vol. VI. p. 392.

33 *ipse . . virgo*] Virgo pro masculo rei venereæ nondum experto (ut recentiorum quoque linguarum fere mos est) legitur ap. Hieron. ep. ad Salvianam Gildonis filiam: „ut [Nebridius] virgo sortiretur uxorem“; item ap. eund. vita Malchi: „virgo maritus fierem“, et ap. Marcell. Empiric. c. 8. „pueri virginis“. (Kirchmaieri opuscc. Hal. 1772. 8°. p. 131. sq.). Tertull. virg. vel. 8. Hieron. 1. adv. Iovin. n. 4. ep. 22. n. 21. Paul. Nolan. carm. 22, 2. Inscr. ap. Spon. de reb. Lugdun. c. 3. (Forcellin. v. Virgo). De rebus non animalibus ipsi veteres pariter atque recentiores linguæ vocabulo utuntur, ut illas integras, intactas intemeratasve significant.

36 *multas scr.*] Sacrae scripturae locos. e. gr. I. Cor. vi. 18. v. 11. ad Ephes. v. 5. ad Hebr. xii. 16. sq. xiii. 4. Apocal. xxi. 8.

Pag. 21.

2 *sunt salvati*] Etiam biblice.

3 *Samson*] Iudicum cap. xiv.

spiritus . . . eum] Iud. i. c. vers. 6.

6 *scriptum est*] Sapient. I. 4.

10 *legitur . . . concub.*] Immo III. Reg. XI. 3. est „Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ et concubinæ trecentæ, et averterunt mulieres cor eius.“

11 *non fuit numerus*] etiam biblice (e. gr. II. Paralip. XII.) pro 'innumere'.

Pag. 21.

Pag. 20. v. 17. . . . Pag. 21. v. 32.

12 *communiter*] consentientes inter se, *insgemein*.*concludunt*] *beschließen*. est vocabulum artis logicæ, syllogismos facere, definire.‘Concludere, *zuschließen*, *zusammen schließen*, *beschließen*, *binden*’. Diefenb. Glossar. cf. etiam ad 242⁴.13 *non sum fort.*] „Similiter olim Aeneas Sylvius [postea Pius PP. II.] post commissum a se contra castitatis præcepta peccatum: ‘nec sanctior sum David rege, nec Salomone sapientior’. *Strauß Hutten* I. p. 246.14 *habere un. let.*] *eine Freude haben*, libidini se dare.15 *medici*] Pro Hippocrate et Galeno adducam Proverb. XV. 13. „Cor gaudens exhilarat faciem, in mærore animi deiecit spiritus“, et XVII. 22. „Animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa“. Schol. Salernitana:

Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant

hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

et Eob. Hess. (de conserv. valet.) „Metus et tristitia melancholiam movent, ira flavam bilem, gaudium sanguinem et spiritus a corde in totum corpus diffundit.

melancholia] sec. Catholic. h. v. „a melon et colera, quod est fel, componitur, . . . quia fit ex nigri sanguinis fece admixta abundantia felis . . . Melancholici etiam conversationem humanam refugiunt, et amicorum charorum suspecti sunt. Et est melancholia frigida et sicca . . .“16 *seriosis*] tristibus, superciliosis.*Ecclesiastes*] III. 12. 22.18 *Salomon.*] Cantic. cantic. IV. 9. 10.22 *Samuelis*] de monte rutilo. Cf. Ind. biogr. art. Samuel poeta. Tribus sequentibus versibus, ex Quodlibeto de fide concubinarum desumptis, quartum qui est

Pulehrum et amabilem prolem procreare,

de industria Conradus ad religiosum fratrem scribens omisit. Tertium ex Proverb. cit. XVII. 22. compositum esse adparet.

26 *deus e. ch.*] I. Ioann. IV. 8. 16.27 *Salom.*] Cant. cantic. VIII. 7.29 *permittamus*] mittamus, relinquamus.30 *carnis priv.*] Dominica septuages. a. 1515. in diem 5. Febr., a. 1516. in d. 20. Ianuar. incidit. Nescio quo anno hastiludium hic descriptum Lipsiæ celebratum sit. Cum eum anni 1516. mensem, quo Georgius dux Lipsiam venit, controversiam inter philosophorum ordinem et collegii principalis sodales ortam compositurus, neque Peiferus (Lipsia. Ff. 1700. 8°. p. 332) neque Vogelius (*Leipz. Geschichtsb.* Lpz. 1714. fol. p. 91.) indicet, nescio an de hac pompa Conradus referat. nec de hastiludio quicquam ibi legitur. Præterea nunc persuasum habeo primam harum epp. editionem iam ante annum 1516. prodîisse.31 *hastiludium*] *stechspiel oder tornyr*. Gemma g.*met*] ipse, ut tum non solum Obscuri, quamvis iam Bebelius de abus. L. L. monuerat „Met syllabica adiectio per se nihil significat, unde nec dicere debemus Tu fecisti met, et raro legi adiungi, nisi tribus hijs prænominibus ego tu sui, sed Diomedes etiam tradit ille met, Et Salustius in Iugurta dicit ‘mea met facta mihi dicere licet’.‘equitare, *ryten*. i. equum [æquum fac., æquit.] facere vel militare’. Gemma g.32 *andallum*] ‘*roßdeck* vel *sateldeck*, sandalum vel andallum’. Vocabular. incip. teutonicum ante latinum. In Catholic. est „Sandalium a sandix, cis, dicitur hoc sandalum, lii, quidam pannus quo equi solent operiri nobilium, ut pape

Pag. 21.

et cardinalium. Sandalia et dicuntur subalares... et Gemma g. „Sandalum: quidam pannus quo equi solent operiri, *ein pferdsleid oder decky*.“ Cf. etiam Ducange art. Sandalia. Aliud vocabulum est ‘Antela, Antella’ de quo vide Ducange h. v.

34 ‘organizare i. organo cantare, *orgelen*’. Gemma g. *psalmista*] CXLVIII. 12.

36 ‘intronizare, in throno ponere, introducere, *erlich inleyten*, vel in sede locare. potest etiam pertinere ad mulieres, quæ post partum introducuntur’. Gemma g.

processione] ut nos *Procession*, pompa ducta.

37 ‘braxare, *byer bruwen*’. G. g.

propinare h. l. est *aufischen, vorsezen*. Cf. supra ad 19²¹.

38 ‘dapire’ non habent vocabularia, sed in Catholic. est „dapino, nas, navi, nare. i. largiri: et præcipue victum. verbum activum, et dicitur a dapes. et corripitur pi.“

curiales] *Hofgesinde, Gefolge des Fürsten*.

‘chorizare, choros agere, saltare...’. Ducange h. v. chorizaverunt, nos „*es war Ball s. tanzte man*.“

Pag. 22.

1 *conspicello*] *Schaubühne*, Conspicuum, tabulata constructa, suggestus, unde pompa conspici potuit. Non alienum ab hac narratione est Libelli formularis univ. Lipcz. cap. 66. (Zarnecke d. deutsch. Univ. Lps. 1857. 8°. p. 182. sq.): „Mandatum ne aliquis hastiludia exercentes vel circa pancratium pugnantes impediat. Quia nobilium conventus, camporum pugnam die lunæ proxima sequentibusque diebus iuxta pancratium in foro constructum publice demonstraturus lususque, diversis armis et defenculis inter pugnam ludendumque utetur, quibus incauti spectatores huiusmodi pancratio appropinquantes aut etiam ipsis pugilibus (sicut verisimiliter timendum est) lædi poterunt et offendi, Eapropter N. &c. Rector Mandat omnibus et singulis universitatis eiusdem Suppositis, Quatenus nullum ipsorum præscriptis diebus præfatum pancratium ludi huiusmodi spectandi causa ingredi vel ipsi nimis appropinquare sicque pugilibus ipsis impedimento esse aut sese ibidem periculis exponere vel aliquem ex ipsis ludentibus verbo vel facto molestare seu offendere præsumat Sub unius floreni poena universitati irremissibiliter persolvenda necnon incarcerationis per circulatorum ad hoc deputatos fideliter exequenda. Datum Rectoratus &c.“

EPISTOLA 14. IOANNES KRABACIVS ORTVINO.

Quæ Crotus in hac ep. Krabacium narrare facit, ex ipso Hutteno eum audisse puto, quod magis tegendi causa ‘ex Nurenberga’ scriptam fingit epistolam.

9 *semper... essem*.] Cf. Croti ad Hutt. ep. in Opp. I. n°. viii. et Hutteni ad Crotum præfatio Nemini, Opp. I. n. lxxxiii.

11 *Heckman*] cf. Ind. biogr. p. 388. h. art.

12 *ibi*] ut ex sqq. patet, Vindobonæ, Viennæ Austriæ. Exeunte a. 1511. Huttenus facto per Moraviam molestissimo itinere Vindobonam in Vadiani contubernium venit. cf. Hutt. opp. I. p. 22. sq.

13 *arg. in via Scoti*] Scotista, realista, de via antiquorum. Ceterum Vindobonæ antea ‘possidebant integram universitatem’, si Manuale scholarium (circa a. 1480.) scriptum audimus, quod cap. III. (Zarnecke ed. Lips. 1857. p. 13.) habet:

Pag. 22.

Pag. 21. v. 34 . . . Pag. 22. v. 30.

„... eruditissimi viri reperiuntur inter modernos. nonne audisti in quibusdam terris eos possidere integras [totas] universitates, ut Viennæ, Erfordiæ atque quondam hic [Heidelb. ?] erat?“

13 *supposita*] i. q. *suppositi*, sed frequentius neutr. gen., etiam in legibus academicis ordinumque statutis, scholares, discipuli, bursarii, *academische Bürger*. Similiter nos subditos (*Unterthanen*) vocamus quos Romani cives, *Staatsmitglieder*.

16 *socius ex Moravia*] i. e. Ulricus Huttenus. cf. artt. Heckman et Vadianus.

17 *debet esse*] *sein muß*, qui, si recte scio, est.

scripsit . . . metra] præter minora carmina prodierant Querelæ, Ars versificatoria, carmen exhortatorium ad Maximilianum Cæsarem. Cf. Ind. bibliogr. Hutten.

18 *intitulare*] in numerum civium academicorum recipere, in matriculam inscribere; quod etiam tum nonnumquam ‘immatriculare’. Cit. Man. scholar. c. 1. „... ut in matriculam almæ huius universitatis intituler . . .“ Etiam singularum facultatum statuta præcipiunt „ut Magistri aliarum universitatum non recipiantur ad gremium seu ordinem Magistrorum nostræ facultatis, priusquam fuerint per magnificum dominum Rectorem solitis iuramentis intitulati, et probaverint titulum sui gradus . . .“, ut est in Stat. reform. fac. art. Ubior. c. 7. Similiter passim *Die Statutenbücher der Un. Leipz. ed. Zarncke. Lips. 1861. 8º. max. aliarumque univv. statuta.*

19. 20. *prohibuit ei*] *verbot es ihm*. ut v. 20. ‘suppositis’ et c.

19. 21. *pretensus*] cf. ad 9¹⁶.

21 *ribaldus*] cf. ad 5¹⁰.

accessit] non invitatus aut citatus venit ad.

22 *misit pro fam. civ.*] accersivit famulos civ. (*Stadtdiener*), lictores, *er schickte nach Polizeidienern*.

simplex . . . graduatus] Cf. ad 9³⁵.

23 *tibisare*] s. *tuisare*, secunda persona in adlocutione uti, per ‘tu’, non per ‘vos’ adloqui; ut nos *duzen, erzen, ihrzen, siezen*. Scilicet Huttenus Latine locutus est, sed magister noster voluit vobissari reverentialiter. Reuchlinus in ep. ad Kollinum d. d. 27. Ian. a. 1512. „Oro autem“ ait „quamprimum ne moleste feras, quod ad te latinum hominem latino more per numerum singularem scribo, et non ut tu vicissim ad me plurative. Iam enim illud tuum ferme totum desiit et abolevit in Romana lingua, et nunc quotus quisque maiores nostros imitatur. Secus est si vernacule scribamus. Quare deprecor tuam scribendi consuetudinem, ut posthac quamhumanissime singulari me numero appelles, cum aliquid ad me literarum dabis.“

26 bellator, *ein stryter*. Gemma g., miles, in numeros iam relatus.

qui vult amb. &c.] in numeros militum referendus. Satis notum est Huttenum re vera non longe post Vindobonam relictam ‘ad bellum ambulasse’, in quo maximam epigrammatum partem composuit.

28 *notos*] *Bekannte*, amicos pro eo intercedentes, Vadianum, Abhauserum aliosque Vadiani contubernales. Cf. Hutt. Opp. I. p. 22. sq.

29 *ille vir*] Heckmannus.

30...37 Hoc epitaphium ad exemplum eius compositum esse videtur, quod „quidam occultus poeta de Elferßkehoff, pago non procul ab Erphurdia“ scripserat „in muro luteo cum carbonibus desolatoriis. In hunc modum:

Hic iacet ille, qui fuit unus inter mille,
Semper mane et sero [i. sera] cum sua plenissima pera.

Pag. 22.

In Pinterbleben natus, Hans Raumthasch [Saccularius] fuit vocatus,
 Omnibus fuit gratis, quia bipsit in charitatis:
 Postea pauper [armer mann, criminis reus] factus est ad patibulum tractus.
 Hoc facit mihi valde ve, quia nullum dedit mihi vale,
 Nec mihi hoc dixit, sua mater, quando [ipse add. Z.] morixit.
 Qui transis apud, memento flectere caput,
 Dicentes humiliter tria lignea Pater noster.⁴ De generibus ebriosorum

ed. 1506. 4°. p. B^j. (ex ed. Zarnck. p. 128. sq.)

32 eos] genus pro specie, multos pro uno.

'practicare est scire manualiter, ein kunst selbs uben'. Gemma g. H. I. est
 scholas sive lectiones habere.

Pag. 23.

2 causa &c.] quam solebant Obscuri causam fidei appellare ('causa vestra quae
 vocatur causa fidei' p. 229²⁷), qua ipse appellatione Reuchlinum damnandum
 esse satis probasse sibi videbantur. Cf. Pepericorni Defens. p. 168¹⁹. sq. (. . non
 esse causam fidei, sed invidiae . .)

3 bene] quidem, wol, zwar.

'murmur, murmulinge, murmurare, murmelen, murmuratio, ein murmeling.
 Inde murmurator'. Gemma g.

4 carminib.] Scilicet pessimus poeta saecularis est Reuchlinus.

5 manere pra] bestehen vor, excellere.

EPISTOLA 15. GVILHELMVS SCHERSCLEIFFERIVS ORTVINO.

10 Non male hoc 'dictamen' Scherschleiferi esse fingitur, cum partes eius cir-
 cumvolutae semper in se redeant tamquam rotae ferris acuendis adparatae cir-
 cumactionibus. Francfurdia, ubi haec epistola scripta dicitur, Moenana, non
 'apud Oderam' esse videtur.

14 estis inim. m.] irascere mihi.

15 amplius] posthac.

18 eritis . . . rescribere] pro futuro, rescribetis, respondebitis.

praecordialiter] ex intimo animo, von ganzem Herzen. 'pra' praepos. aug.: valde
 cordialiter 7³⁶.

21 ita quod possum] ut possim.

24 quid facit tamen] was macht doch? cur tandem?

27 am. princip.] Hauptfreund, quocum plurimam conversationem habui.

29 circumd. c. sua arte] defensionibus suis causam vestram praepedire.

34 in scand. ven.] in odium venire, offensioni se exponere.

35 propositiones irrev.] Schmäh-Sätze.

37 tentabunt] conabuntur, sibi sument.

Pag. 24.

1 in via &c.] i. e. in via antiquorum: Thomas (Aquinas. cf. Ind. biogr. h. art.), Al-
 bertus M. (cf. h. art.) et Duns Scotus (cf. h. art.), realistae quidem omnes erant,
 sed de universalibus inter se differebant. (cf. 247². sqq.) In theologia quo-
 que doctor angelicus s. sanctus x. f., Dominicanorum coryphaeus (Thomas)
 et magister eius Albertus M., doctor magnus, et magis etiam doctor sub-
 tilis (Scotus), Franciscanorum praecipuus dux, diversas sectas genuerunt,
 Thomistas, Albertistas, Scotistas. Cf. e. gr. Gieseler Kirchengesch. II. 2. § 74.
 75. Prantl Gesch. der Logik III. p. 108. sqq. 91. sqq. 203. sqq.

2 manere in fac. sua] i. e. ne quis aliud et de alio scribat aut doceat, quam quod

Pag. 24.

Pag. 22. v. 32 . . . Pag. 24. v. 22.

ad doctrinam ei ordini, cui studiosus adscriptus fuit, legibus academicis commissam pertinet. Huic legi adhuc omnes Obscuri præcipue non theologos obcedere ac parere, non intra ingenii fines, sed intra terminos ex alieno arbitrio positos cohiberi litteratos homines volunt.

- 3 non *mittere falc. in mess. al.*] Huius proverbii formam, ex Apocal. XIV. 16. sumptam ('misit angelus falcem suam acutam in terram'), neque in veteribus classicis scriptis, neque in adagiorum collectionibus memini me legere. Eadem usus est Crotus in ep. d. 26. Ian. a. 1514. scripta: vid. Hutt. Opp. I. p. 30⁴. (quæ epistola argumento esse potest Crotum etiam hanc Scherschleiferianam scripsisse) et imitatus est Lappus, infra p. 241¹¹. Consimilia proverbialia plura sunt, proximum illud Plantinum (Epid. 11. 2, 80.): 'Mihi istic nec seritur, nec metitur', ne dicam de aliis, ut Sæpta transilire, Ne moveto lineam, *μη κινῆς γραμμήν*. etc.

sutor &c.] Adluditur ad notissimum illud 'Ne sutor ultra crepidam'. Similia sunt Fabri fabrilis tractant, Faber ultra malleum loquitur, Earum rerum unumquemque indicem esse idoneum, quarum sit eruditus. cf. Erasm. Adag. mdcxvi.

- 5 *stamulta*] 'Stamultum calceamenti species videtur'. Ducang. Equidem interpretor *Schlappen*, *Pantoffeln*: ex eiusmodi calceis sive soleis facile pedes exuimus, ut non solum ubicunque voluerimus eos colloquamus, stare faciamus, sed etiam sine nostra voluntate facile ipsi pedes relinquunt. Pantofoli: 61⁴.

6. sqq. *velit &c.*] Locus non ipse biblicus, sed totus ex biblicis verbis compositus præter unum.

- 8 *servitoribus*] 'Servitor, ein diener'. Gemma g. Cf. Ducange h. v.

9 *quomodo statis*] i. e. quænam nunc sit causæ vestræ contra Reuchl. condicio.

- 10 *angustiam*] 'Angustia. i. anxietas vel dolor, angst'. Gemma g. Cf. Ducange voce. Angustiari et sqq.

11 *Val. i. Chr.*] Cf. ad 8⁶.

EPISTOLA 16. MATTHÆVS MELLILAMBIVS ORTVINO.

- 13 Mellilambii (*Honiglecker*) nomen huic Moguntinensi scriptori nescio an auctor ex fabula *Reineke Fuchs* invenerit, ut quasi ursinum eius morem scribendi portendat, ideoque etiam Matthæi (*Matz*) prænomen ei dederit, aut mellilambii (nam sic Latine scribendum erat) vocabulum ei ex præcedenti ep. 'mel comedere' (23²⁶) in mentem venerit, aut sine certa ratione licentius finxerit.

16 *fui amicus*] steti a partibus tuis, sectæ tuæ addictus fui.

procur. v. bonum] quæsivi tuam utilitatem.

- 17 *in v. adversitatibus*] in rebus adversis.

cavizare] non ut 7²⁰, sed cautum facere, nuntiare quæ scire debes, ut tibi cavere possis.

18. sqq. *in v. . . . Tullius*] Illud Pauli ad Rom. XII. 15. 'Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus', ac si Cicero in Lælio de amicis scripsisset.

20 *quamv. e. gent. et poeta*] Ita non quod sed a quo dictum esset, æstimabant Obscuri.

- 21 *'vituperium, lasterung, scheltwort'*. Gemma g.

22 præsupponere, *vorsagen* vel *voraußnehmen*. Variloq. ap. Diefenb. Glossar. Ceterum hoc verbum non nisi in Coloniensium scriptis et in his epistolis me legere memini. plerumque, ut h. l., est = proferre, dicere, narrare aliquid, præcipue falsum calumniosumve aut certe quod ex quacunque causa non edi-

Pag. 24.

cendum erat; rarius, ut p. 190³¹, 239³⁷, est pro simplici sumere s. praesumere, *voraussetzen*, *annehmen*.

23 *extoll. se in sup.*] „... loquuntur adversus iustum iniquitatem in superbia.“ Psalm. XXX. 19. et „... ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli.“ Timoth. I. III. 6.

24 *spur . . . meretr.*] Cf. infra II. epist. 62. et Ind. biogr. art. Gratius.

25 *vel qual. . . qualif.*] sive quo alio nomine appellandus sis, *oder was Euch sonst für ein Titel zukommen möge*. ‘baccalaurie’, sive nondum baccalaurius sive iam doctor sis aut magister. similiter hodie ‘salvo titulo’.

26 *estis adh. iuv.*] tu viridioris aetatis es, quam cui conveniat vituperare.

27 *evang.*] Matth. X. 24. Luc. VI. 40.

28 *mag. 8 vel 10 ann.*] cf. 4⁴.

29 *Sufficiens*] cf. ad 31¹⁴. Inferioris gradus homini non licet altioris gradus virum vituperare.

31 *etiamsi . . . sup.*] quantumvis superbias.

32 *deb. . . verec.*] decet te modestum esse.

34 *lansm. suus*] eius. cf. 4³.

dic. pro vero] ut ‘d. in veritate’, non proprie ‘d. verum esse’ sed ‘revera mihi rettulit’.

35 *ego*] non Mellilambius, sed iste malitiosus Ortvinus inimicus loquitur.

36 *adhuc non*] nondum, *noch nicht*.

quare . . . de me] quo iure, quæso, tu vituperas me, virum tibi plane incognitum?

Pag. 25.

2 *pharis.*] ap. Luc. XVIII. 11. sq. Cf. ad 41¹⁷.

4 *psalm.*] CXV. 11.

6 *quantum . . . matre*] mihi exprobrari non potest, ut (24²¹) Ortvinus, me filium esse meretricis et presbyteri.

7 *Ortvinus est spur.*] Vide infra p. 281²³. sqq. et tot. epist. II. 62.

8 *in at.*] semper, nulla tuorum verborum habita ratione.

11. sq. *habui . . . creditis*] impudentia hominis vix credas quantum mihi doluerit.

13 *non vidi*] Egregium sane argumentum!

14 *quomodo est*] quid verum sit sed scit verum esse non verum esse quod ille dixit: nam vult . . .

seminare Ortvinus laudem hic] i. e. apud omnes Moguntinenses data occasione negare Ortvinum spurium esse. ut nos ‘*euer Lob hier austreuen*’.

15 *sibi*] ei.

16...19. *legitimus etc.*] cf. cap. 13. X. qui filii sint legitimi 4, 17.

19 *et econtra*] Nimium pontificis potestatem se extendere Mellilambius per ardorem defensionis suæ non animadvertit.

20 *scr. est*] Matth. VII. 2. „In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.“ Marc. IV. 24. Luc. VI. 38. — Mensurare fossam. Veget. r. mil. I. 25.

22 *dicitur*] Matth. VII. 1. Luc. VI. 37.

25 *frascaria*, a *frasca*, *Poßen*, Gall. *frasque*. p. 55¹⁰ „*frasca* et *phantasia*“. Diez Etym. WB. II. a. „*Frasca*, *belaubter ast*, *grüner zweig* . . . *ital. frasca*; *plur. frache* *bedeutet auch* *possen*, *daher franz. faire des frasques*.“

26 *contumax*] obstinatus, pertinax. ‘*Contumax*, *verschmahender*, *verschmeher*, *widerspennig*, i. superbus vel iniuriosus vel contemptor iudicii.“ Gemma g. si *papa* *dc.*] Aperte valde speculativus est hic Ortvinus inimicus, sed parum in fide illuminatus.

Pag. 25.

Pag. 24. v. 23 . . . Pag. 26. v. 17.

- 31 *dato*] si concedamus, etiam si ponamus, te spurium esse.
- 34 *facere irregularem*] Nam 'infamibus portæ non pateant dignitatum' Cap. 87. in VI°. de R. I. 5, 13.; infamis autem fit qui iniuriæ damnatus est: L. 1. D. de his qui not. inf. 3, 2. et „omnes infames esse dicimus, quos leges seculi infames appellant: can. 2. Causa VI. qu. 1. et ibid. cann. 1. 7. et can. 5. Dist. LI.
- 35 *accipere*] eripere, nobis comparare.
- 36 *beneficia*] *Kirchenämter*.
- 37 *non hab. pro malo*] da veniam, *nehmen Sie's nicht übel*.
- 38 *puto optime*] benevolentissimo erga te animo affectus sum, *ich mein' es ganz gut*.
- 39 *custodiat . . vias*] Rarius in sacris bibliis custodire est pro tueri, securum facere, sæpius pro sequi, non aberrare a.

Pag. 26.

EPISTOLA 17. IOANNES HIPPOCRATES ORTVINO.

- 2 Lipsiæ hanc Hippici epistolam scriptam fingi tum totum eius argumentum, tum præcipue narratio de Aesticampiani expulsionem docet. — *Hipp, Hepp, Hepe, Hæpe*, falcastrum, falx, ut *Freund Hein mit seiner Hippe*. — Ioannes Hoppe Rostochiensis theol. professor, hæreticæ pravitatis inquisitor, ordinis prædicatorii vicarius, fere simile nomen habet. cf. de eo Krabbe Univ. Rostock. 1854. p. 321. 325.
- 6 *Psalm. XXXI.] 11.*
ne hab. mol. dicentes] noli moleste ferens dicas. mirum 'ne' recte h. l. positum esse; obscurice 'quod non'. Communi Obscurorum usui magis quoque conveniret 'dicens', ut paulo ante 'estis spurius' et similia passim.
Quid . . . alleg.] i. e. quid sibi vult scriptor prolato hoc psalmi loco?
- 8 *cum br. verb.]* breviter.
- 9 *Esticamp.]* Cf. Ind. biogr. p. 293. sqq. art. Aesticampianus.
- 10 annihilare, contemnere, adspernere. cf. 12¹¹.
- 12 *processio*] cf. ad 21³⁶.
- 13 *legit Plinium*] In Förstemanni Alb. Wittenb. p. 69. sub Balthassar's Fabricii Phacchi (*Fach, von Vacha*) rectoratu primus inscriptus est „Iohannes Rhagius Esticampianus Rhetor et Poeta Laureatus sacrarum literarum Doctor Primusque Plynianæ erudicionis publicus et ordinarius Professor Dioc. Misnen. 20. Oct. [a. 1517.]
- 14 septem artes liberales: Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Geometria, Arithmetica, Astronomia, Musica. Hoc ordine de disciplinis cyclicis, ut ipse eas appellavit, Martianus Capella libris III...IX. egit.
- 15 „peccata mortalia sunt septem, quæ hoc versu indicantur
 Luxus, gustus, avaritia, tristitia, furor, invidia, ambitus:
 Luxus, id est peccatum luxuriæ; Gustus, i. e. peccatum gulæ; Avaritia, i. e. peccatum avaritiæ; Tristitia, i. e. peccatum tristitiæ seu accidiæ; Furor, i. e. peccatum iræ; Invidia, i. e. peccatum invidiæ; Ambitus, i. e. peccatum superbiæ.“
Vocabular. breviloq. voc. Peccatum. Cf. ad 5³⁴.
bonum fund.] recta studiorum methodo non sunt usi.
- 16 *poetram]* humaniores litteras, secundum novos poetas, i. e. humanistas. cf. 7^{12. 13.}
- Petr. Hisp. et p. l.]* cf. Ind. biogr. p. 393. art. Hispanus.
- 17 *domicellus]* *Junker, Jungherr*, in his epp. modo nobilem, præcipue iuvenem,

Pag. 26.

modo (ut h. l.) studiosum, praecipue nobilem divitemve, qui in bursa habitationem victumque habet (*der in einer Burse in Kost und Logis ist*), qui non 'stat in civitate et comedit extra collegium' (ut p. 276²³), significat.

nihil est c.] nihili, nugatores sunt.

- 18 *Schotist. et Thomist.]* cf. 24¹. Wimpeling. de integritate c. 30. „... Neque discordiam et similitudinem quorundam fratercellorum sequaris, quae apud Parisius... sepe visa et audita est. Nam cordigeri, quorum maxima copia in uno conventu sunt, praeter Scotum nihil admittunt; rursus Iacobini, qui apud nos praedicatores dicuntur, solius Thomae dicta venerantur et sive propriae religionis amore, sive alia causa etiam usque ad manuum iniectionem sibi inter disputandum contradicunt.“

- 19 *suum tempus]* bonam occasionem, opportunitatem.

vind. se] De hac pia (cum adiutorio dei) sumpta vindicatione cf. cit. art. Aesticampianus. Adiutorium, sed non 'cum adiutorio' biblicum est.

- 21 *mag. ... baccal.]* Eundem ordinem ut legitimum etiam in generalibus mandatis rectorum Lipsiensium observatum videmus (e. gr. in libello formulari a. 1495. scripto), quibus dominus Rector mandat „omnibus et singulis Magistris, Doctoribus, Licentiatis, Baccalariis et studentibus universitatis“ etc.

suam fac.] i. e. artium, quam hodie philosophicam facultatem appellamus.

- 22 *verecundia]* indignatio, dolor ob indignos sui sodalis mores.

- 24 *mira]* 'mirus, wundersam'. Gemma g. H. l. potius *seltsam, auffallend, anstößig*. Cf. 'mirabile' p. 219⁴.

dimittimus] absolvimus, impunitum relinquimus, *loslassen, freilassen*.

- 25 *moderni ... antiqui]* cf. ad 15⁹. H. l. non opponuntur nominalistae realists.

- 26 *vilific.]* 'Vilefacere, schenden und unwert machen. Vilificare pro eodem. Inde Vilificatus. i. vilefactus'. Gemma g.

- 27 *Delitzsch]* cf. Ind. biogr. p. 365. h. art.

- 29 *quinta rota in curru]* His verbis ad significandum aliquid plane superfluum et inutile vel quod impedimento sit, veteres quod sciam non utebantur.

supposita] cf. ad 22¹⁵.

qualificari] ad gradus adsumendos praeparari.

- 31 *summa summarum]* Veteres: 'in summa, in omni summa'. Proprie mercatoria illa formula significat omnium singularum positionum (*Poste, Pöste*) summam, *die Totalsumme*. Cf. hodiernum 'in fine finali'.

concluser.] decreverunt.

relegare vel exclud.] Illa poena gravior quam haec. graviorem subiit Aesticampianus. p. 27¹⁵.

- 32 *etiamsi ... inim.]* vel si perpetuam eius inimicitiam sibi conscirent; spreto periculo perpetuae eius inimicitiae.

- 33 *monuer ... eccles.]* monitum s. citationem valvis ecclesiae adfixerunt.

- 34 *iuristam]* Quis hic Rhagii advocatus fuerit nescio.

- 35 *alios soc.]* Inter quos procul dubio etiam Buschius. cf. Ind. biogr. art. Aesticampianus.

- 36 *periuri]* Scilicet quilibet graduandus iurabat bonam erga universitatem voluntatem, et praecipue assumendus ad concilium facultatis corporaliter hoc iuramentum decano praestabat: „Ego N. iuro vobis decano et vestris successoribus reverentiam et obedientiam in licitis et honestis, et servare statuta et statuenda pro posse ac nosse procurareque bonum facultatis“ etc. Cf. Statuta fac. artium ap. Zarnekium *Die Statutenbücher der Un. Lpz.* 1861. p. 440. § 3.

Pag. 26.

Pag. 26. v. 18 . . . Pag. 27. v. 35.

37 *fortes in bello*] ut ep. ad Hebr. XI. 34. Acriter odii sui causam contra Aesticampianum gesserunt.

Pag. 27.

1 *propter iustitiam*] i. e. ex ea causa, quod non iustum esset Aesticampianum relegare, *sie wollten keinen um der Justiz willen (was auch die Justiz verlangen möge) schonen, non sie wollten keinen wider die Gerechtigkeit schonen.*

4 *princeps*] dux Georgius. Cf. ad 21³⁰.

5 *dixerunt ad*] ut saepe in his epp. Dicere ad aliquem (*zu einem sagen*) apud veteres Latinos vix legetur; legitur autem apud græcissantem Modestinum L. 4. § 6. Dig. de grad. et adfin. 38, 10. In Romanicis linguis receptum est.

6 *ligatura*] *der Einband*. Similiter prologus Statutor. facult. iurid. Lips. (ap. Zarncke *Statutenbücher* p. 578.): „Quoniam . . . non est facile permanere communitatem statutis seu consuetudinibus non compositam: constitutiones enim et statuta dant formam negociis . . . et ubi cessat ordinationis regula, quæ solet fieri per statuta, ibi impossibile est confusionem posse vitari: quid enim non tenebrosum, quid non incompositum, quid non haberetur absurdum, si non constitutis disciplinæ legibus omnia regerentur? . . .“

7 *caderent hincinde*] soluta circumvolarent, dispergerentur.

8 *fieri conf. chaos*] Sumptum ex quodlibeto De fide concubinar. (ed. Z. p. 95.), ubi canonicus Grunbach uni ex concubinis suis dicit fieri confusum chaos, si ipsa matris Grunbach nomine appellaretur: „aut enim tu pro matre aut mater pro concubina mea apud ignaros posset diiudicari.“

10 *pater suus*] eius. Is fuit Albertus, mort. a. 1500.

15 *fec. m. verba*] conquesti sunt.

17 *obul.*] ‘Obolus, ein helbling oder ein heller, parvus denarius’. Gemma g. Diefenb. Glos. „Obulus, rarius obolus, obulus, scherpf, scherff, scharff, eyn halff penninck, helbling, heller, haller. firteyl eyens hellers. fünfferling. haschart“; Colon. olim *blaffert*.

22 *in arte hum.*] humaniores q. v. litteras, quas antea Aesticampianus docuerat. *Rotburgensis*] cf. Ind. biogr. p. 460. h. art.

23 *bene . . . sicut est*] *wohl dreimal so groß als*, certe duabus partibus maiorem quam Vergili opera.

30 *metrista*, ut metricanus . . . Ducang. In his epp. alias non legitur. Artem metrificandi etiam theologi didicisse debebant, ut docent versus quos Brevil. vocabular. art. Metrum repetiit, hi:

Ambulat in tenebris errando clericus omnis,

Qui sine metrorum lege legenda legit.

domini de consilio] immo de concilio: vult enim magistros ad concilium convocatos.

33 Terentius sine dubio fuerat inter alios poetas quos præter Plinium Aesticampianus legerat. cf. 26¹³.

hab. . . in se] Hoc habet egregiissimam latinitatem in se.

34 *fiet Buschio*] Factum esse satis constat. cf. artt. Busch. et Aesticamp. Hic ipse in Oratione dicta in studio Lipsiensi, a. 1511. habita, Lipsienses sic appellat: „Quem enim poetarum eloquentium non sunt persecuti patres vestri, et quem vos ludibrio non habuistis, qui ad vos expoliendos quasi caelitus sunt demissi? Nam, ut e multis paucos referam, Conradum Celtin pæne hostiliter expulistis, Herm. Buschium diu ac multum vexatum eiecistis. Ioannem quoque Aesticampianum variis machinis oppugnatum tandem evertitis.“ Böhme de litteratura Lips. 1779. p. 30. not. 14.

35 *librum c. Reuchl.*] Prenotamenta, ineunte a. 1514. edita. cf. Ind. scr. n. xiii.

Pag. 27.

36 *scrips.* . . . *mittere*] in litteris tuis iurasti te mihi missurum esse.

37 *deus &c.*] biblica verba male intellecta, unde et inutile 'et', quod sæpe ante 'diligere' in vulgata legitur.

39 *desid.* . . . *vobisc.*] Luc. XXI. 15.

Pag. 28.

2 *de me si sum dign.*] in meam laudem: o miram modestiam!

3 *omnia*] ut p. 71³³. et aliis locis. cf. Ind. verb. v. per omn. sæc.

EPISTOLA 18. PETRVS NEGELINVS ORTVINO.

5 *Negelinus*] Cf. Ind. biogr. h. art. Hæc epistola præ aliis 'bene latinisata' est.

8 *Quamvis*] respondet v. 13. 'Attamen'.

timeo . . . audax] Iisdem verbis his diebus quidam mendicans poetaster me adiit: „*Obgleich ich sehr bange bin so kühn zu sein, Ihnen dieses Büchlein vorzulegen, so &c.* Negelinus non stipis colligendæ causa, sed tamen ut ab Ortino 'promoveatur in arte poetria et in omnibus', neque solum ut gratum se amantemque erga præceptorem quondam suum se præbeat, poema per se compositum et rigmizatum mittit.

10 *dictaminorum*] est genetivus poeticalis.

Hieremias] I. 6. Sic 'incipit Breviloquus Vocabularius' Reuchlini.

13 *poetria*] A novo adiectivo: poetrius, a, um.

19 *I. Regum*] xv. 22. „Melior est enim obedientia quam victimæ“.

21 *componista*] qui modos musicos componit. Nescio an illud nomen, quo hodie vulgo utimur, quodque minus displicet quam adparatum vocabulum *Tonsetzer*, ante Negelinum non legatur. Gallice *compositeur*.

22 *comp.* . . . *illud*] *hat mir 4 Stimmen dazu gesetzt.*

23 *rigmizare*] *reimen*. 'Rigmatice, metrice'. Ducange. Rigmizare (s. rhythmizare, *ῥυθμιζέειν*) a metrificare recte distinguere videtur Negelinus, illud de sonis, hoc de pedibus et scansione versuum accipiens.

24 *partes al.*] i. e. Alexandri doctrinale, quod quattuor partes habet, itemque rigmizatum et metrificatum est. cf. Ind. biogr. art. Alexander.

28 *incipit*] Dat autem non solum carminis principium sed totum carmen. Res inde explicanda, quod plerumque fere omnia scripta librique non propriis, ut apud nos, inscriptionibus sive titulis, sed initialibus tantum verbis significare solebant. cf. 66⁸.

30. sqq. *quia tibi . . . calis*] Hi versus, ex Matth. XVI. 18. 19., ad exemplum eorum fortasse compositi sunt, quos in Aurora Petri de Riga (cf. Ind. biogr. p. 458. h. art.) legerat personatus Negelinus.

Pag. 29.

3 *Hebraice*] Ioannes Capnion Hebraicum nomen esse dicitur, ut indicetur Reuchlinum ideo quoque Obscuris invisum esse quod Hebraicæ linguae studeret, quam pariter ac Græcam Colonienses quoque ignorabant, minus autem quam Græcam scire simulabant. Etiam in vocabulariis medio ævo scriptis Græca doctrina multo sæpius simulatur, quam Hebraicæ ignorantia dissimulatur.

4 *sententiam*] supra ad ep. 12. repetitam. Cf. Cons. chronol. d. 29. Mart. a. 1514.

6. sqq. *Hochstratus &c.*] Cf. p. 19²². sqq.

8 *sufficiantiam in pec. et in al.*] pecuniis et aliis subsidiis victoriæ emendæ necessariis abundat.

12. sqq. *Valentinum &c.*] Colonienses magistros in superioribus omnes sæpius memoratos, de quibus cf. II. et Indicis biogr. artice. citt.

EPISTOLA 19. STEPHANVS CALVASTRIVS ORTVINO.

Hæc epistola in Appendice Novarum O. V. epistolarum, quæ inde ab a. 1556. 'Volumen alterum' appellari solent, sed non sine duabus immutationibus (cf. p. 284. not. 11.) repetita est. Cf. Ind. editt. p. 8. n. 5. Quod Hermanno Buschio hanc epistolam adscribendam censeam, præter alias causas præcipue eam habeo, quod ita, qui factum sit, ut ea sola et in edd. 1...3. et paullum immutata in ed. 5. reciperetur, facile explicetur: quæ repetitio, si hæc quoque epistola Crotica esset, explicatu difficilis foret. Scripta fingitur Monasterii in Westphalia. Buschii, cum scriberetur epistola (a. 1514. s. 1515.), Coloniae habitantis semper anceps cum Ortvinio amicitia non solum friguerat, sed in apertam similitatem eruperat, ut facile pugnax eques ad vani Ortvini, veri poetæ gloriam sibi arrogantis ostentationem perstringendam commoveri potuerit. quod ita fecisse mihi videtur, ut fere morsus Rostochiensis Heuerlingo olim infixos in Gratium primoribus dentibus renovaret. præterea totus huius epistolæ color Buschium, qui præ aliis Colonienses intus et in cute pernoverat, auctorem prodere videtur, ne de perpetua, et ab æqualibus et a posterioribus scriptoribus sæpissime repetita sententia dicam, quæ non nullas harum epistolarum partes Buschio adiudicat.

19 Calvastrum fuisse magnum Iulium pueri norunt, sed non appellabatur Iulius Calvaster, quod verum cuiusdam impudici tribuni militum sub Domitiano nomen fuit. In quemnam tonsuratum magistrum Monasteriensem hæc epistolæ inscriptio iocetur non divino. Fortasse autem 'Stephanus' dicitur, quoniam detonsus vertex (*die Glatze*) etiam *Krönchen*, *Kränzchen* dicitur. Cf. infra p. 216³¹.

22 *maioritas*] h. l. pro 'excellencia, præstantia', ut 'dominatio, magistralitas' aliaque eius modi barbara nomina honoris causa dicta. In iure canonico maioritas est honor, condicio superioris clerici, cui inferior obedientiam debet. cf. tit. X. de maioritate et obedientia 1, 33.

23 *certa carmina*] i. e. non nulla, quædam carmina, procul dubio ea, quæ paucis annis post Ortvinus ad calcem Lamentationum O. V. repetiit (cf. p. 410. sqq. ed. m.), quorumque primum epiodium est „in epistolis O. V. Reuchlinistarum nequiter immutatum“, ut ipse Ortvinus inscripsit cit. p. 410. Quantum pupugerit Ortvinum hæc carminum suorum derisio, non potuit non prodere cum in apologetica sua epistola (ed. n. p. 400²⁶. sqq.) exclamaret: „Væ vobis falsariis, qui nostra epitaphia et laudabilem aliorum doctrinam pervertentes illorum loco rythmos ponitis impurissimos...“.

24 *intimastis*] cf. ad 13¹¹.

unus poeta] ipse Hermannus Buschius, opinor.

26 *si mag. Ortvin. etc.*] Ortvinum Obscuri carminum dictaminumque componendorum artificem omni exceptione maiorem uno ore agnoscunt multis locis.

27 *impign. tunic. m.*] *meinen Rock verwetten, zu Pfand setzen, versetzen*. 'Impignorare, oppignere, pro pignore tradere'. Ducange.

30 'fingere carmina' fictum est ut fingere vocabula 4³⁶.

32 *Sotphi etc.*] Zutphaniensis. cf. Ind. biogr. art. Sotphi, ubi etiam de glosa notabili in priores duas Alexandri partes dictum est.

Kneck] Knijk, Cucana. cf. Ind. biogr. art. Bursæ Colonienses.

33 *est initiatum*] h. e. initium habet, incipit. 'Initiare, incipere...' Ducange. Non solum barbarum est 'est initiatum', sed ridiculum etiam, quod totum

Pag. 29.

carmen, non tantum eius initium subiungitur. Similiter illud: 'prima nominis littera est' et additur omnibus suis litteris totum nomen. Ortvinus de huius modi suorum carminum travestiis (veniam verbo peto) lamentantem lege ad 271¹³.

34 *obiit*] scilicet 'iacet, quiescit'. Coloniae obiit Gerardus Sotphi.

sollenn. suppositum] 'doctor in hac quondam maximus urbe fophos' cecinerat Daventriensis poeta.

35 *Per sp. s. etc.*] 'Theologos inter lumen honorque fuit'. Ortvin.

Pag. 30.

1 *rexit*] regens fuit.

2 *die copulat*] Copulata Petri Hispani. cf. ad 17²⁸ et vide ad 199²³.

Do ... zu stuck, sive von kot zu dreck] ex una propositione alteram, sive ex caeno lutum fecit, id est pro unis nugis alteras dedit.

3 *O ... vivere*] 'Occidit ante diem fati crudelibus ausis Doctor'. Ortvinus.

4 *Et plus*] Ad duas enim Alexandri partes, non ad omnes iv Glosa notabilis prodiit. cf. ad 29³² et sq. v. s.

5 *adiuv. ... univ.*] profuisset huic universitati, gloriam eius et utilitatem auxisset.

9 *Universitas etc.*] 'Urbis Agrippinae casum lamentaque noscat Orbis etc.' Ortvin.

10 *lucern. v. candel.*] Cf. p. 283¹⁵.

14. sq. *Nemo ... bufones*] 'Huic simul ingenium fervens, sublime, profundum etc.' Ortvinus.

15 *grammaticam,*] dele comma (,) Nam id vituperatur, quod illi bufones non per logicam, quae tamen est scientiarum scientia, grammaticam doceant, ut fecerat cum Alexandro et aliis bonis latinistis etiam Zutphaniensis.

16 *logica*] Cf. ad 16³⁴.

19 *opinari*] credere.

20 *concremari*] ut Reuchlini librum Coloniae d. 10. Febr. a. 1514. combusserunt.

21. 22 *Qui ... tractavit*] Cf. Conspect. chronol. ad a. 1511. i. f. usque ad a. 1515.

23...25 *Sed tu ... sempit.*] 'Non tamen hinc abeat quisquam, quin poplite flexo Pro doctore pias fundat ad astra preces'. Ortvinus.

26. sqq. *Et ... infernos*] Haec pia precatio, cui Ortviniani carminis nihil respondet, in edit. 5. mutata est posito 'mittite' (cf. p. 284. not. ad v. 11.) et omisso loco 'Mihi ... duellum' verba 'Et valete ... Westphalia'. quasi ultimus carminis versus essent, expressa sunt.

27. sqq. *non scio etc.*] fere ut Negelinus paulo ante, p. 28²⁰. sqq.

Pag. 31. EPISTOLA 20. IOANNES LVCIBVLARIVS ORTVINO.

2 Fortasse sub Ioannis Lucibularii nomine latet Bernhardus Lutzenburgensis in Sententia Erphordensium laudatus apud Pepericornum in Defens. p. 136¹⁴. ed. m. 'Suollae' scribit Listrius ad Reuchlinum. cf. Consp. chronol. ad a. 1514. i. f. supra p. 135. Sed noster scribit „ex Suollis“ (*Zwoll*), provinciae trans-isalanae oppido capitali, tunc gymnasio suo celebri.

4 *quas ... num.*] innumerabiles 203⁴. innumerabilem 11²⁰.

secundum quod] respondet v. 8. sic nunc. Germanice *Demnach Ihr mir früher versprochen habt. — so bitt' ich Euch nun.*

5 *vell. ... adiutorium*] *daß Ihr mir zu Hilfe sein wolltet*, te meis rebus consulturum esse.

q. hab. necess.] *wann immer ich es nötig hätte*, ubi opus foret.

6 *promov. prae al.*] mihi prae aliis favere, te fauturum esse.

Pag. 31.

Pag. 29. v. 34 . . . Pag. 31. v. 30.

7 *audacter*] libere, ingenue.*suppetiare*] suppetiari, suppetias s. auxilium ferre sive, ut paulo post, subvenire.8 *me derel. in angustiis m.*] *mich in meinen Nöten verlassen*; biblice derelinquere, = deserere, et angustiae s. angustia = res adversae s. afflictæ, miseria.9 *pro am.*] per amorem.10 *licentiauit*] 'Licentiaré, *urløb geben, erlauben*'. Gemma g., '*urlaup, urløb, orlep, orlof geben oder nemen* . . ' Diefenb. Glossar. h. v. Et hoc vult Lucibularius, dimittere, missum facere, missionem dare, *den Abschied geben*. Aliis locis licentiaré est licentiatum facere, ut magistrare magistrum facere et sim. *collaborator*] inferioris ordinis præceptor, ordinariorum præceptorum adiutor, *Lehrergehilfe*.11 *promotoriales*] commendaticias.12 *velit s. dign.*] humillime offerri vult scriptor.*me acceptare*] *mich annehmen*, mihi munus collaboratoris conferre.*n. h. amplius de pec.*] Pulchrius hoc quam illud Deficiente pecu- deficient omnia.Gallicismus s. Italicismus est, ut 'satis de pecunia' 194²³, et 'plus de spatio' (pro longiori tempore, die) ap. Augustin. Flor. ad 47¹⁰. Cf. Ind. verb. v. de.13 *exposui omn.*] consumpsi, expendi quidquid nummorum habueram.*et etiam*] inter alios sustinendos sumptus etiam libri calceique mihi emendi fuerunt.14 *novistis . . . sufficiens*] scis me satis doctum esse. Sufficiens artis vocabulum fuit ad designandum eum qui se dignum exhibuerat, ut ad altiore aliquid quem gradum promoveretur. cf. 24²⁹.15 *fuistis Dav.*] cf. Ind. biogr. art. Gratius.*secundarius*] secundæ classis discipulus, secundanus.*steti*] studiorum causa degi, moratus sum.16 *compl. p. gr.*] cf. ad 13⁶.*fuissem et. prom.*] *ich wäre auch promoviert worden*, accepissem gradum.17 *festum Michaelis*] archangeli d. 29. Septembris.18 *Exercitium pueror.*] Cf. Ind. biogr. p. 367. h. art.*Opus minus*] cf. Ind. biogr. art. Alexander de villa dei.19 *Petr. Hisp.*] cf. ibid. art. Hispanus.20 *Parvulus*] cf. ibid. h. art.21 *scio music. chor. et fig.*] 'sum musicus in cantu choralis et figurali' p. 28²².21. 22. *cum hoc . . . gamma ut*] et habeo quidem imam vocem, tam gravem, ut ea infra notam 'contra-c' descendat, quam cantare possunt qui bassissimam vocem habent. Gamma *ut* ex ea scala est quam dicunt ut re mi fa sol la si.23 *iactanter*] ex vana ostentatione, ut me gloriose venditem.*parcatis mihi*] veniam dabis, benivole accipe quæ scripsi.24 *Suollis*] cf. supra ad v. 2. et infra ad p. 61¹³.

EPISTOLA 21. CONRADVS DE ZVICCAVIA ORTVINO.

29 *Sicut enim vero*] sequitur 32²: sic etiam nunc. 'enimvero' barbare quidem, sed affecte et affabiliter additum est, quasi 'cum profecto', 'cum, quod mihi pergratum fuit', vel simile quid.*quomodo . . . intime*] quam vehementer eam ames, vehementissime te amare eam, *etiam*] mutuo, contra.30 'sertum est corona floribus inserta[!], *ein krantz oder schappel*'. Gemma g.

Pag. 31.

30 *faciletas*] 'Faciletum i. q. facitergium . . .' Ducange. — 'Fazzuolo, fazzoletto, auch altsp. fazoleto, schnupftuch. Das gleichbed. neusp. fazaleja konnte wohl aus facies (sp. faz) fließen, daher auch mlat. faciale, *facilergata*; it. fazzuolo aber passt schon in betracht seines unschicklichen suffixes keinesfalls zu facia (ebensowenig zu fascia) und mag cher in unserm fetzen seine quelle haben, auch it. pezzuola heißt fetzen und schnupftuch. Das piemont. fassolet stimmt ebensowenig zu facia (facies), wohl zu fassa (fascia), dessen bedeutung aber schon weiter abliegt; das sic. fazzolettu trennt sich gleichfalls von facci (facies).' *Diez WB.* h. v. Addo *fazenelli* e. gr. in Hebeli *alamannicis carminibus*, et quod in quibusdam provinciis *fetzen* pronuntiatur *fatzen*.

31 *zonas*] *cingula*. 'Zona, ein schnuer'. Gemma g. De his 'parvis mulierum munusculis, quæ tales boni cuculi stolidi magnificant', cf. Hartlieb de fide metric. ed. Zarncke p. 72.

non . . . vobis] mercedem amoris sui non postulat, gratuitum adulterium tibi permittit.

32 *est extra domum*] domi non est, außer Hauses, hors de la maison. *acceditis*] *visitas*.

bene est contenta] Luxuriose: lubenter te admittit.

34 *attollite etc.*] Psalm. xxiii. 7. 9.

Pag. 32.

1 *posterius*] per posticam portam sive ædium partem.

2 *quom. succ. m. cum*] quemnam ego successum habeam apud —.

3 *venit mirabiliter*] *es ist wunderlich gekommen, zugegangen*, singulari casu factum est ut.

q. acq. not. c. ea] daß ich mir ihre Bekanntschaft erworben habe, mit ihr bekannt geworden bin, ut inter familiares eius reciperer.

4 *pontifici*] h. l. non papæ, puto, sed episcopo. 'Pontifex, ein byschoff oder ein burgermeister'. Gemma g.

5 *promovit me*] recommendatione sua mihi utilis factus est, ut in consuetudinem eius venirem, eam cognoscerem.

6 *in die, de nocte*] interdiu — noctu.

non sc. al. facere] perditæ amans a seriis negotiis distinerer, nichts anzufangen wußte.

8 *stant*] habitant.

10 *in artic. mortis*] Vocabula fori ecclesiastici, hic quidem sumpta ex c. 11. § 1. X. de off. iud. ord. 1, 31. c. 8. X. de poen. et remiss. 5, 38. cf. Clem. 2. de sepult. 3, 7. Melius in cann. 6. 9. Ca. xxvi. qu. 6. „de corpore exiens, moriens, qui continuo creditur moriturus, desperatus“. In Summula confessionis Antonii Florentini part. 1. c. 4. septimus casus, quo quis potest alteri confiteri quam proprio sacerdoti sine eius licentia, est, „quando esset in mortis articulo, omnis sacerdos ab ecclesia non præcisus auctoritate fit proprius sacerdos . . .“

11 *s. Dorothea*] Huius sanctæ nomen cur hic positum sit, ex legenda de ea explicandum esse videtur, in qua inter alia legitur „Dorothea . . puella repleta est spiritu sancto, . . formosa valde super omnes puellas regionis illius. Quod invidus serpens inimicus castitatis dyabolus non sustinens Fabricium terræ [Cappadociæ] præfectum in amorem virginis Dorotheæ stimulans, ut ipsam carnali concupiscentia appetere et r.“. Legenda aurea, ed. Græsse. Dresd. et Lips. 1846. p. 910.

Pag. 32.

Pag. 31. v. 30 ... Pag. 33. v. 15.

11 *erubescui*] Sed tamen Terentianum illud 'Erubuit, salva res est' in hunc Schwinkonzium non cadit.

13 *perterritus*] confusus, timidus.

fui rubic.] erubui. Expectes Dorotheam plagas minitantes cum Hegione (Plaut. Capt. V. 2, 9.) dicere „At ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum dabo“, sed callidius agit captiosa puella.

14 *verecundus*] timidus, modestus. estis (pro es) cum seq. singulari numero Obscurorum legibus grammaticis consentaneum est.

interr. me rat.] ex me quæsit quid tam timidum me faceret. ne diceret, se audentior me cupere.

17 *nequitiam*] 'Nequicia, *schalckheit* oder *böſheit* oder *unkeyscheit*'. Gemma g.

18 *semel*] subito, statim, *auf einmal*.

19 *Ovid.*] Art. am. I. 607. sq. „Conloqui iam tempus adest: fuge, rustice, longe Hinc, pudor: audentem Forsque Venusque iuvat“.

20 *alias ... ipsi*] *sonst ist's nichts mit ihnen*, aliter, si non sunt audaces, inertes sunt, non proficiunt.

21 *reverenda*] 'maxime colenda', acerba magistrorum nostrorum irrisio, qui potissimum reverendos sese appellari volebant.

paratis] veniam tuam imploro, ut sæpe in his epp. parcere pro veniam dare.

22 *præ filiis h.*] Videtur sumptum esse ex Psalm. xlv. 3. „Speciosus es præ filiis hominum“, unde 'præ' pro 'ex' et 'filiis' pro 'filiabus'.

vos estis ... vobis] Canticor. iv. 7. „Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te“.

25 *amicaliter*] Amicalis pro amabilis non mediæ tantum latinitatis est.

27 *transvidere*] oculis perforare, *durch mich hindurch blicken*.

28 *habere commendatum*] 'Ut hodieque' *halte mich empfohlen*.

dixit ... eam] negavit se a me amari.

30 *omnia ... eius*] quodcumque ei placeret, *ihr zu Dienst alles thun*.

31 *Ego ... ita*] experiar, faciamus periculum.

33 *de sero*] vesperi.

35 *permerdavit*] oblevit cæno, merda.

maculavi] inquinavi.

36 *iurare ad s. s.*] rudis iurisiurandi formula (*auf's allerheiligste schwören*), cuius propriam significationem qui ea utuntur, ut fere in his formulis fit, aut ignorant aut non curant.

38 *imaginavi ... fecisse*] suspicatus sum quisnam veterator fecisset.

39 *retributio*] Biblice.

40 *iam ... me*] *schon begegnet sie mir freundlicher*, iam faciliorem mihi se præbet.

Pag. 33.

6 i. e. mutuo me ama.

9 *per s. vit.*] dum viveret, *ihr Leben hindurch*.

10 *me regere*] me habere, gerere, *mich benehmen, verhalten*.

11 *grossus*] *grob*. Gemma g.

13 *Vale*] Familiarius hoc pro solito Valet.

EPISTOLA 22. GERHARDVS SCHIRRVGLIVS ORTVINO.

15 Schirruglii nomen aut ex Germ. *schurigeln*, *schürgeln* (quod frequentativum est aut *schürigen* aut *scheren*), aut ex Ital. *scoreggia*, quod est e corio factum flagellum, corruptum esse videtur.

Pag. 33.

21 *loicum*] Sic iam sæc. xiv. sæpe pronuntiabatur et scribebatur, hodieque in multis Germaniæ partibus littera g non auditur.

22 *in C. . . devoti*] Scilicet sanctæ antiquum Coloniae cognomen est.

in d. . . sermonem] *Sonntags gehen sie zur Predigt.*

27 *faciunt multa scandala*] Postquam de ingenti reliquiarum publice in ecclesiis adoratarum proventu disseruit H. Stephanus (*Apol. pour Herod. II. 233. sqq. ed. 1735. 8º.*) sic pergit: „*Lequel calcul toutesfois ne s'estend pas iusques aux reliques particulieres que les porteurs des rogatons ou leurs compagnons faisoient trotter par pays avec eux. Car quant à celles-ci, souventesfois elles estoient desauouees par les gens d'eglise qui estoient es lieux ou lesdicts porteurs de rogatons passoyent. Lequel desauouement procedoit en partie d'enuie, en partie de crainte que le simple peuple s'apperceuant de l'abus en vne imposture trop grossiere, ne commençast à tenir pareillement pour suspect tout le reste. Car il faut noter que lesdicts galans se moquoyent quelques fois si euidentment et si impudemment des pources idiots, quant aux reliques qu'ils leur faisoient adorer, que si on les eust laissez faire, le mestier en la fin n'eust rien valu ni pour eux ni pour les autres. Ils ne se contentoient en desployant leur belle marchandise, de dire (ie laisse les choses les plus communes) 'Voila en ceste phiole du sang de Iesus Christ recueilli sous la croix par la vierge Marie': item, 'Voila en cest' autre phiole des larmes de Iesus Christ': item, 'Voila des bandelettes dont la vierge Marie emmaillottoit Iesus Christ en Egypte': item, 'Voila du lait de la vierge Marie': item, 'Voila des cheueux de la vierge Marie': ils ne se contentoient (di-ie) de cela, mais estoient si effrontez qu'aucuns ont dict, 'En ceste boiste (mais il ne la faut pas ouvrir) y-a du soufle de Iesus Christ, gardé songneusement par sa mere depuis le temps qu'il estoit petit enfant. Et entre ceux qui sont venus à ceste impudence, nous lisons d'en prestre de Gennes, qui retournant de Leuant, se vanta d'auoir apporté de Bethlehem ledict soufle, ou halene: et du mont Sinai auoir apporté les cornes qu'auoit Moyse descendant d'iceluy. Et quand on le vint trouuer pour luy remonstrer qu'il se moquoyt trop euidentment du peuple, de luy vouloir faire a-croire qu'il auoit du soufle de Iesus Christ en la phiole laquelle il monstroït, et que les cornes desquelles aussi il faisoit monstre, fussent celles de Moyse, on n'eut autre response de luy sinon que, si on ne vouloit pas croire qu'il eust du soufle de Iesus Christ et les cornes de Moyse, il ne croiroit pas aussi que le lait qu'on monstroït publiquement et solennellement à Gennes pour le lait de la vierge Marie, fust d'elle. Voici qui suffira (ce me semble) pour donner à congnoistre l'imposture particuliere aussi qui se commettoit au fait desdictes reliques: laquelle nous pouons bien penser n'auoir eu en son endroit moindre vertu de faire bouillir le pot, que la publique“.*

28 *tunica domini*] cf. ad 17³¹.

29 *crinis b. v.*] „In hac ecclesia [s. Francisci cœnobitica Minoritar. conventus Coloniae] honorifice asservantur reliquiæ . . De capillis B. V. Mariæ . . Sacramentum Agrippinæ . . ab Erhardo a Winheim auct. Colon. Agr. 1736. 8º. p. 145. et ibid. p. 357. „De Beatæ Mariæ Virginis Capillis et Lacte, de eius Capitali seu *Chlaffhaub*, de eius sepulcro, de lapide, in quo audivit filium suum concionantem, de lapide, in quo itinerans quievit, et de loco eius Nativitatis, apud *Birgittan. in Sion.*“

30 *tres reges in C.*] „Dies 6. Ian. venerationis corporum trium Magorum in sum-

Pag. 33.

Pag. 33. v. 21 . . . Pag. 34. v. 25.

mo templo Coloniae." cf. Sacrarium cit. p. 335. Alios tres reges Coloniae vidit Euricius Cordus, qui m. Apr. a. 1521. Camerario scripsit: „... De ineptioribus iam scribo, nimirum de Theologis Coloniensibus Nihil hic dignum spectatu vidi, præter tres Reges. sed quos? Comitem Nuenarium, Cæsarium et Sobium. De aliis nihil mihi constat . . .“ Epistolam totam habes in Hutt. Opp. II. p. 51.

31 *ex Vestphalia*] Bonum factum quod Crotus nescivit aliquando tres reges Arnbergæ adservatum iri.

31 *gladius et clipeus s. Mich.*] ad Apocalyps. XII. 7. sqq. depicti. quæ h. l. memoratæ reliquiæ inter Colonienses in Sacrarium cit. non enumerantur. nescio an Bonnæ non extent, ubi certe hodie supra portam Confluentinam dictam totum sanctum Michaellem deauratum habemus, stanneum puto.

34 *ad ignem*] Cf. Triumph. Reuchl. v. 532. sqq. (Hutt. Opp. III. p. 431. sq.) de Hochstrato.

Pag. 34.

2 *combusserunt*] cf. ad 30²⁹.

4 *Ecclesiastic.*] VIII. 17.

7 *iudicaverunt . . . Colonienses*] cf. Consp. chronol. a. 1514. d. 10. Febr. 2. Aug.

11 *Theoder. de Ganda*] cf. Ind. biogr. h. art. et Ind. scr. p. 82. n. xvi.

13 *Psalms.*] XXV. 5.

15 *mater o. stult.*] quam matrem studiorum et omnium universitatum et omnis sapientiæ appellare solebant, neque immerito, qui inter scholasticam philosophiam et sapientiam nihil interesse opinabantur.

16 *Alemaniam*] sive Almania, ut hodieque apud Italos Gallosque totam Germaniam significat.

17 *seminasset . . . vanitatem*] Sane in scholasticam etiam philosophiam cadit illud Heroum filii noxæ: nam quantum sæculo XVI. mutatae erant universitas Parisiensis eiusque filiae Heidelbergensis, Coloniensis, Lovaniensis, aliae, ab illa, in qua Abælardus et Petrus Lombardus docebant.

Thalmut . . . damnatus] Consultatio academici Coloniensis d. 9. Nov. a. 1510. ad imperatorem emissa ap. Pepericorn. Defens. p. 94. ed. n. statim initio habet: „Quia manifestum est librum Indeorum quem Thalmut vocant tantos continere nedom errores et falsitates, verumetiam blasphemias . . . propter quæ . . . Gregorius et Innocentius mandaverunt eundem librum comburi . . .“ Similia leguntur in Moguntinensium consultatione, ed. cit. p. 96.; Hochstratus autem in sua consult. (p. 99. ibid.) ‘se refert ad sententiam dominorum doctorum de . . . præclarissima universitate Coloniensi’.

20 *P. Meyer*] cf. Ind. biogr. h. art. Hunc Petrum Huttenus (Opp. I. p. 165. § 5.) indoctissimum omnium qui Capnioni invident, audacem tamen et insigniter petulantem dicit.

25 *Fortalitiū fidei*] contra fidei Christianæ hostes, Alphonsi de Spina. cf. Ind. biogr. v. Fortalitium. Quæ h. l. disputant inter se magister Petrus et ille trufator, explicantur hoc loco Defensionis Reuchlinianæ (ed. 1513. p. 1^b. ed. 1514. p. L 4^b): Deinde secundaria divisione distinxi . . . thalmud in blasphemias seu hæreses ex una, et fatuitates atque stulticias ex altera partibus Subiungens me non posse talia ostendere in locis propriis, quia thalmudista nunquam fuerim, sed quæ cognoverim ex nostris ea referam, ut legitur in Fortalicio fidei libro tertio consyderatione octava et ante, ubi ea quæ iudæi contra nostram fidem dicunt, ipse auctor quisquis fuit nominat cæcitates, falsa mendacia et

Pag. 34.

crudelitates. ea autem quæ contra legem naturæ ac morum, contra charitatem et legem Mosaicam dicunt aut scribunt, appellat idem fatuitates aut stulticias, nominans eos amentes et insanos, sic faciunt et alii multi de nostris quos ego secutus et alios quoque hebræorum libros imitatus dixi me posse credere multa eorum similia inveniri in thalmud. . . ."

29 *noceret ei*] vim ei adferret.30 *Proverbiorum XIII.*] immo XIII. 29.31 *sicut pulvis*] cf. Psalm. XXXIV. 5.32 *Ecclesiastico*] X. 14.33 *prochdolor*] *ch* pro *h*, item in hac exclamatione inutili. 'Proh dolor, *ach des schmerzen*, *o we*, sunt due dictiones'. Gemma g.34 *nequit. in Berna*] Bernense prædicatum a. 1509. commissum scelus sæpe memorant Huttenus (cf. Opp. I. p. 139. v. 45. sq. p. 166. § 12. p. 237¹. III. p. 425. v. 315. sqq.) et hæc epistolæ et auctor Hochstr. ovantis (ed. n. § 46. et in f. i. e. Hutt. Opp. VI. p. 477. 487. v. 25.) et alii multi. Cf. Ind. biogr. p. 308...314. art. Bernense scelus.36 *imposuer . . . imperatorem*] Item sæpe decantatum prædicatum facinus, quod imperatorem Henricum VII. veneno interemerunt a. 1313. Cf. Hutt. Opp. I. p. 139. v. 41. III. p. 389. v. 996. sqq. p. 425. v. 305. sqq. et imprimis V. p. 377. item infra p. 54²⁶. Hochstr. ovantis § 46. cit. Historiam sceleris enarrat libellus a. 1509. editus, e quo excerpta dedimus Ind. biogr. p. 308. sqq. art. Bernense scelus.

Pag. 35.

1 *facere c. hom.*] tueri personam dignitatemque meam inter eos qui tam perditii sunt, ut prædicatum ordinem impugnent.2 *Veniat . . . virentes*] Psalm. LIV. 16.3 *fili diabol.*] I. Ioann. III. 10.

EPISTOLA 23. IOANNES VICKELPHIVS ORTVINO.

8 Vickelphius. Potius ex *Wickel* et *Vieh* hoc nomen compositum esse putem, quam ut ad *Vicleffi* nomen adluderetur. 'Wickel, *scherzh. Perücke, Perückenträger*' Schmeller B. WB. IV. p. 21. Ceterum *Wickel* etiam nominis *Ludovici* corruptio est (Schm. l. c. p. 20.), et *Vieh*, præcipue autem *Viehchen* nominibus parvulorum *ἰπποκρίστινος* sæpe adici notum est, ut rusticæ blanditiæ sunt '*mein liebes Vieh, lieb' Thierchen*' et similia. sed Ludovicum inter Daventrienses Ortviini præceptores nullum invenio.15 *disciplinatus*] oppos. discolor. 'Disciplinare i. docere et castigare, *lernen oder straffen*'. Gemma g.17 *scrut. cord.*] Sapient. I. 6.19 *habetis Colon. etc.*] Ortvinum cum uxore Pepericorni consuetudinem habere communis fama fuit. cf. ad 20²⁷.20 *hab. actum*] idem quod supra p. 20²⁷. supponitis.22 *pro t. . . theol.*] Cf. infra ad 65⁹. et Ind. biogr. art. Gratius.24 peiorare, '*argeren oder böser machen*'. Gemma g. Etiam Icti medicique peioris latinitatis tempore scribentes eo verbo usi sunt.25 *Ecclesiastic.*] IX. 9.26 *ardesci.*] per operarum errorem pro 'ardescit'.*Ecclesiaste*] immo Ecclesiastico IX. 8.28 *ibid.*] IX. 5.29 *maximum*] permagnum. Cf. ad 20³⁶.

Pag. 35.

Pag. 34. v. 29 ... Pag. 36. v. 4.

30 *legitima*] Ad distinctionem matrimoniorum quam post Gratianum (in dicto ad can. 17. Can. XXVIII. qu. 1.) doctrina canonum recepit, referendum est, quod Pepericorni, olim Iudæi, uxor 'legitima' tantum vocatur. „Coniugium (ait Gratian. l. c.) aliud est legitimum et non ratum, aliud ratum et non legitimum, aliud legitimum et ratum. Legitimum coniugium est quod legali institutione vel provinciae moribus contrahitur. hoc inter infideles non ratum est inter fideles vero ratum ... est“

31 *dimittatis eam*] desine adulteria committere cum ea.

Pag. 36.

1 *stim. carn.*] cf. II. Cor. XII. 7.

4 *Hieronym.*] ep. XXII. ad Eustochium §§ 29. sq. (ed. Martian. I. pag. 114. sq.) qui locus non solum apud Colonienses insignis hic est: „... Quid facit cum Psalterio Horatius, cum Evangelii Maro, cum Apostolo Cicero? nonne scandalizatur frater, si te viderit in idolio recubentem? ... simul bibere non debemus calicem Christi et calicem demoniorum. Referam tibi mea infelicitatis historiam. Cum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis, et quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi, propter celorum me regna castrassem et Ierosolymam militaturus pergerem, bibliotheca, quam mihi Romae summo studio ac labore confeceram, carere omnino non poteram. itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam; post noctium crebras vigilias ... Plautus sumebatur in manus. siquando in memetipsum reversus prophetas legere cœpissem, sermo horrebat incultus, et quia lumen cœcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Dum ita me antiquus serpens illuderet, in media ferme quadragesima medullis infusa febris corpus invasit exhaustum, et sine ulla requie ... sic infelicia membra depasta est, ut ossibus vix hærerem. interim parantur exequiæ et vitalis animæ calor toto frigescente iam corpore in solo tantum tepente pectusculo palpitabat: cum subito raptus in spiritu ad tribunal iudicis pertrahor, ubi tantum luminis et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut proiectus in terram sursum aspicere non auderem. interrogatus de condicione Christianum me esse respondi. et ille qui præsidebat 'Mentiris' ait, 'Ciceronianus es, non Christianus: ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum'. Illico obmutui et inter verbera (nam cædi me iusserat) conscientiae magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans 'In inferno autem quis confitebitur tibi?' clamare tamen cœpi et eiulans dicere 'Miserere mei, domine, miserere mihi!' hæc vox inter flagella resonabat. tandem ad præsidentis genua provoluti qui adstabant precabantur, ut veniam tribueret adolescentiæ et errori locum pœnitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum libros aliquando legissem. ego qui in tanto constrictus articulo vellem etiam maiora promittere, deierare cœpi et nomen eius obtestans dicere 'Domine, si unquam habuero codices sæculares, si legero, te negavi'. in hæc sacramenti verba dimissus revertor ad superos et mirantibus cunctis oculos aperio tanto lacrymarum imbre perfusus, ut etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec vero sopor ille fuerat aut vana somnia, quibus saepe deludimur: testis est tribunal illud, ante quod iacui, testis iudicium triste, quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem: liventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram.“ Cf. eiusd. Hieronymi apol. adv. Rufin. lib. II.

Pag. 36.

6 *isti*] poetæ et Icti. cf. ad 11³⁰.

7 *affectionatus*] Romanicum, non Latinum verbum. Ital. *affezionare*, *affezionato*. Gall. *affectionner*, *affectionné*. etc.

male . . . fide] sie sind schwach im Glauben, schlecht gläubig.

quasi] fere, communiter.

dispositio] item ut Gall. *disposition* aut Ital. *disposizione*; *Stimmung*, *Gesinnung*, natürliche Anlage.

8 *Psalm*] XXX. 7.

10 *scripsistis*] Prenotamenta. cf. Ind. serr. p. 81. n. XIII.

causa fidei] cf. ad 23².

12. sqq. *Pfefferk.*] Contra ea quæ Pepericorno h. l. obiciuntur, ipse in Defensione p. 163. sq. ed. n. verba fecit, sibi que de morum suorum probitate documenta conscribi curaverat, quæ indicata sunt in Conspectu chronol. a. 1506. 1510. d. 21. Ian. d. 26. Iun.

17. sqq. *combuss. in Hallis*] d. 4. Sept. a. 1514. Cf. Ind. serr. p. 84. sq. n. XVIII.

21 *Madepurck*] Magdeburgi.

EPISTOLA 24. PAVLVS DAVBENGIGELIVS ORTVINO.

23 Daubengigelius. daubengigel p. 201. v. 113. id est *taubstummer Simpel. Lexer Kärnt. WB. Lpz. 1862. col. 114. „gigge m. gewöhnliche Bezeichnung für Taubstumme, die nur einzelne Töne hervorstoßen können, dann überhaupt ein Stotterer, ein Narr, und ein sehr beliebter Uebername; vgl. das mhd. giege, Narr.“ Müller mhd. W. I. p. 539. „giege swm. geck, narr . . .“ „gugelgiege swm. thörichter geck . . .“.*

28 *maturus et rect.*] Ad animum refertur. *ein besonnener und aufrichtiger.*

29 *esset . . . de me*] es wäre . . . von mir, inconstantissimus essem, merito in summae inconstantiae crimen inciderem.

30 *essem fallax*] non starem promissis.

similiter scrib.] gleichfalls, mutuo scribere, rescribere.

31 *adinvic. . . epistolas*] commercium epistolarum exercere.

q. intitulatus est] cui inscriptum est, *das betitelt ist.* Aliter 22¹⁶.

32 *permisit imprimere*] hat drucken lassen, publicavit, edidit librum.

33 *Defensio*] cf. Ind. serr. p. 81. sq. n. XIII. ubi de exemplis a. 1513. et 1514. editis.

34 *vocat v. asinum*] Non quidem ita nude, sed ubi Gregorium Nazianzenum Ortvinum obviam ducit (p. Fij. ed. 1513., p. G4^e. ed. 1514.), utitur his verbis „Audi, sed asinus ad lyram, . . . hoc carmen . . .“. Verum aliis nominibus non honoris causa selectis paulo ante Reuchlinus Ortvinum salutaverat, e. gr. semipagani, hominis barbari, analphabeti, mercenarii correctoris impressorum, nequissimi et perditissimi nebulonis, cavillatoris et ridicularii hominis, amusi versificis, metrificis, facis omnis sceleris et perfidiæ bonarum artium perversoris, mandatarii theologicæ facultatis, aliisque eius modi dulcibus appellationibus.

36 *malignosus*] i. e. malitiosus. Vocabularia non habent.

Pag. 37.

2 *Equiritia*] sic omnes edd. præter 1858., ubi dederam ‘in Equiritia’, quod non opus est, si scriptorem ‘Equiritia’ pro loco, in quo equi habentur (sive *Marstall* sive *Pferdemarkt*) sumpsisse ponimus, nam sæpe pro genetivis ablativisve urbium harum nomina ut indeclinabilia ponunt Obscuri, non semper Germanico more præpositionibus ‘in, ex, apud’ utuntur. Sed ipsius verbi

Pag. 37.

Pag. 36. v. 6 . . . Pag. 37. v. 17.

equiritia explicatio difficilis est: non idem esse cum Gall. *écurie*, Ital. *scuderia*, quod ex Germ. *sciura*, *schüre*, *scheuer*, non ex latino 'equiria' deducendum esse videtur, cum aliis puto. sed in syllaba *ri* hæreo, ignoroque qua de causa equaritia scribi voluerit Ducangius. 'Equitium' si non Columella et Tacitus, certe Ulpianus sæpius ad equorum gregem significandum scripsit: nam falsum est quod Vocabular. iur. habet „Equicium alias equirium . . . secundum Accursium . . .“. Io. de Ianua: „Equiricia, cię, armentum equorum vel vaccarum. et dicitur ab equus, equi“. Sed Ducangius a verbo Equiritia refert ad verbum Equaritia, ubi perperam 'Equiritia' ap. Io. de Ianua legi scribit, et sic explicat: „Equaritia eidem Scholiastæ (Iuvenalis). Equaria Varroni l. 2. de R. R. Equile, Equitium Tacito et aliis . . . Descriptio monast. S. Galli apud Canis. . . 'Domus equaritiæ: Hic fetus servabis equas, tenerosque caballos.' Mihi utrumque, equir. et equar., iustam mediæ latinitatis vocabulum, et tam pro grege quam pro stabulo equorum positum esse videtur.

3 *Viennam*] Austriacam, Vindobonam, *Wien*.

6 *tardari*] id est tardare, negligere. 'Tardare, *verspatten*, *versaumen*'. Gemma g.

8 'alchimista, *ein alchimist oder ein verwandler der metall*'. Gemma g. Eius modi circulatores (ceretani, ciarratani, *ciarlatani*, *charletans*) etiam pharmacopole sunt, medicamentorum contra vitia morbosque quoscunque venditores. cf. v. 11.

medicare et medicari (pro mederi) etiam veteres, sed non seq. dativo.

9 *tot. cæcus . . . infirm.*] Mira est hæc concinnitas, ac si Germanice diceret, *und wär' Einer auch stockblind an Augenkrankheit*.

10 *ambularit*] peragravit.

alias] in aliis artibus medicis.

11 *saponista*] unguentarius, qui omnis generis unguenta, non solum proprie dictos saponem conficit ac vendit. Latine saponarius.

quamvis etc.] Vult: sed hic de quo loquor iam propter inopiam minus quam antea splendet, *er ist durch Verarmung etwas heruntergekommen*.

'depauperare est pauperem facere, *arm machen oder arm werden*. depauperatus, a, um, *verarmpt*'. Gemma g. Cf. Ducange h. v. Varronem hoc verbo usum esse non credo.

12 *quom. succ. mihi alias*] *wie es mir sonst gehe*, quænam sit vitæ reique meæ familiaris condicio.

gratior] 'Gratiari, atus sum, *dancken*, sed melius dicitur grates vel gratiam vobis ago vel habeo vel refero'. Gemma g.

13 *bene sto*] satis læta fortuna, re familiari utor. Germ. *ich stehe* (s. *stehe mich*) *gut*.

14 *vindemia*] ut Latine vindemiæ, Germ. *Herbst*, etiam pro vindemiarum tempore dicimus.

detorculavi] quasi *herausgekeltert*, læte, non simpliciter 'torculavi'. 'Detorculare' vocabularia non habent.

16 *imp. . . populum*] Incidunt hæc in a. 1514. postquam Leonis PP. X. studia pacis inter Maximilianum I. et Venetos componendæ ad irritum ceciderant. Vid. Hutteni Epigrammata (Opp. III.) passim et Epist. Italiæ (Opp. I. p. 106. sqq.).

17 *superbia sua*] Per multos annos Veneti erga Maximilianum imp. superbos, intemperantes ac infidos se præbuerant, sed hic par pari rettulerat.

bene] certe, circiter, ut numerus æstimandus videtur. Aliud est *gut* 2000, aliud *wohl* 2000. Cf. 'bene viginti' 37³⁶.

Pag. 37.

- 18 *baniris*] Banira s. banirum in vocabulariis non legi. Ducang. habet Banera, Banaria, Baneria. Grimm WB.: Banner, n. signum militare, vexillum, nach dem franz. bannière, it. bandiera, sp. bandera; einige schreiben banier, panier [utrumque habet Frisch.], andere baner, paner; mhd. banier n. und f. wir verwenden aber banner ganz in der bedeutung von heersfahne Sed cf. etiam Diez WB. „Banda it. sp. pr., bande fr. binde, streif, bande d. i. trupp; vom goth. bandi, f., ahd. band, n. Desgl. it. bandiera, sp. bandera, pr. bandiera, baneira, fr. bannière, fahne, daher unser panier“
- cuspidēs*] ‘Cuspis est posterior pars hastę, ein spere’. Gemma g. Hi erant lanzknechti (p. 54’).

pixides] ‘Pyxis, idis, ein bychß’. Gemma g.

- 19 *bombardas*] i. e. ‘portativas, quę manu geri possent, quibus emittebantur quadrelli crassiores, pennati ac ferrei, cuius modi sunt forte *Arcobusę* nostrę. *Bombardas* *manuarias* vocant Leges mun. Mechlin ...’, ut Ducang. v. Bombarda habet, ubi vocab. recte „a fremitu et sono, quem edit (bombarda), qui Gręce βόμβος, Lat. *bombus*“, sed non recte „et ab ardeo, inquit Fabri Thes., quod ferreos globos emittat cum flamma“, deducitur. Diez WB. „Bomba ... von *bombus*, *gesumse*, *geräusch*, adiect. *bombicus*, *geräuschvoll*, *prahlerisch* ... Daher ... auch wörter wie *bomba*, ein summendes geschöß, dsgl. *bombarda*, vb. it. *ribombare*, *wiederhallen*“. Puto etiam *bombare* sed nunc nescio ubi me legisse. Ducangius habet: *bombardare*, *bombardarius* et *bombardierus* et *bombardiator*, *bombardella* et *bombardula*, *bombere*, *bombire* et *bombilare*, *bombicus*, *bombizare* et *bombiziare*, *bombus* et *bombulus*. In his epp. occurrunt formę: *bombardę*, *bombardare*, *bombisare*, *bombus*. cf. Ind. verbor.

‘*caliga*, ein hoß’. Gemma g. sed Frisch. „*Caliga*, æ, *Hose*, *Krieges-Stiefel*, *Knie-Stiefel*, *Halb-Stiefel*“. In vocabulario s. a. et l. indicatione edito, quod incipit „*Registrũ* vocabularij sequentis. | De homine“ &c. fol. 27^a. est „*Caliga*, hoß, Est indumētũ cruris de pāno confutum. et dicitur quasi calore gignēs.“ De *caliga* Romanorum militum non est hic dicendi locus.

- 20 *villanis*] *Dorfbewohnern*. cf. Ducange art. *Villani*. Diez WB. „*Villa* it. *landhaus*, sp. *villa markt flecken*, fr. *ville stadt*. *Bereits in der L. Sal. hat villa neben der ursprünglichen die bed. weiler, dörfchen*, ... *Dem abgeleiteten it. villano*, sp. *villano*, pr. *vilá*, altfr. *vilain bauer legte der standesgeist des mittelalters auch die moralischen nebenbedeutungen niedrig, schurkisch, häßlich bei, welche ... im neufranz. die einzig verbliebenen sind, die auch, in rücks. auf vil (lat. vilis), die alte schreibung mit einfachem l fortzuführen anlaß gaben*.“

21 *cum sanitate*] *sani*.

22 *formalitates* ... *Brulifer*] Cf. Ind. biogr. artt. *Scotus* et *Brulifer*.

Clip. Thomist.] Cf. Ind. biogr. p. 347. art. *Clipeus*.

- 23 *in lit. Aldi ... reper.*] Similiter Cochläus Pirckheimero scribit *Capitonem* mitti sibi opera *Ciceronis* in forma portatili de littera *Aldina* petiisse. (Hutt. Opp. I. p. 359.) quasi ex una illa *Veneta*, quamvis merito celebratissima, officina omnes in qualibet forma prodissent libri. Ceterum ‘*Aldinas*’ hodieque solent appellare cursivas s. ad dextram inclinatas litterarum formas, non ad perpendicularum stantes sive q. v. ‘*antiquas*’.

24 *mod. m. ... composuistis*] Scilicet modum metrif. *Ortvinus* nullum scripsit, sed cum ipse multas metrificaciones composuisset et in officina *Quenteliana* eius-

Pag. 37.

Pag. 37. v. 18 . . . Pag. 38. v. 13.

modi libellos corrigeret, lepide eum hac petitione ludificatur verus epistolae auctor, quem Crotum esse opinor.

25 *Boecium . . . sancti*] Cf. Ind. biogr. p. 315, art. Boethius.

EPISTOLA 25. PHILIPPVS SCVLPTORIS ORTVINO.

30 Sculptoris, fort. Germ. *Steinmetz* s. *Steinhauer*. Epistolam Lipsiae scriptam fingi putem. cf. infra II. ep. 58.

33 *ribaldria*] societas s. collegium s. ordo ribaldorum. cf. ad 5¹⁰. „Ribald-ia, -ria, -eria, hd. *bub-, bieb-, bob-,* nd. *bov-erie,* hd. *bub-, bube-, pube-, puffe-rey. gebuerschaft. schalckheit.*“ Diefenb. Glossar. h. v.

34 *fit communis*] excrescit, longius serpit.

35 *tempore meo*] cum ego (Vindobonae cf. 38²⁹) studiosus eram.

Samuel] Cf. Ind. biogr. p. 463. art. Samuel.

36 *in ista civ.*] Coloniae, ubi Ortvinus habitat?

bene vig.] *gewiß, wenigstens* 20. Cf. ad 37¹⁷.

Pag. 38.

1 *antiquis*] i. e. non nominalistis, sed qui spernunt novos poetas, humanistas. *realiter exp.*] cf. ad 10².

3 *doct. s.*] Thomam Aquinatem. Cf. Ind. biogr. p. 483. sq. h. art.

4 *invectivam*] puto non typis expressam.

6 *practicavi*] cf. ad 10³⁵. et Ind. biogr. p. 279. sqq. art. Alexander.

7 *mod. sign.*] cf. ibid. p. 421. art. Modus signific.

formaliter] cf. ad 18¹⁷.

8 *omnes vocabularios*] Maximam partem secundum Ioannis de Ianua Catholicon.

9 *autenticos*] i. e. eos qui in canonem scholasticum recepti habebantur.

10 *Seria*] Catholic. h. v. „Seria a syria, rię, dicitur haec seria, rię, i. olla quasi syria: quia ibi primo facta est. vel dicitur sic a seriis, quia utilis est et necessaria. vel a serie, quod ordine fit. Reg. V. [sic. sed in bibliis ollae quidem sed non seriae leguntur. Terent. Heaut. III. 1, 51. habet ‘Relevi dolia omnia, omnes serias’ quem Priscianus repetiit, ex quo Io. de Ianua.] Relevi omnia dolia mea, et omnes serias meas. unde haec seriola, lę, dimi. Persius: Seriole veterum metuens eradere limum.“ Et Gemma g. „Seria i. olla quasi syria, *ein gemein vas oder hafē.*“ „Series i. ordo, tenor, *ordnung oder schückunge.*“

12 *patritii*] Catholic. „Patricius a patre dicitur sive derivatur patricius, cia, cium, i. nobilis et de genere patrum natus. vel patricii dicuntur qui provident reipublicę, sicut pater filio, et corripitur i ante c, et formatur a patri dativo addita cius“. Gemma g. „Patricius, a, um, nobilis de genere patrum natus. unde senatorum filii dicebantur patricii.“

13 *currus*] Unde hoc sit, non inveni. ‘interiora ad extra’ puto significare ‘das inländische nach außen’: In curribus evehuntur domestica nostra mercimonia ad externos. In Vocabulario s. l. et a. in fol. incipiente ‘Regiftrū’ cap. De nominibus . . . ad curros et quadrigas est: „Curus, wag, generaliter dicitur omne vehiculum quod per rotas volvitur et mouetur Et dicitur a curro curris quia currit Et appropriate ponitur pro vehiculo quatuor rotarum. Curus Carruta kar, Est vehiculum duarum rotarum super quo onerose res per vias terrarum vehuntur Et dicitur a carrio is. quod significat terram scindere vel scindendo cavere quia carrus carriendo dividit terram.“

Pag. 38.

- 14 *ius etc.*] Catholic. „Ius, iuris, dicitur a iubeo, bes, quia iubet . . . et differt ius a iusticia, ut dicam in iusticia. Et scias quod ius invenitur in aliis significationibus, unde versus:

Ius aqua, ius rectum, ius dicitur esse potestas.

Item ius prophanum dicitur brodium vel aqua in qua coquantur carnes porcine, quæ prophane sunt iudæis . . . Mihi autem videtur quod pro brodio facit genitivum in tis, ut ius, iutis, sicut ex vulgari aliquorum sonat, unde versus:

Ius iutis mando [*eß ich*], ius iuris in agmine pando.“

Addo ex Vocab. cit. cap. De nominibus cocorum etc. „Ius iuris, iüssel, proprie est ars valens ad regulandum operationes humanas. et dicitur a iubeo es. quia iubet et transimitur pro liquore composito ex diversis rebus ut aqua vino lacte melle pipere croco etc. rebus in quibus carnes vel alia alimenta vel cibaria decoquantur. et est illa significatio tracta a prima quia talis liquor arte et lege fit.“

- 17 *lucar*] Catholic. „Lucar, a lucus dicitur hoc lucar caris; pecunia vel pretium ex luco collectum: quod vulgo dicitur silvaticum: et forestage gallice, et producitur penultima genitivi . . .“. Gemma g. „Lucar est precium a luco collectum. *der zins von einem wald oder busch*.“

- 18 ‘Mantellum idem quod pallium’ Gemma g. Catholic. „Manticulus li dimi. parvus mantellus. et hinc manticulo las. i. fraudare vel furari. et corri. penultima.

Mechanicus . . . adulter.] Catholic. „Mechanicus a mecho [*μηχανός*, adulter] dicitur mechanicus [*μηχανικός*], ea, cum, i. adulterinus. unde artes dicuntur mechanicæ quasi adulterinæ respectu liberalium, quæcunque remonent defectum et conferunt utilitatem vel commoditatem. unde hæ machania nē. i. scientia humanorum operum necessitati corporum obsequentium“. Aliter Gemma g.

- 20 ‘ensorium a mensa dicitur hoc mensorium rii quod est in mensa: ut mantile et vas escarium’ Catholic. h. v.

- 21 *polyhistor. etc.*] Catholic. „Polistoria polis quod est pluralitas componitur cum historia et dicitur hæc polistoria rię. i. pluralitas historiarum. unde et quidam liber quem Solinus composuit ex multis historiis vel compilationibus polistoria dictus est quasi pluralitas historiarum“.

- 22 *Polysenus*] ‘Pollisenus senus interpretatur sensus. et componitur cum polis quod est pluralitas. et dicitur polissenus na num. i. plurium sensuum vel significationum: ut hoc verbum cano est polyssenum.“ Catholic. h. v.

- 25 *simplex gr.*] i. e. qui grammaticam ex antiquis scholasticis libellis, id est non ex antiquis a ‘novis poetis’ introductis grammaticis didicerunt. ceterum infimæ classis discipuli discebant, infimæ classis præceptores docebant grammaticam.

- 26 *mentis conceptum*] mentem, voluntatem, cogitationes.

- 28 *citare ad privil.*] *auf die Privil. citieren*. Fuit inter eius modi privilegia, ut eorum qui ab universitate promoti, gradum aliquem academicum adepti essent, dignitas honorque ab omnibus observaretur.

- 31 *est plus*] i. e. iudicium universitatis pro veritate est, poetæ vero (vel cuiuscunque poetæ) iudicium nihil valet.

istam . . . florenis] Magis gaudeo eam iniuriam mihi inlatam esse (pro qua acerbissimam poenam solvet) quam si quis 20 fl. mihi donasset.

Pag. 38.

Pag. 38. v. 14 . . . Pag. 39. v. 14.

- 34 *Triumphus Capn.*] Non ille quidem Hutteni, anno demum 1517., ut videtur, publicatus quem edidimus in huius Opp. III. p. 416...447.: nam primum harum epistolarum exemplum iam a. 1516. editum est (cf. Ind. edd. n. 1.); sed hic locus demonstrat illum personati Accii Neobii Triumphum Capnionis (de quo vid. praefat. Hutteniani, Opp. l. c. p. 414. sq. et Opp. I. p. 31. sq. n. xvii. sqq., et Erasmi Spong. §. 71.) similia eorum continuisse, quae pagg. 420. sqq. ed. m. leguntur.
- 35 *ibi . . . crescit*] Hodieque dirae precatationis formula, qua qui utuntur plurimi non magis quam Sculptoris noster sciunt ubi crescat. Breviloquus vocabularius h. v. (non omnia ex Catholico) haec: „Piper, peris, n. g. Et invenitur in m. g. dicitur a pyr, quod est ignis, quia calidum est vel quia ab igne denigratur. Et piperis arbor in India nascitur in latere montis Caucasi. folia habet ad iuniperi similitudinem, cuius silvam serpentes custodiunt, sed cum maturum fuerit, incenduntur illa loca, ut fugiant serpentes, ut possit colligi . . .“. Sculptoris certe memoria non tenebat verba Plinii N. H. xvi. 32, 59. „Vivit in Italia piperis arbor“.

Pag. 39.

- 6 *Philomusum*] Iac. Locher. cf. Ind. biogr. p. 435. sq. art. Philomusus.
- 7 *misereor*: a miser dicitur . . . et construitur cum genitivo et dativo quandoque, sed raro cum accusativo in eodem sensu. et misereo res quod antiquitus fuit in usu et non habebat praeteritum. unde miseret et miseretur impersonalia . . .“ Catholic.
- Proverbior. XIX.*] 17.
- 8 *mansit*] mansisset.
- 10 *hab. m. vex. ab*] multum te vexant isti.
- 15 *illum*] Hoc simplici grammatico fortasse elegantius visum est quam vulgare ‘illud’.
- 16 *et simul*] itemque, in eadem epistola.

EPISTOLA 26. ANTONIVS RVBENSTADIVS ORTVINO.

- 19 Rubenstadius. puto Germ. *Rübe* in hoc nomine latere, ut sit pro napina vel rapina.
- 26 *caput . . . livip.*] cf. ad 5²⁵.
- 27 *hic unus*] Philippus de Fürstenberg, puto, Hutteni amicus. Cf. Hutt. Opp. I. epist. n. clxx. II. ep. n. cclxxx.
- 28 *Meier*] Cf. Ind. biogr. p. 415. sq. art. Meyer.
- obviavit sibi in pl.*] ei in via publica obviam factus est. cf. 5²⁶.
- 31 *deberet . . . inimicus*] liceret quidem, si vellet, inimicum esse p., sed non sc.
- 33 *scr. est*] Pauli ep. ad Rom. x. 15.
- 36 *omnis homo*] omnes homines, ut Ital. *ogni* cum singul. praeter *ogni santi*.

Pag. 40.

- 3 *Qualem etc.*] Ez. xviii. 30. xxxiii. 20. „...unumquemque iuxta vias suas iudicabo . . .“.
- 8 *privilegiis clericorum*] Cf. tit. X. de foro competenti 2, 2.
- 11 *deus est veritas*] cf. ad 4¹⁷.
- 14 *depauperatus*] Ad voc. cf. 37¹¹. — Reuchlinus, cum haec ep. et p. 293¹⁹. scriberentur, nondum plane depauperatus erat, tamen fuerunt ei res angustae domi. d. 22. Aug. a. 1513. (cf. Consp. chron. p. 126.) Mutiano scripsit: „lactabunt se forsitan vel Romae, vel coram aliquo incompetenti iudice per abundantiam pecuniarum suarum, saltem ex matronis et viduis corrosarum, semivacuum marsupium meum superare posse. Sed quom famam meam

Pag. 40.

intueor, quod optimum in humanis est, tum, quamvis revera tenuis ego vitae homo et nunc sola agricultura victum quaeritans, nullis stipendiis principum aut civitatum donatus sim, tamen acerbissimam egestatem anteferam quam famam negligam." Et ipse Reuchlinus ad Questenbergium Romam ex Stutgardia scripsit d. 10. Nov. a. 1513. (cf. Consp. chronol. p. 128.) "... praecave mihi, ne aurum theologicum iusticiae malum afferat. coeperunt enim isti fraterculi apud nos famam spargere in vulgus Romam esse venalem, me pauperem, se divites, omne ius meum auro posse oppugnari et supprimi. Quanta haec esset nota tam sanctae curiae, si ita fieret iam cavendum esset simplici plebeculae, quae sperat in sanctissimum et reverendissimas columnas ecclesiae, si aurum praevaleat...". Cf. etiam p. 263²⁵. „Reuchlin non habet tibi dare pecuniam." Sed paucis annis post crevit miseria: d. 12. Ian. a. 1519. Ingolstadii ad Pirkheimerum scripsit „Fugi pestem, fugi gladium, utinam effugerim famem! Ferme namque hoc Marte [bello contra Ulricum Vircenberensem] decoxi...". Pirkheimeri Opp. Ff. 1610. fol. p. 259.

16 *Franckfordie*] ad Mœnum.

EPISTOLA 27. IOANNES STABLERIVS ORTVINO.

18 Miltenberg, oppidum circuli electoralis Rhenani ad Mœnum, praeposituram Moguntinensis ecclesiae habuit. Ibi natus fuit Ioannes Butzbachius qui quasi patrii oppidi nomen 'pius mons' esset, sese ipse Piemontanum cognominavit. Sed sub Stablerii nomine Butzbachii nomen latere, quamvis utrumque inter se non nullam similitudinem habeat, vix crediderim. Butzbachius, cum haec epistola scriberetur, prior Lacensis fuit. cf. Ind. biogr. p. 437 ... 442. art. Piemont.

21 *a me hab. novitates*] ex me nova audire, me nova tibi scribere.23 *fratr. ... predic.*] minorum, puto, non Dominicanorum: nam Miltenbergae monasterium Franciscanorum fuit.

indulgentias] procul dubio privatas, monasterii Miltenbergensis auctoritati sanctitatisque profuturas, nondum publicas quales paulo post curiae Romanae quassandae ansam dederunt.

25 *quidam fur*] sacrilegus.26 *accepit*] abstulit. Ita vulgus: *und hat das Geld genommen, und hat es gestohlen.*

fratres etc.] o sanctum dolorem! fraude ac fallaciis quaesita amisimus furto.

28 *reperire*] inquirendo deprehendere, *ausfindig machen.*30 *excommunicatus*] Ne dubites, vide can. 20. § 2. Ca. xvii. qu. 4. "... ipsum sacrilegium duplicem continet poenam, pecuniariam videlicet et excommunicationis...".31 *sunt absoluti*] absolutionem sibi redemerunt.

'dare pec. ad cistam' quasi artis indulgentiarum vocabulum fuit. notum est funestum illud: *'So wie das Geld im Kasten klingt, die Seele in den Himmel springt'*.

32 *nihil est*] *s'ist nix*, haec opinio non est vera, nihil iis nocet istud furtum.33 *ita bene ... ut si*] tam firmiter ... quam si. — eorum absolutio eundem effectum habet ac si...34 *suam*] Ambigue: ex communi Obscurorum usu foret pro 'eorum', 'absolutorum', sed Stablerius vult 'praedicatorum'.

Etiam] Item sive 'Ut aliam a me habeatis novitatem' cf. proxime super. v. 21.

Pag. 40.

Pag. 40. v. 16 . . . Pag. 41. v. 14.

35 sqq. *vad. . . vexare*] apud nos passim spargunt rumorem fratres prædicatores ad hoc impetrasse . . . , ut possent v.

Pag. 41.

1 *in . . . basso*] *wes Standes sie auch seien, hohen oder niederen* etc. Verba sumpta sunt ex Thomæ de Waleys *Metamorph.* ed. Paris. 1509. 4°. fol. ix^b. „quia breviter non est hodie dare aliquem statum sine bassum : siue altum : siue ecclesiasticum : siue mundanum in quo non sit dare nymphas : famulantes dianæ .i. personas obedientes luxuriæ . . .“

2 *in actu illo etc.*] Hanc iudiciariam turbam, de qua in superioribus quoque voluminibus (imprim. III. p. 438. sqq. [ubi p. 438. ad v. 750. pro ‘11. Oct.’ pone ‘13. Oct.’]) aliquotiens sermo fuit, ipse Reuchlinus in epistola ad Wimpelingum d. s. Andreæ a. 1513. scripta (cf. *Consp. chronol.* d. 30. Nov. a. 1513.) sic descripsit: „... Iamiam aderat terribilis ille dies sententiæ ferendæ, quæ fuit quarta feria [post diem s. Dionysii, i. e. d. 13. Oct. a. 1513.], in qua creatum est luminare minus, ut præesset nocti: et hora mane octava cum nondum redisset a domino Moguntino nuncius præmemoratus [ad Archiepiscopum Urielem Aschaffenburgum a commissariis iudicibus Moguntinensibus missus, ut differretur sententia in causa Reuchlini], nec antea aliquis adversariorum meorum sciret quicquam de nuncio misso aut remittendo, venerunt et pavonum gressibus incesserunt amplissimi Patres et Fratres Prædicatores cum suo Inquisitore [Hochstrato], irruentes turmatim, certe cum ingenti pompa: et simul Doctores Theologiæ plurimi, et de Colonia et de Lovania et de Erdfordia, ut dicebatur, quos secum adduxerant. Denique trecentos etiam dies donaverant indulgentiarum ex thesauro Ecclesiæ Catholicæ omnibus, quicumque huic actui adessent: unde accurrerunt plus quam mille homines, cupientes videre finem, iamque pro tribunali sedere cœperant graves illæ columnæ Ecclesiæ, sub quorum pedibus terra tremit, ac una cum eis sedet et prætensissimus Inquisitor tamquam Iudas, volui dicere iudex, qui prius fuit pars, tum ecce! accurrit nuncius Archiepiscopi cum mandato superius commemorato, quod illis requisitus notarius insinuavit, clara voce legendo coram omni populo, erat enim in lingua teutonica conscriptum, et deciderunt vultus illorum pronosorum, ut vix hiscere quirent. Tunc surrexit lacobus ille de alta platea et protestabatur de denegata iustitia, profecto nimium frivole et super quam ferri decet temerarie, contra tantum et tam Reverendissimum Dominum Moguntinensem, qui non denegavit iustitiam, sed fovit. Hoc modo confusi rubore, imo quidam eorum livore pallidi a conspectu hominum se subtraxerunt, per quendam ambitus illius strictum angiportum in domum vicinam Canonici, nescio cuius, scilicet beatæ Virginis ad gradus, cum multa subsannatione insequentibus pueris et stridentibus adultis, cum omnium voto et imprecatione hac non occulta ‘Utinam fratres isti arva ipsi comburerentur, qui huic viro bono voluerunt facere iniuriam et irrogare infamiam’. Ego abii tandem.“

3. sqq. *quidam præd. etc.*] Cf. *Ind. biogr.* pag. 512. sq. art. Zehender, et imprimis *Triumph. Reuchl.* vv. 772. sqq. (*Hutt. Opp.* III. p. 439.)

8 *fallaciam*] viam furtivam avertendæ iudicii executionis.

9 sqq. *unus socius etc.*] Hæc quamvis Huttено non male convenient, is tamen hic socius non fuit: nam ante annum 1514. non reversus est ex Italia. cf. *Hutt. Opp.* I. n. xx.

14 *pultronus*] Ducange: „Pultrones, It. *poltrones*, Gall. *poltrons* . . .“ „Poltronus,

Pag. 41.

desidiosus, segnis, ab Ital. Poltrone... Diez WB. „Poltro it. trüg, feige, daher poltrone und so sp. poltron, pg. potrão, fr. poltron, aus dem it. einge-führt, ... hat seine quelle im ahd. polstar, bolstar pfühl, dessen deutschheit nicht zu bezweifeln ist; dieselbe begriffsverwandtschaft zeigt ja auch fr. lodier bettdecke und faulenzler ...“ in sqq. Salmasii ‘pollice truncus’ et Menagii ‘pullus, pullitrus’ refelluntur.

14 ‘ambo, onis, ein predig stuhl’. Gemma g.

16 pretenditur dici] Est aut pro ‘prætendit uel dixit’ aut pro ‘prætenditur dixisse’.

17 eum] istum prædicatorem, Decimarium.

‘phariseus est divisus vel hereticus. quia fuerunt divisi ab aliis hominibus. ut iam presbyteri a laicis’. Gemma g. Fusius Breviloq. Vocabularius: „Phariseus... i. divisus et dicitur a phares quod est divisio. Et hinc quidam heretici dicti sunt pharisei. qui divisi interpretantur. quia traditiones et observationes legis quas illi denterosas vocant iusticiæ præferunt. Unde et divisi vocantur a populo. quasi per iusticiam dei vel quia decalogum legis in membranulis scribentes et complicantes eas et in fronte gestabant ut religiosi iudicarentur... Tres erant sectæ iudeorum a communi reliquorum vita et opinione distantes. pharisei. saducei et essei. Pharisei cultu austero. et victu paucio utebantur. traditiones suas statuentes. quibus traditiones Moysi determinabant. pictatiam chartarum in fronte gerebant. et in sinistro brachio circumligata. quibus decalogus inscriptus erat ...“.

18 nequitiosus] ‘i. e. plenus nequitia’. Gemma g.

20 comburetur] Cf. Consp. chronol. p. 129. d. 10. Febr. a. 1514.

23 baliui] scripsi pro balini edd. 1. 3., batini ed. 2. — Ducange „Balivus, Ballivus, Ballius, Baiulus 1) portator... 2) pædagogus... 3) tutor... 4) .. magistratus... CPoli, .. 5) ballivi, prætoris officio et nomenclatura illustres...“ Diez WB. „Bailo balio it., sp. bayle, pg. bailio, pr. baile, altfr. bail pfleger, erzieher, verwalter, amtmann... it. balivo, pr. bailieu, fr. bailli landvogt... Aus baiulus bajlus ward das roman. bailo...“.

officiales etc.] Hi iudices a delegato episcopo subdelegati fuerunt domini canonici Spirenses Thomas Truchses, decretorum doctor, scholasticus, et Georgius de Swalbach, custos. Reuchlini Act. Iudicior. pag. Fiiij^a.

contra... acquit.] Similiter Pepericornus in Defensione p. 123. v. 27. sqq. ed. n.

25 esse proph.] prædicere.

imp. et rex Fr. et duces] Cf. Consp. chronol. p. 134. 132. d. 23. Oct. a. 1514., Mai. eiusd. a., d. 19. Iun. a. 1514. et Pepericorni Defens. p. 149.

28 ne... scand.] ne hæc causa vobis fiat in scandalum.

EPISTOLA 28. CONRADVS DOLLENKOPFFIVS ORTVINO.

31 Dollenkopffius. Nescio quis Conradus sive Audaceps aut stultum caput sive Scalmiceps hic flagelletur: an Conradus Kollin Ulmensis, qui ‘Heidelberge’ a. 1507. decanus, a. 1511. generalis prædicatorum factus, brevi post Coloniæ venit, ubi inter Antireuchlinistas, postea etiam inter Antilutheranos eminebat, a. 1536. mortuus est. — Inter rectores Lipsienses est a. 1474. Iohannes Tolhopf de Kempnat M.

35 b. hab... agendo] wohl wichtigeres zu thun habt, sane maiora tibi curæ sint.

Pag. 42.

1 procedere] adsidue litteris et artibus incumbere.

2 h. bon. ingenium] bona indole præditus essem.

Pag. 42.

Pag. 41. v. 14 ... Pag. 42. v. 14.

3 *met*] ipse. Cf. Ind. verbor. h. v.*Ergo deb. scire*] *Ihr sollt also wissen*, Scias itaque.4 *studium*] litterarum universitas, *Universität*.5 *notabiliter*] 'notabilis mercklich'. Gemma g. Egregie, eximie.

6 *Ovid. in metamorphoseos*] Sic vulgo omisso v. libris s. libro. 'Metamorphosis Ovidiana' est inscriptio libri, e quo sua Dollenkopffius sumpsit. Cf. Ind. biogr. art. Walleis. Ne Colonienses quidem ipsi, neque Pepericorni interpret Ortvinus, quamvis in omnibus scibilibus doctum se haberet, animadverterunt sequentia ex sui fratris Dominicani opere satis fideliter excerpta esse (cf. Peperic. Defens. p. 161. ed. m. et Ortvini ep. apolog. p. 414. sq. ed. m.), itaque non mirum est recentiores quoque ea pro lusibus ab Epp. O. V. auctoribus inventis habere.

7 *quadrupl. scil.*] „Prologus in metamorphosin moralifatâ Fol. i. [edit. Paris. 1509.] ¶ Incipiūt moralitates Ouidii metamorphoseos | etiam de formis figuris & imaginibus deorū. quæ variis modis | videlicet litteraliter : moraliter : historialiter : nec nō spiritualiter | exponunt. editę a magistro Thoma malleys anglico : sacre pagine doctore de ordine prædicatorū.“

9 *dixit*] Forte ex Catholico responderat: Mauors. a mars dicitur hic mauortis .i. mars. vnde mauortius.

10 *Mavors dic.*] Th. de W. ed. cit. fol. v. „De Marte. Capl'm Tertiū. Mars tertius deorum.... Ille enim mauors .i. mares vorans & deus bellorum dicebatur a gentibus.... Dicuntur etiam [dii bellorum] mauortes quasi mares .i. viros bonos & virtuosos vocantes quia pro certo isti magis solent mares quam feminas : bonos quam malos lacerare.... Mauors dicitur quia ad litteram mares in præliis per ipsam [discordiam] deuorantur.“

12 *allegorice*] „quasi grande sit (verba sunt s. Hieronymi ep. lxxx. 7. l. p. 275. sq.) et non vitiosissimum docendi genus depravare sententias et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem; quasi non legerimus Homero centonas et Virgiliocentonas, ac non sic etiam Maronem sine Christo possimus dicere Christianum qui scripserit *Iam redit et Virgo* etc., et patrem loquentem ad filium *Nate, meæ vires, mea magna potentia solus*, et post verba Salvatoris in cruce *Talia perstabat memorans fixusque manebat*. Puerilia sunt hæc et circulatorum ludo similia...“ — sed peruetusta neque a præfigurationibus mysticisque interpretationibus quæ suos etiam defensores habent, prorsus aliena.

13 *septem ch.*] Aperte Dollenk. emendat Thomam de W., qui postquam docuerat (fol. vi^b.) „Musæ quæ dicuntur a musica significant clericos et religiosos divinis laudibus et iubilationibus dedicatos“, fol. vii.^a. scripsit „viros sapientes et deum laudantes specialiter elegit [Apollo id est Prælat] tanquam musas : vel ix musas .i. ix ordines angelorum“. Certe spiritualior est interpretatio, novem musas significare septem choros, non novem. — Similiter ludimagistro quærenti quot essent duodecim signa cælestia, discipulus 'qui habebat bonum ingenium' respondit: Septem numero, eorumque nomina sunt quattuor, oriens, meridies, occidens et septentrio.

14 *Mercurius*] Th. de W. fol. vii. „Quia mercurius sicut et alii planetæ credebatur ab antiquis gentilibus esse deus.... Iste igitur dicebatur mercatorum deus et furum et mercurius quasi mercatorum curius : id est curam gerens dictus. quando volebat de viro in feminam et de femina in masculum se mutabat : de albis vero nigra et e contrario faciebat.... Dicamus igitur quod mystice Mercurius potest designare quemlibet bonum prælatum....“

Pag. 42.

(fol. ix.) Vel dic in malo quod iste mercurius significat advocatos mundi sapientes etc.

18 *I. Cor. ii.* 14.

20 sqq. *librum*] Cf. supra et cit. art. Walleys, Ind. biogr. p. 498.

23 *ita . . q. n. cred.*] supra quam credi potest.

25 *concordantias*] 'His temporibus [circa a. 1244.] floruit . . Vgo Cardinalis, frater prædic. ord. qui doctor eximius . . totam bibliam postillavit, concordantiarum bibliæ primus auctor fuit'. Ducange v. Concordantiæ. Gratiani decreto q. v. proprie 'Concordia discordantium canonum' nomen est. Concordantiæ quid h. l. significet ex adnot. ad superiorem v. 7. satis apparet.

27 *iam ponam.*] Vix sequentibus comparationibus minus spiritualiter excogitatas apud recentiores quoque legi possunt, ut patriarchæ Iosephi cum Bellerophonte apud Simonem de Magistris ad Danielelem sec. LXX. Rom. 1772. fol., ne dicamus de similibus ineptiis recentissimis quæ eadem antiquæ sunt.

Phitone] Th. de W. I. capitul. iv. „ . . Sol qui et Apollo dicitur . . . A longe vero phiton serpens maximus pictus erat quem una ipsius apollinis sagitta per medium transfigebat . . . Iuxta eum debent phitones id est mali et peccatores vulnerati iacere et correcti . . . Talia igitur monstra .i. tales in malis confederatos debet prælatus sub pedibus tenere . . . ut ipsi dicatur illud psalmistæ [xc. 13.] Super asp. et bas. ambulabis et conculcabis leonem et draconem . . .“ — De Pythone, Terræ filio, Dracone Delphici oraculi custode ab Apolline interfecto: Ovid. met. i. 438. Hygin. fab. 140. Apollod. i. 4. 1. Apollinem cum spiritu sancto comparat Dantes parad. I. 16. sqq.

28 *Draco etc.*] Hæc Psalm. ciii. 26. verba h. l. non habet Th. de W. sed fol. iii. habet, ubi etiam illud Sup. asp. etc.

29 *Saturno*] Ovid. fast. iv. 199. sqq. Th. de W. cap. i. „Saturnus pingebatur et supponebatur homo senex . . . pater deorum . . . Iste filios suos devorat . . . Iustum est enim ut qui filios sibi subditos iniuste deprimit . . . castretur et a regimine deponatur . . . Eze. 5. [10.] Comedent patres filios in medio tui et filii comedent patres suos“.

31 *Diana*] Th. de W. fol. ix. „Diana quæ & luna & proserpina & hecate nuncupatur . . . Dic quod per istam deam possumus intelligere virginem gloriosam quæ pro certo arcu flexibilis minæ & sagitta devotionis armatur. Et ideo proculdubio circa ipsam debent chorizare .i. per devotionem astare chori nympharum .i. societates sanctarum . . puellarum. . . . Ita quod breviter de ea dici potest id canticorum .vii. Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum? Et Psalm. [xliv. 15.] Adducentur regi virgines post eam . . . Vel dic quod satyri agrorum sunt prælati et maxime episcopi cornuti qui circa istam dianam .i. beatam virginem debent discurrere . . . dicentes id Canticor. I. [3] Trahe me post te: curremus in odorem unguentorum tuorum“.

32 *ambulans*] Vult quidem 'ambulans', sed idem vitium committit quod in apponendo nostrates in communem fere usum introduxerunt.

34 *Iove etc.*] (Ovid. met. ii. 437. sqq. Hygin. fab. 176. cf. Dantis purg. xxv. 130. sqq.) Th. de W. II. fol. xxv^b. sq. „Erat puella pulcherrima in nemore ubi venabatur: quæ dicebatur Calisto filia Lychaonis: quam Iupiter summus deus mirabiliter amavit . . . Unde protinus induitur faciem vultumque Dianæ: et sic ad eam in nemore venit: et oscula ipsi dedit: nec moderata satis nec sic a virgine danda: sicque ipsius consortio usus fuit: et ad æthera victor iterum ascendit. Sic Iupiter id est dei filius benedictus a principio mundi summe

Pag. 42.

Pag. 42. v. 18 . . . Pag. 43. v. 4.

amavit puellam pulcherrimam calistonem: id est animam humanam. Et ideo ut sibi ipsam acquireret et per fidem et caritatem coniungeret, vestem et faciem muliebrem assumpsit. id est carnem et figuram humanam . . . Et tandem ad cœlum unde venerat remeavit per ascensum de cons. Matthei. XII. [44.] Reuertar in domum meam unde exivi . . .“

- 36 *Aglauro*] (Ovid. met. II. 708. sqq.) Th. de W. II. fol. xxviii. „Nam sicut Aglauros una trium . . . mutata fuit in lapidem nigrum . . . Unde Ovidius [met. II. 832.] Nec lapis albus erat. sua mens infecerat illam. Sic illi qui secretum dei aperire et videre voluerunt indiscrete, in errorem labuntur: et per diversa peccata nigri et lapidei efficiuntur. Iob. xLij. [15.] Cor eius indurabitur quasi lapis . . .“

37 *XLII.*] immo *XL.* 15. cf. præc. not.

38 *ut*] tanquam Vulg.; quasi Th. de W.

Europam] Th. de W. II. fol. xxix^b. sq. „Iuppiter cum summe amaret Europam filiam regis Agenoris, . . . transfiguravit se in quendam taurum pulcherrimum et albidissimum sine macula et ruga . . . et tandem pristinam formam assumpsit, ut virginis solatio usus fuit . . . Puella ista significat animam quæ regis et dei filia est spiritalis. Iuppiter summus deus significat dei filium qui ut virginem istam .i. animam rationalem quam amabat posset habere, in taurum pulcherrimum se mutavit .i. in hominem corporeum et mortalem . . . Istum debet puella .i. anima per caritatem tangere . . . et sic ab ipso per eius penitentiam austeritatem portabitur et eius solatio perfruetur. psalmista [xLiii. 11.] Audi filia et vide“.

Pag. 43.

- 1 *Audi etc.*] Vulgata sic: „Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui. [v. 12.] Et concupiscet rex decorem tuum . . .“

- 2 *Cadmus etc.*] (Ovid. met. III. sqq.) Th. de W. III. fol. xxx^b. „Dicit Ovidius quod postquam Cadmus filius regis Agenoris mittitur de mandato patris quærere Europem sororem suam raptam a Iove sub tali pacto quod . . . non rediret, nisi sororem perditam inveniret . . . Iste Cadmus potest significare Christum qui de mandato patris venit in mundum quærere sororem. i. animam humanam quam Iupiter diabolus rapuit deo patri. Iste igitur filius dei ex prædiffinito consilio habito in templo Phœbi. i. solis superni sive patris luminum inventam bovem, quæ nunquam iugum traxerat, scilicet virginem gloriosam, quæ virum nunquam cognoverat, secutus et ei se per incarnationem associans ad locum venit, ut civitatem ecclesiæ fabricaret. Genes. viii. [20.] Aedificavit Noe altare domino.“

- 4 *Acteone*] (Ovid. met. III. 138. sqq.) Th. de W. fol. xxxi^b. „ . . . Acteon fuit quidam nobilis venator de genere regis Agenoris, qui dum quadam fessus venatione spatiaueretur in sylva, casu venit ad fontem pulcherrimum, ubi dea venationis Diana solebat aliquotiens se lavare . . . invenit deam cum nymphis suis nudas in fonte se lavantes et balneantes . . . quæ omnes verecundatæ pro eo quod nudæ visæ fuerant, incœperunt nymphæ cum suis corporibus corpus deæ tegere. Dea vero nolens quod Acteon de nuditate sua aliquid revelaret, eum mutavit in cervum: et sic factus est sylvestris. Ovidius [III. 194.] . . . Ista possunt allegari de multis dominabus, quæ secrete in fonte deliciarum cum suis domicellis faventibus et ministrantibus se nudare consueverunt, nullo tamen modo volunt quod sua nuditas, id est viciorum suorum

Pag. 43.

veritas videatur. . . . saepe tamen fit quod tales suos inventores cervos, id est cornutos, et divites faciunt, et sic loquendi de ipsis potentiam eis tollunt. Ezechielis. xvi. [7. 8.] Eras nuda et confusione plena: et transivi per te et vidi te“.

- 7 *Bacchus est bis genitus*] (Ovid. met. iii. 317. „Tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi.“ iii. 11. sq. „... Bacchumque vocant... Ignigenamque satumque iterum solumque bimatrem“. Vel *τρίγονον* fuisse constat. cf. Dantis purg. xviii. 91. sqq. parad. xiii. 25. sqq.) Th. de W. III. fol. xxxiii. „Cum Iuppiter fulminasset Semelen, in qua genuerat Bacchum, noluit filium cum matre perire. Et ideo ipsum de ventre matris extraxit, et in suo femore inseruit, et immisit et ibi eum usque ad complementum .ix. mensium custodivit: quem postea parturivit et propter hoc Bacchus bis genitus dictus fuit. Fuerat etiam dictus ignigena, quia ab igne fuerat raptus... et in antris earum [nympharum] reconditus et nutritus... Vel dic quod Bacchus est Christus qui dicitur ignigena et bis genitus. Deuteronomii. m. [24.] Deus noster [tuus] ignis consumens est. Bis genitus, a patre quoad deitatem, et a matre quoad humanitatem... Unde dicere potest deus pater vel virgo Maria animæ illud Exodi. ii. [9.] Accipe puerum istum et nutri mihi, et ego tibi dabo mercedem tuam.“

9 *Semele*] cf. not. præced.

- 11 *Piramo et Thisbe*] (‘Pyramus et Thisbe’ Ovid. met. iv. 55. sqq. Similiter ut in sqq. interpretatus est Dantes, purg. xxviii. 37. sqq.) Th. de W. III. fol. xxxvi. „In hoc iii. libro Ovidius... narrat historiam, quæ magis videtur certa narratio quam fabulæ compositio. Dicit enim quod Pyramus erat iuuenis pulcherrimus et Tysbe iuvenula pulcherrima... Ista historia potest allegari de passione et incarnatione Christi. Pyramus est dei filius. Tysbe vero anima humana, quæ se principio multum dilexerunt et per caritatem et amorem coniungi invicem decreuerunt: sed quia dato quod essent vicini et quasi consimiles, eo quod ad imaginem dei factus est homo, quidam tamen paries, id est peccatum Adæ, coniunctionem impediabat et ipsos ab invicem disiungebat. Ipsi autem per prophetas colloquentes condixerunt per beatam incarnationem insimul convenire, et sub mori arbore, id est sub cruce, ad fontem baptismi et gratiæ invicem consentire. Sic igitur factum est quod ista puella anima propter leenam, id est diabolum, fontem gratiæ adire non potuit, sed adventum amici sui Pyrami, id est dei, sub silentio expectavit... Iste igitur iuxta condictum finaliter ad nos venit et sub arbore crucis amore tysbes, id est animæ, morti se exposuit... Et ideo tysbe, id est fidelis anima, debet per compassionem eius de passionis gladio se transfigere et eandem poenam mentaliter sustinere. Vel dic quod ista puella est virgo Maria, ad quam dei filius per incarnationem venit, et... gladio se transfigit. Luc. ij. [35.] Tuam ipsius animam pertransibit gladius.“

- 15 *Vulcano*] Th. de W. l. c. fol. xxxvii. „Cum Iuno de Ioue nihil pareret, Iuppiter timens ne in se peccatum esset, causa experimenti caput suum concussit, per quam concussionem Pallas de cerebro eius nata est et in terram armata prosiliit. Iuno autem indignata volens ostendere quod ipsa non esset causa sterilitatis, levavit se et concutiens vulvam suam Vulcanum sine usu masculi peperit, qui Vulcanus quasi de vulva cadens propter hoc dictus est. Iste tamen quia turpis erat facie, de cælo fuit proiectus in terram, et claudus est factus, qui in Lemno insula fuit absconditus et nutritus, et tan-

Pag. 43.

Pag. 43. v. 7 ... Pag. 44. v. 21.

dem Veneri in matrimonium fuit datus [post diversas morales allegoricasque interpp. et locor. biblicor. allegationes:] Talis Vulcanus de vulva dicitur cecidisse, id est a carnali affectione mali favoris ad consensum processisse, quia tales de cœlo, id est de alto officio, expelluntur, et a bonorum consortio excluduntur. Ps. [xxxv. 13.] Expulsi sunt nec potuerunt stare. Animal enim claudum non debet deo immolari sicut dicitur Deuteron. xv. [21.] Nec homo taliter claudicans debet divinis officiis deputari ..."

16 *Hæc et talia multa*] Nonnisi iv priores eorum xv librorum, ex quibus Thomæ moralitates constant, Dollenkopffius (i. e. Crotus) excerpit. continent autem et ipsi et sequentes undecim sane multa alia mirabilia.

20 *disposui hic*] curam gessi, ut Tubingensis quidam me certiore redderet (litteris Heidelbergam mittendis) quid agat Reuchlinus (qui Stutgardiae habitat). Cf. adnot. ad sq. v. 30.

21 *ita quod possum vos cavisare*] ut possem te præmonere.

22 *charitate non ficta*] ut 15¹⁹.

EPISTOLA 29. TILMANNVS LVMPLIN ORTVINO.

25 *Lumplin*] Hæc epistola locum ubi scripta fingitur non indicat. opiner Tubingæ scriptam fingi, tum ex eo quod paulo ante (v. 20. sq.) legitur, tum quod sub Tilmanno Lumplino Iacobum Lempum Tubingensem latitare suspicor, quem inimici conviciandi causa *Lump* (*Fetz, Fetzenlumper*) appellare solebant. Scio quidem Iacobum Lempum, theologiæ et iur. utr. doctorem, generalisque studii Tubingensis in theologia primarium regentem († Tubingæ d. 2. Apr. a. 1532.) inter Reuchlini defensores fuisse, præcipue Moguntiae m. Oct. a. 1513. (cf. Consp. chron. p. 127.), sed hoc ipso acerbior Coloniensium derisio fieri videtur, quod sub persona zelosissimi Antireuchlinistæ eis calcaria admovet Reuchlini ipse amicus; neque a Croti ingenio duplex eiusmodi nominum rerumque permutatio abhorrere videtur. Ceterum hoc non nisi pro lusu venditum.

29 *Proverbior. xxx.] 2.*

32 *rexatio dat intellectum*] Esai. xxviii. 19.

33 *Ecclesiastico cap. xiii.] vers. i.*

Pag. 44.

1 *oportet etiam pro b... a me*] non moleste ferre debes, si forte parum commoda videbuntur quæ scripsero.

2 *percepi s. intell.*] Eius modi verborum idem significantium cumulationem in his epistolis rarius offendimus quam vulgaris ineruditæ plebis usus fert.

4 *scriptum e.*] Paul. ad Hebr. xii. 6. „Quem enim diligit dominus, castigat.“

respondere] scil. Prenotamentis, Febr. a. 1514. editis. Cf. Ind. scrr. p. 81. n. xiv.

8 *respicere*] *Rücksicht nehmen*, timere, ne offendas, rationem alicuius habere.

9 *Ecclesiastici xiii.] 11.*

12 *Matth. xvi.] 25.*

15 *causa fidei*] Cf. ad 23². et Indic. verbor. h. v.

16 *Matth. xviii.] immo xvii. 19.*

21 *magister I. Pf.*] Acerba est magistrorum nostrorum derisio, quod Pepericornus magisterii honore dignatur. Sed audiamus Agrippam ab Nettesheim, ipsum Coloniensem, qui in epistola ad Coloniæ senatores consulesque [cf. Consp. chronol. p. 156. d. 11. Ian. a. 1533.] postquam memoriam non ita paucorum plane inlitteratorum truncorum a magistris nostris Coloniensibus ad dignitatem ma-

Pag. 44.

gisteriæ ecclesiasticosque gradus promotorum renovavit, „parumque abfuit“ ait „quin etiam illum suum Aiace[m] Pepercornum, adhuc neophytam, si aliquot verba semilatina effutire novisset, et uxore[m] caruisset, in theologicis magistri nostratus ordinem ascivissent. Possem illius furfuris pleraque alia similia excrementa in conspectum producere, ni verer[er] illorum nimium pedorem vos sustinere non posse . . .“ (Agrippa ab N. Opp. II. p. 1041.)

22 *Sturm[glock]* cf. Ind. serr. p. 83. n. xvii.

n. deb. al. hab. agere in] sollen nichts zu thun haben in, non licet eis disputare de rebus ad sacram scripturam pertinentibus, i. e. theologicis.

23 *Psalm[o] XLIX.] 16.*

25 *pectoraliter]* i. q. cordialiter, ex animo.

quatenus] i. e. ut.

28 *si papa v. proh.] Die 23. Oct. a. 1514. imperator ad papam inter alia hæc scripsit: „... Beatitudinem vestram . . . instant[er] rogamus, dignetur . . . imposito perpetuo silentio adversariis illis captiosis theologis, causam istam penitus extinguere et suffocare . . .“ Tota ep. repetita est infra ad p. 234¹⁴. Die 19. Ian. a. 1514. inhibitoriales contra Hochstratum datæ sunt. cf. Consp. chronol. p. 135.*

eccl. e. super pap.] Cf. supra ad 19³¹. „concilium est supra papam“.

30 *tu scis etc.] Ioann. xxi. 15. sqq.*

Pag. 45. EPISTOLA 30. IOANNES SCHNARHOLTZIVS ORTVINO.

4 *theol. . . . orat.] cf. supra ad 3⁸.*

6 *Schnarrholtz]* crepitaculum, stridens lignum. Ad quemnam Alsaticum sive Helveticum iuvenem hoc nomen adludat nescio. fortasse ideo electum est, quod scriptor sermonem de raucitate et raucis vocibus refert.

10 *nec non]* quod hodieque multi non solum licentianti sed etiam licentiat[i], magistri et doctores elegantius esse putant et generosius quam simplex Latinum ‘et’.

12 *irreverentialitas]* immodestia, insolentia.

14 *nullus deb.] nemo ausit.*

15 *scr. e.] Matth. xxii. 12.*

17 *scriptura]* Matth. xxiii. 12. Luc. xiv. 11.

18 *depon. pudor.] deposita verecundia, ingenue.*

19 *audivi præd. a]* Germanice *ich habe von einem predigen gehört*, pro ‘quendam prædicantem audivi’.

20 *quodam]* Nomen huius Parisiensis magistri qui die 25. Maii a. 1514. hunc sermonem Basileæ habuit, ibi fortasse explorari poterit. ipse sermo meis quasi oculis observatur, sed iam nequeo mihi in memoriam redigere, utrum alibi legerim an ex quadam pictura sacra speciem eius retineam.

21 *Ascend. etc.] Psalm. xlv. 6.*

24 *collationis]* sacrorum librorum lectionis. cf. ad 8¹⁹.

27 *Clamaverunt]* Psalm. lxxviii. 4. „Laboravi clamans, raucae factæ sunt fauces meæ. ‘voces’ pro ‘fauces’ consulto positum esse videtur. Cf. ad p. 259³⁵. 295¹⁵.

28 *lætitalis]* lætitiā exprimens, *Freudengeschrei*. (Vocabularia non habent.)

29 *evangelio]* Luc. xix. 40.

31 *char. c. m. zelo]* aus Liebe mit großer Inbrunst. ‘Caritative, ex charitate, ex

Pag. 45.

animo, humaniter, passim occurrit apud scriptores barbaro-latinos'. Ducange. Zelus apud Nostros semper in bonam partem sumitur, *Glaubenseifer*. In Vocabulario predicatorum s. Variloquo est 'zelus *gut strenckhait das ubel zu straffen*'. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

32 *tubalem voc.*] *Posaunenstimme*, vocem instar tubæ. In Ducangio Adelungi ex t. i. Aug. p. 598. vel 'tubaliter' enotatum est.

David] Psalm. xxxiii. 7.

34 *præd. ang.*] cf. Luc. i. 26. sqq.

35 *unanimiter*] ut Act. Apost. iii. 24. „... unanimiter levaverunt vocem ad deum...“ et Iudith. iv. 10. „et clamaverunt ad dominum... unanimiter“. Unanimiter iam apud scriptores sæc. iii. legitur.

36 *viri Galil.*] Fortasse auctor ad Actor. i. 11. respicere commotus est hoc loco libelli De generibus ebriosor. (ed. Zarnek. p. 152.) „Viri Galilæi, *ir vngetreuen Frantzosen*, quid admiramini, *was lat ir euch beduncken*, aspicientes in celum, *meynt ir, das ir vns teutsche verjagen wöllet*. Alleluia, *Got geb euch sant Vrbans plag*, ut ambuletis per vias rectas, *das ir all mit der nasen in dreck must fallen*.“ Actor. locus est: „Viri Galilæi, quid statis aspicientes in celum? hic Iesus, qui assumptus est a vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in celum.“

Pag. 46.

1 *scriptura*] Psalm. xxxiii. 18.

2 *exitit*] i. e. *ist ausgefallen, gelungen*, successit ei. Plus est quam simplex 'fuit'. Unde hæc conclusio, quam didicit prædicator in Parrhisia, desumpta sit, nescio; fortasse ex quodam sententiarum commentario. Ceterum alter hic sermo prioris continuatio fuit: nam e valle Iosaphat prope Hierosolymam dominum in celum ascendisse, inque eandem reversurum ibi extremum aliquando iudicium habiturum esse, tradebant multi.

3 *habere... pass.*] *ein Passionsfest haben, halten, feiern*, festum celebrare.

4 *Hierus.*] Cf. Ezech. v. 5. „Hæc dicit dominus deus: Ista est Ierusalem: in medio terræ posui eam, et in circuitu eius terras. 6. et contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quam gentes, et præcepta mea ultra quam terræ quæ in circuitu sunt.“ etc.

6 *ego nescivi etc.*] cf. Matth. xvii. 9. Marc. ix. 8.

9 *in illo loco*] Scriptor per ecstasin ipse syntaxeos obliviscitur: voluit 'ille locus'.

10 *campana*] medio ævo ex novissima tuba facta est, quæ ubi „canet, mortui resurgent incorrupti“. I. Cor. xv. 52. cf. Isai. lviii. 3. xxxii. 13.

12 *surdi audiunt*] cf. Matth. xi. 5.

14 *quidam etc.*] Neque huius Erphordiensis magistri Basileæ commorantis personam divinare possum.

15 *stet. c. conf.*] stare confuse p. 287²³.

16 *ostendere*] indicare.

17 *Beat. Rhen.*] cf. Ind. biogr. p. 455. art. Rhenanus.

EPISTOLA 31. WILLIBRORDVS NICETI COLPIO.

19 Hæc epistola ex paucis est quæ non directo ad Ortvinum scriptæ sunt. fortasse ad Gelenum, editorem Actorum Parrhisiensium (cf. Ind. scrr. p. 82. n. xvi.), irridendum Carmelitæ cuidam Coloniensi adscripta. Ceterum Bartho-

Pag. 46.

lomaëus *Coloniensis* (de quo Hartzhemius et Foppens tacent) Daventriæ a. 1496. edidit Dialogum mythologicum sæpe postea editum (cf. Panzer Ann. typ. V. p. 73. X. p. 139.), in quo tamen ad hanc epistolam explicandam nihil inveni, nisi forte cui contra meam interpretationem Megadipsi (Multisitientis) nomen cum Combibilationum nomine comparandum videatur. Alii huius scriptoris libelli, Epistola mythologica, Libellus elegiacus de septenis doloribus b. Mariæ, Canones, Silva carminum, memorantur ap. Panz. II. c. 11. et Hain. n. 2490...2497. Inter carmina Buschii (Lips. 1504. 4°. fol. 65) est unum de Alexandri Hegii, præceptoris sui, obitu ad Bartholomæum Coloniensem poetam et astronomum. Hunc quoque virum, ut Aesticampianum et Buschium, ob reprehensas barbarorum theologorum sordes, Hochstrati, Arnoldi Tungrensis et Ortvinii Gratii opera e Colonia quondam eiectionem esse, ex Burckhardi vita Buschii p. 182. didici. Unde eum sub nostro Colpio latere minime veri simile est.

20 *Bacc. form.*] cf. Ind. biogr. p. 302. sq. art. Baccalaureus.

25 *Colonia sancta*] cf. *Die Cronica van der hilliger Stat vā Cöllē*. fol. xxxviii^a. in Hutt. Opp. IV. p. 151. not. 3.

begutte] Vocabul. iur. „Beghardus et begina vel begutta sunt viri et mulieres tertii ordinis. Et dicit io[annes] an[dreæ] quod beginarum genus perniciosum est nec de facili alios quam religiosos admittunt. a quibus omnibus modis est cavendum. xiiij. q. ij. diffinimus. et c. perniciosas. de his vide cle[mentin.] j. de reli. domi. ubi hosti[ensis] idem dicit. Et vide cle[mentin.] ad naturam de here. [l. Ad nostrum (i. e. cap. 3.) de hereticis 5, 4. Cf. ad 47²¹.], ubi damnatur secta talium beghardorum et beginarum. Item c. cum ex ea. de exces. præla. l. VI. et cle. cum ex eo. de Sen[tent.] ex[comm].“ Addo ex Ducang. art. Beguta: „idem quod Beguina, Gallis Bigotte, quam vocem in pravum hodie sensum detortam pro muliere superstitiosa fere solent accipere. Vocis origo Germanicum *By Gott*, i. e. in Deo vel per Deum: qua de re vide Menag. in Dict. etym. Gall.“ etc. Vide etiam Antonini Flor. Summul. vers. fin. lib. I. „De quibusdam mulieribus quæ Bighinæ dicuntur et de religiosis faventibus eas in illo statu.“ Cf. Mosheim De Beghardis et Beguinabus. Lips. 1790. 8°. *Schröckh Kirchengesch.* XXIX. p. 667. sqq. XXXIII. p. 107. sq.

26 cūtes ... salūtes.

27. sqq. Fratres Eremitæ de monte Carmelo s. Eremitæ s. Mariæ de Carmelo primam (de qua re tamen ipsi disputant) ab Alberto Hierosolymitano patriarcha regulam acceperunt, quam Honorius PP. III. a. 1224. confirmavit, Innocentius PP. IV. a. 1247. mutavit. De indulgentiis Carmelitis concessis ipsi referunt ad bullam Sixti IV. a. 1477. Cf. Helyot *Gesch. aller Kloster- u. Ritterorden*. c. 41. sqq. et vide commentt. Clem. 2. de sepulturis 3, 7.

35 *liberariam*] ‘*Libraria, ein libery, locus librorum*’ Gemma g. Immo, non solum locus, sed et ipsa copia librorum.

libri in] i. e. continentes sive concernentes sacram scr. etc.

36 *Petro Hispano*] cf. Ind. biogr. p. 393. sq. art. Hispan.

Pag. 47.

1 *processus ... Laurentii*] cf. ibid. artt. Bursæ Colon. et Hispanus.

regit actu] In inscriptione Articulorum etc. [cf. Ind. serr. p. 78. n. xi.] semetipsum Tungarus ornat nomine „venerabilis ac zelosi viri magri nostri Arnoldi de Tügeri. artiū : sacre theologie pfefforis pfundissimi. : Collegij qd vulgo bursam Lauretij vocāt regētis pmarij sempq3 honoādi.“ De actu regente

Pag. 47.

Pag. 46. v. 20 ... Pag. 47. v. 15.

Statuta reform. fac. art. Ubior. [a. 1522.] c. 32. „... statuimus ut magistri ad facultatem artium recepti modo regentes et vice sua ordinarie praesidentes similiter magistri emeriti quondam hanc provinciam experti, sint et nominentur actu regentes in facultate artium; reliquos magistros receptos qui post primam praesidentiam neutrum horum faciunt, nec olim fecerunt, volumus appellari non regentes“.

3 *quidam doctor i. i.*] Reuchlinus, qui in Defensione [Ind. serr. p. 80. n. xiii.] illos Articulos vellicat.

4 *formalis*] cf. ad p. 258¹⁷. et p. 285²⁴, 287²⁴.

7 *studitorium*] ‘Studorium, ein studier hufz oder ein studier kamer’. Gemma g. Studium et studiolum pro conclavi, ubi studetur, habet etiam Ducange.

8 *combibilationes*] cf. Ind. biogr. p. 347. art. Combibilator.

10 *in mort. a. ... confess.*] cf. ad 32¹⁰. Sextus casus, in quo quis potest non proprio sacerdoti confiteri, sec. Antonini Flor. Summulam (l. c. 4.) est „ratione studii ut scolares, etiamsi non sint moraturi nisi per annum in studio, vel quia non habent plus de spatio [cf. ad 31¹².] vel ab episcopo vel capitulo, de cuius licentia ibi sunt, vel quia sic disponunt, vel de parrochia in parrochiam mutantur. [sequitur de parlamenti Paris. potestate studiosos absolventi: sed „rex parisiis non habet potestatem in spiritualibus, nec in ceteris partibus regni“.]

11 *Bonaventura*] cf. Ind. biogr. p. 316. h. art.

13 *carenas*] Ducange „Carena. 1) Vox formata ex quadragena vel ex quarentana, quadragesima pars. 2) Carena, carrina, quadragesimale ieiunium, seu publica poenitentia ab episcopo clericis et laicis aut ab abbate monachis indicta, qua quis ieiunare spatio 40 dierum tenetur. Ioa. de Ianua: Carrena et publica poenitentia et quadragena idem sunt. Burchardo lib. 19. c. 5. Carrina (alias Carina) est dierum 40 continuorum ieiunium in pane et aqua 3) Carena est etiam remissio seu indulgentia eiusmodi 40 dierum, quae a Romano pontifice vel ab episcopis indulgetur ... Quadragena, idem quod Carena, indulgentia 40 dierum ...“. Hoc sensu (3.) h. l. nomen accipiendum esse manifestum est. Vocabularius in h. v. non sequitur Ioannem de Ianua, sed perperam habet: Carena dicitur a carentia hominum vel cibariorum. nam per 40 dies ieiunant in pane et aqua. et includuntur in aliquo secreto loco iuxta ecclesiam, ubi non habent consortium hominum, ut notat bern[ardus].

Henr. de Hassia] cf. Ind. biogr. p. 388. art. Hassia.

14 *Verneus*] cf. Ind. biogr. p. 495. h. art.

15 *viam antiquor. etc.*] nominalistarum et realistarum methodum. aliter supra 38¹. cf. Ind. biogr. artt. Scotus (qui fuit realistarum fax tubaque), Albertus Magnus. Plane huc pertinent quae Camerarius in vita Melanchthonis (Lips. 1566. 8°. p. 16. et 21. sq.) scripsit: „Theologiae tum materia non sacrae literae et scripturae divinae erant, sed quaedam obscurae et spinosae intricataeque quaestiones, quarum nugatoria subtilitate exercebantur ingenia“. „Erant tum studia Philosophiae, qua Theologia involvebatur, scissa in duas praecipue partes. Quarum una veluti Platoniam de Ideis seu formis abstractis separatique ab iis, quorum moles corporum sensibus subiiceretur, sententiam tuebatur. Haec de eo quod generalis cogitatio comprehendit, ut Hominem, Animantem, pulcritudinem, etiam spondam atque mensulam, quia natura et res singularis constituitur, Reales isti sunt nominati. Altera pars Aristotelem magis sequens speciem istam de iis quae suam naturam ipsa habent, universis col-

Pag. 47.

ligi docens, et concipi intelligendo notionem hanc ex singulis quibusdam existentem atque contractam, neque naturas esse has per se ipsas priores singulis, neque re sed nomine tantum consistere: Nominales appellati fuere et Moderni. Habuitque utrumque quasi agmen suos ductores et autores quorum sectam sequi placuerat. Atque non solum contentiones et iurgia inter dissentientes, sed dimicationes etiam ac pugnae commissae fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, sed manuum quoque violentis. Hæc dissidia et Tubingensem Academiam invaserant, contubernio bonarum artium et Philosophiæ studiis destinato, in duo quasi castris diviso, ex quibus de opinione sua factiones illæ acerrime præliantes inimicitias graves exercebant. — *Der Satz des Nominalismus ist* (sec. Buhle Lehrb. der Gesch. der Philos. 5. Thl. Götting. 1800. 8°. p. 191.): *Nur in den individuellen Dingen außer uns ist Realität, Die Universalien sind bloße Verstandesbegriffe ohne Realität, die nur durch die Sprache objectiv bezeichnet werden, und dadurch den Schein von Realität bekommen, ob sie gleich selbst weder eine Realität enthalten, noch einer Realität correspondiren. Der Satz des Realismus im Gegentheile ist: In den individuellen Dingen außer uns ist keine Realität. Die Universalien sind die wahre Realität, und die Individuen als solche [die einzelnen Dinge] unterscheiden sich nur durch die Accidenzen.* Iam cf. impr. Prantl *Gesch. der Logik* II. p. 35. sqq. et p. 116. „daß moderni die . . . verdienstvollen Logiker (Anselmus, Wilh. v. Champeaux, Hugo v. S. Victor, Robert Pullus u. A.), erstere, (die antiqui) aber jene spitzfindigen Sophisten der vorhergehenden Zeit sind. . . tum „daß die antiqui sich bei der älteren Boethianischen Tradition der Logik begnügten, die moderni hingegen dem Aristotelischen Organon näher standen“.

17 *bursa . . . processum*] De hac bursa et de hoc processu cf. ad superior. v. 1. citt. artt.

18 *gravare in m. p.*] gravari per m. p., ut veniam des quaerenti mihi.

20 *determinare disp. et concl.*] i. e. magistraliter tractare primum arguendo per contra et utrum, tum concludendo sentimentum dicere.

sec. vestr. posse] ‘posse’ substantive (pro potestate, facultate) vetus usus est, et antiquiora exempla me legere memini quam protulit Ducangius h. v.

21 *questio ista*] Quam Willibrordus sibi ipse solvere poterat, si Clementinam 3. supra ad 46²⁵. cit. legisset, ex qua hæc enotasse iuvabit: „Ad nostrum . . . pervenit auditum, quod secta quædam abominabilis quorundam hominum malignorum, qui Beguardi [al. Begardi], et quarundam infidelium mulierum, quæ Beguinæ vulgariter appellantur, in regno Alemanniæ procurante satore malorum operum damnabiliter insurrexit, tenens et asserens doctrina sua sacrilega et perversa inferius designatos errores: 1º) . . . quod homo in vita præsentis tantum et talem perfectionis gradum potest acquirere, quod red-detur penitus impeccabilis, et amplius in gratia proficere non valebit . . . 2º) quod ieiunare non oportet hominem, nec orare, postquam gradum perfectionis huiusmodi fuerit assecutus . . . 3º) quod illi . . . non sunt humanæ subiecti obedientiæ, nec ad aliqua præcepta ecclesiæ obligantur . . . 4º) quod homo potest ita finalem beatitudinem . . . assequi, sicut eam in vita obtinebit beata. 5º) quod quælibet intellectualis natura in se ipsa naturaliter est beata . . . 6º) quod se in actibus exercere virtutum est hominis imperfecti, et perfecta anima licentiat a se virtutes. 7º) quod mulieris osculum, cum ad hoc natura non inclinet, est mortale peccatum, actus autem carnalis,

Pag. 47.

Pag. 47. vv. 17...36.

- cum ad hoc natura inclinet, peccatum non est, maxime cum tentatur exercens. 8°) quod in elevatione corporis Iesu Christi non debent assurgere, nec eidem reverentiam exhibere Non nulla etiam alia sub simulata quadam sanctitatis specie dicunt, faciunt et committunt, quæ oculos divinæ maiestatis offendunt et grave in se continent periculum animarum. Cum . . . huiusmodi sectam detestabilem et præmissos ipsius execrandos errores . . . extirpare ab ecclesia catholica necessario habeamus, . . . damnamus et reprobamus omnino Porro diocesani et illarum partium inquisitores hæreticæ pravitatis, in quibus Beguardi et Beguinæ huiusmodi commorantur, suum officium circa eos diligenter exerceant, . . . in illos vero quos culpabiles reppererint, nisi abiuratis sponte prædictis erroribus pœnituerint et satisfactionem exhibuerint competentem, debitam exerceant ultionem“.
- 22 *Lolhardi*] ‘Lollardi, Lullardi . . . nuncupantur hæretici quidam, qui sub init. sæc. xiv. in Germania et Belgio orti sunt. Ioa. Hocsemius a. 1309.: „Eodem a. quidam hypocritæ gyrovagi, qui Lollardi sive Deum laudantes vocabantur, per Hannoniam et Brabantiam quasdam mulieres nobiles deceperunt etc. Tritheimius ait ita appellatos a Gualtero Lolhard, Germano quodam. [vide contra Schröckh Kirchengesch. XXXIII. p. 167.] Liliardi dicuntur in Geneal. Comit. Flandriæ ad a. 1302. . . . Wicleffii etiam sectatoribus id nominis inditum in Anglia. Thom. Walsingh. a. 1377. Lollardia hæresis Wicleffiana, quæ Angliam diu infecit. Provinciale Cantuar. eccl. lib. 5. tit. 5.“ Ducange. De Lollhardis Wicleffitis vide Schröckh XXXIV. p. 552. sqq. et de iis qui a. 1519. in Anglia ad capitis supplicium damnati sunt, idem . . . Kirchengesch. seit der Reform. II. p. 512. — Lollardos a lollando, lullando, pressa balbutienteque voce nœnias libitinariasque preces canendo murmurandove, nomen habere, hodie communis opinio est. cf. Schröckh XXIX. p. 671. XXXIII. p. 168. Alia vocabuli forma est *Nolhard*, *Nolhart*. cf. 73¹⁴. ibiq. cit. Gœdeke.
- 24 *Discipulo*] cf. Ind. biogr. p. 390. art. Herolt.
Fasciculo temporum] cf. ibid. p. 431. art. Paratus.
- 25 *autenticis*] i. e. in scholis prædicatorum præcipue receptis. (cf. etiam Petrus Lombardus, supra ad 9²¹.) [art. Crotus.
in Fulda] ubi Crotus olim docuerat. cf. Hutt. Opp. I. p. 21. et Ind. biogr. p. 353. sq.
- 26 *Sicut etiam q.*] Idem (i. e. quod invenire non potuit) evenit cuidam s.
- 27 *registrum*] ‘liber qui rerum gestarum memoriam continet’. Gemma g. Sed h. l. est catalogus librorum.
de genealogia] (pro genealogia) i. e. genere, stirpe, familia.
- 29 *quia . . . monast.*] Locus impotentia cogitandi dicendique insignis. Fortasse Willibrordus, si vertigine correptus non fuisset, scripsisset: Mihi vero plebis, quæ iurisdictioni monasterii nostri subdita est, cura commissa est.
communicantes] ‘Comunicare, . . sacrament empfaen’. Gemma g.
superintendens] superior clericus, præpositus, ad quem superior iurisdicatio pertinet, cuius vicariam partem scriptor agebat.
- 31 *quod . . . discissione*] se huius controversiæ decisionem animo suo religionem inicere, se per conscientiam suam hanc quæestionem diiudicare non audere. ‘descissio’ et ‘discissio’ pro ‘decisio’ apud mediæ ævi scriptores sæpe offendit.
- 33 *licentiatura*] licentiati gradus. legitur etiam in bullis pontificum et statutis universitatum ‘licentiaturæ gradus’.
- 34 *materialiter . . . complet.*] cf. supra ad 16^{25, 26}.
- 36 *Gratius . . . gratiam*] cf. ad 11¹¹.

Pag. 47.

37 *carmen heroic.*] Unicum est dictamen dictum heroicum in his epistolis, non heroico quidem versu compositum, sed (quod tamen in aliis quoque nostrorum carminibus optinet) quod constat ex divinis humanisque personis, continens vera cum fictis — ut Vergilianum opus secundum Servium.

38 *sum . . . diminutus*] nimium aut parum verborum scripsi. Scilicet bonus metricator accurate syllabas versuum numerat.

Pag. 48.

1 *audite*] experiaris.

2 *mittere imprimere*] drucken lassen, zum Druck schicken.

4 *presumptuositate sepultus*] in Hoffahrt, Anmaßlichkeit ganz versunken. 'tam presumptuosae superbiae' 49¹. 'Presumptuositas' vocabulariis addendum.

9 *mater omn. univ.*] cf. ad 34¹⁵.

12 *seraphica*] secundum Bonaventuram. cf. Ind. biogr. 316. art. Bonaventura.

14 *irrefragabiles*] 'Irrefragabilis .i. invicibilis, cui non resisti potest, *unüberwintlich*, ut Alexander de Ales dicitur doctor irrefragabilis'. Gemma g. Cf. Ind. biogr. p. 387. sq. art. Hales.

15 *Hieronymus et Augustinus*] apud praedicatores minus sancti habebantur quam sanctus Dominicus et sanctus Thomas. cf. infra II. epist. 47.

EPISTOLA 32. GINGOLFVS LIGNIPERCUSSORIS ORTVINO.

25 Ligni percussor, *Holzauer, Holzhacker*, a percutiendo, pro caedendo (unde 'Lignicida, ein holzhauer' Gemma g.) ligna. Lignarius, *ξύλονόπος, ὁ κόπτων ξύλα*. Gloss. Philox. ('Gingolfusling percussoris' quod multa exempla habent, ex male expresso 'Gingolfus lign percussoris' edit. 7. enatum est.)

26 *inenarr. doctrin.*] Non ut de inenarrabili fluminum natura Seneca, aut de elephantorum inenarrabili habitu Plinius locuti sunt, sed ut in bibliis de inenarrabilibus verbis dictum est, haec epistola gloriosissimo, id est gloriae plenissimo (miror, quod non gratiosissimo, 'propter gratiam divinam in se, quae nihil ignorat' 37³⁶) Ortvinio viro inenarrabilium doctrinarum inscripta est. Si totiens ingemuit Gingolphus, quotiens in hoc epistolio *stimul* scripsit, non inenarrabiles quidem, sed tamen xxvi gemitus edidit.

27 *mille milium*] ut hodieque *tausend mal tausend Grüße*.

in charitate non ficta] cf. 15¹⁹.

28 *pectoraliter*] ut cordialiter, ex animo.

ex intimo zelo] summa cum pietate, observantissime.

29 *singulariss.*] cf. ad 10¹⁸. et Ind. biogr. p. 381. sqq. art. Gratius.

35 *Buschius in suo proemio*] Non in proemio Valli humanitatis (ut Burckhardus de L. L. fatis II. p. 439. sq. opinatus est), quod post has epistolas publicatas scriptum est a. 1518. tert. Non. Febr., pleno sane invectivarum contra barbaros eorumque scholas. Cuinam libello Buschius (carmine quodam puto) ea quae h. l. vituperantur procemiatus sit, mihi non pro certo quidem constat, vix autem ne errem vereor, si haec ad proemium illius Triumphus Reuchlini, qui anno 1514. scriptus, non publicatus, Mutiano, Urbano, Erasmo, aliis in manibus fuit, referenda esse censeam. Ceterum ad hunc locum pertinet Buschii epist. d. 30. Sept. a. 1514. ad Reuchlinum scripta (quam infra ad II. 57. repetemus); atque huc traxerim etiam illud Mutiani ad Urbanum „Buschium cecinisse palinodiam et gratia frui Capnionis. Ortvinum persistere in sua pertinacia“, quod d. 7. Iun. [a. 1514?] scriptum est. Et iam d. 2. Ian. a. 1514. Glareanus e Colonia Reuchlino scripserat: „... Est Hermannus Buschius

Pag. 48.

Pag. 47. v. 37 ... Pag. 49. v. 23.

optimo in te animo, qui quotidianas rixas ob nomen tuum patitur, quique etsi carmina in famosum illum Tungari libellum [Ind. serr. p. 78. n. xi.] coactus pene ediderit, tamen in his neque nomen tuum posuit, neque offendere te animus fuit. Nam et duobus illis annis et hodie multa ob decus et gloriam tuam apud hostes quoque claram patitur. Quae mihi argumentum magnum praebent constantis amicitiae. Immo vero miratur ille plurimum tuam modestiam, quod in Apologetico tuo libello [Ind. serr. p. 77. n. x.] tam benigniter eum et Gaudensem increpasti, qui maiore digni redargutione fuerint. . . . Cf. Consp. chronol. p. 129. 132. 134. ad hos dies.

- 36 indiscre. rixatorem non sine suo iure Gingolfus Buschium increpat: sane mordax homo fuit, ut solent novorum studiorum tutores, et magistrorum nostrorum nunquam cultor, neque antequam ad Reuchlini partes transiret, ex quo tempore vix alius quisquam illis infensor fuit.

Pag. 49.

- 2 non est promotus] Hamelmanni Narratio de vita Buschii § 15. „Ex Italia rediit in Germaniam et sumsit gradum Magisterii Heidelbergae, et veniens Coloniam cepit cum barbaris Theologis Iac. Hochstrato et Arnolde de Tungris rixari, sed cum illi prevalerent, discedit Colonia et per totam Germaniam instituit professionem“. Quod sine ullo teste adducto scriptum et ab aliis temere repetitum non verum esse videtur: nam de hac promotione Heidelbergensi et Buschii nomine nihil legitur neque ap. Schwab syllab. rectorum Heidelb. 1786. 4°. neque in scripto catalogo Heidelbergae promotorum virorum. cf. Liessem de Buschii vita. p. 13. sq.

- 3 in bacc. iur. in Lypsi Buschium promotum esse non recte non credit Gingolfus: nam 'Buschium a. 1503. Ioanne Breytenbach decano dignitatem baccalaurei legum assecutum esse in libello statutorum paucis verbis narrari' testis est Zarnckius ap. Liessem p. 32. [Canis.

- 5 magnum Canem etc.] Magnum Hundt de Magdeburgk. Cf. Ind. biogr. p. 337. art.

- 7 pr. suam moralit.] morum urbanitas et candor in magistris nostris non patitur eiusmodi rixas. 'Moralitas, sytlicheit'. Gemma g. Sec. Ducange h. v. iam Ambrosius pro morum probitate posuit. Cf. 50⁵.

apostoli] Act. apost. ix. 5. xxvi. 14. „Durum est tibi contra stimulum calcitrare“. *inventivus] erfinderisch*, ingeniosus. (Vocabulariis addendum).

raptim] Hoc epistolis adnotare tum etiam apud Reuchlinistas et Huttenum in nimium usum venerat.

Schurerium] cf. Ind. biogr. p. 465. h. art.

EPISTOLA 33. MAMMOTRECTVS BVNTEMANTELLVS ORTVINO.

- 16 Mammotrectus] cf. 51⁶. et Ind. biogr. p. 411. art. Mammotrectus. Forstasse h. l. nomen a mammis et *drücken* (*trucken*) factum est.

- 21 sine statu] nullius certi ordinis sive facultatis, quia (fere) in omnibus promotus. cf. supra 3^a.

- 22 Conscientiosissimo] Ita a magistello libidinante acute appellatur Ortvinus, qui totiens in his epistolis ut adulter et fornicator in scenam producitur.

- 23 cor] pro animo in bibliis usitatissimum, ut nec veteribus inusitatum. sed h. l. est amor intimus, unice amatus. Germanice saepe quidem puellas diminutive *mein Herzchen*, *mein Herzblättchen* (ut Plaut. 'meum corculum') appellamus, sed ita Ortvinum tum quadragenario vix minorem appellare neque incensum adolescentem decebat.

Pag. 49.

25 *Buschius et Cæsarius*] cf. Ind. biogr. hos artt. et p. 203. v. 176. sq.

scitis . . . legere] i. e. neque in Plinio legendo cedis Cæsario, 'qui legit ibi Plinius'. p. 203. v. 177.

gramm. græc.] Cf. supra epist. 6.

26 *Ex illa confid.*] Quo animo tui observantissimo.

27 *sub fide confess.*] Scilicet scriptor sentit quidem se habere 'propositum peccaminosum', sed spem suam non frustra in Ortvinum, hunc lenocinaturum beneque peccandi sibi consilium daturum esse ponit. cf. seq. epist.

28 campanator idem qui campanarius, sive sumatur pro eo qui pulsatur [ut h. l. *Glöckner*], sive pro eo qui facit campanas [*Glockengießer, Glockenschmied*]
.. " Ducange h. v.

cum nomine] mit *Namen*. Abundat 'cum' more sueto.

30 *convivialitas*] pro convivio. sed est quedam luxuriosa lascivia in hac nova vocabuli forma.

reverentialiter] Novimus eius modi reverentiales tractationes vel ex superiore epist. 1.

32 *q. non sum tecum*] Sæpius *daß ich ganz außer mir bin*, quam *daß ich nicht bei mir bin* dicimus. ut præ amore vix mentis meæ compos (s. apud me) sim.

33 *præ ea*] præ nimia cupiditate, s. eam appetendi studio excitatus.

34 *pallescat*] a pallesco, cavi, catum, care. Cf. infra (vol. VI.) p. 530^{17. sqq.}

Pag. 50.

1 *noster*] Magister quidem iam erat, sed nondum Noster.

2 *quasi*] fere.

3 *infirmatatem*] id est causam infirmitatis meæ. Absumitur cupidine corpus.

4 *a vestra dign.*] i. e. in tuis scholis, te dictante, cum Ovidium nobis explicares. notabilia ad marginem præmisso 'Nota' scribebantur.

5 *moralitates*] Sententiæ adnotationesque moribus efformandis destinatæ, quæ quales fuerint, egregia exempla exhibet Thomas de Walleis in Ovidii moralitatibus. cf. ad 42⁷.

quotid . . . maior] 'Crescit amor prensis'. Ovid. art. 2, 559.

6 *chorisavi cum ea*] *habe ich mit ihr getanzt*. cf. ad 21³⁸.

in chorea serot.] *auf dem Abends-Ball s. Tanz*. 'Chorea, ein dantz'. Gemma g. sculteti] *Schultheiß, Schulze*. Cf. Ducange art. Scultetus. Haltaus v. *Schuldheiss*. Wachter v. *Schulteis*, Scherz v. *Schuldheisse* & al.

7 *fistulator fist.*] 'Fistulare, fleuten. Fistulator, ein pfeffer'. Gemma g. Schmelzer WB. I. p. 307. „Der Pfeiffer, der Pfeiffer zur Trommel; ehemals ein jeder, der ein Blase-Instrument spielte; Musicant überhaupt“. Obiter memoro nostros *Stadtmusicanten*, et quod in Germaniæ meridionalis civitatibus proprios suos *Stadtpfeifer* habere solebant.

cantilenam . . . civitate] *Das Lied des Schäfers von Neustadt (an der Hardt)* nobis servavit Burcardus Waldis in Esopo 4, 81, 190. sqq. (ed. *Heinr. Kurz. Lpz.* 1862. II. p. 208. sq.):

Drumb singt man noch das alte lied:

„Der schäfer in der Newenstadt

Sein rösslin aufgegeben hat,

Ein vuerzagten man zu geben,

Dem nit sein weib darff widerstreben,

Findt aber kein, ders so begert,

Deshalb behelt er wol sein pferdt.“

Pag. 50.

Pag. 49. v. 25 . . . Pag. 50. v. 24.

- 8 *chorisatores*] 'Chorisator, ein dantzer'. Gemma g.
 amplexari puræ Latinitatis est. 'Amplexari, umgreifen, umfassen'. Gemma g.
- 9 *suas virgines*] suam quisque virginem quacum saltabat.
sicut mos est] Alii scient an hodie quoque.
f. tetigi] ardentem prensavi.
- 10 *risit et dixit*] ridens, subridens dixit.
in anima m.] Nos 'bei meiner Seel'.
- 11 'delectabilis, lustig'. Gemma g. Etiam veteres pro eo quod nos 'liebenswertig, anmutig, charmant' dicimus, usurpant.
- 12 *inspex. etc.*] adspexit me benigne, oculis amorem fatentibus, ut spem firman conciperem ipsam quoque amore mei incensam esse.
- 13 *verum . . . pertransisset*] atque oculi eius quasi sagitta transfixerunt cor meum.
 Cf. Psalm. lxxvi. 18. „Etenim sagittæ tuæ transeunt“. Proverbior. vii. 23. „donec transfigat sagitta iecur eius, veluti si avis festinet ad laqueum, et nescit, quod de periculo animæ illius agitur“. Luc. ii. 35. „Et tuam ipsius animam pertransibit gladius“.
- 15 *posui me ad lectum*] habe mich zu Bett gelegt, in lectum decubui, dormitum ivi.
- 16 'pestilentia est morbus contagiosus, die pestilenz'. Gemma g.
 'urina, harn, bruntz, seych'. Gemma g.
- 17 *Brunellum*] cf. Ind. biogr. p. 319. h. art.
- 19 *promisi*] vovi. Nota neque hodie plane inusitata superstitio.
- 20 *patiens*] Patient, ægrotus, infirmus.
cholericus . . . flegm.] i. e. et nimis calidi et nimis frigidi sanguinis. quidquid dicat Galenus (de temperamentis i. 3.) non posse simul calidum et frigidum fieri corpus.
- 21 *habet timere*] hat zu fürchten, periculum instat, ne renes tumeant.
tormenta ventricularia] Bauchgrimmen, tormina, intestinorum mala.
- 22 *m. extractivam*] catharticam, Purgiermittel. cf. ad 14²⁸.
- 23 *Gyni*] Γυνή, mulier, femina; interdum etiam, maxime in compositis verbis, ut h. l. ipsa pudenda muliebria significat. Cf. Glarean. in Hutt. Opp. I. p. 127¹⁶. (ubi pro γυνή legendum esse γυνή [s. γυνή] in emendd. iam adnotatum est).
- 24 *Herbarius*] cf. Ind. biogr. p. 390. h. art. Locum huc pertinentem ex Germanico herbario dat Grimm WB. II. col. 1164. (art. Ding § 11.): „daraus gemacht ein pflaster und auf die mannes dinger, genannt testiculi, gelegt“.
- sq. illius herbae etc.*] Hæc ipsis elegiis Maximiniani spurciora sæc. xvi. non offendebant, certe non quantum hodie offendunt. Similis huius locus est in libello De generib. ebriosorum (ed. 1506. p. Cij. ed. Zarnek. p. 142.): „Super hoc quedam facecie. Moris autem est: vt cucullate in istas cauernas tam femine quam viri ingrediantur: ne passim et a plebea multitudine agnoscantur. Ingressi vero omne velamentum abiiciunt. Ibi tum in mediis voluptatibus nepotantes iure scilicet naturali. Nach der alten weiß. Secundum legem. Tu quoque fac simile. Et secundum medicos vt dicit Harpocrates de commixtione complexionum. R̄. [recipe] piperis longi manipulum vnum. vncias duas pillularum cochiarum [coccus = bacca — testiculos significat]: vngesocht fledermeuß: rips: raps: stubenrauch: hymmelblow: ij. donner ex grilorum adhuc semel: senff: merretich: güty [merdam]: ex eodem schorstein fegen: diagredion [dacrydium, lachrimula]: diatessaron [Viehtheriak]: ein hinder vierteil von der vich meyd in grosen spital: misce similiter et contere in

Pag. 50.

mortario : repetatur mane et sero media nocte et in omni tempore Et in sacris litteris. Osculetur me osculo oris sui. cant. j.^o

35 *propt. . . habetis*] per eximiam vestram benevolentiam, humanitatem. *experim. de am.*] remedium amoris.

parv. lib.] de artibus magicis, necromantia.

Pag. 51.

3 *Heydelbergo*] Nova nominis forma, sive sit a 'Heydelbergum' sive a 'Heydelbergus'.

EPISTOLA 34. ORTVINVS GRATIVS MAGISTRO MAMMOTRECTO.

7 *in primo gradu amic.*] Dignitatis suae plenus Ortvinus suum quondam discipulum salutatur: ut olim procures Romani habet diversas amicorum admissiones. Etiam 'amicitiarum' pro 'amicorum' elegantis dignitatis est.

9 *Ex quo . . . ideo l.*] Cum scriptura dicat . . . laudo. Proverbior. II. 7. „ . . . (dominus) proteget gradientes simpliciter“.

10 *subtiliss.*] Vide quam apta sit haec appellatio ad superiorem epistolam, 'simplicem, oratoriam tamen et bonum stilum habentem' sive bene stilisatam.

11 *conceptum mentis vestrae*] commoti animi tui propositum.

11. 13. oratorie et rhetoricaliter h. l. iuxta ponuntur, ut utraque quidem epistola ornate, sed illa pro ipsius scriptoris causa, haec ab aequo consiliario scripta dicatur.

12 *stilatus in latinisando*] stilatus (stilum habens, scribendi genere utens), etiam auctori epist. II. 36. nitidissime stilisatæ placuit. Habet autem hoc verbum etiam Io. de Ianna et ex hoc Brevil. Vocab. v. Stilus: „ . . . unde stilatus, ta, tum, .i. stilo ornatus. et stilo, las, .i. stilo aptare vel dignare. et corripitur sti.“

16 *peccaminosum*] Peccaminosa vita legitur ap. Gerson. sec. Ducange art. Peccamen.

duc. ad inf.] cf. Psalm. xxx. 18. „Erubescant impii et deducantur in infernum.“

17 *discretus*] *weise.* cf. ad 10²².

curatis . . . levitates] cf. 20²³.

18 *ast*] h. l. non poeticaliter, sed propter gravitatem positum est. paullo aliter 60³¹.

19 *scriptura*] Ioann. xvi. 24. „petite et accipietis“.

20 *diabolus etc.*] cf. I. Ioann. iii. 8. „Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat . . .“

21 *Richardo*] de Mediavilla. cf. Ind. biogr. p. 412. art. Mediavilla.

22 *ante vos*] in pectore et in facie.

23 *Psalt.*] cviii. 6.

semper] i. e. *allemaal*, quotiens illis vanis cogitationibus laborabis.

sal bened. — aqua sancta . . . effugere diabolum] In tractatu de efficacia aque benedictae magistri Iohannis de Turrecremata [ord. praedicator., tempore concil. Basil. compilato] Nürnberge per Iohannem Stüchs in 4° s. a. publicato definitur (pag. A 2) „Aqua benedicta est sale conspersa pro fugandis demonibus precum divinarum verbo exorzita sive sacrata“. et pag. A 3 nominatis testibus scriptum est „Alexander primus et martyr, qui sedit in cathedra Petri Anno a passione dñi lxxxiiij. fuit primus qui aquam cum sale benedici instituit, et in habitaculo hominum iussit aspergi . . .“. Tum capitulum v. fusius „de effectu et utilitate aquae“ tractat, et cap. vii. ostendit „quod aqua benedicta non est sacramentum sed sacramentale“. Sed in Summula Antonini Flor. II. c. 37. est: „De incantationibus. Si fecit uel fieri fecit uel

Pag. 51.

procuravit aliquam incantationem cum sacramentalibus ecclesie, ut aqua baptismali vel oleo sancto et huiusmodi, ob sanitatem vel aliam causam, est mortale et gravissimum“. *Grimm Deutsche Mythol.* 1835. p. 590. „das wolthätige salz . . . als sicherungsmittel gegen alle zauberei . . .“.

24 *quod*] pro quæ: Germanice *das Wasser* neutrius generis est.

25 *stationar. s. Rup.*] Hoc ad nescio quam Heidelbergensem veniarum sive indulgentiarum nundinationem referendum esse videtur. Stationarius hic certe sacerdotem significat, cum consecrandæ aquæ potestas ei tribuatur.

27 ‘verruca, *ein wartze*, dicitur pustula carnis. Versus: Propter verrucas manibus porto chiroteas’. Gemma g.

28 *sibique*] eiusque.

30 Ars Margarethæ (Cortonensis, sanctæ) est ars in amore lasciviendi, et sanctæ Margarethæ Antiochenæ formositas multum laudatur in Legenda aurea. sed in hoc proverbio *rs* pronuntiandum est *rsch*.

31 *eius*] Margarethæ, non amoris.

32 bombisare = bombum i. e. crepitum ventris emitte. cf. ad 37¹⁹. ‘feci unum bombum’ p. 203. v. 165.

33 *q. fec. c. scamno*] Magis quam hanc excusationem, etiam illo tempore certe non novam, mirer equidem quod hæc Margaretha excusatione opus esse sensit.

34 *vocavit*] arcessivit, ut se viserem denuntiavit.

35 *antiqua vetula*] Hoc superfluum ‘antiqua’, quod sæpe in his epp. cum ‘vetula’ coniungitur, docet iam tum nomen ‘*Vettel*’ quæcunque feminam vilem et abiectam significasse. hodie quoque coniunctim dicere solemus *eine alte Vettel*. ‘*Vetula, ein altes wiblin*’. Gemma g.

Pag. 52.

1 *semel . . . ebrius*] Peccato peccatum excusatur. Belle etiam ‘præter semel’, *außer einmal*. scilicet *einmal ist keinmal*.

ieiunatis] indicativus est modus, ne propter sequens ‘faciatis’ Ortvinum ‘ieiunere’ admisisse putes.

‘sabbatum est dies septima vel ipsa septimana. Unde Luc. [xviii. 12.] Ieiuno bis in sabbato. .i. septimana. Vel interpretatur dies requiei, *der samstag*’. Gemma g.

2 *ord. prædic.*] Dominicanos suos commendat Ortvinus; eosque maxime populares confessores fuisse notum est.

3 *bene instituere*] ‘Confessor fratrum, gnarus conferre medelam’. Walafr. Strab. ap. Ducange voc. Confessor. n. 3.

4 *s. Christof.*] ‘Christophorus dictus est quasi Christum ferens, eo scilicet quod Christum quatuor modis portavit, scilicet in humeris per traductionem, in corpore per macerationem, in mente per devotionem, in ore per confessionem sive prædicationem’. Legenda aurea h. art.

5 *it. recidivæ*] ‘iterum’ superabundat. ‘Recidivare, recidere. Gall. *recidiver*. Papias: Recidiuare. Revocare, post lapsum reparare, in infirmitatem iterum cadere. Io. de Ianua: Recidivare, Renovare, post casum reparare. Item: Recidiuant illi infirmi, qui in convalescentia sunt, et postea cadunt in infirmitatem’. Ducange h. voc. Recidivatus, nom. iv. decl., sæpius ap. Tertull. et Recidivus, a, um, Latine consuetudinis est.

5. 6. *mare etc.*] Psalm. ciii. 25. „Hoc mare magnum et spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus“.

7 *Combibulator*] cf. Ind. biogr. p. 357. h. art.

Pag. 52.

7 *ne cad. in tent.*] Hoc factum est ex 'ne nos inducas in tentationem'. Matth. vi. 13. Luc. xi. 4. cf. ad sq. v. 10.

8 *Surgite etc.*] Hæc aliquem libellum de puerorum informatione olere videntur. similia postea Erasmus Rot. in libellos de pueris educandis instituendisque et de civilitate morum puerilium recepisse memini.

9 *accidiosus*] *träge, faul.* Io. de Ianna Catholic. „Accidia. accis grece [ἀκήδεια], cura [!] latine: inde hæc accidia .i. tristitia: molestia: anxietas vel tedium. unde hæc accidiola, le, dimin. et accidiosus, sa, sum, .i. molestus tristis anxius. et accidior, aris [etiam in vulg. bibl.], .i. tristari anxari vel habere tedium: vel indignari“. Acedia inter septem peccata mortalia est. cf. ad 26¹⁵.

scriptura] Psalm. LXXII. 2.

10 *loca secreta*] prostibula, lupanaria, fornices, *Frauenhäuser, Bordelle.* non quæ hodie loca secreta appellamus.

induc. . . ad p.] voluit 'seducunt'. *inducere* peccata, mala *super aliquem* passim in bibliis legitur. Simile proverbium Occasio facit fures.

12 *experimentum . . de amore*] ut 50³⁶.

13 *non poss. . . meam*] religio, conscientia mea vetat me magica remedia te docere.

14 *artem nigromantiam*] sic h. l. non 'nigromanticam', ut est p. 53⁶. Pro necromantia solebant *nigrom.* vel *nigrom.* scribere et pro quibuscunque magicis artibus, etiam amatoriis sumebant. inde appellatio *Schwarzkunst*. Rectius ex Rabani Mauri de magorum præstigiis Gratianus can. 14. § 2. Ca. xxxvi. qu. 5. „Necromantici sunt quorum præcantationibus videntur resuscitari mortui, divinare et ad interrogata respondere. νεκρός enim Græce mortuus, μαντεία divinatio nuncupatur: ad quos suscitandos cadaveri sanguis adicitur: nam amare sanguinem dæmones dicuntur: ideoque quotiescunque necromantia fit, cruor aquæ miscetur, ut colore sanguinis facilius provocentur“. Maxime ex h. l. et Hugutione sua sumpsit Io. de Ian. in Catholic. v. Nigromantia. Adicimus ex MS. libello Turic. a. 1393. ap. Grimm Mythol. ed. 1. p. xli. hunc locum: „Nun sint dirre valschen wissen vil, das ist der lossungen vnd solicher wissagung. Etlich geschihet dur den bösen geist phytionem apollinem, der ein vrhab ist der selben bosheit. Etlich geschihet in dem für, du wirt genemmet pyromancia. Ein andrú heisset aeromancia du geschihet in dem luft. Ein andrú geomancia, du geschihet in dem ertrich. Ein andrú ydromancia, du geschihet in dem wasser. Ein andrú heisset nigromancia das da ze latine ist ein toter. Wan dur trugnisse werdent etwenne geachtet die toten erstanden sin von dem tot vnd dunket die lüt wie si warsagen, vnd entwürten der dingen, der sù gefraget werdin. Vnd dis geschihet durch die anruffung vnd beschwerung der tüvelen . . .“. De Bernensi scelere confessus est Ietzerus (*History Von den fier ketzren Prediger* ordens etc. 1521. 4°. pag. M 4^b) confessus est:

¶ Der .xviij. artickel.

Darnoch sag ich das vff mein eid
Man weiß auch vnd das wörllich seit
Wie das Franciscus vlschi [Subprior] kan
Wol mit dem teüfel vmegan!
Die red ist wor vnd nit vmb sunst
Er kan fürvor die schwarzte kunst
Mit der er vil gehandelt hatt

In diser öden bösen thatt.
Wan jm ein frau ir hande gut
So kan sye jm versagen nüt
Sie müß jn lieben! ob sye schon
Von hertzen gern dawon wolt lon
Dorzu hilfft jm der böse geist
Der jm also gehorsam leift.

Pag. 52.

Pag. 52. v. 7 . . . Pag. 53. v. 1.

Brevius Anshelm *Berner Chronik* (ed. Stierlin. Bern 1827. III. p. 459.): „*Harzu bekennt Jätzer, daß der Subprior eine Salbe könnte machen, mit deren, welcher Frowen Hand er berührt, die müßte ihm nach sinem Muthwillen gehorsam syn.*“

15 *ut mulieres se amant*] ut a mulieribus amentur.

16 *excomm. de facto*] Iam concil. Laodic. in can. 4. Causa xxvi. qu. 5. statuit: „Non oportet sacris officiis deditos vel clericos magos aut incantatores existere aut facere phylacteria . . . eos autem qui talibus rebus utuntur, proiici ab ecclesia iussimus“.

exquisitores hæ. prav.] inquisitores h. p. usitatio appellatio, sed nec exquisitorum infrequens est. Præcipue Ioannes PP. XXII., ut qui magicas artes exercerent, tanquam hæretici punirentur constituit. Cf. Raynaldi Ann. eccl. ad a. 1327.

19 *Cat. Pistoris*] Vix quisquam hodie dixerit, num hæc filia fuerit Simonis Pistoris, Lipsiensis medici et senatoris (Mader. Centur. n°. 57.), ad quem Buschii hexastichon extat inter huius carmina (Lips. 1504. 4°. p. Cij), quique a. 1519. mortuus est sec. C. G. Hofmann *Ref. Hist. v. Leipz.* 1739. 8°. p. 428. sqq. Inter collegiatos maioris collegii principalis Lips. item memoratur quidam Med. Simon Pistoris Lipsiensis, sed ad annos 1508...1523., apud Zarnck. in *Abhdl. d. sächs. G. d. W.* 1857. p. 751. n. 77.

pomo nigrom.] Hanc superstitionem *vom Zauber- o. Liebes-Apfel* ex duobus inter se coherentibus contemplationibus profectam esse opinor, quarum altera est narratio de fructu ligni, quod est in medio paradisi, quem ne comederent deus primis parentibus præcepit, quem tamen Heva tulit et comedit deditque viro suo, qui comedit (Genes. III.), cuius narrationis similes in borealium populorum carminibus occurrunt; altera pomorum malorumque comparatione tum, ut apud Græcos ac recentiores populos (cf. e. gr. Grimm WB. I. col. 533.), cum mammis feminarum, tum, ut in Priap. 74., cum testiculis.

21 *furialiter amare*] ‘furialiter odit’ Lavinia ap. Ovid. fast. III. 637. Mænades Furiasque inter se confudisse Ortvinum fingitur.

clamavit sibi] ut Germ. *einem rufen*, eam nomine appellato arcessivit.

25 *n. intellexer. donec*] filiam præ amore insanam esse non prius intellexerunt, quam etc.

26 *eius*] Catharinæ. rectius ‘ipsorum’.

27 *crinale*] pecten, acus comatoria, *Kamm, Haarkamm*. Significat quidem etiam, ut *crinile, Haube*, mitram; sed Catharina nondum nupta fuit. ‘Crinile, ad crinem pertinens, *ein hub-crantz: oder kap*’. Gemma g.

29 *sibi*] ei.

31 *Pistorissa*] Pistoris uxor sive filia (non ‘pistrix’), ut Germ. *Frau Beckerin*.

33 *pecc. mort.*] invidiæ procul dubio. cf. ad 26¹⁵.

34 *pecc. . . restit.*] c. 4. in VI°. de regulis iuris. cf. Exod. xxii. 12.

36 *hab. advertentiam*] *habt Obacht*. ‘Advertentia, observatio, nota, animadversio. Goclen. Lex. philol.’ Ducange.

39 *processit*] i. e. officio suo extra Lipsiam vocatus infimi sacerdotis, capellani, loco esse cœpit.

Pag. 53.

1 *primitias*] Catholic.: „Primicię a primus dicitur hæc primicię, arum, et sunt primicię proprie ex fructibus unde dum aliquos fructus de opere nostro prius capimus, primitias nominamus secundum Papiam. Hugutio autem dicit quod primitię proprie sunt quę primo de fructibus percipiuntur, vel quę deo

Pag. 53.

primo offeruntur . . . " Vocab. iur.: „Primitiæ sunt primæ partes fructuum deo offerendæ. Hinc est quod sacerdos primam missam cantans dicitur celebrare primitias."

1 *Padorauw*] An *Pardau* prope Grimmam, an *Pratau* prope Wittenbergam? Illud veri similis videtur.

saltavit . . . fen.] desiluit ex alto per fenestram.

2 *quasi*] *beinahe*, pæne; non multum abfuit quin fregisset.

7. *sqq.* *Brunellus etc.*] cf. supra p. 50¹⁹. *sqq.*

docuit] sumere iussit, præcepit.

9 *ex domo I. Pf.*] cf. scilicet supra p. 20²⁷.

EPISTOLA 35. LYRA BVNTSCHVCHMACHERIVS GVILLERMO HACKINETO.

11 *Buntschuchmacher* est qui coniurationes facit. Quidem Lucas Buntscho de wurtzen' in album acad. Viteb. a. 1508. inscriptus legitur ap. Förstemann. p. 25. Noster Lyra B. est Parisiensis Dominicanus: Parisiis scriptam fingi hanc epistolam quamvis ipsa non dicat, tamen ipsa indicat; item de tempore ex iis quæ ad pugnam Marinianensem et ad novam Speculi ocularis Romæ faciendam editionem pertinentia scribuntur, apparet illud in extremos anni 1515. menses incidere.

13 Sub hoc Guillermo Hackineto fortasse latere Guilelmum Latimerum, theologum Anglicum (cf. Ind. biogr. p. 384. art. Grocinus), olim in mentem mihi venerat. tum Reinholdus Pauli, doctus rerum Anglicarum scriptor, quærenti mihi rescripsit, celeberrimum Io. Brewerum Londinensem affirmare sub illo distorto nomine latere Guilelmum Blackney Carmelitam qui Henrico VIII. regnante non incelebris Scotista fuit. erravimus uterque: e nostri Guillelmi Hackineti persona conspicuus est Guilelmus Parvus sive Parvi, prædicatorii ordinis, Gallorum regi a confessionibus, Reuchlino infensissimus (cf. p. 209³¹. *sqq.*), idem qui in processu 'Contra Sentimentum Parrhisiense' §. 1. 'Hackinetus Petitus' appellatur. cf. eiusd. processus §§ 18. 32. (Hutt. Opp. VI. p. 318. 321. 322.) Neque nominis etymon nos dubitare sinit: *hackney* Angl., *hakkenei* Neerland., *haquénée* Gall., *hacanea* Hisp., *acchineia* sive *chineia* Ital. est *ein kleiner Klepper, ein pferdchen*. cf. *Diez WB.* art. Haca I. p. 236. (ed. 3. p. 234.) et vide etiam Wachteri Glossar. Germ. 1737. fol. art. *Nack* equus). — Ipsum illud 'Contra Sentimentum Parrhisiense' nunc Croto adscripserim (Cf. Ind. serr. p. 83. n. xviii.) easque litteras regis Franciæ (Francisci I.) quas Pepericornus sive Colonienses potius theologi evulgarunt (cf. Consp. chronol. p. 137. Apr. a. 1515.), ab illo Gulielmo Petito conceptas esse pro certo affirmaverim.

14 *theol. theologiss.*] Vel ex iis quæ supra et Ind. biogr. p. 432. art. Parvus diximus, videmus quantus theologus ab Obscuris omnibus haberi debebat Parisiensis inquisitor hæreticæ pravitatis luxuriosique Ludovici XII. († 1. Ian. a. 1515.) potens confessorius. Etiam Erasmus eum 'virum magnum inprimis, theologumque eximium, eorum sodalium decus, quos Dominicales appellant, cognomento prædicatores' prædicat.

16 *ex Anglia de Lond.*] Velim scire num forte Petitus a rege suo, cum is Mariam Anglicam uxorem peteret (quam duxit m. Sept. a. 1514.), aut a novo suo rege Francisco, ut viduam factam Mariam frater Henricus VIII. Angliæ rex in matrimonium daret (ineunte a. 1515.), Londinum missus fuerit.

19 *de complex. sanguin.*] 'Complexio est naturalis dispositio'. Gemma g. 'sanguinei

Pag. 53.

Pag. 53. v. 1 . . . Pag. 54. v. 1.

dicti sunt colorati, carnosī, hilares, ἡθινοί. in summa, omnium horarum homines'. Placotom. ad Eob. Hess. de bona valetud.

23 *Ioanni Grocino*] Cum Grocino prænomen Guilelmus fuit, et raro prænomen falsa scribebantur, utpote quæ tum præcipuam in designandis hominibus vim habebant, forte putes scribendum esse 'Ioanni, Grocino et Linacro', ut Ioannes esset Coletus, decanus ad S. Pauli aedes Londini, ubi Grocinus theologicas lectiones habuit. sed magis quam quod Grocini Linacrique familiaria nomina posita sunt, id obstat quod v. 31. 'isti duo poetæ' nominantur. Cf. Ind. biogr. hos artt. p. 384. sq. 407. sq.

24 *arte epistolandi*] quam Ortvinus etiam Coloniae docebat. p. 57¹⁹. Verbum epistolare = epistolas scribere, componere, quamvis tot libri de modo sive arte epistolandi iam sæc. XIII. scripti et prælectiones quoque de ea habitæ essent, vocabularia non habent.

25 *in arte latinitatis*] Latine scriptas. scilicet 'didicerunt bonas latinitates', sunt 'formales in latinisando'. cf. Ind. verbor. p. 218.

26 *poetæ græci et lat.*] scriptores Græce Latineque docti.

27 *omni nat.*] cf. 'Viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est'. Act. apostolor. II. 5.

28 *generalis*] Dominicanorum decus quidem Erasmus Petitem appellat, sed generalem nec Iæcherus. cf. Ind. biogr. p. 432. art. Parvus.

30 *regem cum regina*] Utrum hoc ad Ludovicum et Mariam an ad Franciscum et Claudiam, i. e. ad exeuntem a. 1514. aut ad annum 1515. referendum sit, dubito.

31 *duo poetæ*] cf. ad proxime superiorem v. 23. adnot.

32 *intitulavit se Crocum*] Hoc non solum dicit id nomen habere iuvenem, sed sic intitulatum, i. e. in matriculam Parisiensem inscriptum esse. cf. Ind. biogr. p. 353. art. Crocus.

35 *in Lypsi . . . Hispani*] cf. ibid. cit. art. et p. 393. sq. art. Hispanus.

Pag. 54.

1 *Schwitzenses etc.*] Ad hæc de pugna Marinianensi (cf. Hutt. Opp. III. p. 253. not.) verba commentarii loco adpono locum vel in adiecto pio corollario nostri similem ex Pauli Langi Chron. Citiz. ad a. 1515. (Rer. Germanicar. scr. ed. Struv. Ratisb. 1726. fol. p. 1288.): „Eodem anno inter regem Gallie et Helvetios fuit cruentissimum bellum, in profesto exaltationis s. crucis [d. 13. Sept.]. Congressione enim facta XVIII millia Helvetiorum sive Switzerorum (ut vulgo loquar) usque ad internicionem cæsa fuerunt. Ex parte autem regis VIII millia lancigerorum ceciderunt, et alia IV millia Francigenarum (quemadmodum quidam peritus orbivagus bellipetaque, me præsentē, fratribus palam retulit) perierunt perempta. Et (ut fama erat) Helvetii magis insidiis et bombardis, quam virtute et viribus prostrati victique fuerunt. Obtinuit itaque rex victoriam tandem, superstitesque Switzenses in fugam convertit. Sed vah! quanta Christianorum rabies! Quantus heus furor fidelium mutuo se tam crudeliter trucidantium, et ne dicam (ut timetur) in tartara se invicem horribiliter furioseque trudentium! Qui utique ter quaterque felices esse potuissent, si contra infideles pugnare, et sanguinem suum fundere maluissent. At in quod facinus mortalia pectora non cogit auri sacra fames, quæ nec ipsum deum, nec mortem, neque infernum, cupidum expavescere sinit? Et revera talium militum talia sunt stipendia mortis“. —

Pag. 54.

- 1 *Lanßknechti*] Quod nomen per β non per z scriptum est, non probat id ab auctore huius epistolæ non a lanceis deductum esse, eum non lancianos sive lancigeros, ut Langius habet, sed gregarios sive provinciales milites (*Landsknechte*) voluisse (cf. Frisch col. 572); neque tempori, de quo hic agitur, convenit quod Adelungus (WB. v. *Landsknecht* III. col. 1895.) dixit: „die wahre Lanze war kein Gewehr für Fußgänger, ja es durfte niemand als ein wirklicher Ritter dieselbe führen [contrarium probant multæ picturæ, quales nonnullas hæc ipsa volumina repetitas habent, in quibus Suiceri pedites bipennes, *Hellebarden*, *Lanßknechti* longas hastas, *Spieße*, ferunt]. Die Ritter hatten zwar ihre Bedienten, welche Lanzenträger und Lanzenknechte hießen; allein diese waren von unsern Landsknechten gar sehr verschieden. Von dem Namen und Ursprunge der Landsknechte s. Senckenbergs *Selecta Th.* III. S. 481. Nova Miscell. Lips. *Th.* 9. S. 425.“ Cf. infra ad 72¹². et lege venustas Freytalii ‘*Imagines antiquitatis*’ *Vom Mittelalter zur Neuzeit* cap. 12. Quod ad formam *knechti* attinet, memorandum est etiam *kneches* legi, e. gr. de generib. ebriosor. (ed. Zarnck. p. 130.) „secant se cum *stadtknechtibus*.“
- 2 *guerram*] cf. ad 15³³.
milia] una l 213¹⁴. recte. sed p. 281³⁵ millies.
- 3 *nullus ... cælum*] Hæc in memoriam revocant quæ de assassinis constituit Bonif. VIII. c. 1. § 1. in VI°. de homicidio 5, 4.
- 4 *vos n. cur.*] es regi a confessionibus, non plebi.
- 5 *leves ... proposito*] Leves puto h. l. significare tum viles, infimi ordinis, *gemeines Volk*, tum temere peccantes, *leichtfertige*, malorum morum homines. Qui rixas prosequuntur sive animo nocendi sive vindicativo, mortaliter peccant sec. Augustin. Florent. Summul. II. c. 2.
6. sqq. *scrib. de Roma etc.*] Cf. Consp. chronol. p. 135. d. 13. Ian. sqq. a. 1515. Die 27. Ian. a. 1515. Romæ Welserus Peutingerio inter alia hæc scripsit: „... illum cucullatum theologum [Hochstratum Cardinalis Adrianus] abhorret. Causa vertitur coram docto et probo iudice Rev. Cardinali Grimano. patrocinantur illi [Capnioni] bonarum literarum sectatores omnes, curant eam sollicitatores multi, et fideles, adeo ut non possit nisi bene sperari de causæ celeri et desyderata expeditione. Traducitur nunc opusculum illud eius Speculum Oculare a quibusdam Germanis [a Martino Groningo] ad id a iudice deputatis ex Germanico idiomate in latinum. Produxerat enim Monachus ille traductionem illius sub sigillo, ut aiunt, Vniuersitatis Coloniensis siue facultatis, mutilam et mancam multisque falsitatibus refertam. Facta ista procedetur ad causæ conclusionem, cuius successum non negligam tibi significare...“ Ipse Groningus in prologo suæ translationis de Coloniensi opere „e contrario“ inquit „erratorum suorum sylvam trecentis pene in locis illis exhibuerim, quibus innocentem virum [Reuchlinum] hostiliter circumscribere nitebantur. βλάπτει δ’ ὁ κακὸς τὸν ἀρεστὸν φῶτα. sæpissime interpellati et prouocati, ut et eos locos diluerent, minime responderunt. Eam ob causam eorum traductio tanquam perversissima et calumniis undique scatens a Reverendissimis Iudicibus ignominiose abiiciebatur. Mea autem in corona tot clarissimorum virorum ad examinandum Oculare Speculum a Sanctissimo Leone Pontifice Maximo deputatorum publice et lecta et examinata fuit, et inventa fidelis...“ Cf. Consp. chronol. cit. p. 135. ‘Prologus translationis’.
- 9 *transtul. mag. nostri*] Hanc translationem sic defendit Pepericornus in *Streydt puechlyn* [Ind. serr. p. 90. n. xxii.] p. C: „Er [Reuchlin] beclagt sich. man hab jm

Pag. 54.

Pag. 54. vv. 1...23.

den Ratslag auß dem Teützen in das latyn vnrecht gedulmetzt verandert. vnnnd die warheit vmb gesetzt. Er lat sich ouch horen dar neben das die Doctores von Collen (das doch in sich selbst gelogen ist) seyns subtils oberlendischen thutz nyt Recht verstanden haben. Antwort. Das seyn Ratslag ee dan er ghen Collen den Doctores vnder ougen erschynen. ist er von etlichen oberlendischen Doctoren seyner landfledt. vnd nachbarschafft vß beuelh des Kayzers gruntlich vbersehen (wie ich dan die selbigen mit yren namen in meinen latynß vnd duytschen Defensioen anghetzeygt habe [cf. Consp. chronol. p. 120. post d. 9. Nov. 1510.]) amechtigh. lügenhafftich. falsch erkant ist worden. des haben sy der selbigen artikeln auß dem Ratslag getzogen. .“

12 non intell. . . teutonic.] Iam a. 1513. Reuchlinus inter causas ad recensandum Hochstratum hanc proposuerat, „quod dictus Iacobus est de bassa Alemania sive partibus inferioribus. et Io. Reuchlin est de alta Alemania, et libelli sui sunt scripti in lingua alte Alemanie siue Sueviae, quam linguam non sane intelligit Iacobus. .“ Reuchl. Acta iudicior. 1513. p. Bii^a.

13 combusserunt . . . Andrean] d. 10. Febr. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 129.

14 sententiam suam] eiusdem diei.

sentimentum Paris.] d. 2. Aug. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 133.

15 sang. flere] Blut, blutige Thränen weinen, vergießen, cruorem lacrymare, cruentas lacrymas effundere. simile nostrum die Augen ausweinen.

17 condebitam] Elegantius hoc habebatur quam simplex latinum 'debitam' et auget vim huius vocabuli.

19 tres menses] Paulo longius tempus effluxit usque ad d. 2. Iul. a. 1516. et tum quoque Mandatum de supersedendo impetraverunt Hochstratici. cf. Consp. chronol. h. d. p. 139.

21 latissima cens.] Ridicula emphasis. quasi lata censura non ea esset quæ sine sententia ac si hæc lata esset, ipso iure valet.

22 brillum] Hoc verbum ex perpaucis est, quæ Ducangius ex epistolis O. V. recepit. „conspicillum, Brille, Gall. Lunette. vid. Berillus.“ Vix etiam opus erit adnotare, brillum sub ipsa Reuchlini Speculi ocularis inscriptione depictum esse. cf. Ind. serr. p. 76. n. viii. et infra p. 242^{22.29.} 300¹⁶.

23 in . . cappa] Diez WB. „Cappa it., sp. pg. pr. capa, fr. chape mantel. Ein sehr altes wort, vielleicht noch aus der röm. volkssprache: capa, quia quasi totum capiat hominem, bemerkt Isidor. 19. 31, 3., wo er die capa auch capitis ornamentum nennt, denn man zog sie über den kopf; cappa findet sich in einer urk. v. j. 1660. . . und später oft. Man leite es nicht von caput, woraus wohl capo, schwerlich ein in seiner bedeutung so sehr abweichendes fem. capa, cappa werden konnte . . . cappa entsprang . . . aus capere und bedeutet das umfangende: so heißt ahd. gifang kleid von fâhan, fangen. Das doppelte p ist kein einwand: . . auch in cappone von capo. Abbl. in menge z. b. it. cappello (fr. chapeau hut, altfr. chapel kranz statt des hutes getragen. . .); it. cappella u. s. f. ursprünglich kurzer mantel, speciell das stück eines mantels des h. Martinus, das in einer kleinen hofkirche aufbewahrt wurde, daher überh. kleine Kirche, s. Ducange; it. cappotto (sp. capote, fr. capot) mantel mit einer kappe; it. cappuccio (sp. capuz, capucho, fr. capuce, capuchon) mönchs-kappe, und wegen einer ähnlichkeit cappuccio (und fr. cabus) kohlkopf, kappes . . .“

in dorso] Duplex cavillatio est, et quod Antireuchlinistæ speculum oculare, et quod ibi portare iubentur — ubi nasum non habemus.

Pag. 54.

26 *intox. al. imp.*] Henrici VII. cf. ad 34³⁶.

28 *Psalmum*] cVIII. qui sic incipit: „Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversus me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis et odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris eius; cum iudicatur, exeat condemnatus, et oratio eius fiat in peccatum. *Fiant dies eius pauci, et episcopatum eius accipiat alter*“ etc.

32 *est senex*] Reuchlinus, cum hæc epistola scriberetur, sexagenarius fuit.

Pag. 55. EPISTOLA 36. EITELNARRABIANVS DE PESSENECK ORTVINO.

Si qua huius primi voluminis epistola præter 19. ab Hermanno Buschio scripta est, hanc ei adscripserim, sed tamen hæc quoque in non nullis partibus Croti manum experta videatur.

6 *A natura . . . autenticis*] Nati sumus etc. De peccato originali agit Petr. Lombard. lib. II. dist. 30.

8 *Wormatia*] Hoc nomen iam sæc. III. in usum venit. De variis civitatis Worms nominibus videsis adnot. m. ad Notit. dign. Occid. p. 967*. v. sq.

9 *expect. de Messia cassata*] de Messia = Messia. ‘Cassare. i. evacuare vel annihilare, *zu nicht machen, oder vnnutz machen*’. Gemma g. Prima pars Pepericorniani libelli de Iudaica confessione (cf. Ind. scrr. p. 59. n. III.) de hac re tractat. In „Epistola ad omnes maxime tamen ad Iudeos: et inani expectatione Messie alterius“ inter alia „Compatiens ergo vestro errori, diutine sed vacue et inani de alio Messia expectationi, carnis quidem necessitudine vobis coniunctus, sed anime salutem magis cupiens opusculum hoc aggressus sum traducto ante in hebraicam linguam (quo vobis promptius sit) evangelio hortandi. etc. . .“ et postea (ed. 1507. p. 32^b. sq.) tribus rationibus probat ‘Christum Iesum verum Messiam deum et hominem fuisse et esse: nec alium expectandum Messiam’, quarum duæ priores sunt, quod præter Iudæorum expectationem Messias neque a. 1500., neque a. 1502. advenisset, tertia ‘quod maiores nostri contemptis sanctis prophetis plurimum ad falsum illud Talmot se converterunt.

10 *frasca et phantasia*] cf. ad 25²⁵.

12 *trufator*] cf. ad 10³.

nihil scit in hebr.] Non uno suorum libellorum loco Pepericornus suam linguæ Hebraicæ scientiam laudaverat Talmudicosque libros omnes se legisse affirmaverat, ut paulo post has primi voluminis O. V. epistolas publicatas repetiit Defens. p. 171. ed. m. „Mentitur (Reuchlinus) me non esse doctum in lingua hebraica“ etc.

13 *fuit . . . in Moravia*] Pepericornus exeunte a. 1503. s. ineunte 1504. baptizatus est. Pepericornum in Moravia quondam habitasse, alibi me legere non memini.

14 *in bancis*] Bancus, banca, mercatorum mensa, in qua merces suas emptoribus exponunt, nummosque emptores solvunt. cf. Ducange h. v. — *Diez WB.* Banco *it. sp. pg., fr. banc tafel oder tisch z. b. der wechslers, rudersbank, sandbank, zimmerbock* u. dgl. . .; *vom ahd. banch (f.), mhd. banc (m. f.) scamnum . . .“*.

Pag. 55.

Pag. 54. v. 26 ... Pag. 55. v. 19.

14 *floreni*] Ducange: 'Floreni, monetæ aureæ Florentinorum, apud quos cudi primum cœpere a. 1252. titulo 24 ceratiorum, quorum 8 unciam conficiebant. In una horum parte insculptus fuit flos lili, unde Monetæ nomen inditum, in altera effictus s. Ioannes Baptista ... le Blanc florenorum mentionem fieri testis est in Ch. a. 1068. Florenus de Florentia ..' etc. *Dies WB.*: „Fiorino it., sp. florin, fr. florin, .. von fiore blume. Das altpg. frolença für florença sucht den namen der stadt auszudrücken. [ut in Germaniæ quoque provinciis non nullis *Florenzer pro Goldgulden*].“ Hic, ut sæpe alias, significat nummos quoscumque maioris pretii, præcipue aureos.

accepit] intercepit, abstulit, furatus est.

15 *aufugiens*] Hunc perversum participii usum amant Obscuri. eximium est illud 'currebant fugens' p. 72¹⁷.

16 *furtum*] Plura quidem testimonia, se non esse nequam, sibi optinuit Pepericornus (cf. *Consp. chronol.* p. 117. et 118. a. 1506., d. 21. Ian. a. 1510.), sed ab hoc ipso Moraviensi furto „a duobus Iudæis“ (cf. v. 8.) ei crimini dato, ita se purgat in *Defens.* p. 164^{6. sqq.} paullo acrius quam Germanicis verbis, quibus in lib. *Strejdtuechlyn* p. 5^b usus fuerat, „fuerunt duo Iudei, qui mihi furti infamiam imponere voluerunt, non tamen eo modo ut obscuri contra omnem honestatem cogitarunt, sed ex invidia dumtaxat et execrabili malicia, Nominē igitur meo ad cameram imperialem citati triginta mihi aureos florenos pro expensis dare coacti sunt et publicam facere revocationem, sicuti per ipsos iudices camere“. Et generaliter paulo ante (p. 163^{32. sqq.}) „Ego quoque ingenue fateor, me nunquam aut accusatum, aut in ius vocatum fuisse ob aliquod patratum scelus, aut de quovis etiam crimine pro tribunali convictum“ etc. Sed in publicis actis (cf. *Conspect. chronol.* p. 135. d. 13. Ian. a. 1515.) Iacobus Sketa Trebanus imperat. auctor. notarius „libellis [ab Hochstraticis promulgatis]“ inquit „nullam fidem adhibent probi viri, scientes illos auctore iudæo quodam fincto editos esse, qui crucifer ante aliquot annos a duabus crucibus patibularibus data pecunia, ut publica fama fert et notorium extat, liberatus est.“

in alio loco] *Dachau*? (cf. *Consp. chronol.* p. 118. d. 21. Ian. a. 1510.) cf. ad sq. v. 18.

patibulum] Catholic.: „Patibulum a patior, teris, derivatur ... i. tormentum, et proprie furca quasi ferens caput, et est patibuli minor pena quam crucis: quia patibulum statim exanimat appensum: sed crux affixos diu cruciat.“ *Gemma g.*: „Patibulum, *ein galge*. quo paticus dignus est.“ Patibulum Romanum, a patendo dictum, proprie quidem duplex lignum fuit, quo collum includebatur, quodque ad palum suspensum crucis formam faciebat. = ○ = + Post Constantinum autem pro cruce adhibebatur furca Y (cf. *Marquardt Röm. Alterth.* V. p. 192. sq.). Patibulum autem quod Pepericorno erectum h. l. dicitur, pro more eius temporis hanc formam 7 sive Π habuerit. Vide etiam *Grimm Rechtsalterth.* p. 683.

18 *nobilistæ*] Hic locus magis quam Hutteni iter per Moraviam exeunte a. 1511. factum Lampi cum socio factum iter in memoriam revocat, quod II. ep. 12. descriptum est. sed hoc non ducebat per vicum *Dachau*. cf. ad v. 16.

19 *allegare*] auctoritatem illius laudare, testem adducere.

ment. in coll. v. i. e. turpiter. Germ. *in seinen Hals (hinein) lügen*. *Frisch v. Hals* „in seinem [?] Hals lügen, lauter Lügen reden, mendaciloquum esse; mera mendacia fundere.“ Cf. *‘seine eigenen Worte, seinen Eid freßen’* et similia.

Pag. 55.

20 *privilegium*] *Judenschutz*. Iudæi erant *kaiserliche Kammer-Knechte*. cf. e. gr. *Haltaus v. Iuden*. Ipse *Pepericornus* in lib. de Iud. confess. (Ind. serr. p. 59. sqq. n. III.) vers. finem: „Ad hoc aiunt, Iudeos literas et sigilla habere regum et imperatorum super admissione et tuicione eorum, si eas violarent, posse inde oriri et exrescere non parvam indignationem, motus, perturbationes, damna.“

21 *crinisare*] Alibi non legi puto: nam *Sidonii* ‘*crinisatus*’ huc non pertinet. H. I. est bei den Haaren kriegen, den Kopf zerzausen, infra p. 61²¹. est in den Haaren krauen, obscaeue.

in *stercus proiic.*] iniuriosius quam ‘ad pedes prosternere’, Germanice fere auf den Mist, in den Dreck schmeißen.

23 *mult. confit. etc.*] Quod et ipse sæpius testatus est *Pepericornus*.

25 *devotarie*] devote, fromm.

videre in terram] auf den Boden sehen, die Augen niederschlagen, oculos demittere, ut qui malam conscientiam habet.

sibi] ei, ut v. 31. et fere in omnibus locis qui illud vocabulum habent.

27 *flegmaticus*] frigidi humidique humoris. cf. p. 226^{7. sqq.} Ceterum ipse *Pepericornus* in fine sui *Streydtpuechlyn* lamentatur „In schwerer kranckheit hab ich dyß puechlyn beschryben in welcher kranckheit ich noch [per priorem anni 1516. partem] vmbfangen byn.“

28 *burginagistri*] ‘*Burginagister*, ædilis, consul, qui burgo præest, *Burgermeister* [„statt des älteren und besseren burgemeister“ *Grimm WB.*] . .“ *Ducange*. Nomina vide in infra scriptis *burginagistrorum* litteris.

hospitalarium etc.] *Spitalmeister des Revilien-Hospitals in der Stolkgaße*. cum seq. epistola in *Consp. chronol.* p. 125. d. 1. Iun. a. 1513. indicata. (cf. finem libelli *Pepericorniani* in Ind. serr. p. 115. n. XXXIII. repetitum.) „¶ Dem Ersamen vnd weisen Herñ Conraidt vñ Schurëfeltz Rentmeister zertzyt der Stede Colne ytzo am key. Richstage ze Wormß gehaltē vnserm gunstigen guten frunde. ¶ Ersame weyse besunder gunstige gute frunt. So die arme lude des Hospitaels zu sentt Reuylien bynnen Coelne gelegen. eyns guden fromen Hospitaels meyster ind vurgengers vre lieffden bewust gentzlich vñ noeden synt, han wyr vns der haluen vmb einen bequeme fromen man erfarē. vnd wil vns gentzlich beduncken das Joānes Pfefferkorn. synē fromen cristlichē leplichē leben nach. dae fur er auch von yder māne. by vns bynnen Coelne geacht vnd gehalten wyrt. darzū woll bequeme. getrūwe vnd den armen luden. gantz nütze solde seyn. Deßhaluen wyr jm doch uff vre liebe. as mit Prouisoir wal gefallen vnd mit Consent vnd anders nit. gantz geneigt syn Begerñ dair vmb guetlichs flyß vre lieffde. dez genātē Joānes Pfeffer. des cyn gūt gunner vur yemantz anders zū diesem male mit syn willet vñ vns sulchs erst dages schriftlich wyßen zū lassen. vmb sulchen gebrechen die balder zū behoiff d’ genäter armē zū besseren. das verschulden wyr gerne wed’umb gegen vre lieffde. die ense here got langhe tzyt gefryste. Geschreiben vp den ersten dach Junij. Anno. x. xiiij. ¶ Gerhart vñ wasserfaß Johā Rinck Burgermeister. vnd Johan Byse Rentmeister d’ Stede Colne prouisoir des Hospitaels zu sent Reuylien.“

29 *mensur. sal.*] *Salzmeßer*, qui salis ex horreis publicis venditi mensurationi prapositus est. Aliud munus fuit eius qui *Salzfactor*, et longe aliud eius qui *Salzgraf* dicebatur, quod utrumque Coloniae non extitit.

32 *vestra*] i. e. Iudaica. cf. Ind. serr. p. 59. sqq. n. III.

Verum dic] Hoc adversativum *verum* cum adiectivo *verum* versus 34. lepidam ambiguitatem facit.

Pag. 55.

Pag. 55. v. 20 ... Pag. 56. v. 19.

32 *gratiabilis*] 'gratialis' pro 'gratiosus' habet Ducange. Sed 'gratiabilis' fortasse non nisi hoc uno loco legitur.

36 *ita ... sicut*] tam ... quam. 'matrona' propter dignitatem appellatur. cf. 56³. 57¹⁵.

vellet libentius] praeferret.

Pag. 56.

1 *audivi ab ea &c.*] i. e. ex ea; audivi eam dicentem se audisse e matre sua. scilicet ipsa et maritus iam Christiani sunt, neque ex propria experientia testimonium dicere Pepericorniam vult Eitelnarrabianus.

2 *præput.*] Apud Tertull. præputiatus est præputium habens, qui non circumcisis est. sed hic contra: 'præputiare præputium præcidere. Glossar. vet.' Ducange. et Gemma g.: „Præputium dicitur anterior pars pellis in membro virili, quæ præputatur. et præciditur Iudeis. Præputiare .i. illam pellem præcidere“. Similiter sed fusius Io. de Ianua.

3 *dicit etc.*] Mirum hoc castitatis sanctimoniamque matronæ Annæ Pepericorniæ argumentum.

8 *sturmgioc*] cf. Ind. serr. p. 83. n. xvii.

istam literam] hanc meam epistolam.

10 *Herm. Busch.*] Buschius, 'pæne coactus' (cf. ad 49³⁵) elogium contra Iudæos composuerat, quod in Arnoldi de Tungaris Articulorum prima pagina legitur. vide Ind. serr. p. 78. n. xi.

ipse] Pepericornus, non Buschius.

11 *mutuavit*] Immo, mutuo dedit, ego mutuavi.

12. 13. *Verona Agrippina*] Sic Bonnam alicubi (non satis certo memini) appellaverat Ortvinus. Ipse sæpius superbientes Agrippinenses dicere Veronam Rhenanam, id est Bonnam, Agrippinensis civitatis esse suburbium audivi. Nec sequens 'pingui de gallina' ad particulam Coloniae, quæ hodieque *unter Fettenhennen* appellatur, trahenda esse videtur. Explicationem huius lusum dabit fortasse aliquis a me non observatus locus sive Buschii sive æqualis alicuius scriptoris libellus. Videtur autem Eitelnarrabianus sic metricare:

ex Verona Agrippina,
ubi Buschius et eius socius
comederunt pingui de gallina.

Ad exemplum huius indicationis loci Ortvinus (Lamentt. O. V. II. 23. p. 380. ed. n.) hanc fecisse videtur: Bonnæ ex domo antiquæ mulieris, quam vulgo Nisam [Agnetem?] appellant, quæ nos esurientes implevit rapis et divites dimisit invitatos.

EPISTOLA 37. LVPOLDVS FEDERFVSIVS ORTVINO.

15 'Federfusius' idem, puto, nomen est atque nostrum *Federfuchser*, quamvis huius appellationis recentiora tantum exempla det Grimm. WB., Frischius autem et Adelungus eam omiserint. De Plumipede cogitare vetat etiam pronuntiatio nominum *Fuchs* (*füs* s. *voß*) et *Fuß* (*fo*, *voet*).

18 *auce*] *Gänse*. cf. ad 10¹⁹.

19 *quodlibetis*] Huius modi publicæ disputationes, non totæ ludicræ, sed ab initio (sæc. xiii. ? Parisiis ?) sine dubio totæ seriæ, in principales ac minus principales dispertiebantur, quarum hæ maxime iam exeunte sæc. xv.

Pag. 56.

in lusorias orationes non tam indoctas quam lubricas et pro nostris moribus tædiose obscænas degeneraverant. Erfurtiana duo (*Monopolium der Schweinezunft* et *De generibus ebriosorum*) et Heidelbergensia quattuor (*Monopolium des Lichtschiffs*, *Monopolium der Schelmenzunft*, *De fide meretricum* et *De fide concubinarum*) denuo edidit Zarncke *Die deutsch. Universitäten im MA. Leipz.* 1857. 8º., qui etiam (p. 232. sqq.) de his fabulosis quæstionibus commentatus est. Ortvinus orationes quodlibeticæ (quas in quadam epistola Ortvinum scripsisse Zarnckius p. 235. per errorem scripsit), quamvis se per iucundas esse in ipsa libelli inscriptione affirmant, sunt potius tædiosæ, neque eius generis, cuius sunt a Zarnckio repetitæ. cf. Ind. biogr. p. 497. art. Vratislavia. De disputatione de quolibet Statuta reform. fac. art. Ubior. a. 1522. præcepta habent cap. 9. — Ad ann. 1558. adnotavit Bianco (*Die alte Univ. Köln.* 1855. 8º. p. 888.): „Ferner waren die gewöhnlich im Monat Dec. statt findenden s. g. Disputationes quodlibeticæ mit der Zeit so ausgeartet, daß ihr ganzer Zweck nur darauf abgesehen zu sein schien, Gelächter zu erregen. Possen, schmutzige Witzreden, und sarkastische Schilderungen des Privatlebens und der Ordensgeistlichen waren ganz hergebracht. Auch diesem Unwesen half die Societät [der Jesuiten] ab . . .“.

21 *pro tunc renascitur sibi*] inde, tum renasci ei.

22 *in nativ.] bei der Geburt*, recens natis.

leg. Iud.] Genes. xvii. 10. sqq.

23 *præ se*] sententiæ suæ comprobandæ.

27 *psalmistę*] xxvi. 5. „Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui“.

29 *Iosephat*] Cf. ad 46². Ioël iii. 12. „Consurgant et adscendant gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu“.

31 *moderni . . . brevité.] ‘antiquum dicterium’ dicitur* 64³³. (cf. Priscian. institt. vii. 46. (Keil. II. p. 325.) „iuniores vero gaudentes breviloquio“) sed contra dicit Bartoldus in Manuali scholar. (ap. Zarnck. pag. 32.) „Proprium est omnium nominalium, ut cavillosis suis veniant argumentis“. et effert proverbium ‘Omnes male loquentes verba multiplicant’, quod in Ecclesiaste x. 14. scriptum est ‘Stultus verba multiplicat’.

pro eo quod] quia.

32 *mentet. scire allegando*] memoriter allegare.

34 *Plautum*] Amphitr. iii. 2, 3. „Ea quæ sunt facta infecta refert“. „ὅν γὰρ τὸ γεγρονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ“. Plato XI. p. 934 A.

36 *iudaitate*] Germanice *Judescheit* (*Jüdischheit*) = Iudæorum communitas sive natio, et religio.

Pag. 57.

1 *in christiana religiositate*] religione, baptizatus.

ipsorum] eorum qui sunt de via theologorum, renasci præputium affirmantium.

7 *defectuosi*] imperfecti, manci. (Iustinianus eo verbo usus est.)

8 *in . . . non præv.] Morbi Gallici pestem non diu ante, et crudelissime etiam Erfurti, sævientem interdum quidem immundis balneis propagatam esse etiam tum sæpe credebatur, sed hanc causam h. l. non nisi iocularem esse plus quam manifestum est. Cf. Hutt. de guaiaco c. xiii. Opp. V. p. 438. sqq.*

9 *descisione*] i. e. decisione, ut etiam descidere pro decidere, et descissio et discissio scribebatur.

11 *ex . . . statis*] cum familiarem cum ea consuetudinem habeas.

Pag. 57.

Pag. 56. v. 21 ... Pag. 58. v. 3.

11 *verecund.*] 'Verecundia .i. pudor, *schame*. Verecundari ... pudere, *schemen*.Verecundus, a, um, id est timens, pudore plenus, *schemig*'. Gemma g.13 *et ego etiam*] *præterea*.14 *comp.* ... *obedientiae*] Confessoris ius interrogandi confitentem Crotice interpretatur Lupoldus et aliter Pepericorniam ab Ortvino tractari vult, atque præcipit Antonini Flor. Summula, quæ vers. fin. lib. I. præcipit „Quomodo se habere debeat confessor audiendo mulieres“.15 *honestia* ... *Colonia*] cf. ad 55³⁶.20 *ex Dracone*] Domus cum insigni magni draconis, hodie non extans, sita erat post Collegium magnum ad plateam nunc quoque a dracone nomen gerentem *Drachengasse*. emerat hanc domum a. 1485. magnum hospitale, eamque professoribus studiosisque locare solebat. locus nunc partem facit areæ ad Collegium magnum pertinentis. Hanc notitiam erudito cuidam civi Erfurtensi debeo. In *B. Hartung Häuser-Chronik der Stadt Erfurt*. 1861. 8°. pag. xxxvii. legitur: „*Michaelisstraße*: n°. 2765. sonst 27 das Collegium Universitat. 28 Fac. Philosophica z. *Gurke*. 30 Fac: Philos. Colleg. Burs. Paup. zur *Meise*. (Jetzt Städtisches Arbeitshaus.) Hier zwischen liegt die *Studentengasse* vor Alters die *Hasengasse* (Platea Leporum) genannt. n. 2766. sonst *Michaelis* 25 großen *Arche* und *Engelsburg*. 26 kleinen *Arche* Noa, olim zum *Drachen*. 2767 sonst 21 zur *Sonne*. *Drachengasse*. 2768. sonst *Butterweck*. 23 zum *Käse*. 24 zum *Krauthaupt*. 99^b *Georgii Mädchen-Schule*. *Michaelisstraße*“ etc.

EPISTOLA 38. PADORMANNVS FORNACIFICIS ORTVINO.

22 Fornacificis nomen idem esse atque infra positum *Kachelofen* puto. cf. Ind. biogr. p. 402. h. art. Quid sibi velit Padormanni prænomen, explicare nequeo.29 *arte epistolandi*] cf. ad 53²⁴.*Ego scriberem*] Referendum ad 'quod ego non scriberem ad vos' v. 28. sq., ut fere Latine sic voluerit: *Cum nuper ... iam respondeo ... Male in ed. 1858. dedi sed ante 'non habeo'.*30 *inventionem*] 'non habeo semper Apollinem' Ortvinianum est.31 *quodlibetum*] cf. ad 56¹⁹.32 *determ. etc.*] Observa ordinem: determinare, solvere, proponere quæstiones.33 *problemata*] Elegantior visa esse videtur scriptura per *u*, quam sæpe me legere memini; in vocabulariis nomen sine *u* scribitur, e. gr. Vocab. brevil. (maxime ex Cathol. Io. de Ianua): „*Problema* ... quod latine dicitur propositio, quæstio est difficilis habens aliquid quod disputatione solvendum sit ... Et videtur problema componi a pro et lema, quod est vorago, quia proponitur ut voret et decipiat, et producit ble“. [Lema vel lemos (*λαμός*) grece. latine dicitur vorago.]“ Gemma g.: „*Problema*, atis, dicitur propositio, *ein rettersche* [ed. 1520. *ein retelβ. rätsel?*]“.34 *scientiosi*] docti. Adiectivum 'scientiose' dat Ducang. ex ch. a. 1367.35 *unus notab. etc.*] Hunc Georgium Sibutum esse pro certo affirmaverim. cf. Ind. biogr. p. 469. sqq. art. Sibutus.

Pag. 58.

1 *intimat lectiones*] cf. ad 13¹⁰.3. sqq. *tractatum metricæ etc.*] Quemnam rixosi Sibuti libellum inscriptum fuisse 'de ira et cholericis' fingat Fornacifex nescio. quos ego legi, ii omnes mi-

Pag. 58.

- nus iurgiosum rixatoriumque quam vanum veteresque poetas longe insolentius quam praeceptor Celtis depeculantem ac dure poetantem auctorem produnt. lauream, qua Caesar eius caput ornaverat, ut in antiquis picturis principes, vel per somnum non deposuisse videtur.
- 5 se] ipsum, ut paullo post 'sibi' pro 'ei'. De hac Sibuti interdictione alibi me legere non memini.
- 8 per vos] comparando te cum illo.
- 10 mag. de Villa dei] cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander, cuius Doctrinalis tertia pars, de quantitate syllabarum, sic incipit:
Pandere proposui per versus syllaba quæque
Quanta sit, et pauca proponam congrua metris.
- 11 deduc. . . intentum] defendunt argumentum, probant sententiam.
- 14 suum] huius, Ortvinii Gratii. Redit lusus de origine nominis Gratii infra II. ep. 61.
- 15 supernali] pro superna. vocabulariis addendum. Supra 47³⁶ „propter gratiam divinam“.
- gratis data] Respicitur ad Matth. x, 8. ep. ad Rom. iii. 24.
- 16 poteritis] posses.
- 18 deus enim etc.] Iacob. ep. iv. 6.
- 19 intelligunt negotium] verstehen die Sache sive das Handwerk, qui artem poeticam bene didicerunt.
- 20 in consc.] per consc.
- 21 insulsus] '... id est insipiens'. Gemma g. Ita p. 60²⁶ Ortvinus 'sulsissimus praeceptor' est.
esse super vos] te superare.
- 22 quando] cum tamen.
- Laborintus] De Labyrintho Everardo Bethuniensi adscripto cf. Ind. biogr. p. 360. art. Eberhardus Bethun.
- 23 Cornutum] Ioannis de Garlandia. cf. ibid. p. 376. art. Garland.
- curare imprimere] drucken lassen, curare ut imprimantur, ut collecta edantur.
- hincinde] huius illiusve scriptoris, hic illic. Ceterum quamvis in prologis poeticis ad aliorum scripta componendis sane industrius fuerit Ortvinus, tamen Buschius eum in hoc scribendi genere superabat.
24. sq. tract. . . Laurentii] 'Articuli s. propositi. cf. Ind. serr. p. 78. n. xi. De hoc Ortviniano carmine Arnoldino libello præmisso et, ut Buschianum elogium, in Ind. serr. l. c. repetito, infra 59³¹ iterum dicitur: ex eo enim sunt verba 'Flet Iovis alma parens', ad quæ Reuchlinus nimium offendit.
25. sq. tract. . . Reuchlin] Is non proprius libellus est, neque Ortviniano carmine exornatus, sed Tractatus propositionum alphabeticarum contra Iudæos secunda pars eiusdem illius libelli est, quem Ind. serr. p. 79. descripsimus. Ita quoque nihil Ortviniani carminis in illo est.
- 26 in Sentim. Parrh.] i. e. in Actis DD. Parrhiss. quæ descripsimus in Ind. serr. p. 82. n. xvi. Præfationem quidem, sed non 'poeticalem', Ortvinus ad Pre-notamenta sua (Ind. serr. p. 81. n. xiii.) scripsit, quæ etiam 'Decisiones quatuor universitatum de speculo oculari' continent.
- 27 in mult. . . Pfefferkorn] Ortviniana carmina, cum Padormannus noster scriberet, his antiudaicis libellis præmissa fuerunt: a) Pepericorni libello de Ind. confess. (ab Ortvino transl.) cf. Ind. serr. p. 59. sqq. n. iii. b) Victoris de Carben Operi aureo. cf. Ind. serr. p. 62. sqq. n. iii. c) Peperic. lib. Quomodo Iud.

Pag. 58.

Pag. 58. v. 5 . . . Pag. 59. v. 19.

suum pascha. cf. Ind. serr. p. 64. sqq. n. v. d) Pepericorni Hosti Iudæor. cf. Ind. serr. p. 66. sqq. n. vi.

27 *qui fuit . . . Christianus*] Quæ notitia in nullo fere Pepericorniano libello omitta est. in plerisque fere omnibus etiam annus Pepericornianæ Christianitatis numeratur, e. gr. in lib. *Juden-Spiegel* (Ind. serr. p. 55. sqq. n. ii.) „*Dieß buchlein ist auß gangen durch mich Johannes Pfefferkorn vormals ein Jüd, nün ein Christ in dem dritten Jar meyner geburt, ein vorlauffer der vnglaubigen Jüden*“ etc. Vix non miraberis in his epistolis non comparari hunc Prodrumum cum Baptista.

30 *pecc. mort.*] Scilicet hæc incuria caderet in acedia peccatum. cf. ad 26¹⁵.

31. sq. *quod . . . Reuchlin*] ut ipsis commodare velis tua Prenotamenta. cf. Ind. serr. p. 81. n. xiii.

34 *exscribere*] transcribere.

De isto m. pr.] i. e. qui Gratii nomen a supernali gratia deducunt.

35 *Kirchberg*] cf. Ind. biogr. p. 402. h. art.

36 *Hungen*] cf. ibid. p. 396. h. art.

affectualiss.] affectuosiss., amoris pleniss., benevolentiss.

37 *Nurnberga*] cf. Ind. biogr. p. 430. h. art.

Wynßheim] cf. ibid. p. 511. h. art.

38 *Verumenimvero ego*] Contra hos vero.

Pag. 59.

2 *concl. mag.*] syllogismus est secundum magistrorum præcepta dialectica.

sit de mente v.] *sei nicht nach Euren Sinn*, te non ea mente Gratii nomen adsumpsisse (sed ex 'de Graes' fecisse Gratium).

5 *humilitati*] modestiæ, ut passim in bibliis opponitur superbiæ.

6 *oppositum in adiecto*] prædicatum alterum alterum prædicatum tolleretur, negaret. *non patiuntur se*] *vertragen sich nicht*, sibi contradicunt; idem est.

8 *se non compatiuntur*] *vertragen sich nicht zusammen*. Aliud est compati apud patres eccl., *συμπαθεῖν*.

8. sqq. *unum etc.*] Hæc ex commentario Parvorum logicalium sumpta esse additis verbis „magister n. (i. e. dicit)“ significatur. cf. Ind. biogr. p. 393. art. Hispanus.

13 *malam sonantiam*] *κακοφωνία*, *Uebelklang*, *Uebellaut*, dissonantiam.

legitur] Quintilian. Inst. or. I. 10, 27. „ . . . uno interim contenti simus exemplo C. Gracchi, præcipui suorum temporum oratoris, cui contionanti consistens post eum musicus fistula, quam tonarion vocant, modos, quibus deberet intendi, monstrabat. Hæc ei cura inter turbidissimas actiones vel terrenti optimates vel iam timenti profuit“. Val. Max. viii. 10, 1. „C. Gracchus . . . quotiens apud populum contionatus est, servum post se musicæ artis peritum habuit, qui occulte eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat, aut nimis remissos excitando aut plus iusto concitatos revocando, quia ipsum calor atque impetus actionis attentum huiusce temperamenti æstimatorem esse non patiebatur“. Cf. Gell. N. A. I. 11. et ap. hunc Cic. item Plutarch. de cohib. ira 6. Dio Cass. exc. Peiresc. xc. p. 38. sq. ed. Reimar.

14 *Gracci*] ut v. 20. et 22. pluraliter, quamvis de Gaio tantum quod narratur verum sit. Sed magis ridiculum est Gratium a Gracchis simul omnibus quam ab uno Graccho deducere.

poetæ] i. e. qui pulchra dictamina bene latinisata componebant.

17 *non tubali et grossa*] ut beatus Petrus p. 45³², grossa ut nos *grobe Stimme*.

19 *affectualitate*] affectuositate. cf. ad 58³⁶.

Pag. 59.

19 *sibi* ei, Ortveno.21 *dulcore*] dulcedine, *Süßigkeit*, *Liebllichkeit*.22 *præcellere* c. acc. pro 'alicui s. supra vel ante aliquem excellere', obscure.23 *ergo ideo igitur*] iam nemo de firmitate conclusionis quæ sequitur dubitabit. quasi diceremus *folglich also ergibt sich consequenter Weise der Schluß, daß*.24 *respectu vestri*] *im Vergleich zu Euch*, ad te sive tecum comparatus.

Hessus, Urbanus, Cordus, Spalatinus et Huttenus notissimi sunt Croti amici, de quibus singulis vid. Ind. biogr. hos artice. sed sequens

25...27 Ludovicus Mistothaus fictum nomen est, sub quo Martinum Lutherum latere mihi persuasi. cf. Ind. biogr. p. 416. art. Mistothaus.

28 *defensor v.*] Scilicet qui te asinum, canem sive potius lupum rapacem et crocodilum esse nuper (d. 15. Aug. a. 1514.) litteris ad Spalatinum, apud quem ego (Fornacifex Crotus) hanc tibi epistolam scripsi, datis mire celebravit.*qui sunt de via meliori*] utrum ii recte sentiant qui nomen tuum a gratia, an qui a Gracchis deducunt.30 *quod . . vincere*] ut vincas, victoriam feras de.*vocavit hæret. etc.*] Ut ad 58²⁴ indicavimus, Reuchlinus Ortveno propter verba 'Flet Iovis alma parens' (id est mater dei), quibus hic in carmine libello Arnoldi de Tungris [Ind. serr. p. 78. n. xi.] præmisso usus est, tam grandem dicam impegit, ut in Defensione [Ind. serr. p. 80. sq. n. xiii.] hanc 'blasphemiam' per multas paginas (Eiii^a...Fii^b ed. a. 1513. sive p. F4^b...Hii^b ed. a. 1514.) docte quidem sed moleste, ne pueriliter dicam, repetitis ictibus persequeretur. ex qua querimonia hæc tantum ad h. l. repetenda videntur: „Nam proclamat [Ortvinus] ore spurco et blasphemo quinetiam impreffum chalcographice publicavit in ipso libro huius mandatarii theologicæ facilitatis [Arnoldi de Tungris] focii sui [Ortveni Gratii] de beatissima et immaculatissima virgine Maria, quod sit alma parens Iovis. Quæ nova hæresis antea neque in orbis terrarum latissimo spacio, nec apud superos nec apud inferos audita est a mundi exordio“. Longe ante illud miserum carmen idem Ortvinus idem læsæ maiestatis divinæ crimen, quod Reuchlino visum est, commiserat, cum in epigrammate Pepericorniano libello 'Quomodo Indei suum pascha servent' [Ind. serr. p. 64. sqq. n. v.] scriberet:

Crescit honor Christi. gaudent pia numina celo

Et Iovis eterni gaudia mater habet.

nam sive flere sive gaudium habere dei genetricem dicere, id hæreticum non est visum, sed in blasphemie crimen incidit Reuchlino iudice poeta qui virginis filium Iovem (qui est diabolus et dæmon et multa nefaria facinora commisit) appellat. Certe brevis Ortveni defensio contra hanc Reuchlini accusationem (nam Ortveni interpretis, non Pepericorni sunt quæ in huius Latina defensione contra famosas, ed. n. pag. 118. i. f. 119. init. leguntur) plus salis sanæque mentis habere videtur quam molesta Reuchlini querimonia. Ceterum eius modi comparationes dei sanctorumque cum diis deabusque gentilium non solum etiam anterioribus sæculis usitatissimæ fuerant (unum Thomam de Walleis in memoriam revocasse sufficet), sed et apud Reuchlini æquales fere ubivis leguntur. Cum Ortvinus vix adulesceret, Buschius hecatosticha sua in laudem divæ virginis ediderat (cf. ad pag. 60¹⁵), quæ sic incipiunt:

„Cum deus astriferis olim venturus ab oris

Vellet ovaturo nos reparare polo Ave.

Pag. 59.

Pag. 59. v. 19 ... Pag. 60. v. 16.

Conciperis mater puerum genitura tonantem

Nil ex antiquę crimine fecis habens Ave."

et post quinque disticha:

„Respexit te sommus apex positoris olimpi

Huncque pudicitię traxit aroma tuę Ave."

et in sapphico adiecto:

Prepotens summi genitrix tonantis, |||

Terror æterni."

32 *ex arce*] Spalatinus cum principe, cui a sacris et a secretis tum fuit, in arce, *in der Burg*, habitabat. cf. Ind. biogr. p. 474. sq. art. Spalatinus.

34 *infra*] = intra (vetustus usus). A dominica Septuagesima usque ad Pascha extenditur tempus prohibitum, *die verbotene, gebundene Zeit*, et illa dominica est principium eius temporis per quod Alleluia in canonicis horis non canitur, quod denuo incipit paschate, a quo dies festi adventus spiritus sancti quinquagesima, pentecoste (*πεντηκοστή, Pfingsten*) est.

Pag. 60. EPISTOLA 39. NICOLAVS LVMINATORIS ORTVINO.

2 'Luminator, ædituus, matricularis, fisci ecclesię procurator. Statut. synod. Claronmont.' Ducange Adel. Quod hæc ep. in ipsa Colonia ad Coloniensem scripta fingitur, argumento esse potest, singulas bursas quasi separatas familias communitatesve extitisse. bursę Laurentianę scriptor, Cucanę is ad quem scribitur, socii fuerunt. Cf. Ind. biogr. p. 322. art. Bursę Colonienses.

8 *ambulare ad*] Hoc vocabulum non lusorium est, sed cum more vagantium scholarium, *der fahrenden Schüler*, cuius egregium exemplum in Plateri vita a se descripta, item in Piemontani hodęporico nobis superest, cohæret, cuiusque similis mos *der wandernden Handwerksburschen* nondum omnino in desuetudinem abiit.

pro studio] studiorum causa.

ad burs. Laurentii] cuius 'regens primarius semperque honorandus Arnoldus de Tungeri' fuit. cf. Ind. serr. p. 78. n. xi.

11 *deposui beanium*] cf. Ind. biogr. p. 305. art. Beanus.

12 *quod ... pro*] quo ... carere, *das ich nicht missen möchte für*.

13 *suo negotio*] (ed. 1858. omis. suo) Hoc negotium id fuisse suspicor quod Buschius sibi contraxit, cum aperte partibus theologicis abiectis pro Reuchlino et ad eum scribere cœpisset, quod imprimis in causa fuisse videtur, ut Coloniam relinqueret scholęque Vesaliensis rectoratum susciperet. Cum hæc epistola scriberetur, Buschius adhuc Colonię morabatur. Cf. Hamelmann. de vita Buschii §§ 59. sqq.

collateralem] Puto velle collaboratorem, non primarium regentem Arnoldum. quos hic lectores in bursam Laurentianam vocavit, eorum nomina dat Bianco *Gesch. der Univ. Köln*. I. p. 277. not. 3.

14 *sibi ... suam*] ei.

15 *mater domini*] Buschius composuerat (a. 1498?) 'De saluberrimo fructuosissimoque divę virginis psalterio triplex Hecatostichon cum aliis ad eandem quibusdam carminibus elegantissimis, qui libellus Lipsię s. a. in 4°, tum s. l. anno 1500. in 4°. (Hain. n. 4154. sq.) et Lips. annis 1503. 1506. 1509. 1516. in 4°. (Panzer Ann. typ. X. p. 205.) prodiit. cf. ad 59³⁰. i. f.

16 *pulchriorem*] Divam virginem non pulcherrimam fuisse, certe tum nemini in

Pag. 60.

mentem venit, et Buschius etiam, quamvis in illis hecatostichis de corporis forma verba non fecerit, tamen in adiecto carmine neque hanc laudem præterit:

„Tu formosa nimis vincens tentoria Cedar
Scandere siderei digna cubile ducis
Inter femineas pulcerrima fama cateruas
Aurea tu fuluo porta decora sinu“.

Buschius itaque, vel si non invenustæ formæ facieive fuisset (quod tamen alicubi me legere aut somnio aut memini), molestam magistri regentis comitatem curiositatemve vix lepidius comiusque evitare potuit quam responso suo fecit. quod plane non capiens rudis Nicolaus noster ridet Buschium non intellexisse interrogantis ‘illam . . . allegoriam’, sed putasse se revera pro matre domini haberi, cum tamen ille regens eum auctorem solum modo carminis de diva matre significare voluisset. Ita sane hoc ‘unum pulchrum notabile est et perquam utile’.

18 *prætendit in s. s.*] intendit sic quærendo.

19 *quod volo . . . discere*] me percepturum esse.

alma] epitheton ornans etiam nunc cuiuscunque Germanicæ, vel inedia laborantis universitatis litterariæ, a Parisiensi mutuatum.

20 *processum bursæ*] Laurentianæ. cf. Ind. biogr. p. 322. art. Bursæ Colon.

21 *disput. bursal.*] quales statis diebus a scholaribus ad actum denominatis sub præsidio alicuius regentis habebantur, quibusque ceteri eiusdem bursæ socii interesse debebant.

materia] priore loco est ‘argumentum’, posteriore loco est *Stoff*, ὕλη, materia sensu philosophico.

22 *ens etc.*] Thomas Aquinas (de ente et essentia, in Opp. t. IV.) id quod existere potest sed non existit ‘ens secundum potentiam’, id quod existit ‘ens actu’ appellavit. Cf. *Buhle Gesch. der Philos.* V. § 730. et præcipue *Prantl Gesch. der Logik.* III. p. 112. sqq.

EPISTOLA 40. HERBORDVS MISTLADERIVS ORTVINO.

24 Herebordum Margaritum (*von der Marthen*) Erfurtensem Ictum, ad quem iuniorem suum amicum, ‘doctrinæ, morum, ingenii et familiæ gloria nobilem’, Conradi Mutiani epistolæ complures supersunt, Crotus quoque bene quidem notum habuit, sed præter prænominis primæque nominis litteræ æqualitatem cetera omnia prohibent quo minus illum Margaritum sub hoc stercoreario nomine latere suspicemur.

26 *sulsissimo*] i. e. sapientissimo. cf. ad 58²¹.

27 *dinumerare*] *auseinander zählen*, numerare res copia sua ac multitudine aut mobilitate facile oculos fallentes, ut e. g. stellas dinumerare. Numerandi salutes morem in plurimis harum epistolarum inscriptionibus observatum videmus.

29 *ad Suollis*] *Zwoll*, cf. ad 31². ablativus nominis h. l. pro indeclinabili positus.

30 *modum dare*] *Weisung, Anweisung geben*, docere.

dictandi] ‘Dictare, *dichten*, proprie *vorsagen oder lesen was man schrybet*’.

Dictamen, *ein gedicht*. Gemma g. cf. 6³⁷.

31 *ast*] quasi gemens taciturnitatem Ortviini accusat. cf. ad 51¹⁸.

et mihi . . . vivitis] nec scribis utrum vivas an mortuus sis — quod posterius sane ‘unum valde notabile’ foret.

Pag. 60.

Pag. 60. v. 18 ... Pag. 61. v. 32.

31. sq. *sive ... vivit.*] Hoc iteratum 'sive ... viv.' male excidit ex ed. m. a. 1858. Vult scriptor „utut est, sive vivas sive non vivas, tamen taces, non facis me certiore.

32. sq. *ut ... est*] ut tandem comperiam quid sibi velit hoc tacere et quomodo tu valeas teque erga me habeas.

33 *sollicitatis*] angis, excrucias, sollicitudinibus distringis me.

34 s. *Georg.*] Is primarius est inter sanctos opitulatores, *Nothhelfer*. Horrida scilicet boni Herbordi trepidatio est pro salute incomparabilis sui quondam praeceptoris.

Pag. 61.

4 *pantofoli*] *Pantoffeln, Tüffeln* (cf. ad 24⁵). *Diez WB.* „Pantófolá, pantúfolá, it., wal. pantofle, sp. pantuflo, fr. pantoufle (f.) eine fußbekleidung, halbschuh. Von zweifelhafter herkunft, sicher nicht von .. παντόφειλος. Ein compositum scheint es allerdings. Der erste theil desselben ist etwa das fr. patte fußsohle Aber was ist mit dem zweiten theile des wortes anzufangen? Neuprov. sagt man auch man-oufle (f.) für eine handbekleidung, einen muff latinisiert maniflua .. muthmaßlich aus manipula sollte pantoufle dieselben worte nachgebildet sein, da oufle für sich nichts bedeutet? ...“

6 *ova dura etc.*] Quæ remedia cibique h. l. proponuntur, eis partim, ut Plinii verbis utar, stimulari Venerem certum est, partim sedantur tusses et catarrhi.

7 *Westralia*] Ita semel tantum in his epistolis *v* pro *ph* vel *f*. sed sæpe in aliis sæc. xiv. et xv. scriptis *Westral*. legitur.

8 *mult. de flegmate*] nimium pituitæ sive muc. 'Flegma est quidam humor grossus, wasserig blut oder rotz.' Gemma g.

9 *serpillum thymi species*, *Quendel, Feldkümmel*.

12 *receptum*] *Recept*, medici s. medicinale præceptum. hodieque *ein Recept nehmen, einnehmen* dicitur quod Latine est: medicamentum sive medicinam sumere, bibere, haurire, medicamento uti.

uxor etc.] Cf. supra ad 20²⁷.

13 *Es Suollis*] *Es* error typogr. Ex *Suollis* ut ep. I. 20. Utrum h. quoque I. 'Suollis' indeclin. ut 60²⁹. aut ablat. casu positum sit, definiri non potest.

EPISTOLA 41. VILIPATIVS DE ANTVERPIA ORTVINO.

15 *Vilipatius*] *Filippazzo*. Philippus grossus.

20 *exquisit.*] ut 52¹⁶.

23 *cecidi in terram*] (sic corrige) anima defectus procubui.

crinisavit] cf. ad 55²¹.

eius] perraro ita recte pronomine utuntur Obscuri.

30 *subiungavi*] ut adiuvatum 64²². et similia in quodlibeticis passim.

male pudorose] impudicæ. 'Pudorosus .i. pudore plenus. Pudorus, a, um, schemig'. Gemma g.

31 *gilvos*] 'Gilvus, *geel* oder *valw*. Inde *Gilvedo, geelheit* oder *valheit*.' Gemma g. Cf. lexica Latina voce. Gilvus et Helvus.

brunellos] *bräunliche*. „Bruno it. sp. pg., pr. brun, fr. brun fuscus; vom ahd. brün, nhd. braun ...“ *Diez WB.* Cf. Gallic. *brunelle*, Braunwurz, Brunellenkraut.

32 *grauos*] *grau*, Latine *ravos*. Festus: „Ravi coloris ravistelli appellantur a Plauto, qui sunt inter flavos et cæsios.“ Id. „in spicis flava frumenta rava appellari ait Verrius.“

Pag. 61.

32 *rubeum*] Vult 'rubrum', nam rubeum est *dunkel-, braun-roth*. Sed etiam Gemma g. „Rubeus, a, um, *rote*.“

bene corporatus] *wohlbeleibt, stattlich*, suppingui corpore, obesus.

33 *qualific. in mente*] *ein so talentvoller und gelehrter Mann*.

34 *non curat*] spernit, cum contemptu evitat, non sinit sese decipi.

Pag. 62.

1 *sedent super scobem*] Cf. Grimm *Deutsche Mythol.* 1835. p. 589. sq. unde transcribo hos versus:

„ze Chohn und ze Paris
dâ sint die pfaffen harte wis
di besten vor allen richen.
dar fuor ich wærlichen
niwan durch die mære
waz ein unholde wære.
daz gehôrt ich nie gelesen
waz ein unholde mûge wesen.
daz ein wip ein chalp rîle,
daz wæren wunderliche site,
oder rit ûf einer dehßen
ode ûf einem hûspesem
nâch salze ze Halle fûere.“

2 *fac. neg. suum*] libidines suas explent, stuprant.

4 *Aliqui fiunt catte*]

„etlich seind so wol gelert,
das sie an sich mit gewalt
nemen einer katzen gestalt.“

Hans Vintlers blume der tugend. a. 1411. ap. Grimm. l. c. p. LVII.

et Antonini Florent. *Summul. C. 2. c. 37.* „Si existimavit mulieres conuerti in gatas uel alia animalia, et ire de nocte et sugere sanguinem puerorum et huius modi, quod est impossibile nisi deo, et ideo fatuum est credere. De hac materia diuinationum et incantationum et omnium superstitionum uide luce clarius in decretis. 26. causa per totum.“ Gemma prenosticationum [cf. Ind. scr. p. 97. n. xxvi. 4°.] pag. aij^a. „Hec itaque mihi fantasianti venit ad me in visione quedam vetula habens faciem ut vna antiqua simia. et veniebat volans per caminum studorii mei: et sedebat super nigrum cattum: et habuit vnam bussulam [*Büchsen*] repletam de virido vnguento: et fecit mihi duo plaustra [emplastra]: et eas posuit retro ambas meas auriculas. et cum hoc fecisset docuit mihi vnam artem. cum qua bene possem lucrare tot pecunias quot habeo crines sub plantis pedis.“

faciunt . . . valet] in tantum debilitant ac corrumpunt viri vires, ut vix valeat vel baculo nisus gradus facere.

6 *Ego credo*] In hac superstitione stultior non est Vilipatius quam plerique fere omnes ipsius æquales fuerunt. sed verus huius epistolæ auctor non similiter credidit.

7 *in libraria . . . libro*] In illis Combibilationibus, puto, de quibus supra p. 47⁵. et Ind. biogr. p. 347. art. Combibilator.

8 *probari*] *ich hab es probiert*, experimentum feci, 'et est verum', probatum est.

9 *sal bened.*] cf. supra 51²³. De sale salinisque a magis feminis curandis vide Grimm *Myth.* l. c. et p. xc. n. 570. „*Einer ins haus tretenden hexe gebe man*

Pag. 62.

Pag. 61. v. 32 ... Pag. 63. v. 1.

ein stück brot, worauf drei korn salz gestreut sind, so kann sie nicht schaden.

10 *scripturæ*] Matth. v. 13.

estis] esse, auxiliare, cum activo esse, edere, comedere confunditur.

12 *semper c. cr.*] i. e. quotiens sal adhibetur, totiens crux facienda est.

cavendo ne cadat exinde] caventes, curantes ne decadat. Vulgatissima etiam nunc superstitio est de sale salinove effundendo, imprimis hoc '*Verschüttetes Salz bedeutet Streit*'. cf. Grimm I. c. p. LXXXVIII. n. 535.

16 *ne exc. etc.*] Similiter carmen ad v. 1. cit. de veris *unholden*, quos dixit esse malos potentium consiliarios:

di selben unholdære

di sougent üz herze unde bluot

daz vil mangem herren schaden tuot.

18 *offertorium*] 1) „Papiæ Oblatio que altari offertur et sacrificatur a pontificibus. Seu, ut est ap. Io. de Ian. Locus ubi reponuntur vel ubi fiunt oblationes. Isid. VI. c. 19: Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum: fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur et sacrificatur a pontificibus, a quo offertorium nominatur quasi propter fertum ... 4) Oblatio quæ ecclesiis a fidelibus fit ...“ Ducange. Et ita h. l. *Opfergabe, Opfergeschenk*, non ut in Gemma g. „*ein opfer gesanck*“, quod pertinet ad Ducangii „3) Idem quod Offerenda, cantus qui inter offerendum cantatur ...“

aspersorium] '*ein ding damit man besprengt*'. Gemma g. *Weihwasserbecken*. Ducang. „vas in quo aqua est benedicta, quo plebs in ecclesia aspergitur ... Sæpius Aspersorium pro Aspergillo [*Weihwedel*], Hisp. Hissopillo legitur, quam pro ipso vase ...“

20 *Reuchlin ... vicit*] Cf. Conspect. chronol. ad exeunt. a. 1514. et ineunt. a. 1515.22 *quod ... dictamen*] Aut non vidisse Ortvinum Prenotamenta (Ind. scr. n. XIII.) aut nimium ab eo exigere fingitur Vilipatius.23 *superæternaliter*] Aeternaliter, in æternum, longe quidem puto omnia tempora excedit, sed simplex immortalitas sordidior scriptori videtur merces pro Ortvinum meritis.24 *cum s. uxore*] Subintellegit 'amica vestra', ut sequens 'opto sibi (ei) etc. ostendit.25 *minutas*] Neutr. facit Gemma g. „Minutum est sexagesima pars horæ, *ein minut*.“ Ceterum puto h. l. de astronomis multas minutas eos habere ideo dici, quia in omnibus graduum horarumve definitionibus etiam minutarum numerus exprimi solet, ut Vilipatius potius frequentiam quam multitudinem minutarum admiratus sit.26. sqq. Hoc 'privilegium Venetorum' ad deridendam imperialem maiestatem fictum esse delatorie insinuat Ortvinus in epist. apologet. p. 398. v. 2. sqq. ed. n. Est quidem ad deridendam, sed non imp. maiestatem, sed crassam superbientemque Antireuchlinistarum ruditatem fictum, unde solæca verba 'impressoria (*Druckerei*), Minutii (Manutii), cavisatum (cautum), impressare (imprimere, typis describere), per (intra), Venetianorum (Venetorum).

Pag. 63.

APPENDEX.

Sequentes vii epistolæ (nam Tolletani epistola ad causam Reuchlinianam et nostrum opus non pertinet) primum prodierunt non post a. 1516. cf. Ind. edd. n. 3. p. 4. Alium atque superiorum xlii epistolarum auctorem sive auctores alios multa produnt, et scribendi genus, quod similis est ei quod in epistolis novis (voluminis II.) observatum et ab illo priorum epistolarum, quamvis hoc imitetur, diversum est (in magistralibus solœcismis, in adhibendis falsis coniunctionibus ac modis et temporibus, et maxime in complicandis ac perturbandis ipsis cogitationibus enuntiationibusque, etiam per se simplicissimis vulgaribusque, priores epistolas excellere negari non potest), et rerum locorumque commemorationes quæ maximam partem ad superiores Rhœni regiones pertinent: neque neglegendum est, tres priores huius appendicis epistolas ad Reuchlinianam causam propius non spectare, nisi quod ad sive contra Ortvinum directæ sunt: omnes autem septem Hutteni stilum ad hoc scribendi genus sese præparantem tam aperte produnt, ut mihi præcipue etiam res ipsas in his epp. tractatas consideranti de auctore nulla fere dubitatio supersit. A vepreto coniecturarum alienarum me abstineo. Id autem adicere liceat, non ob stare huic meæ coniecturæ verba Hutteni Bononiæ d. 9. Aug. a. 1516. scripta (Hutt. Opp. I. p. 124¹³) „nondum enim ad oculos meos pervenerunt isti, quique sunt, obscuri viri: recte obscuri, non a me tantum“: typis exscriptas tum nondum viderat (tredecim dies post eidem Croco scripsit ‘Accepi Obscuros Viros’. Opp. I. c. p. 125.), neque Crocicas (edd. 1. 2.) neque quas ipse scripserat (App. ed. 3. et quæ tum sub prælo erant, Novæ, ed. 4.). Obstarent autem, si iustæ essent, locorum et dierum indicationes, quæ i. f. epistolarum 47. et 48. habemus.

Appendix] ut ‘codex’ et similia vocc. Hanc formam habet etiam Ducange, pro servo qui ab aliquo dependet, glebæ addicto, et fortasse apud veteres etiam appendix scribebatur: Paul. ex Festo „Appendices dicebantur ab antiquis, quod circumpenderent, quos nunc appendices appellamus“, cuius nominativus singularis in ex exisse videtur. Gemma g. „Appendix i. alicui appendendo adhaerens, anhangende. Appendicium, ein anhangend ding als ist ein kappenzipffel.“

EPISTOLA 42. (APP. 1.) ANTONIVS N. ORTVINO.

- 3 *Antonius N.*] Unicum exemplum huius N. pro nomine perscripto.
 4 *quasi*] paullo post futurus, *fast schon*.
 5 *statim promotus*] proxime promovendus.
 11 *novalia*] In prioribus epistolis non legitur, sed ‘nova, novitates’. Miror in his epp. ‘novitates’ non legi. ‘Novalitas, res nova, Gall. nouveauté: quæ vox in pravam partem sæpe accipitur...“ Ducange.
sciatis] Crocus scripsisset ‘scire debetis’.
 12 *materialia*] Plane quod hodieque *Materialien* appellamus, res præcipue in medicina facienda adhibendas.
in medicinalibus] ad medicamenta facienda, componenda, non ‘in nostris medicinalibus tabernis sive apothecis’ aut ‘in medicinalibus artibus’.
 14 *apotecis*] Apotheca i. reconditorium, *ein specery gaden, oder apoteck*.“ Gemma g. Cf. Ducange h. v. et vocc. Butica, Butigia. *Diez WB.* voc. Bottega.
pergere] Crocus scripsisset ‘ire’ vel ‘ambulare’.
 15 *practicationem*] (*zu ihrer Praxis*). Substantiv. non habent Vocabularia, sed

Pag. 63.

Pag. 63. v. 1 ... Pag. 64. v. 12.

„Practicare ... medicum vel chirurgum agere, medicinam exercere ... Ducange. Cf. supra ad 10³⁵.

15 *stent illa*] *mag das bei Seite bleiben, auf sich beruhen*, mittamus hæc.

18 *sub virga*] Non bene dictum: Ortvi discipuli Colonienses manum ferulæ subduxerant.

de uno ... incogn.] Simile hoc illi 'Bilibaldus nescio quis', de quo vid. ad 267²⁶.

20 *iam*] nunc. Hoc itaque incidit in autumnum a. 1514., cum ex Anglia Basileam iter faceret Erasmus et a litteraria societate Argentorati quasi triumphator exciperetur.

23 *valde plurimum*] instantèr.

tamen] ut Germ. *doch*, precativè. cf. *Grimm WB.* v. *doch* § 3. i. f. Cf. infra v. 30., ubi 'tamen', *doch*, experiendi curiositatem exprimit.

24 *rapiarium*] 'pro libro quod rapiarium vocatur' Ioa. Piemont in art. Henricus pauper. 'Rapiarius, rapiarium. Collectaneum, in quod undique rapta conferuntur ...' Ducange. Puto *rapparium* scribendum vocabulum et cum Germ. *raffen* conferendum esse, ut proprie significet *ein Raff* s. *Räff*, cuius vocabuli hodierna quidè significatio angustior est. Cf. *Frisch* voc. *Räff* oder *Reff* et *Räff* (ubi addendum, etiam fæni retinacula plerumque scalis ad stabulorum muros superne in latitudinem appensis formata, ut inde pecudes particulatim extrahentes vescerentur, *Räff* sive *Raff* appellari.) et *Diez WB.* voc. *Raffare* et *Rappare*.

25 *intit. Vademec.*] Docte: eum titulum quasi libro fecit suo loculo, quem libelli etiam nec cogitantium in aliqua arte vel disciplina informationi destinati, ideoque semper secum ferendi gerere solent. cf. *Ind. biogr. art. Vademecum.* ut ... *habere*] *wie ich immer zu haben pflege*. Latine abundat 'semper'.

26 *transcampis*] *über feld*, peregre.

28 *enucleavi*] selectam memoriæ mandavi. non simpliciter 'elegi'. 'Enucleare est nucleum extra testam nucis ponere, *vßkernen*'. Gemma g.

30 *tamen*] cf. ad sup. v. 23.

Pag. 64.

1 *quasi*] tanquam, *als einen*.

practicantibus] cf. ad 63¹⁵. Hoc nomen puto fictum esse, ut ad 'prædicatores' adsonet, unde etiam [indignus".

2 *licet indignus*] nominat. pro accus. casu, quia plerumque legitur „Ego ... licet *sedissent*] consedissent.

præ pudore] *aus Geniertheit*. verebantur 'hominem valde doctum in omni scibili omnique doctrinarum genere'.

3 *stimulavi*] digito tetigi.

4 *ad salvos deos*] fortuito. hodieque 'Gott weiß wie sive was'.

5 *Conticuere*] Vergil. *Aen.* II. 1.

7 *consideratione*] memoria.

in Eneidis] Sic med. ævo solebant Aeneida designare, nescio utrum genet. sing. voluerint ut subintellegendum sit 'libro', an ablat. plural.

9 *locationem*] notam, loci alicuius signationem, *Zeichen, Anzeichnung einer Stelle.* *virum ... in ore*] Qualem depictum habemus in Hutteni Viro bono (cf. *Ind. bibliogr. Hutt. n. VIII. 1. p. 11**) et in frontispicio eius exempli Hutteniani Nemini quod indicatum est l. c. VII. 4. p. 10*.

10 *Sic ... propositum*] Eoque modo effectum est quod mihi proposueram.

12 *invicem*] *allerseits*, omnes.

Pag. 64.

12 *sermonisare*] sermocinari. Sermonari, sermonizari, sermosinari habet Ducang. Ital. *sermoneggiare*.

13 *vel ... natus*] i. e. *sowahr ich ehelich geboren (ehelicher Eltern Kind, kein Hurenkind) bin*, ut p. 65²⁰. 'vel sim spurius'. legitim. duplici t frequentissime et in manu scriptis et in impressis codicibus occurrit.

parvam vocem] sed suavem habuisse Erasmus alibi quoque me legere memini. *quod ... theolog.*] theologicum fuisse argumentum.

possit ... profundum] placeret doctissimo theologo, officiosa observatione eum sibi devinciret.

17 *de ente et essencia*] Thomista fuit hic magister noster. cf. ad 60²².

18 *pertractastis*] accurate, subtiliter novisti, didicisti: nam ipsum Ortvinum de sancto Thoma praelectiones habuisse non dicitur.

19 *materiam*] Hic quoque poterat scribi 'materiam de materia'. cf. ad 60²¹.

Illo finito] Paulo ante 'cum finivisset'.

21 *Cæsarem Iul. in s. scr.*] Sequens disputatio in memoriam revocat Hutteni ad Michaellem de Sensheim d. 1. Aug. a. 1515. ex arce Steckelberg scriptam epistolam (Hutt. Opp. I. n. xxviii.), quæ de Germano clerico, olim Romano mulione narrat, eum indicem Cæsaris commentariis adnexum inter Cæsaris scripta numerasse. Itaque et hæc res facit, ut utriusque epistolæ, et Steckelbergianæ et huius nostræ, eundem auctorem esse sumam. Hospes laudavit Cæsaris tum commentarios tum res gestas.

22 *adiuvatum*] 'da war mir wohl geholfen'. cf. 61³⁰. et 530¹⁸.

24 *Quoniamq. ig.*] Valde poetice, quasi Germanice cœpisset *Sintemalen Ihr denn also von der Poesey zu reden anhebt*.

25 *occellare*] *zurückhalten*, sermoni me non immiscere.

Cæs. scripssisse illa comm.] Suspicio huius epistolæ auctorem ori Antonii opinionem non tam omnino fictam quam male intellectam ac stulte defendendam inicere. certe antequam Grævius nunc Petraræ auctori vindicatam Cæsaris vitam, quæ primum a. 1473. nullo auctoris nomine expresso prodierat, adscripto Iulii Celsi nomine, quamvis huic ipse abiudicaret eam, repetiit (Amstelod. 1697., Lugd. Bat. 1713.), de Iulio Cæsari adscribendis commentariis docti disputabant. Ceterum eius quod Huttenus l. c. de inerudito clerico, qui Cæsaris commentariis adnexum indicem inter illos numeraverat, mirans narravit, ipse simile exemplum adnoto, non ita paucos et olim et nuper miseris Panciroli ad Notitiam dignitatum editis commentariis quasi ipsius antiqui opusculi partibus usos esse.

26 *roborare*] probare, confirmare.

28. sq. *sed sic est ... Latinum discere*] Quis non suspicabitur turpe mendacium eum dicere, qui eodem hoc obscuri Nicolai argumento clarissimum Erasmus tria fere lustra post hanc epistolam editam contra alium Iulium Cæsarem, Scaligerum, adhibuisse dicat? Audi vero divum Iosephum Iustum, Iulii Cæsaris filium, in confutatione fabulæ Burdonum a. 1608. scripta (ed. Francof. 1664. 8°. p. 119. sq.): „Erasmus, qui ubique gentium *ὑποκρίτας* [subauscultatores et delatores] habuit, in quibus etiam mercenarios non paucos, tantum abest ut aliter quam 'Scaligerum' vocaverit [Iosephi Iusti Scaligeri patrem], ut quia monitus erat eum fere semper militasse, hoc solo argumento negare ausus sit eum auctorem fuisse orationis quam pro Cicerone adversus illum [i. e. adversus Erasmi dialogum Ciceronianum] scripsit; idque testatus est epistola quam ad amicos duos [P. Merbelium et Io. Bapt. Lau-

Pag. 64.

Pag. 64. vv. 12 . . . 34.

rentium. cf. Erasmi Epp. L. B. 1706. coll. 1498. sq.] scripsit, quod coegit Iulium aliam orationem scribere, quæ se prioris auctorem asserit, quæ una cum epistola illa Lutetiae apud Vidoveum edita est. Sed Erasmus homo vaferimus per emissarios suos omnia exemplaria magnis sumptibus conquisita flammis aboleri curavit. unum exemplar Iosephus reliquit Aginni [Agen]; neque ullum præter illud nancisci aut videre potuit: tanta fuit emissariorum Erasmi diligentia. [Postea prodiit Tolosæ a. 1620. cum aliis Iul. Cæs. Scaligeri opusculis.] Quum autem postea in alia epistola eum per contumeliam militem vocaret, et hoc solo vellet aliis persuadere tantum eruditionis illi non fuisse, ut eiusmodi orationes meditari posset, ob eam causam Iulius ad tertiam orationem commentandam animum appulit, cuius editionem mors Erasmi interpellavit et cum reliquis operibus eius in direptione supellectilis primo bello civili periit. nihil vero Erasmus tam serio affectavit quam ex militia eius eum litterarum imperitum probare, quum tamen aliter se sentire apud amicos dissimulare non potuerit; quod quadam ad Conradum Goclenium epistola [Edit. L. B. 1706. coll. 1421. sqq. num. mcc.] testatur: 'Iulii' inquit 'Scaligeri libellum tam scio illius esse, quam scio me vivere: id tamen dissimulandum est, ne magis insaniat prodito furo'. Vides credidisse et dissimulasse. De hac tertia oratione monitus ab emissariis ita scribit ad Damianum a Goes anno mxxv. [In Epp. ed. L. B. 1706. hæc epistula deest.] 'Aiunt Doletum quendam in me scribere. Minitatur nescio quid et Iulius Scaliger'. Itaque Erasmus qui de eius militia ab iis edoctus fuerat qui eum in Italia viderant, nunquam ab iis audivit aut didicit ipsum Burdonem vocatum fuisse.

29 *non potuit esse doctus vel lat. disc.*] Ut quam lepidum sit hoc argumentum, apertius fiat, referre lectores, ne dicam ad ipsos Cæsaris commentarios, ad non nulla veterum de eis iudicia licebit, ut Ciceronis in Brut. 72, 252 sq. 75, 261. sq., quæ recepit Suetonius in Iul. c. 55. sq., ad Quintiliani X. 1, 114., Plutarchi in Cæs. 3. 4., aliorum. Unum Quintiliani ut brevissimum adponam: „C. vero Cæsar si foro tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixisse quo bellavit appareat; exornat tamen hæc omnia mira sermonis, cuius proprie studiosus fuit, elegantia.“

30 *Suetonius scr.*] Ne quis putet Nicolaum confundere Iulii Cæsaris vitam, quæ inter Suetonii vitas Cæsarium prima est, cum Cæsaris qui ferrentur commentariis, ipse in stili similitudinem, quam utrumque opus proderet, innisus est. et sane uterque scriptor 'non habet ubique bonam latinisationem, sed in multis passibus suum latinum sic crispum est, ut aliquis non potest bene intelligere. itaque ergo debemus credere quod Suetonius non satis studuerat in Alexandri partibus et in Parvulo; enimvero Cæsar Iulius omnino non potuit latinum discere', quidquid ille gentilis Atticus ap. Cic. l. c. de Cæsare iudicet, illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime, nec id solum domestica consuetudine, sed multis litteris, et iis quidem reconditis et exquisitis, summoque studio et eloquentia esse consecutum.

31 *magis . . . consimiliorem*] quasi Germanice diceret *einen mehr ähnlicheren*. tam similem.

33 *antiq. dicter.*] cf. ad 56³¹.

34 *risit*] 'Und er lachte (ut recentiorum magistrum sæpe dicere memini) nicht über den Witz, sondern über den, der den Witz gemacht hatte'.

Pag. 64.

35 *questionem m.*] quam mihi ex illo rapiario enucleaveram. 63²⁸.

38 *tam multum ut etc.*] non tam insignis, præcellens est quam fertur, *es ist nicht so viel* (sæpius *es ist nicht so weit her*) *mit ihm, als sie von ihm sagen* (als sie Wesens von ihm machen).

Pag. 65.

2 *speculativis*] non formalibus tantum.

3 *theologus*] Ut vel in ipsis librorum suorum inscriptionibus sese nominare solebat Erasmus.

simplex] ut qui adhuc in trivio, in formalibus disciplinis hæret, nondum complevit pro realibus. Nondum prodierant Annotationes in novum testamentum. Cf. Hutt. Opp. I. p. 103.

6 *comedere nucem*] Supra ab ipso enucleata quæstio, quam deinde solvendam noluit Erasmo proponere, Nicolaum movere videtur, ut per hanc comparisonem Erasmus ad quæstiones speculativas enucleandas inhabilem esse significet.

8 *sec. . . intell.*] ut Germanice *nach meinem schwachen (einfältigen, dummen) Verstand*, quantum ego indoctus iudicare possum.

9 *vultis acc. etc.*] Si hæc non solum repetunt quæ supra p. 35²² leguntur, „pro tempore ascendetis etiam . . . ad gradus in sacra theologia“, docent Ortvinum a. 1515. doctorem theologiæ factum non esse.

11 *dico pro me*] mihimet ipse dicam, non scribendo exponam, ut tamen faciam.

13 *Erasm. v. al. poeta*] Satis notum est, tum temporis aut nihil, aut, quod raro accidit, totidem quot nihilo comparari possit, honorarii vel celebratissimos scriptores accepisse: infra p. 227³⁰ quasi mirabile quid narratur „quod unus impressor voluit Ortvinum dare xx florenos quod mitteret imprimere „Prenotamenta“. Sed alio exemplo utamur: cum Erasmus Adagia sua Aldo typis exscribenda dare vellet, Frobenus ea sibi pecunia redimere voluit, quam pecuniam Erasmus in id impendendam esse respondit, ut liber tanto elegantior nitidiorque prodiret. Itaque non nimium dicit noster medicinarum practicator, se, si fortuna ipsi bene, male multis aliis vellet, intra septem dies plus pecuniæ sibi facere posse, quam illi Federfuchseri per totum annum.

16 *unus fenix*] Phœnicem eiusque vitæ longitudinem in aliis quoque scriptis suis in comparisonem adducere Huttenus amabat.

‘sancti’ nominativum pluralem et ‘dei’ genetivum singularem esse, eis utile erit adnotasse, qui in Arndtiano illo ‘*soweit die deutsche Zunge klingt, und Gott im Himmel Lieder singt*, dativum *Gott* pro nominativo habent.

EPISTOLA 43. (APP. 2.) GALLVS LINITEXTORIS ORTVINO.

19 Ut superiorem, ita quoque hanc *Leinweberi* epistolam Huttenum scripsisse auguror. — Gundelfinga oppidum ad Brentiam non longe supra Lauingam ad Danubium, in qua Albertus M. natus est, in hodiernæ Baviaræ circulo Suevico situm est.

20 *Cantor . . . socios*] i. e. inter bonos socios, non ex officio sibi iniuncto, cantor.

23 *plurifariam d.*] *vielfältig geliebt*; alias in his epistolis non legitur.

ad Eberburck] Hanc Francisci de Sickingen arcem supra Navam, in qua hæc epistola scripta fingitur, re vera Huttenum visitasse, cum autumno a. 1515. relicta patria arce Steckelberga iterum Italiam peteret, quod iter quale inde a Wormatia fuerit, ipse sequenti anno, ut facete theologistas irrideret, iocu-

Pag. 65.

Pag. 64. v. 35 . . . Pag. 66. v. 5.

- lariter quidem ac lascive, sed non fabulose descripsit in Wilhelmi Lampi epistola, II. 12.), quamvis aperto testimonio destitutus, tamen affirmare aessim. Etiam in adiecta Curionica epistola (66²⁵) Franciscus de Sickingen, qui tum contra Wormatienses bellabat (*Wormser Fehde* cf. ad 66²⁴), memoratur, eaque pariter atque ceteræ, non ex alio libro sumpta, sed ad hanc totam Coloniensium theologistarum apotheosin confecta est.
- 25 *solaciosam*] consolatoriam. 'littera' singul. pro 'epistolæ sive litteræ' etiam in superioribus epp. ut in aliis scriptis eius temporis frequentissimum.
- consolastis*] Consolare, active, neque apud Latinos auctores inauditum est.
- 26 *habeo . . . sempit.*] quasi deo pro beneficiis sibi datis gratias ageret. Vult autem simpliciter 'gratias ago humanissime', 'tibi devinctus sum'.
- 28 *sine lab. . . servi*] In Hartliebi quodlibeto De fide meretricum (c. a. 1500. scripto) cap. De vocabulis vernacula lingua fantastice exponendis inter alias rusticas facetias est „Sine labore, ein Pfaffenknecht“. (ed. Zarncke p. 76.)
- 29 *vel sim spurius*] cf. ad 64¹³.
- 30 *ex tam simpl. mente*] nisi fallor, scriptor Italicum *semplicemente* adhibuit, quasi hoc Latine esset 'ex simplici mente'; Germanice *daß Ihr so einfältig fragt*. Cf. 67³¹ „o dio“.
- 32 *si . . . bonum*] Has stribligines sic interpretor: neque mihi conduceret, salutare esset, si quemcunque laborem infirmitas sive ægrotudo sequeretur: nam licet tu me non nisi segne otium terere dicas, tamen interdum, ut nuper Heidelbergæ, ego quoque laboriosus sum.
- 35 *cum collo*] gula, *mit der Kehle*, vinum ingurgitando. Nihili faciebant boni socii quod legitur Ecclesiastici xxxi. 35. sqq.
- 36 *traciss. . . abinde*] Obscurus obscure loquitur; puto voluisse, *daß es kein Wunder gewesen wäre, wenn ich meinen Hals (von der schweren Arbeit) weggezogen, ihm die Arbeit nicht länger zugemutet hätte.*
- et vos . . . laborem*] Eleganter. Und das haltet Ihr nicht für Arbeit?
- Pag. 66.
- 1 'disponere, bestellen oder ordnen, zurichten'. Gemma g. hoc est Gall. *disposer*, Ital. *disporre*, sed h. l. est quod nos dicimus *verschaffen*, *dazu verhelfen*. Dieffenb. Glossar. hæc conguessit: *schicken, sich in einen handel oder sach, schicken, begagen, beiaghen, beghaden, bereyten, bestellen, ordenen, ordenyren, ordinieren; ußrichten vel gefallen. vor virsaißen, versatinghen.*
- in quo stet*] qui habent, contineat, Germanice *worin etwas steht*.
- 2 *resumere*] cf. ad 10³³.
- fuist. . . amab.*] *da Ihr mir immer sehr lieb wart*, te semper suspexerim.
- 4 *me servare ut non non mitt.*] me continere, quin mitterem, *mich enthalten, Euch zu schicken.*
- 5 *Epistolare mag. lips.*] Librum fingi puto, nam adiecta epistola, quæ ex ipso sumpta dicitur, etiam de rebus anno 1515. gestis verba facit (cf. ad superior. v. 23. adn.), neque huius 'Epistolaris (*Briefsammlung, Briefe*) magistrorum Lipsensium' alibi mentionem fieri memini. plus dico, si talis collectio unquam edita fuisset, non solum non potuisset in his Obscurorum epistolis non sæpius memorari, sed hæ ipsæ, ut novi scriptionis generis laudem non mererentur, ita nec tantam tot hominum admirationem sibi contraxissent. Itaque libellum non dictaverunt (*haben gedichtet*) Lipsenses magistri, sed idem qui Eberburgensem epistolam texuit Linitextor, texuit etiam inscriptionem 'Ep. mag. Lips.' et

Pag. 66.

- sequentem Lipsiacam epistolam. Huttenum quondam (a. 1507. et 1508.?) Lipsiensis academiae civem fuisse (cf. Hutt. Opp. I. n. III. p. 8.) constat, unde quae de Lipsiensium magistrorum moribus Saxoniceque rebus sequens epistola habet, facile tum reminisci tum 'dictare' potuit. Cf. ad 66¹² et ad 64²³.
- 6 *dispositissimi*] Nisi didicissem baccalaureos formatos etiam 'dispositos' dictos fuisse quia ad superiores gradus adipiscendos sese aptos esse probaverant (cf. Ind. biogr. p. 302. art. Baccalaureus), illud vocabulum interpretarer 'qui disputandi scholasticam artem, ut magistrum decet, callent'. Sed ad quem gradum, obicies, magister ascendere potuit? Artium magister, respondeo, potuit ascendere in gradum sacrae theologiae doctoris. cf. ad 65⁹.
- 8 *permitto a me*] *von mir lasse*, e manibus emitto, e proprio usu amoveo.
- in principio*] Sequitur autem tota epistola. Sed hoc 'in principio', idem significat atque 'incipit' p. 28².

EPISTOLA 44. (APP. 3.) MAG. CVRIO MATTHIAE FALCKENBERGENSI.

- 9 Curio = Hofmann, ut Centurio pro Hauptmann legitur ap. Förstemann. Alb. Viteb. p. 31.
- 10 *bursa Henrici*] De qua Wimpina in descr. originis univ. studii Lipsiensis:
„Opposito [*collegio principis*] bursa est, Hinrici nomine dicunt,
Nobilium locus, et [s. at : utrumq. delend.] multis habitanda magistris.
Adstunt tergo Misnensis culmina bursae“.
- Domum in platea equestri (*Ritterstraße* n°. 37.) sitam per annos 1670. usque ad 1704. familiae Henrici fuisse documenta in archio publico Lipsiensi hodieque extantia docent, verique simillimum est eandem domum ineunte saec. xvi. bursam Henrici fuisse. Cf. Ind. biogr. p. 326. art. Bursae Lipsienses.
12. sq. *Falckenbergensi*] Idem infra II. 55. inter Antireuchlinistas Moguntinenses ita describitur, ut appareat, hanc ad eum fictam epistolam non ex libello Lipsiae olim scripto editoque sumptam esse. Cf. adn. ad sup. v. 5. et Ind. biogr. p. 369. art. Falckenberg.
- 14 *ante L. ann. et adhuc*] ipsa epistola docet societatis indivisibilitatem iam (per) longum tempus sublatam esse, 'non adhuc' durare. ita neque numerus quinquaginta annorum pro accurato sumendus est.
- 15 *f. simul ap. inv.*] conviximus, conversati sumus alter cum altero. Germ. *zusammen* aut *beieinander*, sed non coniunctim *zusammen* (sive *zugleich*) *beieinander gewesen sind*. cf. sq. v. 33.
- 18 *atque sitis*] post acc. c. inf., quem Germanice per *daß* damus; pergunt itaque *und daß* *Ihr seiet*.
- in bona possibilitate*] Possibilitas h. l. non eum sensum habet, quem exponit Ducang. h. v., sed ambiguum pariter ac Latinum 'posse' et Germ. 'können'. cf. infra 67³⁰. sqq.
- adhuc iuvenis*] in iuventute.
- 20 *robuste iur.*] *eine so kräftige, starke Betheuerung gemacht habe*. sed statim cum deo etiam sanctam Mariam invocat.
- 23 *partibus*] regionibus, provinciis. Ut 'patria' saepe non solum *Heimat*, *Heimatland* vel *Heimatsort* (quam signif. ubique habet in his epp., nisi quod 201. v. 100. 'patriam Argentinam' legimus), sed etiam generaliter territorium alicuius nationis, *ein Land*, *ein Reich* (ut saepe ap. geograph. Ravennatem) significat, ita quoque 'partes' alicuius terre pro ipsa terra est, ut h. l. partes

Pag. 66.

Pag. 66. vv. 6 . . . 38.

Saxoniae = Saxonia, p. 253¹⁴ 'omnes partes Almaniae' = tota Germania. Cf. Latinum 'fines alicuius civitatis sive populi'.

- 24 *equit. in equo*] Etiam Latine quidem transfertur verbum, ut nostrum *reiten*, sed non tam late quam hoc, quo utimur fere pro 'insidere cuicumque animali sive rei'.

Wormacienses . . . nobilista] Aperte hoc ad Sickingianum contra WORMATIAM a. 1515. coeptum bellum referendum est, quod (*Wormser-Fehde*) coeperat exeunte m. Martio a. 1515., annoque demum 1518. in conventu Augustano compositum est.

- 25 *quia . . . ap. aliam*] Ita Berlichingius (*Lebensbeschr. Gözens von Berlich. Nürnberg. 1731. 8°. p. 154.*) ad a. 1515. „ . . da Franciscus von Sickingen . . . der Stadt Worms Feind war, da führten ich und Hans Thoma von Rosenberg, und andere mehr gute Gesellen ihm Franzen unserm Schwager und Freund um die 70 oder 80 Pferd gen Worms in sein Lager, und brachten sie uf unsern eigenen Kosten dahin“ etc.

- 28 *in — taxari*] reprehendi.

plus q. 20 litteras] O quam sedulus alacerque epistolarum scriptor, qui non multum afuit, quin singulis bienniis singulas litteras perfecit.

- 35 *error*] Alibi hoc nomen in vulgari 'transeat cum ceteris' me audire aut legere non memini. sed h. l. non superfluum sed deceptam Curionis spem, fore ut ab antiquo amico epistolam acciperet, significare videtur.

dom. nob.] Hodie quidem non dicimus *Herr Adlicher* sive *Herr Edelman*, sed tamen *Herr Baron*, *Herr Freiherr*, *Herr Graf*.

- 36 *princeps . . . nupcias*] De nuptiis principalibus 'nuper' habitis dicitur: binæ eius modi intra viginti fere annos, cum Curio scriberet, celebratæ fuerunt: priores in ipsa urbe Lipsia mense decembri a. 1496. Georgii ducis (de Lips. univ. meritissimi) cum Polonorum regis Casimiri filia Barbara (cf. G. Fabricii Saxonia illustr. Lips. 1606. fol. p. 842. sq. Peiferi Lipsia. 1700. 8°. p. 253. *I. I. Vogel Leipzigerisches Geschichtsbuch. 1714. fol. p. 68.*); alteræ d. 6. Iulii a. 1512. Saxoniae ducis Henrici cum Catharina Mecklenburgica, Fribergæ non Lipsiæ, sed presentibus Lipsiensibus legatis celebratæ, et aperte 67¹⁸ refertur, non Lipsiæ celebratas esse nuptias. Ad hanc itaque, non ad illam celebrationem Curio se cum rectore missum esse Falckenbergensi refert. De his sollemnibus *Vogel l. c. p. 83.*: „*Dienstags nach Visit. Mar., war der 6. Iulii, hat . . . Herr Heinrich, Hertzog zu Sachsen etc. mit dem . . . Fräulein, Fr. Catharinen, gebohrnen Hertzogin zu Meckelburg etc. zu Freyberg auf dem Schloß, ehelich Beylager gehalten; da eine herrliche Ausrichtung geschehen, und 14 Fürstliche Personen gegenwärtig gewesen . . . Graffen . . . neben etlichen Freyherrn, vielen Rittersn und Adels-Personen; Und ist der Rath allhier zu Leipzig, neben etlichen von Städten auch eingeladen worden, welcher auch hochvermeldeter Hochfürstl. Gnaden durch die damahligen Herren Deputirten, ein ansehnliches Präsent überreichen lassen . . .*“.

- 37 *corisatione*] chorea, Tanz, Ball.

- 38 *rectore*] Rectores a. 1512. fuerunt a) per æstatem Conradus Tockler Noricus art. lib. M. med. D. et astronomus, b) per hiemem Sebastianus von der Heide Regiomontanus art. lib. M. iur. utr. B. Collegii principis collegiatus. Tocklerum itaque hæc epistola vult.

38. sq. *propinavimus . . . intra*] cf. ad 19²⁴ et Vogelii verba „*ein ansehn. Präsent*“ etc. Notum est eius modi dona plerumque constitisse in poculis argenteis

aureisve vel ligneis tantum, repletis sive nummis sive aromatibus, præcipue pipere.

Pag. 67.

1 *ibi*] Fribergæ, si recte paullo ante exposuimus.

5 *de meliori*] Hodie diceret *Blümchen, Auslese, première qualité, supérieurement fin.*

6 *m. fiat rotund. cap.*] vertigine corripiar. Germ. *daß es sich mir im Kopf herumdreht*, et paullo aliter, *daß mir alles rundum geht.*

9 *galrinum*] Alibi non legi. Ex hoc ipso loco constat esse ferculum ex gallis s. gallinis conditis constans, *Hahnen- s. Hühnerragout*, gallinum, ut dicebatur agninum, arietinum, bubulum, porcinum, vitulinum et quæ similia sunt. Neque insertio syllabæ *er* (*gallerinum*), neque contractio *lr* pro *ller* dubitationem movet.

10 *bonis rebus*] aromatis, condimentis, tuberibus, cæpis atque aliis secundum artem coquinariam adhibendis eduliis. Germanice etiam *mit guten Sachen. accepi*] sumpsi, *nahm, ergriff ich.*

12 *Illo sic habito*] Quibus ita peractis, Cum hæc perfecissem. *dixi ad*] Cf. ad 27⁵.

13 *vocate*] advoca, ut Germanice *rufen* et *herbeirufen*. *habeo sibi aliquid dic.*] *ich hab' ihm etwas zu sagen*, iubebo eum quippiam, mihi eo opus est.

14 *leva mihi etc.*] *hebe mir auf*, tolle, redde.

cultellum quod] cultrum qui. Nondum ad postremam mensam (*Dessert*) venerant, ut cultellis, qui itidem masc. gen. sunt, uterentur. Sed Germanice comptum erat, *heb' mir das Meßerchen auf, das mir unter den Tisch gefallen ist.*

15 *libenter nisi cadere*] consulto e manu emiseram, *ich habe (hatte) es gern (absichtlich) fallen lassen.*

16 *infra*] subter, sub.

accepit... infra vestem] *nahm... unter den Rock*, abscondidit veste.

distillare et distillatio, metaphorice, quasi stillatim sive guttatim res abscondere. cf. nostrum *stippitzen, wegstippitzen* (a *stippen*), furtim sibi sumere.

17 *nullus unquam*] nemo, quotienscumque ille aliquid ciborum absconderet.

o s. Doroth.] Cur supra p. 32¹¹ hæc sancta invocata sit, ibi me explicasse puto. Crotus, non dubito, legendas legerat, quod de Hutteno, quem huius ep. auctorem esse suspicor, non dixerim. Tantum in his duabus epistolis (I. 21. et 44.) sancta Dorothea invocatur; itaque posteriorem invocationem nil nisi prioris imitationem, non ex legenda explicandam esse puto. nam quæ de rosis et malis Theophilo a Dorothea de paradiso per angelum missis hæc habet, parum cum hac Curionis narratione comparari possunt, neque, ut iterum dicam, Hutteno nota fuisse crediderim.

si tunc affuissetis] Multiplicat verba: si in illo reditu ad Lipsiam nobiscum fuisset, *wenn Ihr damals bei uns gewesen wäret auf der Reise, als wir wieder gen Leipzig zogen von Freiberg.* cf. ad 66³⁶.

18 *incunditer etc.*] laete, laute, *pläsierliches, vergnügliches Leben wollten wir da gehabt haben.* Quasi bonus Curio nec sine 'suo indivisibili socio' cum suo magnifico socio satis heluatus esset. sed amicaliùs est id quod scripsit quam si accuratius dixisset, quam laute nobiscum vivere potuisses.

19 *reliquiis*] Hoc derisorie pro 'reliquis, quæ superfuerant' positum esse videtur.

21 *filtrum*] Ducange „Feltrum, filtrum, filtrus, pheltrum, philtrum, seu feltra,

Pag. 67.

sunt lanæ coctæ ... Hinc Germani *Filz* .." (immo, *filtr.* a Germ.) — Diez WB. „*Feltro* *it.*, *sp.* *fieltro*, *pr. fr.* *feutre*, *mlat.* *filtrum*, *feltrum*, *mgriech.* *ἀφέλτρον* *dichtes gewebe von haaren*; *vb. it.* *feltrare*, *sp.* *filtrar*, *fr.* *filtrer* *durchsehen*; *vom ahd.* *filz*, *ags.* *felt*, *mit angefügtem r*, *was hinter t nicht selten vorkommt* ..". Cf. Grimm WB. *Filz*, ubi significatio *Sieb*, *Seihe* (von *Filz*) addi potest, quæ causa fuisse videtur ut h. l. *filtrum* et *saccus* coniungerentur; *Sieb und Sack* alliterationem faciunt. Ceterum hoc 'per *filtrum* et per *saccum*' est = quomodocunque per occasionem fieri potest.

23 *in bona fide*] per fidem meam, *in guter Treu*, *wahrhaftig*.

carere C aureis] supra 'carere pro x albis' 60¹².

25 *piras, pomos*] *pira*, *poma*. Germanice *die Birne*, *der Apfel*.

botros] *uvæ*. Biblice et ap. poetas Christianos. Moguntinensis domicelli Falkenbergensis hortus procul dubio non admittebat querimoniam Michæ VII. 1. „non est botrus ad comedendum“.

estis in hosp.] *cenæ* in Corona, ubi „semper in mensa sedet ante et nunquam retro“. cf. infra p. 273.

26 *n. hab. propr. m.*] non *cenæ domi*, *Ihr führt nicht eigenen Tisch*.

27 *carnirum*] Hoc vocabulum ferri (*irum* ex *arium* fieri) non potest, nisi sumamus *i* pro *ie* positam esse, ut *carnierum* ex Italico *carniere* (*Jagdtasche*) factum sit, quod ex Latino *carnario* deductum est. *Carnarium*, locus, ubi carnes reponuntur (Catholic., *Gemma g.*), vel (ut *Breviloq. voc. addit*) ubi ossa mortuorum reponuntur [unde locus, ubi carnes humanæ reponuntur Ital. *carriajo*, Hisp. *carnero*, Gall. *charnier*]. *Carnirum* h. l. priorem quidem sensum (ut item Hisp. *carnero*) habet, sed ex tota narratione videmus, non soli, sed mobili *carnium* non humanarum aliorumque ciborum receptaculo usum esse Matthiam, fuisse illud *marsupium*, *sacculum*, ut Ital. *carniere*, Paullini Philos. *Feierabend*. Ff. 1700. p. 774. „... *die Buben*, *so mit dem Carnier zur Schule laufen* ..". Grimm WB. *Carnier*, *Karnier*, *m. pera*, *sacculus*, *theca*, *ledertasche*, *hirtentasche*. *Henisch* 589. *Stieler* 932 *hat karnir*, *kärnir*, *schulkarnir*, *speisecarnir*, *Schmeller* 2, 330 *karnier*, *it. carnieri*, *s. auch brotkarnier* ..".

simellas] *Semmel*. cf. ad 3²³.

28 *vidit*] videat, animadvertat.

29 *usus f. a. etc.*] ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν. Arist. metaph. I. 1.

31 *non v. . . oculo*] *strabam*.

32 *in nocte*] *noctu*. Sequentes per se nimium planæ obscenitates imitantur Conradi de Zuicavia Swincozitates I. 9. 13. 21.

34 *O dio*] Italice, ut 65³⁰.

36 *possum*] ut ap. Martial. III. 32. et mult. all. locc. cf. 66¹⁵.

scivi] *verstanden habe*, *gekonnt habe*. Ut regius poeta: *du der niemals noch gekonnt es*.

37 *extra domum*] Scilicet ne in domo sua concubinam habere videretur, quod canones vetant. cf. e. gr. tit. X. de cohabitatione clericor. 3, 2.

Pag. 68.

2 *mane et sero*] i. e. meridie et vesperi.

3 *grutz*] *Grütze*. med. Lat. *grutum*. Hoc semper fuerit *Kleienmehlbrei*.

4 continue dicitur hoc iusculum, *Suppe*, quia addita aqua pro lubitu augeri sive, ut hodie dicitur, prolongari potest.

muß] *Gemüse*, legumina? immo, puto pultem e prunis, malis pirisve concoctam.

Pag. 68.

5 *gebrottes*] 'Braten!' hodieque vulgaris apud Lipsienses interiectio est, significans 'non præbetur'.

6 *Keße*] Caseum 'numquam' vocari miror. illo tempore rarior is Lipsiæ fuisse videtur.

7 *conventum*] Cf. art. Cerevisia. *Covent* (*Kofent*) hodieque superstes nomen. *ecce videte*] Amat Curio tautologias. *da schet*.

9 *habitationibus*] conclavibus, *Stuben*.

extraordinarie] *außer der Zeit*, præter cenam meridianam et vespertinam. Ientacula ex puteis sumebantur.

13 Hunc versum Gartnerus ap. Grimm WB. art. *Bursch* ita dat:

*geh nicht zu armer bursch zu gast,
so du ein speis nicht bei dir hast.*

et Husemannus (*Lang u. Schletter Monatsschr. Lpz. 1853. p. 263.*):

*Unse burße heft düsse sede,
de wat eten wil, de bringe wat mede,
so mach he eten desten bat:
bringet he dan genog,
so mach he eten sin genog.*

14 *prandia* (*Morgenbrot, Voreßen, zweites Frühstück*) sumebant suppositi, scholares in bursa habitantes, si pecunia sua quid comparaverant sibi. Illud esurire discere etiam tum iubebantur litteris sese daturi.

16 *blauio etc.*] Diez WB. „*Biavo it. . . , altsp. blavo, pr. blau (fem. blava), fr. bleu (wie peu aus pau), daher it. blu cœruleus; . . . rom adh. blão, blaw . . .*“ Cf. etiam Ducange „*Blavus, blaveus, blavius, bloius*“.

17 *apis . . . undis*] Est in proverbio, et una ex valedictionibus Caroli, quas carpit Bebelius fol. xxii^a. Comm. epist. confic. Phorce. 1510. 4°. *adhuc semel*] iterum. Paulo ante cum amasia valere iusserat.

19 *totum librum plenum*] Puto *ein ganzes* (non *das ganze*) *Buch voll*, ut hic quoque locus argumento sit, illud Epistolare magistror. Lips. (66⁵) ficti libri fictam inscriptionem esse.

20 *debile ingenium*] indoctum iudicium.

alias . . . scribere] *sonst kann ich Euch nun nichts mehr schreiben*. alia quæ tibi scribam, iam non habeo.

22 *vel . . . me*] Pareatur etiam Gallo quod vel robustius quam Curio (66¹⁹) iuravit. *Istud oder der T. soll mich holen* etiam nunc in rudium ore est.

Sexta feria est dies Veneris, qui semper est ieiunii dies. cf. 226²². Feria = *Wochentag*, hebdomas autem a die dominica incipit. Consulto quidem ita inaccurate dies indicatur, ut consulto vitiose 'infra pasche et penthecoste' scriptum est; sed ante pentecosten anni 1515. (d. 27. Mai.) hanc epistolam scriptam esse, veram indicationem esse puto. Si pro 'feria' poneretur 'dominica', haberemus d. 20. Maii, quæ illo anno fuit 'Exaudi'.

EPISTOLA 45. (APP. 4.) ARNOLDVS DE THVNGARIS ORTVINO.

25 *Arnoldus de Th.*] cf. Ind. biogr. p. 490. art. Tungris.

26 *in s. pag.*] id est Theologiæ, non 'in bibliis'. cf. Ind. biogr. art. Baccalaureus.

28 *Magistro*] non Magistro nostro. cf. ibid. p. 381. art. Gratus, et infra 69²⁵.

30 *dictarium*] Germ. *Es kommt kein Unglück allein*.

poetarum] i. e. sæcularium.

34 *libellum etc.*] Articuli sive propositiones. cf. Ind. serr. n. xi. supra p. 76. sq.

Pag. 68.

Pag. 68. v. 5 . . . Pag. 69. v. 17.

34 *defenscrium*] Reuchlini Speculum oculare. cf. Ind. serr. n. VIII. supra p. 76. sq. Pag. 69.

1. sqq. *permittimus etc.*] Omnes Pepericorni libellos Latine editos (cf. Ind. serr. n. II. III. V. VI. VII.) non ipse, sed (præter n. VII. a Kantero Frisio translatus) Ortvinus Latinos fecit, sed neque in Germanice tantum editis (cf. Ind. serr. n. VIII. XII. XVII.) magistrorum nostrorum adiumentum ei defuit.

4 *ut tunc ver. e.*] *wie es dann* (pro *hodie* *denn*) *wahr ist*, quod sane negare non possumus, et quod v. 10. sq. aperte dicitur.

in conf. dixi] Hoc sub sigillo confessionis tibi dictum esto. cf. ad 49²⁷.

6 *Defensorium*] cf. Ind. serr. n. XXI. supra p. 88. sq. Ex hoc quoque loco cognoscimus has Appendicis epistolas post editam Pepericorni Defensionem contra famosas compositas esse; unde Pepericornus non solum non in Germanica *Beschrymung* sed neque in Latina Defensione (quæ magnam partem non Pepericorni, sed Gratii est) ad has appendicis epistolas respicere potuit. Ceterum nomen 'Defensorium', quamvis Coloniensium libello 'Defensio' inscriptum fuerit, ad exemplum sic inceptorum libellorum, qui varios de processu q. v. tractatus continent, factum est. cf. e. gr. Hain. n. 15601. 9393, et imprimis *Stintzing Gesch. der popul. Lit.* p. 279. sqq.

8 *theutonisavit*] i. e. Germanice edidit, non Germanicum Latine vertit. Adparet autem non longe post Germanicam *Beschrymung* prodiisse Pepericorno-Gratianam Defensionem. Ad hanc solam respiciunt epistolæ novæ sive quæ sunt voluminis II. 1...62.

10 *me . . . certum*] me inscio, clam me.

interrogasset] consultavisset.

12 *uno . . . fuisse*] semel (contra Reuchlinum) scripsisse sufficere.

13 *nihil acq.*] non vincemus, causam nostram non promovebimus.

14 *quod hab. diabol.*] Germanice *daß es den T. hat*, miro cum successu.

15 *corrector*] Quamvis Gratius etiam tum, cum Arnoldus hæc scribere fingeretur, correctorem in Quentelliana officina ageret, tamen Pepericornianam Defensionem non solum ab operarum erroribus purgavit, sed ipse Latinam, si Latina ea est, fecerat: Arnoldus autem suspicari tantum fingitur, fore ut istud Defensorium ederetur.

16 *lardare*, obscene. Ducange „Lardare 1) lardo suffigere, Gall. *larder* [ital. *lardare*, Hisp. *lardar*, *lardear*] Io. de Ian. Lardare, lardo impinguare, vel guttatim lardo assare, vel lardatum facere [Germ. *speicken*]. 2) metaphor. pro configere, Gall. *larder*. Litt. remis. Mf. a. 1361.“ ‘Lardare, lardere, *speicken*, *specken*’. Diefenb. Gloss. h. v.

17 *c. hon. dico*] Non quasi turpe quid, magistro indignum, tibi opprobare velim. Mireris non repeti Horatianum ‘Ne sit ancillæ tibi amor pudori’. Ceterum Arnoldum videmus non abhorre a sententia eius Hagenoensis fratris, de quo Wimphelingus (De concordia curatorum. s. l. et a. 4°. p. bij^b) refert: „Et quidam doctissimus Theologus magister Martinus contemptibilis et fere infamis fieri posset. Dixit enim frater ille [in Hagenoia prædicans] meretriculam, quæ cum professo, immo cum centum monachis carnis habet commertia, longe minus peccare, quam si uni soli layco uxorem habenti commisceatur. dixit: nondum constare, si luxuria mortale sit peccatum, et nos nescire deusne an dyabolus decem præcepta nobis dederit“ et q. s.

Quentels] Germ. genet. pro Latino iam in vulgarem usum venit, ut in libellis academicis etiam sæc. XVIII. duravit.

Pag. 69.

18 *ded. sibi veniam*] dimisit eam, eiecit domo.

19 *in propria domo*] seorsum habitat.

fac. ant. tun. novas] acū victum quæritat, *ist. Flickschneiderin* geworden.

20 *propt. . . alternatim*] per veterem nostrum mutuū amorem.

21 *lib. . . supp.*] iam diu eam cupivi.

timebam . . . virgo] Scilicet cum deflorata rem habere non veretur. cf. 249²¹.

talis 'ipse est adhuc virgo' 20³³, et 'purus virgo' 226⁶.

fecistis] facere etiam apud Latinos scriptores, ut apud nos *es thun*.

ad unam dicam] *auf ein Kerbholz, eine Rechnung*, communibus expensis. „Dica (Ducang.) 1) Charta, a dicendo. Ita Papias. Io. de Ian.: Dica, tabula, vel cautio, vel charta proprie, ubi continetur summa debiti, et nomina debitorum, et ponitur pro qualibet parte chartæ: et dicitur a dico, cis. . . Glossar. Lat. It. Mf. Dica, la carta del debito. 2) Non tam pro charta . . . quam pro taleola, Gall. taille, Germ. *Kerbholz*, in qua rerum numerus annotatur . . . vid. Diche . . . Dica *eine Kerffe* [*Kerbe*]. Procul dubio ab obsol. voce *dichen, deichen*, fodere, scindere. vid. Diccus & Dicella [*Deich*] . . . 3) . . . tallia, exactio, præstatio . . . 4) . . . iudicium, actio [*δίῃ*] etc.“

mutuis] communibus.

27 *scio*] Iam sciscitandō sibi persuaserat ante quam condiciones Ortvinō proponeret.

29 *renes purgare*] cf. ad 14⁸.

30 *fuiss. . . transic.*] alvo cita laborarem. 'Debilis transitionis' vocabatur a grammaticis verbum transitivum, „quod requirit post se obliquum aliud ab activo, ut misereor pauperis. . .“

met iviss.] ipse venissem.

31 *bursa M.*] cuius regens primarius est noster doctor in sacra pagina. cf. Ind. biogr. p. 322. v. Bursæ Colonienses.

EPISTOLA 46. (APP. 5.) IOANNES CURRIFICIS ORTVINO.

34 „Ioannes Currificis Landsbergensis Bavarus, Lips. Mag. Med. Dr. collegii maioris collega. Claret adhuc [a. 1515.]“ Mader. Centur. n. 58. Idem 'Ioa. Currifex, alias Wagner, Landsbergensis' collegii princ. maioris collegiatus ad a. 1490...1509. memoratur in act. univ. Lips. ap. Zarneck. in *Abhh. der sächs. Gesellsch. d. W.* vol. II. Lips. 1857. p. 751. n. 65. Hunc ipsum deridere voluisse huius ep. auctorem minime equidem opinor, opinor autem memoriam sibi noti viri effecisse, ut eius nomen epistolæ, quæ Heidelbergæ scripta fingitur, præposuerit; quod ne nimium manifestum esset, ex Landsbergensi fecit Ambachensem: oppidum aut vicus *Ambach* (quamvis hoc nomen aliquis vici esse potius quam multa alia, e. gr. *Dummerwitz*, expectes) in tota Germania, quod sciam, neque extat, neque extitit. *Hambach*, vicus cum arce in Spirensi diocesi, satis notum est nomen, quod, ut *Hainbach* in aliis quoque Germaniæ partibus occurrit. — Alius Ioannes Currificis Herbornensis, baccalarius theologiæ formatus, a. 1486. Basileæ collegio Brandiano in XII annos primus præfectus est' sec. Vischeri *Gesch. der Univ. Basel* p. 84. Et in album univ. Viteb. sec. Förstem. p. 11. 26. inscripti sunt: a. 1503. 'Frater Caspar Currificis de erffordia lector ordinis minorum', et a. 1508. 'Fr. gaspar currificis ord. S. Augustini Monacen.'

Pag. 70.

1 *doctores et magistri*] Quibus discipuli, anno 1514. Heidelbergæ inscripti Philippus

Pag. 70.

Pag. 69. v. 18 . . . Pag. 70. v. 20.

* Melanchthon et Erhardus Schnepff multo celebriores facti sunt. Rectoratum Heidelbergensem gesserunt a. 1514. Ioannes Maler et Erhardus Diel, a. 1515. Ioannes König et Leonardus Dieterus, a. 1516. idem et Sebastianus Löschenbrant. cf. Schwab syllab. rector. Heidelb. p. 88. sqq.

3 *complere ad gradum*] cf. infra ad 277¹⁰.

4 *pauper Henricus*] id est Henricus Septimellensis, alias Samariensis, qui a. 1191. s. 1192. carmen 'De diversitate fortunæ et philosophiæ consolatione composuit. cf. Ind. biogr. p. 389. art. Henricus pauper.

5 *scr. ad pellic. suum*] cf. Io. Piemont in cit. art. Henricus pauper, et „Adeo pauper fuisse traditur, ut cum papyrus deesset, versus suos in veteri et attrito pellitio describere cogeretur. vid. Mich. Neandri Ethice vet. et sap. ed. Lips. 1590. P. III. p. 259.“ Leyser l. c. p. 451. 'Pellicium, *ein beltz*, de pellibus factum'. Gemma g. — Diefenbach Glossar. „Pellicium . . vestis de pellibus facta . . *hd. kurs-e, -an, corssene, beltz, peltz, . . vel [Fell]* . .“

nutrivit se Pl.] victum quæsit Plautus. Gell. N. A. III. 3, 14. „Saturationem et Addictum et tertiam quandam . . . in pistrino eum scripsisse Varro et plerique alii memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni quam in operis artificum scænicorum pepererat, in mercatibus perdita inops Romam redisset, et ob quærendum victum ad circumagendas molas, quæ trusatiles adpellantur, operam pistori locasset.“

6 *evasit in d. a.*] factus est d. a.

7 *prosas*] Secundum Obscurorum leges grammaticas et historicas bene dictum.

9 *philos. I. phisicor.*] Arist. physic. auscult. I. 1. „ἔστι δ' ἡμῖν πρῶτον δῆλον καὶ σαφὴ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον. ὕστερον δ' ἐκ τούτων γίνεται γνῶριμα τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαὶ διαίρουσι τὰυτά. διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προῖέναι.“

10 *Porphir.*] Porphy. Isag. c. 2. § 35. διὸ μέχρι τῶν εἰδικωτάτων ἀπὸ τῶν γενικωτάτων κατιόντας παρεκελεύετο ὁ Πλάτων πᾶν εἶναι. Boeth. interp. c. 3. „ . . . quapropter usque ad specialissima a generalissimis descendentes iubebat Plato quiescere.“

12 *gentilis mag.*] Arist. de anima II. 4. „ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἅπαντα προσαγορεύειν δίκαιον. κ. τ. λ.“

13 *unus hic*] Nomen huius prædicatoris non exploravi.

15 *tenent . . . eo*] magni eum faciunt. Ioannem prænomen habuisse, ex infra narratis apparet.

16 *in superlativo*] Hodie magis in usu est *von der ersten Sorte*.

dico vobis] Germanica confirmatio, *sag' ich dir*, ut 'crede mihi', *das kannst du glauben*, et similia.

17 *intrans*] frequentant, *gehen in*.

lacerat bonos possos] *reißt gute Possen*, Witze. Cf. Glarean. in Hutt. opp. I. p. 127¹⁵.

18 *cancelli*, ut ambo, h. l. sacrum suggestum, *Kanzel*, significare apparet.

19 *ex libris Post.*] Arist. analyt. posterior. II. 1. „ . . . ζητούμεν δὲ τέτταρα· τὸ ὅτι, τὸ διότι, εἰ ἔστι, τί ἔστιν.“

quia est quid est] Corrige: quia est, quid est, : prima enim quaestio est τὸ ὅτι, quod vel quia (*das daß*); altera τὸ διότι, propter quod (*das warum*), tertia εἰ ἔστιν, si est (*das ob*), quarta τί ἔστιν, quid est (*das was*). omnes itaque quattuor quaestiones, sed immutato ordine enumerat Currifex.

20 *in theutonice*] *im Deutschen* sive *auf Deutsch*.

Pag. 70.

20 *predic. de virgin.*] Quod sequitur similem a Sanctio Pansa apud Cervantem dictam sententiam in memoriam revocat.

22 *bene veneritis*] *Ihr kommt mir schön an!* Quid? per vim? quas ego! Infra (p. 442²⁸) est salutandi formula, *willkommen*, salve!

23 *una . . alia*] altera . . altera, ut solent Obscuri.

25 *intra stimulare*] *einstecken*, inserere, condere.

26 *dedit novum annum, sive ut v. 31. pro novo anno*] Similiter Ioa. Niderus in Sermonib. de tempore et de sanctis novum annum sic gratulatur: „Opto ergo hodie pro bono anno novem aves novem generibus hominum cum suis virtuosus proprietatibus, quas per annum inspicere debent, quas aves cepi in rethibus autenticorum doctorum libris“, tum donat 1. filumenam i. lusciniam clero, 2. aquilam doctoribus et consiliariis, 3. cignum senibus, 4. yrundinem coniugatis, 5. turturem viduis, 6. apem virginibus, 7. gruem famulis et ancillis, 8. nocticoracem penitentibus, 9. regulum parvis. Cf. *Riederer Nachr. z. Kirchengesch.* IV. p. 39.

27 *tribus bursis*] Cf. Ind. biogr. p. 325. sq. art. Bursæ Heidelbergenses. *moderni et antiqui*] nominalistæ et realistæ. cf. 47¹⁵.

28 *Saturnum*] „Saturnus autem frigidus et siccus effective: facit natum suum melancolicum: tristem: et mente gravem: discoloratum: et fuscum: paucos pilos in barba habentem: miserum: male vestitum: avarum: durum: cogitationibus plenum: statura aliquantulum incurvatum: ambulando oculos et eos quidem parvos extrinsecus eminentes in terram submittentem, corpore macrum: Siccum: ingenio rudem, tum circa artes viles et graves (cuius modi sunt terram fodere: ripam ducere: lapides sculperre: domos construere. nimirum siquidem in agricultura ac puleris edifiis delectatur) callidum et astutum, non audacem in factis: sed pusillanimum: utilia consulentem: per varias terras peregrinantem: sed venenosus est et proditor: obnoxius: mendax: falsus: fur: secretus: et sermone rarus . . .“ Chyromancia doctoris Andree Henrici. (Francof. ad Od. per Iohannē hanauiū 1514. 4°.) p. Gij^a.

29 s. *Thomam*] Cf. Ind. biogr. p. 383. sq. art. Thomas Aquinas.

30 *Copulata et Reparata*] cf. ad 17²⁸.

unum puerum etc.] Quod de Ganymede h. l. legitur, aperte quidem ex quodam commentario ad Aen. I. 38. (. . rapti Ganymedis honores) sumptum est, sed Torrentini [cf. Ind. biogr. h. art.] ad Aeneida commentarius nunquam quod sciam editus, puto nec scriptus est, et in eius commentariis (misera adnotatione) ad eclogas et ad georgica nihil eius modi est; neque in eius Elucidario, ubi hæc tantum: „Ganymedes filius Trois regis Troiæ ob admirandam pulcritudinem suam raptus ab aquila et pincerna Iovis factus“. nihil ibi de vino et cerevisia et dulci potu de lacaritia (nectare). Similia fere habet Thomas de Walleis I. c. 2.

33 *lacaritia*] *Lakritz*. „Liquiritia, glycyrrhiza [*γλυκύριζα γλυκύριζον*], Gall. reglisse. Regolizia in Medic. salern.“ „Liriquicia, i. q. Liquiritia . . .“ Ducange. cf. etiam Frisch voc. *Lakritz*.

34 *interpretavit*] active, ut 76³⁸. Sæpius ita ‘mirare . . . speculavit’ v. 36. et ‘minare’ et similia. cf. Ind. verbor.

35 *reales*] realistæ. cf. ad p. 47¹⁵. Plenior est laudatio eorum, qui sunt sub ipsis Iovis dominio, apud Henric. Chyromanc. l. c. „ . . . Iuppiter vero calidus et humidus reddit natos suos sanguineos: felices et fortunatos, pulchros, albos: et rubicundos in facie: statura proceros. et corpore plenos: habentes duos

Pag. 70.

Pag. 70. v. 20 ... Pag. 71. v. 9.

dentes anteriores magnos et latos, capillos longos : barbam plenam : bene vestitus et mundi victus : sapientes : morigeratos : legales : letos, placidos : audaces in periculis : risu : coitu : et amicorum et locutionis multitudine gaudentes et multos filios generantes : diligentes bonum : atque odientes malum : religiosos : deum timentes : misericordes, elemosinarum elargitores : veridicos iudices : et in omnibus fideles : artes sibi vendicantes leues . cuiusmodi sunt scribere, legere : aurum cambire : puleros pannos tractare : facere : emere : vendere . sed in negotiis suis aliquantisper segnes ... "

36. 38. *mirare* .. *speculavit*] cf. ad sup. v. 34.39 *Quacculator*] id est *Gackeler* quasi *gackelator*, a strepitu anseris dictus, non a coaxante rana, neque a coagulando, de quo cf. Isidor. voc. quactum.40 *aUCA caꝥut*] *Ganskopf*, ut infra 73²⁰ 'monachus meretrix' et similia. *Hans* et *Gays* parem exitum habent.

stetit semel male] *er hat einmal schlecht bestanden*, quondam male stetit, insufficienti inventus est.

Pag. 71.

1 *tunc ... est*] tum cum graviori quam cuiquam intra C annos contigit, ignominia dimissus, reprobatus est, *sie haben ihn schmähhlicher als irgend einen in 100 Jahren durchfallen lassen*.2 *lectorium*] „1) Analogium, ambo, pulpitem, in quo legitur ..“ Ducange. In Gemma g. est 'Lectrum .i. pulpitem sive locus ubi lectiones leguntur'. Hodie *Kathedr.* nam *lectorium* non significat auditorium, conclave in quo lectiones audiuntur.

detraxit ... ab inde] deripuit ei baretum. (birretum. cf. ad 5¹.)

3 *coronisaver.*] Cf. Matth. xxvii. 29. „et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius ... et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes Ave, rex Iudæorum“.5 *deus ... balneum*] „Einem das bad gesegnen: wol bekomme das bad! prosit balneum! rief man einsteigenden zu . häufig aber auch in schlechter bedeutung: es übel bekommen lassen ...“ Grimm WB. art. *Bad*. Formulam a lavando recens natos (cf. Grimm l. c. n. 1.) deductam esse opinor.7 *oculi ... aqua*] valde madebant.

eius .. sibi] *seine Augen ihm ganz voll Wasser standen*.

8 *doluit mihi in ventre*] *that es mir im Leibe (innerlich, non im Bauche) weh*. me miserebat eius intime.9 *leccator*] *Lecker*. Gallice olim *lichard*, Ital. hodieque *leccatore*. „Diez WB. Leccare ... Neben it. leccatore, altfr. lecheor *leckermaul*, *schmarotzer* gilt auch pr. lec. ... it. leccone ... Die älteste kunde des roman. wortes findet sich in den isidor. glossen: *leccator* 'gulosus' ... Leccare ist das ahd. *leccôn*, alts. *liccôn*, *leccôn*, ags. *liccian* ... Kaum zwar kennen die isid. glossen ein deutsches wort; gegen *leccator* aber ist schwerlich etwas einzuwenden ...“ Cf. Diez Roman. Gramm. I. p. 31. et Quicherat Add. lexic. Lat. p. 156. Etiam 'lecatrrix' habet Henr. Pauper I. v. 139. ap. Leyser. l. c. p. 460. In Vocabulario Incerti sine inser., quod incipit *Registrũ Vocabularij* legitur (p. 85^b): „m t Leccator *lecker*, est hō vanus : gulofus q sequit leccacitatē . et dicit a lecta e . qd idē ē quali ppetas lingēdi S; parasit⁹ ta. dicit a para : iuxta fitos id ē panis q̃i tenēs se iuxta panes . et pducit mediam“. Vocabulum etiam *scurram*, *nebulonem*, *ardelonem* significat. cf. Ducange h. v., cui addesis epistolæ Rud. Agricolæ ad Alex. Hegium epistolæ verba, quibus post expo-

Pag. 71.

- sita vocabula 'scurra, parasitus, nebulo, nepos' utitur: „Leccator Germanicum est, ut pleraque alia apud nos corrupta, quale est *reisa*, *burgimagister*, *scultetus*“. Philologicar. epistolar. centuria. Lips. 1674. 8°. p. 49.
- 9 *perc. me cum eo*] *ich hätte mich mit ihm geschlagen*, certamen singulare (sed fastibus pugnisque puto, non gladiis) cum eo iniissem.
- 10 *si deb. . . trusisse*] vel si mihi timendum fuisset, ne assi me decapitarent; Germ. *und sollten sie mir auch den Kopf mit einer Diele abgestoßen haben*. Dila (= *Diele*, *Bret*) alibi non legitur.
- 11 *mihi est*] Item Germ. ad extollendum additur: *das ist mir = das ist wahrhaftig, das ist, glaube mir*, et similia.
11. 12. *quasi*] *vielleicht*.
- 13 *simpl. . . biblia*] cf. Ind. biogr. p. 303. art. Baccalaureus.
- 14 *viginti . . . sophism.*] ex Thoma Aquinate sumpta, præcipue eius lib. de ente et essentia. cf. 60²².
- 15 *Utrum . . . prædic.*] Vide an huc pertineat Thomæ: „... Universale in nostra comprehensione existens respectu artificialium non est posterius, sed prius . . . per rationes æternas deus producit creaturas.“ Prantl *Gesch. der Log.* III. p. 113. not. 511. et cf. not. 512.
modernos] h. l. ut 47¹⁶, realistas.
- 16 *essentia . . . distincte*] „Ens per se dicitur dupliciter etc.“ Thom. Aq. ap. Prantl. III. p. 116. cf. Buhle V. § 749.
rollationes] Hoc inauditum vocabulum, sive a rollus (*Rolle*. cf. Diez WB. „*Rotolo*, *ruzzo*, *rol*, *rolle*, *rôle*“) deducendum s. ex corollariis, corollationibus, corruptum esse dicamus, ferri vix poterit: videtur mihi ex voc. rationes s. ex 'ratiocinationes' per nescio quem abusum factum esse. Sic e. gr. Duns Scotus ap. Prantl. III. p. 207. not. 102. „... quid est, intelligitur sub ratione universalitatis; illa vero ratio non est idem essentialiter cum illo quod quid est, sed modus eius accidentaliter; ergo intellectus potest cognoscere differentiam inter suum obiectum primum et illum modum.“
- 17 *decem . . . distincta*] Thom. Aq. ap. Prantl. III. p. 113. not. 507. „... In nullo autem prædicamento ponitur aliquid nisi res extra animam existens, nam ens rationis dividitur contra ens divisum per decem prædicamenta“.
- hui*] Germanice etiam admirantis interiectio est.
- 19 *imposuit honorem*] *hat Ehre eingelegt*, stetit honorifice, 'expedivit suos opposcentes'.
- quia . . . suffic.*] Si magistro gloriosum fuisset vel unum adversarium vicisse, quanto gloriosius erat simplici baccalaurio in biblia tantæ multitudini adversariorum victoriam eripuisse.
- 20 *miravi . . . admisit*] miratus sum tot respondentes a decano admitti, cum statuta certum numerum excedere prohibeant. ita e. gr. est in stat. refor. fac. art. Ubior. c. 20. „... novelli baccalaurei exercitationis causa cum paribus et nonnullis sophistis bis disputent in qualibet hebdomada etc.“
- 21 *insan. pr. canic.*] Ut totum pondus omnemque huius magistralis excusationis concinnitatem recte æstimemus, memorandum est plerumque statutis ipsis etiam ipsas publicas disputationes vetitas fuisse. cf. e. gr. Statuta fac. art. Lips. de a. 1499...1522. VIII. 11. (*Die Statutenbücher der Un. Lpz.* ed. Zarncke) p. 446. „Lectiones aliquæ pro gradu in canicularibus ad tempus debent suspendi.“
- 24...31 Hos versus quantum potui superiore adnotatione explicavi.

Pag. 71.

Pag. 71. v. 9 . . . Pag. 72. v. 5.

32 *Quod*] i. e. eius modi intimationes.35 *facit*] legit, explicat. Hunc 'unum' si per temporis rationem fieri liceret, Buschium fuisse dicerem. sed is per a. 1515. Heidelbergæ non docuit.36 *in media parte tam bene*] zur Hælfte, halb so gut.38 *de neglecta rel. etc.*] Sunt quorundam Valerii Maximi capitum inscriptiones.39 *Cathenam . . . Thomæ*] cf. Ind. biogr. p. 484. art. Thomas Aquinas.40 *Durandum*] cf. Ind. biogr. p. 359. h. art.

Pag. 72.

1 *puncta* locos, verba versusve.3 *intran*] eintreten : hic, Heidelbergæ, minor quam Coloniae studiosorum numerus immatriculari solet.

4 *scutones*] Vocabular. theutonic. 1482. „Scuto .i. scolaris mendicans, schutz“. Glossar. bibl. „Schutze, tiro“. Vocabulum in hod. *Abschützen* superest. Illorum Scutonum (*der Schützen*) genus ad vivum depictum legimus in Thomæ Plateri vita ab ipso scripta, unde (edit. *Fechter Basel* 1840. 8°. p. 16. sqq.) e. c. transcribimus hæc: „... zogen also [von Zürich] unser miteinandren 8 oder 9, dry Klein schützen, die andren groß Bacchanten [vagantes, ältere fahrende Schüler], wie man sie do nampt, under welchen ich der aller kleinst schütz was und iungst. Wen ich nit woll mocht zu gan, gieng min vetter Paulus nach mir mit der rutten oder stäklin, zwikt mich umb die blossen bein, dan ich hatt kein hosen an und böse schülin Do lyff ich zuhin und erwutst die gans by dem kragen und mit under das röklin und gieng die straß durch das dorff Zur Nümburg [Nürnberg] bliben wier etlich wuchen. Wier schützen giengen in der statt etlich singen, die singen konden, ich aber gan heischen, giengen aber in kein schul. Das wolten die andren nit liden, tröwten uns in die schul zu züchen. Der schulmeister empot auch unsren Bacchanten, sy sölten in die schul kommen oder man wurde sy reichen Es sind uff ein mall in der stat [Breslau] wie man sagt, etlich tusent Bacchanten und schützen gsin, die sich all des almusens ernarten. Man sagt ouch, das etlich 20, 30 jar und mer do werin gsin, die ire schützen hatten, die inen präsentierten. Ich han minen Bacchanten oft eins abentz 5 oder 6 trachten heim uff die schul tragen, do sy dan wonten Den winter ligend die schützen uff dem herd in der schul, Bacchanten aber in den kämerlinen, deren zu S. Elisabeth etlich hundert waren; den summer aber wen es heiß was, lagend wier uff dem kilchhoff . . .“ Hæc narratio, quam totam legisse neminem pigebit, in a. 1515., ut Epistolæ, quas explicamus, incidit. Ex eadem etiam plurima sumpsit O. Dolch *Gesch. d. d. Studententhums*. Lpz. 1858. 8°. p. 97. sqq. „Die fahrenden Schüler“.

scutant] Scutare = *schießen*, ut scutones facere consuevisse paullo ante vidimus, et ut hodieque furta quasi licita facere maxime inter studiosam iuventutem significat, dum inter aliarum condicionum homines vocatur *krippen*, *kapern*, *wegputzen*, *mitgehen* heißen et quæ sunt horum similia.

5 *parthecas*] „parteca, portio“. WB. a. 1517. Voc. in Lutheri scriptis sæpius obvium explicatur hoc loco (*Luthers Werke*. III. Thl. Leipz. 1729. fol. p. 255.) „... da ich ein kleiner Knabe war, und meinen Gesellen, mit denen ich die Parteken gesammelt, davon wir uns bey unserm Studio erhalten möchten, auch begegnet ist . . . da uns der Bauer singen hörte, kam er heraus, und fragete mit groben bairischen Worten, wo wir wären und sagte: Wo seydt ihr Buben, und brachte zugleich etliche Würste mit, die er uns geben wolte.“

Pag. 71.

Wir aber erschrecken für den Worten sehr, daß wir alle von einander weg-lieffen Endlich . . . rieff uns der Bauer wieder, und wir legten die Furcht ab, und empfiengen von ihm die Parteken, so er uns reichete.“

8 *scalaverunt*] *scalare* est ap. Ducange = 1) *scalis* muros ascendere, 2) *scalæ* poena reum damnare. Tertiam, quam h. l. verbum habet, significationem, = de gradibus, *scala* deicere, omisit.

stetit audit] delatorio animo auscultavit.

9 *q. luserunt interius*] eos in conclavi alea ludere, quod omnium bursarum et facultatum legibus vetitum erat. Ita Statuta antiqua univ. Colon. a. 1392. § 9.): „... Magistri et scholares discolori indecentes habitus deferentes, bellicosos, ebriosi, noctivagi, lenocinantes, fures, tabernarum et aliorum locorum vetitorum frequentatores, taxillorum lusoires, statutorum . . . transgressores, privilegiorum abusers, insolentes et præcipue Civium offensores et alia consimilia vitia exercentes, unde plurimi scandalizantur, si non destiterint . . . , per suspensionem a lectionibus vel retardationem a gradu aut suspensionem puniantur, et tandem incorrigibiles ab honoribus, privilegiis et consortio membrorum universitatis penitus excludantur“. Et Statuta ref. fac. art. Ubior. a. 1522. c. 36. i. f. „... inhibemus omnibus scholasticis nostris ludum chartarum, fritilli et taxillorum cæterorumque huius modi sub muleta perpetuæ repulsionis a gradibus.“

11 *percutiunt se*] *schlagen sich*, depugnant. Ita ‘secare se’, e. gr. De generib. ebriosor. ed. Zarnek. p. 130. „... secant se cum stadtknechtibus, quod diabolus extra saltat“. reuteri = *Reuter*. h. l. equites publicæ securitatis custodes, *Land-reuter*, *Gensdarmen*. Gemma prenosticationum . . . Ortwin Gracij siue Charitativi [cf. Ind. serr. p. 97. n. xxvi*] ed. 8. p. 144. ed. 4. p. 32: „Marcialifte. vt capitanei reuteri ladtfnechti. pixidifagittatores [cappitanei. Ruteri. Läf-knecti. pixidifagittatores. 4.]. Gentes de armis Schnapgalli [Snappgalli. 4.]. et gñaliter oēs eqitātes hoies per burlas eorū: nō erūt hoc anno fortunati . . .“. „Doleator vel dolator [‘Dolator, ein hobler’. Gemma g.] viator dolearius [Faß-binder, Käufer] vel alius similis artifex“. Ducange. Et puto h. l. non vieto-rem significare, sed hos doleatores (doliatores) esse dolia promoventes operarios, *Schröter*, *Faßschröter* (*schroten, wälzen, schieben*), quod genus hominum neque hodie morum elegantia insigne habetur.

12 *productis*] nudis, strictis.

chordis] Etiam Latine chorda [‘ein schnur oder seyt’. Gemma g.] interdum pro fune sumitur. ‘Funis, ein seyl, strick oder reyff’. Gemma g.

13 *spadis*] *Spatha*, *σπάθη*. ensis latus, Säbel. ‘Spata i. gladius, ein schwert’. Gemma g. *Spada*, *spata* et *spatha*. cf. Ducange. p. 207^b. *spados*. Diefenb. Glossar. „Spada, Spata, Spadus, i. mucro, swert, eyn breyt swert; helmax, spath vel tilitzer (arma), schnidemesser, spatte, spattel, brechsen“.

plumbatis] ‘Plumbata est globus plumbeus cum reste etc. contra canes’. Gemma g. De *plumbatis* veterum non est quod h. l. dicamus.

cordula] Hoc deminutivum chordæ, nostrum *Kordel* (funiculus, thomix, *θώμιξ*, *θώμιξ*, *θώμις*), apud veteres quod sciam non legitur.

14 *secaverunt . . . per scabiem*] *haben sie . . . über den Grind gehauen*, capiti eius vulnus inflixerunt. Cf. ad sup. v. 11.

16 habere sanctum Valentinum = morbo comitiali sive caduco, epilepsia laborare. Ceterum Valentinum (*Válant*) sæpe pro diabolo poni notum est. cf. Grimm Deutsche Mythol. 1835. p. 562. 555.

Pag. 72.

Pag. 71. v. s . . . Pag. 73. v. 3.

17 *fugens*] Impossibile participium pro adverbio.

18 *non est minim.*] Arnoldus in inscript. Articulorum (Ind. serr. p. 78. n. xi.) sese nominat artium et sacre theologie professorem profundissimum, sed in epistola ad imperatorem est 'humilis theologie professor'.

19 *ludere in taxillis*] id est taxillis. cf. loc. Statutor. reform. ad sup. v. 9. transcriptum. Secundum Summul. Antonini Flor. c. 71^b. clericus confitens inter alia interrogandus est „si lusit ad aleas, et taxillos, vel se immiscuit enormitatibus etc.“. Gemma g. „Taxillus, *ein wyffel oder doppelstein*. versus:

„Ludens taxillis bene respice quid sit in illis.

Mors tua, fors tua, res tua, spes tua pendet in illis.“

20 *perluserunt*] perdiderunt, *haben verspielt*. Hi ribaldi sunt procul dubio fratres de Bock, qui cum aliis bufonibus in conspectu theologorum Moguntiae 'luserunt cum talis pro indulgentiis', ut infra p. 273. narratur.

21 *Iac. . . Maguntia*] cf. ad 41². et Consp. chronol. p. 128. d. 13. Oct. a. 1513.

25 *dicere*] referre, denuntiare.

26 *erunt . . . confundere*] *werden* (erunt) *sie recht* 'confundere, beschamen oder lesteren oder begyessen'. Gemma g.

volo . . . ponere] *und ich will ihnen auch selber in eigner Person, ich bin wohl so kühn, etwas auf ihr Brot zu legen*. Rustice, ab inquinando pane, ut eo vesci non possint. Vult: ipse quoque difficultates damnaque quantum potero parabo eis.

27 *pl. . . mihi*] Nimium Germanismorum: *Nun ist nichts mehr zu schreiben, außer 'Grüß mir' etc.* Plura quæ scribam non habeo, addo tantum salutes meo nomine ancillæ Q. impertiendas.

28 *ancillam . . . puerp.*] cf. supra p. 69¹⁶. sqq.

29 *pancrat. etc.*] Erasm. adagior. n. 1886. „Valere Pancratice. Plantus in Bacchidibus [II. 3, 14.] Valere pancratice dixit pro eo quod est firma esse valetudine. nam in pancratistis robur corporis potissimum spectabatur. Pro eodem dixit Vale athleticæ [ibid. et Epid. I. 1, 18.], Valere pugilice [Epid. I. c.], Valere basilice [interii basilice. Epid. I. 1, 54.] . . .“

EPISTOLA 47. (APP. 6.) WENDELINVS PANNITONSORIS ORTVINO.

32. 33 Hunc Pannitonsorem (*Tuchscherer*) Argentorati scribere fingi, quamvis nomen urbis in hac ep. semper (quater) *e* pro *u* habeat, vix opus est monere. nomen autem tonsoris (*Scherer*) fortasse ad Schürerium adludit.

36 *balsamus*] i. balsamum. sed Germ. *der Balsam*; masculine etiam ap. Ducange. Balsamum non solum magno emitur, sed et facile fugit.

37 *bissinus*] byssinus, ex bysso factus, quæ item auro contra permutabatur. Simul autem frigida facietia in eo esse videntur, quod byssus alba est, itaque calamus byssino colori intinctus non facit nigras litteras.

papyrus] papyrus s. papyrum, f. sive n. *Papier* sive *bappier* Germanice scribere tum solebant.

Pag. 73.

1 *volo . . . scribere*] in posterum tibi diligenter scribam.

2 *in quinto loco*] cum essem quintæ classis discipulus.

3 *vittrinus*] vitrinus pro 'patrinus. *ein gevatter*: dicitur qui levat puerum de fonte baptismatis'. Gemma g. Germanice in quibusdam regionibus *Pätter*, a *Pathe*, province. *Patt*.

Pag. 73.

5 *bonus super latere*] firmiter stas a parte, strenue defendis, weil Ihr gut auf Seiten der Dominicaner seid.

6 *unus*] Sub hoc uno Glareanum latere pro certo affirmaverim: ei optime conveniunt quæ hic et infra p. 248. partim inter se simillima narrantur. Basileæ cum Pannitonsor scriberet, habitabat Loritus, Argentoratensibus Friburgensibusque amicitia coniunctus. Cf. Ind. biogr. p. 380. art. Glareanus. Etiam Agrippa ab Nettesheim [Epp. VII. 26. in Opp. Lugd. ap. Beringos fratres s. a. 8°. II. p. 1037.] de suo libro verba facit, „quem de Fratrum Prædicatorum sceleribus et hæresibus inscripsi, ubi infecta sæpius veneno sacramenta, ementita sæpiissime miracula, interemptos veneno Reges et Principes, proditas urbes et respublicas, seductos populos assertasque hæreses, et cetera eiusmodi heroum illorum facinora flagitiaque in varias transfusa linguas omnique populo exposita dilucide narrabo.“ Neque Glareani neque Agrippæ liber in publicum prodiisse videtur.

9 *ad... miss.] zur... Meße.*

10 *‘prævaricator’* pro *‘prædicator’* iam non nova nominis distortio fuit: in liti-
giis inter Dominicanos Franciscanosque actis sæpius occurrit.

12 *in Berna*] cf. ad 34³⁴.

15 *illi Nolhardo*] letzero. Cf. Ind. biogr. p. 508. sqq. art. Wirt et subiuncta excerpta ex libello De quattuor hæresiarchis 1509. 4°. — *Nolhard* alia forma nominis *Lolhard*, de quo cf. ad 47²². *Gödeke Pamph. Gengenbach* 1856. 8°. p. 605. not. 1. „Nollharte, Lollharte (vgl. Lauterbachs historia monast. Lips. 1738. p. 79.) waren eine art von laienbrüdern, die zu vielen spötereien anlaß boten. sie waren faul und gefräßig, liefen umher und hatten das üble weltlicher und geistlicher müßiggänger...“. Ita e. g. De fide concubinarum (ed. Zarneck. p. 102.) „... multisque stationariis et monachis terminantibus, vulgariter den Nolbrüdern, in terminis illis caseos, nuces, farcimina, lardumque colligentibus...“

18 *quomodo unus præd. Mog. etc.*] Similia rettulit Henr. Stephanus (*Apologie pour Hérod.* I. 517. sq. ed. 1738. 8°.) „De ma part j'ay bonne souvenance d'avoir ouy reprocher à Paris à un prestre qu'il avoit paillardé avec une femme dedans l'église mesme, incontinent apres l'avoir confessee. Aussi ay ouy faire le recit d'un curé qui fit surpris (il-y-a environ douze ans, aupres de Vienne en Dauphiné) paillardant derriere le grand autel, le iour du grand vendredi, avec une qu'il faisoit semblant de confesser, avec laquelle il avoit ia de long temps intelligence. Pour punition dequoy il fut condamné par l'Evesque du lieu de ne chanter messe dedans un certain temps.“

20 *monachus meretrix etc.*] barbæ versa nomina turpia Mönchs-, Kirchen-, Altar-Hure. cf. auct. caput p. 70⁴⁰.

22 *cognoscunt*] norunt. non ambigue accipiendum.

componere] narrare, in illo tractatu Catalogo prævaricatorum.

23 *uno modo*] einmal, quondam, olim, nuper.

24 *habere indulgentias* = celebrare venditionem chartarum sive schedularum veniam peccatorum spondentium, *Ablaßbriefe*, *Ablaßzettel*.

25 *iacuerunt*] deverterant, habitabant.

26 *currit ei postea*] cucurrit, ist ihr nachgelaufen, insecutus est eam.

27 *ante*] an sic, comprimere eam.

28 *oportuisset... eæ*] ancillam per vim stuprasset, ancilla coacta fuisset stuprum pati.

29 *in Straßberg*] Similes obscenas narratiunculas monachorumque ac nonnarum

Pag. 73.

Pag. 73. v. 5 ... Pag. 74. v. 20.

luxuriæ exempla tædet referre. fere innumera tam de Germanicis quam de Gallicis Belgicisque, Italicis aliarumque gentium monasteriis relata sunt. Non novum exhibet sequens ep. 49.

32 *longe*] diu, *lange*, *lange Zeit*.*pro monachis*] i. e. habitæ. für Mönche.33 *prodita*] verrathen.34 *bachantibus*] den fahrenden Schülern, Bachanten, de quibus vide ad p. 72⁴.36 *correxerunt*] castigaverunt, *haben sie durchgeprügelt*, ut ludimagistri pueros solent corrigere.38 *tota ... re*] rumor per totam civitatem spargebatur, *die Sache kam in der ganzen Stadt herum*, *die ganze Stadt war voll von der Sache, der Geschichte*.41 *tamen adhuc non*] attamen non, neque eo quidem casu.

42 *in ... templarij*] 'Templarii erant magnus ordo in ecclesia et erant milites strenui b. Mariæ. et destructus fuit ipso tempore Clementis [V.] papæ ad procuracionem regis Franciæ [Philippi pulchri, a. 1307...1314.]'. Alberici de Rosate Dictionar. iur. h. v. — Clementem papam ad infernum, Philippum ad purgatorium damnavit Dantes. — Verba 'in una hora' Pannitonsore historico digna sunt. Cf. (Pirckheimeri) Ecc. dedol. § 82. (Hutt. Opp. IV. p. 532.)

Pag. 74.

2 *ad viginti arcus papiri*] auf 20 Bogen Papier. Similiter p. 68¹⁹. totum librum plenum.

5 *quom. conf. me*] quid me refellere audes? quam male contradicis.8 *principalem*] Hauptanführer, Vordermann, Rädelsführer.

9 *Wigandus*] Wirt. cf. Ind. biogr. p. 508. sqq. h. art. et lege J. B. Ritter *Evangelisches Denkmahl der Stadt Franckfurth a. M. 1726. 4°. cap. i. § 5.*

10 *in Berna ... et de Wesalio*] De utroque facinore cf. cit. Ind. biogr. art. et p. 500. sq. art. Wesalia. de hac causa etiam infra II. ep. 68.

12 *fecit ... sturmglock*] cf. quæ Ind. scrr. p. 83. n. xvii. i. f. adnotata sunt.

13 *misit ... scribere*] hat Pfefferkorns Namen (auf den Titel) schreiben lassen, dissimulanter libellum sub Pepericorni nomine prodire concessit. Quod libelli inscriptio operarum errore Pfefferkorn pro Pfefferkorn habet, nec Pannitonsor animadvertisse videtur. Cf. 266²⁵.

14 *daret sibi*] i. e. Pepericornus Wigando dimidiam honorarii partem.

16 *quando ... lucraret*] wenn er nur Profit machen könne, modo quid lucruli faciat. Lucrare in his non Croticis epistolis frequentius quam lucrari. Pepericornum etiam de Iudæorum libris delendis non nisi lucri faciendi animo sollicitum fuisse, et in his epistulis sæpius, et maxime in Melanchthonis de Capnione Phorensi oratione adfirmatum est cf. art. Melanchthon Ind. biograph. p. 414.

17 *q. eorum ... meorum*] adversariorum numerum maiorem esse quam eorum qui mecum a parte prædicatorum stant.

19 *ego ... posuisse*] ich wollt' den Teufel angethan haben [?]. 'Ponere ... tria significat. versus: Designat pono parit, apponit, removetque'. Gemma g.

20 *Datum etc.*] i. e. Argentorati die 25. Aug. a. 1516. (nam festum s. Bernhardi est 20. Aug.). Sequenti epistolæ subscriptum est: Romæ 21. Augusti [s. a. sed idem a. 1516. subintellegendus videtur]. Altera Hutteni ad Crocum epistola (Hutt. Opp. I. n. xxxviii.) Bononiæ d. 22. Aug. [a. 1516.] scripta est. Nihil certius est quam Huttenum intra quinque dies Argentorati, Bononiæ et Romæ non fuisse, cum præsertim constet in Italia eum iam ante a. 1516.

Pag. 74.

fuisse ('ix menses iam in Italia sum' scripsit Bononiæ d. 9. Aug.: Opp. l. c. p. 124¹⁶), indeque proximo demum anno in Germaniam rediisse. Itaque ut nomina auctorum epistolarum, ita locorum quoque ubi scriptæ feruntur, ficta esse apparet. Sed et dierum subscriptiones epistolis 47. et 48. additæ aut veræ non sunt, aut Huttenus eas Bononiæ scripsit, aut non Huttenum sed alium auctorem eas habent: quod postremum negaverim. Quæ in his vii appendicis epistolis leguntur, omnia etiam ante æstatem a. 1516. scribi potuerunt et ab Hutteno, puto, scripta erant; neque illæ dies 25. et 21. Aug. verum quo scriptæ sunt epistolæ tempus, ut neque illud 'ex Straßberg' et 'Rome' veras ubi scriptæ sunt civitates indicant: si, cum scribebatur ep. 48., dies 2. Iul. a. 1516. iam præteritus fuisset (cf. Consp. chronol. p. 139. h. d.), Hochstratus non ita ut in illa ep. factum est, depingi potuisset: ipse Huttenus iam die 31. Iul. Gerbellio scripsit, Hogostratum nihil effecisse fractumque animo destitutumque discessisse lupum hiantem. (cf. Hutt. Opp. i. p. 106. v. 3. sqq.) Vide etiam ep. II. 53. Id quoque observandum est, ex omnibus O. V. Epp. non nisi his duabus diem adiectam esse.

EPISTOLA 48. (APP. 7.) IACOBVS DE ALTA PLATEA ORTVINO.

23 *Iac. de Alta platea*] cf. Ind. biogr. p. 394. sq. art. Hochstrat.

24 *Septenarum*] sic, pro septem, solebant et Ortvinus et Hochstratus. cf. p. 284¹³. *humillimus*] In libello accusatorio (cf. Consp. chronol. p. 126. d. 15. Sept. a. 1513.)

est: „Nos Iacobus de Hochstraten ordinis prædicatorum sacre theologiæ humilis professor, ac apostolica auctoritate hæreticæ pravitatis Inquisitor...“ *necnon ingenuar.*] Hoc non usitatum elogium adiectum est ad deridendam magistrorum nostrorum grandibus honoris nominibus superbiendi impotentiam. cf. ad inscript. epistolæ I. 1.

26 *in aliquib. partib.*] Hoc referendum est ad Hochstrati usurpationem, qua, cum non nisi per Coloniensem provinciam hæreticæ pravitatis inquisitor esset, Moguntia d. 8. Oct. a. 1513. exempla Speculi ocularis commissariis tradi publico mandato iusserat, sic exorsus: „Frater Iacobus de Hochstraten sacre theologiæ professor ordinis prædicatorum nec non per Moguntinam Coloniensem Treverensem provincias hæreticæ pravitatis Inquisitor a sancta sede apostolica deputatus salutem, et nostris immo verius apostolicis obedire mandatis.“ Breve apostolicum d. 17. Nov. a. 1513. Romam citat „fratrem Iacobum de Hochstraten pro ordinis prædicatorum professore et hæ. prav. in certis provinciis Germanicæ nationis inquisitore se gerentem“, et ipse Reuchlinus in ep. ad Wimpheling. d. 30. Nov. a. 1513. scripta „Iacobus Hochstraten“, ait „Prior Coloniensis prædicatorum, qui se nominat Inquisitorem Provinciæ Moguntinæ, cum tamen is neque sit, neque esse possit ex ordinis sui constitutionibus, misit ad me scripturam privatam et non authenticam, nec ipse nuncius de commissione sua fidem fecerat, qua me citavit...“. Etiam in Hochstr. ovante § 37. Hochstratus ait „Ego princeps sum Magistrorum Hæreticorum, habeo sub meo districtu tres archiepiscopatus“ etc.

27 *hæreticorum magister*] ambiguum: sæpe et ab ipsis inquisitoribus pro eo quod est hæreticæ pravitatis magister scribebatur, interdum autem et maxime ab adversariis et humanistis pro principali hæretico, hæreticorum capite.

29 *trahens*] Enge! Vel si non nominativum sed dativum posuisset, tamen delectabilis barbarismus esset: ipse misere et infelicitè Romæ degens Hoch-

Pag. 74.

Pag. 74. v. 23 ... Pag. 75. v. 16.

stratus felicem Ortvinum late Coloniae vitae incunditate perfruentem 'vitam trahere' dicit.

- 30 *in dom. etc.*] Hæc una epistola theologicalem salutandi formulam habet: ceteræ omnes aut simplices aut magistrales sive poeticae, aliæ secundum veterem, aliæ secundum novam grammaticam conceptas salutationes habent.
- 31 *uriculis*] quasi nomin. esset *uriculus*, *uricola* apud Latinos non nisi poetico verbum est. sed hæc epistola quoque non solum principio sed etiam .. 'hinc inde' perquam poetica est, non 'per totum', ut e. gr. nude Germanicæ prosæ est sequens
- 32 *litera ... misist.*] litteræ tuæ nuper mihi (adhuc Romæ moranti) redditæ sunt.
- 33 *tunc ... flevis.*] tanto desiderio litteræ tuæ animum meum expleverunt, ut vix lachrimis temperassem; *da war ich so voller Freude, daß ich gern geheult hätte.*
- 35 *quartas*] *Quart.* Quarta Coloniensis (quattuor *Schoppen*) fere duabus lagenis (*Flaschen, Bouteillen*), quales nunc in usu habemus, æqualis fuit.
- 36 *vinum*] vini.
- in assere*] *Bretspiel.*

Pag. 75.

- 4 *spiratione*] inspiratione, i. q. biblicum 'spiraculo'. Theologicalius est 'divina spiratione' quam illud 'cum adiutorio dei' 26¹⁹. 42². vel simplex 'deo gratias'.
- 5 *causa ... adversa*] cf. ad p. 74²⁰ et 19¹⁰.
- 8 *curtisan*] h. l. omnes sunt curiæ Romanæ officiales, curialeve munus ambientes, candidati.
- 12 *Erasmus*] Aliunde et ex ipsius Erasmi Hochstratique epistolis et ex Agrippæ epistola supra sæpius in testimonium advocata satis constat et Hochstrati cum Erasmo litigia contrahendi conflictandique inclinatio, et huius ars evadendi illiberalis procacisque inquisitoris manus. In plerisque fere, non omnibus, casibus Erasmus illud Ciceronis (Læl. 24, ss.) bene observabat: „est .. varius et multiplex usus amicitiae, multæque causæ suspicionum offensionumque dantur, quæ tum evitare, tum elevare, tum ferre sapientis est“.
- 14 *in ... tractatu*] Moriae encomium primum prodierat „Argentorati in ædibus Matthiæ Schurerii mens. August. mxi. 4°“ sed sæpe per sequentes quinque annos repetitum erat. cf. Panzer. Ann. typ. X. p. 326. Vide infra p. 263¹⁴. sqq. Die 26. Iun. a. 1517. Pirkheimerus Hutteno scripsit (Hutt. Opp. I. p. 137.) Erasmus Antverpiæ est; edidit iam commentaria super Pauli epistolas, quæ nunc Basileæ imprimuntur ... magno animo susurrones illos, qui quotidie ei minantur, contemnit, immo deridet. haud credo nebulones aliquid contra illum ausuros: iam enim temeritatis suæ pœnam dedere, et ille aculeum habet“.
- iam ... theologicæ*] Mense Februario a. 1516. prodit Novum testamentum (cf. Hutt. Opp. I. p. 103.) et ab a. 1516. usque ad a. 1518. prodierunt Hieronymi operum tom. IX. cf. Panzer VI. p. 196. n. 160.
- 15 *ad Almaniam*] *nach Deutschland.* Die 26. Iun. a. 1517. Pirkheimerus ex Nurenberga scripsit: „Hogostratus cum quibusdam aliis cum sero applicuisset, summo abiit mane, a quodam, ut insidias caveret præmonitus“ etc. Hutt. Opp. I. p. 136²¹.
- 16 *codiculos*] Contempnim et invidiose barbarissat. satis ampla volumina esse hos theologicos Erasmi libros etiam Hochstrato notum fuit.
- parvissimum p.*] *auch nur den allerkleinsten Punct.* Optime hic superlativus iracundiam malitiamque inquisitoris prodit.
- ubi ... intelligo*] De Hochstrato eiusque 'in hæreticorum magistratu successore,

Pag. 75.

magistro nostro Conrado' [Kollin de Ulma] Agrippa ab Nettesheim in ep. sæpe cit. (Opp. II. p. 1038. ed. Lugd.) sic scripsit: „Sed solent isti porci et lutosæ sues, quoties est aliquid quod displicet, quod non intelligunt, obgrunnire hæreses, scandala, offendicula, superstitiones, maleficia atque omnem ethnicam philosophiam, præter suum pestilentem Aristotelem [sive rectius Petrum Hispanum cum sua commentatorum cohorte], paganismum et perfidiam exponunt“.

- 17 *ipse ... eutem] dann* [Crotus 'tunc' non omisisset] *soll er sehn, daß ich ihm über den Pelz will*, experietur ultrices meas manus. Reuchlinus Questenbergio scripsit d. 21. Nov. a. 1514. „Lovanii fertur hoc adversariis esse constitutum, ut si me oppresserint, Erasmus Roterodamum sint aggressuri, et ita singillatim omnes se velle poetas (sic enim bonarum literarum studiosos appellant) eradicare; sed dii meliora“.
- 19 *non Græci]* Notissimum est quam ridiculum theologistæ in Græcas litteras odium præ se tulerint, quod tamen eorum ignorantia superabatur. In Hochstratus. ov. §. 28. Hochstratus Eduardo Leo Aristophanicum versum recitanti respondet „Hoc nomine mihi minus carus es, quod Græcus es“. Thomistæ vel ideo Græcas litteras spernebant, quod Thomas Aquinas 'contra errores Græcorum' scripserat.
- 20 *Italicum etc.]* Scilicet præter vulgarem Neerlandiæ nullam linguam Hochstratus didicerat: nam et Latine et Germanice barbarus erat.
- 21 *in ... diabol.]* Hodie usitata formula, *in 1000 Teufels Namen*. (centorum diabolus. 78²⁸.)
- 22 *per Utrum etc.]* Ita scripserat etiam Reuchlinus in Speculo oculari, qui inelegans error non minima causa fuit, quod theologistæ tanto furore in eum inveherentur.
- 24 *meam paupert. etc.]* ad quantam inopiam nunc redactus sim. „Hogostratus theologistarum Alpha ingenti decocta pecunia ... fractus animo est destitutusque lupo hians discedit“. Hutten. Bononiæ d. 31. Iul. a. 1516. (Opp. I. p. 106.) Vide etiam infra II. ep. 53. descriptionem paupertatis Hochstrati, quæ tantum fuit, ut „debet ambulare pedibus suis per merdā et per lutum“. Quam acerba Hochstratus inopia tum laboraret, ad vivum magister Cornelius Storati (infra II. ep. 6.) depinxit.
- 25 *apostata]* apostatam, non eum qui a Christiana fide, sed qui ab ordine suo descivit. Nescio quidem quando Hochstratus ab officio inquisitoris et honoribus omnibus depositus fuerit, sed hoc factum fuisse, discimus ex iis quæ in Consp. chronol. p. 151. sq. a. 1520. d. 23. Iul. et a. 1521. d. 8. Aug. repetivimus.
- 27 *Meyer]* cf. Ind. biogr. p. 415. h. art.
ita bene sicut me] non minus quam me.
- 28 *habet mel.]* melior est eius condicio quam (tristissima) mea.
- 29 *capellanus]* cf. ad 54²³. Ducange h. v. „... Capellani denique sequioribus sæculis vocati qui capellis, sacellis seu ædiculis sacris præfecti sunt.“
- dei agro]* Gottesacker, cœmeterio.
- 30 *vilissimum]* minimum salarium ferens, beneficium ecclesiasticum tenuissimum.
quæ ... esse] Romæ conferuntur.
- 31 *hoc nihil nocet]* das schadt nichts, nihili hoc facio.
- 32 *habet ... hoc]* victus cottidianus ei ex hoc beneficio redit.
nutrit se t. q.] habet victum quidem non nimis parcum. *und er ernährt sich doch so so.*
- 33 *suam causam]* 'contra canonicos Franckfordienses' p. 238³² et 250²³. I. B. Rit-

Pag. 75.

Pag. 75. v. 17 ... Pag. 76. v. 21.

ter Evangelisches Denckmahl der Stadt Franckfurth a. M. 1726. 4°. pag. 79:
 „Aus welchem allen erhellet, was maßen dieser Petrus Mayer ein unrichtiger
 Mann, und gewohnt gewesen dem Guten ohnverschamter Weise zu wider-
 stehen; womit er aber um die dasige Zeit hier nichts anders ausgerichtet,
 denn daß er dem Evangelio ohnvermerckt und wieder seinen Willen nur desto
 mehr die Thür aufthun helfen. Vorher, ehe die Reformation angieng, hatte
 er mit denen Canonicis gleichfals einen hefftigen Streit, denn er wolte nicht
 die Recompensen wegen der Pfarr bezahlen, worgegen ihm das Capitul die
 Präsenten aufhielte. Siehe davon Schurgii Collectanea Eccles. Francof. II.
 p. 88^a. Idem pag. 11. „... von dem Baarfüsser Orden allhier ist .. bekant,
 daß er mit dem Stifft zu S. Bartholomäi zumahlen wegen einiger zu liefren-
 den Gefällen und wegen des Festes der reinen Empfängniß Mariä besonders
 alliiret und behängt gewesen ...“.

34 omni die quasi] alle Tag' fast, cottidie fere.

in campo flore] prope quem palatinum cancellariæ apostolicæ fuit. cf. Ind.
 biogr. p. 336. sq. art. Campoflor.

35 Teutonicos] Germanorum greges Romam tum pererrabant, alii beneficiorum
 captandorum, precibus pretiisque impetrandorum causa, alii ut lites suas in
 curia Rom. agitas promoverent, sive de fidei sive de pecuniariis causis
 ac redditibus et repetundis iudicia accepta essent; pauci, quantum video, an-
 tiquarum artium litterarumque studendarum causa.

36 monstrant ... nos] weisen mit Fingern auf uns. Aliter atque illud „digitis
 monstrarier Hic est“.

38 merdunt] Sic, non 'merdant' est in ed. princ., et ut merda et merdum, ita
 etiam merdare et merdere dicebatur. sed merdum et merdere minus in usu fuit.

39 S. Maria] cf. ad 9²⁰.

Pag. 76.

1 qui debent etc.] Crotus apertius respexisset ad Pauli ep. ad Hebr. XII. 1. sqq.

2 ipsi ... volunt] Egregia invidiæ Hochstraticæ significatio.

5 vellem levem] facile possem quærere, facile invenirem.

uno modo] einmal, forte.

6 et nos p. eos] Verboſitas volgo rudi consueta.

7 cedulam] schedulam, Zettel.

misit ... cad.] de industria proiecit, ließ ihn gern (absichtlich) fallen.

9 epithaphia] Sic falso th pro t vel illi qui non omnino a Græcis litteris alieni
 erant sæpe scribebant. eius modi menda elegantiae habebantur.

10 „Impia molitur certamina Capniomastix:

Heu quibus ille odiis, heu quanta exæstuat ira!“ Eob. Hess.

15 taxi] Taxus, cui letale venenum inest, ob noxiam vim feralis inferisque tri-
 buta arbor. cf. Sil. Ital. XIII. 595.

aconitum, mortem inferens herba, interdum pro ipso veneno ponitur. cf. Sal-
 mas. exercitt. p. 619. Ἀconiton, Wolfswurzel, Eisenhüllein, Sturmhut, Neer-
 landice Monnikskappen.

21 Hic iacet H.] Simile est Pasquini epitaphium Pauli PP. IV. (Ioh. Petri Ca-
 raffæ, † d. 18. Aug. 1559.) ap. Henri Etienne Apol. pour Herod. ed. 1757. 8°.
 II. p. 317. sq.

Hic Carapha iacet superis invisus et imis,
 Styx animam, tellus putre cadaver habet.
 Invidit pacem terris, diis vota precesque:

Pag. 76.

Impius et clerum perdidit et populum:
Hostibus infensis supplex, infidus amicis.

Scire cupis paucis cetera? Papa fuit.

Paulum Iovium (eumque sequentes recentiores) errare scribendo „Hostrati tumulto hoc nobile carmen ‘Hic iacet Hochstr.’ Capnionis puerum [!] affixisse“, etiam ad Bælium art. Hochstrat adnotatum est. Ibique etiam legitur: „*Ce n'est qu'une imitation de celle-ci de Politien sur le Poète Mabile (Marulle) son ennemi:*

Flecte viator iter, foetet [foetens] nam putre Mabili

Hac fovea corpus conditur atque animus.“

23 *Ipse quoque etc.*] Verg. Aen. v. ult. et xi. 831. „Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.“

24 *Mæstus ... erat*] Viventi Hochstrato Huttenus hæc epitaphia fecit, de moriente Erasmus Ioanni a Lasco Basil. d. 17. Mai. a. 1527. scripsit: „Coloniae periit Iacobus Hochstratus, coryphæus huius tragœdiæ, qui tamen in morte dicitur nonnullis verbis prodidisse parum sinceram conscientiam.“

25 *ivimus ad d.*] domum rediimus.

26 *iacuimus ... supra*] diu multaque nobiscum reputavimus, und wir lagen über 8 oder 14 Tage drüber her. (cf. ‘ein Tager 8 od. 14’.)

28 *stat ... interius*] *drin steht*, nomen Hochstrati ibi scriptum est.

att. me ante] *mich anbetreffen*, non me volunt, non me petunt illa carmina.

29 *in teut.*] *im Deutschen, auf deutsch*. Ita inutile *in* non omittere solent Obscuri.

33 *volo sibi etc.*] ei. Erumpit iracundia inquisitoris.

35 *stafirus*] Ital. *staffière*, qui stapedem (Ital. *staffa*, ab antiq. Germ. *stapho*, unde hodie *Stapf*, *Fußtapf*), quem Romanice stapiam vocabant, equum adscendenti tenet. *Steigbügelhalter*, *Reitknecht*. Cf. Ducange voc. *Staffa* n. 2. *Stapia. card. s. Euseb.*] Petri de Accoltis. cf. Ind. biogr. p. 293. art. Accoltis.

39 *Pfefferk. ... Ind.*] cf. Ind. serr. p. 84. sq. n. xviii.

Pag. 77.

2 *mammaluca*] sive Mameluchus. Ducange: Mameluchi. Sic appellabant Aegyptii mancipia Christiana, aut ex Christianis parentibus orta, in pueritia capta, et pretio distracta, ex quibus eligebatur qui ceteris imperabat, Sultani appellatione ...“ Hic significare apostatam monere vix opus erit. Cf. p. 261^{8.11}. 272¹⁰.

6 *Datum etc.*] cf. ad 74²⁰.

hosp. ad camp.] ad quod Teutonicos præcipue deversos esse videtur, ut hodieque solent. cf. ad 75³⁴, p. 226²³. et Ind. biogr. cit. art. Campoflor.

(EPISTOLA 49. TOLLETANVS RICHARDO KALBERSTATENSI.

Hanc epistolam priores non ita feciliter imitantem, neque ad causam Reuchlinianam pertinentem, non recepissem, nisi per hæc tria sæcula pro particula verarum O. V. epistolarum habita fuisset. cf. Ind. edd. p. 9. n. 6. Pauca tantum adnotabo, neglectis consulto contra grammaticam orthographiamque commissis peccatis fere omnibus, ut et aliis sribliginibus inficete coactis.

17 Tolletanus a Germ. *tollen*, insanire, factum esse videtur, ut sonum Toletani,

Toleto oriundi, habeat, ut Narragonia factum est ex Arragonia. Similiter

19 Kalberstat, a *kälbern*, fatue iocari, factum ad sonum *Halberstadt* respondet.

24 *convento*] pro ‘conventu’: Germanice *das Kloster*.

25 *spectabilis*] non religiosæ, sed academicæ dignitatis appellatio est.

Pag. 77.

Pag. 76. v. 23 ... Pag. 78. v. 13.

28 *olim quando fuit*] i. e. quæ formosa fuit, dum ordinis faultrix erat.31 *leta mente*] 'lete mente' habet ed. 1. et scriptorem voluisse 'laetæ mentæ' puto. *leviter sensati cum ea*] 'Sensatus, a, um, habens sensus'. Gemma g. *lustigen* (*leichtfertigen*) *Sinnes mit ihr*.32 *in festo Codri*] Is Codrus neque sanctus, neque Atheniensis rex, neque pauperimus ille pessimusque ap. Iuvenal. Romanus poeta, sed Antonius Urcus, qui ab hoc cognomen Codri adsumpsit, Bononiæ a. 1500. mortuus. Inter scripta viri (quæ indicant Panzer Ann. V. p. 457. xi. p. 185., ubi Opera prodierunt Bonon. 1502. fol., Venet. 1506. fol., Paris. 1515. 4°. relatum est, quibus ex Iöcher art. Urcus addi potest ed. Basil. 1540. fol., Hain. n. 16099. sq.) plura sunt, ex quorum inscriptionibus ea non raro lascivire conicere licet, ut sunt Sylvæ, Sattyrae, Eclogæ, Epigrammata, Rhythmus festivissimus. Fortasse Tolletanus ad Codri 'orationem de ducenda uxore' respexit, quam et ipsam, ut alia Codri, non legi, sed in quodlibetico libello sæpius laudatam inveni, cui inscriptum est 'Disceptatio An uxor sit ducenda in publica disputatione Lipsensi enarrata a magro Hêrico Ribsch | philocalo | Budingio' in cuius fine est: *Liptzick Septimo Idus Octobris Anno 1509*. 4°. 18 folior. sign. A...C.34 *exteriorius mittere*] *herauslassen*.35 *solarium*] Sic obscoene pro 'salarium'. redit seq. v. 25.*pro alios omnes*] quod tu et alii omnes mihi debetis.

Pag. 78.

4 „dalmatica, vestis sic dicta, quod in Dalmatia primum sit reperta Isidor. Papias. . . Usus dalmaticarum in ecclesiam invexisse credunt S. Silvestrum PP., cum antea colobii uterentur sacerdotes, veste sc. sic dicta, quæ manicis carebat. sed longe ante Silvestrum Pontius in vita S. Cypriani scribit 'et cum se dalmatica exspoliasset' . . . Dalmaticam in modum crucis factam docet Missa antiqua . . . Glossæ Arab. Lat. 'Dalmata, vestis sacerdotalis candida cum clavis purpureis'. Dalmaticam propriam episcoporum vestem fuisse docet Zacharias PP. . . Fuit etiam dalmatica diaconorum vestis propria . . . tamen diaconi non utebantur, nisi in maioribus festivitibus . . . sed maxime diaconorum ecclesiæ Rom. fuit dalmatica, cum ceteris non nisi ex indultu Pontificis Rom. hac uti fas esset, qui eam interdum transmittibat . . . Ducange.

albis] „Alba . . . 3) vestis sacerdotalis linea et stricta, quæ camisia dicitur, et poderis, et talaris, et subucula . . . Albas gerere et Esse in albis dicuntur clerici, dum albis induti procedunt, vel officia ecclesiastica peragunt . . . Ducange.5 *se . . . pravitit*] daß er sich keiner Bosheit zu ihr versah, ut malitiam eius nullam suspicaretur.11 *consecratum*] immo, benedictum.*illud*] Matth. xxvii. 35.13 *coronatos*] *Kronen, Kronenthaler*.*lyripipolo*] cf. ad 5²³.*cucullo*] dicitur illud quod monachi habent supra cappam [cf. ad 54²³], ein *munkkugel*. Gemma g. „Cucullus 1) cuculla, cucullio, cucullus, vestis nota Latinis scriptoribus, qua sc. caput operiebatur' Gall. *cucule*, aliis etiam *coules*, *goules* vel *gules*, Armoric. *cougoul*, operimentum capitis et humerorum. Germ. *Gugel*, *Kogel* . . . Docte hoc verbum omnium fere linguarum Europæarum explicat Diefenbach Origines Europææ. Ffurt. 1861. 8°. p. 242. sqq. Ad historiam vestimenti pertinet hic locus ex Paquot ad Molani hist. ss. imaginum. Lovan. 1771.

Pag. 78.

4°. p. 515. sqq.: De Cuculla fuse tractat Augustinus Calmet Commentario Gallico ad Regulam S. Benedicti, Tomo II. pp. 217. et sqq., e quo pauca hæc accipe. Cuculla purioribus Latinis vocabatur Cucullus, quibusdam Cucullio, et Bardocucullus. Erat capitis indumentum, in Galliis præsertim et Romæ, usitatum pauperioribus, opificibus, ac servis maximeque ruri et in itinere. Cassiano teste Lib. I. cap. 4. Aegyptii Monachi sæculo v. „Cucullis perparvis usque ad cervicis humerorumque dimissis confinia, quibus tantum capita contegunt indesinenter diebus utuntur ac noctibus“. Purpuream Cucullæ crucem assuebant discipuli S. Pachomii, ut est apud Palladium Hist. Lausiæ cap. 28. Benedictini ab initio gesserunt „Cucullam in hieme villosam, in æstate puram, aut vetustam“. Regulæ cap. 55. Postea sagum, seu pallium, adiecere Cucullo, qui ideo Cappa, seu Casula, dictus fuit. Aetate S. Benedicti Anianensis, id est nono sæculo, „nonnullis usque ad talos Cucullæ pendebant“, quemadmodum in eius Vita legitur. Fuldenses eas ad genua tantum usque demittebant; quod et Anianenses in Monasteriis sibi subiectis observari iussit. Cuculla S. Remacli, quam Stabulenses adservant, veterem Casulam refert, undique clausam, manicis carentem, et caputio instructam non dissimili ab eo, quo Cartusiani caput operiunt. Apertæ deinde utrimque fuerunt eiusmodi Casulæ, et retinaculis ab utroque latere constrictæ: deinde et manicæ admiserunt saltem ab initio XII. sæculi. Exstat adhuc apud Cassinates „Vestis Desiderii, Abbatis cucullati, talari vestimento undique clauso, nec admodum sinuoso, manicis non amplis“: sic enim loquitur Angelus de Nuce scholiis in Theodomari Epistolam ad Carolum magnum. Plura de Cucullo dabit Anselmus Solerius, sive Theophil. Raynaudus, Lib. de Pileo. Sect. xv.

19 *non bene consideratus*] inconsiderate, inconsulto.

22 *misit pro ea*] citavit, accersit eam.

26 *facere . . . rehabere*] restituere, reddere.

28 *centorum*] Pulchellus quidem genetivus, sed cum non *in* 100 sed *in* 1000 *T.'s* *Namen* inprecari vulgo soleant, prætulerim ‘milliorum’.

29 *refutatorios*] non quos *ICTi* dicunt refutatorios apostolos, sed sententiam contra actorem, absolutoriam.

29 *illudebant ei etc.*] Cf. Matth. xxvii. 29. sqq. Marc. xv. 20.

33 *misit . . . pertingere*] ließ . . . gelangen, rettulit ad.

Pag. 79.

6 *percipere et exponere*] *Einnahme und Ausgabe führen*, res pecuniarias procurare.

7 *esse erit*] *sein wird*, fiet.

habet finem circa] *hat's ein Ende um die, mit der*.

8 *vivi p.*] ‘O Lycida, vivi pervenimus’. Verg. ecl. 9, 2.

9 *hunc etc.*] ‘Hunc ego si potui tantum sperare dolorem’. Verg. Aen. iv. 419.

16 *moniales crepitus*] dulcia hodieque *Nonnenfürzchen* dicta.

24 *non simpl. etc.*] Simplex conversio esset ‘m. non furavit c.’, sed ipsi ‘caseum’ convertunt in ‘cucullam’.

27 *scripturæ*] Lamentt. Ierem. cap. v. 8. 14. 15.

33 *pangratice*] cf. ad 72²⁹.

34 *Datum etc.*] Hæc subscriptio, si dubitatio superesset, satis probaret, Germanicum hominem, non Belgam aut Gallum, hanc epistolam scripsisse.

40 *inchristianis*] *unchristlichen*. in Epp. O. V. non legitur, sed Colonienses theologistæ passim eo vocabulo usi sunt.)

Hæc recentior Novarum Epistolarum O. V. designatio (cf. Ind. edd. n. 7. 8. supra pagg. 10. sqq.) fraudi fuit, ut adhuc in originem operis universi, quasi hoc ab initio inter socios pro partibus perficiendum convenisset, inquireretur, et ut docti homines sibi societatem ad conscribendas epistolas O. V. ab auctoribus initam fingerent. Tacitam quidem ad renescentium litterarum studium promovendum barbariemque expellendam societatem inierant harum epistolarum auctores, sed non hi tantum inter sese, sed pariter etiam cum aliis multis qui eas aut editas demum aut nunquam viderunt; et alii, ut Crotus et Huttenus, etiam arctiore amicitiae necessitudine coniungebantur. tum extitit quoque quædam Reuchlinistarum contra theologistas quasi coniuratio, ut suo quisque more pro Reuchlino ageret, scriberet ac diceret, apud potentiores gratiam ei impetraret, adversarios frangeret: unde evenit, ut et scriptæ nondum editæ epistolæ inter amicos communicarentur. Illud vero plane negaverim, statim ab initio, postquam Colonienses contra Speculum oculare furere cœpissent, inter Reuchlinistas sive omnes sive non nullos convenisse, ut eius modi opus, quale paucis annis post prodiit, ab ipsis scriberetur; neque Huttenum, quem superioris Appendicis septem epistularum auctorem esse opinor, prius quam Croticas epistulas, fortasse sibi ab amico singulas aut una plures, ut scriptæ fuerant, communicatas legisset, operis continuationem cœpisse mihi persuasum est; et plus dico, Huttenus tum demum, cum post illarum septem epistularum compositionem in Italiam revererat, ad novas has epistolas scribendas sese accinxit, quas fortasse omnino non aut certe longe aliter quam factum est composuisset, si theologistæ illis Croticis strigilibus satis se depexos laceratosque sensissent, neque Pepericorni Ortvinique fetum, Defensionem contra famosas et criminales O. V. epistolas, edidissent, quam, cum sequentibus novis epistolis scribendis præcipue ansam dederit, eæque sine illa maximam partem recte explicari nequeant, ab oblivione vindicatam inter utramque epistolarum O. V. partem repetendam esse censuimus.

Pag. 183. *

De hac primæ novarum epistolarum O. V. editionis inscriptione vide supra Ind. edd. n. 4. pagg. 5. 6.

4 *et novæ ... et superiores*] Ita suos libellos librosque non solum theologistæ et Obscuri, quos hæ epistolæ derident, sed plerumque fere omnes eius et superioris ætatis, ex quo inscriptionum, quos titulos vocamus, usus receptus est, scriptores sibi blandientibus elogiis exornare soliti sunt. Equidem huic plenæ laudi vix accesserim, alteram *συλλογήν* priori lepidiorem ac venustiore esse: multa imitatore, quamvis ingeniosissimum, et facilius effervescentem impetuosiore auctorem prodere mihi videntur, cum veterum illarum scriptorem terebro non minus acri sed minus inquieto ac stridulo minusque ramenti circuminicienti pro stilo in exercenda naturali sua deridendi satirasque scribendi arte usum esse dixerim. Ita neutram partem in universum

Pag. 183.

alteri prætulerim, cum utraque proprias suas dotes habeat; sed maiorem inter utramque partem differentiam videre mihi videor, quam alii statuunt, ut ubi occasio tulerit, adnotabo.

7 *Heraclitæ*] pro 'Heraclito', cuius sectatores Heraclitistæ sunt. Noster vult, vel Heraclitum quamvis perpetuo fletu res humanas prosequeretur, tamen non nunquam risisse, et certe, si has epistulas legere posset, risurum esse.

8 *Stoicidæ* apud Iuvenal. sat. II. v. 65. scholiastæ sunt „qui sub prætextu philosophiæ infamiam exercent. Dicit contumeliose". Lemærius (Iuvenal. Paris. 1823. 8°. p. 111.) adnotavit: „Stoicidæ contemptim dicuntur homines libidinosi flagitiosique, sed Stoicorum speciem præ se ferentes eorumque more de virtute disputantes, ut *Στωϊκοί* vel *Στωϊκός* diminutive et per contemptum pro *Στωϊκοί* in loco Athenæi". Noster non contemptim sed ironice sive iocose Stoicidas patronymice, i. e. pro Stoicorum filiis, rugosæ frontis viris, severitatem philosophorum præ se ferentibus posuisse videtur.

10 *Exerce pulmonem*] Iuvenal. sat. 10. v. 33. sq. „Perpetuo risu pulmonem agitare solebat Democritus".

Pag. 184.

Hæc est secundæ novarum epistolarum O. V. editionis inscriptio. cf. supra Ind. edd. pagg. 7. 8.

2 *paleas*] Paleæ quamvis proprie granorum frumenti tegmina, *Spreu* (*spruwer* Gemma g.) significat, scriptor tamen minus h. l. quam p. 214²⁴ cogitavit de paleis, Gratiani decreto a Paucapalea aliisque viris interspersis capitibus, quæ diu præ ipsis Gratiani granis contemnebantur. Scripserunt de his paleis multi, e quibus Rieggerum (Friburg. 1773.) et Bickellum (Marburg. 1827.) nominasse sufficit. Paleæ, fæces et quisquiliæ, in quas hæ epistolæ ludunt, sunt Ortivini, Pepericorni aliorumque Antireuchlinistarum libelli.

fæces] et *fæx* (*Bodensatz*, *Hefe*, *Trube*, etiam *ausgährender Schaum*) tam de rebus quam de hominibus sordidis, abiectis, vilibus in usu est. item

quisquiliæ] (*σκύβαλα*, *φονγύριον χαῖται*, *περιψήματα*: Philox. gl.; *Auswurf*, *Kehricht*, *Abfälle*, *Wegwurf*) tam res quam personas abiectas, viles, spernendas etiam Romani vocabant. Cicero (ad Attic. I. 16, 3.) vocabulo de miseris iudicibus habet: „... triginta homines .. levissimos ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas omne delere, et quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciant, id Talnam ... et ceteras huius modi quisquiliæ statuere nunquam esse factum“.

e *quib. sese ... iactitant*] Nisi se suo more Obscuri iactitassent, hodie eos muscæ comedissent, ut fere Curionis utar verbis (ap. Cic. Brut. 60, 217.). *

barbari] Si hanc inscriptionem etiam veteres epistolæ O. V. (i. e. vol. I.) habuissent, fieri non potuisset quod Erasmus rettulit (Hutt. Opp. II. p. 442.): „Post in Brabantia prior quidam Dominicanus et Magister noster volens innotescere patribus coemit acervum eorum libellorum, ut dono mitteret ordinis proceribus, nihil dubitans quin in ordinis honorem fuissent scriptæ“.

3 *clingues*] Cf. Cic. or. post red. in sen. 3, 6. „mutum forum, elinguem curiam, tacitam et fractam civitatem videbatis“.

scioli ... arrogantes] Cf. Arnob. adv. gent. II. c. 62. (p. 86.): „neque illud obrepit, .. quod a sciolis non nullis et plurimum sibi arrogantibus dicitur, deo esse se gnatos“.

5 *delicatis ... aurib.*] Quintil. Inst. or. III. 1, 3. „... ne ieiuna atque arida traditio averteret animos et aures præsertim tam delicatas raderet“.

Pag. 184.

Pag. 183. v. 7 ... Pag. 184. v. 9.

6 *ingenio . . amœno*] Cf. Tacit. Ann. II. 64. „... regum ingenia illi mite et amœnum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat“. Ibid. XIII. 3. „... ut fuit illi viro [Senecæ] ingenium amœnum et temporis eius auribus accommodatum“.

Hieronymum] Immo Augustinum, de baptismo contra Donatistas lib. VI. c. 44., in Gratiani decreto Caus. I. qu. I. can. 37. „Nonne Sodomitæ ethnici erant, id est gentiles? Peiores ergo erant Iudæi, quibus dominus dicit ‘Tolerabilius erit Sodomis in die iudicii quam vobis’, et quibus propheta dicit ‘Iustificastis Sodomam’, id est comparatione vestri iusta facta est ... sacramenta divina quæ apud Iudæos erant . . et in bonis hominibus illius temporis erant, et in malis peioribus quam sint ethnici, quandoquidem Sodomitis in malitia prælati sunt, et tamen illa sacramenta erant in utrisque integra atque divina. Nam et ipsi gentiles, si quid divinum et rectum in doctrinis suis habere potuerunt, non improbaverunt sancti nostri, quamvis illi per suas superstitiones, et idololatriam, et superbiam, ceterosque perditos mores detestandi essent, et, nisi corrigerentur, divino iudicio puniendi“.

7 *somma*] *σύνολα*. cf. ad p. 268²⁴.

8 *Urbanum papam*] Huic non recte adscribitur Palea quæ est „ex responsione Hadriani papæ ad Carolum cap. 49.“ in Gratiani decreto can. 6. Dist. xxxvii. „Omnem vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituunt hæretici, quæ philosophorum sententia definitur non adstruendi vim habere, sed studium destruendi. Sed non in dialectica complacuit deo saluum facere populum suum : regnum enim dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis“.

Rabanum et Origenem] Can. 7. eiusd. Dist. „[Pseudo]-Rabanus de pressuris ecclesiasticis. Legimus de beato Hieronymo, quod cum libros legeret Ciceronis, ab angelo est correptus eo quod vir Christianus paganorum figmentis intenderet“. [cf. supra ad p. 36⁴.] *Ad quem can. Gratianus in dicto* § 1. „Hinc etiam Origenes cyniphe et ranas, quibus Aegyptii sunt percussi, [homil. 4. ad cap. 7.] vanam dialecticorum garrulitatem et sophistica argumenta intelligit. Ex quibus omnibus colligitur, quod non est ab ecclesiasticis sæcularium litterarum quærenda peritia“.

9 *Aul. Gell.*] Noct. Att. I. cap. 2., ubi referuntur ab Herode Attico tempestive deprompta in quendam iactantem et gloriosum adolescentem, „vocalibus haud facile cognitis syllogismorum captionumque dialecticarum laqueis“ strepentem, specie tantum philosophiæ sectatorem, verba Epicteti Stoici, quibus festiviter a vero Stoico seiunxit vulgus loquacium nebulonum, qui se Stoicos iactarent. — Idem V. c. 15. i. f. „... Hos aliosque talis argutæ delectabilisque desidiæ aculeos cum audiremus vel lectitarem, neque in his scrupulis aut emolumentum aliquod solidum ad rationem vitæ pertinens aut finem ullum quærendi videremus, Ennianum Neoptolemum probabamus, qui profecto ita ait:

— — — — Philosophandum est paucis : nam omnino haut placet.“ — Idem lib. X. c. 22. exhibet locum ex Platonis Gorgia de falsæ philosophiæ probris, quibus philosophos temere incessunt qui emolumenta veræ philosophiæ ignorant.

Cicer. lib. I. officior.] *puto* lib. I. cap. 6. § 19. „Alterum est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias ...“.

Pag. 184.

- 10 *Senec. epist. 49.* (s. epist. moral. lib. V. ep. 9.) ad Lucilium: „... [§ 5.] Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus, quo legat lyricos; eodem loco pone dialecticos: tristius inepti sunt: illi ex professo lascivunt, hi agere ipsos aliquid existimant. [§ 6.] Nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda tantum et a limine salutanda in hoc unum, ne verba nobis dentur et aliquid in illis esse magni ac secreti boni indicemus. Quid te torques et maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse quam solvere? securi est et a commodo migrantis minuta conquerere...“.

Aeneæ Sylvi] descr. urb. Vienn. Pann. (sive Opp. Basil. ex off. Henricpetr. [a. 1571.] fol. p. 719. epist. clxv.) „... Maximum autem huius Gimnasii [*Vindobonensis*] vitium est, quod nimis diutinam operam in dialectica, nimiumque temporis in re non magni fructus terunt. Qui magisterii artium titulo decorantur, hac una in arte maxime examinantur. cæterum neque Musicæ neque Rethoricæ, neque Arithmeticæ curam gerunt: quamvis metra quædam et epistolas ab aliis editas imperite exhibentem magistrandum compellant. Oratoria et Poetica apud eos penitus incognita, quibus omne studium in elenchis est vanisque cavillationibus, solidi haudquaquam multum. Qui libros Aristotelis et aliorum philosophorum habeant, raros invenies, commentariis plerumque utuntur. Cæterum studentes ipsi voluptati operam præbent, vini cibique avidi. pauci emergunt docti, neque sub censura tenentur, die noctuque vagantur, magnasque civibus molestias inferunt. Ad hæc mulierum procacitas mentes eorum alienat...“

- 11 *Lawr. Valla de libero arbitrio* (Basil. ap. Cratandrum, m. Nov. a. 1518. 4°. pag. a3) init. „Maxime vellem ... ac summopere optarem, ut cum cæteri Christiani homines, tum vero hi qui Theologi vocantur, non ita multum tribuerent philosophiæ, nec tantum in ea operæ consumerent, et prope parem ac sororem, ne dicam patronam, Theologiæ facerent. Male enim sentire mihi videntur de nostra religione, quam putant philosophiæ præsidio indigere: quod minime illi fecerunt, quorum iam multis seculis opera extant, apostolorum imitatores, et vere in templo dei columnæ. Ac quidem si probe animadvertamus, quicquid illis temporibus hæresium fuit, quas non parum multas fuisse accepimus, id omne fere ex philosophicorum dogmatum fontibus nascebatur, ut non modo non prodesset philosophiæ sanctissimæ religioni, sed etiam vehementer obseset. At eam isti de quibus loquor, natam esse ad extirpandas hæreses iactant, quarum potius seminarium est, nec intelligunt se imperitiæ accusare piissimam antiquitatem, quæ in expugnandis hæresibus philosophiæ arma non habuit, et sæpe contra ipsam philosophiam depugnavit acerrime Vos contra tali armatura muniti ne tueri quidem potestis, pro rem indignam et flebilem, quod ipsi nobis quasi patrimonium reliquerunt. Quid igitur causæ est, cur in maiorum vestigiis nolitis insistere? Si minus ratio, certe auctoritas illorum effectusque inducere debuit, ut se imitarentur potius quam novam viam ingrederemini Itaque eo insolentiæ processistis, ut putetis neminem posse theologum evadere, nisi qui præcepta philosophiæ teneat, eaque diligentissime perdidicerit, stultiusque simul eo facitis, quod antehac vel nescierunt hæc, vel nescire voluerunt. O tempora! o mores! ...“.

14...19. cf. ad p. 183. vers. 6...11.

- 20 *Cum additionibus*] Hæ additiones sunt quæ editio nostra p. 284...300. repetiit. eas vero 'novo privilegio ad septennium sancitas' esse, Obscuros obfu-

Pag. 184.

Pag. 184. v. 10 ... Pag. 185. v. 9.

scandi causa adiectum videtur, cum neque a quo neque quo tempore privilegium impetratum esset, indicetur, ipsumque exemplum sine loci et anni indicatione prodierit. cf. Ind. edd. n. 5. supra p. 7. sq.

Pag. 185.

EPISTOLA 1. IOHANNES LABIA ORTVINO.

- 2 *Labia*] Fortasse hoc nomen epistolæ auctor ad Latinum 'ductare aliqu^m labiis' finxit, quod est 'irridere distortuendo os, sannis illudere' ap. Plaut. Glor. II. 1, 14. — Cum sæpius in hac epist. liber Iob laudetur, ex eodem verba VII. 20. 21. repetere liceat: „Deus non proiciet simplicem, nec porriget manum malignis, donec impleatur risu os tuum et labia tua iubilo“.
- 3 *dei gr. prothon.*] Summum ecclesiasticum magistratum, si non pontificatum ipsum maximum gerere sibi videtur hic protonotarius, qui se 'dei gratia apostolicum' gloriatur, cum tamen protonotariatus eius nihil nisi titularis fuisse videatur sive extraordinarius. Protonotarii (ordinarii sive participant) quasi per excellentiam vocabantur notarii apostolicæ sedis, quos primum Clemens PP. I. septem urbis regionibus attribuisse fertur, „ut passiones martyrum et res ab iis gestas diligentissime conquisitas litteris mandarent“. horum officium Sixtus PP. IV. (a. 1471...1484.) primus vendidit. postea (a. 1586.) quinque conlegis auctum, nostris autem temporibus (a. 1838.) ad primævum septenarium numerum revocatum est. Non participantes sive extraordinarii sive supranumerarii personatum sine propria dignitate gerunt, neque collegii Romani socii sunt; ex eis alii officiales sunt, qui extra ordinem protonotarialibus officiis funguntur, alii honorarii sive titulares tantum, quales et ab ipsis pontificibus maximis, et deinde ab eorum legatis nuntiisque aliisve prælatis nominabantur, aut qui titulus sine officio etiam cum certis canonicatibus ipso iure coniunctus erat. ita supra (p. 103. n°. XXXIII.) legimus Ioannem Ingewinkel præpositum Xantensem, Ortvinum theologistarumque amicam, „sacrosanctæ sedis apostolicæ Prothonotarium“ fuisse. Ceterum „ut Prothonotarius qui sit, habeat ius legitimandi spurios et Comites palatinos creandi“ (ut est in Hutteni dial. Bulla § 67. Opp. IV. p. 326.), quod ius Sixti PP. V. bulla 'Laudabilis sedis' d. d. 4. Febr. a. 1585. §§ 4. 5. protonotariis apertis verbis adscripserat, id iam diu in desuetudinem abierat, cum Pius PP. IX. tolleret per breve 'Quamvis peculiare facultates' d. 9. Febr. a. 1853. datum, quod breve et ad historiam instituti et ad hodiernam protonotariorum condicionem cognoscendam egregie facit.
- 6 *ut fratri*] Labia religiosus non est, Ortvinus prædicatorii ordinis.
- 7 *centum ... gramm.*] Quadratus error: 'sestertia' (HS) aut pro mensura accipitur aut pro 'sestertium' ponitur, idemque pro inventione novorum Latinistarum (humanistarum) habetur. Germanice minus ridiculum foret *hunderttausend Scheffel Grüße nach ...s Grammatik*. sed hæc insipientiæ natura est, recte cogitandi legibus repugnare.
8. 9. *Acceperim — miserit*] Ita coniunctivo pro infinitivo, ut sæpe faciunt hæc novæ epistolæ, quasi hæc singularis elegantia esset (cf. imprimis infer. epist. 36.), veteres illæ, Croticæ, non abutuntur.
- 8 *nudiustertius*] Hic et p. 197¹⁷. Crotus commodam contra Latinam linguam peccandi opportunitatem non ita neglexisset.
- 9 *Epp. O. V.*] Puto primam secundamve editionem, epistolas 1...41. continentem. cf. supra Ind. edd. p. 1...3. n. I. II.

Pag. 185.

9 *metr. vel pros.*] i. e. partim metrica, partim prosaice.12 *fuit m. m. gaud.*] cf. ad 184².13 *rethoricos*] Inter orationes quodlibeticas Ortvi (Colon. 1508. 4°. pag. C^{ult}. sqq.) una est „in qua rhetorice artis excellentia et eloquentie laudes exprimuntur“, ubi etiam ‘differentia inter poeticam et rhetoricam’ incondite exponitur.14 *Habuimus etc.*] Hæc confabulatio convivalis similis est epist. I. 1.15 *curtiani*] cf. ad 18¹. et Ind. verb. h. v.21 *Iurista*] imprimis Legista, iuris civilis peritus. Ad ius canonicum etiam veteres (Croticæ) epistolæ passim respiciunt, iuris civilis loci in novis demum epistolis (Huttenicis) frequentius allegantur. Cf. supra ad p. 5¹¹.1. *Ita fid.*] Lex Ita fidei (40.) Dig. De iure fisci XLIX. 14. Paulus lib. XXI. Quæstionum. „... cum diversitas rerum obscurum faciat legatum“.22 *resp. prim. i. f.*] hodie scribitur ‘pr[incipio] in fine’.23 *progeniei*] gentis sive familiæ.*scribitur q. D.*] „[Diocletianum] Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum, adeo ut a plerisque scribæ filius, a non nullis [ut a Victore epit. c. 39.] Anulini senatoris libertinus fuisse credatur“. Eutrop. hist. IX. 19.26 *theologum*] Theodoricum de Ganda? cf. supra p. 3. i. f. 4. init. et Ind. biogr. p. 375. sq. h. art.28 *Aristot.*] ut supra 3⁹.29 *eximietas*] Hoc nomen in vet. epp. non legitur, et adiectivo quoque ‘eximius’ novæ epistolæ multo sæpius quam veteres utuntur.*assignavit*] *hat mir zugewiesen, zugetheilt, vorgelegt*, proposuit.

Pag. 186.

1 *fac. imprimere*] *als er drucken ließ*, cum publicaret, operis edendum traderet.5 *un. auctor.*] Ut hodie dicunt ‘locum classicum’, i. e. dictum sive locum insignis alicuius scriptoris. Cf. Ind. verb. voc. allegare. Non omnes auctores apud omnes religiosos ‘allegabiles’ fuerunt.6 *Iob*] XII. 22.*Micheæ*] VII. 8.7. 8 *Iob XXVIII.*] 18.8 *Virgil.*] Aen. VI. 100. „obscuris vera involvens“.9 *datur intelligi*] *es wird zu verstehen gegeben*, significatur, sciendum est.10 *inquir. secr. scr.*] Cf. Iob XI. 6. „ut ostenderent sibi secreta sapientiæ, et quod multiplex esset lex eius, et intelligeres quod multo minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua“.12 *Regum CXXXVIII.*] Psalm. CXXXVIII. 12.

16. sqq. Quæ hi tres versus de Bernhardo Gelff (cf. Ind. biogr. p. 377. art. Gelff), cui Parisiensi magistro inferior ep. 28. adscripta est, habent, illo tempore omnia, omisso tamen ‘ibi’, i. e. Romæ, et mutato ‘Parisiensis’ in ‘Tubingensis’, de Melanchthone dici poterant.

19 *mov. cap. hincinde*] tardo capitis motu nutans, huc illuc caput movens, ut solent profunde cogitantes dubitantesque.*vid. austeriter*] gravi et abducto vultu. ‘Austere’ (sed non ‘austeriter’) semel Cic., sed Catholicon habet: „Austerus ... unde austere vel austeriter austerius austerissime. et hæc austeritas tatis .i. asperitas“.22 *quamv. . . scire*] quamquam fortasse nescitis.24 *Epistolare am. s.*] i. e. Clarorum virorum epistolæ, supra p. 81. Ind. serr. n. xv. descriptæ, quæ prodierunt ‘mense Martio, Anno m.d.xiiii.’

Pag. 186.

Pag. 185. v. 9 ... Pag. 187. v. 22.

28 *carminam et dictaminas*] nimium hoc videtur: vix ipsi Obscure tam fœde scripserunt, et Crotus tales sine sale errores non adhibebat.

31 *Psalmista*] Psalm. ciii. 28.

33 *Psalmista*] Psalm. cxxx. 1.

34 *suam*] pro 'eius', ut etiam in vett. epp. (vol. I.) fere perpetuum est.

dabit gr.] cf. 47³⁶. obiter adludatur ad originem nominis Gratii, de qua I. ep. 38. et p. 281. plenius tractatur.

36 *Iob*] xvii. 12.

non intelligendo etc.] i. e. quod non sic intellegi voluit, istud Epistolare non esse artificialiter compositum.

Pag. 187.

3 *etiamsi*] In vett. epp. (vol. I.) hoc vocabulum non legitur.

deberent ... sua] i. e. capitis poena eis impenderet. Germanice diceremus *und wenn's ihre Köpfe gölte*. Incōcinnitas cogitationis quam verborum maior est.

4 *excellentiora ... se*] Ita Ortvino ut veterum epistolarum O. V. editio, etiam harum novarum colligendarum edendarumque consilium adfingitur.

5 *non curat ... titulis*] Cf. 'et plus si vellet' p. 3⁸.

6 *Dominus etc.*] Psalm. xxvi. 1.

7 *minorando .. maiora bitur*] Minorare in Vulgata sæpius est minorem numero facere, non, ut h. l. et Gemma g. „minorem facere i. e. humiliare se“. maiore' h. l. et in Gemma g. „großer oder groß machen“ in Vulgata non legitur.

scriptura] Matth. xxiii. 12.

8 *Ecclesiastici*] xx. 11.

10 *Prophetam Naim*] Nahum i. 8.

11 *quod ... inimici*] eos mihi succensere.

13 *Horatium*] art. poet. 78.

14 *scribens scribam*] i. e. cum primum scribam, exquiram rationem.

16 *disp. ad ign.*] quasi de hæresi ageretur ab Hochstrato diiudicanda condemnandaque.

18 *quid ... vos*] quid tibi propositum habueris, *was Ihr doch vorhattet*.

20 *in Curia Rom.*] H. l. nondum, ut sæpius infra, Curia Romana tanquam ipsius urbis esset nomen, usurpatur.

EPISTOLA 2. IOHANNES GRAPP ORTVINO.

22 Iohannes Crapp, ut infra ep. 40. nomen scriptum est, sive Crappe ab a. 1494. usque ad mortem a. 1503. subsecutam sæpius consulatum Wittenbergensem gessit, reliquitque filium Hieronymum et filiam Catharinam, natam a. 1497., quam sibi æqualem Melanchthon a. 1520. uxorem duxit et quacum vixit usque ad d. 11. Oct. a. 1557. Bretschneiderus (Corp. Reform. I. p. cl. i. f.) falso Catharinam 'Hieronymi' filiam fuisse scripsit, cuius soror fuit. cf. Förstemanni *Neue Mitth. u. d. Geb. antiquar. Forsch.* vol. II. fasc. 4. p. 653. sqq. — Hæc adnotavi non quasi hunc Crappum Ortvini quondam discipulum ac Melanchthonis socrum eundem hominem facere velim. Sed fortasse nostro nomen fuit 'Andreas Crappus', ad quem Sibutus in 'Silvula in Albiorim illustratam (Lipez per .. Martinū lantzberg Herbipolitanū: [s. a. 4°.] pag. 1⁴. sqq.) nimis laudis plenum elegiacum carmen xiii distichorum composuit.

Pag. 187.

Idem 'Andreas Crappus Guittenbergius Vtriufq; Iuris Baccalaureus' ad Othonem Beckmannum Wartbergium carmen fecit, quod extat in huius Panegyrico in princ. Ericum duc. Brunsvig. edito 'Witteburgii per Ioannē Viridi montanū. Anno. m.d.ix.' 4°. pag. Biii^a.

30 *carminalem seu metrosum*] Novum synonymum.

31 *libenter*] pro comparativo 'libentius'. magis delectaris poeticis quam prosaicis scriptis.

32 *non est disc.*] Matth. x. 24.

33 *usitatus*] exercitatus, doctus, *geübt*.

Pag. 188.

2 *novelli*] 'Novellus, a, um, aliquantulum novus, et ponitur pro rudi'. Gemma g. Paulo ante 'non adhuc bene exercitatus in tali arte'.

poeta carm.] 'carminalis' non superabundat: nam et Plinius, et Valerius Maximus et alii Obscuris poetæ sunt, sed non carminales sive metrosi. cf. ad 7¹².

-5. sqq. Sequentes 30 versus quam insana perturbatione exhibeantur in editt. 7...23. per hæc tria sæcula nemo observaverat. cf. Ind. edd. p. 11. n. 7. 8. Inde a medio sæculo xvi. has bonas epistolas plures editores quam veros lectores expertos esse dixerim.

v. 5. sqq. *Si non*] Pro sequenti 'tamen' sumendum est 'quia'. Vult: Sane quidem mei versus duriusculi sunt, cum tui dulci numero fluunt, sed alius aliud callet. O modestum poetam! quam numerosum est 'quoque', ubi de solis Ortivini carminibus scriptis loquitur, et illud 'que' post 'medicos', et 'Aliter' pro 'alter', et tota epistola carminalis.

10 *habet grat.*] Gratius. cf. ad 186²⁴.

12 *Roma*] scilicet 'in' ante 'Colonia' pro repetito est: in Roma = Romæ.

13 *beani*] Cf. Ind. biogr. p. 305. art. Beanus.

15 *lis Pro...vicaria*] Cf. p. 239²¹.

21 *legifluis iuristis*] Hoc si quid aliud Huttenicum est.

24 *Tungar...Peperic.*] Cf. Ind. serr. n. xi. xxi. p. 78. sq. 88. sq.

25 *schola Francor.*] Universitas Parisiensis, quæ d. 2. Aug. anni 1514. Speculum oculare comburendum esse iudicavit (cf. Consp. chronol. p. 133.), quod ex Coloniensi sententia iam d. 10. Febr. eiusdem anni fecerant Colonienses. cf. Consp. chronol. p. 129.

27 *dimittere*] relinquere, omittere.

28 *bene...Plato*] „Philosophus nimis es nimiumque Platonior ipse“ Henricus Pauper lib. iii. v. 87. ap. Leyser. hist. poet. med. æv. p. 479. Thomistæ contra Platonem arguere solebant. cf. e. gr. Prantl. *Gesch. der Logik* III. p. 113. not. 508. Vix crediderim Huttenum h. l. ad veterum locos, quibus Platonis de ideis doctrina et longinqua viri itinera litteraria laudibus evehuntur (e. gr. Cic. de fin. V. 29, 87.), aut ad academix Medicæ de Platonis studiis merita respexisse.

Pag. 189.

4 *Parcat is mihi*] Benigne censeas hos versus fortasse non ab omnibus numeris absolutos.

5 *philosophum*] Immo, Terentiani Chremetis dictum est notissimum.

7 *mirab. poma*] mala medica sive aurantia, *Orangen, melarancie*.

8 *per...pendunt*] In Grappi patria poma adnumerant emptoribus propolæ. 'bene' non nisi versus explendi causa

EPISTOLA 3. STEPHANVS ROMEDELANTIS ORTVINO.

- 12 Magister Parisiensis Romedelantis non est poeta *Meister Rumelant*. illud quoque nomen quasi exulem significare puto, *Räum das Land*.
- 16 *Thom. Murner*] In Murnaro Leviathan pag. B. hæc dicit Murnerus: „Profligatus itaque a Friburgo, concessi Treuerim, et tum me cœpit stimulare invidia, pruriebatque lingua, ut et ibi aliquod struerem incendium. Auxerunt audaciam istic insignia et pileus receptus. Ilico ostendi qualis eram, et quid nescio machinatus fuerim in spurios et in Canonicos Treuerenses, iussus sum abire tandem, atque id citissime, ni Mosę [i. e. Mosellæ] amnem velim epotare. cf. Ind. biogr. p. 424. art. Murner.
- 17 *superiorista*] *Oberländer*, ut hodieque in terris Rhenanis fines inter primam secundamque Germaniam in nominibus *das Ober- und das Niederland* supersunt. In Defens. Peper. p. 107²⁹. „Theutonicum ipsius [Reuchlini] superioristicum“.
- præsupponit*] cf. ad 24²². infra 190³¹. præsupponitur = præsumendum est.
- 18 *cartas*] *Karten, Spielkarten*. Sermo est de libello inscripto ‘Chartiludium logice’ etc. qui primum Cracoviæ a. 1507. prodiiit. de eo vide supra Ind. biogr. p. 423. art. Murner. not. 2.
- 19 *grammaticam*] Perperam ‘Instituta’ (pro ‘grammaticam’) est in adnot. ad Waldani *Nachrichten von Murners Leben etc. in Scheible's Kloster Bd. IV.* p. 515. nam ‘Chartiludiū Institute fūmarie doctore Thoma Murner memorante et ludente .. Argentine per Joh. Prūs Impensis ac sumptibus .. Ioannis Knoblauch Anno m.d.xviii.’ 4°. (c. figg. ligno inec.) prodiiit. (cf. Panzer Ann. VI. 87, 504. Vide de libro Stintzing *Gesch. d. popul. Lit. des röm. kan. R.* p. 465...467.) Sed aversa primi folii pag. habet „Intimatio 1515. facta in Uniuersitate Treuerensi in die S. Andreæ Apostoli“. Treueris itaque suam Institutam (nam sic voluisse videtur) docuit Murnerus.
- 20 *scaci*] „Scacco it., sp., pg. xaque, pr. escac, fr. échec *schachfigur, schachspiel; vom pers. schach König, als hauptfigur* ...“ Diez WB. Anno 1511. prodiiit Ffurti (ad M.) ‘*Ludus studētū | Friburgensium*’, qui liber constat 16 foliis in 4°; fol. 3^b. habet figuram manus sinistrae, cuius digitorum articuli singulis litteris signati sunt, a b c, e g f d, i u m l, o r q p, v < t f; fol. 5^b. est ‘scacus q̃ntitatis syllabarum’, fol. 7^a. ‘*Exemplaris alea ludentium*. fol. 16^a. „Beatus Murner Argentineñ. | Frācphordie imprimebat | Anno dñi 1511 | Repetitus est libellus anno 1512. 4°. et s. a. et l. prodiiit ‘Scaccus infallibilis quantitatis syllabarum’. fol^o.
- pretendit ... hebr.*] Hebraicis litteris vix imbutum fuisse Murnerum traditur. sed edidit Francofurti a. 1512. ‘Ritus et celebratio phase iudeor. ... ex hebreo in latinū traducta eloquium’ (16 foll. in 4°), ‘Benedicite iudeor. ante et post cibum’ 4°; Der iuden benedicite ... vnd wie sy ieren dodten begraben. Gedr. ... Franckenfurt durch Batt Murner’. 4 foll. 4°.
- 21 *comp. ... Teutonico*] *Die Schelmenzunft* iam quinquies prodierat, cum hæc ep. scriberetur. Vid. cit. art. Murner Ind. biogr. p. 424. not. 6.
- 22 *in omn. ... alig.*] Insolenter gloriari Murnerum multi æquales testantur.
- 24 *amic. R.*] Quæ amicitia vix maior fuerit, quam simultas Franciscanorum cum Dominicanis. neque inter Reuchlini defensores (Hutt. Opp. I. p. 130. sq.) memoratur Murnerus.
- confundat eum*] Germanice usitatius *hol’ ihm der etc.*

Pag. 189.

29 *corrig. . . perv.*] *züchtigt sie wegen ihrer Verkehrtheit*, emendat perversos theologos.*schisma etc.*] Contra Colonienses minari schisma, 'quando Papa facit sententiam contra eos', refertur inf. ep. 57. cf. ad p. 275²⁷.31 *nemo . . . stud.*] Apertius p. 54¹². magistri nostri asini appellantur.

Pag. 190.

1 *doctorum*] operar. error. l. doctorem3 *schlem*] item 299³⁴. ut ad 'similem' adsonet, ex *schelm* factum esse videtur.Sed cf. etiam 'schlemm = *schief, schräg, abhängig*, varus, distortis cruribus' *Schmeller Baier. WB.* III. p. 448. — *Brant Narrensch. Vorrede* v. 60. „Schlym schlem, eyn yeder findt sin glich.“ *Geilers Narrensch.* 67, 5. „Pares cum paribus veteri proverbio facillime congregantur“ Cic. Cat. mai. 3. § 7. Aristot. rhetor. I. 11. § 25. *Καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν ἡδύ, τὰ συγγενῇ δὲ κατὰ φύσιν ἀλλήλοις ἐστίν, πάντα τὰ συγγενῇ καὶ ὁμοία ἡδέα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἷον ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ ἵππος ἵπῳ καὶ νέος νέῳ. ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἰρηνται, ὡς ἡλιξ ἡλικα τέρεται, καὶ ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον, καὶ ἔγνω δὲ θῆρ θῆρα, καὶ αἰεὶ κολοῖδς παρὰ κολοῖόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα.*5 *fidelis . . . Neptalim*] Hæc sæpius antea, sed nuperrime in Defens. (p. 170.) dixerat Pepericornus.8 *Accip. etc.*] Hoc dicitur, quod alibi me legere non memini, simile est ei *Friß deine eigenen Worte.*12 *quod . . . magister*] In incerto relinquitur utrum Murnerus magisterii dignitatem agnoverit an contempserit.14 *mortificare*] ad mortem damnare, summo supplicio afficere.15 *malef.*] cf. ad 55¹⁴.^{sqq.}16 *Ecce etc.*] Germanice *Da sieht man, was den Juden zu schlecht ist, ist den Christen gut genug.*20 *modicum*] *ein bißchen, doch nur.*21 *furavit etc.*] cf. cit. adnot. ad p. 55., unde apparet huius epistolæ scriptorem Defensionem Pepericorni legisse, quæ cum epistola I. 36. scriberetur, nondum prodierat.22 *quod . . . verum*] quod ut verum esse probetur sive probem.27 *communiter dicitur*] in proverbio est.28 *comedit . . . porca*] Olim hoc pro plena probatione erat Christianum factum esse Iudæum, ut nec desint exempla Iudæorum a fanaticis conversoribus carnem porcina manducare compulsorum — ut compellebatur Eleazarus ap. II. Macchab. vi. 18.30 *farcimina?*] Fortasse hæc quæstio vult, num Pfefferkorn adhuc lanius sit. cf. Defens. Pep. p. 170¹⁴. et infra p. 226¹⁰.31 *præsupp.*] cf. ad 189¹⁷.33 *si . . . aures*] Scilicet Halis combusto Ioanni Pfefferkorn in sacrilegio deprehenso dextræ auriculæ ima pars abscisa fuerat. cf. Ind. serr. n. xviii. i. f. Hutt. Opp. III. p. 351. § 12.35 *in æternum*] Hyperbolice, ut in Defensione Pepericorni solitus est Ortvinus.36 *communiter*] maior pars, plerique.37 *criminavit*] Active, ut raro, sed ap. Plautum, quem Huttenus præcipue imitatur.

Pag. 191.

1 *nullis . . . demeritis*] Ex Defens. Peperic. p. 84².^{sqq.} „nullis meis demeritis quovis modo precedentibus“; p. 130²⁴. „nullis etiam præcedentibus demeritis“;

Pag. 191.

Pag. 189. v. 29 ... Pag. 192. v. 10.

- p. 154¹⁹. 'meis demeritis minime præcedentibus'. Sed ipse Reuchlinus in tristi ad Tungarum epistola scripserat „Peperiphrones mihi nullis meis demeritis præcedentibus ... struunt (calumnias).“ Defens. Pep. p. 117¹.
- 4 XII animas] Immo XIII. Ipse Pepericornus (sive Ortvinus potius: nam in Germanica *Beschlyrmung* ep. dedicatoria ad Leonem PP. X. non est) in Defens. p. 84^{34, 34q}. 'nam qui' ait, animas quatuordecim ex tenebris cæcorum ad veritatis lumen traduxi, nullam commerui Christianorum contumeliam'.
- 6 in silva Boh.] Quod Murnerus Pepericornum latrocinantem, duodecim animas in cælum misisse suspicatur, mirum est non maximam magistri Stephani iram excitare: immo, placida responsio homuncionis fatuitatem cum ignavia non infelicitate certare demonstrat. — Ceterum silvam Bohemicam etiam tum latrociniiis famosam fuisse, notatu dignum est.
- 9 pie præc. est] p. 272⁸. pie credendum est de Ioh. Pf.
- 11 vadit ad eccl. etc.] Quod sæpius de se testatur Pepericornus.
- 13 quod sic] i. e. erit, ja.
- 15 dimisit me] hat mich losgelaßen, non amplius mecum altercatus est.
- 16 riserunt] Scriptor hoc adstendi laudandique causa factum esse non dubitat. audacter] cf. ad v. 6. adnot.
- 19 Dat. Trev.] Datum in Treviris 29¹⁶.

EPISTOLA 4. IOHANNES PILEATORIS ORTVINO.

- 21 'Iohannes Pileatoris oder Huter, Northus. Ord. Serv. Mar.' inter theol. doctores Erfurtenses legitur ap. Motschmann Erford. liter. cont. I. *Fortsetz.* p. 25. num. 113. (ad a. 1514?) Infra 16. eiusdem Pileatoris item Romæ scripta epistola legitur.
- 24 evang.] Matth. vii. 2. Marc. iv. 24.
- 26 q. magn. imp. h.] maxime tua interesse. Importantia, *importance*, *importanza*.
- 28 viri ... zelosi] Ita sæpius, et rectissime, quamvis alio quam theologistæ volebant, sensu appellant Hochstratum.
- 30 hab. deum præ oc.] 'Solum deum præ oculis habentes' igneam sententiam Colonienses dixerunt d. 10. Febr. a. 1514. cf. Def. Pep. p. 139⁶.
- 32 scribere est in ed. princ. (n. 4.), quem operarum errorem in inferiore margine adnotare neglexi.
- 33 'guttam scribere' anceps videtur.
- indulgere] non retribuere, veniam dare, ea tamen condicione, ut.
- Pag. 192.
- 7 frascaria] cf. ad 25⁵.
- theol. ... apost.] cf. ad 4¹⁴. 253²⁰. Latius de hac theologistica superbia scripsit Huttenus ad Crotum. Hutt. Opp. I. p. 182.
- 10 dom. ... Reuchlin.] Geræanderi epistolam quam ex Illustr. viror. epp. ad Reuchl. Hagenaë 1519. 4°. p. Biii repeto, non a. 1517., ut in editione adiectum est, sed ante Romanam sententiam d. 2. Iul. a. 1516. latam scriptam esse opinor. est enim hæc:

Paulus Geræander Ioanni Reuchlin S. D.

Et ego habere me vellem, ornatissime mi Capnion, et nescio an unquam magis Homeri illam Minervam simulatam Mentoris, cui dicerem 'Μέντορ, πῶς τ' ἄρ' ἰω, πῶς τ' ἄρ' προσπνέξουαι αὐτόν; Adeo mihi non placeo, cum ad tuam præstantiam scribo, nec id certe mirum. Quid enim Capnioni literarum omnium parenti Paulus offerre dignum oculis, adeo ne auribus quidem, homo literis

Pag. 192.

- tinctus potest? Sed malo in hanc partem peccare, ut || ne sim omnino ingratus iuxta illud lyrici senis *καφὸς ἀνὴρ πρὸς Ἡρακλεῖ στόμα μὴ παραβάλλει*. cum alias illud ipsum gravissimum simul et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur. Franciscus Poggius Florentinus nuper ad summum pontificem oravit 'Pater Sancte, Ego sumam mihi parteis Reuchlin, et volo stare loco ipsius. legi suas lucubrationes omneis omneis quas habere potui. homini fit iniuria'. Cui Pontifex post multa respondit 'Noli curare, Poggi, non feremus ut quicquam mali patiat hic vir'. Reverendissimus dominus Cardinalis noster favit laudibus tuis. interrogavit me sæpius de omni vita tua, an præter literas etiam alia ageres, et quid in redditibus? an liberos haberes, et quid frater, quid consanguineus Philippus [Melanchthon] tuus ille, ille mei amantissimus, et postremo quantum ego amarem te. Respondi Mon sor Reverendissimo 'ἴσον ἐμῇ κεφαλῇ'. Maior pars votorum omnium est pro te, et credo non quatuor esse pro adversario. Videtur demum mihi maxime ex re tua, si iam denuo literas ad Reverend. Cardinalem dominum meum dares cum primum vacaret. Habuit nuper literas ab Erasmo Roterodamo, quem summopere laudat. posset prodesse si commonefaceres illum. Expectantur ab omnibus tua Pythagorica. Romæ. Anno M.D.XVII.
- 11 *est poeta etc.*] Leonis PP. X. bonarum litterarum artiumque amor prædicatoribus summopere invisus fuit, et iam supra 19²⁷. aperte dictum est Papam non esse bonum Christianum, et p. 17¹⁹. non esse theologum et beatum Thomam contra gentiles non intelligere.
- 12 *Sanctissimitas*] i. e. sanctitas. Bis tantum, h. l. et p. 139¹¹., hoc monstrum in his epistolis legitur.
- 13 *non dabit*] Iam datam esse (d. 2. Iul. a. 1516.) huius epist. auctor fortasse sciverat.
14. 15. Hi duo versus in prioribus editionibus ac si non 'metrificasset' Pileatoris, expressi sunt.

EPISTOLA 5. IOHANNES DE WERDEA ORTVINO.

- 18 *Iohannes de Werdea*] Huius nominis plures ad memoriam nostram venerunt. sed is cui epistolæ huius auctor monumentum erigere voluit, procul dubio est ille iur. utr. doctor Obermayr de Werdea [*Werdau* circuli Zvicaviensis], qui secretarius et a. 1486. Lips. univ. rector fuerat. cf. Ind. biogr. art. Werdea.
- 21 *causa male stat*] Hæc quoque epistola ante d. 2. Iul. a. 1516. aut scripta est aut scripta fingitur.
- 22 *inhibit. apost.*] cf. Consp. chronol. p. 135. Ian. a. 1515.
- 24 *modic. fidei*] Cf. e. gr. Matth. VIII. 26. XIII. 31. XVI. 8.
- 26 *timax*] cf. infra 277¹³.
- 28 *longis cultris*] *Schwertern*, ensibus.
- armum s. d.*] Singularem ap. Latinos non legi satis notum est; sed neque ea de causa hic error commissus est, quod veteres non nulli grammatici 'arma' ab 'armo', i. e. humero, deduxerunt, sed quod scriptor Germanicum *Waffe* oder *Wehr* suo modo latinisare voluit. 'Defendiculum, munitio'. Ducange.
- 31 *magnum cor*] *große courage*. p. 207²⁶ bonum cor. poterat etiam scribere 'multum cor' *viel Herz*.
- 35 *Papa perm. etc.*] Etiam ante sentent. d. d. 2. Iul. a. 1516. secundum Acta iudicior. p. ult. „Et Oculare speculum tunc denuo iusserat [Prieratis prædecessor] Romæ imprimi tanquam non scandalosum, sed magis ædificativum.“

Pag. 193.

Pag. 192. v. 11 . . . Pag. 194. v. 2.

4 *ex evang.*] scil. Matth. xvi. 19.

6 ix. q. iii. c. *Cuncta*] Can. 17. Causa IV. qu. 3. [non ii. ut in adnot. est.] „Gelasius PP. omnibus episcopis. Cuncta per mundum novit ecclesia, quod ss. Romana ecclesia fas de omnibus habeat iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio . . .“ Similiter seq. can. ab iisdem verbis exordiens.

7 *glosa in cap. Ad ap.*] omissum est ‘in VI°.’ Cap. Ad apostolicæ est c. 2. in VI°. de sent. et re iud. ii. 14. („Innocentius IV., sacro præsentē concilio, ad mem. semp.“) cuius summa est ‘Papa imperatorem deponere potest ex causis legitimis’, et ad quod glossa: „Decretalis hæc potest dividi in quattuor principales partes. In prima præmittit dissensionem, quæ erat inter ecclesiam et Fridericum imperatorem . . . In tertia quæ incipit ibi ‘Nos itaque’ ipsum deponit ab imperio, fideles absolvit, faventes excommunicat, dat licentiam electoribus eligendi successorem . . . Et nota primo quod in superscriptione dicitur ‘sacro præsentē concilio’, potius est ad honestatem quam ad necessitatem, et sine sententia vel licentia concilii sententia pape sufficeret contra imperatorem et quemcunque alium. xv. q. vi. alius. ibi non dicitur, quod in concilio facta fuerit depositio . . .“

8 ii. q. vi. *De cetero*] Can. (De cetero) 109. Ca. i. qu. 1. huc non pertinet, et nullus canon Ca. ii. qu. 6. incipit De cetero. Ipse auctor epistolæ voluisse videtur. in superiore glossa citat. can. 3. Ca. xv. qu. 6. „Alius item Rom. Pontifex, Zacharias . . . regem Francorum . . . a regno deposuit, et Pipinum, Caroli M. imp. patrem, in eius locum substituit, omnesque Francigenas a iuramento fidelitatis absolvit . . .“

10 *gl. sup. c. xi. etc.*] i. e. gl. ad c. 11. (Ab arbitris qui secundum formam iuris etc.) in VI°. De officio et potestate iudicis delegati i. 14., ad quod Io. Andreæ Summa est „Ab arbitris iuris appellatur ad papam“. et glossa ad v. iuris „Ubi sunt iura videbis infra . . . ad ipsum ius, a quo potestatem habent, oportet appellari, et sic ad papam, qui est lex animata in terris.“

11 *quod*] operar. err. pro quid

13 auditor Rotæ = iudex in curia Romana, quod tribunal ex xii insignioribus prælatis compositum est.

16 *fantastæ*] i. e. qui nihil nisi fantasias (cf. 8¹².) curant, fere ut ‘fantastici’ 17²⁶, non idem quod hodie *Fantasten* dicimus, *Schwärmer*. cf. infra 299²⁸.

17 *inhibitione*] cf. Consp. chronol. p. 135. d. 19. Ian. a. 1515.

20 *habuit convivium*] Cf. supra 20¹⁰. 19²⁴.

24 *Cursicum*] Corsicanum sive Corsum. Ital. *Corso*. cf. Hutteni Febris I. §. 2. (Hutt. Opp. III. p. 31².)

26 *sperantiam*] Hoc quoque vocabulum in hoc vol. II. sæpius obvium, quod in vol. I. har. epp. non legitur, mihi indicare videtur Huttenum in Italia scripsisse has epistolas.

concludere] finem facere. nostrum *schließen*, *Schluß machen*, pariter etiam claudere, finire et concludere, ratiocinari significat.

28 *Mag. N. etc.*] Adequate h. l. dignitates distinguuntur, neque Pfefferkorn magnister appellatur, ut ille Diltappus p. 44²¹ fecit.

Pag. 194.

EPISTOLA 6. CORNELIVS STORATI ORTVINO.

2 Cornelius Storati. ‘Cornelius’ ludicrum mæsti sive tristis nomen fuit. Cf. Disputatio de Cornelio, in edit. Epp. O. V. n°. 14. p. 605. sqq. repetita (p. 608.

Pag. 194.

- „... Cum in comico ludo quidam Cornelii nomine Conscientiae personam sustinisset, isque ex scenis prodiens chorum semper laetum inventum subinde digrediens tristem ac mœrore plenum reliquisset, abiisse has affectuum vices in proverbium, ut quoties quis solito mœstior esset, diceretur Cornelium habere...“). Itaque considerato huius epistolae argumento, quod praecipue in depingenda horribili Hochstrati condicione consistit (cuius adpectu quis non obstupesceret?), nomen Storati scribendum esse ‘Stordati’ dixerim: „Stordatus, obtusus, obstupefactus...“ Ducange. Diez WB. „Stordire *it.*, *altsp.* estordir, *fr.* étourdir *betäubt werden, betäuben*, *adj.* stordito, étourdi.... Das wort... ist von torpidus starr, fühllos, woraus mit leichtigkeit extorpidire, extordire geschaffen werden konnten... wie aus tepidus tiédir (*lau werden*), so konnte aus torpidus tourdir (*starr werden*) entstehen.“ Storati nomen a stura, steura, steuer deducere (nam Cornelius praedicatoribus pro Hochstrato etiam tributum imponi vult), ut esset pro ‘Sturantius’, vetat passiva forma.
- 5 *postulata*] ut hodieque *Begehren*.
- 6 *Curiae Rom.*] H. l. primum, ut infra saepe, quasi haec ipsa urbs esset. cf. Ind. verb. voc. datum.
- articulariter*] Neque hoc verbum, sed Latinum ‘articulatum’ in vol. I. legitur.
- 9 *poetria*] Debebam hunc omnium editionum errorem non retinere, sed reponere quod auctor scripserat ‘patria’.
- 11 *est in m. paup.*] De hac paupertate eiusque causis supra l. 12. et 48. et in proxime superiori ep. dictum est, et dicetur infra ep. 53.
- 12 *non mitt. ei pec.*] cf. p. 295¹⁰.
- 15 *cum duob. vel trib. eq.*] Supra 19²³. et infra 269³¹ „cum tribus equis“.
- hab. pec. in banco*] De ‘banco’ cf. ad 55¹⁵; de re vide 227¹⁶. et ad 19²⁴.
- 16 *dans prop.*] cf. cit. not. ad 19²¹. Apertius Hochstratum pecunia corrupisse curtisanos Huttenuus in sua pro Capnione intercessione significavit (Opp. I. p. 140. v. 79. sq.):
- Miscet Hogostratus fas omne nefasque per artem,
Remque adeo gerit hanc largitione palam.
- unus ad alium*] Germanismis haec epistola egregie scatet.
- 18 *argumentifex*] Vocabulificis nostri novum inventum.
- 20 *iuristam saecularem*] Reuchlinus ipse saepius se doctorem in *weltlichen Rechten* esse crabronum theologicorum a se repellendorum causa scripserat, e. gr. in exordio defensionis *Ain clare verstantnus* (Ind. serr. p. 77. n. x.) et in ep. ad Tungarum iam se excusat, in scholis theologiam se non didicisse sed leges civiles. Defens. Pep. p. 117³. sqq.
- 24 *cappam*] cf. ad 54²³.
- 25 *script.*] Psalm. lxxvii. 11.
- 27 *tabesc.*] Psalm. cxviii. 139.
- 30 *indulgent.*] cf. p. 33³³.

Pag. 195. EPISTOLA 7. ALBERTVS ACVFICIS ORTVINO.

- 2 Acuficis. Acufex, Nadler, Nadelmacher, ignotum nomen.
- 6 *sigillum vestrum*] Fateor meam in rebus sphragisticis ignorantiam. graculam si Ortvini sigillum habuisset, certe in his epistolis legeremus, quae tamen, quod mireris, ne graculae quidam vocabulum habent.
- 10 *sicut scribae etc.*] cf. infra p. 232³¹. sqq. et vide Matth. xxvii. 28...42.
- 12 *in conc. duor. impp.*] Privilegia Reuchlino a Friederico III. imp. „in oppido nostro Lyntz d. 24. Oct. a. 1492. concessa et in Claror. virr. epp. [Ind. serr. n.

Pag. 195.

Pag. 194. v. 5... Pag. 195. v. 29.

- xv.] pagg. K^b...K5^a, et in Ill. virr. ep. [Ind. serr. n. xxxviii.] p. m4^b...niii^a. publicata sunt. Iis „Honorabili Iohanni Reuchlin artium et legum doctori [a. 1485., licentiatu a. 1481.] sacri lat. Palatii, aulaeque nostrae et imperialis consistorii comiti“ etiam nobilitas et ius armorum insigniumque tribuitur, quae exacte ibi describuntur — sunt scutum et Ara Capnionis, quibus postea semper usus est Reuchlinus. Maximilianus imp. Reuchlinum ‘Consiliarium nostrum’ appellare solebat, e. gr. in litteris ad Leonem PP. X. d. 24. Oct. a. 1514. scriptis „... causam quandam inter honorabilem, fidelem, nobis dilectum Ioh. Reuchlin . . Consiliarium nostrum, et quosdam Theologiae professores studii Coloniensis . .“. De Reuchlini magistratu in Suevico foedere gesto intellegendum est quod seq. v. dicitur. Et ipse Reuchlinus (Defens. a. 1513. p. Bii^b) de se ad Maximilianum imp. „non tantum“ ait „sub divo patre tuo causarum patronus militavi quondam tam in senatu quam in consistorio assessor et imperialis palatii comes, verum in maximis rebus etiam tuis gerendis, in regia dignitate consequenda, in corona et unctione suscipienda, inter tuos clarissimos annumeratus sum, et catalogo adscriptus . .“.
- 13 *probum et fidelem*] Hoc referendum est ad ‘Summarium libri’ quod in ipsa Defensionis suae [Ind. serr. pag. 80. n. xiii.] inscriptione Reuchlinus posuit. „... ain cristenlicher frummer erber bidermann.“
- iuristria*] Minus fastidiens quam hodie *Juristerei*.
- iuvavit*] Dubium hoc perfectum praeferunt Obscuri iusto ‘iuvit’. Cf. Ind. verb.
- 16 *multi canes superl. un.*] Hanc proverbii formam et verbum ‘superlatrare *überbellen*’ alibi non legi.
- 18 *communiter*] plerique fere omnes.
- 21 *habuit princ. a Io. Pf.*] Quod ipsum quidem neque Antireuchlinistae negabant, sed crimini Reuchlino dabant quod perfide pio zelo ecclesiae pro fidei orthodoxae amplificatione et occasione conversionis gentis hebraeae adversatus esset, ut Arnoldus ad imp. queritur. Ind. serr. p. 78. n. xi.
- 22 *qui est etc.*] cf. Ind. serr. p. 84. n. xviii. Die 4. Sept. a. 1514.
- 25 *turri*] carere publico. Inde ab hoc demum saeculo differre coepit *in Thurm et in Gefängniss sitzen*, quod tamen adhuc promiscue in vulgari usu est.
- spiculator*] h. l. aperte est carnifex, ut et Gemma g. ‘Spiculator dicitur qui solet homines occidere vel punire, *pyniger*’, et Io. de Ianua „... spiculari .i. iaculari vel spiculo occidere, unde spiculator .i. carnifex, qui portat spiculum ad occidendum.“ Verbum et significatio ex eo errore venerunt quod vulgata Marc. vi. 27. ex graeco ἀποστράτας σπεκουλάρτορα ‘misso spiculatore’ fecerat, nihilque est illa ab Io. de Ianua recepta explicatio.
- 26 *ille alius*] Cuius confessiones Huttenus Germanice publicavit, posteaque Latine editae sunt. cf. cit. n. xviii. Ind. serr. p. 84. sq.
- ipse inst. . . et ipsi inst.*] Ita revera mutuo se instigaverunt Pepericornus et theologistae. Scriptor huius ep. praecipue locum Defensionis Reuchlinianae [Ind. serr. p. 80. n. xiii.] respexit quem in Ind. serr. p. 75. n. viii. i. f. repetii, et ad hunc (Defens. cit. a. 1513. p. E^b) „... ut ardentius in personam meam inveherentur, per Arnoldum, ut ipse affirmat, eorum mandatarium et collegam, addiderunt cum ementita calumnia turpissimi nebulones haec etiam quae sequuntur convicia“ etc.
- 29 *cum m. pecunia*] Hoc turpe lucri faciendi consilium neque ipsius Pepericorni, certe non primum, fuit, cum contra libros Iudaeorum suas artes agitare inciperet, sed multo minus Reuchlini, quem rumorem ex suis moribus alie-

Pag. 195.

nos metientes adversarii spargere non verebantur, in tota defensione tum librorum Iudaicorum tum sui ipsius eius modi sordidum consilium fuisse manifestum est. Sed ipse Reuchlinus (Defens. a. 1513. p. C^b) scripserat: „... licet contra eos (Colonienses) evidentissima suspicio sit, quod auri quærendi causa spreto magistro quem solis verbis hypocritice præferunt [Christo], hoc vafrementum de libris iudæorum cremandis excogitaverint...“. Et iam antea (Oct. ? a. 1511.) in ep. ad Conr. Kollin (Illustr. virr. epp. pag. p 4^b) „Pfefferkorn omnibus viribus adhuc conatus, ut et singuli Hebræorum libri præter solum et nudum bibliæ textum concremarentur, vel potius sicut ego ipse somniasse dicerer, incendio ignique tantummodo a Cæsare demandarentur non secuta executione, ut ante scilicet executionem, si mandatum illud auro et argento gravi, ut ipsemet notavit, aliquando revocaretur, particeps fieret auri...“.

34 *scrib. . . latino*] Ex ind. serr. satis constat Latine editos Pepericorni libellos omnes ab aliis ex Germanico translato esse, et Latinam Defensionem, qui, cum hæc ep. scriberetur, novissimus adversariorum libellus erat, tantum a Germanica *Beschrymung* diversam esse, ut utrumque, et Ortvinum et Pepericornum, auctorem eam habuisse appareat. et hæc quoque ipsa auctoritas, ut recentiori vocabulo utar, physica tantum sive et physica et intellectualis fuit: nam inter dramatis personas, quamvis non in scenam prodeuntes sermocinentur, etiam Arnoldum et Iacobum et Conradum aliasque reverendissimas dominationes fuisse, non hodie demum cognitum est. Cf. 266²⁵.

35 *alphabetum*] cf. p. 212¹¹. Arnoldus [Ind. serr. p. 78. n. xi.] posuerat ‘Alphabeta’ n. pl. quod Florilegium [Ind. serr. p. 111. n. xxxxi.] deridet, et auctor quoque huius epistolæ, si memoravisset, vix non derisisset.

Pag. 196.

1 *igitur*] ea de causa.

4 *occulerent se cum*] sive ‘occulerent’ sive ‘occultarent’ voluerit scriptor, nihil interest. neutrum hoc ‘se cum’ admittit. cf. p. 266²⁵.

5 *aliqui*] In ipsa quidem inscriptione (titulo) non nisi Articuli [Ind. serr. p. 78. n. xi.] Arnoldi nomen præ se ferunt, sed eidem Arnoldo suum *Handt-Spiegel* dedicavit Pepericornus. cf. Ind. serr. p. 75. n. viii.

inventus est falsarius] „... cum tamen . . . Erratorum suorum (ait Groningus) sylvam trecentis pene in locis illis exhibuerim, quibus innocentem virum hostiliter circumscribere nitebantur . . ., sæpissime interpellati et provocati, ut eos locos diluerent, minime responderunt. eam ob causam eorum traductio tanquam perversissima et calumniis undique scatens a reverendissimis iudicibus ignominiose abiiciebatur...“. Cf. Consp. chronol. p. 135. Ian. a. 1515. Reuchlinus iam in Spec. ocul. (fol. xxxii^a... xli^b) obiecerat *mer* [immo, 34 tantum] *dann vier und dreissig onwarhaitten oder lügen*“, de quibus idem in Defensione sua (a. 1513. p. Eii^b): „Vide, oro, quibus conatibus, quibus modis, qua industria, quo consilio, immo quo dolo adversus me bellum instituunt, ducem sibi elegerunt exercitus Arnoldum de Tungari...“. Contra hæc Pepericorniana Defensio (p. 128³²) ‘Arnoldum de Tungari præcipuum amatorem veritatis’ appellat, et ipsa (p. 170. sq.) ‘capitalia quædam mendacia Reuchlini’ summam recenset.

9 *Ortvinus*] In huius non honorem Reuchliniana defensio (a. 1513. p. Eiii^a... Fiii^b) longum caput habet (cf. supra ad 59³⁰), in quo inter alia appellatur

Pag. 196.

Pag. 195. v. 34 ... Pag. 197. v. 10.

„professor Ortvinus Coloniensis versifex, metrifex, immo fex omnis sceleris et perfidiæ“.

- 11 *Vig. Wirt*] cf. Ind. biogr. p. 508. sqq. art. Wirt. pag. 74⁹ recte dicitur „caput omnium nequitiarum“.
- 22 *incommodosa*] incommodatium plena, multis incommodis difficultatibusque nos afficiens.
- 23 *ivi ... pro caseis*] frater casearius (p. 9³⁴.) caseorum colligendorum causa discurrebam.
- 25 *det tibi caseos*] Reuchlinum scilicet ei pro meritis prædicatorum aut dura verba aut fortasse eius modi caseum daturum esse significat, qualem reportavit Schlauraffus p. 202. v. 155.

EPISTOLA 8. MATHEVS FINCK ORTVINO.

- 28 Mattheus Finck. cf. Ind. biogr. p. 370. hunc art. et infra II. ep. 54.
- 31 *copistria*] Hoc nomen a copista sibi finxit auctor, ut iuristria a iurista factum erat, ut infimum scribarum genus sive officium denotaret. Inlegitimum nomen alibi non legitur. videtur autem bona stantia quam habuit Finckus (q. s. v. 6. sq.) in parco minore cancellariæ apostolicæ fuisse.

Pag. 197.

- 1 *productas*] longas.
- 3 *ad ... mense*] zum wenigsten einmal im Monat, certe singulis mensibus semel. *cursores*] addito 'vel postæ' explicatur. *Briefboten*. *posta*] cursus publicus, equis vehentes nuntii, *reitende Boten*. *Posta* proprie est ipsa statio, equorum mutatio, sed extenditur etiam ad ipsos equis sive veredis insidentes nuntios, ut hodieque dicimus *hier ist eine Post* et *die Post geht ab, kommt an* et similia. Diez WB. 'Posta it. sp. pg., fr. poste, Post; von positus, wegen der aufgestellten pferde'. Alias significationes vid. ap. Ducange. In Vocabulariis et ap. Diefenb. Glossar. deest.
- 4 *in bellis ... Franciæ*] Ex inferioribus (v. 23. sqq. et 198². sqq.) apparet hanc epistolam in primam a. 1516. partem conlocandam Franciæque regem Franciscum I. esse.
- 6 *stantiam*] condicionem, officium, ministerium, *Anstellung* sive, ut vulgo dicitur, *Platz*. cf. ad præc. v. 31. adnot. Infra (p. 201. v. 87.) denotat potissimum domicilium, locum ubi quis habitat. Vocabulum in Glossariis non legi. Cf. 'quomodo sto' 198³¹.
- 8 *græcismo*] i. e. Græco, Græcis litteris, Græca grammatica, idque probabiliter duce Græcismo Everardi Bethuniensis. cf. Ind. biogr. p. 360. art. Eberhardus.
- pro parte*] Ita tum solebant disciplinas omnes quasi certis finibus inclusos fundos dividere, et hoc 'pro parte bonum Græcum esse' non idem est ac si diceret hodie *er ist auch im Griechischen nicht unbewandert*, sed potius simile nostro *er hat's im Griechischen bis zur Tertia aut Secunda gebracht*.
- 9 *diab. ... deum*] Narratur quandam regiam maiestatem nunc supremissime in deo quiescentem de fide sua dubitantibus respondisse 'Diabolus auferat me, sum bonus christianus'.
- 10 *Gregorius*] Nescio quis, sed scio hanc dicterii formam recentiore esse, cum ingratitudinis verbo boni Latini scriptores non usi sint, neque in vulgata bibliorum versione legatur. est quasi in proverbii formam translatio eius quod Cic. ad Att. viii. 4. dicit: „Nihil cognovi ingratius, in quo vitio nihil mali non inest“.

Pag. 197.

12 *pecc. in o. p.*] E converso Antonin. Flor. Summula conf. fol. 58. ed. m. „Ingratitudo reperitur in omni peccato mortali...“.

15 *pro magna parte*] per longius tempus.

19 *exivit*] ‘de me’, quod ed. princ. (n. 4.) habet, ex ed. 5. per negligentiam ex-
cidit; igitur adde. *exivit de me, ist von mir abgegangen.*

petia] s. pecia s. pecies, *Fetzen, Stück*. Ducange: Pecia vel petia, fragmentum, frustum, membrum, Gall. pièce. Mammoth. Frustum, pars s. pecia... Diez WB. „Pezza, pezzo *it.*, *sp.* pieza, *pg.* peça, *pr.* peza, pessa, *fr.* pièce, *alb.* pjesę. *Die allgemeinste bed. ist fetzen, lappen, stück zeug, daher auch stück land, sogar stück zeit. Seit etwa dem 8. jh. kennt man es in der latinisierten form petium, petia stück land kymr.* peth stück . . . ? . . *gr.* πῆμα fuß, saum, rand . . . ? . .“ Diefenb. Gloss. „Peci-es, -a *hd.* nd. stücke...“.

21 *causat*] efficit, creat, *verursacht*. „Notum est a Scholasticis usurpari verbum *Causare* pro efficere“. Ducange h. v., ubi alias verbi significationes exposuit.

scio iterum b. c.] *ich kann wieder gut essen*, cibi fastidium abactum est, stomachus meus cibum appetere cepit.

22 *si maneo sanus*] Quæ spes bonum Finckum fefellisse videtur: p. 271. legimus eius epitaphium.

23 *Sanct. est . . . Florent.*] p. 209²⁰. Cum Gallorum rex Franciscus I. m. Sept. a. 1515. Marinianensem victoriam tulisset Maximilianusque Sfortia Mediolano Cremonaque cessisset, Leo PP. X. cum Francisco pacem iniit, Viterbii, d. 13. Oct. a. 1515., deque conventu Bononiæ habendo statutum est. Itaque Pontifex octo cardinalibus aliisque principibus multis ac tota curia Romana comitatus patriam Florentiam d. 30. Nov. a. 1515. summa pompa exceptus introiit. Bononiam ingressus est d. 8. Dec., biduo post Gallorum rex; ‘triduum (Guicciardini verba sunt) in iisdem aedibus maximis benevolentiae signis mutuo declaratis fuerunt, quo tempore, præter quam quod verbis atque promissis iam ictum fœdus confirmarunt, multa de regno Neapolitano simul egerunt . . . Pontifex Florentiæ Bononia profectus: circiter mensem unum est moratus . . . Rex Mediolanum reversus’. Die demum 28. Febr. a. 1516. e patria Romam petiturus discessit Pontifex. Cf. Ughelli in Ciaconii Vit. Pontiff. tom. III. (Rom. 1677. fol.) coll. 320. sq. Guicciardini hist. Ital. lib. XII. post med. Cf. Hutteni epigramm. 65. 66. Opp. III. p. 231. sq.

24 *non poss. . . neg.*] Curia aberat. cf. proxime superiorem not.

26 *sunt etc.*] Cf. c. 1. X. de maledicis v. 26. et „Quia cunctos ipse [papa] iudicaturus a nemine est iudicandus...“ can. 6. Dist. xl.

27 *iura*] Proprie hoc significat locos iuris imperialis sive Romani, sed h. l. promiscuo est locos iuris sive Romani sive pontificii.

vado . . . Sap.] *ich gehe in die Sapienz*. Hoc studium urbis sive archigymnasium Romanum, hodieque *Sapienza* dictum, anno 1303. Bonifacio PP. VIII. conditum, anno 1431. ab Eugenio PP. IIII. restitutum, in iuris studiis promovendis nunquam excelluit. Cf. Savigny *Gesch. des R. R. i. MA.* ed. 2. III. § 119.

28 *in uno . . . alio*] Poterat etiam pro more sociorum suorum dicere ‘et pro parte iam sum bonus legista et pro parte bonus canonista’.

29 *oculi dol. Sanct.*] De Sanctissimo ab oculis dolente vid. Hutt. Opp. V. p. 169. not. 7. Myops fuit Leo X.

ambulare per aerem] liberiori aeri se exponere, *in die freie Luft gehen, im Freien spazieren* (quod constat Leonem facere consuevisse).

Pag. 197.

Pag. 197. v. 12 ... Pag. 198. v. 6.

30 *Rex ... patriam*] Eodem fere tempore, quo Romam Leo X. (cf. ad v. 23.), dimisso ex magna parte exercitu in Galliam reversus est Franciscus. Sed cum Finckus scribat:

vult portare magis populum etc.] adducturus maiorem exercitum, *und will mehr Volk heranzuführen*, aperte ver a. 1516. indicat, quo Maximilianus imp. cum suis 15,000 auxiliariis Helvetiis, 5000 equitibus Germanis et 10,000 Germanicis Hispanicisque equitibus Alpes transcendit, Gallos expulsurus, quod male successisse imperatori constat, ut neque tam 'magna guerra' facta sit, quam Finckus ne foret timuerat. cf. infra p. 209².^{sq.}

32 *auxiliare*] Activo scriptorem usum esse puto non ut obsoleto verbo uteretur, sed ut male Latine scriberet.

33 *da pac.*] Ecclesiastici r. 25. „det ... fieri pacem in diebus nostris. .“

34 *non est ... curtisanis*] Germanicis clericis Romæ beneficia aucupaturis aut apud curiam pro iustitia gratiam empturis — nam huius modi Curtisanos vult h. l. Finckus — non solum in itinere Romano ab exercitibus Mediolanenses Lombardicasque et ipsas pontificias regiones aut infestantibus aut defendentibus timendum est, sed et in ipsa urbe et curia piæ venationes et causarum fidei profectus impediuntur.

35 *vacantia*] beneficium ecclesiasticum vacans, denuo alicui conferendum, præbenda vacua, *Vacanz, erledigtes Amt etc.*

36 beneficium curatum est quocum cura animarum coniuncta est, sine qua beneficium simplex, non curatum est, cf. titt. De præbendis et dignitatibus.

de iure patr.] i. e. sive a patrono sive a superioribus ecclesiasticis conferendum sit. cf. titt. De iure patronatus.

37 *nunc*] corrige ex ed. princ. 'pro nunc'. altera huius partis editio (5.) omis. *pro habeo bon. exper.*] bene didici artes opportunitatesque obrepenti.

Pag. 198.

1 *sollicitare vobis*] i. e. pro vobis. Eius modi sollicitatorum quasi propria ars et ordo fuit, eorumque operæ mercede conducebantur.

3 *collegit ... articulos*] præter eos de quibus iam diu, et in Tungrensis Articulis [Ind. serr. p. 78. n. xi.] ut hæreticis criminatus erat Hochstratus, quique prioribus certe non iustiores reperti sunt, quod derisoriiis verbis 'et sunt ... sicut alii' epistolæ auctor significat. Ceterum æstate a. 1516. summo certamine ab utraque parte laboratum esse, ipse Groningus Reuchlini amicus et defensor Hutteno scripsit. cf. Consp. chronol. p. 141. d. 29. [corrige 31.] Dec. a. 1516.

5 *est Florentiæ*] cf. supra ad 197²³. et infra p. 209²⁰. 269. v. 16. sqq.

curtu] corta, cortis [a cohors, chors, cors], *Hof*, non id. quod Curia. Ut nostrum *Hof*, varias significationes habet. cf. Ducange voc. Cortis. Diez WB. „Corte it. sp. pg., pr. cort, fr. cour, wal. curte hof; ... Ableitungen, die sich der rom. bedeutung 'fürstlicher hof' anschließen, sind z. b. it. cortese, sp. cortes, fr. courtois, gleichsam cortensis; hieraus sp. cortesano, fr. courtisan, it. cortigiano, höflich, schon im früheren mlat. cortisanus (wie it. Parmigiano aus Parmensis); vb. it. corteggiare, sp. cortejar, pr. cortejar u. cortezar, fr. courti-ser den hof machen; subst. it. corteggio gefolge, daher fr. cortège“.

non debetis dubitare] Contra Groningus ad v. 3. cit., qui 'certam Reuchlino promittit victoriam'.

6 *similiter*] vicissim.

EPISTOLA 9. PHILIPPVS SCHLAURAFF ORTVINO.

- 9 Schlauraff sive Schlaraff, Schluraff, Sluraff, ex subst. *flur* = *faules Geschöpf* (cf. Müller et Zarncke mhd. WB. II. 2. p. 416., unde et hodie vulgare adiect. et adv. *schlurig* deses, neglegens, piger, segnis) et *Affe*. Adelung WB. d. hochd. Mundart III. col. 1507. „Der Schlaraffe . . eine Person, welche ihr Leben in einem hohen Grade des trägen Müßigganges zubringet, welche sich einer wollüstigen und üppigen Muße widmet . . . Pistorius ‘ein sehr schläfriger Mensch’, Goble ‘ein müßiger Mensch in einer Stadt’. Daher Schlaraffenland, ein erdichtetes Land . . ., welcher Ausdruck durch Brands Narrenschiff [1494.] und Mori Utopiam [1516.] vorzüglich gangbar gemacht worden. Hans Sachs schrieb schon 1530. ein Gedicht ‘Schlauraffenland, welches . . . endiget: „Zur Straff der Tugend zugericht, | Die gewöhnlich faul ist und gefressig, | Unge-schicht, heilloß und nachlässig u. s. f. “. Die letzte Hälfte dieses . . Wortes ist nach Frisch . . . ‘Affe’ (wie in Maulaffe, Zieraffe u. s. f.) Die erste Hälfte ‘Schlar’, chedem ‘Schlaur’ . . von dem niedersächs. ‘sluren’ . . “. Cf. Schmeller WB. III. p. 456. Sebastiani Branti Navis stultif. c. 110. non solum inscriptioni huius epistolæ, sed etiam egregio carmini rithmicali exemplo fuisse mihi videtur; igitur ex Zarnckii ed. p. 104. transcribo illius initium;

Das schluraffen schiff.

Nit meyn, vns narren syn alleyn	Denn keyner weiß, wo er zû lend
Wir hant noch brüder groß, vnd kleyn	15 Vnd hant doch keyn riav tag, vnd naht
In allen landen über al	Vff wißheyt vnser keyner acht
On end, ist vnser narren zal	Dar zû hant wir noch vil gespanen
5 Wir faren vmb durch alle landt	Trabanten vil, vnd Curtisanen
Von Narbon jnn Schluraffen landt	Die vnserm hoff stâts ziehen noch
Dar nach went wir gen Montflascun	20 Kumen jnns schiff zûm letzten doch
Vnd jnn das landt gen Narragin	Vnd faren mit vns vff gewynn
All port durch süchen wir, vnd gstad	On sorg, vermunst, wißheyt, vnd synn
10 Wir faren vmb mit grossem schad	Dint wir für wor eyn sörglich fart
Vnd künnent doch nit treffen wol	Dan keyner sorgt, lügt, merckt vñ wart
Den staden do man lenden sol	25 Vff Tablemarn [tabula marina] vnd den
Vnser vmbfaren ist on end	compass u. s. w.

De auctore huius epistolæ, quem Huttenum fuisse et hac ipsa et comparatione cum ultima Querelarum elegia (Hutt. Opp. III. p. 64...81.), maxime autem aperto Cochläi testimonio (Hutt. Opp. I. p. 126. v. 10...15.) satis probari censeo, h. l. nihil adnotarem, nisi ex infelici coniectura Förstemanni, Philippo Melanchthoni Schlauraffianum carmen adiudicantis, periculum ingrueret, ne hic error, quo se decipi iam passi sunt Eichstadius, Bretschneiderus, C. Schmidtus et fortasse alii, latius latiusque serpat. Förstemannum, ut in illam opinionem incideret, seduxerant et quod litteris *M. Philippus Sch* nomen *M. Philippus Schwarzerd* indicari putaret, et quod de ipso Melanchthone ipsiusque amico Angstio versus 91 et 124 carminis ludant. Quæ argumenta, quamvis infirmissima, cum præsertim prenomen fictorum auctorum vel licentius quam ipsa cognomina mutata esse magna pars inscriptionum doceat (ut e. gr. I. 1. ‘Thomas’ pro ‘Ludovicus’ et alia multa, de quibus in adnotatione ad singulas inscriptiones passim diximus), moverunt tamen Eichstadium (Programma Ienens. æst. a. 1832. „de poesi culinaria“ III.) ut Förstemanni opinionem accederet novisque verbis, non argumen-

Pag. 198.

Pag. 198. v. 9.

tis, exornaret, carmenque Schlauraffianum, quod antea (Progr. Ien. aest. a. 1831. „de poesi culin.“ I.) tanquam Huttenianum repetierat, tanquam Melanchthonianum biographicis adnotationibus satis levibus instrueret. Mala herba cito crescit: successit Bretschneiderus (Corpus Reformatorum, tom. X. Halis 1842. p. 470...479.), qui totum carmen cum Eichstadianis notis textui subiectis a Melanthonis scriptis abesse noluit, falso id anno 1515. tribuens. „Quamquam (ait) hæc Förstemanni sagax opinatio, quam Eichstadius valde probabilem habet [ita ut exclamaverit „quod me pudet non prius animadvertisse“], non eiusmodi nititur argumentis, quæ omnem dubitationem removeant, tamen ego quoque eam probare non hæsito. Primum quidem hærebam in eo, quod hoc carmen notitiam hominum doctorum in tota Germania prodit, qualem in iuvene xvii annorum, qui Melanthon illo tempore erat [d. 16. Febr. a. 1516. Melanchthon undevicensimum annum ingressus erat], esse vix credideris. Sed quum Camerarius in vita Melanchth. (p. 7. ed. Strob.) de Melanthon pueri tradiderit, illum solitum esse ‘et circuire et vestigare advenas scholasticos, qui tum peregrinari consueverant’: dubitandum non est, quin Philippus advenas etiam de doctoribus suis interrogaverit. Accedit quod . . . scimus, Melanthonem illo tempore aliis quoque libris, qui ex Anselmi officina prodierunt [falsum autem est „prodiisse a. 1515. ex off. Anselm. librum notissimum Epp. O. V.“], aliquid sua manu addidisse. Quod postea Melanthon se auctorem huius carminis non confessus est, non offitit opinioni Förstemanni . . .“. Hæ ‘sunt apinæ tricæque et si quid vilius istis’, neque eas memorassem, nisi iis deceptus etiam C. Schmidtus (*Melanchthon. Elberf.* 1861. 8°. p. 21.) probabilissime a Melanthon compositum esse carmen Schlauraffianum petiisset, aliorumque commentum hoc novo confirmare studisset, quod Eobanus Reuchlino d. 6. Ian. a. 1515. (Hutt. Opp. I. p. 454.) scripserat „spero enim, et Huttenum et Buschium et Crotum et Spalatinum et tuos conterraneos Philomusum et Melanchthonem et præterea multos mecum futuros huius victoriae buccinatores“. In his Eobani verbis catalogum eorum cognoscere, qui epistolas O. V. composuerunt, exque iis colligere, potissimum huius eximie epistolarum O. V. particulæ, carminis Schlauraffiani, non Huttenum, non Buschium, non Crotum aliumve ex iis, quos Hesus sibi pugnae victoriaeque socios fore cupit, sed Philippum Melanchthonem auctorem esse, id fateor emunctiores quam mei sunt nares requirere, ut mihi quoque mirum videtur hoc fabrilis de carmine iudicium „*der Hauptwitz liegt eben in dem schlechten Latein*“. Secundum meum obtusum intellectum (ut cum Antonio N. loquar) Huttenus ut priores maximamque sequentium epistolarum partem, ita scripsit et carmen et totam epistolam, quam recentiores illi critici plane neglexerunt; Melanchthon ne quidem scribere potuit: ab huius ingenio totaque eius vitæ Tubingæ Wittenbergæque actæ condicione alienissimum est præcipue hoc dictamen; nullius autem ex omnibus O. V. Epp. auctor fuit Melanchthon. Unum Cochläi supra advocatum testimonium, vel si alia indicia deficerent, ad omnes istas argutias profligandas probandumque, Huttenum, non Melanchthonem, huius epistolæ carminisque auctorem fuisse sufficeret: scripsit enim „Ioannes Cochläus ad Bilibaldum Pirckheimerum, ex Bononia 9. die Septembris anno domini 1516. ‘Mitto ad te . . . Marcum [Hutt. Opp. III. p. 295...300.] Hutteni nostri, qui hoc vespere nobiscum cœnavit, aliquot nobis novas recitans epistolas multo cum risu, ex quibus una per totam fere Germaniam vagata est, tuique facit

Pag. 198.

mentionem, quod contra usuram scripseris, quam magister noster disputavit Bononiæ [cf. versus 39...47. carminis]. negat tamen se libelli illius auctorem in hæc verba 'nullo modo, est deusmet'...".

11 *sesquipedalem*] ut ap. Horat. art. poet. vv. 96. sq. „pauper et exul... Proicit ampullas et sesquipedalia verba“. Et ut hoc addam: sæpius in veteribus (Croticis) quam in his novis (Huttenicis) epistolis O. V. legimus nugatorias salutes, quas pondere numero mensura constare dixerim.

14 *Datum in Col.*] Hæc Ortvinæ epistolæ extrema pars poeticalis scitum exordium rhythmicaliter respondentis epistolæ Schlauraffi facit: ille cum bonis sociis in hilaritate laute Coloniæ luxuriatur, hic ab sæcularibus et hæreticalibus poetis tribulationibus et vexationibus afflictus per totam Almaniam superiorem circumagitur, sed redit tandem Coloniæ et ad Coloniensem lætitiæ; uterque 'propter honorem universitatis'. Etiam forma utriusque poetriæ, brevis Ortvinianæ, amplæ Schlauraffianæ, similis est, 'non attendens quantitates et pedes'.

15 *gravitate*] Ernst, Würde, magisteria dignitate.

16 *Et sic consideravi*] Ex quo intellexi, collegi.

vinificatus] Hoc vel auctori temerius fictum visum est, unde explicationem adiecit 'id est vino repletus'; nos *weinselig*.

20 *habens mandatum*] Interioris prædicatorum missionis agentem hodie Schlauraffum appellarent.

21 *a poetis... hinc inde*] 'Sed pete Germanos ex ordine quemque poetas' etc. Hutt. Querel. II. 10, 9. sqq.

22 *iterum*] vicissim.

24 *non attendens etc.*] non observans etc., spretis metricis legibus, neglectis quantitatibus et pedibus. cf. p. 229⁷. sqq.

25 *sonat melius etc.*] cf. p. 188. v. 5.

illam poetriam] eam artem metricam, quam isti poetæ exercent, quantitatibus et pedum observatione impeditam.

26 *Bruneck*] Puto Brugas, Brügge, Bruges, velle. cf. 'sum ex Flandria' v. 102.

30 (1) *Ens*] h. l. non Thomistice, sed vulgari sensu 'creatura'.

v. 2. *deus deorum*] Is est Iupiter. Hoc non minus hæreticum est quam Ortvinæ 'Iovis alma parens'.

v. 3. *tribulat*] cf. Psalm. cv. 42.

Pag. 199.

6...8 *in Saxonia etc.*] Wittenbergæ. Cf. Ind. biogr. p. 469. sqq. art. Sibutus, et supra p. 7¹², infra epist. 51. et Hutt. Querel. II. 10, 61. sq.

9 *Facha*] Balthasar Fabricius Vachanus. cf. Ind. biogr. p. 369. art. Facha, et Hutt. Querel. II. 10, 57. sq.

11 *Engentinus*] Engelbrecht Engensis. cf. Ind. biogr. p. 361. art. Engentinus.

13 *cogitavi bon. rem*] e re me facturum esse mihi visum est. cf. infra v. 83.

14 *Buschius mortific. unum carm.*] *einen* (i. e. me) *zu Tod gepeinigt hat*, acerbissime confecit. cf. Ind. biogr. p. 330. sqq. art. Buschius. Non exacte temporum rationem habet scriptor: Buschius longe ante quam Reuchliniana causa exorta est, Rostochium reliquerat (cf. *Krabbe Die Univ. Rostock*. 1854. 8°. p. 259. sqq.), et eundem pugnacem Buschium infra v. 176. Coloniæ, ubi annis 1515. et 1516. habitabat, Schlauraffo instantias facientem deprehendimus, et p. 257¹⁶ 'Buschius non est amplius Coloniæ'. Sed magna huius carminis pars periculis, quæ ipse Huttenus olim in itineribus suis obierat, colorem inducit.

Pag. 199.

Pag. 198. v. 11 . . . Pag. 199. v. 34.

16 *Gripswaldiam*] Hic versus in memoriam revocat Gryphiswaldense Hutteni infortunium, quod Querelis componendis occasionem dedit.

17 *quam . . . nox*] Schlauraffus e Rostochio per Gryphiswaldiam Francofurtum apud Oderam petit; Huttenus olim e Francofurto Gryphiswaldiam venerat, quam Rostochium iturus exeunte anno 1509. reliquit.

19 *Trebellius*] Hutteni præceptor. cf. Ind. biogr. p. 485. h. art. et Hutt. Querel. II. 10, 31. sq.

21 *duo Osthennii*] Iohannes et Alexander de Osthenn, eiusdem Trebellii discipuli Huttenique amici, quibus Artem versificatoriam adscripsit. cf. Ind. biogr. p. 431. art. Osthennii, et Hutt. Querel. II. 10, 35. sq.

22 *cognominibus*] *Nicknamen, Spottnamen.*

in civibus] inter cives, *bei den Bürgern.* hodie studiosi dicunt *bei den Philistern.*

23 *Copulat*] discipulus inferioris classis, quæ in Copulatis Petri Hispani discendis hæret. cf. ad 17²⁸. Coloniensis copulatista p. 244¹¹.

24 *ambul. in Austriam*] Vindobonam profectus sum.

25 *Collimitius*] Georgius *Tannstetter von Rain* (cf. Ind. biogr. p. 482. h. art.) anno 1512. rector universitatis Vindobonensis fuit, cum Huttenus per Moraviam Vindobonam venerat, unde paullo post Italiam petiit.

veniat ei s. Anton.] i. e. corripatur igni sancti Antonii, i. e. erysipelate. Sancto Antonio ignis et porci sacri sunt. De hoc sancto Henr. Stephanus (*Apologie pour Herod. a la Haye.* 1735. 8°. p. 256. sq.) hæc: „*Il est vray qu'il-y-a des saints plus coleres et plus dangereux les uns que les autres: entre lesquels S. Antoine est le principal, à cause qu'il brule tout pour le moindre despit qu'on face ou à luy ou à ses mignons. Car si quelque iniure est faite à ses mignons, soyent hommes, soyent pourceaux, (car il entretient les deux) ils prient incontinent leur S. Antoine en venir faire la vengeance, et alors le diable y est. Quant aux pourceaux, il est vray qu'ils ne disent mot, mais ils n'en pensent pas moins: d'autant que ce saint ne les laisse pas demeurer si bestes qu'ils sont de leur naturel. Or peut-on bien dire de ce saint et de quelques autres des plus coleres et des plus dangereux, ce qu'en poete Latin a dict généralement de tous les dieux, Primus in orbe deos fecit timor. Car comme la bonne femme, apres avoir donné vne chandele à saint Michel, en donnoit aussi vne au diable qui estoit avec luy: à saint Michel, a-fin qu'il luy fist du bien, au diable, afin qu'il ne luy fist point de mal: ainsi ne faut-il douter que saint Antoine et autres semblables saints n'ayent esté adorez autant et plus pour crainte de mal qu'ils pouvoient faire, que pour esperance de quelque bien . . .*“.

26 *inimicatus*] inimicus, adversarius. Vocabularii præter Carpentierium vocabulum non habent.

28 *fecisset*] Puto 'fuisset' legendum esse, nam vult Schlauraffus: *wäre Heckm. nicht gewesen*, nisi Heckm. prohibuisset. Hic Schlauraffus a carceris periculo contra rectorem universitatis liberat Heckmannus; supra epist. I. 14. idem Huttenum incarcerationis, 'si non habuisset notos in civitate'. cf. p. 237³², et Ind. biogr. p. 388. sq. art. Heckmann.

29...31 *Vadian . . . defensione*] Cf. Ind. biogr. p. 494. art. Vadianus, et Peperic. Defens. p. 157. ed. n.

34 *rector bursæ lili*] Nomen viri nescio. Secundum Eder. (Catalog. rector. Vienn. 1559. 4°. p. 31.) „Anno 1456. rectore [Vindobonensi] Thoma de Wuldersdorff

Pag. 199.

erigitur Academia Grypswaldensis in Pomerania, Fundatur hic [Vindobonæ] Bursa Liliorum a Burckhardo Krebs Decretorum Licentiatō et Canonico Pataviensi. Vide etiam Ind. biogr. p. 329. de Vindobonensibus bursis.

cum vi] captum, invitum.

35 Cuspinianus] *Iohann Spießhammer*. cf. Ind. biogr. p. 355. sq. art. Cuspinianus. Epistola ad Cuspinianum, de qua Peperic. Defens. p. 157¹⁰. queritur, anno 1512. sine diei indicatione scripta est. cf. Consp. chronol. p. 123. Vide etiam 279¹².

38 Philomusus] *Iacob Locher*. cf. Ind. biogr. p. 435. sq. art. Philomusus. contra theol. metrif.] Vid. annot. ad Hutt. Opp. III. p. 79. v. 227.

40 Pirckheymer] Cf. Ind. biogr. p. 442. sq. h. art. et supra ad 198⁹.

41 fec. . . instant.] facere instantiam sive instantias = difficultates, impedimenta, moras obstruere. instantia = *anstoss*, *widerwärtigkeit*, *hemmniss*. Etiam iudiciorum 'instantiæ' impediunt, quo minus causæ, lites, ad celeriores exitum perveniant. cf. 220¹. 222³⁴.

43 coniuur. . . pro Capn.] Sane hic Bilibaldus nescio quis in causa Reuchlini defendenda theologis acerrimus maximeque assiduus scriptor et adiutor fuit. cf. Peperic. Defens. p. 156²⁰.

Pag. 200.

45 librum *Scr. de usura*] i. e. Plutarchi commentarium περί τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, quem Latinum fecit Pirckheimerus. Exemplum quod h. l. memoratur, alterum eorum esse puto, quæ Hirsch. Millenar. III. n. 50. et I. n. 50. Panzerusque (Ann. typ. VII. 455, 100. et 456, 114.) indicant: 1) Plutarchus de vitanda usura, ex græco in latinum traductus. (Dicavit Bilib. Pirckheymer Bernardo Adelmanno Canonico Eystettensi.) Impressum Norimbergæ per Fridericum Peypus pridie kal. Iul. 1513. 4°. 2) Plutarchus de vit. us. ex gr. in lat. trad. Interprete Bil. Pirckh. Impr. Norimb. per Frid. Peypus. a. 1515. [Panz. falso 1513.] die xxvi. mens. Ianuarii. 4°. Ipse autem Pirckheimerus in Ecc. dedol. (Hutt. Opp. IV. p. 522.) Eckium hæc dicentem inducit: „Usuram ego defendebam, quam ille [Cochlæus] patrono olim suo [i. e. ipsi Pirckheimero] patrocinans oppugnabat. Insuper quum Bononiæ feneraticios contractus publice licitos esse demonstrassem, . . ille tamen cum ea de re ad amicos scriberet, doctrinam et linguam et gestus et materiam ipsam sugillabat, cum Ioannes Fabri . . maxime laudasset“. Cf. adnot. ad p. 198⁹.

46 quam admittit theologia] i. e. Eckiana et Magistrorum Nostrorum theologia: nam multum et acriter etiam postea et theologos et iuris consultos inter se dimicasse constat, antequam usura admitteretur.

47 Bononia est disput.] Cf. cit. loc. Eccii dedol. et ibid. §§ 67. sq. (Hutt. Opp. IV. p. 530.) Etiam Vindobonæ Ingolstadiique Eckius, a Fuggeris conductus, ut ferebatur, publicis disputationibus feneraticios contractus defendit.

49 Crocus] Cf. Ind. biogr. p. 352. h. art.

50 per viam] per Lipsiæ plateas forte euntem.

52 quia ego non sum] Ut hodieque dicunt pro 'Non is sum quem tu putas me esse'.

53 pro theol. est proditor C.] i. e. theologi eum emisunt, ut proderet Capnionem.

54 pultronus] Cf. ad 41¹⁴.

55 iuraver. invic.] iure iurando præstito sese obligaverunt.

accipere ei lectionem] Puto esse 'lectionibus ei interdiceret', die venia docendi ihm zu entziehen. Ad lecturam aliquam conducto professori, si lectiones

Pag. 200.

Pag. 199. v. 35 . . . Pag. 201. v. 89.

non satis assidue diligenterque habebat, stipendium (*Gehalt*, non *Honorar*) denegabatur. Crocus lecturam Græcarum litterarum habebat.

57 *Mosellanus*] Petrus Schade, vico *Bruttig* ad dextram Mosellæ ripam sito oriundus. cf. Ind. biogr. p. 422. art. Mosellanus.

59 *licentiatu*] *verabschiedet*, non peramice dimissus, abactus. cf. ad 31¹⁰.

intentionatus] Intentionare h. l. est consilium capere, decernere, apud se constituere. Alias (ut ap. Ducange h. v.) est = litem sive intentionem vel controversiam alicui movere.

60 *Aperbachius*] non, ut Eichstadius et ex eo Bretschneider adnotarunt, „Gottschalcus Aperbachius, mathematicus Erford. tum temporis [immo, longe post] celeberrimus“, sed, qui tum temporis inter Erfordienses humanistas celeberrimus fuit, Petreius Aperbachius (*Eberbach*). cf. infra p. 257¹⁸. 278²⁹. et vide Ind. biogr. p. 301. sq. art. Aperbachius.

61 *Eobanus Hessus*] Cf. Ind. biogr. p. 390. sqq. art. Hessus, et Hutteni Querel. II. 10, 81. sqq.

62 *querere*] alios instigare, excitare, impellere.

66 *Crotus Rubianus*] Verus huius satiræ generis inventor, *Joh. Jæger*. Cf. Ind. biogr. p. 353. sqq. art. Crotus, et Hutteni Querel. II. 10, 77. sqq.

69 *Buchoniam*] A qua sua patria Huttenus antiquissimo suo quod nobis superest carmini nomen Phagigenæ (*Buchenerzeugter*) inscripsit. cf. Hutt. Opp. III. p. 5. et Querel. II. 10, 97. sqq. Ab Erfurto Coloniam via per Buchoniam, versus occidentem, ducit, sed per Gotham, ubi

70 *Mutianus* habitat, quem timens Schlauraffus orientem versus per Campaniam in Misniam redire præfert. De Mutiano cf. Ind. biogr. p. 426. sqq. h. art. et Hutteni Querel. II. 10, 89. sq.

73...75 *Aesticampianus*, cum Schlauraffus ambularet per Almaniam, iam Fribergæ docuisse videtur (ann. 1515. sqq.), cum Spalatinus eius vicinus dicatur, qui eo tempore canonicus Altenburgensis factus erat. cf. Ind. biogr. artt. Aesticampianus et Spalatinus, et Hutteni Querel. II. 10, 60. 67. sq.

77..80 *nemus*] *Erzgebirge*. Sturnus, i. e. *Joh. Staar*, Annæbergæ tum docuit. cf. Ind. biogr. p. 481. art. Sturnus, et Hutteni Querel. II. 10, 47. sq.

81 *Huttenus* se non nimis minacem depingit, cum virgas tantum, non gladium enseme minetur. sed, ut alii fecerant, Schlauraffum tanquam beanum propellit.

Pag. 201.

83 *cogit. m. salutare*] prospexi salutem meam, ut v. 13. ‘cogitavi bonam rem’.

85 *Beutinger*] Sæpius *Peutinger*. cf. Ind. biogr. p. 433. h. art. Antiscotista fuit *Peutingerus*. cf. Ind. biogr. p. 319. art. *Brulifer*.

86 *me perm.*] mihi p., *mich zulassen, mir erlauben*.

87. 88 *præterivi*] non ingressus sum, quia ibi domicilium habuit Capnio, tum Suevici fœderis index, a quo immanissima mihi metuenda fuissent. cf. Camerar. ad v. 91. transcr. Vid. etiam Hutteni Querel. II. 10, 231. sqq.

89 *Tubingæ* sedebant non solum multi socii, Reuchlinistæ, qui versib. 94. sq. nominantur, et Lempus et alii quos nunc non recenseo, sed ibi quoque erat inde ab a. 1511. Thomæ Anshelmi Badensis officina typographica, ex qua tot exitiales in theologistarum gregem libelli emissi sunt. Etiam Camerar. in vita Melanchth. Lips. 1556. 8º. p. 13. de Tubinga cum Melanchthon ibi moraretur ‘erant Tubingæ tunc’ ait ‘et theologi ut illis temporibus eximii. erant Icti, quorum nunc etiam nomina illustra et opera laudabilia in ore

Pag. 201. :

et manibus sunt eorum, qui hæc studia tractant. Humaniorum autem studiorum et philos. professores eos semper habuisse Tubingam constat, quorum eruditionem et scientiam totam Germaniam excoluisse scimus“.

- 91 *vilissimus*] Melanchthonem puto vilissimum (*unansehnlichsten, unachtbarsten*) dici propter inventum recensque artium magisterium quod d. 25. Ian. a. 1514. adeptus fuerat, ita ut inter præceptores novissimus esset. Sed possis etiam ‘vilissimum’ interpretari *der verwerflichste, elendigste, schändeste*, maxime si respicias ad id quod Camerarius l. c. p. 18. rettulit: „Capnioni igitur tum rebus et dubiis et valde difficilibus ac molestis assidue et fideliter præsto fuit Philippus Melanchthon describendo potissimum ea quibus defensio causæ continebatur, et quæ ad iudicium mittenda erant, et quicquid omnino ad Capnionis innocentiam declarandam et conservandam salutem dignitatemque (quæ petebatur utraque) pertineret, omnibus modis adiuvando. neque Philippus ad Capnionem modo Stuggardiam, ubi hic habitabat, crebro accedere, sed Capnio quoque ipse sæpe venire Tubingam ad Philippum et cum eo . . . confabulari.“ Vide quoque infra p. 279². — Vilis *snode, schnöd, lilich, ellenczdich, licht gescheczt, wolffel ding, unachtbar*.“ Diefenb. Glossar. h. v.

- 93 *ad s. Iacobum*] Compostellanum (*San Jago di Compostella*). quæ sacra peregrinatio inter efficacissimas est.

- 94 *Bebelius . . . Brassicanus*] cf. Ind. biogr. hh. artt. Si Stofflerum quoque nominaret Schlauraffus, putarem Camerarium ad hoc carmen respexisse, cum post verba ad v. 89. transcripta sic pergeret: „ex quibus tunc, cum eo [Tubingam] Philippus venit, viventes et operam navantes docendo Iohannem Stofelerum et Franciscum Stadianum, quem et coluit et dilexit Philippus inprimis, et Henricum Bebelium, quem mortuum versibus epitaphiis Græcis Philippus ornavit, et Iohannem Brassicanum [*Kohlburger*] nominasse in præsentia satis habuimus“. Bebelium celebrat etiam Hutt. Querel. II. 10, 229, sqq.

- 95 *Vereander*] cf. Ind. biogr. p. 494. h. art. Alias scribitur Gereander sive Geræander, ut *G* et *V* commutari solent. Futilis est Bretschneideri adnot. „Vereander, *Wahrmann*? sed Förstem. coniicit esse Gereandrum . . .“. Germanice nomen esse *Altmann* videtur, quod hodieque frequenter occurrit. *Wahrmann* vix ipse Celtis aut huius aliquis discipulus ex Latino et Græco vocabulo composuisset, et si tamen fecisset, non Vere -aut Veræ -sed Veriander scripsisset.

- 97 *quidam . . . Franciscus*] Hunc Stadianum esse, Melanchthonis amicum præceptorem (cf. Camerar. ad v. 94. repet.), demonstratum est Ind. biogr. p. 478. art. Stadianus.

- 98 *cavisatione*] h. l. non significat, ut Eichstadius omnia iuris vocabula permiscens adnotavit, „cautionem, ubi aliquis prædis loco pro aliquo sponsionem facit“, sed prudens consilium, providum Schlauraffo instantis periculi indicium. cf. ad 24¹⁷.

portavit me] curavit ut effugerem, *hat mich herausgebracht*.

- 99 *ab . . . venire*] *von dem Poetenpack loszukommen*, evadere ab istis poetis.

- 100 *patria*] non solum Vaterland, Vaterstadt, sed etiam generaliter Land, Landschaft, Gebiet, provinciam sive regionem, et hoc loco civitatem, *eine Stadt*, significat. Cf. supra ad p. 66²³.

Argentinam] iam sæculo quarto exeunte eam civitatem appellare cœperunt,

Pag. 201.

Pag. 201. v. 91 . . . Pag. 202. v. 135.

quæ antea Argentoratum (sive Argentoratus) nominabatur et paucis sæculis post Strateburgi sive Stratisburgi nomen accepit. Argentinae et Argentorati nomine librarii sæc. xvi. promiscue utuntur, illo tamen sæpius quam hoc. Cf. adnot. meam ad Notit. dignitt. Occid. p. 595* sqq.

101 *in media via*] i. e. civitatis, *mitten auf der Straße*.

rebaldria] idem quod *ribaldria*. cf. ad 37³³.

102 *Gerbellius*] cf. Ind. biogr. p. 378. sq. art. Gerbelius.

103 *confudit me in populo*] publice mihi pudorem iniecit, me opprobrio dedit, refutavit. cf. ad 7²².

104 *Brant*] cf. Ind. biogr. p. 316. sq. h. art. et adn. ad p. 198⁹. et Hutt. Querel. II. 10, 219. sqq.

106 *in Narragoniam*] 'Ad Narragoniam' ipsi iconi Navis stultiferae exemplis præmissæ inscriptum est.

107 *Schurerius*] Matthias. cf. Ind. biogr. p. 465. h. art.

109 *Schlauraffenlandt*] cf. supra ad 198⁹.

vast voll] *fast wol, gar gut*, perbene.

111 *Wimphelingum*] cf. Ind. biogr. p. 503. sqq. h. art. et Hutt. Querel. II. 10, 207. sqq. *pellicium imping.*] *einen schmierigen Pelzrock*. cf. ad 70⁹. Wimphelingum parvo contentum angustas domos incolere laudat etiam Huttenus Querel. I. c.

113 *Spigel*] cf. Ind. biogr. p. 476. sq. art. Spiegel.

daubengigel] cf. ad 36²³.

115 *Kirherus*] Iohannes, Schletstadiensis. cf. Ind. biogr. p. 403. h. art.

116 *discerem græcas litteras*] quas theologistæ abhorrebant. cf. ad 204⁴.

117 *Sapidus*] Ioh. Witz, clarissimus scholæ Schletstadiensis, quæ sub eo usque ad 900 scholares habebat, rector. Cf. Ind. biogr. p. 464. art. Sapidus.

118 *dans mihi disciplinam*] procul dubio cum baculo.

119 *Storckius*] Ioannes. item Schletstadiensis. cf. Ind. biogr. p. 479. sq. h. art.

volvamus . . de gradib.] 'Volvere, *weltzen* . . *wentzelen* . . *wentzeln*, . . *weltern*, *winden*, *spolen*, *trollen*, . . *überbürtzen*'. Diefenb. Glossar. h. v. Moguntia demum Schlauraffus re vera de gradibus detrusus est. v. 167.

120 *Phrygio*] Paul Seidensticker, item Schletstadiensis. cf. Ind. biogr. p. 437. h. art.

parcatis sacerdotio] Magister est Schlauraffus. p. 198⁹.

Pag. 202.

121 *Beatus Rhenanus*] Cf. Ind. biogr. p. 455. sq. art. Rhenanus.

124 *Haganaw*] Hagenoa, *Hagenau*, nunc *Haguenau* (*dépt. du Bas-Rhin*), tum librariis celebris.

do . . blau] cf. *braun und blau schlagen*, *bläuen*, *durchbläuen*.

125 *Angst*] Is tum in Anshelmi officina Hagenoensi correctoris recognitorisque munereungebatur. Cf. Ind. biogr. p. 301. art. Angst.

127 *Setzerius*] Ioannes, Lauchensis. Cf. Ind. biogr. p. 466. sq. art. Setzer.

129 *quod non habui spiritum*] ut exanimarer, spiritus intercluderetur, *daß mir der Athem ausging*, *versagte*.

133 *ibi multi nobiles*] Vix ineptiorem locum nomina Eitelwolff de Stein († a. 1515. m. Mai.?), Francisci de Sickingen et Hartmuthi Kronenbergii, omnium non Friburgensium, invenire potuerunt, quam Eichstadius eis in adnotatione ad hunc versum dedit.

135 *Zasius*] Ulricus. Cf. Ind. biogr. p. 511. sq. h. art. et supra ad 12³³.

Pag. 202.

136 *Scotista*] i. e. nominalista sive modernus, sectæ doctoris subtilis. cf. Ind. biogr. p. 466. art. Scotus. De differentia inter Scotistas et Thomistas vid. *Prantl. Gesch. der Log.* III. p. 233.

137 *doctor sanctus*] Thomas Aquinas, Dominicanorum coryphæus. cf. Ind. biogr. p. 483. sq. art. Thomas Aq. — Perperam Eichstadius adnotavit: „Albertum Magnum intelligit“. cf. p. 235²⁸. 260.

138 *fecit me risibilem*] derisit me, ludibrio me habuit, *machte mich lächerlich*.

139 *Amorbach*] Bonifacius Am., Zasio discipulus familiarissimusque amicus. Cf. Ind. biogr. p. 300. h. art.

140 *brietschen*] *Grimm WB.* „Britsche, f. auch brütsche, pritsche, nml. pritse, dän. brix. ein mit bret und briten zshäng. wort wenn man nicht vorzieht eine nachahmung des schalls anzunehmen. Frisch I. 140. Schmeller I. 272. ... 2) crepitaculum, ein leichtes, gespaltenes bret zum schlagen, schlegel, holzhammer. der Hanswurst führt eine solche britsche und schlägt damit; einem die britsche geben, schläge; britsche schlagen. ... ‘die brütschen schlag’. Brant Narrenschiff c. 37. i. f.

142 *quendam qui Erasmus dic.*] ‘mihi dixit tunc de uno, qui erat dictus Erasmus Roterodamus, mihi prius incognitus’ p. 63¹⁸.

honoratus] ‘universitas nostra, quæ facit magnam reverentiam Erasmo inclinata est pro Reuchlin’ p. 248⁶.

145 *Si estis magister nostrand.*] cf. supra p. 64. i. f. 65. init. et ad 3³⁰. 4²⁰.

147 *domo Frobenii*] in qua Erasmus habitabat. cf. Ind. biogr. p. 373. art. Frobenius, Ioannes.

148. sqq. *Glarianus etc.*] Henricus Loritus Glareanus, „homo terribilis et iracundiosus, semper volens percutere, quapropter sibi habeat diabolum“ p. 248¹². cf. Ind. biogr. p. 379. sq. art. Glareanus.

150 *lauream*] poeticam Glareano Maximilianus imp. a. 1512. dederat. cf. cit. art.

152 *Theobaldo*] Fettich. cf. infra p. 207²⁰. sqq. et Ind. biogr. p. 370. art. Fettich.

155 *caseus*] ‘Colaphis tuber est totum caput’ Syrus in Terent. Adelph. II. 2, 37.

158 *Barth. decimator*] cf. Ind. biogr. p. 512. art. Zehender.

Pag. 203.

162 *Carbachius*] non solum discipulis exposuit, sed etiam edidit cum Hutteno Livium. cf. Ind. biogr. p. 338. art. Carbach.

163 *Huttichium*] Ioannem, Moguntinum, theologistic præcipue infensum. cf. Ind. biogr. p. 398. art. Huttich.

165 *feci un. bombum*] cf. ad 51³². Germanice *einen F... ließ*. Supra ipsum scamnum bombisare culpatur, et infra (p. 207³) eadem uni in isto hospitio i. e. Schlauraffo facta iniuria narratur.

dedit mihi pugn.] i. e. pugnum sive colaphum duxit, pugno me contudit, pugnum mihi impegit, *gab mir einen Faustschlag, gab mir eins mit der Faust*.

166 *Weydmann*] cf. Ind. biogr. p. 502. h. art. Manifestissimam quidem, sed parum doctam ac magistralem explicationem Schlauraffus indignabundus respuit, sed eius modi blanditiis adsuetus statim sedato animo fert, cum novus adulator manifestarius eum adeat.

wie sal ich das vorstan] Hodie: soll das Tusch sein?

167 *Königsteyn*] cf. Ind. biogr. p. 403. h. art. Bretschneider adnotat „Eichstadius scribendum esse censit [sic] Königsteinus, ‘ut postremæ dimidiati hemistichii syllabæ similiter cadant’,“ immo, ‘ut postrema... syllaba... cadat’.

169 *in navi*] Coloniam versus vehenti.

Pag. 203.

Pag. 202. v. 136 . . . Pag. 204. v. 12.

- 170 *Murner*] Is illo tempore regiones Rhenanas fere pererrabat, modo Francofurti ac Moguntiae, modo Argentorati ac Basileae, modo Trevisis atque Coloniae deversatus. cf. Ind. biogr. p. 423. sqq. art. Murner.
- 173 *holtzbock*] machina serratoria. hodieque vocabulum contumeliosum. usitatus sed diversae significationis est *steifer Bock*.
- 176 *Buschius*] cf. Ind. biogr. p. 330. sqq. h. art. et ad p. 199. v. 14.
- 177 *Cæsarius*] cf. Ind. biogr. p. 333. sq. et supra p. 49²⁵, infra 257¹⁵. sq. Cæsarius et Buschius (qui 'non amplius est Coloniae') simul nominantur; item p. 258⁹. sq., ubi uterque Coloniae Ortvinio nocet.
- legit ibi Plinius*] et postea etiam edidit indeclinabilem historiae naturalis scriptorem. cf. locc. citt. et cit. art. Cæsarius.
- 179 *vici in latitiis*] cf. supra ad 198¹⁴.
- 180 *graf v. Newen Ar*] cf. Ind. biogr. p. 428. art. Neuenar.
181. sq. *Pepericornus . . nobilibus*] Peperic. Defens. p. 162²⁷: „nec quispiam nobilitate excusandus videtur . .“.
- 184 *solvere pro sua obscur.*] poenam dare siveolvere, quod Obscurorum virorum epistolas ediderunt.
- 185 *propter honorem universitatis*] cf. supra ad 198¹⁴.

EPISTOLA 10. BARTHOLOMÆVS KVCKVK ORTVINO.

- 2 Bartholomæus Kuckuk, hæc nomina fortasse electa sunt, ut Germanica *Dummbart* et (*dummer*) *Gauch* referrent. — Romæ æstate anno 1516. scribere fingitur Bartholomæus. In multis hæc epistola cum inferiore 49. convenit.
- 4 *Sal. . . a parte ante*] ut Germanice *Gruß zuvor*.
- 7 *nond. exiv. sent. diff.*] Ante mensem Iulium a. 1516. hoc scribi fingitur, et tamen paullo post Pepericorni defensionem nuper se vidisse dicit scriptor, cuius initium facit epistola data 'Colonie Anno xvi. in Iulio' p. 84³⁸. Cf. Consp. chronol. p. 139.
- 8 *Gronigen*] scriptum fuerit Gronigen. cf. Ind. biogr. p. 385. art. Groningen.
- 9 *doctor Senensis*] i. e. Senæ promotus.
- Pag. 204.
- 1 *latinisare*] p. 263²⁸. 'transferre'. De re cf. cit. art. et Consp. chronol. a. 1515. init. p. 135.
- 4 *græc. non est de . . . script.*] cf. 75¹⁸. sqq. 241¹⁵. sqq. 298²⁹. Imprimis 'Magister Ortvinus non curat illas græcas fantasias'. p. 256⁸.
- 5 *non scit . . . sententiarum*] cf. ad 9²¹.
- 6 *sylogismum in . . . Celarent*] cf. supra ad p. 17¹.
- 8 *tibisavi eum*] cf. supra ad p. 22²³.
- 9 *arguo quod etc.*] Ad exemplum Cornuti (cf. ad 17³²) hic syllogismus asininus dicendus est. Cf. hoc Petri Hispani sophisma (ap. *Prantl Gesch. d. Log.* III. p. 59.): Omne animal fuit in arca Noe, sed Cæsar fuit animal [*ein thierisches Geschöpf, ein lebendiges Wesen*], ergo Cæsar fuit in arca Noe. Quod est falsum, ergo aliqua præmissarum est falsa; non minor; ergo maior. . . species animalis non fuit per se in arca Noe, sed tantum individuum, . . . unde dico quod propositio est falsa . . .“
- 12 *librum*] sine dubio eum quem Ind. serr. p. 87. n. xx. descripsimus, continentem Reuchlini ad Questenbergium epistolam, scriptam Stutgardiae prid. Id. Sextiles. MDXV., cuius partem vol. VI. p. 179. sq. exhibuimus.

Pag. 204.

12 *Questenberg*] Reuchlini vetus amicus et eius apud Curiam agendæ causæ fidus defensor. Cf. Ind. biogr. p. 446. sq. art. Questenberg, et infra ad 230¹³.

16 *vos introm. in neg.*] te immiscere negotio, rebus, *euch in eine (theologische) Angelegenheit einlassen.*

17 *in facult. vestra*] Questenbergius iuris consultus est.

suaderem ... quod dimitteretis] *ich möcht' Euch rathen, es bleiben zu lassen, suaderem ne alienis negotiis te immisceas.*

18 *al. pot. ven. ad damm.*] *sonst könnt Ihr zu Schaden kommen*, res tibi damno vertetur, male tibi consules.

19 *non volunt ... fidei*] Sæpe repetita Hochstrati cantilena. supra (p. 75^{20. sqq.}) ne in theologo quidem Erasmo ferre vult Hochstratus, quod 'se non faciat conformem nobis theologis'.

23 *Meyer*] qui tum cum Hochstrato in Campofloræ spatium ire solebat. p. 75³⁴. *hospitium*] ad Campanam in Campofloræ (p. 77⁶), ubi hodieque 'Teutonici' devertere solent.

pro comedere] *zum Essen*, ad prandium, ad prandendum.

25 *non intell. f. s.*] nondum idoneus est ad perficiendum negotium, cui sese immiscet, quod in se suscepit. — Sus Minervam!

27 *studens Colon.*] Quod aliunde, si bene memini, non notum est. cf. cit. art. Questenberg.

29 *declar. periurum*] Similiter p. 207^{21. sqq.} Statuta antiqua univ. generalis studii Colon. de a. 1392. art. 44. „... statuimus, quod Rector pro tempore existens nullum intitulet seu inscribat in matricula sive registro universitatis, nisi ille Intitulandus prius præstet iuramentum ad hoc institutum ...“ art. 48. „statuimus .., quod Rector et decani in facultatibus neminem ad deliberandum in congregatione universitatis aut alicuius facultatis, seu ad audiendum earum secreta admittant, nisi sit intitulatus vel saltem præstet iuramentum Intitulandorum, et cum hoc iuret, quod fideliter ad bonum et honorem universitatis deliberet ...“. Statuta reformata facultatis artium Ubior. de a. 1522. cap. 30. De iuramentis magistrorum novellorum .. Item statuimus ut Doctores artium ... iurent .. primo quod honorem universitatis et facultatis artium laudem illustriores reddant ad quemcunque statum devenerint ...“.

31 *cum R. ... univ.*] Scilicet ubique simulant theologistæ, totam universitatem Coloniensem contra Reuchlinum conclusisse, cum tamen soli theologi fecissent. cf. ad 4¹. 13³.

33 *Defens.*] Ind. serr. p. 89. n. XXI. 2. cf. ad 203⁷. et infra ad 230²¹.

35 *propositiones*] Ut Arnoldi Articuli sive propositiones. Ind. serr. p. 78. n. XI.

36 *Amen.*] 'Si quis vult hoc epistolium meliorare, textum autem mittere integrum manere' (ut Tolletanus habet p. 79²⁶), bene potest addere „Datum Romæ [sive Romanæ Curie] a. 1516.“

Pag. 205. EPISTOLA 11. IODOCVS SARTORIS ORTVINO.

2 Iodocus Sartoris. Incertus. cf. Ind. biogr. p. 405. sq. art. Langschneider i. f.

6 *trib. m. m.*] Psalm. LVI. 4. „Misit deus misericordiam suam“.

7 *Psalm.*] VI. 10.

11 *scriptura*] Genes. III. 19.

17 *librum*] Prenotamenta. Ind. serr. p. 81. n. XIII.

Pag. 205.

Pag. 204. v. 12 . . . Pag. 206. v. 14.

22 *librum* . . . *Arnoldi*] Articuli et propositiones. Ind. scrr. n. xi. supra p. 78.24 *commentum*] Sartor ipsa Ortvini Prenotamenta (v. 17.) non legerat; itaque de ea eorum parte, quæ in ipsa libelli inscriptione sic indicatur „Heretici ex eodem libello articuli ut Christiani omnes male eum scripsisse luce clarius diiudicent“, ac si singularis libellus ab Ortvino nondum editus esset, verba facit.28. sqq. *Albertistæ etc.*] Sectatores Alberti magni, qui Thomæ Aquinatis, doctoris sancti, præceptor fuit. hunc præcipue prædicatores sive Dominicani sequuntur, unde generaliter etiam Thomistæ audiunt. cf. Ind. biogr. artt. Albertus M. et Thomas Aq.30 *concordant in aliquib.*] præcipue in partitione scientiarum et quod uterque logicam non nisi instrumentum ad alias scientias cognoscendas esse statuebat. Etiam quod ad controversiam de universalibus attinet, Thomas præceptoris vestigia fere sequitur. Cf. *Prantl Gesch. der Logik* III. p. 108. sqq.*doctor s. est prof.*] Hoc verum est iudicium, ut verum est iudicium Prantli (l. c. III. p. 89.) „*Albertus M. war ein unklarer Kopf und nicht befähigt, irgend eine grundsätzliche Auffassung hinauszudenken, soweit dieselbe reicht*“. Sed idem de Thoma sic (p. 107): „*Durch Albert läßt sich Thomas v. Aq. leiten und bestimmen, und es wäre ein großer Irrthum, denselben für einen selbstständigen Denker zu halten. Er ist von 2 Auctoritäten zugleich gefesselt, von der christlich-dogmatischen und von der (durch Alberts Belesenheit übermittelten) aristotelischen.*“ Infra (p. 260.) disputatur utrum sanctus Thomas an sanctus Dominicus sanctior sit.31 *ex spec. insp.*] ipse Gratius ‘a supernali gratia’ nomen habet. 59¹. 281¹.34 *iuristam*] Is fuit, puto, Martinus Gröning, de qua rixa proxime superior epistola rettulit.35 *poeticare*] pro ‘poetizare, poetisare’, *tichten*. Vocab. incip. teuton. ante lat.

Pag. 206.

1 *arte metr. Bebelii*] ‘Arte condendorum carminum Bebelii’. cf. Ind. biogr. p. 306. sq. art. Bebel.3 *astripotenti*] ‘astripotens, sternmechtiger’ Vocab. theut. ap. Diefenb. Glossar. ‘astripotenti’ Sartori nostro melius sonare visum esse videtur, quam ‘astripotentis’.7 *clarificatus*] ‘Clarificare, lutern, claremaken’. Diefenb. Gloss. clarificatus nec desuper illuminatus: *erhell, noch von oben erleuchtet*.9 *tuum . . . rogat.*] recita filio tuo nostras preces.10 *facultati suæ*] i. e. theologicæ Coloniensi.11 *elegiacum et scanditur etc.*] utrumque secundum ipsius Sartoris artem metricandi: primo metro Boethii de consol. philos. (in quem librum etiam Thomas Aquinas ‘commentum’ scripsit: cf. Ind. biogr. art. Boeth.) in vett. editt. inscriptum est „Metrum primum heroicum elegiacum“. incipit sic:

Carmina qui quondam studio florente peregi,

Flebilis, heu, mæstos cogor inire modos.

Ecce mihi laceræ dictant scribenda Camenæ

Et veris elegi fletibus ora rigant.“

12 *non dixit . . . misisse*] i. e. nisi nuntius, quod nunc demum audio, abitum properaret, statim abiturus esset, mitterem tibi —, si nuntii festinationem morari liceret, transcriberem tibi et alia non nulla —14 *cogitate*] noli oblivisci, *denkt dran, daß Ihr*.

Pag. 206.

14 *tale commentum*] de quo supra, v. 24.

15 *practicatum*] cf. ad 10³⁵. h. l. est = artificialiter (ad mortificandum hæreticum accommodate) compositum.

16 *Valete r. etc.*] i. e. Vale. Datum etc. Sic adiectis adverbis etiam Huttenus in seriis epistolis tum uti solebat. 'Faustim *abenteurlich, seliglich, todlich*'. cf. Diefenb. Gloss.

zelose] cf. ad 45³¹.

Olmuntz] Ubi Huttenus quondam 'pannosus et naufragio squalens' hospitalissime receptus est. cf. Hutt. Opp. I. p. 23. Olomucensis prædicatorum conventus provincie Bohemie adscribebatur.

EPISTOLA 12. WILHELMVS LAMP ORTVINO.

18 Lampus duplex magister, primum 'theologie' sive *κατ' ἐξοχήν* Magister, tum 'artium', ut ipsa epistolæ inscriptio expressit. Nomen Lampus non inmerito gerit: est enim leporini animi: *Lampe der Hase*. Eiusdem Lampi est epistola II. 35., item 'datum Romanæ Curie'. Huius epistolæ eundem atque Schlauraffianæ (II. 9.) auctorem esse, Huttenum, utriusque inter se comparatio aperte docet.

27 *ad Mogunt. etc.*] In describendo itinere Romano non a Colonia, unde egressus fingitur Lampus, sed a Moguntia incipit, et statim de Reuchlinistis sociis in hospitio coronæ convenire solitis, quos ex Schlauraffiano carmine (p. 203. vv. 160. sqq.) novimus, quosque infra (p. 272. sq. cf. p. 207^{27. 299.}) iterum offendimus, refert. Ipse Huttenus cum autumno anni 1515. Italicum iter susceperet, ex Steckelberga Moguntiam venerat, unde incipit narrationem.

32 *qui nihil hab. agere*] *die nichts zu thun haben*. Ovid. met. iv. 414. sq. „... lucemque perosæ Nocte volant, seroque trahunt a vespere nomen“.

34 *alligavi*] idem quod 'allegavi'. Cf. Diefenb. Glossar. artt. Aliare, Allegare, Alligare.

Flores legum] libellum ordine alphabetico 'auctoritates iuris civilis cum allegationibus' continentem. cf. Ind. biogr. p. 371. art. Flores legum.

Pag. 207.

3 *nuper ... scamno*] Ut relatum est ab ipso percusso Schlauraffo p. 203. v. 161.

5 *qui vad. ... ad mensam*] *Tischabonmenten, σὺνδειπνοί*, compransores.

6 *spados*] cf. ad 72¹³.

Comes] Quamvis hic comes satis distincte, ut videtur, describatur, tamen quis fuerit, adhuc non inveni. Apud Ioannis rer. Moguntiacar. III. p. 820. 825. 827. memorantur Eberhardus de Königstein (cf. Ind. biogr. p. 403. h. art.), Wilhelmus comes de Henneberg, Ioachimus comes de Oetingen, inter quos fortasse noster gigas est.

7 *accipit*] *nimmt, faßt*, comprehendit.

9 *sicut gigas*] i. e. habet. tantæ longitudinis quantæ gigantum, Lampo et nobis ex fabulis bene notorum, gladii esse solent.

12 *assessores ... camera*] Iudicium camerae imperialis d. 7. Aug. a. 1495. conditum, non Francofurti, ut ab initio constitutum fuerat, sed usque ad annum 1527. maxime in locis, ubi cum aula imperator residebat, habebatur, Wormatiæ (a. 1516.), Spiræ, Norimbergæ, Ratisbonæ, Esslingæ etc.; inde ab illo anno usque ad a. 1688. Spiræ (lege anno 1530. lata) habuit, quo anno, cum Galli Spiram destruxissent, incerta denuo facta est iudicii sedes, usque dum

Pag. 207.

Pag. 206. v. 14 ... Pag. 208. v. 15.

anno 1698. Wetzlarum translatus est, ubi cum ipso imperio Romano-Germanico anno 1806. expiravit. Exactiones vide ap. Datt de pace publica p. 718.

14 *Storglock*] Cf. Ind. scrr. p. 83. n. xvii.

videbitis etc.] Haec biblicis verbis expressa prophetia infra epist. 50. latius explicatur. Cf. Proverbior. ii. 22. „Impii vero de terra perdentur et qui inique agunt, auferentur ex ea“. Amos vi. 7. „Et auferetur factio lascivientium“.

18. sq. *Erasm., Ricius, Reuchlin.*] Infra p. 264. Erasmus, Reuchlin et Mutianus Ruffus allegantur, sed p. 279¹¹ inter alios Reuchlinistas multos etiam Ricius. cf. Ind. biogr. p. 456. sq. art. Ricius.

19 *Stult. stulta loq.*] Isai. xxxii. 6. „Stultus enim fatua loquetur“.

20 *Fettich*] cf. Ind. biogr. p. 370. h. art. et supra p. 202. vv. 152. sqq.

21 *recordare*] obsolet. pro ‘recordari’. cf. Ind. verbor. h. v.

fecistis iuram.] Cf. ad 204²⁹.

24 *viri terribiles*] Sickingani milites. cf. supra ad 66²¹. *Wormser Fehde.*

25 *balistas*] ‘Balista, ballista, armbrust, eyn donre busse (Donnerbüchse), selbscoz, selfschot’. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

26 *bonum cor*] gute Courage, Herzhaftigkeit.

27 *domini gratiosi*] gnädige Herren (Landsknechte).

28 *inimici vestri*] non sumus ex eis quibuscum fadum, guerram habetis.

29 *tendimus R. pro benef.*] curtisani sumus.

31 *bibalia*] ‘i. e. bibilia, das man trincken mag, trenck, tranck, trunk. Bibales, trinkgelt’. Cf. Diefenb. Glossar. h. v.

32 *venire de ipsis*] von ihnen loskommen, liberari ab eis, evadere.

oportet ... florenos] coacti fuimus dare duos florenos. [florenes operar. error.]

34 *citare ad Cur. R.*] Clericis enim iniuriam metumque iniecerant isti viri terribiles.

36 *ad Augustam*] Inter Wormatiam et Augsburgum non hominum malitia, sed caeli intemperies et cœnum terræque lubricitas viatoribus pericula attulit. Si per Stutgardiam iter fecissent, de Reuchlino non nihil narraret Lampus. *nuncit*] Iam adulto autumnio iter fit. cf. ad 206²⁷.

38 *Si essem ... Rom.*] quasi diceret ‘utinam Coloniae mansissem nec suscepissem hoc molestissimum iter Romanum’.

Pag. 208.

4 *non curavit et*] spretis monitis meis, hat sich nicht darangekehrt, sich nicht drum bekümmert.

6 *Ecclesiastes i.] 2.*

8 *Lanßpergk*] Landsberg ad Licum, oppidum hodierni circuli Bavariae superioris.

9 *equus suus claud.*] equus eius claudicavit, ut amissa solea ferrea solent equi. de deflorata virgine hodieque volgo dicitur eam ferream soleam amisisse, sie hat ein Hufeisen verloren.

10 *iuvavit ei*] hat ihm geholfen, calceavit equum. etiam Germanicum verbum *beschlagen* ambigui sensus est.

11 *Schangaw*] Schongau, item ad Licum oppidum superioris Bavariae, hodieque officinis, nescio an etiam speculorum (*Spiegelfabriken*) celebratum.

12 *Insprucken*] Via per Ammergau, Partenkirchen (Parthanum) et Mittenwalde ad Oenipontum nostros duxisse videtur.

14 *dom. imp.*] Maximilianus I. imp. Oeniponti residere amavit.

15 *satrapæ*] vornehme Herren. „Satrapa, lanther, stadthelder vel scholtz, leenman, mechtige leut, dischdiener, truchseß, teuffel. ruter“. Diefenb. Glossar. h. v.

Pag. 208.

16 *collibus*] vult 'collis'.18 *si esset imp., ipse vell. susp.*] i. e. ipse, si imperator esset, suspenderet, suspendi iuberet. Hanc de curtisanis querelam Huttenus postea et orationibus et carminibus, maxime Germanicis, sæpius similiter repetiit.22 *peribunt sicut p.*] Psalm. xxxiiii. 5. „Fiant tanquam pulvis ante faciem venti“.23 *montem*] Brenner, montem Ræticum inter Oenipontem Brixiamque (*Bresanone*).24 *transit*] adscendit. *bis mitten an den Himmel hinangeht*.26 *stufa*] non conclave (*Stube*) sed æstuarium, fornacula, *støveken, stüfchen, stübchen*. „Estuarium (i. e. stufa, stuba, stupa) *turnitz, stobe, stave. ein stove vol hyczden*“. Diefenb. Glossar. h. v.27 *pellicium*] cf. ad 70⁵. 201. v. 111.*queritis*] querimini.*frigiditate*] lepide pro frigore. *frigiditate* non laborabat in ancillas ardens socius.30 *infrigidat*] Sic iam non boni Latini pro 'refrigerat'.32 *famulum hosp.*] servum domesticum, *Hausknecht, Aufwärter*.33 *non habemus aliq.] haben wir nichts, nicht etwas für...?* adduc scortum!*genibus*] i. e. feminibus.*datulus*] 'Dactylus i. erreus, mento, membrum virile, *zerß, zumpff, zysel, fisel*.Dactylus, dactulus, .. dattulus, .. datulus, *datteln*...". Diefenb. Glossar. h. v.34 *vellem percut.]* possem eo nuces tundere, frangere.35 *ad Trid.]* Tridentum, *Trient, Trento*.

Pag. 209.

1 *purgavi renes*] cf. ad 14⁵.2 *gentes*] *Kriegsvolk*. cf. ad 197³⁰. Male cessisse Maximiliano I. hanc 'captivationem Venetiæ' constat. quicquid cecinisset Huttenus (epigramm. 18^b. Opp. III. p. 215.):

Pugnaces revolant Aquilæ; vidi ipse volantes,

Et tota horribili spargere ab Alpe minas.

Quid gemitis, Veneti, tandem? quid, Galle, tremiscis?

Hæc ego non dixi sæpe futura prius?

Non vera prædixit: Maximilianus a militibus mercenariis Helvetiis mercedem frustra postulantibus desertus recessit, Veneti Gallis adiuti Brixiam ceperunt (d. 24. Mai. a. 1516.), Franciscus I. cum Leone X. pacem iniit. cf. ad 197²³.4 *captivare*] expugnare, *einnehmen, erobern*. Infra 214¹¹ est = *gefänglich einziehen, 'fangen, waen, fahen'*. Diefenb. Glossar. h. v.5 *in dieb. vitæ meæ*] *mein Lebtag*.*una sabb.*] 'Una autem sabbati ..' Luc. xxiii. 1. Ioann. xx. 1. Sed Peperic. Def. p. 111¹⁹. „factum est in uno sabbatho ..“.7 *Ditheri de Bern*] cf. Ind. biogr. p. 357. art. Dither.11 *iaceb. ante Brixiam*] obsidebant Br., *lagen vor Brescia*. cf. ad v. 2. adnot.12 *Hic nat. f. Virg.]* Andes, vicus agri Mantuani, Virgilii patria, nati anno 70., mortui anno 19. ante Chr.13 *Bapt. Mantuan.]* Spagnoli, Mantuæ nat. d. 12. Apr. a. 1448., mort. m. Mart. a. 1516. Cf. Ind. biogr. p. 304. art. Baptista Mant.15 *Donatum etc.]* In cuius vita Vergili hic adducta verba non leguntur, quæ leguntur in Iohannis Schram *Monopolio der Schweinezunft*, Quæstione Er-

Pag. 209.

Pag. 208. v. 16 ... Pag. 209. v. 38.

fordiæ a. 1494. habita (repetita a Zarneckio in *Die Deutschen Univ. im M. A. Lpz.* 1857. 8°. p. 105.) „... sicut de Ruperto, regis Cecioli filio, legimus, qui tantæ fuerat obtusitatis, ut fere omnes amici de eo desperarent; sed pædagogus eius sollers Esopi fabulas obtulit ei legendas, quibus in tam grande sciendi desiderium tractus fuit, ut brevi non modo domesticas artes, verum ad sacræ theologiæ penetralia mira perspicuitate convolvavit, ut de eo testatur magister sententiarum dist. 13. 6^{ti} libri ‘Ipse fuit doctissimus, in-
quiens, poetarum vel optimus plebis’.

plebis] *des Volks, seiner ganzen Nation*, non, ut in ed. a. 1858. 16°. coniecta-
veram *philos. i. e. philosophus*.

18. 19 *est super ... mortuus*] Cf. cit. art. Baptista Mantuanus.

20 *Bononiam etc.*] De Bononiensi conventu Leonis X. et Francisci I. cf. ad 197²³.
Hic quoque locus docet, Lampum more poetico non accuratam temporum
rationem habere, nam paucis diebus ante quam Bononiam venisset, Mantuæ
Baptistæ mortem (mart. a. 1516.) acceperat; Bononiæ autem papa et Gallo-
rum rex morati sunt triduum a die 10. Dec. a. 1515.

23 *fuit ... Hochstr.*] Is agmen papale secutus esse videtur. cf. ad 198⁵.

27 *imp. per reg. Fr.*] cf. p. 213¹⁶. 229¹⁵. Iam Ludovicus XII. binas eius modi lit-
teras ad facultatem theol. Paris. subscripserat d. 22. Mai. et 6. Iun. a. 1514.
(cf. *Consp. chronol.* p. 132.). Francisci I. ad Leonem X. epistolam contra li-
bros Reuchlini (scriptam, ut videtur, m. Mai. a. 1515.) repetiit Pepericorni
Defens. p. 149. — Hanc patriæ prodicionem Hochstraticam Huttenus (*Opp. I.*
p. 140. vv. 65. sqq.) etiam in sua pro Capnione intercessione v. 65. sq. incusat:

Quid quod Hogostratus contra patriam imperiumque

Proh facinus, Galli flagitat hostis opem.

31 *Willh. Parvi*] cf. *Ind. biogr.* p. 432. art. Parvus et supra ad 53¹³. de Hackineto,
i. e. ipso Parvo adnot.

37 *Senam etc.*] *Siena*. Ibi adhuc est universitas (condita a. 1321.), sed sunt non
solum pauci theologi, sed pauci omnium ordinum studiosi. Memoratu dignior
erat cathedrale templum.

38 *parva civitt.*] Ne Urbs quidem vetus (*Orvieto*) memoratur, tantum properare
videntur nostri curtisani, ut veniant Monteflasconem (*Montefiascone*), oppi-
dum episcopale territorii Viterbiensis, ubi crescit optimum vinum, non id
quidem quod proprie ‘lachryma Christi’ appellatur (nam id Vesuvius gignit),
sed ex apiana uva (*Muscattertrauben*) pressum, quod *Est Est Est* vocant,
de quo nominis origine hæc ex Bruzen de la Martinière *Geograph. Lexic.*
VII. 1338. sq. subicimus: „Montefiascone, Lat. Faliscorum mons oder Mons
Phiscon [?] *kleine St. im Kirchenstaate, auf einem Hügel [am See von Bol-
sena], 3 Meilen von Orvieto. Der P. Labat (Voy. d'Italie III. 36.) sagt: man
nennt fiasco in Italien eine runde Bouteille von ohngefähr einer Pariser
Kanne, und fiascone eine — die doppelt so viel hält. Der Wein dieses Lan-
des ist vortreflich: es ist der Muscater oder Muscateller, von welchem man
vorgiebt, daß ein Deutscher desselben so viel trinkt bis er davon stirbt. —
— Uebrigens wird auch von dem obgedachten Muscateller Wein erzehlet, daß
sich der sogenannte Est, Est, Est darinnen zu Tode gesoffen habe. Welches
sich so verhält: Ein gewisser Deutscher, der nach Italien gereiset ist, hat,
wie man erzehlet, seinem Diener befohlen, er möchte allezeit vorausgehen, und
in denen Wein-Häusern unter Weges den besten Wein auskosten, und wo
er dergleichen anträfe, das Wort Est über die Thüre schreiben; da ihm nun*

Pag. 209.

der Muscateller Wein zu Montefiascone am besten geschmeckt, schrieb er an die Thüre des Wirths-Hauses ein dreifaches Est; der Herr aber besoff sich dermaßen, daß er krank wurde und starb. Der auf sein Grab gelegte Leichen-Stein ist ein paar 100 Schritte von der Stadt zu S. Floriano zu sehen. Sein Bildniß ist also vorgestellt, daß er eine Mütze auf dem Kopfe hat, an jeder Seite 2 Schilde seines Wappens, und 2 Trink-Gläser; zum Füßen liest man folgendes in abgenützter und Gothischer Schrift: Est, Est, Est, propter nimium est, Io. de Fuc. (welches einige durch Ioannes de Fucris, oder Fugger, erklären) Dominus meus mortuus est. Und soll ihm dieses Epitaphium sein Diener gesetzt haben. Selbiger versoffene Mann verordnete in seinem Testamente, daß jährlich am Heil. Pfingst-Tage 60 Flaschen mit Wein auf seinem Grab-Steine von denen Armen auf sein Gedächtniß solten ausgetrunken werden, welches zwar lange Zeit observiret worden, aber anjetzo theilet man vor den Werth denen Armen nur Brod und Weinaus“. Cf. etiam infra p. 288²⁸.

Pag. 210.

- 4 *b. positionem*] einen guten Satz, amplam copiam, ut hodieque dicimus einen guten Satz geben, i. e. lautas epulas præbere et imprimis luxuriosas compositiones parare.
- 5 *Laud. etc.*] Lampus etiam est poeta, ut infra p. 243²⁷ ipse dicit: probanda itaque erit scriptura, ut in adnot. dedimus.
- 6 *scarparia*] sutrina, *σὺρτρίον*, sutoris officina. ab Ital. *scarpa*. Ad eiusmodi tabernam Romæ devertisse videtur Lampus, donec in domo unius Notarii Rotæ famulus fieret. p. 243²⁰. — Diez WB. „Scarpa it., sp. escarpa, fr. escarpe, böschung... Bedeutet scarpa etwas scharf oder spitz zulaufendes, so darf man an altn. *scarp*, ahd. *scarf*, nhd. scharf erinnern. Auch it. *scarpa* in der bed. schuh (nach dem spitz zulaufenden absatz [oder dem spitzen schnabel?] genannt), worin Muratori ein lat. wort *carpisculum* sieht, kann nur hierher zu stellen sein. Von *scarpa* in letzterer bed. ist it. *scappino*, altfr. *escapin*, besser sp. *escarpin*, auch altfr. *escarpin*, socke, pantoffel.“
- intellexi*] comperi.
- 7 *animal*] De hoc papæ elephantō sive potius ‘elephas’ mirabilia narrat Iohannes Kalpus, infra p. 262.
- 8 *rostrum... ego*] Ne puta bonum Lampum rostrum elephantinum habuisse, sed rostrum mirabilis creaturæ, i. e. elephantī, tantus fuit quantus ipse Lampus, virilis longitudinis.
- 9 *Mirabilis... suis*] cf. Psalm. lxxvii. 3. cum Apoc. xv. 3.
- 12 *saniter*] Novum adverbium? immo obsoletum, quod tamen Lampus non ex Afranio ap. Non. Marc. sumpsisse, sed ipse invenisse videtur.
- Romanæ Curie*] Hoc loco primum quasi urbis nomen usurpatur. infra sæpius cf. Ind. verb. voc. Datum.

EPISTOLA 13. THOMAS KLORBIUS ORTVINO.

- 14 Klorbius. Nomen alibi non legi, neque quod ad eius explicationem faciat, quidquam habeo, nisi forte huc pertinet, quod Confluentini *klar* pronuntiant *klor*.
- 15 *theol. doctor*] Tantum in huius et sequentis epistolæ 18. inscriptionibus ‘theologiæ doctor’ legitur.
- 17 *scriptum est*] Isai. xxviii. 19.
- 20 *uno M. n.*] Probabiliter is est magister Warmsemmel, de quo in epist. I. 1.

Pag. 210.

Pag. 209. v. 38 ... Pag. 211. v. 32.

23 *libr. doct. s.*] cf. Ind. biogr. artt. Thomas Aquinas et Versor.*Fortal. fid.*] Alphonsi de Spina. cf. ibid. p. 372. art. Fortalitium.25 *form. Scoti*] cf. ibid. p. 466. art. Scotus.*ceram*] Vult 'ceræ': nam ceræ, non cera, facile imprimitur.*ultimo*] novissime, in fine.*membr. x univ.*] membrum x universitatum: p. 17¹⁵.

26 *v. e. incongruus*] incongrue dicis, verbis rei non aptis uteris, *unangemeßen, ungeschickt*, „*unbequem, ungelich*“ Diefenb. Gloss. 'Regule congruitatis et figure constructionis' (Erphordie edita a. 1505. 4°.) p. 1. „Oratio congrua est quæ conformis est regulis vel figuris permissivis. Et est duplex scilicet congrua Regulariter et est quæ cadit sub aliquâ regula congruitatis, ut albus homo, homo currit ... Figuraliter. et est quæ cadit sub aliqua figura permissiva, sicut est oratio appositoria. ... Incongrua est quæ non est conformis regulis nec figuris permissivis. Et est duplex scilicet incongrua Impedimentaliter. et est quæ cadit sub aliqua figura prohibita ... auctoritate tamen prolata, ut turbarunt. ... Solleisticæ. et est in qua committitur solleismus sicut est oratio incongrua nulla auctoritate prolata, ut albus mulier ... et hanc neque tolleramus neque imitatur sed penitus eliminamus et respuimus a nostro sermone“.

31 *habet ... membra*] constat ex illis membris.*subsunt huic corpori*] continentur hoc corpore.

Pag. 211.

3 *iterum*] etiam hoc casu, rursus.7 *etiam ... homines*] quanquam 'sunt in loco apostolorum' p. 39³³.

13 *ad tempus studuit*] Tam universalis quam singularum facultatum statuta Coloniensis de temporibus, per quæ studia continuanda essent, sua præcepta habebant.

16 *disconvenientia*] „*unbequemlichkeit, unzimmlichkeit* ...“ Diefenb. Glossar. Evitatur incongruitas per disconvenientiam, i. e. per se ipsam.

17 *Virgil.*] ecl. II. 1.18 *unus rusticus*] Miror non addidisse 'et deliciæ sunt plures feminæ'.21 *non habeatis pro indignatione*] Ne moleste feras, veniam da.22 *ex bono*] i. e. animo, amice.*Confluentia*] Semel tantum in his epistolis memoratur, quæ si hodie scriberentur, sæpius celebrarent zelosum oppidum.

EPISTOLA 14. OTHO HEMERLIN ORTVINO.

25 Hemerlin. Cf. infra ad p. 299¹⁸, ubi Latinum nomen Malleolus redit, sed sine prænomine.

29 *Def. Joh. Pfefferkorn*] Ind. scrr. p. 89. n. XXI. 2. qui libellus ipse famosus tota hac epistola dignis laudibus perstringitur.

31 *Iste R. debet lib. esse m.*] Velim, optandum est, R. esse mortuum. Non optat nunquam genitum fuisse Reuchlinum, quo casu nec notabiles et excellentes reprehensiones lucem vidissent.

32 *plebanus quidam*] puto fictus Antimeyer.

existens] i. e. qui est. Duplex vitium a multis editoribus commissum, quod ex 'exñs' exempli 5. fecerunt 'ex nostris' etiam in ed. m. a. 1858. non correctum est. duplex vitium est, nam illud exñs nihil nisi 'existens' significare potest, et hic plebanus non 'ex nostris', sed 'ex adversariis' est.

Pag. 211.

33 *a maiori ad minus*] a maiore propositone ad minorem. non magistraliter per utrum et contra. Sed vv. 10. sqq. seq. paginæ non sic arguit.

34 *secum*] cum eo, ut Hochstratus cum Meyero p. 75. sq.

exiv. ab ore] cf. Apoc. xi. 5. „Ignis exiet de ore eorum . .“.

35 *non obt. . . in Almania*] Spiræ. cf. Consp. chronol. p. 130. d. 29. Mart. a. 1514.

Pag. 212.

5 *subordinant*] supponunt, veris libellorum auctorum nominibus suppressis Pepericornum eos scripsisse mentiuntur. Cf. p. 221¹⁶ 242³⁷ 298³⁰.

habet perdere] zu verlieren hat, i. e. infamis ac proletarius est.

7 *compos. . . latinisavit*] Utrumque pro parte tantum verum est: Pepericornus composuit libellum *Beschyrmung*, sed adiutus theologis, et Ortvinus latinisavit sed ‘Defensionis’ multa sua intermiscuit. cf. Ind. serr. n. xxi. supra pag. 88. sq.

8 *statim cogn. st. suum*] eius, Ortvini, stilum ego quoque statim cognoveram longe ante quam libellum *Beschyrmung* nactus sum.

9 *Ortvinus . . . sacerdotali*] cf. p. 284¹ et Gratium ipsum contra hunc calumniosum rumorem se defendentem p. 402. sq. Ceterum ad h. l. memorandum est Pepericornum de origine sua ex tribu Nephthalim gloriari solitum esse, etiam Defensione, ut p. 170²¹.

10 *habetis fateri*] negare non potestis, debetis confiteri.

11 *non sc. alph. lat.*] alphab. in latino p. 195³⁵. ‘nunquam didicit unum verbum latinum’ p. 217³². ‘indoctus in artibus liberalibus etc. p. 240²³.

16 *matèriam*] librum, Defensionem contra famosas. cf. p. 15¹⁷.

18 *Pf. habet etc.*] Referenda sunt hæc ad ea quæ de se suaque doctrina Pepericornus Defens. p. 145²³, sqq. protulit.

20. sq. *causa . . . facilis etc.*] Defens. p. 170⁶. „articulos nostræ contentionis nulla indigere doctrina eosque tam esse manifestos . . , ut etiam ab uxore mea faciliter convinci possent“. cf. pag. 285⁵.

22 *non vincerent*] i. e. tam virosa est uxor Iohannis Pfefferkorn, ut omnibus quinque iuvenibus lassatis usu ipsa necdum satiata foret.

26 *stare in sacro l.*] Reuchlinus (cf. Consp. chronol. pag. 121. d. 7. Sept. a. 1511.) de Meyeri Pepericornique insidiis Speculo oculari structis narrat et hoc: „ . . idem plebeius sacrificulus proclamavit de suggestu coram omni populo inter divina officia congregato, Pepericornum Iudæum baptizatum in sequenti profesto beatissimæ virginis Mariæ eo loci prædicare velle . . . Et ecce stato tempore incidit iste infamis Pepericornus multa sanctitate, o deus et superi, quin potius hypocrisi nequissima præditus, obstipio capite defigens lumina terræ, murmuraque et secum rabiosa silentia rodens, atque exporrecto trutinatur verba labello, vota precesque dicenti similis, Ascendit ante templum Iudæus aqua tinctus, laicus coniugatus, coadunata fidelium congregatione, id est ecclesia convocata, prædicat de verbo dei et fide christiana pontificaliter banausus lanus, cum benedictione ad populum per signum crucis, contra prohibitionem imp. Martiani in lege Nemo [4.] Codice de summa trinitate et fide catholica [1. 1.] . . “. Pepericornus contra (Defens. p. 172³⁴, sqq. ed. n.) non pontificaliter de verbo dei et fide christiana sed tria solum se prædicasse dicit, „Iudæos ad labores ne usuram acciperent, et ad audiendum verbum dei, et quod ipsi libros suos pessimos merito non retinerent etc.“.

30 *nisi post mortem*] Hanc suspicionem apostasiæ baptizatorum Iudæorum præci-

Pag. 212.

Pag. 211. v. 33 ... Pag. 214. v. 13.

pue ex ipsis iniustis de Iudæorum condicione legibus, simulationem quasi iubentibus, oriri hodieque multi nolunt intellegere.

34 *Respondi*] fere ipsis Pepericorni verbis usus. cf. ad superiorem v. 26.

Pag. 213.

1 *Speculo manuali*] Ind. serr. p. 75. n. viii. Is libellus, *Handt-Spiegel*, m. Apr. a. 1511. editus præcipua edendi Speculi ocularis causa fuit.

2 *cogitaret semper manere*] edd. 7...24. habent 'semper maneret (manet 1581.).

6 *ideota*] sive idiota sive idyota, *unversunen*, *ungelehrt*, *unkunstig*, *unbehende*, *eyn dor*. Cf. Diefenb. Glossar.

11 *bonus imperialis*] cf. 234²¹.

epist. ad imp.] inserta Pepericornianæ Defens. p. 100. sq. ed. n., ubi verba 'Valeat... felicem' leguntur ante „Datum Coloniae nono Oct. a. 1510.“

16 *petiit etiam adiutorium*] cf. ad 209²⁷.

24 *zelabunt etc.*] cf. Psalm. ii. 1. Act. apost. iv. 25. „fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania“.

25 *fiant dies etc.*] Psalm. cviii. 8.

Matusalem] „Et facti sunt omnes dies Mathusala 969 anni, et mortuus est“. Genes. cap. v. vers. 27.

29 *Vratislavia*] Vratislaviensis Dominicanorum conventus ad provinciam Poloniae pertinebat, a qua a. 1301. provincia Bohemiae (et Moraviae) separata fuerat. Cf. Echardi Serr. ord. prædicator. I. p. xi.

EPISTOLA 15. PETRVS STEYNHART ORTVINO.

34 *hincinde*] i. e. quæ hac illac eveniunt, variis.

35 *bellis et guerris*] Sine dubio iis quæ anno 1516. in Italia superiore gerebantur. cf. superiorem epistolam 12.

Pag. 214.

3 *Almanus de partib. Misnensium*] Misnensis Saxo.

4 *vocabularium iuris*] cf. Ind. biogr. p. 494. h. art.

6 *omne... debitum*] Germanice 'Versprechen macht Schuld'. Pacta servanda sunt. cf. Ulp. L. 1. pr. D. de pactis ii. 14. Antonin. L. 7. C. de pactis ii. 3. „... pacti conventionisque fides servanda est“. cf. Proverbior. vi. 1. 2.

7 *vituperativam*] i. e. obiurgatoriam, vituperationis plenam. (Vocabulariis addend.)

9 *mand. de capiendo*] *Arrest-Befehl*, -*Mandat*, et quidem *Personalarrest-Mandat*.

11 *pariselli*] Barigildus, bargellus, i. e. lictorum sive apparitorum dux, *Ital. barigello*, *bargello*, a *vet. Gall. barigel*. Cf. Ducange vv. *Bargellus* et *Barigildus*. Diezius huic adnotationi adscripsit: *p pro b harte deutsche Aussprache; s pro g wie öfter, z. B. Franse, franz. frange*“.

captivandum] cf. ad 209⁴.

et mittere] et mittendum, zu schicken.

12 *presunam*] Presuna, pressuna, presona, prisona, prisio, priso, *Gall. prison*, *Ital. prigione*, a prendendo, velprehendendo, i. e. carcer, *Gefängniss*, *Kerker*, hodieque vulg. Germ. *das Prison* sive *Brison*, *das Loch*. Cf. Ducange et Diefenb. et impr. Diez WB. „prigione *it.*, *sp.* prision, *pr.* preisó, *fr.* prison *gefängnis*, von prehensio, prensio *ergreifung*, noch im span. *verhaftung*, im prov. *wegnahme*. Im *it. sp. u. altfr.*... auch... *gefangener*“.

unam (unum errore operar.) *strap.*] *Strapecorda* est corruptio Italici *strappata di corda*, *Ruck*, *Riß mit dem Wippsel*, ut Diezius me docuit.

13 *circumducere*] i. e. decipere, fallere, moram facere creditori.

Pag. 214.

13 *tenere promissum*] obligationem solvere, *das Versprechen halten*.

14 *rectificare*] i. e. cogere ut iuri meo satisfaciatur, *zurechtsetzen*, iudicio poenam iniustitiae huius socii repetam.

15 *vel ... vivam*] i. e. per vitam meam iuro.

16 *pono in ord.*] *ich mache mir meinen Studienplan*, studiorum rationem ordinemque mihi constituo. Sane mira est hæc constitutio, secundum quam omnes quæ nominantur prælectiones eodem tempore audiendæ sunt.

17 *Sapientiam*] *Sapienza*. cf. ad 197²⁷.

audiendo Instituta] ubi audio Institutiones, primam Corporis iuris civilis q. v. partem, elementa iuris civilis. Cf. Iustiniani const. Omnem reip. pr. § 2.

Infortiatum] mediam inter Digestum novum et vetus Pandectarum partem, continentem libri xxxiii. titulum 3. usque ad finem libri xxxviii.

18 *in iure can.*] Probabiliter uno anno Steynhartus et legista et decretista et decretalista fieri voluit.

regulas can.] Hæ sunt mandata sive regulæ, constitutiones et ordinationes a pontifice collegiis administratoriis quæ vocamus, de gerendis quibusdam negotiis curialibus, ut de beneficiis a papa conferendis, de resignationibus appellationibusque, de formandis litteris papalibus similibusque præscriptæ, quæ quidem cum ipso latore expirant, sed quasi tralaticia a successore repetita publicatione confirmari solent. Novissima earum collectio Nicolai PP. V. (a. 1447...1455.) iussu facta erat. Inter xviii exempla edita, quæ Panzer Ann. typ. XI. p. 81. indicat, octo Romana sunt, a. 1471. 1486. 1504. 1510. 1512. 1514. 1515. (omnia in 4°.) 1521. in 8°. Hoc unum accuratius indico: Regulæ Cancellariæ cum commento et cum privilegio. (Romæ in campo Floræ per venerabilem virum M. Euchar. Silber alias Frank, clericum Herbipolensis diocesis. libror. impressorem in alma vrbe commorantem 1504. d. 5. m. Iun.) 4°. (Hirsch Millen. iii. n. 9., ex quo Panzer Ann. typ. VIII. p. 246. n. 13., qui XI. p. 81. falso habet 'fol.' pro 'in 4°')

21 *Casus longi super Inst.*] Wilhelmi Accursii. Cf. Ind. biogr. art. p. 340. Casus.

22 *non habetis libenter*] tibi non placet, *Ihr es nicht gern habt*.

29 *beatificat*] i. e. beat. „Beatificare, beatum seu felicem reddere, in ep. a. 878.“ Ducange.

illa iura] i. e. ista iuris prudentia. hodieque dicitur *die Jura studieren* et sim.

31 *Richardum*] de Mediavilla. cf. Ind. biogr. p. 412. h. art.

33. sq. Hos versus desumpsit Steynhartus ex Vocabulario iuris, quem non accepisse supra questus est. Ibi art. 'Ars' sic finit: „et sunt quattuor scientie præ ceteris discende, scilicet

Theologia quæ est anime pabulum. leges quæ sunt egenis remedium.

Decreta sublimatio humilium. Et Phisica morbi subsidium.

unde

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

Pontifex [*lege Pontificat*] Moyses, thalamos Medicina subintrat.

Dat Galienus opes et sanctio Iustiniana.

Ex aliis paleas, ex istis collige grana.“

33 Galienus sæpe pro 'Galenus', e. gr. Torrentini Elucidar. h. v. „Galienus pergamenus medicus præstantissimus temporibus Antonii [I. Antonini] imperatoris“.

Iustiniani] Corrigendum est, ut Vocab. iur. habet, Iustiniana.

34 *paleas ... grana*] Cf. ad 184².

Pag. 214.

Pag. 214. v. 13 ... Pag. 215. v. 30.

35 *alias*] *sonst.* vult: bene scis me pauperem, itaque ut aliquid mihi acquiram coactum esse.

36 *amplius*] posthac, iam.

Pag. 215.

1 *sic est per deum*] quasi diceret 'tam desperatae sunt res meae'.

2 *Val. cordial.*] *Lebt herzlich wohl!* i. e. ut valeas ex animo precor.

EPISTOLA 16. IOHANNES PILEATORIS ORTVINO.

4 *Pileatoris*] cf. ad 191²¹.

v. 2. *in Polonia fures*] Cf. Hutt. dial. 'Bulla' § 73. „adeste, Poloni, .. perpetuo furari vobis liceat.“ (Opp. IV. p. 327.)

3 *heretici*] Fratres Bohemici sive Moravici.

4 *rustici*] i. e. liberi agrorum suorum cultores, *freie Schweizerbauern*.

8 *articuli*] Parisiensis universitas pro tota civitate est Pileatori. ea 'articulativum' Speculum oculare damnaverat, ut Arnoldus de Tungaris 'Articulos' ex eo extraxerat.

9 *Saxonia pot.*] cf. Hutt. Bulla cit. § 73. „adeste, Sachsones, .. si facietis, butiro vesci dabitur ieiuniorum diebus ... ac bis die inebriari cerevisia.“ „Aus Baiern kommen die Diebe, aus Sachsen die Trinker, aus Friesland die Meinidigen.“ Wander Sprichw. Lexic. I. col. 222.

13 *caballi*] Caballus, Capallus, Cauallus, Gaballus, Cabalus, *hengst, roß, ritros, großroß, ein troßpferd, reißener. maiden* (i. e. vilis equus). Diefenb. Gloss. — Diez WB. „Cavallo it., sp. caballo, pr. caval, fr. cheval, wal. cal (auch alban. cale, cal) pferd; von caballus (καβάλλης) nach A. W. Schlegels muthmaßung ein italisches bauerwort, womit das pferd in der Landwirthschaft bezeichnet ward ...“. Frisia hodieque *ἰππόβοτος* est.

14 *terra Franciæ*] *Franken-* (i. e. *Franzosen-*) *land*, nondum 'regno Franciæ' *Frankreich*. Magnorum vasallorum potestatem regia nondum satis fregerat.

15 *pisces in Marchia*] cf. Hutteni Laus Marchiæ vv. 12...18. (Opp. III. p. 5. sq.)

16 *Pomerania*] Hodie fortasse 'Westfalia' scriberet, ut neque hodie sequentem versum scriberet. Bebelius „Bavaros“ ait „sues vulgus vocat ob maximum eorum in Bavaria proventum“, unde olim „*Baiersuw*“.

17 *terra Anglia*] Engelland.

18 *in regno Daciæ*] *Ungrische Ochsen*.

19 „*Baiern hat ganz Deutschland mit Dieben, und Schwaben hat es mit Huren versehen*“. Wander Sprichw. Lexic. I. c.

22 *Pharisæi*] i. e. theologistæ.

25 *Busto ducis*] Ita sæpe pro Busco ducis, *s'Hertogenbosch, Herzogenbusch*.

27 *Franconia*] orientali, *Franken*, patria Hutteni, qui ut generis sui nobilitatem, ita et patriæ suæ nobilium ubertatem gloriatur.

29 *Sodomitici Fl.*] *S* vel *Z*, do vel da scribitur. De verbis 'florentinare, florentzen' dixi alio loco. cf. Grimm WB. h. v. et v. „*Florentzer, Päderast*“. Addo ex Henr. Stephano (*Apol. pour Herod.* I. 51. ed. 1735. 8°.) Bareleti verba: 'Quis te conduit ad inhonestates et ad libidines et cardinalitates et ad sodomias?' In hunc v. 29. invehitur Ortvinus (infra p. 379) quasi non sexcentiens antea scriptum fuisset Florentinos sodomiticos esse.

30 *ex ord. prædicator ind.*] Dominicanos præcipue præstantium venumque prostantium indulgentiarum divitiis celebrari, etiam hæc epistolæ satis testantur.

Pag. 215.

33 *Wettrania*] Ita non solum Huttenus, pro Wetterauia, Hassiaco pago a rivo *Wetter* appellato.

34 *Bavaria*] Hodie pro caulibus cerevisiae sextarii scribendi essent. cf. supra v. 16. 19.

38 *in caritate non ficta*] cf. ad 15¹⁹.

40 *versus*] Non ille antiquus. Ap. Zenob. et Suid. est *Σαυτην ἐπαινεῖς* Laudas te ipsam. cf. Erasmi Adag. n. 2759.

41 *Teutonice*] In ed. princ. (4.) operarum errore est 'Toutonice'.

42 *unum P. n.*] Ducange voc. Pater: „... Paternoster, Ital. Paternostro, sacer globulus seu corolla precatória ex his globulis composita, Gall. *Chapelet* ..“.

Pag. 216.

1 *bufli*] „Bufalus, buphalus, buffalus, bufolus, bufarius (cf. bubalus), *buffel*, *bufel*, *wufel*, *rint*, *ogse*, *ofse*, *oschgin*“. Diefenb. Glossar.

tetigit ... reliquias] eadem verba 219²⁶.

3 *interfectoriales nequit.*] i. e. inter neciva incantamenta. ('Interfectivus' sed non 'interfectoralis' in Vocabulariis legitur.)

4 *rosarium*] „Gallice *rozaire*, series sacrorum globulorum, maiorum 15 et minorum 150 intermixtorum, quos percurreunt recitando *Pater noster*, si maiores sint globuli, vel *Ave Maria*, si minores; in honorem scilicet quindecim Mysteriorum Domini nostri I. C. quorum consors fuit B. Virgo Maria: cuiusmodi orationis auctor fuisse dicitur S. Dominicus in Bulla Pii V. PP. an. 1596. ubi usum eius sua auctoritate confirmavit“. Ducange h. v.

unam rem etc.] i. e. Antidotum Paulinum, compositio medica contra serpentum morsus. cf. Hutt. de Guaiac. cap. vi. §. 6. (Opp. V. p. 415).

7 *dedi carl. pro*] emi Carlino. Carlinus, Carlenius, Carlenus, nummus a Carolo Siciliae rege dictus. cf. Ducange voc. Carlenii et Gigliati (lilio insigniti). „a. 1405. ... Carlenorum seu Gillatorum decem pro quolibet ducato“. In communi usu 10 Iulii (= 10 solidi Turon.) = 12 Carlini (sive Carleni sive grossi) = 1 ducatus.

8 *per virt. s. Pauli*] cf. Act. apost. xxviii. 3...10. „... vipera ... invasit manum eius ... ille quidem excutens bestiam in ignem nihil mali passus est ... omnes qui in insula [Melita] habebant infirmitates, accedebant et curabantur; qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et navigantibus imposuerunt quae necessaria erant“.

habuit multum de serp.] Paulus (Ictus, non apostolus) lib. I. Sententiar. L. 11. Dig. de extraord. criminib. xlvii. 11. „In circulatorum qui serpentes circumferunt et proponunt, si cui ob eorum metum damnum datum est, pro modo admissi actio dabitur“.

12. sqq. Haec ex praedicatione nescio cuius Dominicani super locum Act. apost. ad v. 8. allegatum sumpta esse videntur.

19 *ego sum Paulus ap. I. C.*] Complures Pauli epistolae incipiunt a verbis „Paulus apostolus I. C.“ similibusve.

23 *fides etc.*] Marc. v. 34. Luc. vii. 50. viii. 48.

25 *veneficati*] 'veneficare' non habent Vocabularia. sed 'venenare'.

27 *novalia de gueris*] Qualia tum facilius Roma Coloniam quam Colonia Romam scribi potuerunt.

29 *nullis ... demeritis*] cf. ad 191¹.

31 *Hochtrat dixit mihi*] Unde facile colligi potest quo tempore haec epistola scripta fingatur. cf. supra ad I. 48.

EPISTOLA 17. FREDERICVS GLANTZ ORTVINO.

- 34 Fradericus edd. principes duæ, sed operarum errore opinor, quamvis a fortasse Hisp. nomine *Fadrique*, *Fadrich* explicari possit. Si pro *Glantz* scriptum esset *Glatz*, haberemus nomina idem fere significantia ac 'Stephanus Calvastrius', sub cuius nomine epistola l. 19. item Monasterii data est. Ceterum argumentum huius epistolæ simile est ep. l. 3. et parti epistolæ l. 1., nisi quod in his non per 'iura' lis componitur.

Pag. 217.

- 1 *magnum dominum*] *einen großen Herrn*, virum procerem, præpotentem.
 2 *bibimus in simul*] *Ut hodieque studiosi wir kneipen zusammen, haben eine kneipe.*
 6 *impert. contra*] *Recentiores ich fürchte mich nicht vor einer Kanne Bier.*
 12 l. *Vin. etc.*] i. e. l. 22. D. de rebus creditis si certum petatur XII. 1. (Iulianus libro III. ex Minicio): „Vinum quod mutuum datum erat, per iudicem petatum est: quæsitum est cuius temporis æstimatio fieret, utrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset, an cum res indicaretur. Sabinus respondit, si dictum esset quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset; si non, quanti tunc, cum petatum esset. interrogavi cuius loci pretium sequi oporteat: respondit Si convenisset ut certo loco redderetur, quanti eo loco esset; si dictum non esset, quanti ubi esset petatum.“
 13 *me iura*] *me pro mihi, ut per multas septentrionales Germaniæ partes solæcum michi pro mir faciunt. iura = locos corporis iuris civilis.*
interrogare desuper] *darüber erkundigen, fragen.* peritos de re consultabo.
 15 *dimittatis*] *laßt's bleiben.* contemptim: nihili facio tuam sodalitatem.
 16 *per contrarium*] *vicissim.*
 17 *ponderat*] *wiegt*, pondus habet, pendit, non ut Latine *wägt*, ponderibus examinat.

EPISTOLA 18. SIMON WORST ORTVINO.

- 20 Simon, non Iohannes, ne nimium evidenter *Hansworst*, *Hanswurst* scriberetur. Sed fortasse nomen *Hille* significatur: nam *hilla* = *Wurst*. cf. Diefenb. Glossar. h. v.
 25 *quam comp. in lat.*] Redit disputatio, de qua novissime supra p. 212⁶. sqq.
 28 *Olympiæ ... defecturum*] Ortvinus sunt verba in Peperic. Def. p. 155²⁶.
 29 *transeunter*] obiter.
 30 *sæc. m. ... minor.*] quorum omnium Dominici æmuli insectatoresque fuerunt.
 32 *nunq. ... lat.*] 'non scit alphabetum latinum' p. 212¹¹. non scit latinum 221²².
 34. sqq. *obiectio etc.*] Pepericorni Def. p. 145¹⁶. sqq. „Respondeo hanc obiectionem esse futilem“ et secuntur fere verba, quæ repetit hæc epistola usque ad p. 218¹⁴.

Pag. 218.

7. 9. sqq. *Pefferk. ... poetæ*] Peperic. l. c. sive potius Ortvinus: „Præterea ego hoc mediusfidius (citra iactantiam tamen) de meipso profiteor quod omnia ... recitare didici, quod non omnes fortasse facere poterunt, qui in litteris sæcularibus et fabulis plus æquo obbrutuerunt.“
 12. sqq. *habet ... pallidus*] 'Habeo fil. ... impallescens' Peper. Def. p. 145. 31...33. Ortvinus in Lamentt. O. V. I. 15. (p. 344. ed. n.) Capnioni scripsit: „Salutate plurimum uxor Pepericorni et Laurentius Pepericornus, filius Ioannis, do-

Pag. 218.

- ctus adolebens, qui Coloniae in Laureto (quod Graeci daphnosa vocant) bonis artibus operam impendit tibi non parum minatur. In novissimo eodemque foedissimo suo libello *Eyn mitleydl. clæg*, d. 21. Mart. a. 1521. absoluto Pepericornus mentionem facit „*meynes sons Laurentij Magistri in artibus*“. post hoc tempus neque patris neque filii mentionem factam esse me legere memini.
- 17 *scit. . . Hugonem*] Peper. l. c. „allegavit Hugonem“ de prato florido, puto, auctorem Sermonum de tempore et de sanctis. Cf. Ind. biogr. p. 396. art. Hugo.
- 18 *ita ut . . . perficiat*] ‘ita etiam ut . . . perficiat’ Peper. p. 146. 3. 4.
19. sqq. *Doleant . . . eos*] Peper. p. 146. 7...9. „Doleant . . . quod propter scripturarum allegationes meum manuale speculum [cf. Ind. scr. p. 75. n. viii.] ab eisdem doctoribus et compositum et subornatum foret“.
- 21 *Erubescat. . . qui*] Ipsa verba Pepericorni p. 146. 9. 10. quae secuntur, paullulum immutata sunt.
- 23 *Manuale spec.*] Ind. scr. p. 75. n. viii. ibiq. adnotata.
- tres viri . . . allegavit*] Peper. p. 146. 16...21. „quis tibi tot allegationes scr. dedit? Illi profecto tres celeberrimi iustissimique viri . . . concordarunt“. i. e. ii tres qui p. 104. 22...26. laudantur et qui consultationi p. 104...107. repetitae subscripserunt p. 107. 8...15. Cf. Ind. biogr. artt. Angelus de Besutio, Baldung, Reysch.
- 26 *Genesi*] xviii. 2. „Cumque elevasset oculos (Abraham), apparuerunt ei tres viri stantes prope eum. quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi et adoravit in terram“. In his tribus viris alii cum Augustino (de trinit. xi. 20.) trinitatis imaginem, alii angelos (Michaellem, Gabrielem, Raphaellem) agnoscunt. Certe inter illos tres viros qui Pepericorno ‘autoritates dederunt’, unus fuit Angelus, scilicet I. V. D. et Friburgensis ordinarius. Vid. Peperic. Def. p. 107. v. 12.
- 27 *subsannant me*] ‘Subsannare, subsannare, subsanare, spotten, be- ver-spotten, -schimpfen, -lachen, die nasen über ein rumpffen. snerken . . .’ Diefenb. Glossar. h. v.
- scutonem*] cf. ad 72¹.
- percuteret eos plaga m.*] Verba non ex Iob sumpta sunt, sed ex Esth. ix. 5. „...percusserunt Iudaei inimicos suos plaga magna . . .“.
- 30 *semel*] aliquando, denuo, ut fecit Iob xlii. 10. sqq. „Dominus quoque conversus est ad paenitentiam Iob . . . et addidit omnia, quaecunque fuerant Iob, duplicia . . .“.
- 31 *salutare uxorem etc.*] Iterum iterumque Ortvinus adulterii cum Pepericorna commemoratione pungitur.
- 32 *non valde speculative*] Scilicet Worstiana defensio fere omnia sua ex ipsa Pepericorno-Ortviniana habet.
- 33 *Antverpie*] unde haec una ep. data est. Hollandici Belgicique monachi Coloniensium partibus etiam in hac causa fidei favebant.

Pag. 219. EPISTOLA 19. CONRADVS VNCKEBVNCK ORTVINO.

- 2 Unkebunck est inter ‘attributa quae meretrices dant suis amatoribus’ in Iacobi Hartlieb De fide meretricum (p. 82. ed. Zarneck.). puto significare sive nigrum vel bufonicum bulbum vel globum, ut *unk*, *ink* est atramentum, sive *unc*, *unke* rana bombina, et *punc* sive *bunge* = *knolle* sit. Schmeller

Pag. 219.

Pag. 218. v. 17 ... Pag. 219. v. 15.

WB. I. p. 287. „punctet adj. knollig, knotig; von Menschen klein, höckericht, kurz und dick...“. Grimm WB. „Bunge, tympanum, trommel... dem kraut bachbunge, wasserbunge entspricht bereits ein ahd. bungo m. bulbus (Graff 3, 131.), wahrscheinlich von den aufgeschwollenen knollen...“. Tam Schwarzpanß quam Unkenpanß secundum morem scortorum, quibus Hartliebus nominis usum adscribit, satis bene formatum esse videtur.

4 *Mirabile*] mirum, molestum, odiosum.

6 *bene*] certe, wohl, wenigstens.

8 *me obl. ... camerae*] De poenis camerae (eius curiae Romanae officii, cui reddituum sedis apostolicae cura incumbit) proprie in eos qui mutuum pecuniam deberent (qui se obligarent mutuum pecuniam danti) constitutis nihil equidem didici; sed Unkebuncum ne vocabula quidem iuris intelligentem fingi docet quod sequitur ‘accommodando’ pro ‘mutuo sumendo’: itaque fortasse verus epistolae auctor (is autem est qui Bononiam abiverat ad fiendum doctor iuris) illum usitatissimum ‘camerae’ vocabulum confundere fecit cum minus vulgari ‘cambiae’ sive ‘camariæ’. (cf. Ducange vocc. Cambia, Cambiare, Cambium, Camiare.) hoc liquet, clericulum ‘habuisse in voluntate quod voluit’ a campore dato cambio sicco duos florenos mutuari. Summula confess. Antonini Flor. c. 43. „De cambiis... Si fecit cambia que vulgariter dicuntur sicca, ut per Venetos a libre de grossi: usura est. quia realiter est ibi mutuum sed sub spe lucri. hoc frequentatur Florentie“. Itaque mutuo dantem in crimen usurariae pravitatis ‘instar furti’ incidere manifestum est (c. 10. 11. C. XII. q. 5.), sed secundum Innoc. III. c. 20. X. de iure iurando 2, 24. etiam debitores sub poena excommunicationis ad testimonium de commisso crimine proferendum coguntur; quam tamen ‘poenam camerae’ neque Unkebuncus adpellaverit. itaque hic ‘camerae’ aut pro ‘camariæ’ posuit, aut ‘carceris’ poena (*Wechselhaft*) eius animo obversata est.

9 *dicere opinionem m.*] exprobrare eis incuriam, impiam negligentiam. Hodieque apud nos qui dicit opinionem suam alteri, iniuriam ei facit, maxime *wenn er ihm recht* sive *derb* sive *tüchtig seine Meinung* (vel etiam *die Wahrheit*) sagt.

10 *ita grosse ... tangere*] *handgreiflich*, so *derb* daß sie's spüren sollen. Proprie haec ‘opinio’ non verba sed verbera essent; sed ira pultroni extinguetur, ubi satis impiarum vocum iactaverit.

11 *natus sup. arb.*] ut volatilia caeli, quae caelestis pater pascit. cf. Matth. vi. 26. *vel debeo ... animal*] i. e. fenum quasi bos comedam? Cf. Iob xl. 10. Dan. iv. 22. 29.

12 *et semper nihil ... nisi*] neque unquam alio cibo utor quam salato.

13 *salatum*] a salare, salzen, Gall. *saler*, It. *salare*, Hisp. *salar*. *Salat* Gall. *salade*, It. *insalada*, Hisp. *ensalada*. *Salatum* in Vocabb. non legitur sed ap. Ducang. „Sallada, herbæ sale, oleo et aceto conditæ...“.

menestrum] ‘Menestra, vox It. *minestra* [Hisp. *menestra*], pulmentum, iusculum, [*Suppe*]. Ducange.

14 *spinaciam*] ‘Spinacium, spinacia, spinathia ... heydenisch kol. ... [spinat]. Diefenb. Glossar. Gall. *épinard*, It. *spinace*, *spinaccio*, Hisp. *espinaca*. more Italico i. e. sine condimentis coctum. [Ceterum ad h. l. monendum est It. *spinare* (spina pungere) et Germ. *Dörn*, imprimis autem *Spinat stechen* etiam turpem sensum habere.]

15 *et non ... me*] neque mei recordantur, denken nicht an mich.

Pag. 219.

17 *instare*] supplicare instanter.

20 *frustum*] frustum, inserta *r*, ut sæpe in similibus verbis, et in hoc ipso vocabulo ap. Ducange: Frusta vel frustra terræ; frustare, frustrare etc.

23 *fastidiosum ... atram.*] quia atramento scripta vitiosa non ut cera scripta detergeri possunt.

24 *ligas*] ligamenta, *bendel*, *nestel*, *schuhriemen*, -bänder.

26 *Veronicam*] i. e. icunculam divæ. nam veronicæ nomen etiam plantæ officialis, nobis *Ehrenpreis*, *Wundkraut* dictæ, est. de quo nomine Krausius (ap. Blancard. Lexic. medic. h. v.) „reduces ex expeditione in Palæstinam eo consilio suscepta, ut Hierosolymas et loca sic dicta sancta infidelibus eriperent, inde Romam attulerant sudarium Christi, in quo imago servatoris, qui sudorem sanguineum exhalaverat, conspici ferebatur. Sudarium hoc in templis venerationis publicæ causa expositum fuerat cum epigraphe VERA ICON seu VERA UNICA ICON, quam cum vulgus non intelligeret, in sindone mulieris sanctæ, cui nomen Veronicæ esset, imaginem depictam esse somniabat“. Sed Tillemontius (*hist. eccl.* tom. I. pag. 471. ed. Paris. 1693. 4°) qui de sancta Veronica nihil certi sciri docet, fassus est „il paroist que dès l'an 1011. on connoissoit à Rome le sacré Suaire et la Veronique“. Cf. Molani *hist. ss. imaginum* ed. Paquot. Lovan. 1771. 4°. p. 406...409.

tetigit ... reliquias] Ut p. 216¹.

27 *Agnus dei*] Indeclinabile. Ducange „Agnus dei a) cantilena ... b) cereæ agni cælestis imagines, quæ a pontificibus ipsis consecrantur sabbato sancto ...“, in adversa parte agnum dei cum vexillo, in aversa papæ arma cum clavis representantes cerei orbes, qui præcipue feminis nobilioribus donari solent. „Pingitur [Iohannes Baptista] etiam cum Agno. Qui ut clarius distinguatur a bruto Agno, appingunt nonnulli ad caput Aureolam sive Coronam Sanctorum: et in humeris vexillum Crucis. Quod etiam in Rom. Ecclesia observatur, dum Agnis-Dei benedicit. Inter alia benedictionis verba [Cærimoniar. Romanar. Lib. I. sect. 7.] sic loquitur summus Pontifex: „Te suppliciter deprecamur, ut nostræ vocis exoratus officio has cereas formas immaculatissimi Agni imagine figuratas bene ÷ dicere, et per invocationem tui sancti nominis sanctificare digneris; ut per eius tactum et visum fideles invitentur ad laudes; fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum, ventorum rabies, infesta tonitrua temperentur; fugiant atque tremiscant mali Spiritus ante sanctæ Crucis vexillum, quod in illis exsculptum est ...“. Molani *hist. ss. imaginum* ed. Paquot. Lovan. 1771. 4°. p. 296. sq. cui libro adiecta est (p. 576...622.) peculiaris Oratio de Agnis Dei.

28 *Valent. de Geltersheim*] cf. *Ind. biogr.* p. 377. art. Geltersheim.

30 *supposita*] cf. ad 22¹⁵.

31 *plurime*] i. e. plurimum.

EPISTOLA 20. MARQVARDVS FOTZENHVT ORTVINO.

33 „*Fotzenhut*, cunnipileus, cunnum tegens, oft ein unschuldiger spitzname ... Weit vom streit macht alt kriegsleut, wie hauptmann Fotzenhut schreibt: Fischart großm. 61. ... in Wagners handstreich 45 wird einem weinerlichen knaben zugerufen: du votzahut, du koanütziger! ... ein untüchtiger, das ausschweifende leben seiner ehfrau deckender hahnrei heist ein fotzenhut. Grimm WB. h. v. Cf. *ibid.* voc. Fotzenhelm.

Pag. 220.

Pag. 219. v. 17 . . . Pag. 220. v. 32.

1 *fac. . . instantiam*] cf. ad p. 190. v. 41.3 *cardinalis s. crucis*] Bernardinus Caravajal. cf. Ind. biogr. p. 307. sq. h. art. et adnot. ad Hochstr. ov. § 30. ed. n. p. 472. item Ind. biogr. p. 449. art. Ravennas, ad not. 23.*ille papa*] Leo X. Bernardinus annum quidem et xv dies Leoni (mortuo d. 1. Dec. a. 1521.) supervixit, sed non factus est papa.6 *contra Petrum Ravennatem*] quem Colonienses theologistae a. 1507. expulerunt. cf. cit. art. Ravennas.10 *antiquus rex Franciae*] Ludovicus XII. mortuus est d. 1. Ian. a. 1515.*voluit ipsum facere papam*] sed tiara frustra temptata Bernardino detraxerat galerum cardinalicium Iulius PP. II. Cf. cit. art. Bernardinus.12 *pinguem propinam*] cf. ad 19²⁴.13 *cuiusdam cardinalis*] Petri de Accoltis Anconitani, puto. cf. Ind. biogr. p. 293. art. Accoltis.14 *bene scit*] egregie callet, bene potest, *gut versteht*.15 sqq. *episc. Coloniens.*] cf. infra p. 235¹⁴. Mense Aug. anni 1515. Poppelsdorfi decesserat archiepiscopus Coloniensis Philippus de Duno (*Dhaun-Eberstein*), post quem Hermannus comes Wedanus (*von Wied*), natus a. 1472., electus est, qui a Leone PP. X. confirmatus a. 1518. Coloniā in possessionem venit. Hunc comitem Hermannum rumor Romae sparsus cum comite Hermanno de Neuenaar confuderat. sed aperte verus huius epistolae auctor non nescivit rumorem illum falsum esse.17 *contradictoria*] Poeta, i. e. humanista sive etiam 'novus theologus' 'debet esse contra' theologos, episcopus autem pro eisdem, contra Reuchlinistas.19 *quidam curtisanus*] Is fortasse fuit Ioannes Potken praepositus Coloniensis, cuius ad Reuchlinum epistolae, una Romae d. 25. Ian. a. 1515., altera d. 13. Sept. a. 1516. Coloniā scripta, extant. cf. Consp. chronol. p. 140.21 *portavit*] reddidit sive reddendam acceperat, *gebracht, getragen hat*.22 *Erasmus*] 'pontifici commendavit Capnionem literis' scripsit Huttenus Gerbellio Bononiae d. 31. Iul. a. 1516. Hutt. Opp. I. p. 106⁷.23 *Herbipoli*] apud Friedericum Fischer et Iacobum Fuchs? cf. Hutt. Opp. I. p. 132¹⁷. 133⁷. et p. 142. n. lvi.24 *ridet*] deridet, ludibrio habet. Ex Bononia d. 9. Sept. a. 1516. Cochläus Pirckheimero scribit: „[Huttenus] hoc vespere nobiscum coenavit [etc. ut supra ad 198⁹ repetivimus]. mirabile profecto mihi videtur hominis ingenium, praesertim in illudenda aliorum stultitia: iocis scatet et salibus. quamprimum hominem audiui, alterum dixi esse Lucianum . . .“.25 *alium nobilitarem*] Cochläum, *Iohann Dobeneck aus Wendelstätt*, indicari putaverim, qui quidem ipse non 'nobilitaris', sed nobilitarium, i. e. patriciae gentis fratrum Geuderorum praceptor studiorumque rector fuit.26 *litt. ad ill. comit.*] Haec epistola Hutteni ad Hermannum comitem de Neuenaar Bononiae Romae aetate a. 1516. scripta non superest. sed medio fere anno 1517. hic Reuchlino scripsit: „Egregie me animavit Buschius, idemque Huttenus fecit, ambo tui honoris propugnatores, quorum posterior ille ad me litteris suis voluit, ut quoties ad te scriberem, sui facerem honorificam mentionem . . .“ Cf. Ind. scr. p. 142. d. 1. Mai. a. 1517.29 *ne comburant Speculum oculare*] quod iam diu fecerant. d. 10. Febr. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 129.32 *notaret quod sum*] sentiret, animadverteret me esse.

Pag. 220.

34 *a planta ... Esaias*] Esaias i. 6. dicit: A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo bonitas.

Pag. 221. EPISTOLA 21. IOHANNES HOLCOT ORTVINO.

- 2 Robertus Holcot sive Holkot († a. 1349.), magister et professor sacrae theologiae moralissimus atque doctissimus ordinis fratrum praedicatorum ex Britannia magna sive nationis Anglicae super libros Sapientiae Salomonis et Quaestiones super iv libros Sententiarum et Tractatum de studio sacrae scripturae composuit. Hain Repertor. n. 8755...8764. Vitam viri eiusque libros, etiam non publicatos, descripsit Echard Serr. ord. praed. I. p. 629...632. cf. etiam Trithem. de scr. eccless. ed. Ffurt. 1600. fol. p. 324., Fabric. Bibl. Lat. med. et inf. aet. III. p. 799. sqq., Fr. Haase de med. aev. stud. philol. p. 21. sqq. — Hunc Holcotum mutato praenomine derideri suspicarer, si Crotus ei superiorem epistolam I. 28. adscripsisset; Huttenus autem fortasse non respiciens ad illum celeberrimum sacrae theologiae magistrum, quam dignitatem neque in inscriptione epistolae expressit, nomen ideo tantum inscripsit, quod ei placeret compositio *hol* (*hohl*) et *kot* (*koth*).
- 5 *Am. pro sal.*] sive 'Amicitiam ... pro salute' ex Caroli epistolari est.
- 7 *d. s. Margarethae*] i. e. d. 13. Iul. (nam h. l. neque M. peccatricem neque Coloniensem significari puto, ut esset d. 28. Febr. aut d. 23. Febr.)
- d. s. Bartholomaei*] apostoli = d. 24. Aug.
- 8 *ista ... scripta*] iam diu haec epistola scripta est. Si recte rationem inimus, singulis diebus vix singula miliaria emensa erat Marburgi accepta Coloniensis epistola.
- 9 *irascabitur*] scil. primae coniugationis. 'Irascari *czornik machen*'. Dict. lat. germ. ap. Diefenb. Glossar. h. v.
- 12 *Cassel*] Cassela sive Castellum Cattorum, *Hessen-Cassel*.
- 13 *Martiburgk*] Marpurgum sive Martisburgum tum pulchrum Dominicanorum monasterium, sed universitatem litterariam nondum habebat: ea decem demum annis post condita est. *Margbach*, quod v. 28. ed. 5. habet, nil nisi falsa explicatio notae 'margb.' est, quam ed. princeps huius partis Epp. O. V. habet.
- 14 *resumo*] cf. ad 10³³. resumptor et instructor p. 251¹⁸.
15. sqq. Redit quaestio de auctore Pepericornianae defensionis, de qua vide p. 212. 217. sq.
- 17 *dare ad impressuram*] 'impressoria' (*Druckerei*) et 'impressare' (*drucken*) p. 62^{25, 29}. 287¹⁰. impressor (*Drucker*) 69¹⁷. et saepius. 'impressura' (*Druck*). 'Impressura, impressio. Memor. E. Cam. Comput. Paris. ad a. 1390. V. impremta .. sigilli ..' Ducange.
- 19 *intitulare*] *auf den Titel setzen*.
- 22 *non scit latinum*] ut p. 212¹¹. 217³². et saepius.
- 23 *Ortvinus .. est poeta eorum*] Brevius rectiusque Ortviini cum theologis coniunctio eorumque inter se necessitudo designari non potuit. simulque haec brevia verba cur ad Ortvinum pleraque fere omnes hae epistolae directae sint, explicant. (cf. Ind. biogr. p. 383.) Comparaverim hoc commodissime dictum cum illo de Erasmo 'esse hominem pro se' p. 279⁷.
- 25 *considerabitis etc.*] consideretis diligentius, antequam faciatis.
- 26 *cognoscere vestrum stilum*] cf. ad 212⁸.

Pag. 221.

Pag. 220. v. 34 ... Pag. 222. v. 35.

EPISTOLA 22. IODOCVS KLYNGE ORTVINO.

30 Hic Berolinensis Klyngē sive Kling fortasse ex Hutteni Wittenbergensibus quondam commilitonibus est. Daventriensem Ortviui sodalem se fuisse, posteaque ad universitatem Wittenbergensem se recessisse ipse dicit; sed in albo univ. Viteb. a Förstemanno edito nomen non inveni.

Pag. 222.

4 *quod nihil est] daß es (damit) nichts ist*, sive neget, se bonos dies habere, se minime dulcem ac delicatam vitam agere, sive neget se tam obliviosum esse, ut Ortvinus suspicatus est.

non sum de talibus] ich bin nicht (einer) von solchen. Ortviui de me suspitio falsa est.

5 *bene scio] memoria teneo, memoro, nondum oblitus sum.*

semper ... scripsistis] scribere solebas.

7 *Qui ... lumine] Germanice Aus den Augen, aus dem Sinn.* Fortasse Ortvinus scripserat 'limine cordis', ut consonaret 'cordis' cum 'oculis'.

9 *amæ] „Amia, amia calva Linnæi; Germ. Kahlkopf, Moderfisch; Angl. the mud-fish; Gall. l'amie, la tête nue“.* Nemnich. sed cf. sqq. vv. 25. 27.

10 *optavi vos] te adesse desideravi, hab' ich Euch herbeigewünscht.*

deberet esse præs.] hier sein müßte, fortius quam hier wäre.

11 *deberet letari] sollte, würde mein Herz sich freuen, letaretur.*

13 *secum domi] i. e. tecum Daventriæ: nam Daventriensis, ut ipse scribebat, et habebatur et nominabatur Ortvinus.*

14 *depositor] Cf. Ind. biogr. p. 305. art. Beanus et supra 60¹¹.* Non ipsam depositionem beanorum vetant Statuta antiqua univ. Colon. de a. 1392. § 12. sed statuunt „quod nullus præsumat supervenientes de novo, quos aliqui Beianos vocant, indebitis exactionibus gravare, aut alias iniuriis aut contumeliis molestare“. Sæculo demum xvii., postquam „beanorum depositio in eam degeneraverat turpitudinem ac licentiam, ut Bacchi orgiis quam ludo academico esset similior“, abolita est. Cf. Bianco *Die alte Univers. Köln* I. p. 258. sqq.

15 *unum annum ante me] Id brevissimum tempus erat, post quod depositum ipsum depositorem fieri licebat.*

18 *scholirega] ludum litterarium regens, Schulmeister. hodieque Gallice régent.* Alibi non legi.

21 *Veni Spandaw aggere] Ibam forte Spandaviæ per vallum 'aggerē', ut adsonet 'amē' i. e. amæ.*

25 *plontzgen] plotzgen edit. 5. Hoc loco = amæ, sed Nemnich: „Plötze, cyprinus erythrophthalmus“, Rothauge. cf. supra v. 9.*

29 *solvit] constat, kostet.*

32 *in caro foro] Puto esse pro carnis foro, macello, ut supra 'ecclesia meretrix' et similia, non 'magni constare'.*

34 *faciunt ... instantias] cf. ad 199¹¹.*

35 *doleo de vobis] miseret me tui.*

sicut ... mea] ac si mater mea esses. Fortasse hoc perverse dictum respicit ad locum de concubinariorum condicionibus in Olearii quodlibeto de fide concubinar. (ed. Zarneke p. 90): „... diversas esse conditiones sacerdotum concubinariorum. quidam enim habent corda materna, vulgariter mütterliche hertzer, quidam non habent ...“.

Pag. 222.

36 *dominus ... suum*] Psalm. LXXXIII. 13.

38 *combussistis*] d. 10. Febr. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 129.

fructificabitis] *werdet Frucht bringen*, ut in bibliis et sanctis patribus, sed etiam apud Calpurn. ecl. iv. 91.; apud medii ævi scriptores 'fructificare' est etiam *fruchtbar machen*. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

Pag. 223.

3 *Perlin*] Sic vulgo tum scribebatur Berolinum.

piscalia] i. e. pisces, piscium genera, ut 'bibalia' 207³¹. et similia. Cf. ad 215¹⁵. cit. Hutteni Laus Marchiæ. Alias 'piscale' est locus ubi piscatio exercetur. Cf. Ducange h. v.

EPISTOLA 23. BERTHOLDVS HACKSTRO ORTVINO.

5 *Hackstroh*, stramentum concisum, *Häcksel*, *Heckerling*, Magister noster nominari videtur a ministerio stabulario ei oblato.

reliqui vobiscum] i. e. e Colonia proficiscens tibi promisi, *da ich (bei meiner Abreise) bei Euch hinterlassen habe, daß*.

12 *esse in stabulo*] Cf. Hutteni ad Erasmum ep. d. 24. Oct. 1515. (Opp. I. p. 102. sq.) "... scribens Romam commendabis me uni ex litteratis, cui non mulos scabam aut equos fricem, sed inter libros assideam". Aliæ quoque huius Hackstroianæ epistolæ partes similes sunt illius Huttenianæ. adscripsi etiam hos Mummellii (Eleg. moral. iv. 5.) versus:

„O quales vulgo templi spectare ministros
Cogimur, insulos grammaticæque rudes!
Hic coquus, hic structor Romæ fuit, alter agaso,
Hic fuit a pedibus, ille nutrit equos,
Iste sacerdoti successit filius heres:
Artibus ingenuis rarus habetur honos,
Præmia virtuti veniunt rarer, ad aras
Provehitur quisquis maxima dona dedit.
Quamlibet ignari, modo vestis et æris abundant,
Præsunt nunc sacris, optime Christe, tuis.
Vix tria verba queunt Latiali dicere lingua,
Barbarico turpis perstrepit ore sonus.
Accubitus capiunt inter convivia primos,
Nec nisi de baccho verba et amore serunt...“.

13 *servare in ordine*] in *Ordnung halten*, bene curare.

14 *mundificando*] *purgando*, *mundando*. Germanice *putzen*. Mundificativus, Mundificatio, Mundificativus habet etiam Ducange.

ipse] non mulus, sed auditor.

paratus] non auditor, sed mulus.

15 *sellum*] *Sellus (der Sattel)* alibi pro sella non legitur.

et postea] deinde, non 'currendo sequi'.

ad aud. et iter. ad dom.] Germanice: *nach der (in die) Audienz, Gerichtsversammlung, und wieder nach Haus*, sive *auf dem Hin- und Herwege*.

16 *non est pro me*] *nicht (nichts) für mich*, mihi minime convenit, infra dignitatem meam est. Wimphelingus in ep. ad Matthæum (Schinner) Sedun. episc. d. 9. Iul. a. 1507. (Rieggeri Amœnitt. lit. Friburg. 1779. p. 309.) inter alia hæc: "... agrestes et imperitos ab animarum cura repellas, quales olim ante librorum impressionem forte inventi sunt [sed et postea quoque], qui nihil un-

Pag. 223.

Pag. 222. v. 36 ... Pag. 224. v. 13.

quam nisi Alexandri Galli partes in scholis elementariis didicere, et quidem obiter ac imperfecte, quod studii tempore vel stipem hostiatim petere coacti sunt, vel ob inopiam coqui, pincernæ, lixæ, calones fuerunt, aut aliis obsequi cupientes equos alere, aves instruere, venari pannosve lineos abluendos ad flumina gestare aut alioquin inservire consueverunt.“

17 *et ... non*] Gravitatis causa primum ‘et’, quamvis sensum pervertat, additum est: vult enim: scito me esse magistrum .., itaque non posse ..

18 *tuum damnum*] tuam prosperitatem impedis, *es ist dein Schade*.

19 *iterum ire ad*] redire, reverti in.

21 *se tenere sicut mag.*] more magistro digno vivere.

24 *copistæ*] cf. ad 196³¹.

28 *magister curiæ*] i. e. Romæ promotus, bullatus (v. 31.), qui bulla Romæ imetrata gradus academicos sive pecunia sive inliberalibus artibus sibi meruerant. eius modi graduati in Germania fere ut qui hodie diplomata q. v. doctoralia a cauponariis ordinibus emerunt, contemnebantur. Sed „in Italia habetur pro vituperio, quando aliquis est promotus in Almania in magistrum vel bacularium“ p. 277²⁸. cf. adn. ad h. l.

29 *tu ... bonus*] i. e. quid? tu eandem dignitatem atque ego adeptus sum, tibi arrogas? Primum atque postremo in despectum magistri curiæ eum tibusat, sed in media allocutione timide vobissat.

32. sqq. *Quid est Magister*] Cum ipse libellus Vademecum, e quo hæc sumpta esse dicuntur (p. 224⁹), mihi ad manus non sit (cf. Ind. biogr. p. 493. art. Vademecum), de fide transcriptarum nugarum incertus sum: singulæ vero partes definitionis exhibitæ et Statutorum academicorum præceptis et his locis aliorum libellorum confirmantur: Catholic. (ed. 1490. fol.): „Maiister a maior et sterion quod est status componitur. Et dicitur Maiister quasi maior in statione: sicut minister minor in statione ... Quia autem dicitur maiister

Pag. 224.

quasi magis doctus etymo est ...“. Vocab. iur. „Magister dicitur qui pre ceteris alicuius rei sive negotii curam gerit. Et interpretatur sillabalter quasi in maiori statu existens. Sed litteraliter sic. quasi manum acrem gerens inter scholares tenens eos rigide. Secundum glosam vero: dicitur a monendo sive a monstrando ...“. Gemma g. „Magister, *ein maister*, et componitur a maior et sterion, et dicitur magister quasi maior statione.“ Cf. Torrentini Elucidarium, Vocabula greca: „Terion i. statio. inde et a cinis. i. dulcis cimiterium. i. dulcis statio animarum vel potius corporum. Vel dicitur a cinis et terion. quia ibi cinis mortuorum teritur.“ scilicet *τρήριον* sibi finxerant. — Similiter atque h. l. nomen ‘Magister’, in libello Stella clericorum inscripto ‘Sacerdos’ describitur: „Quinque enim sunt dignitates sacerdotum præ ceteris. Primo dicitur sacerdos quasi sacris dotatus, scilicet sacris ordinibus: quia ipse est in summo gradu, qui est sacerdotum. Secundo sacerdos quasi sacris deditus, i. e. sacramentis, ad sacrificanda sacramenta: nam ipse sacrificat sacrosanctum corpus domini cum verbis, signis, prodigiis, et cetera sacramenta. Tertio dicitur sacerdos quasi dans sacra. dat enim baptismum, confessionem, poenitentiam, indulgentiam, eucharistiam, benedictionem, et extremam unctionem. Quarto dicitur sacerdos quasi sacra docens: docet enim verba sancti evangelii et articulos rectæ fidei. Quinto dicitur sacerdos quasi sacer dux, quasi ducatum præbens et iter populo ad regna cælorum, verbo sacræ doctrinæ et vitæ bono exemplo. Unde versus

Pag. 224.

Sacris dotatus, et sacris deditus, atque

Sacra docens, Sacra dans, et dux sacer, esto sacerdos."

Lepidius illud est 'Presbyter quasi prae aliis bibens ter', cf. Henrici Stephani *Apol. pour Herod.* II. 191. sq. 43. ed. 1735. 8°.14 *evangelium*] sec. Ioann. xiii. 13. Cf. Hutt. Opp. I. p. 182¹⁹. sqq.18 *Campum flore*] cf. Ind. biogr. p. 336. h. art.

EPISTOLA 24. PHILIPPVS MESVE ORTVINO.

20 Ioannis Mesue Damasceni medici Arabica scripta Latine versa (cf. Hain. n. 11105...11118. Panzer. Ann. typ. X. 515. sq.) etiam sæc. xvi. magni aestimabantur: Huttenus (Guaiac. § 15. Opp. V. p. 435.) de medico Francofurtensi „Avicennam, Mesuen et reliquos medicinæ autores ut unguis suos callere“ rettulit. Hunc Mesuen circa a. 1160. claruisse scribit Fabric. bibl. Græc. XIII. p. 256., sæc. xii. medio Bruckerus hist. philos. III. p. 27. (qui scriptores etiam de aliis cognominibus Arabicis scriptoribus disputant), unde emendandum est quod adnotavi ad Hutten. l. c. Mesuen iuniorem mortuum esse Cahiræ a. 1015. — Hanc adnotationem scripsi, ut significarem huius epistolæ auctorem, cum Philippo Mesue eam adscriberet, forte de Arabico medico cogitasse.

22 'Subiectionem humillimam loco salutis'. Caroli epist.

Quoniam quidem] cf. ad 8¹⁰.23. sq. *merito ... fidei*] cf. ad 23². 'Respicitur h. l. ad Pepericorni defens. p. 168. v. 19. sqq.28 *combusserunt*] d. 10. Febr. anni 1514. Cf. Consp. chronol. p. 129.30 *Ecb. de Harlem*] Huttenus hospiti suo quondam Rostochiensi beneficiorum in se conlatorum grato animo recordatus in his quoque epistolis monumentum ponere non neglexit. cf. Hutt. Opp. III. p. 51. et I. p. 12. item Ind. biogr. p. 360. art. Ecbertus.31 *non partialis*] i. e. neutri parti cæce addictus, *unparteiisch*. Cf. Peperic. Def. p. 142¹². „Cardinalis sanctæ Crucis esset in hac causa partialis...“. In vocabulariis barbarum hoc verbum est *theilbar*.32 *non debite ... processer.*] Verum est quod obicit Harlemensis: nam Colonienses ne sententiæ quidem dicendæ, nedum statim exequendæ ius habebant lite pendente. Cf. Consp. chronol. p. 128. sq. d. 20. Dec. 1513... d. 10. Febr. 1514.

Pag. 225.

3 *duob. cardinalib.*] Grimano et Petro de Accoltis. Cf. Consp. chronol. p. 130. die 18. Febr. 1514. Reuchl. Defens. pag. liii. „... Placet et committantur omnia Grimano et S. Eusebii Cardinalibus.“*mand. silent.*] Grimani inhibitoriales contra Hochstratum datæ sunt Romæ d. 19. Ian. a. 1515. Cf. Consp. chronol. p. 135.5 *Parrh. et all. iv univ.*] Parisiensium sententia condemnativa lata est d. 2. Aug. a. 1514. Præcesserant Lovaniensis d. 28. Iul. a. 1513., Coloniensis d. 16. Aug. a. 1513., Erfordiensis d. 3. Sept. a. 1513., Moguntinensis d. 13. Oct. a. 1513. Cf. Consp. chronol. p. 125. sq.8 *tot univ. non err.*] Peperic. Def. p. 109³⁸. „cum tot universitates... sunt consulte, et he omnes unius mentis sunt...“. Hoc in memoriam revocat disputationem, utrum dieterium verum sit „Communis doctorum opinio, ergo vera“, an „... ergo falsa.“ cf. 237¹². 248¹⁴.14 *diabolus tenebit candelum*] verba Pepericorni Def. p. 109⁸. In *Beschyrmung*

Pag. 226.

Pag. 224. v. 14 ... Pag. 226. v. 34.

p. fiiij⁶ est: „Da ghedacht ich nu will der dufel die kertz halden vnd gedacht an das sprich wort gelernt macht verkert ..“ cf. 237²¹, 248¹⁵. Cf. parabolas Teufelssegen, Der Teufel citiert die Bibel, d. T. steht zu Gevatter, d. T. betet den Rosenkranz et similes.

17 statutum] cf. ad 13⁴.

EPISTOLA 25. ADOLFVS KLINGESOR ORTVINO.

20 Infra ep. 50. scriptum est Clingesor. Quamvis etiam in quodlibeto De generib. ebriosorum „autores Ulen Spiegel, Klingsor, Pfarrer vom Kalenberg“, quae sunt notae Germanicae fabulae, laudentur, tamen Klingsor hic ex Germanico *klingen* et *Ohr*, aurium strepitu fictum esse opinor.

26 *Ego ... quod*] i. e. ego suadeo vobis quod nunquam.

27 *Ipsi ... hic*] i. e. in me quoque odium suum passim effundunt huius universitatis homines, me quoque fastidiose excipiunt; *auch mir sagen sie hier viel* (despectu dignum, unangenehm).

31 adhuc est bonus christ.] cf. ad 77².

34 habet nequam post aures] *hat den Schalk hinter den Ohren*, simulator dissimulatoreque est, habet cutem Christianam, sed in cute totus Iudaeus est. Peperic. Def. p. 102¹⁰. sqq. „habuerit Iudaicum nequam post aures suas sedentem“.

Pag. 226.

5 Arnoldus ... virgo] cf. ad 20³¹. sqq. et I. ep. 45.

10 macellarius] cf. ad 190³⁰. Peperic. Def. p. 158³¹ „... te macellarium in Iudaeis ...“ et p. 170¹³. „mentitur Ioannes Reuchlin me lanium fuisse inter Iudaeos. quodsi ita esset, non tamen ego ob id ipsum contemnendus: beatus enim Petrus piscator fuit et ceteri apostoli piscatores vel omnino indocti“.

12 spiritus tristis exsiccat ossa] Proverbior. xvii. 22.

EPISTOLA 26. HENRICVS SCHAFFSMVLIVS ORTVINO.

15 Schaffsmulius] Ab oris ovilli similitudine tum stupidae faciei (*Schafsgesicht*) hominem *Schafsmaul* (usitatus *Schafskopf*), tum etiam quasdam plantarum ac pomorum species *Schafsmaul* dicimus.

21 tenetis ... unus] i. e. censeas de eo qui forte.

in die Vener.] cf. ad 68²².

22 alias ... ieiunium] alio quocunque ieiuniorum die.

23 Camposfore ... hospit.] cf. p. 77⁶. et Ind. biogr. p. 336. sq. art. Campoflor.27 Carlinum vel Iulium] = $\frac{1}{5}$ vel $\frac{1}{6}$ ducat. cf. ad 216⁷.

29 iuvenis gallina] ein junges Huhn, ipse pullus.

30 computat ... magnam] idem pulli ac gallinae pretium est, *er berechnet das kleine wie das groÙe*.

31 intus] interiorum, ovo inclusum.

32 vos ... peccatum] tu sollicitasti me ad peccandum, tua est culpa quod mortaliter peccavi.

33 in feriis sextis] Scilicet constitutiones ecclesiasticae ‘in feriis sextis, an Freitagen’ ieiunare sive potius a carnium esu abstinere praecipunt.

34 immo non] ne quidem.

pullaster] quasi contemptum. De pullastris (al. pullitris), quas vetulis opponit, Varro de r. r. iii. 9. Diefenb. Glossar. „Pullaster, pullulaster, iungerhan, hen-

Pag. 226.

lin. Pullastra, iungs henle, iunge henne, hientin^a. Italice pollastra et polastro.

34 reputatur] i. e. in confessione facienda, non a popinario, qui 'computat parvam sicut magnam'.

Pag. 227.

1 natus] Lepidum hoc de pullo ex ovo prodeunte, quasi diceret *bis das Ei entbunden ist*.

est sicut de caseis] *es ist wie mit den Käsen*, comparantur pullastri qui nondum provenerunt ex ovis, cum vermibus qui sunt in caseis nimis putridis.

3 vigiliis apostol.] diebus alicuius apostoli festum præcedentibus, quibus item a carniū esu abstinendum est. Proprie 'Apostolorum dies (*Apostel-* sive *Aller Apostel-, Zwölfboten-Tag, Aposteltheilung*) est dies 15. mensis Iulii.

4 pultroni] cf. ad 41¹⁴.

5 hab. plus pec.] maius pretium eis solvendum sit, iniquum lucrum faciant.

6 quom. . . regere] *wie ich mich verhalten soll*, quid mihi faciendum sit, quomodo hæc difficultates expediendæ sint: libenter quidem consultarem sacerdotem Romanum, sed hi non sunt vere religiosi homines.

11 pro piscibus] quibus vesci licet etiam in feriis sextis.

14 hic acquirere un. absol.] Romæ facilius commodiusque absolvi potuit, neque temere differre mortalis peccati confessionem licuit.

16 atq. . . banco] cf. ad 194¹⁵. Anno 1514. mille quingentos aureos per trapezitas Romam miserant theologistæ. cf. ad 19²⁴.

20 dixit] Matth. xvi. 18.

EPISTOLA 27. WILHELMVS STORCH ORTVINO.

23 Storch ipse Daventriensem se dicit p. 228¹². itaque neque Storekius p. 201. v. 119. neque (quod etiam temporum ratio vetat) Zuicaviensis propheta Nicolaus Storch ad h. l. pertinet.

26 non representatis mihi semel] ne mittis quidem, dono mittis, *Ihr macht mir nicht einmal . . . zum Präsent*.

27 illum librum] vult, ut Kuckuk p. 204³², Pepericorni Defensionem, quam Holcoto quoque quasi suum opus annuntiavit Ortvinus p. 221. vv. 15. sqq., ubi 'notabilis liber (*das interessante Buch*)' laudatur.

30 impressor . . . imprimere] Quentellum, ex cuius officina Defensio Pepericorni prodissse videtur, non redemisse xx florenis librum apparet, alium autem non Coloniensem librarium tantam pecuniam optulisse gloriosi Ortvini mendacium fuerit.

31 copiam] exemplum, *ein Exemplar*.

32 copistis] cf. ad 196³¹.

33 quod . . . Italia] Germaniam certe non minus quam Italiam doctorum scriptorum gloria excellere.

Pag. 228.

1 bene bonum, esset] *es wäre wol gut*, valde utile esset, vehementer optarem.

3 credunt etc.] cf. p. 223. vv. 24. sqq.

7 nuper . . . advenit] Hæc cum sequenti carmine rettulerim ad primum post appellationem a Spirensi sententia interpositam Hochstrati Romam adventum, i. e. ad a. 1514., non ad reditum e Florentia Bononiaque a. 1516., quo hanc Storchii epistolam scriptam esse puto.

ad Pasquillum] cf. Hutteni epigrammata 'Pro Pasquillo Rom.' et 'Pasquillus'

Pag. 228.

Pag. 226. v. 34 ... Pag. 229. v. 28.

(Opp. III. p. 214. sq.) eodem fere tempore, quo hæc epistula, scripta. In statuarum reliquiis vulgo *Marforio* et *Pasquino* appellatis superesse symplegma Aiakis et Achillis recentiores docent. cf. *Urlichs et v. d. Launitz Ueber die Gruppe des Pasquino. Bonn. 1867. 4º.*

- 11 *intronisationem*] Puto pompam significari, cum Hochstratus 'ante duos annos veniret Romam cum tribus equis' (p. 269³⁰. cf. ad 19²³), post quam a sententia Spirensi appellaverat et 'in propria persona illuc [Romam] e vestigio profectus erat ad christianam veritatem obtinendam', ut Peperic. Defens. p. 142¹⁰. scripsit.

v. 5. *collegit ... caseos*] 'Hochstratus est frater casearius' p. 9³⁴.

- 6. *una universitate*] Coloniensi. cf. Ind. biogr. p. 394. art. Hochstrat.

- 8. *sillogismos fac.*] cf. supra ad 17¹.

- 9. *admirarent*] cf. p. 4³⁷.

Pag. 229.

5 *disputativus*] cf. p. 188. vv. 28. sq.

- 6 *primas intentiones*] Notionem intentionum primarum et secundarum ex Arabicis logicis, imprimis ex Avicenna, sumpserunt Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Duns Scotus, Raymundus Lullus, Guilelmus Occam, et ex his logici recentiores omnes, sive Thomistæ sive Scotistæ, utut varie descripserunt, tanquam fidei articulum posteris tradiderunt. cf. *Prantl Gesch. d. Logik* II. p. 320. sq. III. p. 91. et aliis in Indice art. 'Intentio' indicatis locis. ex hoc (p. 338. not. 768.) hunc unum Guilelmi Occam locum transcribimus: „Dicunt aliqui, quod intentiones primæ et secundæ sunt quedam entia ficta, quæ tantum sunt obiective [i. e. quod nos dicimus 'subiective'] in mente, et nullibi subiective [i. e. in iis quæ menti subiciuntur, quod nos dicimus 'obiective']. Contra ... intentio prima et secunda realiter distinguuntur, quia intentio prima est actus intelligendi significans res quæ non sunt signa; intentio secunda est actus significans intentiones primas“. „Intentio secunda est illa quæ est signum talium intentionum primarum, cuiusmodi sunt tales intentiones, genus, species, et huiusmodi“.

- 7 *Ipsi dicunt*] Isti præsumptuosi copistæ, de quibus p. 228^{3...5}.

in pedibus suis] Scilicet 'composuit rithmice, non attendens quantitates et pedes, quia videtur quod melius sonat sic'. p. 198²⁴.

- 9 *non sum poeta sæc.*] 'Non didici illam poetriam, nec curo'. p. 198²⁵.

- 11 *respondere ad hoc dictamen*] 'Vos debetis legere et corrigere ...' p. 47³⁸, 'debetis emendare' p. 187³¹.

- 13 *Hispani ... Lombardiam*] cf. ad p. 197³⁰.

- 15 *per regem Franciæ sollicitat*] cf. ad 209²⁷. 213¹⁶.

- 18 *sed ... scio*] *Aber nun weiß ich nichts mehr.* Hæc sunt quæ scribenda habebam.

EPISTOLA 28. BERNHARDVS GELFF ORTVINO.

- 21 Præter ea quæ Labia (p. 186. vv. 16. sqq.) rettulit, de hoc Parisiensi magistro Gelff nihil notum est mihi. Cf. Ind. biogr. p. 377. h. art.

- 22 *unus ex minimis*] Humilitatem suam, ut supra, h. quoque l. ostendit iuvenis magister. cf. Matth. xxv. 40. „... quamdiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.“

- 27 *causa ... fidei*] cf. ad 23².

- 28 *totum processum*] Dicit, puto, se omnia processus q. v. acta sive gesta possidere.

Pag. 229.

29 *cursor*] in theologia, ut 46²². 47⁶. 55³. 198²⁸, non *cursor* vel *posta*, ut 197³, nec *cursor* qui circumportat libros, ut 205¹⁹, nec *cursor* in grammatica, ut 280¹⁹.

30 *habet facere iter*] iter ducturum esse.

Pag. 230.

1 *libenter habeo*] valde gaudeo. Summa cum voluptate accipio litteras doctorum virorum ad me datas.

5 *intit. Epp. O. V.*] Idem credidit ille „in Brabantia prior quidam Dominicanus et Magister noster, qui volens innotescere patribus coemit acervum eorum libellorum, ut dono mitteret ordinis proceribus, nihil dubitans, quin in ordinis honorem fuissent scriptæ“. Erasm. Rot. in Hutt. Opp. II. p. 442.

9 *quondam Iud. etc.*] *‘vormals ein Iud, nun ein Christ’* ipse Pepericornus libellis suis Germanicis inscribere solebat (cf. Ind. serr.), ‘olim Iudæus nunc vero Christianus’ Peperic. Def. p. 83³. Cf. ibid. p. 174^{37, sqq.}

12 *signavi notabilia*] Hoc fiebat ad exteriorem marginem adscripto signo NB. *continuationes* sunt lemmata marginalia, quibus aut initialibus vocabulis aut nominibus e. textu repetitis huius argumentum ordoque summam indicatur.

multum ... libro] magni facio eum librum, valde mihi placet.

13 *ei*] Pepericorno.

unus officialis] Questenbergius procul dubio, quem suum veterem amicum Reuchlinus Cubicularium Papæ et a secretis, ipse se Decretorum doctorem et Brevium apostolicorum scribam appellat. cf. Hutt. Opp. I. p. 461. not. et Ind. biogr. p. 446. art. Questenberg. Etiam supra p. 204¹². Questenbergus cum Pepericorniana Defensione nobis obviam factus est.

14 *collegit articulos*] ut anno 1512. contra Reuchlinum Arnoldus de Tungari (cf. Ind. serr. p. 78. n. xi.) collegerat, et ut in ipsa Defensionis Pepericorni inscriptione (cf. Ind. serr. p. 89. n. xxi. 2.) indicati sunt „Novi Reuchlinistarum articuli execrabiles. mihi atq; aliis iniurii et in ecclesiam dei apertissime blasphemantes. Ex maledictis obscurorum virorum epistolis summam excerpti.“ Cf. etiam Peper. Def. pag. 118...124. et Hutten. Opp. I. pag. 181. § 30. „Ibi tum accurate legunt ... enotant; inde in articulos errata digerunt ... nonnunquam ‘ad ignem, ad ignem’ ingeminant ...“.

19 *consequenter*] i. e. ipsis articulis singulis subiectas, additas refutationes.

20 *pro posse meo*] cf. ad 47²⁰.

22 *extracti*] ‘extracte’ Propositiones scripsit Arnoldus. ‘summam excerpti’ Ortvinus in Pepericorni Def.

24 *intitulatur Def. I. P.*] cf. sq. v. 30. et p. 204³³. 211²⁹. 236²⁷. 243⁴. 257²². 264⁷. 268²².

27 *crimen læsæ mai.*] cuius Reuchlinus in Pepericorni Def. passim accusatur.

31 *epistola ad Sanctiss.*] A qua incipit Defensio Pep. (p. 83. sq.); non extat in Germanico libro *Beschyrmung*.

34 *semel una etc.*] quondam papissa. Nota fabula de puella Moguntinensi, Ioanne Anglico dicta, quam a. 855. in sedem apostolicam evectam, sed puerperam mortuam esse, ex Pseudo-Anastasio bibliothecario narrabant.

35 *scripsit*] p. 84^{26, sq.} Poterat alios quoque locos notare, e. gr. p. 140¹¹. „ut sanctissimus ... esset instructa ...“.

Pag. 231.

4 *de facto est hereticus*] ‘... nullatenus dubites omnem hæreticum vel schismaticum cum diabolo et angelis eius æterni ignis incendio participandum ... omni

Pag. 231.

Pag. 229. v. 29 . . . Pag. 233. v. 19.

- enim homini qui ecclesiae catholicae non tenet unitatem, neque baptismus . . . neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem." c. 3. X. de haereticis v. 7. (ex Fulgent. lib. de fide.)
- 6 *non . . . latinum*] Non scit alphabetum Latinum. p. 212¹¹. 195³⁵. etc. Non nescivit personatus Gelfus Ortvinum Latinam fecisse defensionem Pepericorni.
- 9 *Alexander*] in Doctrinali: De generibus nominum per regulas speciales, vers. 1.
- 12 *Theologi non curant grammaticam*] Gregor. M. ad Leandrum episc. in expositionem lib. b. Iob epist. cap. 5. „indignum vehementer existimo, ut verba caelestis oraculi restringam sub regulis Donati“.
- 15 *Al et Kiiii*] i. e. ed. n. p. 83¹⁹. et 145²³. (et Nii. i. e. p. 163³⁷ „ego me ab omni medius fidiis infamiae nota liberum reddam.“) Sed Pepericornus sive Ortvinus etiam iurandi formula ‘me hercule’ usus est p. 132³⁹.
- 18 idolatra, ‘ydololatra, abgotter, aptgotter anbeter’. Diefenb. Glossar. Fidius, fideus, *halbmensch und halbgot* . . . Id.
- 23 *Donatus*] Immo Charis. gramm. (ed. Keil p. 198) „(M)Edio fidio, per Iovem vel fidem filiumve Iovis Herculem. quae iuratio propria virorum est, ut feminarum edepol, ecaster, eiuno . . .“. Io. de Ianua voc. Medius: „... Medius componitur cum fidus: et dicitur mediusfidius adverbium iurandi .i. per mercurium qui mediator est et fidus interpret deorum et hominum. vel mediusfidius componitur a medius et fides quasi mediante fide.“ Cf. etiam Ind. biogr. p. 358. art. Donatus.
- 26 *poeta*] i. e. grammatico novo.
- 28 *se sustentare eccles.*] p. 174¹³. sqq. „... ego non solum spero sed firmiter credo, quod propter hunc meum libellum magnam fecerim utilitatem ecclesiae catholicae, ut . . . illa . . . tam periculosos homines . . . praecavere feliciter possit.
- Pag. 232.
- 2 *se esse humile ecclesiae membrum*] Peperic. Def. p. 174³³. sq.
- 7 *impositione*] ‘Impositio, *aufflegung, aufsetzung*’. Diefenb. Glossar. H. l. prima impositio est significatio propria, primaria vocabuli notio. opponitur v. 9. „largo modo utendo terminis“.
- 11 *dicit*] Peperic. Def. p. 83⁷. sq.
- 17 *Di*] *ibid.* p. 102²¹.
- 28 *scribit*] p. 102²². „tunc sua gratia ioco dedit mihi alapam et consolabatur me, quod ego in fide Christiana pusillanimis esse non deberem . . .“.
- 32 *Fi*] p. 114¹⁶. Sed etiam p. 102³⁴. „nam quemadmodum Indas Salvatorem nostrum tradiderat ac vendiderat, ita me . . . prodiderat.“
- Pag. 233.
- 1 *tangere cum digitis suis*] Germanice *mit Fingern greifen, faßen*, manifestissimum est.
- 5 *scrib. et sacerd.*] ‘principibus sacerdotum et scribis’ Matth. xx. 18. Marc. x. 33.
- 11 *Oi*] Def. Pep. p. 168. vv. 31 . . . 35. „Imprimis protestor . . . deceptos esse.“
- 14 *imperator met*] cf. ad 21³¹.
- 15 *nuper etc.*] cf. epistolam Geræandri (m. lun. a. 1516. ? scriptam) quam supra exhibuimus ad p. 192¹⁰.
- 18 cardinales s. Marci (Dominicus Grimanus), et s. Georgii (Raphael Riarius), et s. Chrisogoni (Adrianus). vide Ind. biogr. hos artt.
- 19 *alii plures*] Reuchlini Acta Iudicior. 1518. 4°. pag. pænult. „... convenerunt in publicam sessionem Anno dñi M.D.xvi. secunda Iulii praesentibus viris innumerabilibus. Et tunc primus omnium Archiepiscopus Nazareus . . . iusti-

Pag. 233.

ficavit et approbavit Oculare speculum et condemnavit sententiam Parisiensium et aliarum universitatum adversus illum consulentium [cf. ad 225°]. Secundus Episcopus Malfetanus Græcus natus pariter condemnavit, et dictavit etiam F. Iacobum inquisitorem et accusatorem esse puniendum. Deinde Episcopus Forliviensis pari voto, Et sic de reliquis per ordinem. Qui omnes et singuli pro Ioanne Reuchlin ac eius innocentia et intemerato libro suo tulerunt sententiam absolutariam. Præter Magistrum palatii de ordine prædicatorum [Silvestrum Prieratem] qui noviter factus fuit magister. Nam prædecessor suus ille ante eum magister palatii prius sæpe ac publice astipulatus est innocentie || Reuchlinianæ. Et Oculare speculum tunc denuo iusserat Romæ imprimi tanquam non scandalosum sed magis ædificativum. Cæterum quando hæc vota tot et tam illustrium ac præclarorum hominum audiverat F. Iacobus prædicatorum inquisitor, mox et auxilio fautorum, et præterea more curiæ mandatum summi pontificis impetraverat de supersedendo. Timebant enim tunc Iacobitæ omnes ne reverendissimi domini iudices apostolici commissarii tot et tantorum virorum vota imitantes mox diffinitive pronunciarent, ita discessum est. Ex incerti epist. Romæ (m. Apr. a. 1521. ut videtur) scripta hic locus huc pertinet (Riederer *Nachrr.* I. p. 180.): „Accedebat Silvester ille Prierias et tota prædicatorum factio, præcipue Capnionis inimici, qui nimiam Pontificis bonitatem inculpabant, asserentes si pridem Capnionis ausibus via regia obviasset, nunquam Martinum [Lutherum] talia fuisse ausurum, hacque occasione sententiam contra libellum Capnionis extorserunt, quamvis paullo ante Pontifex quosdam exhortatus fuisset, ut Talmut imprimerent, ac ideo privilegiis exornasset. Tulere factum quoque illud multi boni indignissime tanquam penitus iniustum, Pontificis dignationi et æquitati contrarium; sed vicit pars deterior. Credimus tamen prædicatores divina ira et suis sceleribus ad omne nefas præcipientes ferri.“

22 *Oij.*] Def. Pep. p. 176. vv. 18...21.23 *Hieremie*] XLVIII. 10.24 *melius etc.*] II. Reg. xxiv. 14. I. Paralip. xxi. 13.27 *deus etc.*] Christus est veritas. I. Ioann. v. 6.30 *O ij. col. ij*] Def. Pep. p. 169. v. 21...24.

Pag. 234.

11 *O ij. col. j*] *ibid.* p. 170. v. 26. sq.14 *imperator in epistola sua ad papam*] d. 23. Oct. (a. 1514.) data. cf. *Consp. chronol.* p. 134. Hæc est:

Maximilianus Cæsar Romanorum imperator. Ad Leonem Decimum Pontificem Maximum. Beatissime Pater, Domine excellentissime. Licet alias Beatitudo Vestra causam quandam inter honorabilem, fidelem, nobis dilectum Iohannem Reuchlin seu Capnionem, Consiliarium nostrum, et quosdam Theologiæ professores studii Coloniensis, super quæstione de libris Hebraicis comburendis vertentem, venerabili episcopo Spirensi Principi Consanguineo nostro devoto dilecto decidendam commiserit, et præfatus Capnion servata iuris forma per eundem Spirensensem tanquam Beatitudinis Vestræ Commissarium absolutus fuerit. Nos quoque pro pacificatione istius negotii utrique parti silentium imposuerimus. Nihilominus intelleximus præfatos adversarios Consiliarii nostri Capnionis novam actionem in Urbe, et apud Beatitudinem Vestram, nulla tamen interposita (ut fieri solet) legitima appellatione, contra ipsum Capnionem instituere, et etiam præter viam ordinariam et regiam iusticiæ, quam ex

Pag. 234.

Pag. 233. v. 22 ... Pag. 235. v. 30.

industria student vitare, variis viis et modis ipsum oppugnare. Et solum ad hoc tendere, ut litem in longum trahant, et hunc virum integrum, bonum, doctum et a catholica doctrina nihil dissentientem. Et ea quæ a se scripta sunt, potius ad instantiam nostram, et in bonum finem, ac communem Christianæ Reipub. utilitatem ac consultationem fuisse emissa. Existimamus omnino esse officii nostri, viri tam integri, innocentis, et de nobis optime meriti protectionem suscipere. Propter quod Beatitudinem Vestram quanto maiori possumus studio instantanter rogamus. Dignetur ad singularem nostri complacentiam, hanc rem quæ nobis plurimum est cordi, ferventius amplecti, et imposito perpetuo silentio adversariis illis captiosis Theologis, qui etiam non veriti sunt in commissione eorum nuper apud Beatitudinem Vestram impetrata, nos, et alios Principes nostros Germaniæ taxare. Causam istam penitus extinguere et suffocare, ut innocentissimus vir ille a tam sinistris vexationibus liberatus, tanto commodius ultimos ætatis suæ annos peragere, et aliis studiis quæ ad communem Reipub. Christianæ utilitatem emittere in animo habet, liberius vacare possit. Quemadmodum Beatitudo Vestra latius ex Reverendissimo domino Cardinali Sanctorum quatuor, et Oratore nostro intelliget. Faciet in hoc rem æquissimam se dignam, et Reipub. Christianæ utilem, nobis autem pergratissimam omni filiali studio et officio erga se recompensandam, quam Deus suæ sanctæ Ecclesiæ diu conservare dignetur incolumem et illæsam. Datum in Inspruck xxiii. Octobris." Cf. p. 239¹⁰.

15 in multis mandatis etc.] Quæ tam Reuchlini Speculum oculare, quam Pepericorni libelli Defensio et *Strejdtuechlyn* repetierunt.

17 irremissibiliter] Adverbium theologicum. 'Irremissibile, unablässig, nit verziglich.' Diefenb. Glossar.

20 duo puncta] Pro quibus hodie scribimus comma (,). neutrum vero ad Pepericornum excusandum sufficere Gelfus non videt: Capnion maneret proditor Cæsareæ maiestatis, etsi etiam perfidus Pepericorni consultor diceretur.

24 bonus imperialis] *ein guter kaiserlicher, gut kaiserlich gesinnt.* cf. p. 213¹¹.

I. iiij.] Peperic. Def. pag. 138. vv. 36...38. De Spirensi commissione agitur. Cf. Consp. chronol. p. 130. d. 29. Mart. a. 1514.

35 Quamvis ridicula videatur hæc defensio, non iniuste papam dedisse, sed iniuste Reuchlinum accepisse commissionem, tamen hoc ipsum voluit Pepericorni Def. l. c.

Pag. 235.

6 dicit] Pep. Def. p. 138. v. 38 ... p. 139¹. „Sed ex commissione comburi iussit.“

10 scribendo ad papam] epistolam ad 234¹¹ repetitam.

14 episc. Coloniensi ... mortuus] Philippus † m. Aug. a. 1515. cf. ad 220¹⁵.

15 intentionaliter et implicite] i. e. declarans et aperte dicens quid intendisset Cæsar, cum mandata in Pepericorni Defens. p. 88. sqq. repetita ederet.

26 libentarios] idem puto quod 'liberarias' = bibliothecas (cf. 46³⁵. 47⁶.); nam nimis eleganter dictum videtur, librorum venditores (librarios) visitari. 'Librarius ... *byecker man, buchverkauffer, eyn die boecher bewaert, boickschryver, boick verwaerre, buochschreiber* ..' Diefenb. Glossar.

28 Doctore sancto (Thoma Aquinate), .. subtili (Duns Scoto), .. seraphico (Bonaventura) et Alberto M. Cf. Ind. biogr. hos artt.

30 proficuum] (Martian. Cap.). 'Proficuum, *nucze, nuczbar, .. profitelich*'. Diefenb. Glossar.

credo quod adhuc erit] spero fore.

Pag. 235.

31 *qui regnat*] 'qui est super omnes et per omnia et in omnibus nobis'. Paul.
ad Ephes. iv. 6.

Pag. 236. EPISTOLA 29. ECBERTVS VNGENANT ORTVINO.

8 Valentinus Engelhart de Geltersheim bursam Montanam rexit. cf. Ind. biogr.
p. 377. art. Gelterßheim.

13 *ex partibus inferioribus vel sup.*] *aus dem Nieder- oder Ober-land.*

14 *intus*] *drin*, i. e. in navibus.

visitarent in bursa sua] i. e. eius. Contra eius modi cauponantes manticulariosve magistros, quæ species carnivora nostris quoque temporibus durat, Statuta Basiliensia a. 1477. præcipiunt „de cetero nullos Magistros aut scolares facultatis arcium debere per se aut alium directe vel indirecte allicere practicare vel attrahere Scholares advenientes vel qui de novo advenerint sue vie aut burse applicare, aut iisdem occurrere in ponte Reni aut quibusvis aliis locis sub pena sex florenorum fisco universitatis pro medietate et reliqua damnum passo solvendum, unde quisque gracia studii de novo adveniens suo relinquendus arbitrio transferendi se ad Bursam, Regenciam aut viam quam sibi putaverit plus proficuum.“ Vischer Gesch. d. Univ. Basel. 1860. p. 153.

15 *bene portavi ei vig.*] adduxi ei certe non minus quam xx.

16 *fuisse* ... *tempore*] Sane prudentius asellus sine nomine egisset, si tempus in litterarum studium quam in beanorum venationem impendere maluisset.

18 *bursalia etc.*] cf. p. 68. vv. 1. sqq.

potestis ... dicere] dicas ei quæso.

19 *recordare*] cf. ad 207²².

Lo.] Etiam nunc hoc Lovaniam sive Lovanium significare puto.

EPISTOLA 30. BALTHASAR SCLAVCH ORTVINO.

21 *Sclavch*] i. e. Schlauch, uter, utris. Sæpe, sed non h. l., significat potatorem, multibibum, *πολυπότην*.

22 *baccul. th. form.*] cf. Ind. biogr. p. 302. sq. art. Baccaláureus.

27 *qui int. Def. I. Pf.*] cf. ad 230²⁴.

30 *Ezech. ix.*] 3.

Pag. 237.

1 *semper habet atram.*] Peperic. Defens. p. 145, 17. sqq. „Ego qui mecum fero et calamum et pugillarem, ea possum adnotare quæ vel in sermonibus publicis vel in conventiculis audio eruditorum..“

2 *auctoritates et notabilia*] cf. ad 218²⁴.

4 *Viennæ*] Vindobonensia narrat etiam Krabacii epistola I. 14., de Hutteno, non ab Hutteno, et ante Pepericorni Defensionem editam scripta. hanc autem Sclavchi epistolam in annum 1516. incidere manifestum est. Maxime autem bilem theologis movisse videntur epistolæ a. 1512. a Vindobonensibus ad Reuchlinum datæ huiusque ad illos responsoriæ (cf. Consp. chronol. pag. 123. Apr. 1512.), e quibus unam, Lazii, repetimus.

Simon Lazius Capnioni salutem.

Literas tuas vir humanissime et Apologiam optimo viro Thomæ Resch collegæ theologiæ baccalaurio oratori ac poetæ laureato nomine tuo obtuli, qui osculabundus literas et Apologiam cum maximo animi gaudio suscepit, quippe cui (ut coram dicebat) ad id temporis gratius accidere potuisset ni-

Pag. 237.

Pag. 235. v. 31 ... Pag. 237. v. 30.

hil. Et id eo libentius, quod is vir perhumanus cum nostri nobilissimi gymnasii gubernacula tunc habebat (Quando enim Viennam appuleram gymnasiarcha electus fuerat) tum tui nominis studiosissimus erat. Multa de te (nomen enim tuum apud nos notissimum est) studio tuo, omnibusque rebus humaniter me interrogabat. Diligentissime vir ille Apologiam tuam legit, quæ postea rus ibat ad Stiborium nostrum, qui eam ex intimo pectore legit ac perlegit. Quæ ubi domuitionem capesserat, Cuspiniani fores appulsabat, qui stomachabundus mihi succensuit, quia ad se literarum nihil abs te afferrem, at excusationem non rancidam pro tempore afferebam, literas tuas probe [l. prope] affuturas significans. Quare tuum erit quod verbis promiserim opere perficias. Lecta autem a Cuspiniano nostro Apologia, salutabat Vadianum, et reliquos meos. Exemplar quoddam illius perniciosissimi hominis adversarii tui Capniomastigis Coloniensis apud quendam mercatorem Suevum inveni, qui etiam plurimum veneni ex libello illo famoso in te nomenque tuum suxerat, cui et nomen tuum odiosum et detestabile erat. Ego statim huic venenoso morbilli mederi satagens, præsentissimum pharmacum attuli, utpote Apologiam tuam, quam legeret petii, Quæ lecta fortiter omne venenum latenter intra pectus irreptum præsentissimo antidoto expulit. Exemplar accommodato acceptum ut legerent omnibus meis obtuli, his quid cum literis et Apologia tua egerim liquido intelligis. Cuspinianus et Vadianus hic ad te scribunt, qui ut rescribas plurimum rogitant. Scripsisset et Thomas noster [Resch], ni subita et insperata tabellarii abitio nos fefellerit, at proximus tabellarius literis vacuus ad te non ibit. Vale sanus in dulces annos. Viennæ. Nonis April. Anno. M.D.XII.“

5 *notus sibi*] amicus eius.6 *in*] ex.7 *Parrhisienses et Colonienses*] Quorum sententias cum aliis m. Febr. a. 1514. edit Ortvinus. cf. Ind. serr. p. 81. n. XIII.9 *P. Meyer*] cf. Ind. biogr. p. 415. sq. h. art.12 *diabolus tenebit candelam*] cf. 225¹⁴.

13 *volunt esse discordes*] Scilicet de summo supplicio sumendo inter se consentiunt, sed utrum furcæ an ignis pœna adhibenda sit, certant theologi. Referendum est hoc ludibrium ad id quod Reuchlinus (Defens. 1513. p. A4^a) de proditiōe consultationis suæ per Pepericornum scripserat: „De quo nefario scelere imperialis lex principum loco [i. e. Paul. L. 38. § 1. D. de pœnis 48, 19.] Consiliorum nostrorum renuntiatores aut vivi exuruntur aut furca suspenduntur.“

18 *Pfefferkorn dicit etc.*] cf. Def. p. 163. sq. „Expurgationem infamiæ quæ mihi falso ... a perversis Christianis est imposita“.

23 *Vadianus ... est factus rector*] a. 1516. cf. Eder catalog. rector. Vienn. Austr. p. 60. Vide supra ad p. 199. v. 29. et infra p. 278³³.

25 *mingentem ad parietem*] cf. III. Reg. xvi. 11. „... et non dereliquit ex ea mingentem ad parietem...“ (Sæpius in libris Regum ita masculini generis homines designantur).

26 *recedere*] relinquere hanc universitatem.

28 *Collimitus*] i. e. ex oppido Bavarie superioris Rain oriundus. cf. ad 199²⁵. et Ind. biogr. p. 482. art. Tannstetter.

29 *Cuspinianus*] cf. ad 199. v. 35. et Peperic. Def. p. 157¹⁰.

30 *Resch*] cf. Ind. biogr. p. 454. h. art.

Pag. 237.

- 31 *Lasius*] Wolfgangi pater. cf. Ind. biogr. p. 406. art. Lazius et epistolam ad superiorem v. 4. transcriptam.
 32 *Heckman*] cf. ad 199. v. 28.
 34 *donec Pf. manet christ.*] Idem pag. 280¹⁴. Peperic. in fine Def. (p. 176¹⁴. sqq.): „Ego I. P. moriturus sum in fide catholica“ etc. cf. supra 77².

Pag. 238. EPISTOLA 31. ALBERTVS STRVNCK ORTVINO.

- 2 *Strunck*. Caulis, stipes. Germanice etiam brevis crassusque homuncio inelegans *Strunck* vocatur.
 7 *ita magnus calor*] Hoc quoque aestate iam adulta (a. 1516.) has litteras scriptas esse indicat.
 11 *Horatium*] art. poet. 386. sqq. „... Si quid tamen olim Scripseris nonumque prematur in annum.“
 15 *viginti praecepta Eleg.*] cf. Ind. biogr. p. 361. art. Elegantiarum.
 16 *Modum epistolandi Pontii*] cf. ibid. p. 443. art. Pontii.
Niavis] *Schneevogel*. cf. ibid. p. 429. art. *Niavis*.
 17 *isti poetæ*] i. e. molesti illi recentiores saeculares poetæ, novi grammatici, de quibus antea ne verbum quidem fecit, quos vero occulte publiceque timebant oderuntque Obscure.
reprehensivi] *zum Tadeln geneigt*, *Tadler*, *Nergeler*. Gallice *répréhensifs*. Vocabularia ‘reprehensivus, a, um’ non habent.
 19 *veniunt huc*] *sie kommen daher*, *stolzieren* (*strunzen* apud Rhenanos), ostentant. *antiquam*] i. e. scholasticam, barbaram, non antiquam.

EPISTOLA 32. HENRICHVS CRIBELINIONIACIVS ORTVINO.

- 23 *Cribellum*, cribrum parvum, *kleines Sieb*, *Haarsieb*; linum, *Lein*, *Leinwand*, acius = *ajo*, *ario* Ital., itaque noster Cribellinonarius *Haarsiebmacher* sive *Siebmacher*.
 27 *duas sententias*] ‘in 2 instantiis’ hodierni iuristæ. iam bis contra me iudicatum est; si tertia quoque sententia mihi adversa erit, perii.
diabolus erit abbas] i. e. reget iniustitia, religio diabolica, diabolus abbas personam induet. Dicterii hoc antiquius exemplum est quam quod adfert Grimm WB. art. Abt: „... bistu nicht im ampt, so laß dein strafen ... oder der teufel ist schon dein abt, und darf es nicht werden. Luther 5, 151^a. Sprichwort [quod infra p. 295³⁶ legitur]: So der abt würfel auflegt, mögen die andern brüder kuenlich mitspielen. Spielteuffel (1557).“ Vetustiora sunt hæc exempla ex libello *History Von den fier ketzren Prediger | ordens der obseruantz zu Bern etc.* 1521. 4°. pag. C:

<i>Was hat der tüffel schüh zerrissen</i> <i>Ee das er solche hatt durchin bitten</i>	<i>Das er im obseruantzer orden</i> <i>Jetzund selber ein apt ist worden.</i>
--	--

et ibid. K3^b:

<i>Ich syh es ist ein ander orden</i>	<i>Seyt das der teüffel apt ist worden.</i>
---------------------------------------	---

 29 *non habetis ius*] iniusta est causa vestra, temere litigas. cf. seq. v. 22.
 30 *Ego ... habere*] Hic annus theologis fatalis videtur.
 31 *Meyer ... Francford.*] cf. ad 75³³.
 Pag. 239.
 5 *Etiam ... Hochstraten etc.*] cf. ad 75²⁴.
 8 *lucrabit*] cf. ad 74¹⁶.

Pag. 239.

Pag. 237. v. 31 ... Pag. 240. v. 17.

8 *dominus respiciet*] cf. Psalm. LXXXIX. 16.9 *imp. scrips. un. lit.*] quam epistolam transcripsimus ad 234¹⁴.11 *sanctissimitas*] cf. ad 192¹².14 *officialis curiæ*] Non ille de quo ad p. 230¹³, dictum est, sed Antireuchlinista.17 *iterum dedit certas propinas*] cf. ad p. 19²⁴.20 *perdo*] non obrepam ad, operam in illo beneficio venando lusero.21 *contendere pro*] ambire, venari, litem movere ut evincam beneficium vicarii Nussiensis, *das Neusser Vicariat*. Cf. supra p. 188. vv. 15. sqq.23 *univ. Erf. vult revoc.*] Eobanus d. 6. Ian. a. 1515. „ex Herphorthia“ Reuchlino scripserat: „... ipsorum quidam Theologiam profitentium, sed non adeo penitus contemnendam sicut istorum qui te malo iudicio condemnare voluerunt. Sunt enim et hic quoque boni et mali, ipsi autem illi quos tu non bonos sed inter pecores minus malos appellas, pœnitere videntur quod Colonien-sibus Asinis et circumforaneis nugivendis ipsi decepti potius quam instructi suffragium addidere. Sed ipsi viderint. Tu vinces; nos triumphabimus: id enim futurum nobis polliceris: Latine civitatis senatus iam tibi triumphum decrevit.“ Hutt. Opp. I. p. 453. v. 20. sqq. Cf. Croti ad Lutherum ep. dat. d. 28. Apr. a. 1520. (Hutt. Opp. I. p. 339. v. 11.): „... veluti rumor de Erffordensibus nostris circumfertur.“28 *lucet sicut stella*] cf. p. 283¹⁵, ubi Hochstratus est inter „tria magna candelabra sive lucernas“.30 *heretici*] h. l. sunt Bohemi. cf. 276^{2.3}. 265¹¹. 275²⁹.32 *Sapientia*] *Sapienza*. cf. ad 197²⁷.

34 Hoc in memoriam revocat, de quo tamen scriptorem cogitasse vix crediderim, quod Argyropulus Romæ quondam Reuchlino Thucydidem interpretanti dixisse fertur ‘Eheu, Græcia nostro exilio transvolavit Alpes’.

35 *profundatus*] ‘Profundare, tieffen, dieffen, diepen’. Diefenb. Glossar.37 *præsupponit*] cf. ad 24²².

Pag. 240.

1 *triumphare*] cf. Eobanica verba ad superiorem v. 23. repetita.5 *cuius nos sumus iudices*] Cf. Hutteni in Nem. præf. (Opp. I. p. 182. §§ 37. sq.) „... cumque omnium insulsissimi sint, eos tamen esse se contendunt, quibus semel Christus dixit ‘Vos estis sal terræ. quare et sapientes credi volunt ac apostolis quicquid olim datum est, iure hereditario ad se trahunt...’“7 *parcatis .. longiloquio*] ‘longiloquium’ ad instar ‘breviloquium’ formatum. Veniam rogat scriptor, „quia etiam non libenter legitis productas litteras“ p. 197¹.

EPISTOLA 33. PETRVS LAPP ORTVINO.

10 ‘Lap, *lelmul*, *leffelmul*, secundum moderniores *lebhertz*’ est inter ‘attributa quæ meretrices dant suis amatoribus’, in Hartliebi De fide meretr. p. 82. ed. Zarnek. — Schmeller WB. II. 485. „Der Lapp, Lappel, Lapps, Lapps'l, Lappedil, fem. *die Lappinn*, 1) blödsinnige, taubstumme Person ... 2) scherzhafte Anredewort; vgl. Narr.“ In terris Rhenanis homo fatuus, hebes, neglegens, baro vocatur *Lappes*. — Laponicus quoque, *ein Lappländer*, nobis est *ein Lappe*.14 *Secundum quod*] ut p. 206²² est = cum, quoniamquidem, quia; respondet post 19 versus ‘Secundum hoc’ p. 241¹.17. sqq. *egregiissimi theologi*] hic nominati omnes noti præter Magistrum nostrum

Pag. 240.

Petrum sæpius in his epistolis memorati sunt. de singulis in Ind. biograph. dictum est. Petrus hoc uno loco nominatus est Petrus Suls sive Süls de Colonia, si recte video. Hic Petrus a. 1518. rector univ. Colon. factus est; post eum a. 1519. Rutgerus de Venloe. Cf. Ind. biogr. p. 482. art. Suls.

22 *indoctus in artibus liberalibus*] cf. ad 212¹¹.25 *apostoli non fuerunt docti*] Peperic. Defens. p. 170¹⁶. „apostoli piscatores vel omnino indocti.“28 *scriptura*] cf. Sapient. x. 10.

Barthol. Zehener] cf. Triumph. Reuchlini vv. 753... 771. et Ind. biogr. art. Zehener.

29 *Petrum Bertram*] cf. Triumph. Reuchlini vv. 772... 789. et Ind. biogr. art. Bertram.30 *Petrum Meyer*] cf. Triumph. Reuchlini vv. 789... 841. et Ind. biogr. art. Meyer.

mirab. in sermonib.] „... quantum est potuisse furentis ludicio vulgi stolidæque placere cohorti! At si quando tibi ridet leviora loquuto Aut si quando oculos fanti lugubria tergit E populo quisquam vel de mulieribus istis, Tum sublime caput tumefactaque nubibus effers Labra tenus...“ Hutten. l. c. vv. 802. sqq.

Pag. 241.

1 *faceretis .. excelleretis*] coniunctis viribus sterneretis. Facere ad unum = *zusammen thun, wirken*; non scriptum est ‘faceretis vos omnes ad etc.’ = *daß ihr euch alle zusammen thätet und überwündet*, societate coniuncti profligaretis.2 *imponatis .. silentium*] Peperic. Def. p. 168⁶. „imperator ipse ... et summus denique pontifex (ut paulo ante est enarratum) ... silentium ... imposuere.“

4 sqq. cf. supra p. 75. vv. 10. sqq. Hochstrati minas.

9 *appellatur Proverbia Er.*] Parœmiæ sive Adagia, id est Proverbia, a Lappo pro prænomine indeclinabili Erasmi habita, iam a. 1500. Parisiis prodierant (cf. Hain. n. 6663.), sed pleniora exemplaria, quæ postea iterum iterumque aucta sunt, ab Aldino incipiunt, quod a. 1508. Venetiis fol. prodiit. ab anno 1509. usque ad a. 1520. undeciens in 4° librum edidit Matth. Schurerius Argentorati. optima sunt exempla Frobeniana, quorum plura extant quam indicavit Panzer Ann. typ. X. p. 327.; mala sunt Francofurtensia omnia. Bene faceret qui librum docte emendatum auctumque ederet.11 *est mos*] Non solum mos, sed etiam Statutis ordinum præscriptum erat. cf. e. gr. Statuta fac. art. Ubior. de a. 1522. cap. ix. De disputatione de quolibet. cap. xx. De studio et exercitatione Baccalaureorum in primo anno. *mittere falcem etc.*] cf. ad 24³.13 *disponant*] *sich zum Disputieren anschicken*. cf. ad 66¹.14 *scommatizare bene*] *Hodie tüchtig heruntermachen, aufziehen*. Verbum (quasi Græce esset *σκαμματίζειν*) non habent vocabularia; sed nomen scomma, quod infra p. 268²⁴. 272²⁹, quasi primæ declinationis esset, usurpatum est. Infra 291²³ vel ‘scompisat’ usurpatum est, pro ‘scoptisat’, ut nos quoque dicimus *scoptisieren*. Græcum est *σκόπτειν*, sed non *σκαμματίζειν*.18 *desp. ... Græcorum*] ‘Nos sumus Latini [at quales], non Græci...’. Hochstr. supra p. 75¹⁵. sqq. ‘Græcum non est de essentia s. scripturæ’ p. 204⁴. ubi vid. adnot.19 *nostras scientias*] Revera tum Hebraicis litteris maxime propter cabalisticam artem studebant Christiani, ut ipse etiam Reuchlinus, quamvis iam in Speculo oculari Thalmudicos libros, quos non legisse fatetur, tum sacrorum biblicorum doctius interpretandorum, tum Christianæ veritatis etiam contra ipsos Iudæos circumspectius tuendæ defendendæque causa conservandos esse suasisset.

Pag. 241.

Pag. 240. v. 22 ... Pag. 242. v. 23.

- 21 *fortificant*] 'Fortificare stercken, starken, stark-fest-machen'. Diefenb. Glossar. (*fortifier, fortificare, fortificar.*)
- 22 *Græci recess. ab eccl.*] Neque tenuerat in concilio Florentino a. 1439. ficta magis quam facta unio inter Latinam Græcamque ecclesiam. Cf. p. 265¹⁰.
- 25 *Halberstat*] ubi „est unus suspensor qui vocatur magister Gratius, et ille est Ortvi avunculus maternus“ p. 281¹⁶.

EPISTOLA 34. IOHANNES SCHNERCKIVS ORTVINO.

- 27 Schnerckius = *Schnörkel, Schmerkel, Schnirkel?* sive potius = *Spötter*, subsannator? nam *snerken* = subsannare. cf. ad 218²⁷.
- 29 *simpliciter annunciatam*] Inelegantius implicatam arrogantiusque elaboratam salutandi formulam vix alia harum epistolarum habet.
- 32 *in die ... tribulatione*] Immo, dies ille, dies iræ, ipse tribulationis dies est. cf. e. gr. Sophon. i. 15. sq. Sed Schnerckius contaminavit Psalm. xxxiii. 18. „Clamaverunt iusti, et dominus exaudivit eos; et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.“
- 35 *disputare ... exercitare*] cf. superiores vv. 10. 11.
- Pag. 242.
- 1 *aliquid solveret*] i. e. questionem, non pecuniam.
- 4 *cum*] Sic habent edd. principes et 7., et defendi potest, si sequens *et pro etiam* sumatur; sed tamen prætulerim ceterorum exemplorum 'eum': nam 'aliquem concludere' Nostris est 'adversarium syllogismis refutare' (ut nihil sciat respondere: p. 274².) cf. 273²², 274². 6. et ad 21¹². *confundat*] cf. ad 7²².
- 5 *nuper Hochstratus*] Artibus puto, quibus Hochstratus ad Coloniensem Speculi ocularis Germanicam versionem iudicibus supponendam, Groningianam autem repellendam usus est.
- 12 *Parrhisius*] Bis tantum in his epistolis legi mireris. ipsi Parisienses hoc indeclinabili nomine, etiam in librorum inscriptionibus, sæpe tum usurparunt. Forma 'Parisius' iam exeunte sæc. iii. in usum venerat. cf. meam Annot. ad Notit. dignitt. Occid. p. 1023*. sq.
- dicebatur quod ... componeret*] Immo, longe ante Schnerckii 'tempus' composuisset: nam Petrus de Riga Remensis et Aegidius Parisiensis, de quorum Aurora Schnerckio nonnihil in aures insusurraverant, iam ante tria fere sæcula decesserant. cf. Ind. biogr. p. 458. sq. art. Riga, Petrus de.
- 13 *Collegio Montis*] cf. Ind. biogr. p. 328. art. Bursæ Paris.
- totam etc.*] Immo, neque totam, neque cum istis metris. cf. cit. art. Riga.
- 16 *Genesi*] xxvii. 1.
- 17 *de Stuckgardia qui fuit*] i. e. ex Stutgardia qui fuerat.
- 18 *feci quasi non scirem*] dissimulans quicquam me scire.
- 20 *vobis*] *euch* dativus et accusativus est.
- pro primo etc.*] *für's erste, für's zweite etc.*
- 22 *sine brillo*] Non quidem 'in naso' sed in dextera brillum habet Reuchlinus supra vol. VI. pag. 80. depictus, qui hic descripto persimilis est; et brillum quod, ut obscurice loquar, in magnitudine vitæ in inscriptione Speculi ocularis (Ind. serr. p. 76. n. viii.) depictum extat, etiam obscuratissimi Obscuro-rum oculi viderant.
- 23 *quom ... quoad*] *wie verhält er sich doch in Betreff des Glaubensstreites*, quid agat circa causam fidei.

Pag. 242.

24 *certas . . cum certis*] quasdam . . cum quibusdam.27 *quid ego vidi ab eo*] Ut apud nos volgus *was ich von ihm gesehen habe*, qualem eum invenerim.28 *bene veneritis*] cf. ad 70²².30 *bohémice*] Bohemi iisdem quibus Germani litterarum formis utebantur.34 *librum noviter impr.*] Pepericorni Defensionem: p. 243⁴. (Ind. serr. n. xxi. 2.)36 *quidam amicus meus*] Hermannus de Neuenar?37 *theologi . . . librum*] cf. ad 212⁵.

Pag. 243.

1 *quid facitis ergo desuper*] *was thut Ihr nun darauf? wie wollt Ihr es nun damit halten?* quid iam referes?3 *vix . . . oculos*] *ich hab kaum Augen genug*, vix oculi mihi sunt satis acuti sanique, vix suppetunt oculi mei.9 *recenter*] denuo, aufs neue, iterum iterumque.

EPISTOLA 35. WILHELMVS LAMP ORTVINO.

11. 15. *Lamp*] *litera mea*] Epistola II. 12.14 *promotoriali*] ea quam promotori suo debet qui ab eo gradum academicum accepit. Similiter de 'verecundia patronali' Marcell. L. 20. pr. D. de donationibus 39, 5.16 *présentata*] reddita. (*présenter*, *presentare*, *presentar*). 'Presentare, antworten, uberantworten, zugegen — gegenwertig — bringen, . . . vff leveren' [auß-liefern?] Diefenb. Glossar.*exinde notare*] *daraus merken, erschen*, ex ea cognoscere.19 *quomodo transit mihi pronunc*] quam vitæ condicione iam uterer. Nuper cum scriberet Lampus, brevi ante Romam venerat, neque 'in curia intellexerat aliqua nova, nisi quod viderat unum animal habens rostrum ita longum sicut ipse'. p. 210, 4. sqq.20 *habeo*] officium sive ministerium meum est.*ire ad forum etc.*] Quod hodieque apud Italos viri, non feminae facere solent.22 *facere . . in ordine*] in *Ordnung bringen*, purgare diætas, disponere supellectilia et præparare mensam.23 *cum hoc*] *dabei, nebenher*, ubi vacat.24 *sto . . secum*] ei servierim, ut hodieque *bei einem stehen*, in ministerio alicuius esse, operas suas alicui locasse.25 *iuvare ad*] *helfen, verhelfen zu*, procurare.27 *me . . habere*] indies magis mihi favere magis magisque me cordi sibi esse.30 *patres*] *Kirchenväter*. egregie!*Alexandrum*] de villa dei Doctrinalis auctorem. cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander.*Græcistam*] Everardum Bethuniensem, Græcismi auctorem. cf. ibid. p. 360. art. Eberhardus.31 *Verba depon.*] Ioannis de Garlandia. cf. ibid. p. 376. sq. art. Garlandia.*Remigium*] Regulæ puerorum auctor. cf. ibid. p. 453. art. Remigius. n. 1.32 *Diomedem*] grammaticum, quem lepidissime Lampus cum cognomine Thracum rege ab Hercule interempto confundit. cf. ibid. p. 357. art. Diomedes.33 *quomodo tamen ven. super . . grammaticos*] *wie Ihr doch auf diese neuen* [quia *neu eingeführten alten*] *Gramm. gekommen seid*, quid tandem cures hos n. gr.34 *tertia parte Alex.*] quæ est de syllabis (capitul. x. ed. Basil. 1486. fol.) incipit:

Pag. 243.

Pag. 242. v. 24 ... Pag. 245. v. 8.

Pandere proposui per versus syllaba quæque
Quanta sit : et pauca proponam congrua metris.

Pag. 244.

3 *dedit* ... *homines*] 'efferus humana qui dape pavit equos' Ovid. cf. Ind. biogr. cit. art. Diomedes.

4 *subsannavit me*] cf. ad 218²⁷.

Abacuk] „Abacuc, nomen prophetæ .i. amplexans vel luctator, *ein umbgryffer, ringer*.“ Vocab. et Brevil. ap. Diefenb. Glossar. S. Hieronym. in prol. Habacuc esse = amplexator vel luctator scribit, quia nullus audaci voce ausus sit deum ad disceptandum provocare. — *Ābācūc*. Prudent. cathemer. 521.

7 *Ad placitum*] Debebat Lampus sequentes duos versus Alexandri (III. vv. 10. sq.) addere hos:

Cum sim chisticola : normam non est mihi cura
De propriis facere : quæ gentiles posuere.

9 *secundum Alexandrum*] de primis Syllabis vv. 1. sqq. „Ante b corripis a : sicut scabo sive scabellum :

.... Et labor : hinc demam labi cum fabula flabam ...“.

11 *Coloniensis copulatista*] 'das Colnisch Copulat' p. 199. v. 23.

12 *Parrhisiensis*] Aliis non Parisiensis, sed Dolensis. cf. Ind. biogr. p. 298. art. Alexander.

17 *est pro me*] mihi valde placet, conducam eum.

20 *ad partes*] in Germaniam. Partes, provinciæ, opponuntur Urbi. *fiendo presbiter*] Cf. 'ad fiendum doctor' 3³¹. 273¹.

iugiter] 'stetiglich, ewiglich, emsiglich, dagelics'. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

22 *confectionatum*] Hoc verbum ipse sibi confectionavisse videtur Lampus.

25 *materiam*] Doctrinale. cf. cit. Ind. biogr. art. Alexander.

27 *glosa notabil.*] magistri Sotphi. cf. Ind. biogr. p. 474. art. Sotphi.

29 *partem tertiam*] Cf. ad 233³⁴.

inertiam] 'unkunst, unkundigkeit, unweisenheit'. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

Pag. 245. EPISTOLA 36. IOHANNES ARNOLDI ORTVINO.

2 *Arnoldi*] nobis non nisi ex epistola I. 10. notus Ortviini discipulus. cf. ad 15²¹. Putide singularibus vitiis ornato stilo, a ceteris omnibus distincto scripta est hæc epistola, ita scatens coniunctivis optativisque modis, deminutivis vocabulis maximam partem spuris, molesta idem significantium verborum cumulatione, contorsionibus variis, ut fere temulentum vesanumve audire credas.

5 *pluscule*] i. e. sæpiuscule.

6 *animali*] vult 'animi mei, cordiali, intima', ut v. 13. opponitur 'corporali'. Præposterus clericulus pietatis causa, scilicet ut præbendam captaret, Romanam migravit.

viatica ambulatione] itinere.

7 *urbanam Romæ Curiam*] Romanam.

causa lucruli] quæstus causa, beneficii parvi captandi causa.

consarcinandum] *einzubündeln, zusammen zu packen*, 'captandum, venandum, inhiandum.

8 *beneficiolum seu præbendiolum*] Nova deminutiva.

Pag. 245.

8 *parrochiam missam*] *Meßpfarre, Meßpfarrei*.10 *victus et amictus*] ut p. 214³⁶.*divina .. dei gr.*] Et 'divina gratia' et 'dei gratia' sæpius in his epistolis legitur, sed 'divina dei gratia' non nisi h. l.*me hercule vel medius fidius*] cf. ad 231¹⁵. sqq.11 *rariuscule ... amiciose*] Nova puerilia.12 *affectionaliter significare*] affectuose, amice, *geneigt, günstig, mit Gunst vermelden. affectionné, con affezione*.13 *steteritis ... animali*] i. e. valeas, an sis sano corpore animoque s. mente. cf. v. 6.15 *Lactantius*] cf. Instit. divin. II. 9. IV. 6. Ceterum Lactantii loci ita ad rem pertinent, ut permulti sacrarum scripturarum loci in his epistolis allegati.*intentionali*] i. e. enixo, adsiduo, diligenti. quod Arnoldice convenit cum formali (q. v. cursoria) lectione. cf. ad 18¹⁷. 258¹⁷.16 *Sapientia*] *la Sapienza*. cf. ad 197²⁷.17...21 *apportans ... Gratium*] Hæc confuse cogitata perplexius dicta sunt. nam sociolus secum habebat epistolas O. V. ('apportans epistoliam missivam', i. e. exemplum edit. 1., quod est idem atque 'impressus arte characterali unus libulus qui intus'), quæ quidem 'hincinde' i. e. 'variis locis et temporibus', ut inscriptio exemplorum 1...3. habet) 'astipulata' (i. e. 'missæ', ut exempl. 1. habet), sed non 'sibi (i. e. sociolo)', sed 'ad ... Ortvinum Gratium' missæ erant. ipse Arnoldus nondum viderat exemplum (cf. Conspect. chronol. p. 140. d. 9. Aug. a. 1516.), sed sociolus qui id habebat, mirabilem rem ei narraverat.17 *epistolia ... astipulata*] 'epistolæ .. variis et locis et temporibus missæ' ut prima exempla habent, sive 'literulæ ... destinatæ', ut v. 22. sq. est. 'Astipulata' h. l. positum esse videtur ac si compositum esset ex *ad* et *stips* (*Beisteuer*); possis autem has tricas etiam sic extricare, stipulari (*sich versprechen lassen*) pro passivo sumpsisse scriptorem; inde 'adstipulare' = *sich zusammen versprechen lassen*. — Diefenb. Glossar. „Astipulare, astipolari, astiplari, .. assipulare, .. vollborten, helfen, bestetigen, eyn testament machen, geloben mit henden oder mit dem mund, verwilligen ..“.19 *arte characterali*] typographia. Character non solum ligno metallo expressa sed quovis modo, etiam manu scripta litteræ forma est. Catholic. „Charactō, tas, i. e. scribere et a character dictum est.“ Nihil ad rem nostram facit, quod istud caractare a Græco *χαράττω* deducendum erat. cf. Diefenb. Glossar. artt. Carater, Charaxare.21 *talis ... intelligendum*] ille (sociolus) mihi rettulit, *wie mir jener zu verstehen gegeben hat*.23 *etiam ... intus*] recepisti, inseruisti meam quoque epistolam: I. 10.24 *valde ... stupefactus*] *sehr wunderbarlich erstaunt*. Potius stupidus factus quam stupefactus es, Arnolde.25 *sesquipedali*] cf. 198¹¹. et seq. v. 29.26 *habueritis scire etc.*] profiteor gratiam tibi me relaturum esse.27 *per totum*] penitus. Fortasse totam Alexandri tertiam partem perlegerat.28 *artificio*] Blande cum præceptore suo poeticæ loquitur stipes.*aliter stilatus*] scilicet scribendi arte excellens. Stilare pro 'stilum emittere' usurpavit quidem Columella, sed verbo ita, ut Arnoldus fecit, nemo nisi qui 'in qualitate animali' non bene steterit, uti potuit.

Pag. 246. EPISTOLA 37. GEORGIUS BLECK ORTVINO.

- 2 Georgius 4. 11...14. 18...24. Gregorius 5. 7...10. 16. 17. 25. 26. — Bleck, fictum nomen, fortasse balantem significans, cf. Schafsmulius, Kalb; sive = *blech* (lamina) signum deridendi causa alicui adfixum (cf. Grimm WB. v. *Blech*).
- 9 *simplex*] Pepericornus non est magister, ut Lumplinus (p. 44²¹) erravit.
- 13 *sollicitator imperatoris*] cf. Peperic. Def. p. 87. 92³⁰. et passim. item supra p. 190.
- 14 *episcopus Moguntin. p. m. def.*] Uriel de Gemmingen † 3. Febr. a. 1514.
15. sq. *promisit ... viatico*] „Quo facto Archiepiscopus adiecit ipse sese (quantum ei possibile esset) me [*sic*] in omnibus rebus auxilio futurum, dans mihi magni precii nummum pro viatico“. Defens. Peperic. p. 87, 30. sqq. cf. p. 109. sq. et Consp. chronol. p. 121. ad a. 1511.
- 21 *inconveniens etc.*] „quanquam mihi illo tempore omnino hoc esset inconveniens, cum uxorem et liberos meos educare atque alere conveniret.“ Peper. Def. p. 102, 8. sqq.
- 22 *theologi fecerunt multa bona*] Cf. ad 20²⁷.
- 24 *de monasterio nostro*] Dominici.
- 27 *modernus episcopus Moguntinensis*] Albertus Brandenburgensis.
- 28 *aliquos consiliarios*] inter quos ipse Huttenus.
- 30 *non voluit admittere*] Huttenus in ep. d. 3. Apr. a. 1518. § 25. (Opp. I. pag. 168.) „cum illi [Alberto] obtulisset Stromer omni convitiarum genere refertum libellum Pepericorni adversum Capnionis amicos, legit quidem, sed lectum, ut ad ignem forte conderat, impurissima Iudaei nebulonis detestatus et hoc omnium seculorum memoria dignum apophthegma praefatus ‘Sic pereant qui sic loquuntur’, flammæ iniecit.“
- 33 *olim Iud. etc.*] ita Pfefferkornus de se ipso in omnibus fere suis libellis.
- 34 *de tribu Neptalim*] cf. supra p. 190⁶. Peperic. Def. p. 170²¹.

Pag. 247.

2 *Genes. XLIX.*] 21.

3 *per totum leger.*] „de articulo ad articulum“ adnotaverant Colonienses Reuchlini litteras et Speculum oc. (Pep. Def. p. 124²²) et quanta diligentia et adsiduitate Parisienses eas perpenderint, ipsi magnis verbis testantur ibid. p. 140, 27. sqq. 141, 14. sqq. Nihil itaque mirum est eosdem Pepericorni et Ortviini opus studiosissime exceperisse.

4 *superiorista*] Puto (ut Ind. biogr. p. 348. art. ‘Copus’ dixi) significari Guilelmum Copum Basiliensem, cuius d. 25. Aug. a. 1514. ad Reuchlinum data epistola cum huius responsoria extat in Illustr. virr. ad Reuchl. epp. 1519. 4°. p. xj^b... xiii^a. Ille ad hunc ‘ex Parisior. Lutecia’: „Quanquam ante hac nulla mihi fuit cum excellentia tua necessitudo, .. non potui tamen non dolere, quum nomen tuum adeo ab indoctis calumniari intelligerem, cuius rei historiam ab his qui una cum obtrectatoribus tuis tum aderant, lucidissime intelliges. Ego agebam in aula Christianissimi Francorum Regis, quum te aemuli lacerarent, interea Episcopus, qui hostibus tuis favebat, cum multa in te diceret, famam tuam laniando, interrogatus a Regia Maiestate, an te noscerem, respondi, xl iam annis non vidisse me te, sed tum quum Basileae docebas Praeceptorem meum Ioannem Heberling Gamundensem, scire me, te celebratissimi fuisse nominis, et in liberalibus artibus et literis humanitatis adeo, ut ea tempestate nemo tibi esset comparandus, nec desiisse te ab illo tempore continuam in literis operam collocare, atque huius rei locupletissimos

Pag. 247.

testes esse libros multa eruditione refertos, qui ex officina tua prodierunt. Tunc adversarius ille, quum nihil aliud haberet, quo verba mea refelleret, dixit me pariter iudaisare. Hæc ideo scribere volui, ut noscas me tibi deditissimum, atque pro nominis tui defensione vel ultima etiam expecturum."

7 *imp. . . ad sanctiss.*] die 23. Oct. a. 1514. Repetita est epist. supra ad p. 234¹⁴.

9 *Iac. Fabri Stapul.*] Huic [cf. Ind. biogr. p. 367. sq. art. Faber] Reuchlinus d. 31. Aug. 1513. scripserat [cf. Consp. chronol. pag. 126. h. d.]; tertio kal. Sept. sequentis anni Faber Reuchlino [cf. Consp. chronol. p. 133.] sic:

Consultissimo legum doctori, viro venerandissimo ac doctissimo Ioh. Reuchlin
D^{no} præceptori suo. Stutgardiae.

Non sine animi mœrore ad te scribo, Eminentissime doctor. Ex scriptis Coloniensium Theologi nostri definitionem suam qualemcunque dederunt [d. 2. Aug. a. 1514.] et quamquam litteræ Sereniss. Ducis [Wirtenbergensis d. 19. Iul. datæ] et tuæ [eod. die d.] et cetera adminicula quæ misisti, facultati theologicæ exhibita fuere, illa tamen omnia perparum profuerunt, licet etiam semper habueris in congregationibus doctorum eximios et gravissimos Patres, Cancellarium Parisiensem, Pœnitentiarium G. Castalium, Archidiaconum Thuronensem, Martialem Masurium et nonnullos alios doctores theologos, qui puriores erant et saniore iudicio tibi faventes et pro te certantes viriliter; turba tamen multitudine vicit. Itaque expedierunt Coloniensibus quæ petierant. Unum tamen amicos tuos solatur, quod speramus hanc theologorum determinationem, cum solum sit scholastica, perparum rei tuæ aut nihil obfuturam; quod deus ita fore velit omnes precamur. Quapropter te rogamus bono esse animo et ut fortiter velis causam tuam coram propriis iudicibus agi curare. Si vinceas, nos tecum vicimus. iustum incuties theologis ruborem, qui fuerint ad iudicandum tam præcipientes, faciesque ut resipiscant et sint in futuro cautiore. Unum tamen vide, ne ex scriptis et interpretatione illa Coloniensium ferant Rhomæ sententiam. nam si speculum oculare fideliter interpretatum, roboratum et auctoratum sufficienter misisses, ut vulgare misisti, forte theologi nostri mutassent sententiam. Verum et theologi nostri maxime qui volebant Coloniensibus, ex iis quæ exhibuerant favere summopere timebant breve pontificium, ideo acceleraverunt suam sententiam, de qua non potuit ad universitatem provocari, quia nullus habuit procuratorium; res tamen tentata fuit, sed frustrata. Matthæus præsentium tabellarius tunc aberat, et nullus fuit, per quem te ilico facerem certiore; neque hac de causa ad te nunc misissem Mattheum, cum non tempestive rediisset, nisi ob alias causas repetere patriam statuisset. De munusculis tuis quantascunque possum gratias habeo. Si intelligam res tuas bene agi, recte valebo et amici tui omnes. Vale feliciter et diu vive omnibus doctis et bonis. Parisiis. tertio Cal. Septembris.

Quam maxime potest et semper tuus

Iacobus Faber.

Hæc epistola et ipsa Fabri manu scripta et Reuchlini manu transcripta extat in bibl. regia Berol., edidit *G. Friedländer Beiträge zur Ref. gesch. Berlin* 1837. 8°. p. 34. sq.

12 *non aliter quam etc.*] Hoc quidem ipsum in Fabri epistola non scriptum est. sed cf. supra p. 232. sq. artic. quint.

EPISTOLA 38. DEMETRIUS PHALERIUS ORTVINO.

- 18 Phalerius 4. 5. 7. 8. 24...26. Valerius 9...14. 16...23. — Demetrius Phalereus, qui sub primo Ptolemæo Lagi prima fundamenta bibliothecæ Alexandrinæ iecit, secundum Cic. de off. 1. 1. fuit „disputator subtilis, orator parum vehemens, ut Theophrasti discipulum possis agnoscere“, et similiter idem Cic. (cf. impr. de fin. v. 19. § 54.) hunc Demetrium passim laudat. Quæ fortasse causa fuit Phalerii inter Obscuros recipiendi. Demetrii de interpretatione liber prodierat inter Rhetores Græcos ab Aldo a. 1508. sq. publicatos.
- 21 *Scribitis . . . interrogans*] Sic plurali allocutionis pro singulari utebantur ab ineunte medio ævo, ut Germanice quoque fit: e. gr. vos estis (unus) doctus vir = *Ihr seid* sive *Sie sind ein gelehrter Mann*.
- 22 *causa fidei*] cf. ad 23².
- 23 *habent malam famam*] Cf. etiam p. 298. i. f. 299. init.
- 24 *disgratia*] = 1) offensio, infortunium, 2) morbus, infirmitas. Ducange. Sed h. l. in disgratia esse = in odio, in offensa, non in favore esse, *mißbeliebt sein*. Gall. *disgrace*. Ital. *disgrazia*.
Innocentes] Scilicet „quia nunquam credo . . . quæ dicuntur de eis“.
- 25 *in Bern*] cf. ad 34²⁴.
- 26 *igitur etc.*] Prorumpit invidia et obtrectatio inter Dominicanos ac Franciscanos nunquam sopita.
- 30 *deberi*] cf. 34³⁷. sqq.
ipse se nominat] Solebat Erasmus nomini suo adicere ‘theologus’, non ‘theologiae doctor’ vel similem gradus academici appellationem.
- 31 *poeta*] ‘Erasmus vel alius poeta’ 65¹³.
- 33 *Proverbior.*] cf. ad 241⁹.
- Pag. 248.
- 1 *proverbias*] fem. gen. ut ‘parabolas’. ‘una proverbial’ p. 249²⁰. ‘illam proverbiam’ 249¹⁶.
- 3 *fecit . . . epistolas*] Puto hoc ad Erasmi ep. ad Leonem PP. X. d. 28. Apr. a. 1515. [cf. Consp. chronol. p. 137. h. d.] referendum esse, non ad libellum sic inscriptum ‘Epistolæ aliquot illustrium virorum ad Desid. Erasmum et huius ad illos selectæ . . .’ qui primum prodit Lovanii a. 1516. mense Octobri. de quo vide Panzer Ann. typ. X. p. 330. col. a.
- 6 *confundet eum*] Satis sibi cavere solebat Erasmus et observare illud Ecclesiastici v. 14. „sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato et confundaris“, sed Colonienses semper ei diffidebant. cf. ad 75¹⁷.
facit magnam reverentiam Erasmo] cf. p. 202. v. 143.
- 7 *inclinata est pro Reuchl.*] Unde etiam Schlauraffus, ‘quando visitavit universitates, habens mandatum a theologis quod debuit seminare favorem eorum contra Ioa. Reuchlin’ (pag. 198¹⁹.), Basileæ multum tribulatus est a poetis p. 202. v. 141...150.
- 7...11 *Glorianus in Bern.*] est ille ‘unus’, de quo vide ad pag. 73⁶. Cf. etiam pag. 202. v. 148. et pag. 294¹⁸. sqq. Glorianus etiam alibi pro ‘Glareanus’ me legere memini. Cf. seq. not.
- 12 *semper volens percutere*] cf. p. 202. v. 149. Fortasse ab hoc percutiendi et aliis ‘super cutem veniendi’ studio suo Glareanus in processu ‘Contra Sentimentum Parrh.’ (Hutt. Opp. VI. p. 318. sqq.) ‘Cutius Gloricianus’ dictus est; sed possis etiam Cutius ab insueto verbo simplici ‘cutere’ deducere, ut sit pro

Pag. 248.

'lorarius, qui loris utitur, loris alios cædit': nam Loriti nomen familiare Glareani fuit. cf. Ind. biogr. p. 379. sqq. art. Glareanus.

15 *diabolus tenebit candelam*] cf. ad 225¹⁴.

EPISTOLA 39. CHVNRADVS STRYLDRIOT ORTVINO.

17 *Stryldriot*] Quid hoc nomen sibi velit nescio. Strilla = strigilis, *Ital.* striglia, *streglia*, *stregghia*, *Gall.* étrille, *Germ.* Striegel. driot = *Germ.* driuze, droz pro Troß? ut Strildriot esset *Striegeltroßknecht*?

20 *affectuositas et virtuositas*] in his epistolis alias non leguntur.

22 *recedere*] reverti, Romam relinquere non potest, non quia etc., sed velit relinquere, quia etc., nec potest.

28 *samelotum* = *sametum*, *exametum*, *examitum*, *mhd.* samît, *Germ.* Sammet. Hodie inverso ordine nomina conlocare solemus, *Sammet und Seide*. *Same-*lotum non habent vocabularia.

29 *modicum ... senes*] *ein bißchen alt*, supra puellarem ætatem.

33 *non placent*] Vult enim tales, qualem incomptam orationem Cicero sibi laudat, de or. 23, 79: fucati medicamenta candoris et ruboris omnia repellentur, elegantia modo et munditia remanebit.

Pag. 249.

2 *recordavi*] archaistice pro 'recordatus sum'. Cf. Ducange voc. Recordare.

4 *merdasset ei super os*] Hæc hodieque apud faciem plebis vulgari formulæ respondere videtur usitatiore invitationi ad bestiale delectamentum, *leck m. im A.*

5 *qualiter debetis supponere*] te supponere. cf. ad 20²⁷.

9 *comedere ex sua patella*] *aus seiner (eigenen) Schüssel essen*, latiore sensum habet, non appetere aliena. Ortvinus autem contrarium proverbium, *es kōnen viele aus einer Schüssel essen*, magis placuisse videtur.

16 *proverbiam ... Erasmi*] cf. 248¹.

17 *non potest invenire*] Scilicet non est in Erasmicis adagiis.

18 *diminutus*] mancus, incompletus.

20 *Amicorum omnia sunt comm.*] τὰ τῶν φίλων κοίνα. Primo loco hoc proverbium est in Erasmi Adagiis.

21 *debent excipi*] Sic grammatici post regulas q. v. adiciunt ea, in quibus illæ non tenent.

22 *non habetis ... imp.*] Mireris non comparari Tobiam, item ex tribu Nephthali, qui omnia quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus impertiebat. Tob. init.

23 *supponitis ancillam etc.*] cf. ad 69²¹.

24 *forare nova foramina*] *neue Löcher bohren*. cf. cit. adnot. ad 69²¹.

25 *maneo cum antiquis*] *ich bleibe bei, ich halte es mit den alten*.

27 *donec etc.*] Carolina valedictio. pondus huius alaudæ duodecim fere gravium boum pondus æquaret.

EPISTOLA 40. IOHANNES CRAPP ORTVINO.

29 *Ioh. Crapp*] cf. ad p. 187²³.

32 *epistola mea carminali*] supra p. 188. sq. exhibita.

Pag. 250.

3 *non semper oleum*] Iuven. sat. 7, 99. „... petit hoc plus temporis atque olei plus“. Non pertinet huc proverbium Erasmi n. 3772. 'Non est oleum in lecytho, *ἐλαιον οὐκ ἐνεστιν ἐν τῷ λεκύθῳ*, in quo verborum similitudine, *ἐλαιον*, oleum, et *ἐλεος*, misericordia, luditur.

Pag. 250.

Pag. 248. v. 15 ... Pag. 252. v. 13.

4 *luxuriosus ad metra*] Ut tum Germanice *lustig zum Dichten*. ceterum ambiguitatem voluit auctor.

6 *non habeo ... Apollinem*] Horat. carm. II. 10, 19. „... neque semper arcum Tendit Apollo.“ ib. I. 31. init. „Quid dedicatum poscit Apollinem Vates?“ Satir. II. 5, 60. „divinare etenim magnus mihi donat Apollo.“ Martial. epigr. II. 89. „Carmina quod scribis Musis et Apolline nullo, Laudari debes.“

9 *Ovid.*] Fast. VI. 771.

13 *hic sunt 3 theol.*] Cf. supra p. 75. et Ind. biogr. p. 340. art. Caspar.

21 *et bene. est etenim*] cf. Ioann. XIII. 13.

27 *oleari*] oleo ungi, sacramentum unctionis accipere. Verbum ‘oleare’ hoc sensu non habent Vocabularia.

28 *rectificare*] emendare, iure cogere, ‘*recht machen, richten, richten eyn dinck dat krumm is*’. Diefenb. Glossar.

32 *fortis sicut leo*] ‘Leo fortis est et occiditur’ Hutteni in duc. Virt. or. III. § 86. (Opp. V. p. 68.)

34 *Absolon*] II. Reg. XIV. 25. „sicut Absalom vir non erat pulcher in omni Israel et decorus nimis: a vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula“.

Salomon] III. Reg. IV. 30. sq. „Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium ... et erat sapientior cunctis hominibus“.

35 *Asverus*] Esther I. init.

Pag. 251.

2 *Tetragrammaton*] ‘quattuor litteris constans. Sic apud Iudæos dicebatur dei nomen Iehouah, quod exprimere illis erat religioni’ Ducange h. v.

EPISTOLA 41. SIMON POCOPORIVS ORTVINO.

5 Pocoporius edd. princeps, non ‘Procoporius’. Fortasse ‘Porcoporcus’, ut Ortwinum Porquinum appellabant et similia ludebant.

8 *Mirabilis facta est etc.*] Psalm. CXXXVIII. 6.

9 *appropriari*] ‘appropriare, *eigen, zu eigen machen, zueignen*’. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

directe] plane, omnino, sine ulla mutatione.

11 *orationes*] quodlibeticæ. cf. Ind. biogr. p. 382. n. 6. art. Gratius.

13 *scriptura*] Matth. X. 24.

15 *mirabilis facta est etc.*] Repetitus v. 8.

17 *ex me*] me docente, meus discipulus.

20 *per instinctum spiritus sancti*] cf. 47³⁶. 58¹⁵. 281⁴.

24 *duræ cervicis*] Veteres ‘crassæ Minervæ’, ‘sine cerebro’. Nos quoque *einen harten Schädel haben* magis de obstinato difficilique homine quam de imbecilli ingenio dicimus, quod tamen *Dickkopf* volgo significat.

27 *Socrates*] Laëtant. inst. div. III. 20. „celebre hoc proverbium Socrates habuit ‘Quod supra nos, nihil ad nos’“. cf. Erasmi Adag. n. 1669.

Pag. 252. EPISTOLA 42. ACHATIVS LAMPIRIVS ORTVINO.

2 Lampirius. Fortasse a Lamp (cf. epp. II. 12. 35.) factum nomen. nam Græca verba *λάμπη* et *εἶρος* vel *λαμπηρός* huc non traxerim. — Hæc epistola cum I. 34. non nullam similitudinem habet.

13 *Quæ veteres etc.*] Alexandri Doctrinal. præf. v. 4.

Pag. 252.

16 *participare*] communicare, ut 253⁷. 'Participare, *theilhaftig werden, theilhaftig machen*'. Cf. Diefenb. Glossar. h. v.

19 *queratis*] compara tibi, adquiras tibi.

23 *ipsius*] cereæ imaginis.

24 *vitreatam*] vitream aut vitreo incrustatam? *einen gläsernen oder einen glasier-ten Topf?*

29 *Cosdriel etc.*] Similiter Phrisius incantator ineptis quasi Hebraicis nominibus 'Mumi Iouiah, Ieliel, hakianiah, feetriah, manadel, Iabaniah, zohoel, kana-kiah' utitur in Murnaro Leviathan, idemque nicromanticam agit sic: 'Helii samasai Gelonitros gedebanay, ysara mana clomind anlostos donos'.

Pag. 253.

4 *quando non videt etc.*] Miraculosus sane incantationis effectus.

5 *totiens quotiens*] i. e. quotiens (hæc ars exercita est), totiens effectum habuit.

EPISTOLA 43. OTHO FLERSZKLIRDRIVS ORTVINO.

10 *Flerßklirdrius*] Nisi hoc nomen ex *Flasche* sive *Fläschel* et *klirren* male compositum est, ut sit *Flaschenklirrer*, quid sibi velit nescio.

17 *deponunt pilcos*] cf. p. 5²⁸. sqq.

18 *egregitudinē*] Egregiatus dignitatis inferioris gradum apud Romanos sub Christianis imperatoribus fuit. egregitudo sibi fecit noster; in Vocabb. non legitur.

19 *stratum*] 'stratum, *strat . strewe . beedde*'. Diefenb. Glossar.

20 *sicut apostoli*] cf. ad 192⁷.

24 *canonici et nobiles*] Herbipolitani magnam partem Hutteni amici erant.

27 *celestitatem*] alibi non legimus. Egregie novum nomen depingit mores tu-
mentis hirci de grege Dominici.

28 *personandum*] cf. 45³². 70¹⁴. 259³⁵.

35 *Christus*] Matth. xix. 28.

Pag. 254.

5 *zelositatem*] = zelum. hoc vocabulum sibi finxit autor, ut *celestitatem*.

10 *Io Reyß*] cf. Ind. biogr. p. 455. hunc art.

14 *Albertista . . . Thomista*] cf. Ind. biogr. artt. Albertus M.; Scotus, Duns; Oc-
cam; Thomas Aquinas.

20 *hæreticus*] cf. infra p. 287. sq.

29 *mandatum*] d. 6. Iul. a. 1510. emissum. cf. Coloniensis consultatio d. 9. Nov. a.
1510. Vide Consp. chronol. p. 119. sq.

33 *super cancellis*] in ambone.

Pag. 255.

2 *Permittatis me in pace*] *laßt mich in Frieden*. urbanius quam 'apage!'

3 *ego sum . . . debeo*] mei officii est.

4 *scriptum est*] Matth. xviii. 6.

6 *in alio passu notavi*] alio tempore animadverti.

Iacobus] Hochstratus, quem supra quoque (p. 72²¹) 'indulgentias dare, quando terminavit causam Reuchlini', vidimus.

7 *seminavit*] dispensavit, distribuit, ut venderentur.

10 *darent*] corrige 'daret', ut edd. prince. habent: nam vult *daß es Geld gebe in den Kasten*, ut daretur pecunia, ut inpleretur cista.

permisit eum dicere] neglexit eius dicta, nullam desiderii eius rationem habuit.

14 *ecce etc.*] Hæc scripta sunt ante illud Tetzelianum „*sobald das Geld im Kasten klinget, die Seele in den Himmel springt*“.

Pag. 255.

Pag. 252. v. 15 . . . Pag. 256. v. 34.

19 *qui bene facit, bene ibit*] *Wer gut (recht) handelt, der gut wandelt.* Salvos facis sperantes in te. Psalm. xvi. 7.

23 *sic notavi*] inde cognovi.

Pag. 256. EPISTOLA 44. PETRVS DE WORMATIA ORTVINO.

2 *novum librum . . . hic impressus*] Erat procul dubio „Homeri Iliados libri aliqui per Nicol. de Valle latino carmine redditi . . . Impressus est iste liber Rome in domo Iohannis | Philippi de lingnamie messan. S. D. N. familiaris Anno | m. cccc. lxxiiii. prima die mensis Februarii. f. min. r. ch. s. f. c. et pp. n. 97 ff. Hain Repertor. bibliograph. n. 8780.

3 *vos meliorare*] artem poeticam perfectius addiscere.

4 *audientia*] cf. 223¹⁵.

6 *Homerus in greco*] prodierat Florentiæ a. 1488. fol. cf. Hain Repertor. n. 8772.

7 *quid mihi cum greco*] cf. ad 204⁴.

13 *X annos*] cf. Iliad. ii. 328. sq. xii. 15.

15 *campus sanguinavit*] Il. iv. 451. xxi. 326. ῥέε δ' αἵματι γαῖα. — πορφύρεον δ' ἄρα κύμα Διυπετείος ποταμοῖο ἴστατ' αἰετούμενον.

17 *clamor audiebatur in calo*] Il. xii. 338. αὐτῇ δ' οὐρανὸν ἔκιν. et sæpius.

18 *onus proiecit lapidem*] Hector. Iliad. xii. 445. sqq. sed non duodecim viri non possent elevare', sed τὸν δ' οὐκ ἐδύ' ἀνέρε δῆμον ἀρίστω Πηϊδίως ἐπ' ἄμα-ξαν ἅπ' οὐδεως ὀχλίσσειαν.

19 *equus incepit loqui et prophetizavit*] Xanthus. Iliad. xix. 404. sqq.

EPISTOLA 45. IOHANNES GERILAMBIVS ORTVINO.

24 *Gerilambius*] A ger (*Gier*) sive gēr = hasta, et lamb (*Lamm*)?

26 *Am. in nec. prob.*] *Den Freund erkennt man in der Noth*, paræmum omnium fere linguarum. In Germanicis ludis Saturnalib. *Reht freunt erkennt man in der nôt, ir gēn wol hundert auf ein lôt.* Wander I. pag. 1174, 58. Proverb. xiv. 20. et xix. 4. 6. „Amici divitum multi. Divitiæ addunt amicos plurimos. Amici sunt dona tribuentis.“ Erasmi Adag. 4505. „Amicus certus in re incerta cernitur. ex Ennio. Frater in angustiis probatur. Hebraei.“ Id. 3504. „Felicitas multos habet amicos. Εὐτυχία πολὺφίλος. Pauci in rebus adversis fidi mortales. Pindar.“

27 *habetis memoriam mei*] mei sis memor.

presentium lator] Tum ut hodie *Ueberbringer dieses*, qui has tibi reddet litteras.

29 *facere ad universitatem*] *auf die Universität thun*, ut v. 32. *facere ad bursam, in die Burse thun.* mittere ad, committere.

30 *via antiquorum*] nominalistæ. cf. ad 47¹⁷.

32 *bursam Montis . . . via Thom.*] cf. ad 7³⁵ et 24¹. Montani, i. e. bursæ Montis alumni, Thomistæ, Laurentiani, i. e. bursæ Laurentii alumni, Albertistæ erant. cf. *Bianco Gesch. der alten Universität Köln*. I. p. 255.

33 *ille rector*] Valentinus de Geltersheim, superiorista, i. e. Oberländer, Wirzburgensis Franco, a. 1516. (nam hoc anno, postquam Buschium expulerant Colonienses, p. 257¹⁶, scripta est hæc ep.), Montanam bursam rexit. Novimus captatorem studiosorum ex ep. II. 29. cf. Ind. biogr. p. 377. sq. art. Geltersheim.

34 *diff. inter Thom. et Albert.*] Quæ sequuntur differentiæ, si recte video, desumptæ sunt ex ipsius Gerardi de Monte [† 9. Nov. a. 1480.], a quo bursa Montis nomen accepit, scriptis, quæ ipse non vidi, ab Hartzhem. Bibl. Colon.

Pag. 256.

p. 101. enumeratis, ex quo hæc repeto: „1) Tractatus Ger. de Monte ... ad favorem dirigens concordiam quædam problemata inter s. Thomam et ven. Albertum M. in Fol. impr. Colon. s. a. et typi nom. [Panzer Ann. IX. p. 229. n. 491°. „Colonie, Char. Quintell. fol.“] Hic liber cum impugnaretur, edita fuit: 2) Apologetica s. responsiva venerandi Magistri Gerardi de Monte ... ad quandam invectivam a nonnullo recenti et opulento Philosopho ... quæ ostensorem concordie inter s. Thomam et ven. Dom. Albertum M. impugnat opprobriis, autoritatibus et rationibus omissis, in fol. Colon. impr. s. a. et typi mentione. 3) Tractatus aureus S. Thomæ Aq. de ente et essentia, seu de quidditatibus rerum intitulatus. ... Colonie s. typi et anni mentione.“ Cf. etiam *Bianco Gesch. d. alten Universität Köln*. I. p. 264.

- 35 *adiectiva appellant*] Cf. *Prantl Gesch. d. Logik* III. p. 106. et p. 17. de proprietatibus terminorum „quæ sunt significatio, suppositio, copulatio, appellatio. ... Appellatio autem est præsens convenientia termini, i. e. proprietas, secundum quam significatum termini potest dici de aliquo mediante hoc verbo ‘est’ ... appellatio autem in omnibus substantivis et adiectivis et participiis et non in pronominiis .. nec in verbis ..“ p. 20. not. 67. „Partes autem enuntiationis sunt ... principales .. nomen substantivum et verbum ..., secundariæ sunt nomen adiectivum et adverbium et coniunctiones et præpositiones: hæc enim non sunt necessaria ad esse enuntiationis ..“. Similes altercationes mutuasque infestationes etiam in aliis universitatibus litterariis diversæ sectæ inter se exercebant, maxime Heidelbergenses nominalistæ et realistæ, quorum illi antiquam, hi novam viam sequi dicebantur. ita e. gr. disceptabant utrum vocativus suppositum esset, et utrum idem in præpositione pro subiecto poni posset nec ne. cf. *Hantz Geschichte der Universität Heidelberg* I. p. 348.

corpus mobile est subiectum phys.] i. e. quod nos obiectum appellamus. Arist. metaph. v. c. 1. (1026 Bekk.) εἰ δέ τι ἐστὶν ἀκίνητον .., φανερόν ὅτι θεωρητικῆς τὸ γινώσκειν· οὐ μὲντοι φυσικῆς γε (περὶ κινήτου γὰρ τινῶν ἡ φυσικῆ) ... ἡ μὲν γὰρ φυσικῆ περὶ ἀχώριστα μὲν, ἀλλ’ οὐκ ἀκίνητα ..“

Pag. 257.

- 2 *Albertistæ*] de Alberti M. confusa logices definitione cf. *Prantl* l. c. III. p. 91. sqq.
3 *Thomistæ*] cf. *Prantl* l. c. III. p. 109. sq.
5 *galaxia*] ὁ γαλαξίας (κύκλος) die Milchstraße, via lactea. Aristot. metaphys. I. c. 8. (Bekk. p. 345. sq.)
mobile etc.] Aristot. phys. aud. VIII. impr. 10. (Bekk. p. 266. sq.)
8 *sic vel sic tenere*] sive hanc sive illam sententiam sequamur.
dummodo sit etc.] i. e. ut illi, contra quos iam Ioannes Sarisberiensis († 1180.) *Enthet.* v. 41. sqq. ap. *Prantl* l. c. p. 117.:

Si sapias auctores, veterum si scripta recenses,
Ut statuas si quid forte probare velis,
Undique clamabunt ‘Vetus hic quo tendit asellus,
Cur veterum nobis dicta vel acta refert?
A nobis sapimus, docuit se nostra iuventus,
Non recipit veterum dogmata nostra cohors,
Non onus accipimus, ut eorum verba sequamur
Quos habet auctores Græcia, Roma colit
Temporibus placuere suis veterum bene dicta,
Temporibus nostris iam nova sola placent

Pag. 257.

Pag. 256. v. 35 ... Pag. 258. v. 17.

Hæc schola non curat quid sit modus, ordove quid sit,

Quam teneant doctor discipulusque viam.

9 comedat in bursa] cf. p. 68. init.

10 currat exterius] heraus laufe, quod nisi nobilibus ditioribusque domesticis legibus severis erat vetitum.

11 detis ei disciplinam] bestraft ihn. cf. ad 10²².

Proverbior. xxiii.] 13. 14.

14 disputationes bursales] cf. ad 60²¹. lectiones bursales 258¹⁶.15 Cæsarii .. Buschius] cf. hos artt. et supra ad p. 199. v. 14. et 203. v. 175. sq. et p. 258⁹. sq. Buschius Vesaliam abierat circa diem festum sancti Michaelis (29. Sept.) a. 1516. munus rectoris in schola magna adiens, quo per sequentem annum functus est.

18 Hesus .. Averbachius] cf. Ind. biogr. hos artt.

20 dant ei rectum] geben ihm Recht, ei adsentuntur, causam eius iustam indicant, defendunt eum.

22 ostendi eis ... et sic abivi] Hoc simile est isti 'eum tam subtili argumento superavi' p. 64³¹.

24 vadat] ergehe, dicatur.

frivola] Frevel, Schabernack. cf. Diefenb. Glossar. voc. Frivulus.

EPISTOLA 46. CVNRADVS VNCKEBVNCK ORTVINO.

28 Unckebynk] cf. ad p. 219². Hæc epistola in multis similis est Iri Perliri II. 58.

31 Os habent etc.] Psalm. cxiii. B. 5. 6.

33 thematisari] thematisare Latine alibi non lectum verbum = θεματίζειν, thema proponere, als Text zu einer Erörterung, Predigt u. dgl. voranstellen.

Pag. 258.

4 ad partes] cf. ad p. 244²⁰.

6 iterum amare] i. e. redamare.

10 Buschius et Cæsarius] cf. ad p. 257¹⁵. 16.

trahunt ... abinde] Etiam in 'Conceptu Dominis de Senatu præsentato super reformatione Universitatis. 24. Apr. 1525'. conqueruntur Magistri „Item ist auch mercklich zum Schaden und zu Verstörung dieser löflicher Vniversitet gefallen, dat man in Schollen und anderen Platzen zugelassen hat Vßwendige und auch Heimische ihre Lezzen [lectiones] zo thon ob die Uhren und Stunden, die den warhaftigen Meister und Ordinarien behören, und denselbigen Ordinarien und Meistern ihre Lezzen behindern, ihre Discipulen abzuziehen, zo sich rufen und die rechte Kunst, Bücher und Lezzen der Meistern und Ordinarien verachten, und ihre lichtfertige Dingen den Jungen vorschlon, mit Widerrath, Verachtung aller Promotien, Ordnung, Ehre und Stant der löflicher Universitet, wider Statuten, Gesetz, Recht und Gewohnheit der Universiteten, und auch zo großen Schaden der ganzer Bürgerschaft und der ersamer Gemeine, behindert ihre Nahrung und Gewinn, sie auß den Promotien und Doctor-Essen plegen zu haben ...". Bianco Gesch. d. alten Universität Köln. S. 319. des Anhangs.

14 magister xxxvi annor.] i. e. ante 36 annos magister factus. cf. p. 4⁴.

15 in xx miliaribus] i. e. Lipsiæ et intra xx miliaria ab universitate Lipsiensi.

16 compleverunt lectiones] cf. ad 13⁶.

17 formales et materiales] „... libri in gymnasiis edocendi partim sint formales, partim ut vocant materiales: formales quoad interpretationem textus, et

Pag. 258.

materiales in exponendis commentariis, hi videlicet Physicorum, de Cœlo et mundo, de Anima Aristotelis, Vetus ars et Nova logica. Sed disputationes et Summulæ Petri Hispani una cum Parvis logicalibus et lectionibus grammaticis connumerentur duntaxat materialibus artibus... Statuta Facultatis Artium Ubiorum a. 1522. apud Bianco I. p. 298. Cf. supra ad 16²⁵. Lectiones a disputationibus differunt: in his præside magistro inter se disputabant scholares, in illis præceptorem prodocentem audiebant. cf. ad 60²¹. 257¹⁵.

18 *Petrum Hispanum aut Parva logicalia*] cf. Ind. biogr. p. 393. sq. art. Hispanus, Petr. et infra ad 259²².

19 *partes*] i. e. Doctrinale. cf. ibid. p. 297. sqq. art. Alexander de villa dei.

20 *Vademecum vel Exercitium pueror.*] cf. ibid. hos artt.

Opus minus] cf. ibid. art. Alexander de villa dei.

21 *Dicta Io. Sinthen*] cf. ibid. p. 472. sq. art. Sinthen.

25 *sunt*] præsens pro præterito. vivide delectatur memoria feliciorum temporum.

26 *unus stetit per ann. etc.*] cf. ad 277⁹.

28 *exposuerunt pecunias*] studiorum sumptus filiis præbebant.

30 *Virgilium et Plinium*] Quos Coloniae tum Buschius Cæsariusque præcipue explicabant. Cf. etiam Lipsiensium querimoniam cit. p. 277. 17. sqq.

33 *nilil*] ut Huttenus, cuius præfatio ad Neminem ad h. l. conferenda est.

35 *penitent de pecunia*] pænitet eos frustra factarum impensarum.

36 *trufantes*] hodie scandalierend. cf. ad 10³.

Pag. 259.

1 *talīs ... tempore suo*] ille ... circa annum 1480.

4 *magistri Lipsenses ... conqueruntur*] cf. infra epist. 58.

8 *Liptzig*] Lipsiæ, cum ibi doceret.

9 *rubetum*] proprie 'rosetum'. In quo nemusculo, *Rosengarten*, hodieque Lipsienses otio dulcique cibo ac potu frui solent.

10 *excessus*] delictum contra leges academicas. Cf. p. 257¹¹.

12 *ieiunare singulis sextis feriis*] Quasi poenæ essent quæ communi omnium clericulorum officio continebantur.

17 *ita servire*] Ergo invenit tandem Unkebunckus, quo Romæ sustentaret sese: supra p. 219. desperarat ibi se vivere posse.

18 *proficuitatem*] *Profit*, lucrum, redditus, 'idem quod Proficuum'. Ditmarus l. 2.⁴ Ducange.

socii] h. l. non pares, magistros, sed supposita, scholares, bursarios significat, ut Germanice quoque *Gesellen* eos vocamus, qui sub magistris, *den Meistern*, sunt.

22 *resumptionibus*] Statuta fac. phil. univ. Lips. a. 1499...1522. (Zarncke, Die Statutenbücher der Lpz. Un. 1861. 8°. max. p. 432. sqq.) Cap. ix. § 5. „Resumptiones publicæ fieri non debent sub horis deputatis pro lectionibus et exercitiis et de poena contrafacientis“, „fiant 4. 5. 6. mane in æstate, in hyeme mane 5. 6. 7.“ Capitulum x. „de resumptionibus publicis per facultatem arcium deputatis“ § 1. „Placuit, quod facultas arcium qualibet mutacione (*Cursus*) quatuor magistros... deputet, quorum unus in grammatica Donatum et secundam partem Allexandri textualiter in una mutacione æstivali resumat, in hyemali vero deputatus magister et ad hoc ydoneus propter metrificandi artem terciam partem Allexandri, habeatque horam quartam de die... Secundus in loyca primos quatuor tractatus Petri Hispani seu parvulum loycæ, habeatque horam quintam in æstate, in hyeme sextam.

Pag. 259.

Pag. 258. v. 18 ... Pag. 260. v. 29.

Tercius in rethorica modum epistolandi .. vel alium in rethorica utilem libellum .., habeatque in diebus festivis et collegiorum horam secundam. Quartus in philosophia naturali, ut philosophiam compendiosam Alberti M. aut parvulum philosophiæ; et sit eius hora in æstate sexta, in hyeme septima ... Et nullus baccalariandorum ad examen admittatur, nisi præfatas quatuor resumpciones ad minus semel audiverit et realiter satisfecerit."

- 24 *expedit*] Ioann. xi. 50. "... expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat."

EPISTOLA 47. BENEDICTVS DE SCOCIA ORTVINO.

- 30 Thomas quidam de Scotia inter Colonienses theologos fuit, qui pro immaculata Mariæ conceptione acriter contra Wigandum Wirt contenderunt. cf. Ind. biogr. p. 408. sq. art. Wirt. Eidem 'magistro nostro seniori Thome de Scotia' sese commendari voluit Theodoricus de Gouda in epist. d. 13. Aug. a. 1514. ex academia Parrhisiana data, quæ legitur Actor. Parrhis. p. ult. cf. Consp. chronol. p. 133.

- 33 *in festo sancti Michaelis*] die 29. Sept.

- 34 *proximas vestr.*] fere Latinum hoc esset, nisi 'epistola vestra' præcessisset.

- 35 *grossiori voce*] cf. ad 253²⁸. Etiam in Physiophili Monachologia method. Linneæan. etc. Aug. Vind. 1783. 4°. p. C3 de monacho Dominicano dicitur 'Latrat media nocte, voce ingrata, rauca'.

Pag. 260.

- 1 *Esaie lxx.*] 11. „Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantes gememus“. potuit etiam ex eodem versu addere Benedictus: „expectavimus iudicium, et non est; salutem, et elongata est a nobis“.

- 4 *an ... sanctorum*] Similiter in Manual. scholar. c. 4. (Zarnck. *Die Deutsch. Univ. i. MA. Lpz.* 1857. 8°. p. 14) Camillus et Bertoldus inter se disputant, utrum sanctus Thomas an Albertus magnus præferendus sit.

Thomas ... Dominicus] cf. Ind. biogr. p. 483. sq. 358. hos artt.

- 6 *Aliqui tenent quod etc.*] Scilicet Dominici regulam, Thomæ doctrinam sequimur nos prædicatores.

- 11 *non discipulus super magistrum*] Matth. x. 24.

- 24 *veterissimo*] Hunc superlativum alibi non legi, sed neque ipsum librum, qui anilem istam disputationem, certe inter monachos frequentem, prohibebat.

- 26 *Pfefferk. perseverabit*] Dubitatio in his epistolis sæpius repetita. ipse Hochstratus (p. 76³⁹) audierat 'quod Pfefferkorn esset iterum Iudæus', sed non credit 'quod fiat mammaluca' p. 77². Cf. supra ad p. 237³⁴.

- 28 *ad sanctum Andream*] ubi Speculum oculare d. 10. Febr. a. 1514. combustum est. cf. Consp. chronol. p. 129. De templo in Erhardi a Winheim Sacrario Agrippinæ. Colon. 1736. 8°. p. 50. legitur: „Collegiata ecclesia s. Andree primitus sub patrocinio s. Matthæi Apostoli a s. Brunone eius nominis primo, Episcopo vero Coloniensi 25. fundata, sacratis Deo Virginibus assignata, sed paullo post ab eodem in Collegium Canonicorum, Matthæi patrocinio in S. Andree commutato, conversa fuit. Canonicos habet 26. Vicarios 16. Præpositum et Decanum in Clero Prælatos“.

unus decanus c. e. Iud.] 'Victor von Carben?' temere adnotavit Grätz *Gesch. d. Juden* IX. p. 190. Victor de C. neque unquam decanus ad sanctum Andream fuit, neque postquam fere quinquagenarius relicta uxore cum tribus liberis ac patrimonio sub a. 1472. synagogam ciuraverat, 'voluit mori sicut bonus Iu-

Pag. 260.

dæus', sed, ut habet eius epitaphium ap. Hartzh. Bibl. Colon. 1747. fol. 313, „devotus Christi sacerdos . . olim Iudæus, qui xxi annos natus, quadraginta autem duos aqua et spiritu renatus in magna fidei constantia hoc sæculum reliquit a. MDXV.' d. 2. Febr. . . 'cum ultimum spiritum exhalaret . . hæc ultima verba fuere: Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace". Tota hæc fratris Benedicti narratio de nullo decano ad s. Andreæ vera, sed ex falsa ærearum imaginum, de quibus statim dicendum est, interpretatione apud Colonienses enata fabula est. Decanos eccl. s. Andreæ recenset Aeg. Gelenius in hoc raro (maxime e Cæsario Heisterbacensi exscripto) libello: *Canon Canonicorum* | V. ENFRIDVS ELEEMON, | Insignis Collegij S. ANDREÆ | Colonie | DECANVS & CANONICVS, | Obijt anno 1193. 27. Martij. | *Opinione Sanctitatis & Miracul: | ab obitu clarus.* | Cui accessit brevis Elenchus venerabilium Præfitorum ac | Decanorum Ecclesiæ | S. ANDREÆ. | ☞ (o) ☞ | COLONIÆ | Excudebat GISEBERTVS CLEMENS | ANNO M.DC.XXXVI. | (20 foll. 8° min. sign. A B C); sed de nullo quicquam huius narrationis simile indicat; refert autem idem Gelenius (de admir. s. et civ. magn. Colonie Claud. Agripp. 1645. 4° p. 422. sq.) hæc: „Ante Ecclesiam [sancti Pauli parochialem] supra portam immunitatis S. Andreæ, duæ statuæ æreæ, inque unius manibus cattus et mus, in alterius canis et lepus. de his seniculi commemorant esse monumentum Iudæi ad Christi fidem conversi, qui voluerit fidendum esse tantum sinceritati conversorum Iudæorum, quantum concordie istorum animalium. Bernardus Mollerus lib. 4. de Rheno sic Anno 1520. carmine commemorat maiorum traditionem:

Aspicit Andreæ delubrum culmina Pauli:
 Hoc igitur possum mira referre loco.
 Doctus Agrippinæ fuerat Iudæus; avitam
 Deposita liquit suspicione fidem,
 Patria prætextu pietatis dogmata sprevit:
 Propterea Christi dulce subivit onus.
 Crimina Naturæ Baptismi diluit unda
 Fictitia Lympham religionem tulit.
 Plurimus astabat tota susceptor ab Vrbe,
 10 Plurimus et fidei testis in Vrbe fuit.
 Mente quidem Iudæus erat, desertor avitæ
 Legis, et æterni transfuga Mosis erat.
 In Domini legem falso iurarat Iesu
 Nomine: vox fidei dissita corde fuit.
 Transfugium sævo precii mercatus amore:
 Crediderat stulte cuncta latere Deum.
 Id sceleris cernit nemo: laudatur Apellæ
 Integritas: nemo falsa subesse putat.
 Fallitur occultis ecclesia, fallitur orbis:
 20 Numina cœlorum ludere nemo potest.
 Transfuga secretis imponit ritibus urbi,
 Verpus et externo prædicat ore Deum.
 Temporis interea dum viveret accola templi,
 (Accola Paulinæ, suspicor, ædis erat)
 Ecce catum pavit cavea, pavitque Molossum:
 Dividuis animal clausit utrumque locis:

Bruta velut rebus Domini pergrata fuere,
 Sic Domini rebus digna fuere sui:
 Verpus avaritia poterat superare Molossum,
 30 Composita vicit calliditate Catum.
 Pensa novercantis tandem suprema senectæ
 Attigerat, tandem fata dedere mori;
 Aeger erat, morbo carnem depastus edaci,
 Iam moriens Christo numen inesse negat;
 Ex postliminio revocat Iudæus avita
 Dogmata, Iudæi dogmata Mosis init;
 Quod latuit dura vitium cervice, fatetur,
 Nostram sacrilego conficit ore Crucem.
 Id faceret quare iussus narrare, ferebat:
 40 A famulo brutum iussit utrumque dari.
 Carcere desumpsit felem, quo clauserat ante
 Servulus, et cavea liberat inde Canem.
 Alter it allatum, tenuit quos carcere, Murem
 Et leporem, Domino sistit utrumque suo.
 Ad Domini lectum famulus procedit uterque
 Et quæ iussus erat ducere bruta, tenet.
 Prodidit extemplo Iudæus crimina vitæ:
 Singula mittendo currere bruta iubet.
 Hanc fuerant plures rem qui spectare pararent.
 50 Hinc famulus felem protulit; inde canem,
 Alter et appensum famulus dat currere Murem
 Et leporem clausa facit abire domo:
 Quattuor inverso discurrunt ordine bruta:
 Degener exemplum cernere verpus amat.
 Arripuit presa leporem cervice Molossum,
 Concitus in Murem turbine Felis abit;
 Dente canis leporem discindit avarus iniquo;
 Corpore Mus lacero fertur in ora Cati.
 Seena foret finem simul ac sortita cruentum,
 60 Ad populos tali fatur Apella modo:
 Quando Lepus versa rapiat virtute Molossum,
 Mus simul ac felem vincat, utroque minor
 Cultor ero vestri, quem nunc insector, Iesu,
 Mosis et e dicto vivere fessus ero;
 Quamve diu vigeat Natura potentior arte,
 Totus in Hebrææ fœdera gentis eo.
 Sic loquitur: quassat subito correpta dolore
 Pectora, sacrilego spiritus ore fugit,
 Impius horrendo permutat funere vitam,
 70 Horribili dirus morte domatur homo,
 Morte quid horrenda gravius censetur in orbe?
 Mors animam Diti mancipat, ossa luto.
 Nobile succedens exemplum protulit ætas:
 Cuius apud Paulum signa videre licet:
 Aereus excelso portarum vertice servus

Suspicitur, brutum gestat utrumque manu.
 Historiam dixi, quamvis horrenda videtur,
 Perfidiam signat gentis, Iudæ, tuæ.

* * * * *
 * * * * *

Hæc simplex genuinumque sui temporis colorem representans fabula sic moleste fucata est in male conscripto libro *Die Bischöfe und Erzbischöfe von Köln ... Von v. Mering u. Reischert. Köln 1843. 8°. I. p. 94...97.* hoc modo: „Gelen erwähnt eines sonderbaren Denkmals, welches sich in älttern Zeiten über dem zur Immunität des St. Andreasstiftes führenden Thor befand [‘supra murum ante cimiterium’ sec. Nostrum]. Dasselbe bestand aus zwei menschlichen Figuren aus Erz, deren eine, einen Hund und einen Hasen, und die andere eine Katze und eine Maus in Händen hielt. Diese Symbole sollen eine Anspielung auf folgende Begebenheit sein: Im 13. Jahrh. lebte, der Sage nach, in Köln ein Jude, der sich in seiner Jugend den Studien gewidmet und es durch Fleiß und natürliche Anlagen sehr weit in den Wissenschaften gebracht hatte. Aus eigenem Antriebe und durch Einwirkung der ihn umgebenden Christen — die Quelle gibt dies nicht genauer an — entschloß er sich zuletzt dem mosaischen Glauben zu entsagen — ein Katholik zu werden und sich taufen zu lassen. Eine so plötzliche Bekehrung erregte zu jener Zeit in der heiligen Stadt Köln die größte Theilnahme, welche fast bis zum Enthusiasmus gesteigert wurde; und in der That war der Triumph der Religion hier um so größer, als der Jude als einer der aufgeklärtesten Köpfe seiner Zeit betrachtet wurde. Die Taufhandlung wurde öffentlich und mit großem Pompe vollzogen, und der Jude empfing von allen Seiten Glückwünsche. Es währte nicht lange, so äußerte der Bekehrte sich dem Priesterstande widmen zu wollen. Der kölnische hohe Klerus, der die vielseitigen Kenntnisse des Juden zu schätzen wußte, und eine gute Acquisition an ihm zu machen dünkte, sich auch sehr hohe Begriffe von dessen Moralität machte, kam seinen Wünschen mit der größten Zuorkommenheit entgegen. Der Neubekehrte wurde Priester, erhielt bald darauf eine Kanonichenstelle bei St. Andreas, und bezog die damit verbundene Wohnung neben St. Paulus. Seine Lebensweise als Priester und Kanonich war der Art, daß sich auch nicht das Mindeste dagegen zu erinnern fand: die strengste Erfüllung der Pflichten seines Standes schien vielmehr sein Hauptbestreben zu sein; er lebte still und einsam und hielt die Horas pünktlich. Zu seiner Belustigung hielt er in seinem Hofraum einen Hund und eine Katze, jedes dieser Thiere für sich getrennt, in einem besondern Behältniß eingesperrt, die er mehrere Jahre hindurch sorgsam füttern und pflegen, aber niemals umherlaufen ließ. Endlich traf, nach vielen Jahren, eine schwere Krankheit den Kanonich, sein Zustand wurde immer bedenklicher, und seine Todesstunde schien ganz nahe. Da glaubte Jeder, er würde sich zu seinem Hintritte vorbereiten und bald zu den Heilmitteln der Kirche — den heiligen Sacramenten — seine Zuflucht nehmen. Aber wie sehr staunte man, als er nicht nur den Trost und Beistand der katholischen Kirche hartnäckig verschmähte, sondern sogar allen Priestern den Zutritt zu sich strenge untersagen ließ. Man unterließ nicht, ihm die dringendsten Vorstellungen zu machen, um ihn eines Bessern zu belehren — aber vergebens. Da sagte er eines Tages zu seiner Umgebung: „Wundert euch nicht, Leichtgläubige, die ihr das Lager des Sterbenden umsteht und mit leichter Mühe zu errathen wähnt, was in des Herzens geheimsten Falten steht! wundert euch nicht, wenn ich endlich sage, was euch gar seltsam klingt; verarget mir es nicht, wenn ich euren Gott Christum nicht als Gott erken-

Pag. 260.

Pag. 260. v. 29.

nen mag. *Wisset! in euerm Glauben blühte mir die Seligkeit nicht, und weit entfernt war ich sie darin zu suchen. Doch wozu der vielen Worte, wenn ein einziges Beispiel, welches die Natur euch bietet, genügt, euch zu belehren: die Natur ist wahr und treu, sie duldet keine Widersprüche, drum schaut und urtheilt selbst.* Hierauf befahl er einem Knaben sich in den Hofraum zu begeben und den ihm wohlbewussten Hund heraufzuholen; einem andern Knaben befahl er die Katze aus ihrem Behälter hervorzuziehen, und sie sorgsam auf dem Arm in die Stube zu bringen. Nachdem dies geschehen, ließ er noch einen lebendigen Hasen und eine Maus, welche er zu dem Ende lange genährt hatte, zum Vorschein kommen. Den Knaben befahl er ferner auf ein gegebenes Zeichen alle vier Thiere niederzusetzen und sich frei bewegen zu lassen. Kaum aber fühlte der Hund sich frei, als er, seinem Instinkte getreu, mit Pfeilesschnelle auf den Hasen losstürzte, und diesen erfaßte. Mit Begierde haschte die Katze ihrerseits instinktmäßig nach der Maus, tödtete und verschlang sie. Alle Anwesenden sahen mit gespannter Aufmerksamkeit, bald nach dem Kanonich, bald nach dem seltsamen Schauspiele hin. Eine feierliche Stille herrschte, die der kranke Kanonich zuerst mit folgenden Worten unterbrach: „Habt Ihr nun gesehen, wie wunderbar die Natur bei diesen unvernünftigen Thieren sich bewährt? Keines derselben hat das andere oder ein ähnliches in seinem ganzen Leben gesehen; alle Viere waren von dem Tage an, als sie das Licht der Welt erblickten von einander getrennt und jedes für sich eingeschlossen, und so haben sie gelebt bis auf die gegenwärtige Stunde und dennoch haben — wie Ihr seht — weder der Hund noch die Katze ihre Natur verleugnet, sondern sich vielmehr getreu als Thiere ihrer Gattung bewährt. Dasselbe gilt auch von dem Juden, er steht fest und unerschütterlich auf dem Glauben seiner Väter, und mag er noch so lange unter den Christen leben, mag er durch gegenseitige Bande der Liebe und Freundschaft mit ihnen verbunden sein, selbst Wohlthaten aller Art von den Christen empfangen haben, welche ihn zu Dank verpflichten: er verläßt den Glauben seiner Väter nie, und bleibt immer ein Jude. Und so wenig als es möglich ist, daß der Hase nach dem Hunde jage, und die Maus die Katze verfolge, eben so wenig wird es den Christen gelingen, einen wahren Juden zu übertlisten und zum Christenthume zu bekehren. Das merkt euch Alle, die ihr mein Sterbelager umsteht, und vor Schauder und Entsetzen euch von mir abwendet, als ob ihr ein Medusenhaupt erblicktet; höret und erzählt es euern Kindern, tragt es in die Geschichtsbücher ein, daß auch die ferne Nachwelt es erfahre: „ein Kanonikus von Andreas war Jude, und stirbt als ächter Jude.“ Diese Begebenheit erregte damals große Sensation unter dem Clerus der Stadt Köln und bildete eine geraume Zeit hindurch das Tagesgespräch in allen gesellschaftlichen Zirkeln. Die Geistlichkeit konnte es lange nicht verschmerzen, auf eine so unerhörte Weise geöffnet worden zu sein, und das Volk wurde fast irre an der menschlichen Natur, indem es nicht begreifen konnte, wie das menschliche Herz eine solche Tücke und Arglist zu fassen vermöge.

Apparet ex istis 'æreis imaginibus', quæ sæculo xvi. ineunte 'adhuc erant super murum ante cimiterium', hodie non supersunt, narrationem de clerico Iudæo enatam, non imagines in memoriam conversi inconversi Iudæi exstructas fuisse. In Salomonis et Marcolfi disputationibus sæculo xvi. longe vetustioribus simile exemplum 'Plus valere naturam quam nutrituram' legitur hoc:

„Rex sedit ad cœnam cum maximo apparatu suorum, et Marcolphus sedens cum aliis inclusit tres mures in manicam tunicæ suæ: fuerat enim in curia

Pag. 260.

regis Salomonis catus ita nutritus, ut omni nocte rege cœnante teneret candelam duobus pedibus coram universis cœnantibus stans et duobus pedibus lucernam tenens. Cum iam bene omnes cœnassent, Marcolphus emisit unum de muribus, quem cum catus despexisset et post illum ire voluisset, nutu Regis est retentus, dumque de secundo mure factum fuisset similiter, Marcolphus emisit tertium murem, quem cum catus conspexisset, ultra non tenens candelam eandem reiecit et post murem currens illum apprehendit. Hoc Marcolphus videns dixit ad Regem 'Ecce, Rex, coram te probavi plus valere naturam quam nutrituram'. Dixit autem Salomon 'Proiците eum de conspectu meo; si amplius venerit, dimittite currere super eum canes meos'. Marcolphus 'Nunc pro certo scio et dicere possum quia ibi est mala curia, ubi non est iustitia': cumque expulsus fuisset Marcolphus, cœpit intra se dicere 'Neque sic, neque sic sapiens Salomo de Marcolpho britone [? bricone? i. e. rixatore] pacem habebit', in sequenti autem die de lectulo consurgens cogitavit quomodo curiam regis intrare posset sic ut canes regis eum non devorarent. et abiens emit unum vivum leporem et posuit sub veste sua, sicque reversus est ad curiam regis. quem cum servi Salomonis vidissent, canes super eum eiecerunt; Marcolphus vero leporem emisit: protinus canes Marcolphum relinquentes leporem invaserunt. et sic Marcolphus venit ad regem. cumque rex vidisset eum, dixit „Quis te huc intromisit?" Marcolphus respondit 'Calliditas non parva'.

Pag. 261.

- 1 *cimiterium*] i. e. cœmeterium, κοιμητήριον. sed sec. Ioa. de Ianua Catholic. „Cimiterium, a cimis, quod est dulcis, et sterion, quod est statio, componitur hoc cimiterium, rii, quasi cimisterium, id est dulcis statio animarum vel potius corporum. vel dicitur cimiterium quasi ciniterium, quia ibi cinis mortuorum teritur. vel dicitur a cis, quia cis, id est ante ecclesiam soleat fieri. unde cimiteriolum, li, diminutive.“
- 5 *deberet coqui*] i. e. coquendo molliatur. Qua ratione ille ad sacram terram peregrinans mendicus, de quo Hebelius in thesaurophylaciolo rettulit, ut sibi ex silicibus et aqua iusculum coqueretur, etiam non nulla alia, ut olera carnesque, adhiberi iussit.
- 7 *apud ignem*] Etiamnunc Germanice dicimus *bei'm Feuer*.
- 8 *lucrum ... timorem ... proditionem*] Nullam harum causarum non habuisse Perpericorum, ut a Iudæis desciscens Christianus fieret, in his epistolis passim indicatum est.
- 11 *conservabit eum in fide*] cf. ad 77². et ad p. 260²⁶.
- 12 *nos debemus utique semper dicere*] i. e. dissimulanda est diffidentia nostra, ne audentius sibi fidant adversarii.
- 15 *antiqui grammatici . . . moderni et novi*] Scilicet recentiores, quos diu noverant, antiquos appellabant, modernos autem et novos eos antiquos quos recentiores demum (poetæ, humanistæ) in scholas introducere cœperant. Ridicula res est non illa appellatio, sed ex qua hæc enata est ignorantia.
- Alexander*] Doctrinalis cap. de tertia declinatione vv. 30. sqq.:
 Quod nomen proprium, quod non, ita sit tibi notum:
 Id proprium dices, quod non notat univoce res
 Plures: nanque duo sensu non signat in uno;
 Non licet univoce proprium tibi plura notare.
- 16 *Diomedes*] Art. gramm. I. p. 306. (ed. Keil. p. 320.) „propria (nomina) sunt quæ propriam et circumscriptam qualitatem specialiter significant; item quæ

Pag. 261.

Pag. 260. v. 29 ... Pag. 262. v. 12.

unica et sola sunt deorum, .. hominum, .. urbium, .. provinciarum, .. insularum, .. montium, .. fluminum ... Propriorum nominum quattuor sunt species: prænomen, nomen, cognomen, agnomen ..."

16 *Priscianus*] Inst. V. 52. (ed. Keil. I. p. 174.) „Sunt quædam nomina semper singularia, vel natura, vel usu: ... in his tamen ipsis est, .. ut etiam plurali numero proferantur: .. evenit sæpe eodem proprio nomine duos vel plures nuncupari ..."

22 *pro posse meo*] Sic etiam Alexander c. 1. v. 9. „Hinc pro posse meo vocum regimen reserabo."

25 *Sundis*] Sic 4. solam litteram S. habet 5. Suollis scribendum esse (cf. p. 21²⁴. 61¹⁴.) etiam id ostendit, quod Arnoldum de Tungari præceptorem suum singularissimum salutatur. Ceterum Sundis nullius oppidi sive civitatis nomen est.

EPISTOLA 48. IOHANNES KALP ORTVINO.

33 *Ioannes Kalp*] Quidam 'Conradus Kalb de nova ciuitate in Hassia' in alb. acad. Viteb. inscriptus est a. 1510. Förstemann p. 33. Et 'Frater iohannes Kolbe de Effurdia or: sancti Augustini' ibid. p. 15. — Lepidus ingenii lusus esse videtur, quod hæc epistola, parochiale quasi idyllium, a Vitulo scripta fingatur.

34 *perdere*] Cf. p. 239²⁰. sq.

venire de beneficio] amittere, non consequi beneficium, *um die Pfründe kommen*.

Pag. 262.

1 *esse contentus*] nihil amplius exposcere, non deinceps semper scire novalia.

3 *Elephas*] Kalpum de elephante quasi de re antea numquam visa loqui mirum non est: Ioannis Mylii Bornensis carmini panegyrico in Maximiliani II. in Viennam reditum anno 1552. edito adiectum est 'Dyodecastichon de Elephantto a Divo Maximiliano ex Hispanijs reuertēte adducto Viennā, 6. Martij' incipiens:

Quam grandi visa est nuper mihi bellua mole,
Teutonicis nunquam viva reperta locis."

cf. *Denis Wiens Buchdr. gesch.* p. 500. — Catholic. „Elephantus: elephon [ἑλεφος, γεώλοφος] grece dicitur mons latine ... et elephas ... et dicitur a magnitudine corporis sui: quia formam montis preferat ... Elephas mire castitatis creditur: ita ut si perdat coniugem nulli copuletur: inter siluas commoratur solus: biennio autem portat fetus: nec amplius quam semel gignit: sed nec plures: sed tantum vnum; viuit autem trecentis annis. ... Vocab. lat. theut. inc. Regiftrū vocabularij (fol. 115^b): „Elephas, Elephancus, *helffant*, est animal inter alia animalia quadrupedia maxime quantitatis habens rostrum decem cubitorum ex carne cartilaginosa quo pabulum attrahit Et illud rostrum dicitur pro muscida [*proboscis*] Et super se portare turrim ligneam cum quinquaginta armatis. et dicitur elephas vel elephans ab elephos grece id est mons latine quia magnus est ad instar montis ... Et dicitur barrus a barron grece id est grande vel forte latine quia grandem et fortem habet sui corporis dispositionem." Cf. impr. Plin. H. N. lib. viii. init.

7 *viderunt ei urinam*] cf. p. 50¹⁶.

8 *quinque centum*] quingentos. Scilicet quanto maioris pretii, tanto melior est medicina.

12 *geniculavit ei*] Sic in Mylii carm. l. c.:

„... Qui [elephas] te [Maximilianum], dictu mirabile, visum
Succiduis pedibus ceu quoddam numen adorat.

Facile cuivis in memoriam venerit locus Curtii de reb. gest. Alexandri M. VI. 5, 18., ubi de equo regio, „Bucephalam vocabant, quem Alexander non eodem quo ceteras pecudes animo aestimabat: nam ille nec in dorso insidere suo patiebatur alium, et regem, cum vellet ascendere, sponte sua genua submittens excipiebat, credebaturque scire quem veheret.“

- 13 *bar, bar, bar*] *barrit elephantus* (Fest. v. *barrire*. Spartian. Get. 5.), ipse *bar-rus* appellatur, *barrinae* eius aures, *barritus* eius vox (Hor. epod. XII. 1. Fest. I. I. Appul. flor. 358, 2. Sidon. ep. III. 13. Philox. gloss. h. v. Isid. XII. 2, 14. cf. XVI. 5, 9. et ad v. 3. adnot.). Vide art. *Baritus* in 'Diefenbach Origines Europææ. Ff. a. M. 1861. 8°. p. 249. n. 51. et Zangemeister de Horat. vocib. singularib. Berol. 1862. 8°. p. 9.

- 14 *rex Franciæ et rex Karolus fec. pacem*] Novioduni d. 13. Aug. a. 1516. Du Mont Recueil des traitez de paix. tom. II. Amst. 1700. p. 69...74.

- 16 *cautelosa*] 'Cautelosus, bewarsam, gewarnter, wise, vorsichtig, behendig, vol fürsichtikeit, ein vorteilicher, der da alwegen vorteil sucht.' Diefenbach Glossar. h. v.

nec durabit diu] Ut h. l. Huttenus, ita Pontius Heuterus (ap. Struv. Corp. hist. Germ. ed. Buder. II. p. 979.) „... alterum [post Parisiense d. 24. Mart. a. 1514. initum] cum Carolo Novioduni fœdus faciens, non minus quam primum propter conditionum iniquitatem duraturum, quas Carolus .. admisit, ut sibi necessario in Hispaniam proficiscenti iter tutum rex Franciscus præstaret, neque absenti bellum inferret.“

- 17 *pastoria*] 1) parochia, ecclesia, seu ipsarum bona et redditus. 2) domus pastoris seu curionis. 3) vid. *Pastorium*. Ducange h. v.

- 18 *et habeo*] Sic quidem exemplum 5. sed cum 4. scribendum erat 'et habebo'.

- 19 *annetas*] 'Aneta, anneta, anata, ant, antvogel, ente, hausente. anetes enten'. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

in domo mea] Scilicet bubilia, vaccarum, boumque stabula, iuxta cubilia diætisque ab ipsis hominibus inhabitatas, sub eodem tecto etiamnunc in multis Coloniensis dioeceseos domibus villaticis habentur.

- 24 *impinguare*] *mästen*. Gloss. Philox. *impinguo*, *μαίρω*. 'Impingware, feist, fett machen, mesten'. Diefenb. Glossar.

- 25 *coqualia*] *Küchen-, Fleischvorrat*. ut bibalia *Getränke, Kellervorrat*. Coqualia non habent Vocabb. sed Coquinaria.

semel ... taurum] quotannis, singulis annis bovem cædam.

mactare] vult non sacrificandi causa, sed in domesticum usum cædere.

- 27 suspendere in fumo pernas iam Cato præcepit de r. r. in fine.

retro] post, ad posticam domus partem.

seminare] plantare, semine sparso educere.

- 29 *stuffa*] h. l. ut 268³⁰ et 295³¹. est *Stube*, conclave; non ut stuba p. 208²⁶ = æstuarium, *Oefchen*. Cf. adn. ad h. l.

- 30 *Parati vel Discipuli*] cf. Ind. biogr. p. 431. art. *Paratus* et p. 390. art. *Herolt*. *ero habituatus*] Non ab 'habituare, vestire, induere, *habiller* al. *habituere*' (Ducange h. v.), sed ab habituari = habilitari, habilem se facere, *s'habituere à, abilitarsi*. Habituati proprie dicti sunt beneficiati canonici ordine minores, alias clerici 'qui ad alicuius ecclesiæ servitium se mancipaverunt absque

Pag. 262.

Pag. 262. v. 13 ... Pag. 264. v. 11.

ullius beneficii titulo certis pecuniarum distributionibus iuxta locorum consuetudines contenti'. Ducange voc. Habituali.

31 *laborare in horto*] hortum colere.

32 *esse pro me*] mihi vivere.

dicere orationes meas et legere missas] non aliis molestis officiis fungi quam quæ cum beneficio coniuncta sunt.

33 *non curare ista mundana negocia*] sed obœdire præceptis ecclesiæ, Ne clerici vel monachi sæcularibus negotiis se immisceant. X. III. 50. in VI°. III. 24.

Pag. 263. EPISTOLA 49. PHILIPPVS SARTORIS ORTVINO.

2 *Philippus Sartoris*] Cf. Ind. biogr. p. 405. sq. art. Langschneider. — Hæc epistula in non nullis cum Kuckuki, II. 10, convenit.

7 *epistolam ad papam*] datam Londini d. 28. Apr. anno 1515. cf. Consp. chronol. p. 137. ad h. l. et infra p. 279¹⁰.

9 *Novum Testam.*] Hæc Erasmicarum epistolarum commemoratio Huttenum auctorem huius epistolæ produnt. Erasmi dedicatoria ad Leonem PP. X. epistola primæ N.T. editioni præmissa data est Basileæ d. 1. Febr. a. 1516., inque eodem libro (adnot. ad I. ad Thessal.) illa fervens est Hutteni laudatio, quæ non parum Huttenici nominis gloriæ per omnem doctam orbem divulgandæ profuit, postea vero a Roterodamo in Huttenum exacerbato ommissa est. Vid. Hutt. Opp. I. n^o. xxxii. p. 103. sq. Cf. ad 75¹⁴.

10 *autenticare*] supra p. 19¹¹ autentizare.

11 *Magister sacri Palatii*] cf. Ind. biogr. p. 471. sq. art. Silvester.

13 *doctorem sanctum*] Thomam de Aquino.

20 *Cardinalis*] Bernardinus Caravajal. cf. Ind. biogr. p. 307. h. art.

21 *Io. Wick*] cf. ibid. p. 502. sq. art. Wick.

25 *non habet tibi dare pecuniam*] 'est depauperatus'. cf. ad 40¹⁴.

26 *ad inimicitiam facere*] Germanice *zum Feind* (non *zur Feindschaft*) machen. tibi ... facere = cum toto ordine inimicitiam contrahere, totius ordinis odium in te suscitare.

27 *Groningen*] cf. supra ad 203⁸. sq.

29 *dabit ei centum ducatos*] cf. ad 196⁵. et 54¹¹.

quod falsificabit] ut falsificaret. Cf. Groningi prologum suæ translationis Speculi ocularis quem in Consp. chronol. p. 135. m. Ian. a. 1515. indicavimus, ubi tamen hoc subornandi crimen non memoratur.

30 *spero quod faciet*] Turpissimum calumniandi peierandique animum vix evidentius nudare possis. 'magistri nostri sunt falsarii et infames' p. 54¹¹.

Pag. 264. EPISTOLA 50. ADOLFVS CLINGESOR ORTVINO.

2 *Ad. Clingesor*] supra II. 25. Klingesor.

5 *nuper intellexistis de me*] nuper (II. 25.) tibi scripsi.

8 *quendam*] i. e. ipsum huius epistolæ auctorem, Huttenum, ut infra sponte apparebit, quamvis 'ille qui dixit ista', p. 266²⁷. dicatur „natus ex Perlin“.

9 *Oij*] b et Oijj^a, ed. n. p. 171³⁵...172¹.

10 *Ioh. Lichtenberger etc.*] Cf. Ind. biogr. p. 406. sq. h. art.

11 *Moguntie . . impressa*] Latine 1488. et 1492. fol., Germanice 1488. fol. Hain.

Pag. 264.

n. 10088. 10082. 10086. Mihi ad manus est exemplum Latinum Coloniae a. 1528. in 8°. editum.

- 12 *folio xvi.*] Verba a Pepericorno et ex hoc a Clingesoro tantum non omnia repetita sunt extrema capitis xiv., exempli Colon. cit. p. Eij^a: „Illud attendite, o religiosi Trevirenses et vos philosophi Colonienses, ne lupi rapaces introeant in ovile vestrum, fratres enim estis, ne alii accipiant coronas vestras. Temporibus enim vestris exurgent nova inaudita in ecclesiis vestris, quæ almighty avertat.“ Ortvinus in apolog. epist. (p. 400²⁸. ed. n.) de ‘commisso crimine falsi, nequam editis prognosticis’ lamentatur. cf. locum ad p. 271¹³. transcriptum.

21 *Sophonice i.*] 12.

- 32 *sordida ... theologia*] Cf. Hutteni præfat. ad Nem. §§ 33. 36. sqq. (Opp. I. p. 181. sqq.) „nihil scire nunc theologos, quod non discere quis vel sine præceptore posset.“ „quasi hoc tempore theologi non sint? Minime, sed quod tam nihili homines in apostolorum locum succedant ...“.

Pag. 265.

- 1 *ipsi autem non sciunt*] Reuchlinus in Defens. ed. 1513. p. Aij^b. ad Cæsarem ita: „Cogor autem in hac causa contra homines rudes, contentionis cupidiores quam veritatis, tenui filo dicendi, ... exiguo tantum sermone istis trivialibus sophistis apto, ut incondito et prope solœcisante rem omnem agere, ... ut me adversarii mei, alioqui animo vulpiones et bovinatores, lingua vero agrestes et barbari, latinitatis imperiti et humanorum studiorum pertæsi facilius intelligere possint.“

- 4 *movent inut. quest.*] Ipse e. gr. Ortvinus (Orationes quodlibeticæ pericundæ. Colon. 1508. 4°. p. ult.): „Ad gymnasium denique bonarum artium traducti cathedram primis conscendere ceperuntque dubia movere et quæstiones alter alteri proponere. Quesivit unus, utrum philosophia septem filias [*sc. vii artes*] peperisset uno tempore? Hic vero, utrumne Iugurta uxor fuisset Hannibalis. Alius autem, cuius mater diceretur Eneas, et quot essent vitia in appositione. Reliqui deinde Iohannem de Garlandia, Petrum helie et antiqua grammatistarum glosemata in celum usque efferebant.“

- 10 *Græcos etc.*] „Græci recesserunt ab ecclesia“ p. 241²².

- 12 *in Bohemiam*] Hutt. l. c. § 44. „... nullus tamen reperitur qui religionis zelo in Turcas eat fidem Christi prædicaturus, aut illos saltem in medio nostrum Bohemos ut erudiat ...“

- 13 *ibi ... opus*] Hutt. l. c. „Profecto ubi nihil opus est, ferociunt ...“

- 18 *nuper ... Erasmus emend. etc.*] Hieronymi opera tomis IX. fol. prodierunt Basileæ ex off. Frobeniana a. 1516...1518. cf. Panzer Ann. typ. VI. p. 196. n. 160.

- 19 *emendavit Novum Testamentum*] quod prodiit m. Febr. a. 1516. cf. ad p. 263⁹. et Panzer Ann. typ. l. c. n. 159.

- 23 *de facto excommunicatus*] contemnis sanctos ordinisque nostri coryphæos.

- 27 *dummodo ... secum*] i. e. cum eo. Nam „qui cum excommunicato scienter communicaverit, excommunicationis poenam contrahit cum eodem ...“. Clem. III. cap. 15. X. de sent. excomm. V. 39.

- 33 *sunt et fuerunt*] Petrus Ravennas anno 1516. vivere desierat; ceterum de morte viri nihil constat. anno 1508. Colonienses eum expulerant. Cf. Ind. biogr. p. 447. sqq. impr. p. 450. art. Ravennas, Petrus.

Pag. 266.

- 2 *senem Iohannem R.*] Reuchlinus d. 28. Dec. anni 1518. sexagenarius factus est.

Pag. 266.

Pag. 264. v. 12 . . . Pag. 267. v. 62.

- 12 *neque oculus vidit etc.*] cf. Paul. I. ad Cor. II. 9. vid. etiam Psalm. ad 257³¹. cit.
 17 *extra ecclesiam Colonien.*] cf. Consp. chronol. p. 126. d. 9. Sept. a. 1513.
 25 *quasi scriptor Col.*] „si essent veri theologi aut probi viri, . . . non velarent et occularent se cum isto trufatore.“ p. 196^{2. sq.} cf. ad 195³¹. 74¹³.
 27 *natus ex Perlin*] Vix crediderim; fuerit natus ex Steckelberga, sed verum puto quod 'ipse stetit Bononiæ', quod additur „ubi fuit bene castigatus“, non ad discissam Viterbii buccam aliumve quendam gravem casum rettulerim, sed generaliter dictum fictumve putaverim, ut eo acerbius eius pravitatis, quod 'adhuc loquitur contra theologos' devoveretur.
 30 *moriatur in gehenna*] Biblice 'mittetur, ibit in gehennam, in gehennæ ignem, reus erit gehennæ ignis'.
 31 *a qua deus conserveat etc.*] Hoc in memoriam revocat illum in nomen sanctissimi per legatos nescio cuius conversi populi præstiti iuramenti clausulam 'et erimus in comitatu tuo usque ad portas gehennæ'.

Pag. 267.

EPISTOLA 51. IOHANNES HELFERICH ORTVINO.

- 2 *Iuppiter*] Io. de Ianua Catholic. „Iovis. Iupiter dicitur quasi iuvans pater, et componitur a iuvo vel iuvans et pater . . . et invenitur in nominativo Iupiter vel Iovius . . .“ cf. sqq. vv. 9. sq. Hodie Coloniensibus Iuppiter sive Iuppiter est Iosephus Petrus.
 7 *Celtis*] cf. Ind. biogr. p. 341. sqq. h. art.
 8 *Sibutus*] cf. ibid. p. 469. sqq. h. art.
 11 *ibi accepit unam antiquam vet.*] *da nahm er eine alte Vettel (zur Frau).* Iam a. 1507. Lipsiæ prodierat Sibuti libellus, quo „astipulatur puellæ quæ hesternæ luce summam felicitatem in matrimonio dixit, gaudium vero in studentibus . . .“ cf. Ind. biogr. p. 471. not. 14. Ipse a. 1511. Wittenbergæ docere cœperat, ibique fere octogenariam eum uxorem sumpsisse hæc Iovialis epistola docet.
quæ vivit . . . plus] Cf. Olear. de fide concubinar. (ed. Zarnck. p. 93.) „ . . . super quam nullus requievit, nisi . . . in responsorio omnes gentes cum psalmo 'Laudate eam omnes gentes, Monachi, clerici et studentes, in Donato septuaginta octo vel paulo plus . . .“
 13 *ambulavi ex Prussia*] Ne quis ex his verbis Eobanum Hessum huius epistolæ auctorem esse supicietur, moneo, illum, cum hæc scriberetur, nondum in Prussia fuisse.
 16 *adhuc bona in forn.*] Paul. I. ad Cor. VII. 2. „propter fornicationem autem unus quisque suam uxorem habeat, et una quæque suum virum habeat“.
scit . . . eam] Sic et aliorum professorum uxores non solum Wittenbergensium, et longe etiam post illa tempora faciebant. ius braxandæ vendendæque cerevisiæ in non nullis universitatibus usque ad hoc sæculum non minimam partem salarii professoribus concessi faciebat.
 19 *Corinna mea, Lesbia etc.*] Poetas interpretabatur Sibutus, itaque amatam puellam suam nonpuellam ex Ovidio Corinnam, ex Catullo Lesbiam, ex Propertio Cynthiam vocabat.
 26 *Bilibaldus nescio quis*] ut p. 278²². Hæc Ortviniana hebetissima impotentissimaque superbia, qua de 'Bilibaldo nescio quo in Nurenberga' (Peperic. Defens. p. 156²⁰. ed. n.) questus est, semper delectabilis et fuit et erit. ea genuit etiam sequens carmen, quod ex libelli in Ind. serr. p. 113. n. xxxii. indicati ultimo folio transcribo:

HIERONYMI EMSER

SAPPHYCVM AD BILI

BALDVM PIRCAIMER, QVEM

Probi illi Magistri Nostri per contemptum

nescio qvem

appellauerunt.

Nescio quis nofter Bilibaldus ille
Pirckheimer clarus titulis auitis
Clarior fama studiisque parata
Non morituris.

Nescio quis nofter Bilibaldus ille
Rauricis primum mihi uifus agris
Primipilaris nitido coruscans
Marcius ære.

Nescio quis nofter Bilibaldus ille
Norica posthac mihi notus urbe
Conful & magni Ciceronis instar
Ore foroque.

Nescio quis nofter Bilibaldus ille
Cæfariis dudum mihi uifus aula
Aureos inter procere fenator
Vrbis & orbis.

Nescio quis nofter Bilibaldus ille
Cuius illustrem pharisea corda
Ferre splendorem nequeunt ut alium
Noctua solem.

Nescio quis nofter Bilibaldus ille
Cum suo Reuchlin probe uterque feitus
Vinet æternum ualeant Magistri
Barbara turba.

27 *Wimphelingus* . . . *Augustinenses*] Cf. infra ad p. 288.

28 *Brant* . . . *prædicatores*] pro immaculata virginis conceptione, quam prædicatores contra Franciscanos acriter negabant, variis carminibus anno 1498. editis decertauerat, in quibus prædicatores 'maculistas, protervam pecudem, miseros asellos, rabidos canes' et quæ sunt similia appellat. Cf. Zarneckii edit. *Brants Narrenschiff*. Lpz. 1854. 8°. p. 174. sqq. et p. xxxiii. — Vide etiam nostr. Ind. biogr. artt. Bernense scelus, Brant, Wirt.

34. sqq. *revelatio* . . . *ordinis*] [*Ordininis operar. errore*] usque ad Pag. 268.

8 . . . *de fine mundi*] Ad hunc locum explicandum nihil habeo, nisi quod Ind. biogr. p. 459. sq. art. 'Rilla' protuli.

EPISTOLA 52. HENRICVS SCHLVNTZ ORTVINO.

12 *Schluntz*] 'Magistri nostri Schluntz in universitate Erdfurdensi' commentum, quod inde ab a. 1556. his epistolis O. V. adici solet, legitur p. 317. sq. (vol. VI.) — „Erphurdienses suam illam pinguem et crassam cerevisiam peculiari vocabulo Schluncz appellitant“. cf. Ind. biogr. p. 346. art. Cerevisia. — *Schlunzen* apud Treviros vulgo idem est ac *schlenzen* ap. *Schmeller Baier*. WB. III. p. 454.

15 *hic et* . . . *honestis*] cf. ad 16²⁷.

17 *proficualem*] idem quod proficuum, *nutzbar*, *bequem*, ut sunt libri quos asinorum pontes appellamus. cf. Ind. biogr. p. 320. not. 5. art. Buridanus.

19 *Rationale divinarum*] Guilielmi Durandi cf. Ind. biogr. p. 359. art. Durandus.

23 *intentionaliter defensorium*] eo consilio, ut esset apologeticus, defensio veræ religionis.

24 *sequaces*] cf. Hutten. Opp. I. p. 179²⁷.

dando eis bonas scommas] salse deridens, lepide ludibrio eos habens. *Scommma* p. 184⁷ recte neutr. (σκόμμα), sed etiam p. 272²⁹ est 'dando ei bonam scommam'. Diefenb. Glossar. „Scommma [non addito genere nominis] *spätzle*, *schmitz*- vel *speywort*."

25 *met*] Ita solum 'met' cum verbo, non præcedente pronomine vel nomine,

Pag. 268.

Pag. 267. v. 26 ... Pag. 269. v. 33.

- pro 'ego' vel 'ipse' vel 'egomet', 'ipsemet' legitur etiam p. 55³⁴ 69³⁰ 74⁶
Ortvinus etiam 'metipse' pro 'ipsemet' sive potius pro 'ipse' posuit p. 113¹⁶.
- 27 *facitis mihi iniuriam*] *Ihr thut mir Unrecht, missversteht mich*, non recte interpretaris animum meum.
- 28 *quod parvi p. . . libros*] i. e. te mihi despectui esse, ac si haberes paucos libros. Itaque parvi penderet eum, si non haberet multos libros. Ortvinus ipse doctum ex librorum copia aestimat p. 269¹. sqq.
- 30 *stufia*] cf. ad 262²⁹ Synonyma sunt studiorum, studitorium, studorium.
- 32 *asseribus*] *Holzdeckeln*. „Asser, bret. rauo. schwarte. delen. laden vulgo dil. bort.“ „Asseres, asserum, lado. eyn lade von bredern. rauin. assares i. lat. tas“. Diefenb. Glossar. hh. vv.
- bergamenibus*] *Pergamentdeckeln*; pergameno solo, non asseribus chartæve densatæ, quam nos *Pappdeckel* vocamus, superducto inclusi libri. „Pergamenum, pergumenum, pagamenum, pergamentum, pargamentum, pergamen, pergament, pergumene, permut, permet, perkement, pirment, bõrment, berment, bermend, bermut“. Diefenb. Glossar. h. v.
- per totum . . . supertracti*] *Ganzlederbände und Halblederbände*. Hodie *Ganz- und Halb-Franzbände*.
- 34 *flabellum*] „*wadil, wadel, wedel, weddel, widdel . . . wayer. wegers. weygel. wegel. quest. quast. vliegen quast. foche. fucher, fucher. puster*“. Diefenb. Glossar. h. v.
- Pag. 269.
- 1 *tenetis . . . honore*] *Ihr haltet sie sehr in Ehren, in großen Ehren*. bene curas eos.
- 2 *honorat*] curat, magni facit, minime negligit.
- 4 *dogma*] 'doctrina, documentum, docma, lere, leer, lare, lernung, lernung'.
- Diefenb. Glossar. h. v. Verterim h. l. *gute Lehre*.
- 5 *Neumberga*] Dubitare possis utrum Naumberga an Noreumberga voluerit scriptor. 'ex Nurenberga' etiam epistolæ I. 7. et 14. datæ sunt.

EPISTOLA 53. IOHANNES SCHLVNTZICK ORTVINO.

- 7 *Schluntzick*] i. e. *Schluntzig*. cf. ad 268¹².
- 9 *criminatis*] accusas, vituperas, exprobras mihi silentium.
- 12 *duas litteras*] Dolendum est quod utraque epistola Ortvino reddita non fuit, qui certe nobiscum, si eas accepisset, in 'suo Epistolari' (p. 186¹ 187¹.¹⁹) communicasset.
- et non est adhuc medius annus*] necdum sex menses præterierunt, ex quo ad eum scripsi.
- 13 *presentaverunt sibi*] reddiderunt ei. Fortasse in interioribus tantum epistolis clausis cuinam reddendæ essent, inscripserat noster Hans Schluntzig.
- 16 *ex Florentia versus Romam*] Hoc iter incidit in m. Febr. a. 1516. cf. ad 197²³.
- 19 *impetr. . . Franciæ*] cf. cit. adn. ad 197²³. et quæ art. 'Grimanus' relata sunt.
- 21 *ego . . . sum*] Exodi iii. 14.
- 23 *sum utique*] Luc. vii. 26.
- 24 *inceditis per pedes*] pauper (cf. ad 75²¹ 19²²), qui antea intrasti 'Romam cum duobus vel tribus equis, habens pecuniam in banco et dans propinas' p. 194¹⁵. cf. paullo infra vv. 29. sqq.
- 26 *hi in curribus etc.*] Psalm. xix. 8.
- 28 *rorate etc.*] Iesai. xlv. 8.
- 30 *habere . . . pedes*] cf. ad v. 24.
- 33 *Qui dare etc.*] Henischii *Teutsche Sprach*. Augsb. 1616. col. 1384. Alias 'Gra-

Pag. 269.

tius est donum quod venit ante preces', 'Geben ist doppelt werth, wenn man nicht begehrt'. *Wander Sprichw.* I. col. 1368. n. 39. *Ungern giebt der viel fragt.* ibid. n. 133. *Was man ungebeten giebt, ist doppelt lieb.* n. 145. *Wem's Ernst ist, daß er geben will, der giebt heraus und fragt nicht viel.* n. 154. *Wer einem geben will, der frag' nicht, ob er's haben will.* n. 165. *Wer geben will, der giebt heraus und fragt nicht viel.* n. 172. *Wer gern giebt, der fragt nicht viel.* n. 178. *Wer gern giebt, läßt sich nicht lange bitten.* n. 181. et similia.

Pag. 270.

1 *velociter ire*] properare.4 *Iohannes von der Wick*] cf. Ind. biogr. p. 502. sq. art. Wick.5 *currit et recurrit*] officiose Reuchlini causam agendo per urbem discurrit, *läuft hin und her.*

imposuit] præsensavit, ut hodie loquimur, iudiciis. cf. Conspr. chronol. d. 19. Ian. a. 1515. et d. 2. Iul. a. 1516. Reuchlini Acta iudicior. pagg. I iij. sqq., unde hæc enotanda esse videntur: „... comparuit in iudicio legitime coram nobis magister Ioannes van der Wyck procurator prædictus ... et primo exposuit nobis et allegavit, quod, licet ... episcopus Spirensis ... libellum Oculare speculum ... sua diffinitiva sententia rite causa cognita de consilio tam utriusque iuris doctorum quam theologiæ magistrorum approbatæ lectionis declaraverit, ac per Ia. de Hochstraten, ... domini Ioannis [Reuchlin] et libri sui insidiatorem ac adherentes eiusdem temerarie et iniuste diffamatum pari sententia pronunciaverit, ..., contra leges, canones, ius divinum et bonos mores librum ipsum huiusmodi indirectis et obliquis viis detractorie contra evangelicam doctrinam, quam profitentur, diffamare et ad sororinas et fratras theologiæ assertæ facultates adversus iudiciales sententias .. recurrere, et falsas et ementitas detractorias et diffamatorias sententias reportare ac fere crimina læsæ maiestatis libellique famosi et vis publicæ ac privætæ per præmissa impune committere“ et q. s.

13 *audivi etc.*] Quanta confidentia Reuchlini suppressendi Hochstratus post molestissimam Spirensis sententiam (d. 29. Mart. a. 1513. dictam) Romam venerit, etiam hæc epistolæ passim testantur (cf. e. gr. ad proximam superiorem v. 24. adn.); neque minus quantæ difficultates Reuchlini causæ oppositæ fuerint, ex magna tum ipsius Reuchlini tum amicorum eius maxime per annos 1515. et 1516. scriptarum epistolarum copia cognosci potest. cf. Conspr. chronol. p. 135. sqq. ad hos annos.

17 *omnes Curtisani tim. eum*] Sed nunc Fortuna verterat rotam. cf. p. 75⁴. sqq.19 *Questenbergk*] cf. Ind. biogr. p. 446. hunc art. *eiam*] error typogr., corrige 'etiam'.22 *Istis sic stantibus*] Quæ cum ita essent.23 *si est dignus*] Si per universitatem, quæ doctorem fecit Wickium, (Coloniensem puto) liceret, aperte indignum eum appellaret scriptor. Sane hoc 'si est dignus' contrarium est modesto theologorum 'quamvis indignus'.29 *collegit artice. hæreticales*] In colligendis hæreticalibus articulis et ad ignem damnandis hæreticis omnis Hochstrati ars et delectatio posita erat. cf. quam egregie minis insectatus est Erasmus „Si ego venio ad Almaniam, ... ego volo sibi super cutem“ p. 75¹⁵. sqq.30 *nunc est aliud*] cf. ad sup. v. 17.32 *fuit post disputatum*] d. 2. Iul. a. 1516. cf. Conspr. chronol. p. 139. ad h. d. et ibi cit. Reuchlini Acta iudicior. fol. ult.

Pag. 270.

Pag. 269. v. 33 ... Pag. 271. v. 30.

a *theologis votatum*] sententiam suam singuli iudices commissarii dicerent, suffragium ferrent. In Vocab. 'votare' hoc sensu non legitur, sed = vertere, et = vovere, spondere.

Pag. 271.

4 *talía vituperia*] cf. p. 269⁹.

EPISTOLA 54. WILHELMVS BRICOT ORTVINO.

6 *Bricot*] Thomas Bricot, theol. prof. Paris., Aristotelis, Petri Hispani Georgiique Bruxellensis libros de logica tum commentatus est, tum in brevius contraxit. cf. Fabric. bibl. med. et inf. æt. VI. p. 691. sq. Panzer Ann. typ. V. p. 115. X. p. 195. Hain Repertor. n. 3966...3977. Fortasse mutato prænominē hic scholasticus scriptor huius ep. scriptor fingitur. Possis autem pari iure de Wilhelmo Britone cogitare. cf. Ind. biogr. art. Brito et inscriptionem ep. II. 56.

9 *sed non iuvat*] *aber es hilft nicht*, tu tamen semper novas nova referentes litteras a me postulas.

11 *Finck*] cf. p. 196²⁸, et Ind. biogr. p. 370. art. Finck.

12 *habuerunt me rogatum quod*] *haben mich gebeten, daß* — rogaverunt me, petierunt a me, ut ..

epitaphium] Quantum hæc epitaphia (cf. p. 22. 29. sq.), ab ipso compositorum (cf. p. 410. sqq.) *παρωδά*, Ortvinum momorderint, ipse epist. apologet. p. 400²⁶ prodidit exclamans „Vae vobis falsariis, qui nostra epitaphia et laudabilem aliorum [*vult maxime* Ortvinianam] doctrinam pervertentes illorum loco rythmos ponitis impurissimos commissoque per vos crimine falsi nequam editis prognostica [cf. ad 264¹²], mihi illa insonti et immerito ad multorum principum, civitatum optimorumque virorum offensionem ac sacrae astronomiae [!] irrisiōnem non incruente [!] asseribentes.“

14 *extinctus*] Procul dubio non scelerata manu, sed gastricismo. cf. cit. art. Finck.

16 *bibit Cursica vina*] cf. ad 193²⁴.

17 *charitate vera*] non ficta. cf. ad 15¹⁹.

18 *rogo de vobis*] te rogo, peto ex te, ut me instruas, ut mihi explices.

19 *sententiant*] ‘Sententiare, *orteln*, *verorteln*, *verordeln*, *urteln*, *orteyln*, *verurteylen*. Diefenb. Glossar. h. v. Sententia Parrhisiensium doctorum contra Renchlinum lata est d. 2. Aug. a. 1514., sed non ea, quæ potius ‘libelli auctorem ad revocationem compellendum’ esse pronuntiavit (cf. Peperic. def. p. 141²⁰), sed Erphordiensis sententia d. 3. Sept. a. 1513. lata ea quæ hic allegantur ‘citra tamen ... habemus’, neque hæc quidem iisdem verbis continet: cf. Peperic. Def. p. 136³⁹...137² et 19 et ibid. p. 138⁹...13 similia verba sententiæ Moguntinensis d. 13. Oct. a. 1513. latæ.

22 *non scio quid est*] discrepare mihi videtur. Scilicet Bricotus, ut Hochstratus et universaliter inquisitores hæreticæ pravitatis nolunt inter errores qui sibi videntur, et crimina distingui.

24 *causa efficiens*] Culpa est ‘causantis, non causati’.

26 *Lovanienses etc.*] Hanc epistolam d. 23. Mai. a. 1515. scriptam exhibet Peperic. Def. p. 150...152. ed. n.; verba a Bricoto reprehensa sunt „Suscepimus ... non parum nobis spiritualis iocunditatis attulit“ p. 151¹⁷.³⁹⁹

28 *papa etc.*] Putes ipsam prædicatorum conscientiam audire.

30 *compassionem habere*] *Mitleid haben*. cf. I. Cor. XII. 26. et ep. ad Hebr. IV. 15. „Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus no-

Pag. 271.

stris...". Diefenb. Glossar. „Compassio, compatio, mitleydunge, medelidinge, entfarnnisse“, Erbarmen.

33 *in veritate nunquam compertum e.*] Forensis formula, *ist niemals in Wahrheit erfunden worden*, i. e. minime probatum est.

34 *ille etc.*] Reuchlinus. Evangelice gemit: Matth. v. 44. (Luc. vi. 27.) „Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos...“.

Pag. 272.

1 *Philocapniones*] Reuchlini amici, Reuchlinistae. Lepidum hoc: *philos* = *filius*.

2 *petit quod moriatur*] Multis locis Pepericornus se nihil nisi veritatem scribere, perfidiis ac calumniis vexari, contraque has sese defendere, nihil nisi ius suum se persequi, mori velle, siquod mendacium dixisset, et similia exclamavit. cf. e. gr. protestationes defensionis suae adiectas, p. 175. sq. p. 165. 159. 88. etc.

3 *Psalmista*] cxv. 11.

5 *proch dolor*] frequentissima Ortvinii exclamatio.

6 *in defensione sua contra fam.*] p. 164¹⁴. sq. „cum Iudaeus essem, vixi Iudaeorum more... semper tamen citra cuiuscunque infamiaeævum...“.

8 *pie credendum e.*] quicquid verum quidem non est, sed causae fidei adversum. cf. 192¹. et Ortvinianorum libellorum permultos locos.

10 *manebit Christianus*] Quicquid dubitent adversarii (cf. ad 77²), ipse Pepericornus Def. p. 176¹⁴ in fide catholica se moriturum esse adseverat.

12 *estis filius presbyteri*] cf. infra epist. 62.

EPISTOLA 55. SYLVESTER GRICIVS ORTVINO.

18 Sub nomine ficto Sylvestri Gricii Ulricum Huttenum latere præter alia indicia tum nomina commilitonum amicorumque atque adversariorum, tum sui ipsius commemoratio ostendunt. Fortasse lusum videbatur æqualibus, quod a Gricio Gracio scriberetur.

20 *sum iuratus*] Quod iuramentum, se utilitatem honoremque universitatis semper defensuros promoturosque esse, secundum omnium universitatum facultatumque statuta qui ad gradum academicum promovebantur, præstare debebant, hodieque similiter præstari solet.

21 *articulariter*] de singulis.

23 *dicatis*] renunties, referas.

quod... hoc] ut prudenter personarum habita ratione consilia capere ac defensiones aggressionisque instituere possent.

24 *hospitio coronæ*] cf. ad 17²⁵.

faciunt... nequitias] *Schalkheiten, Schimpf anthun, böse Streiche machen*, acerbè irrident.

27 *Keilbach*] Francofurtensis. cf. Ind. biogr. p. 402. art. Keilbach.

29 *Meyer*] notus nobis parochus Francofurtensis prædicatorii ordinis (cf. Ind. biogr. p. 415. sq. art. Meyer), quem fallacias suas etiam contra Reuchlinum faciendi causa sæpe Moguntiae in curia archiepiscopali circumspexit constat.

dedit ei bonam scommam] cf. ad 268²⁴.

30 *Hutten... bestialis*] Laur. Behaim ad Pirckheim. ep. d. 27. April. a. 1517. (Hutt. Opp. I. p. 133.): „et ille Huttenus, qui forte auctor est illius libelli seu epistolarum, ipsemet, ut scribit, sibi ipsi obloquens quasi sit magnus truffiator seu bestialis, ut forte evitaret suspicionem auctoris“.

Pag. 272.

Pag. 271. v. 33 ... Pag. 274. v. 24.

- 32 *feri inimicus*] missurus eis esset litteras bellum indicentes (*Fehdebrief*), ut anno 1522. misit Petro Meyero. cf. Hutt. Opp. II. p. 114. sqq.
- 33 *amputare nasum et aures*] Erasmi ad Luther. ep. d. 8. Mai. 1521. (Hutt. Opp. II. p. 409, 32. sqq.) „De vita Hutteni, ... de amputatis auriculis duobus prædicatoribus, ... in vasis tribus abbatibus in via publica ... nullum in Spongia verbum fecerim ...“.

Pag. 273.

- 1 *abivit ... ad fiendum doctor*] Epistola exeunte a. 1515., quo tempore Huttenus iterum in Italiam profectus erat, scripta fingitur.
- 3 *de Bock*] Curia Moguntina, ut videtur, officiales. cf. Ind. biogr. p. 314. art. Bock. *in illo sacro actu*] prædicatoribus ignominiosissimo, d. 13. Oct. a. 1513. Moguntia celebrato. cf. Consp. chronol. p. 128.
- 8 *luserunt cum talis*] cf. ad 72²⁰.
- 9 *Huttichius*] qui ‘ex antiquo odio percussit’, bonum Schlauraffum ‘cum scamno’ p. 203. v. 164. cf. Ind. biogr. p. 398. art. Huttichius.
- 10 *Weydman*] Basiliensis Moguntia docens, qui Schlauraffo pugnum dedit. p. 203. v. 165. cf. Ind. biogr. p. 502. art. Weydmann.
- 12 *Eucharius*] Gallinarius sive Germanice *Henner* sive *Haner*? cf. ibid. p. 366. art. Eucharius.
- 13 *Carbachius*] Moguntia docens et in officina Schæfferiana corrector, item Antischlauraffianus: p. 203. v. 162. cf. Ind. biogr. p. 338. art. Carbach.
- 19 *Adularius Schwan*] Ceterum non notus cf. ibid. p. 466. art. Schwan.
- 22 *concludere*] cf. ad 242⁴.
- 23 *Henr. Han*] Hunc alibi canentem non audiui. cf. Ind. biogr. p. 388. art. Han.
- 30 *Falckenberg*] cf. ibid. p. 369. hunc art. et supra I. ep. 44.
- 37 *Wigandus de Solms*] cf. ibid. p. 473. art. Solms.

Pag. 274.

- 1 *Huttichium*] cf. proxime sup. vers. 9.
- 3 *Wernherus*] cf. Ind. biogr. p. 499. sq. h. art. *Summa Thomæ*] cf. ibid. p. 483. sq. art. Thomas Aq.
- 4 *formalitates Scoti*] cf. ibid. p. 466. art. Scotus, Duns.
- 6 *singulis septimanis*] Stilo Obscurorum magis conveniret ‘omnibus septimanis semel’, *alle Woche einmal*.
- 8 *Bartholomæi*] Zehender. cf. Ind. biogr. p. 512. sq. h. art.
- 9 *opponunt s. etc.*] Formam iudicarii processus observant, ut moris est in negotiis curia Romanæ. „unus qui tenet opiniones Reuchlin“ est quasi advocatus diaboli, contra quem alii, i. e. reliqui socii sancti prædicatorii ordinis partes tenent zelosissimis suis fratribus triumphum decernunt.

EPISTOLA 56. GILBERTVS PORRETONIVS ORTVINO.

- 15 *Porretonius*] Nomen celebris episcopi Pictaviensis (a. 1141...1145.) hic adsumit Huttenus. cf. art. Porretonius. Hæc epistola quasi cum Dollenkopffii I. 28. certare videtur: ut hæc ‘in poetria’, ita Porretoniana ‘in iuristria’ excellit.
- 19 *opinionem*] Opinari, opinio etc. sæpe duabus p. scribebant medio ævo.
- 23 *termini*] i. e. artis vocabula, *Kunstausrücke*. „Terminus est vox significans universale vel particulare ...“ Petr. Hisp. ap. *Prantl. Gesch. d. Log.* III. p. 51. not. 199. cf. ibid. passim.
- significant*] i. e. significant.
- 24 *iuristici*] Ut nos dicimus *juristische, kanonistische* et similia. Vix minus bar-

Pag. 274.

barus est hodiernus Latinorum quidem vocabulorum, sed a Latina significatione abhorrentium usus 'termini iuridici'.

24 *et bene: sunt etenim*] cf. evang. sec. Ioann. xiii. 13. 'Porretonius prius est theologus', ante quam ad 'iuristica' se convertit.

ex glosis et Accursio] i. e. ex Accursiana glossa. cf. Ind. biogr. art. Accursius.

26 *Latus clavus*] Glossa in L. 4. ('Si Rufinus) Cod. de testam. milit. vi. 21. „Lati-clavius nomen est dignitatis. Vel ... tribunus inter confertissimos ... recuperabant.“

28 *Epistographum*] Sic non operarum aut Porretonii, sed vetustiore errore pro 'Opisthographum', *ὀπισθόγραφον*. Gl. ad Ulp. L. 4. (Chartæ appellatio) Dig. de B. P. sec. tabb. xxxvii. 11. „In opisthographo i. e. in tabula ... fit, ... et dicitur opum“.

31 *Abaces ... Corinthia*] Gl. ad Iavol. L. 100 (98.) § 3. (L. Heres meus § Cui Corinthia vasa legata essent, et *βάσεις* quoque) Dig. de legatis III. xxxii. „Eneq scilicet illę abaces, et sunt pretiosę: unde non debentur. si vero Corinthię, id est de vili materia, ut de palea vel herba palustri, quales venduntur Bononię ...“.

Pag. 275.

2 *Balnea*] ne per error. pro uc. Baluca sic ut hic v. 2. habet, explicatur in Gl. Accurs. ad L. 1. Cod. de metallariis xi. 6. Cf. infra additum Excurs. 1.

Prothyrum] Gl. ad Pompon. L. 245. (Statuę affixę) § 1. (Idem Labeo ait Prothyrum) Dig. de verbor. signif. l. 16. Cf. infra additum Excurs. 2.

5 *Obsonatores*] Glossa ad Marciani L. 65. (68.) pr. (Legatis servis. ... cubicularios autem vel obsonatores ...) Dig. de legat. III. xxxii. „Obsonatores s. q. c. d. in lecto: vel obsonatores qui resonant et cantant domino in mensa“. Istud 'in lecto' posuit glossator propter præcedens 'cubicularios' et 'obsonator' videbatur ei compositum ex 'ob' et 'sonator'.

6 *Hypocaustum*] Glossa ad Ulp. L. 16 (siquis mihi mand.) D. mandati xvii. 1. „Hypocausta ab hypo, quod est sub, et steron, quod est statio [cf. supra ad p. 261¹. v. cimiterium], id est subterranea statio in estate bona“. Sed Gl. ad Ulp. L. 55(53). § 3. (L. Ligni § Lignis) Dig. de legat. III. xxxii. sic habet: „Hypocaustorum. ubi stant egroti, qui quandoque indigent igne, ut argu. mandati. L. siquis mihi [i. e. cit. L. 16.] Accursivs“.

7 *Gallus gallinacius*] Glossa ad Modestini L. 9. pr. [L. Poena parricidii] Dig. ad L. Pompeiam de parric. xlviii. 9. „Gallinaceo. id est cum gallo qui non habet testiculos, quia fortius pugnat cum serpente: vel gallo qui habet testiculos, et gallinaceo, qui non habet secundum alios. ut dicimus in vulgari Iste est gallus gallinaceus, id est femineus. vel dic gallinaceus qui diligit gallinas: qui fortior est: ut vir uxorius qui diligit uxorem“.

10 *Horatii*] carm. i. 2. 20. „uxorius amnis“

Dicta] Glossa ad cit. L. 55. § 3. D. de legat. III.: „Dietarum. in aulis, ubi stant domini ad ignem“.

11 *Chorus*] Glossa ad Celsi L. 79. (77.) pr. (L. Si chorus) Dig. de legat. III. xxxii. „Si chorus. servorum cantantium cum instrumento quodam musico quod dicitur chorus. habet et alias significationes ut supra de edili. edi. l. eiusdem [L. Cum eiusdem, 34. pr. D. xxi. 1.] Accurs.“

12 *Centumviri*] Glossa ad Iustiniani L. 12. pr. (Cum hereditatis petit.) Cod. de petitione hereditatis III. 31. „Centumviralis. fuit enim inducta a senatoribus qui erant centum numero etc. Accurs.“

Pag. 275.

Pag. 274. v. 24 . . . Pag. 275. v. 17.

- 13 *Patritius*] Glossa ad § 4. Inst. quib. modis ius patr. pot. solv. I. 12. „Patriciatus. erat enim patricius quasi principis pater . . unde Salustius O patres conscripti . nam etc.“ ut habent versus 14. 15.
- 15 *Semper . . in iure*] Quotiens de re ad utrumque ius (civile et canonicum) pertinente dubitabis, scire quid volueris.
- 17 *qui sunt*] scilicet Reuchlin (quem tamen extra mundum, si possent, promoverent theologi) et aliquis iurista, quisquis sit.

EXCVRSVS 1. ad p. 275. v. 2.

Balnea est vas lucens, vel quasi baiulans lucem vel lancem.

Quod monstrum explicationis verbi balneæ sive balneorum ne Accursium quidem protulisse suspicabar vel antequam diligentius omnium glossæ locorum, quibus illud verbum aut definitur aut explicatur, inspectione persuaseram mihi glossatorem satis bene eiusdem significationem notam habuisse. Itaque non *balnea* (quamvis ita Porretonium scripsisse finxerit Huttenus, huius epistolæ auctor), sed similibus litteris scriptum vocabulum illa glossa explicari intellexi, quod aliud nullum quam *balluca* esse simul ac videram, toti quæstioni sua lux baiulata erat. Nam ad legis 1. Cod. Iust. de metallariis XI. 6. (quæ sumpta est ex Theod. Cod. eiusd. tit. X. 19. constitutione 3.) verba ‘. . octonos scrupulos in balluca (quæ Græce *χρῶσαμμος* appellatur, cogat exsolvere . .’ glossa Accursiana hæc habet „. . Item scrupulus est xxiiii. pars uncie . nam iii scrupuli faciunt „drachmam et viii drachmæ unciam secundum physicos, et sic viii scrupuli, „id est tertia pars uncie, quæ solvitur in balluca, id est utilitate publica . „nam chrysamos græce, latine utilitas dicitur. Vel *balluca*, id est vase lucente, „ut cassæ [arcæ, capsæ] *Cardinalium*, quasi lucem baiulans, vel lancem . et dic „eius metalli, in quo versatur, non autem si in plumbo exerceat, dabit in „argento . .“ Adparet Accursium vocabulum *balluca* ex *baiul* et *luc* sive *lanc* compositum esse, et cum Græco *χρῶσαμμος* confudisse *χρήσιμος* sive *χρήσιμον*. in illo quidem peccato Accursius secutus est præceptoris (‘domini’) sui Azonis condiscipulum, Hugolinum Presbyteri († non ante a. 1233.), ut ostendam; in hoc nescio quem, fortasse aut Bulgarum aut Burgundionem: nam ipse Accursius Græce ne errare quidem sponte sua didicerat. Hugolinus in apparatu ad Tres libros (Codicis Iustin.) a Contio Azonis lecturæ in Codicem (id est in novem priores Iustiniani codicis libros) quasi ab Azone compositus esset adiecto (Azonis ad singulas leges xii libror. Codicis Iust. commentarius. Paris. 1577. fol.) pag. 755. ad cit. L. 1. Iust. Cod. hæc verba posuit „*Balluca id est lucem baiulans vel lancem secundum R.*“ qua littera R. Rogerius Bulgari discipulus significatur. De balluca optime, ut solet, Iacobus Gothofredus ad cit. L. 3. Theod. Cod. de metallariis disputavit, unde suppresso Gothofredi nomine Harduinus adnot. 41. ad Plin. H. N. XXXIII. 4, 21. (p. 618. tomi II. ed. Paris. 1741. fol.), laudato auctoris nomine suam huius vocabuli explicationem Ducangius sumpserunt. Et sunt Gothofredi verba hæc: *Balluca* seu *Ballucis*, vel *Balua*, est quæ Græce *χρῶσαμμος* appellatur, quod addidit Tribonianus legi 1. Cod. Iust. eod. tit. quæ hinc alioquin desumpta est. Recte. Est scilicet *Balluca auri*, non ut ioculariter Accursius [qui tamen non ioci causa istam glossam posuit], utilitas publica; a voce scil. *χρήσει*, *χρῶσαμμος*, vel ut idem, *vas lucens*, ut cassæ Cardinalium, quasi baiulans lucem vel lancem [vel ut novis erroribus Vocabularius iuris „*Balluta* est publica utilitas vel est vas luteum C. de metallibus. g. secundum Accur.], vel ut Hugutio, et ex eo Albericus pro lance a ballando

Pag. 275.

quia dum huc et illuc inclinatur, ballat, quæ omnia suavia [sic et Marvillius et Ritterus, sed Gothofredus scripserit somnia] sunt; verum arena auropa, seu minuta ramenta nondum excocta, quæ πολλήν μείωσιν ἔχει, ut Græci notant. Glossæ Philoxeni Balluca, ἀχώνευτος γῆ, ἢ χρυσώδης: et alibi γῆδιον χρυσού ἀκαθάριστον: alibi χρυσάμμος balluca. Plinius lib. xxxiii. cap. 4. Hispanicam vocem fuisse ostendit. Aurum, inquit, arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est: Inveniuntur ita massæ, nec non in puteis etiam denas excedentes libras: Palacras [palagas Diefenb. qui has variantes lectt. adiecit: palacas, palacras, pallacras, placas, palas, palatas] Hispani, alii Palacranas [palacurnas Diefenb. add. varr.: psalacurnas, palacranas, palaceornas, ascurvas]: Idem [id autem Diefenb.] quod minutum est, BALLUCEM [balucem Hard. Diefenb.] vocant. Eandem intellexit et Pollux lib. vii. c. 23. init. quam χρυσίδα ψάμμον vocat: χρυσίτην ἄμμον Strabo lib. iii. p. 216. edit. Alm. ubi de Hispania quoque [et præcipue hoc: ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσοῦ φασὶν εὐρίσκεσθαι ποτε καὶ ἡμιλιτριάδας βάλους, αἷς καλοῦσι πάλας, μικρὰς καθάρσεως δεομένας]: Denique Græcis χρυσοβάλιον. Hanc vocem quoque restituit nuper cl. Salmasius, in Solinum, p. 277. in Iustini loco lib. 44. c. 1. ubi de omnibus Hispaniæ: Plerique etiam divites auro, quod in balucibus (hactenus paludibus) vehunt. Et Martialis lib. xii. epigr. 57. v. 8. Illinc balucis [balucis Diefenb.] malleator Hispanæ, ubi quoque hactenus [ante Turnebum] palludis editum. Denique balluca vel balluce est aurum in ramentis, minutis, ἐν ψήγμασι: quomodo et βάλλεξ Hesychio ψῆφος, minutus calculus: Sane quoque alicubi ramenta belucas vocant. Quare error est eorum qui censent, ballucas esse auri massas. Ad hos Plinii, Strabonis, Glossographorum et Martialis locos adiecit Diefenbachius (Origines Europææ. Ff. a. M. 1861. 8°. p. 240.) hæc: „span. arrugia f. Goldstollen, (obs.) baluce, baluz m. Goldstänglein, Goldklümperchen palac-a, -ana f. -an m. Stange oder Klumpen gediegenen Goldes sind technische Lehnwörter. Die Bed. χρυσάμμος unterstützt Potts Vergl. mit sanskr. bālukā, bālīkā f. arena (primitiver hindust. zigeun. bālū u. dgl. m.), weniger mit einem isolierten irischen beal m. sands, sandbanks of the coast. Formell entsprache kymr. balwg m. tufts of flax; aber bei hispan. Wörtern hat immer iberische Abstammung das Vorrecht. Plinius hat vielleicht aus einer andern Quelle palaga als ursprünglich mit balux identisches Wort. In arrugia dürfen wir den neubaskischen Anlaut arr statt r nicht suchen.“

EXCVRSVS 2. ad p. 275 v. 2...5.

Prothyrum a thyros ut in domo Accursii Cyrella.

Ad Pomponii verba L. Statuæ (245.) Dig. de V. S. l. 16. „Item Labeo ait Prothyrum quod in ædibus iterum [al. contec. interim] qui fieri solet, ædium est“ hæc est glossa: „Prothyrum. alias prothyrum et alias interdum. et nescitur quid sit dicere. vel dic quod est illud quod procul trahitur ut aqua vel aliquid aliud „ut in domo nostra cyrella. Accursius.“ sic habet ed. princeps Digesti novi, nisi quod in ea illud quia scriptum est; in voc. cyrella variant edd. quarum alie circella exhibent. De prothyris Vitruv. VI. 10. „Item prothyra Græce dicuntur quæ sunt ante ianuas vestibula, nos autem appellamus prothyra quæ Græce dicuntur διάθυρα.“ ad quem locum Guil. Budæus annotat. in Pandectas (Paris. 1526. fol.) fol. lxxix. „ego autem existimo διάθυρον esse obicem transversarium ductilem aut versatilem: id est repagulum e materia compactum, quod et vehicula et equos a vestibulo ædium arcet: qualia multa Lutetiæ videntur. In quo significatu hoc in loco prothyrum accipiendum censeo. nam alioqui si pro-

Pag. 275.

thyron τὸν θυρῶνα, id est vestibulum, intelligamus: fieri nequit ut pars aedium non sit, cum prothyrum inter exemptilia numeretur sine aedium fractura. et r. Pomponium recte puto explicat Salmasius ad Spartiani Pesc. Nig. c. 12., prophyrum, (prophurum, prophorum) legens et mæniana, peribula, hod. balcones, significare, et 'iterum' esse = 'ἔκτιον (pergula, tabulum)' ostendens. Contra Salmasium verba facit Heineccius (de V. S. h. v.), qui nihil opus esse mutatione opinatur. Marquardtum autem (*Röm. Privatalterth.* Lips. 1864. I. p. 211.) dolendum est, neque ad Pomponii locum neque ad Salmasianum comm. respexisse, sed solummodo ad Vitruv. I. c. adnotasse: „Die Bedeutung von θυρῶνα ist unbekannt und eine Thür nach dem Atrium ist weder in unserm Hause [dem pompeianischen des Pansa] noch sonst gewöhnlich erkennbar.“

Ad verba 'trahitur . . . in domo Accursii Cyrella' explicanda hæc habeo: Glossa ad v. „sacerdoti et hierophylaco“ Scæv. L. 20. (Annuæ his) § 1. (Attia) Dig. de ann. legat. xxxiii. 1. „Hierophylaci nomen est capellæ vel loco ubi est capella: ut sacerdos Ricardinæ, delectabilis nostræ villæ. Accvæ.“ et Gl. ad Pauli L. 40. (Qui fundum) § 6. (Rota quoque, per quam aqua traheretur) Dig. de contr. empt. xviii. 1. „Rota ut in palatio domini Accursii, ubi rota est, per quam trahitur aqua.“

Sarti de claris archigymn. Bonon. professorib. Bonon. 1769. fol. p. 143. in vita Accursii: „... in civitate magnificas aedes habuit, loco urbis celeberrimo, ubi nunc est palatium publicum civitatis, in quo Legatus Apostolicus, et Magistratus urbani sedem habent, ad eam partem, ubi præcelsa turris cum horologio assurgit; et in agro Bononiensi splendidam villam, et ampla latifundia ad Ricardinam; qui locus, ut tunc Accursii secessu, ita post aliquod tempus, ob prælium atrox inter Venetos et Galeatii Sfortiæ copias ibi gestum, celebris fuit. Meminit Accursius ipse huiusce domus, quam, ut erat satis gloriosus, palatium vocat; in eaque fuisse dicit rotam hydraulicam: quod eo rudi sæculo pro miraculo haberi poterat (d. Gl. ad L. Qui fundum). Ac villæ etiam suæ Ricardinæ meminit (c. Gl. ad L. Annuæ). Nec dubium est, quin eo loci se abdere consueverit, cum vacaret a scholasticis muneribus, et fori etiam occupationibus; in quo verisimile est illum non raro versatum esse, ibique suis commentariis in Iuris Cæsarei libris scribendis, ac poliendis incubuisse. Has Accursii aedes ad Ricardinam descriptas habemus in tabulis anno 1318. scriptis, cum Anna Lambertina Francisci Accursii nurus tutelam suscepit Castellani sui nepotis. Eas in Appendice damus...“

EPISTOLA 57. GALIENVS PADEBORNENSIS ORTVINO.

- 20 Galienus sæpe = Galienus, sed est quoque quidam 'Galienus galco de west-frisia' in albo acad. Viteberg. ap. Förstemann. p. 5.
- 23 loquela . . . ad me] ein Gerede, das ich vernommen, rumor qui ad aures meas venit.
- 24 faciens . . . superius] quo rumore audito perterrefactus sum, ut steterint mihi comæ.
- 25 est murmur etc.] Contra Murnerus, nisi papa theologos corrigeret, schisma futurum esse iuravit p. 189, 28. sqq.
- 27 prædicare . . . aliam fidem] Ad h. l. aliosque complures harum Epp. O. V. explicandos egregie facit Buschii epistola infra repetita. cf. Consp. chronol. p. 134. d. 30. Sept. a. 1514.
- 29 in Bohemiam] cf. ad 265¹². et seq. v. 2.

Pag. 275.

32 *cogitavi mecum*] Apertis verbis Galienus prædicatorum fidei zelum simulantium verum consilium eloquitur.

Pag. 276.

6 *in nomine etc.*] cf. 255²⁹.

Bremen] Brema primum provinciae Saxoniae prioratum in capitulo provinciali, in dextro choro, habebat. Echard Serr. ord. prædic. I. p. xiv.

Hermannus Buschius Pasiphilus
Ioanni Reuchlin Phorcensi.

Salutem et optatam victoriam, quam ominari et precari tibi non desistam, quoad eius te compotem effectum te cognovero! Quod spero etiam citius mea et omnium amicorum expectatione futurum. O si videres nunc ora et vultus Theologistarum, talis est furientis Invidiæ species, talis est Insaniæ delirantis viva effigies: inflatis buccis contrahunt supercilia, caperant frontem, lumina tragica quadam torvitate horrificant, pallent, rubent, stupent, gemunt, striduntque dentibus. Quid? quod tanta bile tantaque perturbatione concitantur, ut etiam impiis quandoque vocibus non abstineant. Nam modo Reverendissimum Cardinalem Grimanum ut indoctum cavillantur, modo ut semper suspectum infamant. Præterea audent aperte iactare perversissimi homines, nisi secundum se pronunciatum in Urbe fuerit, ab ecclesia et summo eius Pontifice se defecturos et schisma novum suscituros; alii ad futurum concilium provocaturos se minantur; alii dicunt quicquid contra se statuerit Papa, nullius momenti esse, neque pro papa habendum eum qui ab se suaque sententia dissentiat: tam cæca, tam præceps est arrogantia istorum, ut non pudeat etiam postulare obnoxium sibi Summum Pontificem esse, se palam omnibus ecclesiam esse dictitant, sine se in rebus fidei Papam nihil decernere nec posse nec debere conclamant. Nihil hercle secius aut honorificentius de summo Pontifice loquuntur quam de puero sub ferula adhuc vivente, cui nihil nisi ad pædagogi sui nutum integrum sit aut liberum loqui. Mera deliramenta profecto, meras insanias deblatterant apud magnates suos, quos factioni suæ faventes habent. Cæterum ad humiliores amicos mittuntur Bidelli qui vocantur, et seculi sui infamia Pepericornus: hi passim (si Diis placet) in triviis de sententia Parisiensium disputant, cui refragari non levius putant esse sacrilegium quam evangelium non recipere. Deinde quibus aurem his satis inebriaverunt, aliquod exemplar eius mox obtrudunt, etiam invitis et aspernantibus plerisque. Sic nuper festo die divi Matthæi cum processum tuum et excommunicationis contra Theologistas sententiam valvis cathedralis ecclesiæ hic affixam honestus quidam sacerdos legeret, et pugillares tenens inde quasdam clausulas excriberet, idem nebulo Pepericornus suo Ortvino comitatus venit clamitans 'Eho tu quid illa spectas? quin tu potius isthæc mihi legas!' ostendens ei fabulam Parisiensem, quam ille aversatus 'Pluris' inquit, 'litteras facio Apostolicas quam privatas'. Tum iste 'Tun' pluris audes facere Spirensis episcopi adhuc pueri sententiam, quam Lxxx Theologiæ Doctorum Parisiensium, qui (ut opinor) leporem quomodo caperet melius sciret quam istuc, quomodo diffinitivam aliquam sententiam ferret?' Nec hic stetit furor dementis capitis, sed eo usque provectus est, ut etiam Summi Pontificis auctoritatem per scelus et contumeliam ludificaretur, quippe executoriales illas cum cœpisset gladio lacerare, quidam 'non vereris' inquit 'censuras apostolicas?' Ad eam vocem furens ibi ita statim cum maxima vociferatione subiecit audientibus plus trecentis hominibus

Pag. 276.

Pag. 275. v. 32 ... Pag. 276. v. 12.

'Ego vero pili non facio omnes censuras Papæ'. O linguam sacrilegam ferro candenti præcidendam. Si hoc impune aufert Pepericornus, plus certe sceleribus suis ille, quam boni virtutibus suis debent. Pessimo sane exemplo ista impunita relinquuntur. Sed de hoc Cerbero satis. Audi aliud. Videntes citatum Priorem suum Iacobum Hochstraten Reverendum patrem Theodoricum Castrum ex professione fratrum Heremitarum divi Augustini Cyrenensem episcopum et Reverendissimi antistitis Coloniensis Suffraganeum aliquot Prædicatores continuo adierunt, rogantes, ut eis utile aliquod in hac re consilium præberet, quibus ille 'Nolite' inquit 'a me nunc petere consilium, a quo nulum petiistis, quando ordiri primum hanc telam cœpistis: ite ergo et pertextite reliqua, sed sine me. Nuper apud Bernam Helvetiorum urbem fœdissimam hæresim excitastis: fortasse libenter simile aliquid hic quoque (si fors fuat) strueretis'. Narravit istud mihi Fugius nunc Subprior Augustinensis, qui tanti facit, ut emori etiam pro te possit. Sunt et alii certe adhuc ornatissimi quidam cives hic, nec illi pauci numero, qui causæ tuæ constantissime favent. Quorum omnium signifer et dux est Franciscus cognomento Struß, vir patricius et opulentus, expers quidem literarum, sed tamen acerrimus confutator tuorum adversariorum, adeo ut etiam congregientem eum ipsi Theologistæ timeant. Speculum tuum ad verbum tenet memoriter, et semper in sinu gestat, tamque in eo est exercitatus, ut nihil obiicere inimici possint, ad quod non promptissime statim ille respondeat. Unus tantum est (quod sciam) ex optimatum factione tibi non admodum æquus, cui ut mussant quidam, morigera solet esse illa bellula. Item Theologistæ, ut etiam comperi, Iacobo Hochstraten proximis diebus mille quingentos aureos per Trapezitas Romam miserunt, non ad victum, qui Monachis tenuis esse debet, nec ad necessarias impensas litis: nam minore summa, ut reor, hæc administraretur. Sed quod vehementer suspicor, et illis male vortat, ad faciendas largitiones, pro obtinendis auro suffragiis quæ iure non sperat. Nec interim hoc tacuerim, quod visa novissima ista citatione complusculi Theologistæ adversæ factionis consternati vacillare primum, deinde etiam palam deficere cœperunt; reliqui vero qui sunt huius rei capita, magis pudore et necessitate quam voluntate resistunt. Quare bono animo esse impero: videbis brevi, mihi crede, fractam et contusam omnium tuorum inimicorum nequiciam. Duo exemplaria citationis, quæ supererant nobis, Monasterium Westfalæ metropolim, et Traiectensem celebrem in finibus Hollandiæ urbem per amicum fidelissimum misi, publice affigenda, quod illic Parisiensium cœptam quoque cantilenam disseminatam ab istis Theologistis audiveram. Vale et me ama. Prid. Kal. Octob. [a. 1514.] Ex ædibus meis Coloniæ.

EPISTOLA 58. IRVS PERLIRVS ORTVINO.

- 8 *Irus Perlirus*] Licentius fictum magistri Lipsiensis nomen. Irum, Homericum paupertatis exemplum, nemo ignorat; Perlirus fortasse = qui perlirat, *Durchleierer*: 'Perliricus, *delectabile e dolce* in Glossar. Lat. Ital. MS.' habet Ducange Adelungi.
- 10 *scripta vestra*] Defensionem Pepericornianam cum prioribus Coloniensium libellis (cf. Ind. serr. n. xxi. c. præcedentib.): nam hæc quoque epistola, ut ex iis quæ de Petro Mosellano Crocoque referuntur colligimus, autumnus a. 1516. scripta est.
- 12 *novi et iuvenes etc.*] Idem quod hi novelli dicebant, iam antea Lutherus ad

Pag. 276.

Spalatinum scripserat. Subicimus epistolam quam recte Aurifaber (Epp. Luth. I. fol. 8. sq.) anno xiiii. adscripsit; falsi sunt Lœscherus (*Reform. Act. I. 799.*) et de Wette (*Luth. Briefe I. n. iii.*) anno 1510. eandem adscribentes, quo anno Reuchlinus de Oculari speculo edendo nondum cogitaverat: non ita longe post hanc epistolam, d. 5. Aug. a. 1514., eidem Spalatino Lutherum aliam memorabilem illam contra Ortvinum Coloniensesque theologos (cf. Consp. chronol. h. d.) scripsisse ratiocinor.

LVTHERVS AD GEORGIVM SPALATINVM.

IHESVS.

Pax tibi, Venerande Domine Magister Georgi. Petiit a me Frater meus Iohannes Langius nomine tuo, quid sentiam ego de causa innocentis et doctissimi Iohannis Reuchlin, contra suos æmulos Colonienses, sitne in periculo fidei vel hæresis. Nosti autem, optime Magister, quod et ego hominem in magno habeam pretio et affectu, et iudicium meum forte suspectum est, quia (ut dicitur) liber et neutralis non sum: tamen quia exigis, dico quod sentio: Mihi prorsus nihil apparere in omni eius scripto Consilio quod periculosum sit. Admiror autem vehementer Colonienses, ad quid tandem tam perplexum, ac plane (ut ipsis videtur) Gordio nodo perplexiorem, in tam plano scirpo quærent, cum ipse tam solenni Protestatione creberrime utatur, atque non articulos fidei, sed consilii opinionem ponat. Quæ duæ res ita eum apud me absolvunt a tanta superstitione, ut si omnium Hæresium colluviam in suo Consilio congregasset, integræ et puræ fidei eum crederem. Si enim Protestationes tales et opiniones a periculo non sunt liberæ, timendum nobis erit, ne forte tandem pro libito isti Inquisitores incipiant Camelos glutire et culices colare, et Orthodoxos, etiamsi omnia protestentur, pro hæreticis pronunciare. Iam vere de hoc quid dicam, quod Beelzebub eiicere moliuntur, et non in digito Dei? Hoc est quod sæpe plango et doleo. Quia nos Christiani inceptimus foris sapere et domi desipere. Centuplum peiores sunt blasphemiae per omnes plateas Ierusalem, et omnia spiritualibus idolis plena. Quæ cum summo sint studio tollenda, tanquam intestini hostes, nos tamen relictis omnibus illis quæ nos maxime urgent, ad exterarum et peregrinarum causas convertimur, suadente scilicet Diabolo, ut nostra deseramus, et aliena non emendemus. Potestne obsecro isto zelo aliquid stultius et imprudentius cogitari? Itane non habent infelices Colonienses in Ecclesia feras et turbulentissimas causas, ubi exerceant scientiam, zelum, charitatem suam, ut necesse sit eos tam remotis a nobis mentibus illas exquirere? Sed quid facio? plenum est cor meum harum cogitationum magis quam lingua dicere possit. Hoc tandem concludo, cum per omnes Prophetas prædictum sit, Iudæos Deum et Regem suum Christum [Psal. Iesa. 8.] maledicturos et blasphematuros, et qui hoc non legit vel intelligit, fateor eum nondum vidisse Theologiam. Ideoque præsumo Colonienses non posse Scripturam solve: quia sic oportet fieri, et Scripturam impleri. Et si tentaverint Iudæos a blasphemis purgare, hoc facient, ut Scriptura et Deus mendax appareat. Sed confido Deum fore veracem etiam invitit et frustra sudantibus mille millibus Coloniensibus. Dei enim solius hoc opus erit, ab intra operantis, non hominum aforis tantummodo ludentium potius quam operantium. Si istæ ab eis tollantur, componerent peiores. Quia sic sunt in reprobum sensum, per iram Dei, traditi, ut sint secundum Ecclesiastem incorrigibiles: et omnis incorrigibilis correctione peior fit, et nunquam

Pag. 276.

Pag. 276. vv. 12 ... 33.

emendatur. Vale in Domino, et parce verbis, ora autem pro anima mea peccatrice apud Dominum. Datum ex Monasterio nostro hodie.

Frater tuus Martinus

Luther.

18 *adhuc*] facile, præmature, *noch, noch gar*.

peribit propter .. poet.] cf. 38³⁶. Mutianus in ep. ad Urbanum (Tentzel Suppl. I^a. p. 85. sq. n. cix.) „Nosti negotiosum istum et gloriosum fratrem ordinis Benedicti, quem ais mordaciter dixisse *Poeten verderben die Universitäten*. Quod verumne an falsum sit postea videbimus In eum qui dixit Poetas corrumpere scholas omnes:

Culpa notanda, pios sine caussa ledere vates,

Atque dei donum commaculare nefas.

Balbe, refers studiis vatum monimenta nocere,

Tanquam sint sanctis pernicioosa scholis:

Improbis et caecus index male iudicat, et tu

Scilicet alba nigris anteferenda putas.

19 *Mossellanus*] usitatus una s. — Petrus Schade, vico Bruttig ad Mosellam oriundus, unde ‘Protegensis’ cognominatus est (nam Bruttig, ut Latine sonaret, Protegium sive Protegum vertebant), Colonia Lipsiam venerat a. 1514, ubi post Croci discessum a. 1517. primarius Græcarum litterarum professor factus est. cf. Ind. biogr. p. 422. art. Mosellanus.

20 *græcus*] Consulto hoc positum est pro Græcista, ut significaretur scriptorem utramque notionem (possis ‘et nationem’ adicere) non distinguere.

Ricardus Crocus] cf. Ind. biogr. p. 352. art. Crocus.

22 *ibi ubi piper cresc.*] cf. ad 38³⁵.

23 *domicellos*] cf. ad 26¹⁷. et infra p. 277¹⁶.

26 *Supposita*] cf. ad 22¹⁵.

28 *collegium*] i. e. bursam. p. seq. v. 8. sq. collegia et lectoria iuxta ponuntur pro schola vel prælectione, ut hodieque dicunt ‘in collegium ire’, ‘non est collegium’ et q. s. s.

29 *commensales*] cf. ad 9³¹.

proxima] i. e. novissima.

31 *tractaverunt*] *verhandelten darüber, ob sie nicht*, consultarunt, disputarunt de reiectione.

reicere] cf. ad 4⁵.

33 *sic dispensavimus cum ips.*] *so (deshalb) haben wir sie durchkommen lassen, haben wir ihnen den Mangel ihrer Befähigung nachgesehen, sie von den vor-schriftsmäßigen Leistungen entbunden.* cf. loc. ad 16²⁶ transcr. „Dispensare, erlauben, über die gemeinen recht, auflösen die gesetzten recht, entschuldigen von gemeinen rechten, [dispensatio est privilegium i. e. ius singulare, iuri communi oppositum], *orleup geben, ablassen, herlychteren, ghenadichen, dispensieren* ...“ Diefenb. Glossar. h. v. Secundum Statuta fac. art. Lips. de a. 1471...1490. IV. 4. (*Die Statutenb. d. Un. Leipz. v. Zarncke*. 1861. p. 387.) „examinatores per sortem electi, per decanum requisiti iurare tenentur ‘Ego N. iuro, quod nunc et in antea et quocienscunque in decanum aut examinatorem promovendorum, tam ad magisterium quam ad baccalariatum, electus fuero, admittere velim simpliciter dignos et reicere indignos ...’ et illos reputat facultas dignos, quibus non solum litterarum sciencia, verum eciam vitæ meritum suffragatur ...“ Et „quilibet magistrorum de consilio

Pag. 276.

facultatis, eciam non specialiter ad hoc requisitus tenetur sub suo iuramento ... revelare insufficiencias et latas negligentias promovendorum ...“ Stat. de a. 1499...1522. (ap. Z. p. 444). Sed magister Irus cum suis coexaminatoribus secuti sunt illud neque hodie inusitatum ‘Sumimus pecuniam, et mittimus asinum in patriam’.

- 34 *disp. ... in ætate*] Statuta de a. 1471. citt. IV. 10. „De dispensatione in tempore et ætate ... cum aliquo promovendo nisi ad quartale unius anni ...“ VI. 12. (p. 401. ed. Z.) „De moribus et ætate promovendorum, quod in examine morum legi debet. Item nullus admittatur ad temptamen pro gradu magisterii nisi attigerit annum XXI. et de legitimo matrimonio natus sit et alias moribus commendabilis existat, sic quod in nullo excessu notabili et notorio deprehensus fuerit, quod de quolibet seorsum, scil. de ætate et legitimitate, ante admissionem ad (examen vel) temptamen per decanum diligenter inquiratur ... Nec eciam talis in posterum admittatur, nisi adeo laudabiliter et virtuose se rexerit, quod ex transacta virtuosa eius vita de subsequenti eius conversatione laudabili præsumatur ...“ Statut. de a. 1499...1522. XIII. 20. (p. 467. ed. Z.) cf. Stat. de a. 1507. I. 18. (p. 495. ed. Z.) „De ætate et moribus promovendorum. Nullus admittatur ad examen pro gradu baccalariatus in artibus nisi attigerit annum XVII., nec pro gradu magisterii, nisi attigerit annum XXI., etc. ut VI. 12. Stat. de a. 1499...1522. c. V. 2. (Z. p. 444.) „Placet quod magistri de consilio facultatis deinceps quo ad stantiam, tempus et ætatem cum promovendis faciliter non dispensent, nisi de abilitate periciaque scolæ promovendi evidenter et per famam constaret. Tunc enim cum tali quo ad tempus et ætatem in modico, ut in quartali anni .. potest dispensari, quia perfectum scienciæ hoc casu supplet minorem ætatem ..“.

Pag. 277.

- 3 *disp. in morib.*] Stat. citt. (ed. Z. p. 495. sq.) „... Et talem excessum facultas artium reputat notabilem et notorium, de quo per rectorem et assessores eius incarceratus fuerit, vel si publicus meretricarius fuerit, scil. quod in domo habitationis mulierem suspectam publice tenuerit, vel ad comodum bursæ suæ talem introduxerit, vel alia domo seu domuncula vel comodo meretrici publicæ vel meretricibus publicis conversatus fuerit, vel in collationibus aut prandiis, ubi talem vel tales esse sciverit, fuerit vel locum suspectum, videl. prostibulum, visitaverit et de hoc convictus vel confessus vel per conventorem propter hunc et quemlibet alium excessum de bursa sua expulsus fuerit, vel in prostibulo vel extra publice se percusserit, vel ibi vulneratus ex culpa sua fuerit captus aut deprehensus, vel qui ad taxillos in tabernis publice luserit, vel hastiludium in foro publice exercuerit, vel qui verbis iniuriis aliquem magistrum publice læserit, vel ipsum iniuriöse percusserit, vel furtum aut alios excessus, quos comitatur infamia vel scandalum commiserit vel perpetraverit. Quorum nullus ... ad examen vel temptamen ... aliquo modo admittatur.“
- 9 *Tertio etc.*] Stat. citt. de a. 1499...1522. c. VI. (Z. p. 447. sq.) „De his quæ concernunt examina promovendorum in artibus, decanum et promotores“ art. 9. „Reputat facultas arcium illos gradu baccalariatus dignos, quibus non solum literarum sciencia, verum eciam vitæ meritum et honestas suffragatur; in scienciis, qui bene se habent in grammatica, in parvis loycaibus et in quatuor tractatibus Petri Hispani, in aliis competenter in grammatica

Pag. 277.

Pag. 276. v. 34 . . . Pag. 277. v. 21.

. . . qui proposita aliqua dictione ea an nomen sit vel verbum aliave pars orationis iuxta doctrinam Donati et Remigii per diffinitionum assignacionem valent diiudicare et eam in accidentibus suis declinando, coniugando, movendo, comparando, genus assignando et aliis, quaecumque sint illa, congruitates denique per regulas generales, regimina et construcciones expedire et regulas Allexandri ad singula prædicta adaptare. In parvis loycalibus . . . qui in tractatibus supposicionum, ampliacionum, restrictionum, appellacionum exponibilium et consequenciarum generaliter se expedire possunt . . . Sed in vetere arte . . . qui quid nomen, quid verbum apud loycum propositio, quæ qualia quanta et in qua materia sit, ac circa eam oppositiones, leges, conversiones et æqui pollencias sciunt; et hoc quo ad periermenias, sed quo ad librum Porphirii diffinitiones quinque universalium, et termino proposito an universale prædicabile genus, *species* [? Z.: ffs], differentia vel aliud universalium sit, et quo ad librum prædicamentorum, quod et quæ sint antepædicamentorum vera prædicamenta et postpædicamenta, et in quo prædicamento sit terminus vel natura per terminum significata et alia . . . generalia. In nova loyca competenter scire debent quid sillogismus, quid modus, quid figura est, et formare in omni figura et modis sillogismos, et quid induccio enthime et *exemplum* [Z.: exm], et in eis formare apta exempla. In physica sufficit generalissima cognicio.

art. 10. „Reputat facultas arcium dignos magisterio qui se bene habent in vetere arte, in nova logica, in philozophia naturali, in metaphisica et philozophia morali competenter; et non curat in ea parte mitiorem facere declaracionem, quia nullus in artibus alciorem gradum magisterio nancisci potest . . .“

- 10 *non satis complev.*] Statt. citt. V. 2. (Z. p. 443. sq.) „Decanus sub suo iuramento debet esse astrictus tempore dispensationis quærere vel quæri facere omnes promoveri volentes in libro complencium facultatis, et studiose inquirere de quolibet, an istas lectiones et exercicia, sicut in sua scedula consignavit, compleverit et iuxta statuta audiverit et satisfecerit, nullamque lectionem totalem aut exercitium totale neglexerit. Siquis autem ex auditoribus promovendis tollerabilem defectum habuerit et dispensabilem, dispensetur cum eodem . . . sic quod baccalariandus xv, magistrandus xxx grossos solvat pro dispensacione. Si autem negligens quis omnino fuerit . . ., sit impeditus.“
- 12 *timax*] Pulchrum est hoc baccalaureandi, qui Catonis ‘vendax et emax’ certe non legerat, sed tamen insciens sequax factus est, inventum (pro ‘timidus’), sed pulchrius et totum novum est magistri
- 13 *ignorax*] pro ‘ignorans’, inlitteratus, plane indoctus.
- 15 *univv. valde minorentur*] cf. 259, 4. sq. 23.
- 17 *rebellavit*] Suspicio hoc verbum quasi esset *widerbellen* (relatrare), h. l. usurpatum esse. „Rebellare, rebellisare, *widerstreiten*, *-fechten*, *-kriegen*, *-treiben*, *-streben*, *-spennig* o. *-wertig sein*, *-streuen*, *-strubeln*.“ Diefenb. Glossar. h. v.
- 18 *hoc volo servare*] huius iniuriæ pœnam sumam, pœnam lues; ut hodieque vol-gus *das will ich dir aufheben bis* —. Quod hodie mihi intrivisti, in examine tibi exedendum erit.
- 19 *pati reiicionem*] i. e. reiectionem, reici. Cf. ‘reicitus’ 4⁵.
- 21 *non habent . . . bacularios*] Secundum Iuliani imp. L. 5. Th. C. de medicis et professoribus xlii. 3. [= L. 7. Iust. Cod. de professorib. et medicis x. 52.]

Pag. 277.

a. 362. latam 'magistri studiorum doctoresque' sive professores in singulis civitatibus [præter Romam et CP.] decreto curialium optimorumque conspiciente consensu creabantur. Neque Bononiæ (quam præcipue sub Italiæ nomine Huttenus h. l. vult) ante medium fere sæc. XII. doctoris magistrive nomen propria q. v. promotione, quæ primum cooptatione in actu constitutorum doctorum fiebat, acquirebatur. Sæculo XIII. ibi occurrunt doctores sive magistri legum [imperialium] et decretorum [i. e. iur. canonici] et medicinæ sive physicæ, grammaticæ, logicæ, philosophiæ, notariæ [artis notariatus] et aliarum artium, sed doctorum nomen magis magisque solis iuris magistris tribuebatur, ac doctoratus magisteriumque tanquam privilegia acquirebantur, neque omnes quicumque doctores magistrive facti erant, in ordinem sive facultatem recipiebantur. Nunc promovendus post superatam primam examinationem, quæ privata appellabatur, Licentiatus, post publicam, quæ sollemniter in ecclesia metropolitana habebatur, Doctor proclamabatur insignibusque doctoralibus ornabatur. Baccalaureatus nomen in Italicis studiis generalibus ante sæc. XVI. medium non occurrit. Cf. *Savigny Gesch. d. R. R. i. MA. III.* De baccalauris Parisiensis scholæ et ad huius exemplum conditarum Germanicarum universitatum cf. *Ind. biogr. p. 302. sq. art. Baccalaureus.*

25 *etiam non*] ne quidem.

26 *magistri . . . deponerentur . . . et simpl. s. non*] i. e. Bononiæ ii, qui in Germania magistri facti sunt, rudiores habentur quam qui primum in studiorum numerum recipiendi sunt. cf. 280⁷. De beanorum depositione cf. *Ind. biogr. p. 305. sq. art. Beanus.*

28 *in Ital. etc.*] Quod in Italia Germanicum magisterium et baccalaureatus vilipenditur, tamen bullatis magistris non prodest (p. 223³¹) neque in ipsa Italia. Etiam Wimpelingus (Isidon. German. c. 17.) vituperans Germanorum grammaticam docendi methodum „et hodie“ inquit „videmus Italos prudentia præditos aliter liberos suos instituere: inibitis enim brevissimo tempore grammaticæ rudimentis (quantum ad concinnitatem locutionis attinet) traducunt eos ad poetas, ad oratores, ad historicos, ubi latinitas, ubi elegantia, ubi significationis proprietates, ubi orationis splendor et copia, ubi exquisita compositio, ubi difficultium vocabulorum interpretatio, ubi persuasio plane discitur; sicque Italorum filii mox evadunt idonei ad audiendas leges, ad canones, ad sacras litteras, et in ea frequenter ætate iuriconsulti redduntur, in qua nostrates miselli adhuc de vocativo, de quinque figuris deque appositionis vitio decertant, inque obscuris genitivi viribus ineptisque Alexandri carminibus (si carmina dici merentur) ridiculose versantur, cumque apud bonos præceptores lauream sive doctoratum assequi potuissent, post duorum etiam aut trium lustrorum studia interrogati, quidnam didicerint, respondere aliud nihil possunt quam 'ambas Alexandri partes'.

30 *simul*] sic quidem ed. 5., sed 'contra', ut habet 4., genuinum est. Cf. 276¹⁴.

31...33 *Langschneyder . . . Ochsenfart*] De his magistris cf. peculiares artt. in *Ind. biogr.* Langschneider (Sartoris), Wüstenfelt et doctor Ochsenfart rectores univ. Lips. fuerunt annis 1507. et 1510. Decani fuerunt a. 1508. Sartoris (eod. a. Ochsenfart Vicecancellarius) et a. 1509. Arnoldus Wöestefeldensis Lindavianus.

mittunt vos salutare] *lassen Euch grüßen*, salutes mittunt, te salutare iubent.

Pag. 278. EPISTOLA 59. IOHANNES COCLEARILIGNEVS ORTVINO.

- 2 *Löffelholz* patriciæ Norimbergensis gentis nomen. Icti Norimbergensis Iohannis Löffelholz de Kolberg, nati a. 1448., mortui a. 1509., vitam enarrat *Will Nürnb. Gel. Lex. II.* p. 499. sq., qua adnotatione huic Icto hanc epistolam adscribi, minime significare volo.
- 5 *Commisistis mihi*] Petisti a me, rogasti me, *Ihr habt mir aufgetragen.* missa] cf. ad 5²⁵.
- 6 *kauffmannis*] ut *reuteri, landsknechti* et alia Germanica verba. coniuratione] cf. ad 181. adnot.
- 10 *dimittunt*] abstinent a persecutione, *loslassen*.
- 11 *libriv. de part. sup.*] procul dubio Frobenium Basiliensem librarium. cf. Ind. biogr. p. 373. sq. art. Froben. et ad 279⁹.
- 12 *nominavit mihi multos*] Fuerunt multi, qui hac epistola nominatos omnes inter ipsos Epistolarum O. V. auctores recenserent.
14. 15 *Murner . . . prædicatorum*] cf. p. 73, 6. sqq. et 248, 7. sqq. De Murnero pro Reuchlino certante cf. p. 189, 26. sqq. Murneri librum de scandalis prædicatorum h. l. memoratum apparet esse (a. 1509.) editum de quattuor hæresiaribus ord. prædicator., cuius non nullas partes, quæ ad Wig. Wirt spectant, in Ind. biogr. art. Wirt repetitæ sunt. Idem liber etiam Germanice (*Von den fier ketzeren etc.*) editus est, s. a. cf. *Gædeke Grdr. z. Gesch. d. d. Dicht. Hannover.* 1859. I. p. 201. n. 10.
- 16 *aliud . . . Reuchlin*] Hunc librum Murnerum aut non composuisse aut certe non edidisse opinor. Ceterum eius 'Orationem ad capitulum provincie superioris Alemanie (1515.) 4°.' a Gædeke l. c. p. 202. n. 23. indicatam non vidi.
- * *Herm. Buschium*] Epistolam Coloniae prid. kal. Oct. (a. 1514.) scriptam dedimus supra ad ep. II. 57.
- 19 *Comes de nova Aq.*] „composuit mirabilia de theologis quæ vult statim imprimere“. Ipse Nuenarius in ep. ad Reuchl. (Hutt. Opp. I. n. lx. p. 148. sq.), quæ æst. a. 1517. scripta esse videtur, 'contra Honstratum . . . illum bonæ famæ hostem paucula ineptivimus, graviora quæque ad exitum maturantes; pedetentim contra beluam incedendum est; quandoquidem externa præsidia nondum accesserunt, coniunctis copiis expugnari commodius poterit. Egregie animavit me Buschius, idemque Huttenus fecit . . . A Glareano quoque e Galliis nuper literas accepi, ubi parteis nostras tenent eruditi aliquot . . . Spero brevi te aliquid intellecturum quod afficiat. Incipiunt iam paulum dissidere ipsi, tota adhuc faba cudetur in capite Astarothi [Hochstrati] . . .' cf. eiusd. ep. ad 20, 12. sqq. pro parte transcr. et ep. in Ind. serr. n. xxxvii. repetitam, ut et Epp. trium ill. viror. m. Maio a. 1518. a Nuenario editas.
- 22 *Bilibaldus nescio quis*] cf. ad 267²⁶.
- 23 *qui debet esse in*] quem Norimbergæ habitare conicio, *der zu N. sein (wohnen, leben) muß.*
- ipse fecit m. m.*] Iam d. 1. Dec. a. 1512. Reuchlino scripserat Pirckheimerus melius sibi videri, si Pepericorni ne mentionem quidem fecisset. postea vero Bilibaldum inter primores Reuchlinistas semper stetisse innumeris fere locis vidimus.
- 26 *trewen*] *Drohen, Drohungen.* cf. Pistorii Thes. paræmiar. I. cent. iii. n. lvi. (p. 318.) „*Wer von drohen stirbt, den soll man mit esels-nüssen zu grabe läuten.*“ Si moriere minis, asini tumulare bombis. Alias formulas dat Wan-

Pag. 278.

- der D. Spr. W. Lex. I. coll. 697. sq. „1. *De vun Dräuen starft, ward mit Furen belutt.*“ „17. *Wä vun Dräue stire, wéd mit Föze begrave.*“ „18. *War sich furem Droin fercht, muss ma mit Eselsf... begraben.*“ „27. *Wer von dräuen (trawen) stirft, den sal men mit förten verluyden (begraben).*“ Fris. „*Thiar fan thrüwin starft, skal mü förter beringd wees.*“ etc.
- 28 *Eob. Hessus*] Cf. eius ep. ad Reuchl. d. 6. Ian. a. 1515. dat., in Hutt. Opp. I. n. xxi⁸. p. 453. sqq. et Ind. biogr. art. Hessus.
- 29 *Petreium Aperbach*] Cf. eius ep. ad Reuchl. Erfordiae (s. d. et a., ut videtur autumno a. 1514.) datam, quæ legitur in Ill. viror. ad R. epp. 1519. 4°. p. y4^o: „... tot tibi e nostratibus studere homines ... ut Mutianum ... taceam, qui apud s. Rom. Imp. principem divum Fridericum plurimum gratia valet et autoritate, cui ad Cæsarem eunti causam tuam impense commendavit, ut Spalatinum et Urbanum, .. ut Crotum Rubianum volo tam tibi esse addictus quam illis meæ vitæ testibus ..“. Cf. eiusd. ep. ad Reuchl. Romæ d. 25. Aug. a. 1515. scriptam l. c. p. y4^b.
- 31 *debet esse ... dictus*] Ricardus Crocus. cf. Ind. biogr. p. 352. h. art., ibique Cröci ad Reuchl. epistolam.
- 32 *ante duos annos*] aperte non plenos: nam Crocus in matriculam univ. Colon. inscriptus est d. 20. Mart. a. 1515. Cf. art. Crocus.
- 33 *est etiam unus*] ‘in illa coniuratione’.
- Vadianus Viennæ*] cf. ad 237²³. et epist. ad Reuchl. a. 1516. scriptam, quam repetivimus Hutt. Opp. I. p. 104. n. xxxiii.
- 34 *cardinalis*] Matthæi Langi, Salisburgensis archiepiscopi.
- Caspar Ursinus*] Velius. cf. Ind. biogr. p. 491. sq. art. Ursinus.

Pag. 279.

- 1 *promisit*] Ursini Velii nulla in Ill. viror. ad Reuchl. Epp. 1519. edd. epistola extat, neque ipsius nomen est inter ‘Capnionis defensores’ Hutt. Opp. I. n. xxxvii. p. 130. sq.
- 2 *Melanchton*] Eius ep. ad Reuchl., qua se non deserturum esse ‘signa nostra’ et coepisse se ‘argumentum, quod sum pollicitus ludere *ἐλεγκτικὸν κατὰ τῶν ἀσταθεσθῶν*’ scribit, ut legitur in Ill. virr. ad R. Epp. pag. Ciii^b, s. d. et a. est, videtur autem m. Ian. a. 1518. scripta. Ceterum satis notum erat etiam a. 1516. quantum avunculum magnum veneraretur ac pro eo laboraret Melanchthon. cf. ad 201. vers. 91.
- 3 *Wimpheling*] p. 285²⁶ est tantum ‘medius Reuchlinista’, neque inter ‘Capnionis defensores’ l. c. enumeratur. Sed amicissime cum Reuchlino eum coniunctum fuisse vel una illius epistola d. 30. Nov. a. 1513. satis testatur. cf. Consp. chronol. p. 128. h. d.
- Beatus Rhenanus*] cf. Ind. biogr. p. 455. sq. art. Rhenanus.
- 4 *Huttenum ... Bononiæ*] cf. ad 181. et 198⁹.
- 7 *Erasmus est homo pro se*] Magis ad vivum nunquam imago hominis depicta est, quam hac una quasi linea totum Erasmum nobis repræsentat Huttenus, quamvis kaufmannus nil nisi Erasmum neutri parti addictum esse dicere videatur.
- 9 *in dictis*] Hoc quoque hunc kaufmannum Frobenium esse (cf. ad prox. sup. v. 11.) prodit, in cuius domo Erasmus habitabat.
- 10 *scribens ad pap.*] d. 28. Apr. a. 1515. Cf. Consp. chronol. p. 137. h. d., et p. 263⁷.
- 11 *Ritius*] cf. Ind. biogr. p. 456. sq. art. Riccius, et p. 207¹⁸.
- 12 *Cuspinianus*] cf. ad 199. v. 35.

Pag. 279.

Pag. 278. v. 28 ... Pag. 280. v. 13.

- Beutinger*] Peutingerus item inter Reuchlinistas l. c. enumeratur, et inter eos est qui pro Reuchlino scripserunt. cf. Consp. chronol. dieb. 25. et 17. Iul. a. 1513. item d. 27. Ian. a. 1515. Vide Ind. biogr. p. 433. sq. art. Peutinger.
- 15 *Mutianus est pess.*] cf. ad 278²⁹ adnot. Mutianus inter Reuchlinistas inde ab a. 1503 ... post exortam 'causam fidei' indefessum stilum adhibuit, ut quotquot posset, ad partes antitheologicas traheret. cf. Consp. chronol. et Ind. biogr. p. 426. sq. art. Mutianus. Vide etiam *Kampschulte Univ. Erf.* I. p. 153. sqq. A. 1514. m. Apr. Mutianus ad Agricolum scripsit: „Ego quoque, ut inquit ille, minimus apostolorum contraxi satis validam manum et possum in cohorte nostra ostentare duces et principes viros et de sacris abba[te]s et magnos Iovis epulones, ex ordine literario quasi quosdam cataphractos et antesignanos, quos agmine facto educemus, si necessitas postulaverit contra fraterculos casearios et phanaticos pædicatores, hem prædicatores dicere volui.“ Mutiani epp. MSS. Francof. fol. 185^b. (Kampsch. l. c. p. 178. not. 3.). Crotus Reuchlino d. 26. Ian. (a. 1514? veri similis a. 1515.) scripsit: „At dicet aliquis 'Capnion solusne contra plures etc.'“ cf. Hutt. Opp. I. p. 29. vv. 26. sqq.
- 21 *Franckfordiæ*] ad Mœnum.

EPISTOLA 60. WERNHERVS STOMPFF ORTVINO.

- 23 *Wernherus Stompff*] Collegii principis collegiatus: p. 280¹⁵. In indicibus utriusque collegii (ap. Zarnck. in *Abhh. der phil. hist. C. der sächs. Ges. d. W.* 1857. II. p. 763. sqq. 749. sqq.) nullum quod ad h. l. referri possit nomen invenio præter Thomæ Werner Braunsberga-Borussi: is a. 1471. in collegium maius cooptatus e minori discessit (Z. p. 764. n. 31.), cuius socius fuit a. 1471...1499. (Z. p. 751. n. 54.), tum idem nomen inter collegii B. M. V. collegiatus legitur a. 1499. (Z. p. 776. n. 16.). Ceterum de hoc Wernero, sive a Stompffio diversus, sive eadem persona fuerit, nihil mihi compertum est.
- 29 *rubea camera*] in qua baccalaureandi examinabantur, postquam iuraverat unusquisque, „quod non volet moliri vindictam verbo vel opere aut quacunque sinistra machinatione, si non fuerit admissus, aut fuerit forte acerbis monitis castigatus. et quod non volet pandere secreta conclavis seu cameræ examinis, quæ demandantur non revelanda“. Statuta reform. (a. 1522.) facult. art. Ubior. cap. xvii. 'De iuramentis baccalaureandorum examen subeuntium.'
- 31 *causa fidei male stat R.*] Hoc quoque ad ætatem a. 1516. referendum, quo tempore fautores Reuchlini Romæ prævalebant. cf. superiorem epist. 53.
- 32 *iuristæ et poetæ volunt destr.*] destruent. Idem de poetis queritur Irus Lipsiensis. cf. p. 277³¹, et poetas vel iuristas esse male affectionatos in fide et habere quasi omnes malam dispositionem in moribus, etiam Vickelphio persuasum fuit. p. 36^{6sq.}

Pag. 280.

- 4 *Magistri in artib. sunt sup. doct. in iure*] Argumentum omnium universitatum statutis contrarium.
- 6 sic] ergo.
- 7 *Vade in Italiam ... ibi*] cf. ad 277²⁸.
- 9 *unus ex Italia*] in Italia, Bononia, promotus.
- 13 *disputare*] Sic edd. quidem omnes, etiam 4. 5., habent, sed legendum est 'desperare', ut dedi ed. 25.

Pag. 280.

14 *Valete tam diu etc.*] ut p. 237³⁴.15 *in coll. principis*] cf. ad 279²³ adnot.

EPISTOLA 61. PETRVS CHARITATIS ORTVINO.

Hæc epistola sequentis quasi prodromus est: primum Charitatis (*die gnadreiche Lieb*) Ortvinum spurium Gratiique, carnificis Halberstadiensis, ex sorore nepotem esse proponit, tum hic ipse avunculus quasi integerrimus Ortvinianæ procreationis testis in scenam prodit caro cognato sibi ipse de utriusque luculenta claritate gratulabundus. Aculeatiores quam binas has sibi ingratiosiores ambitiosus Ortvinus nullas litteras accepit. Spuriæ Ortvinianæ originis infamatio non nunc demum coepisse videtur: nam contra eandem sese defendere videtur iam eo loco quem ex eius Orationibus quodlibeticis in art. 'Gratius' exhibuimus. Ceterum renovandæ huius infamationis causam suspicor dedisse quod Wimphelingus in sua ad Iac. Spiegel expurgatione contra detractores (Viennæ Austr. Idib. Febr. a. 1514. 4°.) de se ipso narravit: „Cum adhuc vacillarem [de Spirensi munere contionandi suscipiendo], Andreas [Brambachius] ut verus fautor ait 'Obsecro te, mi Iacobe, ut munus hoc pro tuo saltē honore amplectaris, quippe qui a competitoribus, ut tibi impedimento forent, infamatus es, te non ex legitimis parentibus, sed sacerdote natum esse'. Rumori huic causam dedisse reor, quod patruo persæpe (quod et nepoti meo ad me familiare est) scribens ob amplissimam largitionem suam patrem ipsum in epistolarum mearum superscriptionibus vocarem.“ (Rieggeri) Amoenitt. lit. Friburg. 1779. p. 421. sq.

21 *hic*] Hanc epistolam Quedlinburgi aut Wernigerodæ vel in Nicolai valle aliove Halberstadio vicino oppido *am Vorharz*, non Halberstadii, ut sequens ep. de se aperte dicit, scriptam fingi, ex eo colligo, quod p. 281¹⁶ legitur „est in Halberstat“, non „est hic“. Ceterum epistolæ scriptor neque ipse 'hic ante Harzonem', sed in universitate quadam, Vitenbergæ forte aut Lipsiæ, Cursoris Professorisque munere functus fuerit.

picem] proprie *Pech*, sed interdum etiam = *Harz*, resina.

Harzonem] Nomen sibi ex Germanico fecit, rectius puto quam si nimis generali Hereynii montis, ut adhuc facere solent, nomine usus esset.

22 *zechas*] *Zechen*, potationes, compotationes (non euxæ sive fodinæ partes, ut apud metallarios).

23 *Civium zecha*] *Bürgerzeche*.

hora duodec.] meridiana, non media nocte. cf. p. 281¹. Anglorum aliorumque causa, qui diem noctem facere solent, hoc adnotatum esto.

24 *nocturnalis et postzecha*] *Nacht- und Nachzeche*.

27 *consules, et mag. civium*] diversi inter se sunt, puto, illi *die Burgermeister*, hi *die Zunftmeister, die Bürgervorsteher*.

29 *iuvenis bursa*] *der junge Bursch, Junggesell*, adulescentes. (Inter nostros studiosos qui per tertium semestre studiorum causa in universitate moratur, *Junghursch* appellatur.)

non multum . . . triticum] Hodieque „*die sich nicht drum kümmern (nicht darnach fragen), was das Brot (Mehl, Getreide) kostet (gilt)*“, i. e. quibus domesticæ rei familiaris cura nulla occumbit; de die, in diem viventes.

30 *bibunt ac si . . . solveret*] toti sunt in bibendo, ut hodieque dicimus *als göll* (kostete) es *Leib u. Seele*. Simile illud *als gieng's auf Leben oder Tod*.

Pag. 280.

Pag. 280. v. 11 . . . Pag. 282. v. 1.

32 *Petrus etc.*] Quisnam hic Petrus fuerit, non facile quis dixerit. De Petro Bertram aut Petro Meyero cogitare vetat locus, ubi res agitur.

33 *infra*] = intra, ut sæpe.

Pag. 281.

2 *istam opinion. de Grachis*] cf. p. 59, 11. sqq.

3 *aliqua[li]ter*] „etlicher maß, grosser maß, etwas, gleichlich, wat gelychlich“. Dieffenb. Glossar. h. v.

in arte h. bene tentus] i. e. qui bene se tenuit in studio litterarum humaniorum, der auch in den humanioribus ziemlich gut bewandert ist.

4 *a gratia sup.*] ut p. 58, 15. sqq.

5 *fecit valde crisp. lat.*] machte (redete daher) ein gar krauses Latein. Fortasse cogitavit de „noto“, quo „Sallustius epigrammate incessitur“ ap. Quintilian. Inst. or. VIII. 3, 29.

„Et verba antiqui multum furate Catonis,
Crispe, Iugurthinæ conditor historiae.“

9 *habuerunt . . . exam.*] i. e. epist. I. 38.

14 *interrog. q. e. v.*] „Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudæos . . .“ Ioann. xviii. 38.

16 *unus suspensor*] Sequentis epistolæ auctor.

19 *non debet . . . transire*] non inultam feret hanc iniuriam.

21 *accepit*] *hat*. alii ‘accepit’ ut ed. 24.

23 *avunculo materno*] Abundat quidem ‘materno’: avunculus est matris frater; patris frater est patruus. Sed ‘avunculus pro patruo promiscue usurpatum legitur apud serr. med. æt.’ Ducange. Sic quoque nostrum ‘Olm’. Ipse avunculus sororis filium, *seinen Neffen, Schwestersohn*, ‘avunculum matrum’ appellat in seq. ep., ut in nonnullis Germaniæ partibus ipse ex fratribus sororibus nepotes ‘Oelmchen’ appellari audiui. Ceterum ‘Oelmchen’ vel latiori sensu usurpatur, ut ‘Freundschaft’ pro quolibet cognationis sive etiam vicinitatis aut gentis necessitudine coniuncto.

25 *patrem . . . nominare*] Modestin. L. 23. D. de statu hom. i. 5. „Volgo concepti dicuntur qui patrem demonstrare non possunt, vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet, qui et spurii appellantur *πατὴρ τὴν σποράν*“. Gai. Inst. I. 64. „... vel quasi sine patre filii“. S. P. = sine patre. De Ortvinio spurio cf. etiam p. 25^{6. 597}. et seq. epist. 62.

30 *statutum*] Tale etiam aliæ almæ universitates habebant. cf. ad 276³⁴. In statutis s. fac. theol. Colon. (*Bianco d. a. Un. Köln*. I. part. 2. p. 38.) est: „Item attendentes quod ad gradus in theologia Parisiis non admittuntur, nisi de legitimo thoro procreati et non turpiter corpore vitati, idem intendimus in hoc studio observari.“ Statuta reform. fac. artium Ubiorum eiusmodi præceptum non habent.

33 *si papa disp. secum*] cf. Innocentii III. c. 13. x. qui filii sint legitimi IV. 17. cuius Summa est: „In terris ecclesiæ papa potest libere illegitimos legitimare, in terris vero alienis non nisi ex causis multum arduis, vel nisi in spiritualibus. tunc tamen indirecte et per quandam consequentiam intelligitur legitimare etiam quo ad temporalia. hoc tamen ultimum non est sine scrupulo.“ cf. ad 282³ adnot.

Pag. 282.

1 *non esset sp. s.*] Ioann. III. 5. „... nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, non potest introire in regnum dei.“ Innoc. III. c. 5. X. de baptismo III. 42.

Pag. 282.

- „... cum in baptismo duo semper, videlicet verbum et elementum, necessario requirantur, ... dubitare non debes, illos verum non habere baptismum, in quibus non solum utrumque prædictorum, sed eorum alterum est omissum“.
- 3 *non possunt ... proficere*] Clerici nullam feminam, sive meretricem sive honestam, ‘in iure matrimonialiter habere’, i. e. secundum iuris præcepta uxorem ducere, ergo neque spurios suos per subsequens matrimonium legitimare possunt. Itaque secundum Nostrum nec filius presbyteri, cum pater eius fingi nequeat matris maritus, potest fingi ex legitimo matrimonio procreatus, ei ‘non potest proficere dispensatio’. Noluit respicere Noster ad ea quæ de defectu natalium decretales præcipiunt. cf. c. 2. in VI°. de filiis presbyterorum et aliis illegitime natis i. 11. Vid. ‘Dispensacio super defectu natalium’ in *Baumgartenberger Formelbuch. Wien. 1866. 8°. p. 49. sq.*
- 5 *servas*] opinaris, tibi videtur. Indignabundus Charitatis collocutorem tibissat.
- 6 *respondendo dixit*] ‘Respondens dicit, ait’, ‘respondit et ait’, ‘respondi et dixi’ et similia in Vulgata vulgaria sunt.
- 8 *Mathæi*] immo Ioann. iii. 5. cf. ad prox. sup. v. 1.
- 16 *leccatori*] cf. ad 71°.
- ad ... adligare*] Hodie aliter utimur ‘auf den Schnabel binden’, pro eo quod est ‘curiosius exquirenti aperire, dicere aliquid’. contra quod h. l. verbis ‘ad r. s. adl.’ significatur, hodie est *aufs Maul geben*.
- 17 *Quod ... promerere*] Usitata olim litterarum supplicum clausula, *und das will ich mein Leben lang um Euch wohl verdienen*.

EPISTOLA 62. MAGISTER GRATIVS ORTVINO.

- 20 *Zisanie*] „Zizania, sizania, cysania, *rade, kade, unkraut, böser same, hederich, knille, trespen, brandkorn*.“ Diefenb. Glossar. h. v. — Venant. Fort. carm. V. 2, 41. „de satione dei zizania vulsit amara.“
- 22 *quadruplicator*] *Viertheiler*. a quadruplicare = *vierfältig machen, vervierfachen, viertheilen*.
- 23 *virgator*] *Auspeitscher, der mit Ruthen od. Staupbesen aushaut*. Cf. Plaut. Asin. v. 565. (III. 2, 19.) „valentis virgatores“.
- 25 *et multa alia*] Cf. ‘et plus si vellet’ p. 3^a.
- 27 *avunculo materno*] *seinen Neffen, Schwestersohn*. cf. ad 281²³.
- 30 *in vicem*] *einander, alter alterum*.

Pag. 283.

- 4 monstraris digitis prætereuntium Coloniensis fidicen lyrae. cf. Horat. carm. iv. 3. i. f. — ‘At pulchrum est digito monstrari et dicier Hic est’. Pers. sat. i. 28.
- 6 *famositatis*] ‘Famositas, *weitmerigkeit, mercklichkeit*’. Diefenb. Glossar. h. v. Grattius vult ‘gloriæ, claritatis, magni nominis’; sed ipse qui composuit hanc epistolam non nescivit carnifices famosos (*chrlos*) esse.
- 10 *servant aliquid de vob. et me*] *etwas von Euch u. mir halten*, in admiratione hominum nos esse.
- 15 *candelabra*] sicut stellæ. cf. 239²⁵.
- 18 *mediante forti palo*] Bernæ ad duos palos alligati combusti sunt quattuor prædicatores. *History Von den fier ketzren. 1521. p. N8.*

*Die hencker wartent jr geschicht
Zwu seülen hettents offgericht
Je zwen sye bunden an ein seül
Vnd legten holtz dorumb nit vil*

*Auch wenig stro, das mancher sprach
Es wer ein angelegte sach
Das man sye hörtigklichen tödt
Vnd lang in feüres brunste nöt.*

Pag. 283.

Pag. 282. v. 3 ... Pag. 284. v. 4.

22 *extra iocum*] *ohne Spaß*, serio, re vera.*eritis . . fieri*] *Ihr werden werdet*. Certe hoc futurum tempus satis indicatum est 'spero futurum quod eritis fieri'.24 *in merdro man. iacere*] *im kot liegen bleiben*. Non solum rustice, sed etiam acerbe Ortvini scientiam 'in merdro iacere' scribit avunculus, cuius contrarium ille sibi persuaserat.25 *circa fontem*] Eum fontem puto h. l. indicari qui est ante ecclesiam cathedralē (*Dombrunnen*), de quo multa mirabilia adhuc narrantur.26 *in nocte*], noctu, *nächten*, *nächtlicher Weile*.*viderunt c. lum. extra dom.*] *haben mit Lichtern zum Haus hinaus gesehen*, luminibus accensis prospexerunt.28 *bona facta etc.*] sine ironia *henkenswerthe Streiche*.29 *unus poeta in Col.*] Hermannus comes Nuenarius puto, quamvis nunc, ubi Ortvinum Porquinum dixerit, indicare non possim: 'Epicuri de grege porcos' theologistas Colonienses idem appellat in Hutt. Opp. VI. p. 328²³, et Hochstratum ibid. v. 37. 'Porcium, id est porcarium'. Glareanus (Hutt. Opp. I. p. 127¹³, 128¹²) Ortvinum 'Portuinum Gracchum' et 'Portuinum Græcum' appellavit; alii 'Ortum vino' nominabant, et similibus tum popularibus nominum detorsionibus ludificabant hominem.31 *hara*] s. ara, 'Sau-trog, -stall, -nusch, swin-trog, -stal, verher-stal, -steig'. Diefenb. Glossar. h. v. 'Hara suis' appellatur sordidus et impurus homo ap. Plaut. Mostell. I. 1, 39.32 *gratanter*] *zum Dank*, merita rependens, non, ut all. locc., 'lubenter, gratulando', neque 'gratis'. 'Gratanter, gratenter, *genemmelich, tangnemlich*'. Diefenb. Glossar. h. v.*finaliter . . orarem*] *schließlich . . möchte ich Euch bitten*.33 *fama . . fiat nota*] Hoc quoque est quod recte dicas *henkermäßiges Latcin*.36 *habetis*] accepisti, quasi hereditatis iure tenes.37 *spuri etc.*] Hoc proverbium (nam aperte proverbium est) nescio unde originem habeat; fortasse ex ipsa Abrahæ filiorum Ismaelis et Isaaci filiis. Edmundus spurius ap. Shaksp. Lear I. 2. secum: „*Why bastard? wherefore base? . . . Why brand they us With base? with baseness? bastardy? base, base? Who in the lusty stealth of nature take More composition and fiercer quality, Than doth within a dull, stale, tired bed Go to the creating a whole tribe of fops, Got 'tween asleep and wake? . . .*“ Ad quem locum Warburtonus ex Vaninii tract. De admirandis naturæ. Paris. 1616. adnotavit: „O utinam extra legitimum et conubialem thorum essem procreatus! ita enim progenitores mei in venerem incaluisse ardentius, ac cumulatim affatimque generosa semina contulissent, e quibus ego formæ blanditiam et elegantiam, robustas corporis vires mentemque innubilem consequutus fuisset. At quia coniugatorum sum soboles, his orbatum sum bonis.“ Sed cf. etiam „diabolus non ita libenter committit se legitimis ut sicut spuriis, qui sunt singulariter apti diabolo“ p. 291¹³sq., et nostrum *Teufelskind* pro eo cui cæca fortuna favet.

Pag. 284.

1 *lardare*] i. e. lardari. cf. ad 69¹⁶.4 *Quinta luna*] i. e. infaustus dies. Hutt. Deplor. v. 96. sq. (Opp. III. p. 406.) „... tu pessima quintæ Progenies Lunæ . . .“ cf. in not. ad h. l. citt. Verg. georg. I. 277. „... quintam fuge etc.“ Hesiod. opp. et d. 800. sqq. „Πέμπτης δ' ἐξαλείσθαι, ἐπεὶ χαλεπαὶ τε καὶ αἰναὶ Ἐν πέμπτῃ γὰρ φασὶν Ἐρινύας ἀμφιπο-

Pag. 284.

λεύειν Ὅρκον γεινόμενον τὸν Ἐρῖς τέκε πῆμ' ἐπιόρκοις. — Sane infaustius persecutoribus Reuchlini nihil accidit, quam hoc 'Epistolare Obscurorum Virorum'.

- 5 *solve nodum*] i. e. explica poemate velatam rerum veritatem, quid a quo contra quem quidque scriptum sit, recte intellege, — et videbis amplius, et videbis quam vera sit hæc tota comædia.
- 6 *Impr. Rom. Curia*] Ut volumen primum quod nunc dicitur, i. e. edd. 1...3., (cf. ad 181 adnot.) Venetiis impressum fictum est, ita hoc alterum (ed. 4.) vel meliore iure Romanæ Curia adscribitur, unde magna epistolarum pars in ipsarum fine missa simulatur.

[EPISTOLARVM O. V. NOVARVM APPENDIX.]

Sequentes octo epistolæ, 63...70. (nam Calvastrii epistola iam inter Croticas edd. 1...3. — vide supra p. 1...4. et 8 — prodierat) primum prodierunt a. 1517. in eo exemplo, quod Ind. editt. p. 7. sq. n. 5. descripsi. Auctorem sive auctores malis harum epistolarum quæ maiore ex parte quantum et argumento et scribendi genere a superioribus omnibus diversæ sint, omnino neglectum est, cum adhuc inexploratum fuisset, eas novarum O. V. epistolarum mantissam esse, difficile est ciere. Alsatum, Wimpfelingi discipulum, sed qui Colonia quoque studuerat, auctorem esse epistolar. 63...65. 68 et 69., quæ omnes ex Alsaticis oppidis scriptæ finguntur, veri simillimum mihi videtur; epp. 66. 67., Romæ scriptas, et Heydelbergæ scriptam ep. 70. propius ad Huttenicas accedere dixerim, Hutteno autem eas non adscripserim. Neque Erasmus, quisnam huius appendicis auctor sit, cognitum habuisse videtur, nisi forte consulto ipsius nomen suppressit, cum de Maleoli epistola (70[8].) his verbis utatur „ni quidam addita epistola lectorem admonuisset, rem non esse seriam“. cf. infra ad 299¹⁷.

STEPHANVS CALVASTRIVS ORTVINO.

Cf. supra ad 29, sq.

EPISTOLA 63. [1]. IOANNES DE SCHWINFORDIA ORTVINO.

- 12 Cuinam Ioanni Suenofurtensi, hæc 'in oppido Suerßheim' data ep. adscribatur nescio. Præceptorem appellat Ortvinum eumque Daventriae docentem facit, qui tamen inde ab a. 1507. Coloniae docebat, et a quo 'nuper' de victoria contra Reuchlinum litteras accepisse scriptor renuntiat — quæ omnia parum inter se convenire videntur. Nisi illud 'Suerßheim' repugnaret, suspicari possis, ex Butzbachio (quasi *Wutzbach*, *Saubach* = suum rivus) factum esse Schwinfordensem (suum vadum), ut Piemontanus i. e. Miltenbergensis Ioannes Butzbachius derideretur, qui Daventriensis olim discipulus in hac ipsa epistola inter acerrimos Antiwimpfelingianos laudatur, sed cum ea componere, prior cœnobitarum ord. s. Benedicti ad Lacum fuit. cf. supra ad 40¹⁵.
- 16 *in Daventria*] Immo, Coloniae. cf. præc. not. et Ind. biogr. p. 381. art. Gratius.
- 19 *de victoria . . contra R.*] d. 10. Febr. a. 1514. obtenta? mandatum de super-sedendo d. 2. Iul. a. 1516. impetratum indicari putaverim. Pertinet huc epistola Bernardi Adelmanni ad Pirckheimerum data in die assumpt. virginis a. 1516. (ap. Heumann, *Docc. litt.* p. 146) hæc: „S. Scripsi tibi nuper de victoria Reuchlini, verum interim supervenere literæ, quibus scribitur viginti

Pag. 284.

Pag. 284. v. 5 ... Pag. 285. v. 16.

sex ad ferendam in ea causa sententiam a Pont. Max. deputatos fuisse, ac cum tempus ferendi sententiam instaret, XVIII pro Reuchlin vota dedisse, reliquos vero contra eum sensisse, et antequam sententia propalaretur, supervenisse Silvestrum de Prierio, magistrum palatii ordinis prædicatorum (quem scribunt esse hominem malum, conscientiae nullius inquietique ingenii) atque mandatum de supersedendo a Pont. attulisse; Cardinalem vero Adrianum ac Surentinum rem ad Pontificem detulisse proque sententia ferenda sollicitasse. Surentinus vero, et homo, ut audio, doctus et summus Reuchlini fautor, interim obiit, malo, ut timeo, omine. Ita rem aiunt actam, quod te latere nolui. Scribo enim ea ut audio, nec aliud certi habui. Erasmus tuum tibi remitto. Vale. Velociter in die Assumptionis virginis. Ao. MDXVI.⁴

21 *deifice*] i. e. divinitus, divina gratia. cf. Diefenb. Glossar. vv. *deifice*, *deificus*. (Non a 'deum facere' sed ab eo quod a deo fit.)

22 *papa imposuit sibi sil.*] i. e. Reuchlino, sed pariter etiam Hochstraticis: Peperic. Def. p. 168⁶. „nam imperator .. et summus pontifex .. non nobis solum duobus, sed omnibus in genere silentium ad iusticiae executionem imposuere“. cf. Consp. chronol. æstat. a. 1516.

23 *ne deterius sibi*] ne det. tibi etc. Ioann. v. 14.

24 *mirabiliter*] i. e. lingua Germaniæ superioris, *oberdeutsch*, 'Theutonicum superioristicum' p. 107²⁹.

Pag. 285.

1 *non potuerunt intelligere*] Cf. Pepericorni Defens. p. 107, 23. sqq. 142, 23. sqq.

3 *scriptura*] Matth. iii. 9. Luc. iii. 8.

5 *quam ... prophetiæ*] cf. ad 212²⁰ sq.

6 *vos melius scitis*] Cf. ad 20²⁷.

9 *fecerunt nov. facultatem*] poetarum. cf. p. 37³⁴.

11 *non curant amplius etc.*] Iam sæc. xv. exeunte boni præceptores, ut Hegius, Agricola, Dringenbergius, alii, perversam litterarum elementa docendi methodum derelinquere cœperant, deinde illorum discipuli, Celtis et Wimpelingius, Caesarius et Buschius, Suevi Bebelius et Henrichmannus, Vadianus et Glareanus, et alii multi, quorum nomina magnam partem etiam in Reuchlinistarum numerum relata passim nobis obviam facta sunt, meliori viæ sternendæ diligentem felicemque operam dederant, sed per plura sæcula inveterata consuetudo paucis decenniis non aboletur, neque novissimum est Lutheri simile illorum 'non curantium amplius facultatem artisticam' de docendi discendique modo iudicium, quod a. 1524. in libello *An die Bürgermeister und Rathsherren allerlei Städte in deutschen Landen* publicavit.

13 *seducunt etc.*] Sic e contrario Buschius seducit supposita cum sua poetria, p. 257¹⁷.

16 *Tarteretus*] Petrus Tartaretus, Parisiensis Scotista. cf. Ind. biogr. p. 483. art. Tartaretus.

Versor] Ioannes, item Paris. doctor, qui Colonia quoque docuit. cf. ibid. p. 495. art. Versor et p. 393. sq. art. Hispanus, Petr.

Perversor] Præversor nonnullæ edd., sive temere sive neglegenter: præcedens Versoris nomen scriptori in memoriam revocasse videtur locum Reuchlinianæ defensionis (Tub. 1513. p. Eijj^a): Quid igitur tuba canat iste bonarum artium perversor, volui professor, Ortwinus Coloniensis versifex, metrifex, immo fex omnis sceleris et perfidiæ.

Buridanus] Ioannes, „qui invenit viam modernorum“. cf. Ind. biogr. p. 320. sq. art. Buridanus.

Pag. 285.

17 *Bruxellensis*] Georg., nominalista Paris. sæc. xv. cf. Ind. biogr. p. 320. h. art. et p. 393. sq. art. Hispanus, Petr.

18 *simpl. stud. aut corn.*] i. e. cui modo in beanii depositione cornua desecta sunt. cf. Ind. biogr. p. 305. sq. art. Beanus. Hodie diceretur *ein crasser Fuchs*.

21 *ante unum*] *vor Einem*; magister de se sui que similibus loquitur. *tangunt birretum*] cf. p. 5¹.

sicut moris est] i. e. quam reverentiam debent magistris.

22 *domum scis bene*] lupanar.

Consequentias Marsilii] cf. Ind. biogr. pag. 412. art. Marsilius. Primus Heidelb. univ. rector fuit.

23 *Suppositiones*] De his etiam Petrus Hispanus inter terminorum proprietates fusius tractavit lib. vii. Summularum (cf. Prantl Gesch. d. Log. III. p. 51. sqq.), seorsum autem 'Suppositiones' publicatas esse nescio.

Parca logicalia] cf. cit. art. Hispanus, Petrus.

24 *formales*] cf. ad 258¹⁷. et p. 47¹.

apparere] *sich sehen (hören) lassen, auftreten*. disputare et licitum et iniunctum erat non nisi eis qui in formalibus iam compleverant.

25 *Wimphelingius*] Iam ad propositum et caput totius huius dictaminis venit auctor, i. e. ad similem Dominicanorum contra Reuchlinum gestæ causæ fidei Wimphelingo ab Augustinensibus motam controversiam, quod is, horribile dictu, sanctum Augustinum cucullatum monachum fuisse negasset. Rectius fortasse quam 'medius Reuchlinista' Wimphelingus 'medius Reuchlinus' dicendus erat. cf. Ind. biogr. p. 503. sq. art. Wimpheling.

27 *Langium*] cf. Ind. biogr. p. 403. sq. hunc art.

28 *libro... de integr.*] De hoc Wimphelingiano libello, quem primum „Ioannes Knobloch Cuius Argentineñ. | ex Archetipo imprimebat Anno quingentesimo quinto supra millesimū. iij. non. Mar.“ 4°. et iterum a. 1506. (cf. ad 286¹¹) edidit vid. (Rieggeri) Amœnitt. lit. Friburg. 1779. 8°. p. 240...255. Huius libelli novissima capita (ed. 1505. p. 5°... 14, ed. 1506. p. Eij^b... Gij^b) hæc sunt: „Augustinum neque fratrem neque monachum cuculla indutum unquam fuisse Ca. xxxi.“, „In quo enervantur iacula blatterantium monachum fuisse Augustinum. Ca. xxxij.“, „Capitulum xxxij. In quo ostenditur falsum et fictum esse hoc proverbium: Scientia latet in cucullis excludendo seculares.“ „Maximos et profundissimos theologos fuisse seculares nulla unquam cuculla indutos Ca. xxxij.“, ubi inter theologos seculares primum locum obtinent Moyses et Christus, novissimum Petrus tartareti, Alexander de ales. Alii ad hanc controversiam pertinentes Wimphelingi libelli sunt: Appologetica declaratio | wymphelingij in libellum suū de integritate: de eo. An sanctus Augustinus fuerit monachus. Cum epistolio Thome | Volphij iunioris. | s. l. et a. 4°. (Amœn. Friburg. p. 260... 263.); Epistola ad Iulium II. summum pontificem. etc. a. 1506. 4°. (Am. Frib. p. 281. sq.); Ad Iulium II. P. M. querulosa excusatio Iac. Wimphelingii, ad instantiam fratrum Augustinensium ad curiam Romanam citati: ut propria in persona ibidem compareat: propterea quod scripsit, divum Augustinum non fuisse monachum vel fratrem mendicantem. s. l. et a. 4°. (Am. Frib. p. 285...289). Item huc pertinet „De vita et miraculis Ioa. Gerson; defensio Wimphelingii pro diuo Ioa. Gerson et clero seculari, qui in libro (cui titulus supplementum coelifodinæ) graviter taxati sunt et reprehensi. s. l. et a. (Am. Fr. p. 278...281).“ et „Contra quendam qui se Franciscum Schatzer appellat, complicesque suos expurgatio Iac. Wimphelingi. s. l. a. 1506. 4°. (Am.

Pag. 285.

Pag. 285. vv. 17...28.

Frib. p. 281...283).“ In eo quoque hæc lis cum Reuchliniana ‘causa fidei’ similitudinem habet, quod uterque monachorum adversarius cum moreretur, aperte neque vicisset neque victus esset, quamvis Iulius PP. II. Wimpelingum sua ipsius voce a litibus absolverit et calumniatoribus silentium indixerit (cf. Erasmi epp. Ind. biogr. art. Wimpeling. p. 507. repetitas); „sed data opera (Rieggeri Am. Fr. p. 262. verba sunt) et omnium accuratissime argumentum isthoc pertractavit, atque Augustinum monachorum patrem fuisse, ac eremiticam vitam duxisse, ostendere adnissus est ordinis eremit. s. Augustini decus. Io. Laur. Berti in comm. de reb. gest. S. August. c. 23...42. Venet. 1756. 4°. — Trithemii orationem de XII excidiis, quam Fabric. bibl. med. ævi. Hamb. 1735. 8°. IV. 467. inter inedita opuscula recenset, Moguntia a. 1496. 4°. prodit: Hain. n. 15637. „Oratio (domini Ioannis trithemii abb. spanhem.) de duodecim excidiis observantiae regularis, habita in caplo annali in monasterio Reinhartzbornensi in hireynia sylva v. kal. sept. a. d. M. cccc. xcvi.“ sed neque hæc oratio, neque de scriptorib. eccl. aliusve Trithemii libellus Wimpelingum, ut multorum sanctorum doctorumque hominum monachatum negaret, inpulit, neque id ‘contra Trithemium’ fecisse (p. 286³⁰) verum est. Ipse cap. 31. cit. „ostendam“ inquit „tibi Augustinum neque fratrem ex mendicantibus, neque cuiuscunque ordinis monachum, neque cucullatum, sed neque heremitam unquam fuisse. et id facturum sum ob hanc causam, quod sunt huius seculi prudentes, qui cum eis ad morum et vitæ suæ reprehensionem cuiuspiam theologi, qui alicuius ordinis fuit, auctoritas adducitur, mox irident clamitantque cum cachinno: Quid nobis et [l. cum] illi fraticello sive monacho? ha monachus fuit, ha frater fuit. Hæc his auribus plus semel audivi.“ Non nisi in fine libelli de integr. (ed. 1505. 4°. p. 74) Trithemium memorat sic: „Nec me movet liber de ecclesiasticis scriptoribus, in cuius locis innumeris erratum esse, ad oculum demonstrare possem, si non illius auctori admodum mihi caro deferendum arbitrarer, qui vel mendosis titulis [i. e. librorum inscriptionibus], vel a variis fraticellis multos scriptores ex ordine suo fuisse, cum non fuerint, falso iactantibus facile persuasus falli potuit atque seduci.“ Et non solum post editum sed ante acceptum lib. de integr. Trithemius Wimpelingo „ex Budori [Heidelb.] d. 31. Iul. a. 1506.“ scripsit amicissime (Trith. Opp. Ff. 1601. fol. part. II. p. 492. sq.), sed etiam post acceptum illum librum „ex monasterio meo iuxta Herbipolim 27. m. Iul. a. 1507.“ (Opp. citt. p. 550. et Amœnitt. Frib. in Add. post p. 409.): „Tribulationibus quas pateris, ex corde fidelissimo compatiar, et si quid me posse pro tua pace existimas, fac sciam, moxque paratum ad omnia invenies. Confide in domino Iesu et ambula in via veritatis. Unum hoc solum te moneo, promptulus ne sies in antea negotiis et rebus [te] occupare claustrarium: quia quod extra te et conditionem status tui, nihil ad te. Quid enim ad te Augustinus cucullatus fuerit an togatus? Scripsisti in libello illo tuo de integritate, Bedam non fuisse monachum et plerosque alios, quos ego inter monachos computaverim in libro de serr. eccless., quod nisi mihi deferres amico, te facile probaturum polliceris. Congrediamur inter nos si placet: quos ego monachos scripsi, et Bedam maxime, tu monachos non extitisse minime docebis. Videris mihi non satis transacti temporis perlustrasse historias, qui Bedam fuisse monachum ignoras. Sed ego tibi parcendum duxi, quem fratrum eremitarum s. Augustini vexationibus plus quam satis tribulatum intelligo ...“.

Pag. 285.

29 *aliud lib. contra etc.*] cf. Ind. biogr. p. 403. sq. art. Langius. Hic ipse se 'iussu ac instinctu', 'hortatu ac instantia' Trithemii 'quodam bipertito ad omnium claustralium defensionem respondisse [Wimphelingo] opusculo' scripsit, et Butzbachius (a. 1509.) de Langio 'duos edidit libellos etc.' testatus est. Sed Schwinfordiensis noster scribit (p. 287¹⁰) „mitto vobis hunc librum, quem debetis facere impressare“. Equidem an, ubi loci et quo tempore in publicum prodierit Langianum opusculum, adhuc frustra quæsi. quod id in capitulo sive synodo Reinhartzbornensi [Reinhardtbrunn in ducatu Gothano, ubi tum celebre Benedictinorum monasterium fuit] a. 1509. approbatum dicitur, non probat tum typis exscriptum fuisse: nam et alia ad hanc disputationem pertinentes libelli, quorum in hac epistola mentio fit, non nisi in scriptis exemplaribus circumferebantur.

33 *tanta lat. in monachis*] Iam ante libellum de integritate Wimphelingus ediderat Epistolam de inepta et superflua verborum resolutione in cancellis etc. s. l. et a. 4°. (Amoenitt. Frib. p. 224...228), et in prioribus quoque libellis, ut in Elegantiarum medulla (Am. Fr. p. 180. sq.) et præcipue in Isidoneo Germanico (Am. Fr. p. 185. sq.) contra barbaram clericorum linguam scripserat. Sed in eodem Isidoneo etiam multa Alexandri præcepta comprobant, alia reprobant.

34 *superexcellenscat*] Hoc sane est 'superexcessivum, unübertrefflich'.
una nota altius] eine Note zu hoch, vox iusto altior.

36 *rigmatice*] gereimt. Scriptori plane idem est quod 'poetice'.

omnis scientia est in cuculla] Hunc plurimorum monachorum articulum fidei hæretice (p. 287³⁷) negaverat Wimphelingus c. 33. cf. supra ad v. 28.

38 *regul. grammaticales*] cf. Ind. biogr. p. 367. art. Exercitium puerorum.

39 *Donatum*] cf. Ind. biogr. p. 358. hunc art.

Petr. Hisp.] cf. ibid. p. 393. sq. art. Hispanus.

Phisicor. etc.] Aristotelis.

40 *commerdaverunt*] Lusus pro 'commentaverunt' i. e. commentati sunt (non pro 'commendaverunt').

Pag. 286.

2 *cucullatis*] cf. supra ep. I. 2.

7 *superexcellenter .. scientiam*] „Die obsecro mihi, benignissime frater, scientia unde in mendicantes transferatur? a loco, a cuculla, an a studio? Si locus in eis scientiam parit, cur non muli, equi et asini intra vestrorum monasteriorum septa quandoque depasti Latini rhetores et dialectici iam dudum evaserunt? Cuculla si ruditatem adimit et scientiam infundit, ex quo cucullæ fiunt, purpura et serico longe pretiosior esset. Si contendis et oblatras, studium florere vestris in coenobiis, profecto non in omnibus tu ipse fatebere ..“

Wimpheling. de vita et mirac. Ioa. Gerson. ap. (Riegg.) Amoen. Friburg. p. 279.

8 *invate*] c. dat. ut infra v. 16. Cf. ind. verbor. p. 217. art. luvare.

11 *qui sunt in Arg.*] In sequentibus neque omnes Argentoratensis litterariæ sodalitatis socii, neque omnes qui alteri Wimphelingiani libelli de integritate editioni adsensionis testificandi causa epistolia carminave adiecerunt, enumerantur. Epistolia scripserunt Pallas [Spangel] Theologus (Ex Heidelberg.), Georgius Zingel theologus canonicus Eystetensis (Ex Ingolstadt.), Ioannes Romanus vtriusq. iuris doctor (Idibus nouembris Anno etc. quinto.), Henricus bebelius poeta (Tubinge.), Beatus Rhenanus Sletftatinus (Ex Parisijs octauo kalendas octobris.), Rudigerus (Ex Dumetis.); carmina adiecta sunt

Pag. 286.

Pag. 285. v. 29 . . . Pag. 286. v. 39.

„Endecasyllabū Phalēticū Ioānis Efticāpiani Lufacij Poetę laureati in fimpliciffimam libelli de integritate Iacobi Vuimphelingij dotiffimi hominis cōmendationem, Ioannes gallinarij Endecasyllabicon ad lectorem“ et quę in prima quoque editione legitur „De cōcubinis acquirēdis hanc Keyferbergij fentētīa Ioānis Adelphi & Iacobi Ruthgeri Argentineñ. precibus Gallinarius in versus redegit“. post hos 4 versus Latinos sequitur „Rithmus octo-casyllabicus. | *Ein frau man bald gefeffelt hat | Vuye ledig iverst ich gyb dyr rat | Beschlus dyn gelt auch brot vnd ivin | By dyre lang keyn frau mag fyn.*“ Finit sic: „Ioannes knoblouchus Cuius Ar-gentinēfis ex Archetypo denuo | imprimebat. Anno quingentefi-mofexto fupra millefimū. xi. ka-lendas Nouembris.“ Ipsa repetitę editionis inſcriptio hęc est: „*Iacobi Wimphelingi | De integritate Libellus cum epiſtolis | preſtantiffimorū virorū hunc libellum approbantium & confirmantium. | Ringmanni Phileſij lambi-cum ad ephętos.*“ cuius carminis 12 verſuum litterę primę ſunt RYMPERELIVOR. Deſcripſerunt hanc 2. editionem etiam Freytag Appar. litt. I. p. 167...170. (Riegger) Amœonn. Friburg. p. 254. ſq.

12 *Sturmīus*] Ad hunc Wimphelingus ſcripſit librum de integritate. cf. Ind. biogr. p. 480. art. Sturm. et p. 288¹⁶.

et] pro 'et est'.

Ottom. Lusciniū] *Nachtigall*. cf. Ind. biogr. p. 408. ſq. art. Lusciniū et 288¹⁶.

13 *allegare etc.*] Extra (X.) i. e. extra Decretum, Gregorii PP. IX. decretales; Digestis (.ff., ut ſupra p. 185²¹. 217¹².) i. e. in Digestis ſive Pandectis Iuſtiniani, quę præcipuam Corporis iuris civilis q. v. partem eſſe nemo nescit. Biblia etiam non obſcure viri, e. gr. ipſi ſummi pontifices et ipſe Lutherus, pro ſing. fem. uſi ſunt.

14 *Parrhiſia*] matre omnium ſcientiarum. cf. ad 34¹⁵.

15 *Batodius* . . *Ruserus* . . *Sapidus*] cf. hos artt. Ind. biogr. *multi alii*] cf. ad v. 11. adnot.

17 *ille Paulus*] Langius. cf. Ind. biogr. p. 403. ſq. h. art.

20 *litera* . . . *Tungerſh.*] Cf. ibid. p. 359. art. Dungersheim.

22 *Hieronymus*] ad Ruſticum monachum (a. 411.) ep. cxxv. 11. (ed. Martian. I. p. 939.): „Nunquam de manu et oculis tuis recedat liber, diſcatur Pealterium ad verbum; oratio ſine intermiſſione, vigil ſenſus, nec vanis cogitationibus patens.“

28 *uno diſcipulo*] fortasſe 'Ioanne Schutzio, fideliffimo meo contra bonos Auguſtinianos defenſore'. Wimpheling in Expurg. contra detractores. cf. Ind. biogr. p. 506. art. Wimpheling.

30 *contra Triterium*] Immo, cf. ad 285²⁸ adnot.

33 *distinguo de*] Hęc inter monachos diſtinctio quandam ſimilitudinem cum Wimphelingiana ad ſuperiorem v. 7. prolata habet. Ad hunc locum delectamento eſſe poſteſt „Ioannis Physiophili Specimen Monachologię metho-do Linnęana tabulis tribus aeneis illuſtratum etc. Aug. Vind., ſumtibus P. Aloyſii Merz, concionatoris eccleſię cathedralis. 1783.“ 4°.

38 *quia*] i. e. quod ſequitur, ad probandum id quod præmiſſum eſt, monachos avaros luxuriososque eſſe, enarratur.

39 *unus magnus abbas*] Aperte de quodam abbate Schönaugiensi ſermo eſt: ſub eius enim inſpectione fuit collegium Iacobiticum a. 1389. a Ruperto I. extra muros Heidelbergensē ad ſuperiorem portam Nieri ſub ipſa aula conditum, a. 1394. uniuerſitati incorporatum; a. 1516. a Schönaugiensibus fratribus ord.

Pag. 286.

Cisterc. desertum. cf. *Hautz Gesch. der Univ. Hdlbg.* 1864. I. p. 184. sqq. Anno 1495. Nicolaus I. fuit abbas Schönaugiensis, a. 1520. Iacobus abdicavit sese sec. *Widder Beschr. der Kurfürstl. Pfalz. Ff. u. Lpz.* 1786. I. p. 349. Totus hic locus referendus est ad Philippi comitis Palatini, Sinceri cognominati, universitatis litt. Heidelbergensis reformandæ conatus, de quibus Wimpelingus (cf. h. art. a verbis „Spiram vix reversus etc.) ad a. 1498. locutus est.

40 recte ... *präparare*] *einen recht guten* (i. e. *schlimmen*) *Brei einrühren*, difficultates movere, in molestias sollicitudinesque ducere.

Pag. 287.

3 *unus poeta*] Non Rudolphus Agricola (*Hausmann*), qui a. 1483. Heidelbergam accersitus iam a. 1485. erat; nec Celtis, qui eo tempore Heidelbergæ non morabatur: sed aut Reuchlinus, qui annis 1496...1499. Heidelbergæ docebat, aut Wimpelingus, a. 1498. ad regentium et artium facultatem rursus receptus.

4 *novum latine*] i. e. ut p. 12¹¹.

5 *cito ... accipere*] sensit demum rem sibi periculosam esse, molestissimam fore, *da merkte er bald, was der Spaß für ein Ende nehmen wolle.*

7 *tunc ... simias*] *da käm' ich schön unter sie wie ein feister Esel unter die Affen.* Asinorum stupiditas, tarditas atque indocilitas, simiarumque imitandi facultas, agilitas atque docilitas in proverbio sunt. Ceterum hanc ipsam proverbii formam alibi me legere vel audire non memini.

8 *distinctio ... concludere*] Tripartitionem spernit, vult maiorem ac minorem, ex quibus conclusio fiat.

10 *mitto ... impressare*] cf. ad proxime sup. v. 29: adnot. et sequentis paginae v. 1.

12 *erit in meta*] i. e. Wimpelingus plane refutatus erit, qui in lib. de integritate inter theologos seculares post Moysen Christum, summam theologorum gloriam, et Iacobum ac Petrum, Ioannem, Iudam et Paulum principales enumeraverat.

14 *secundum sub et supra*] In allegando scholastici glossatoresque locos supra iam indicatos positosve per 'supra', inferiores per 'sub' sive 'infra' designabant. 'auctoritates allegare' debebat doctus scriptor aut disputator. cf. *Ind. verbor.* p. 161. art. Allegare.

17 *rebellare*] cf. ad 277¹⁷.

18 *scelerat. caupones*] Caupones non solum peccatorum arguit labiorum Ecclesiastic. xxvi. 28., sed edictum quoque prætoris curam egit 'reprimendæ improbitatis hoc genus hominum': Ulpian. L. 3. § 1. Dig. Nautæ caupones IV. 9. Et Horatio quoque caupo est perfidus; idemque caupones cum malignis confert. Noster vero simul ad Wigandum Cauponem i. e. Wirt adludere videtur.

19 *Chr. fuisse etc.*] huiusmodi disceptationes tum non stupendæ visæ sunt. Disputabant etiam, utrum Christus sub forma cucurbitæ aut mulieris aut asini in mundum venire et quomodo tali forma indutus prædicare miraculaque facere potuisset, et multa his non meliora. cf. *Hagen Deutschl. literar. Verhålln. Erlang.* 1841. I. p. 31. *Hautz Gesch. d. Univ. Hdlbg.* I. p. 348.

portentosum ... bestiam] In Physiophili Monachologia est hæc monachi definitio: „Animal anthropomorphum; cucullatum, noctu eiulans; sitiens“; descriptio autem hæc: „Corpus Monachi bipes, erectum, dorso incurvato, capite depresso, semper cucullatum et undequaque vestitum, si in speciebus quibusdam caput, pedes, anum, manusque nudas excipias. Ceterum: animal avorum, fetidum, immundum, siticulosum, iners, inediam potius tolerans quam

Pag. 287.

Pag. 286. v. 40 ... Pag. 287. v. 35.

laborem ... Vivunt e rapina et quæstu; Mundum sui tantum causa creatum esse prædicant ... hostem ex insidiis aggrediuntur ...“.

20 *super me protestavit*] ut p. 16⁹. „protestavi coram omnes“.

ita perterritus etc.] Naturalem repentini terroris effectum nimis naturaliter describit.

21 *pratenebant*] Immo, prætegebant, *zuhielten*.

22 *erunt ... scientia*] plane confusi (refutati) erunt eius (Langi) doctissimis scriptis, non *mit ihrer Gelehrsamkeit*.

26 *non stetit in al. univ.*] Ipse tamen Langius Cracoviae litterarum studiis se incubuisse scripsit. cf. Ind. biogr. art. Langius.

27 *bene valet*] *ist reichlich so viel werth, so gelehrt, als —*.

28 *Murner*] De huius sermone de Christo monacho alibi me legere non memini; sed ipse Murnerus personatus (in Murnaro Leviathan p. A4. sq.) de se ad Weddelum: „... reducis mihi in mentem multas tragœdias, quas ubique locorum ac gentium movi meis declamationibus.... Primum a Francofordia pulsus sum magno cum dedecore, cum Wigando Hessio prædicatorii ordinis, divæ virginis temeratori, cuius exilii causam iccirco non refero, quod hanc iam multis annis tenes. Ea seditione excitata veni Argentoratam, ubi negotium feci viris probis et optimis, Sebastiano Brantto et Iacobo Wimpelingo, nec non et toti cohorti huic coherenti, doctis inquam qui tum florebant Argentorati, quod vel invitatus cogor asserere. Utcunque tamen, subactus sum atque prostratus non sine magno meo malo. Extant de ea tragœdia plures epistolæ eruditorum et Germanicæ libertatis defensio Iacobi Wimpelingi [cf. Amœnn. lit. Friburg. p. 207. sq.], quibus multis retro sæculis scietur qualis fuerit Murnarus. Coactus sum ius meum concedere adversariis, quod tamen nullum fuerat ... Deiectus itaque perveni Friburgum, illic contumeliosa quædam protuli in Christum et sanctum dei parentem Mariam. De Christo aiebam hæc verba *Do man in nun her vom crütz gethon, do kundten sie den Schelmen nit begraben, dan die nacht fiel zuher, vnd ward die zeit zu kurtz ... Do giengen sie dar, vnd warffen den Schelmen über den zaun, vnd liessen in ligen, in dem do kam er hinweg, wist niemant nit wo hin*, et cætera his similia. Virginem autem vocavi *ein Metzen, oder ein Madonnen*, vocabulo quodam inusitato et non minus etiam turpi. Quo factum, ut eo loci hæreticus sim pronunciatus, qui Christum non crederem fuisse sepultum Profligatus itaque a Friburgo concessi Treverim ...“.

35. sq. Novus, e Berna quæsitus Franciscus ipse probat, quanta fides monachis habenda sit. Quattuor Bernenses hæresiarchæ prædicatorii ordinis ex sartore Ietzero quinque vulnera ei infligendo novum Franciscum fecerant a. 1508. cf. Ind. biogr. art. Bernense scelus. *History Von den fier ketzren 1521.* 4°. p. Gijj:

Die falsch Maria do zu handt *Lieff do sye ir gesellen fandt,*
Sye sprach, ich habß wol practiciert *Das alle sachen concordiert,*
Die Barfuß werdents nymmer lachen *Ich wil in ein Franciscum machen,*
Es rympt sich alles vñ fügt sich schon *Das wir die wunden vnderston*
Dem Conuersen vñ brüder geben
Wann man nun merckt das aber ich *Dem nollhart hab die wunden gemacht*
So wirt man nym so grosse acht *Vff sanct Franciscum haben mee*
Als dann beschehen ist vor ee *So in vnserm heiligen orden*
Ein nollhart auch verwundt ist worden.

Pag. 287.

tum fol. 65. narratur *Wie sye ein tranck durch zauberey gemacht dem brüder jn gaben, d3 er von allen seinen sinnen kam, vnd jm Fünff wunden etzten; p. 66^b: Wie die fier ketzer den brüder überredten, das er worlich die fünff wunden Christi trüg, vnd gott vil wunderzeichen durch in würcken wolt.*

37 *hæreticus*] Eius modi hæretici non solum ipse Iulius PP. II. (cf. art. Wimpeling) et qui p. 288. vv. 15...17. nominantur, fuerunt, sed et a Schwinfordiensi non nominati complures doctissimi viri, Wolfius, Zasius, alii. cf. ad 286¹¹ adnot. Thomæ Wolfii iun. ad Iac. Wimpelingum ep. data „*Argentinae cursum ex ædibus nostris Pridie Kalen. Augusti an. MDV.*“ (ex Wimpelingi libello ‘*Apologetica declaratio in libellum suum de integritate*’. (Rieggeri) Amœnitt. lit. Friburg. p. 260. sq.) sic habet:

„Mirari satis non possum, Wimpelinge amicissime, quorundam monachorum audaciam, qui te veluti hæreticum criminari contendunt, quod in tuo de integritate libello quædam in medium adducis, quibus coniecere suspicarique licet, divum Augustinum nec cuculla indutum, nec professione fuisse monachum: quod est cur id genus hominum tantopere debacchetur, insaniat, sæviat, excandescat, minas inculcet, cælum clamet et maria, quid obsecro hæc faciunt ad fidei nostræ religionisque Christianæ tutamen? nec ideo sanctiores ætate nostra sunt monachi, quod Augustinus monachus fuerit, nec rursus deteriores, si non fuerit. Si enim monachi propter Augustinum sunt honorabiles, nos quod seculares sacerdotes vocamur, merito honoratiores sumus propter Christum et Petrum. Ad Augustinum redeo, cuius libri ab eruditissimis non laudantur nec ideo expetuntur, quod fuerit vel non fuerit monachus, verum ob id unum probantur, quod eis multiugis doctrina inest, quod variarum rerum eruditione resplendent, quod summa eloquentia, summo dicendi nitore splendescunt: Platonem non commendat, quod Atheniensis fuerit, sed quod publicum sapientiæ munus illuxerit; sic et ipsam Augustinum aut alium quempiam ex cohorte sanctorum hominum ipsa cuculla aut vile pallium non commendat nec venerabilem reddit, sed boni mores, vita casta et integra, vita sine crimine, sine sorde, sine macula. Cur igitur in te virum optimum ob hæc levia dentes acunt minaces illos et truculentos? Esto, vocent te in ius, tentent Romæ iniuriarum actionem, Pontifex maximus et Romani iudices causa cognita in risum solventur, quando intelligent ita apud nos otiosos esse monachos, ut vel sola Augustini cuculla possit illos ad mille lites et mille certamina provocare. Valeant qui de te male sentiunt, valeant qui de cuculla Augustini magis quam de ipso Augustino sunt solliciti. Crede mihi, nemo te unquam impune læserit: habes tot amicos, tot egregios discipulos et eruditione et ætate et divitiis florentes, qui te nedum vivum et in humanis nunc innocentissime agentem, sed et vita defunctum scriptis suis luculentissimis, si opus fuerit, defendent tutabunturque. Tu felix esto, virulentorum morsus non te conturbent, sed fac quod facis, Deum dilige.“ — „Udalricus Zasius legum doctor Iac. Wimpelingo. S. Esto, Iacobe, quietus, pugnari contra te potest, expugnare te nemo potest. Homo emeritus es, qui pulverem literarium laudatissime desudasti, Germanos nostramque ætatem tuis institutionibus fecundasti: habes qui pro te certent, non tam innumerabiles doctos, quam illam ipsam veritatem, quæ te vel tacente prædicabit et tuum de integritate opus fuisse et esse optimum. Noli ad quemcumque ventum inquietari, nugivendi, qui nil didicerunt nisi convitia, tanti a te habeantur, quanti satellites isti a Socrate: tu verberones istos perinde ac muscas a te pellito. Vale ex Fri-

Pag. 287.

Pag. 287. v. 37 ... Pag. 288. v. 24.

burgo." [a. 1506.] (Hanc epist. repetiit Rieggerus in Zasii Epp. Frib. 1771. 8°. II. p. 385.)

- 37 *alii qui condemnati sunt*] Et hoc mendacium est: in Parrhisia etc. solus Renschlinus sive potius eius Speculum oculare condemnatus est. cf. Consp. chronol. ad annos 1513. et seq.

Pag. 288.

- 1 *ut velitis etc.*] i. e. quando facitis impressare librum Langianum. p. 287¹⁰.

9 *cucullatulis*] blande pro cucullatis.

- 10 *Eberh. de Campis*] a patrio oppido cognominatus prior monasterii s. Matthiae prope Treviros. cf. Ind. biogr. p. 335. art. Campis. — Quod Ziegelbauerus (Hist. rei lit. ord. s. Benedicti. Aug. Vind. et Herbip. 1754. fol. part. I. p. 413.) Trithemium directorem et Eberhardum de Campis, Ioannem Butzbachium, Iacobum Siberti sodales eius societatis litterariae, cuius princeps Dalburgius Wormatiensis episcopus fuit, i. e. Rhenanae, fuisse scripsit, id certe non ex Burckhardi, quem laudat, Comm. de L. L. fatis II. p. 403., nihil eiusmodi dicentis, probari potest, sed narratio fortasse ex hoc Schwinfordiensi carmine male intellecto originem cepit.

- 11 *Volzius Paulus*] Paulus Volzius, abbas Hugonis villae, sodalitatis litt. Sletstad. socius. cf. Ind. biogr. p. 497. art. Volzius.

Schurerius] Matthias, Argentinensis, qui est pinguis socius. p. 49¹⁴. 201. v. 107. cf. ibid. p. 465. art. Schurerius.

- 12 *Ioh. Piemont*] i. e. Miltenbergensis Ioa. Butzbach, prior monast. Lacensis, de quo Ind. biogr. pag. 437. sqq. longiorem artic. Piemont, non quasi ille inter aequales emereret, scripsimus, sed quia apud nos opera viri aliunde fere incogniti manu scripta servantur, e quibus in hac epistola ad libellum respicitur cui inscriptum est 'Clipeus in deliramenta Ja. Wÿphelingii ad F(ratrem) G(erardum) Baldewin) p J(oannem). p(iemontanum). editus'.

Siberti Iacobus] Iac. Siberti, item monachus Lacensis, dignitate, ingenio ac doctrina vel Piemontano inferior. cf. Ind. biogr. p. 467. art. Siberti.

Rotger Sicamber] Trithemii amicus. cf. ibid. p. 460. sq. art. Rotger.

- 15... 17 *Bebelius ... Sapidus*] de quibus ibid. peculiaribus articulis dictum est.

- 17 *Guidaue Bathodius*] i. e. (Ioannes) Guida et (Lucas) Bathodius. cf. ibid. hos artt.

- 18 *dicere Gukuck*] Cuculus sua voce quis et ubi sit se prodit, et infantes sese occultantes videri cupidi vocitant *kuckkuck* sive *guckguck* (vide vide), *wo bin ich?*

- 19 *in sacco conclusi*] pedem ii proferre, progredi non possunt. Similiter de eo qui argumentis oppositis refutatus est, ut nihil contra proferre possit, dicimus *in die Enge getrieben sein, nicht mehr weiter können*. Et in proverbio est *in den Sack hinein und wieder heraus disputieren*.

- 23 *promoveo vos*] Exegisse se Gratio monumentum aere perennius praedicat modestus versificator.

- 24 *Suerfshiem*] Immo, *Schnersheim am Kochersberg*, Alsatiæ inferioris vicus parochialis, inter Argentoratum Tabernasque (*Elsaß-Zabern*) situs (cf. Schœpflii Alsat. illustr. II. p. 262. § cccclxxxvi.), qui ironice hic oppidum imperiale dici videtur. Rustici Kochersbergenses olim propter incultos mores in proverbio fuerunt. Et in Pauli Olearii quodlibeto de fide concubinarum a. 1500. habito, ubi Zarneke (p. 99.) *Kulman in Schriesheim* dedit, exemplum a. 1505. [s. l. (sed. Aug. Vind. ap. Froschouer) ex edit. principe] repetitum, et recentiora rectius habent *Schnersheim*: nam non Badensis vicus, qualis est *Schries-*

Pag. 288.

heim prope Heidelbergam, sed Alsaticus ibi indicatur eo loco: „... gavisade domini sui absentia vocavit rusticum quendam quadratum fortem potentem et armatum, licet non esset de partibus Suitensium. Mox fidelis illa famula viginti sex ova et dimidium (secundum dictum *Külman in schnerßheim*) in patellam butiri plenam incussit...“. Extat etiam editio libelli *Beclagung Tütscher Nation* „Gedruckt zu Schnersßheym an dem Kochersßberg in dem iar. 1526.“ 4°.

25 *corrisant*] cf. Ind. verb. p. 180. v. Corrisare.

crepet] ‘Crepere et crepere, dirumpi, bersten, brechen, platzen, reißen, spleißen, entzwei brechen.’ cf. Diefenb. Glossar. h. v.

26 *Anno a m. c. primo*] Aut hoc non intellego quid sibi velit, aut simile est dicti nostratum *Anno eins*; *Anno eins, da der groß Dreck* [chaos confusum. cf. Genes. i. 2.] *war*. Scriptam esse hanc epistolam cum sqq. puto a. 1516. exeunte vel a. 1517.

EPISTOLA 64. [2]. VOLWINIVS DE MONTEFLASCON ORTVINO.

28 *Volwinus de Monteflascon* *Vollwein* [Volcunus sive Folquino] *vom Großflaschenberg*, nomen factum ut *Kelbertzhausen in Vollenbergensi diocesi* et similes quodlibetarii lus. cf. p. 209³⁸.

29 *rev. . . Gratiano*] ‘reverendo’ in inscriptione epistolae et ‘Gratiano’ (ut et p. 291³. est pro Gratio) a communi harum epistolarum usu recedit.

33 *alias scitis etc.*] Hoc quoque ad Ortwinum cum Pepericornia consuetudinem retulerim, ut huc trahatur Proverbior. cap. vii. Verba ‘de nocte iacere’ Sapiens in proverbii non habet.

Pag. 289.

2 *plagare*] ‘plagen, schlagen, peinigen, martern’. cf. Diefenbach Glossar. h. v. Plus est quam refutare, refellere.

3 *quomodo . . supponunt . . quod volunt . . immiscere*] i. e. qui fiat ut sibi praesumant immiscere.

novo . . . Hieronymi] Cf. ad 265¹⁸. sqq.

5 *Paulus*] ep. ad Tit. i. 12. „Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri“. Cf. Ovid. Am. iii. 10, 19. „... nec fingunt omnia Cretes“. Graeci *Κρήτες ἀεὶ ψεύδονται* et *κρητίζειν* = *ψεύδεσθαι, ἀπατᾶν*; idem de aliis Asiae minoris populis, Caribus maxime, Cilicibus, Cappadocibus, *καππαδοκίζειν, κρητίζειν, κιλικίζειν*. Suid. v. *κάππα*: *Τρία κάππα κάμισα· Καππαδοκία, Κρήτη, καὶ Κιλικία*.

9 *quia . . . haereticos*] Ornate loquitur, id quod eloqui nolle dicit, aperte exprimit; sed ipse quoque suam subtilitatem admiratur.

11 *faciem*] usitatus ‘oculos’.

12 *cuius toni*] Ex modorum musicorum fine eorum vocis genus cognoscitur, *der Schluß kennzeichnet die Tonart*.

13 *non p. . . scribam*] i. e. tibi scribere debeo, *kann ich nicht umhin (nicht unterlassen), Euch zu schreiben*, a me non impetro quin tibi scribam.

14 *pratensi*] arrogantes cf. ad 9¹⁶.

15 *symbolum*] i. e. symposium, *Pickenick*. Diefenb. Glossar. h. v. „... *eyn geloech* (*geloechth?* i. pecuniarum collectio in taberna), *een ghelaech* vel *die crede* [*Kreide*] . . . *zusamen tragung, collatz; kreid, tzechpfenning, kostgrosch, . . zupus* [*Zubuse*] . . .“.

15 *unus etc.*] Omnes hic nominati sine dubio æqualibus huius epistolæ lectoribus non ignoti fuerunt, nobis ignoti sunt.

17 *medius curtisanus*] i. e. puto qui vitam consuetudinemque ad curtisanorum morem conformat, quamvis nulla curiali dignitate fruatur, quasi curtisanus.

19 *surrexit erga me*] contra me, mihi se opposuit, impugnavit partem meam.

20 *copulatista*] ‘das colnisch copulat’ 199. v. 23. et 290³⁴ Colonienses copulatistæ.

21 *emasculare*] eunuchum facere. p. 297³⁷ Murnerus dicitur ‘enuchus castratus’.

Quod ‘præsertim magistrum Ortvinum’ emasculare vult iste unus, idem significat atque illud ‘scitis . . . iacere’ proxime superioris versus 33.

22 *traxi . . . saccum*] i. e. non ausus sum quicquam contra dicere sive Coloniensibus me favere profiteri, sed conticui (os tenui, *ich habe das Maul gehalten*. Volgo hodieque pro *halt’ dein Maul* interdum dicitur *stecke dein Maul (deinen Schnabel) ein*).

23 *perdidit*] i. e. non adsecutus est de quibus spem sibi fecerat, quæ ambierat. *cum hoc*] i. e. ideoque, ea de causa, non solum ‘præterea’, ut sæpe alias.

male habet cum] male vult curtisanis, eos iratos habet.

24 *mirabilia*] *sonderbare Dinge*, improbanda verba.

super anima mea] Nos *bei meiner Seel*.

25 *miravi*] cf. Ind. verbor. v. Mirare.

26 *illa civitate*] Colonia.

impressite] sec. hanc coniugationem: Imprimō, impressi, impressitum.

questiones sup. Donat.] Puto h. l. de exemplo sermonem esse quod descripsit

Götze (*Die Denkw. der Bibl. zu Dresden*. I. 1744. 4°. pag. 7.), in cuius præf.

Donati nomen explicatur quasi Donum natis. Inscriptio hæc est: Expositio secundum viam Doctoris sancti perutilis Baccalauriandis, etiam quibuscunque aliis scholaribus Donatum exacte scire volentibus. *In fine*: Expositio octo partium Orationis secundum viam Doctoris sancti, ex variis ipsius et aliorum Doctorum libris per Magistrum Magnum Magdeburgensem [*Hundt*] collecta finit feliciter. Impressum Colonie in Edibus Qventel Anno CCCCLvij. 4°. foll. 33.

27 *regulæ grammaticales*] Cf. Ind. biogr. p. 367 art. Exercitium puerorum.

30 *facere hæreticos*] hæreseos damnare.

31 *stimulant super*] excitant contra, *aufstacheln gegen*.

producunt etc.] instituunt, instruunt, accusant criminis hæreseos.

32 *tot multa benef.*] Wimphel. de integr. c. 3. „ . . . Novi quendam hodie viginti tribus aut quattuor, non dico amplius sacerdotiis dignitatibusque præditum: quid si dicerem ultra? nemo mihi persuadere potest id esse aut fore de mente summi pontificis, ut una sola bestia tantos habeat in una et eadem Germaniæ civitate proventus, quantis interdum duo vel tres itali episcopi admodum contenti forent . . . “. Cf. etiam *Der Curtisan vnnd pfrundenfreßer* s. l. et a. 4°. et *Von dem pfründe marckt der Curtisanen vnd Tempelknechten* 1521. 4°. s. l.

33 *credentiam*] „ . . . (2) Abacus, tabula seu mensa in qua vasa ad convivia repuntur, . . . Italis *credenza*, *credentiaria*, Gallis *credence*, Germanis *Credenz-Tisch* . . . “. Cerimon. Rom. I. sect. 3. Ducange h. v.

34 *flasculis*] „Flasco, flascula, . . . flasculum, *flasche*, *flesche*, *fleß*, *eyn flessen* . . . “. Diefenb. Glossar. h. v.

populis pecheriis] *Trinkbecher*. Ducange: „Pecherium, vas, calix, cyathus, *Becher* . . . Vid. Bicarum et Picarium, *pichier*, *Becher* . . . “. „Baccarium, vas

Pag. 289.

aquarum. Glossar. vet. Cod. reg. 7641. " et „Bacca, baccharium, bacchonica, bacchonicha, bachia, bachoica . . = vas, urceus, *Becher, Becken*. Glossar. Isid. bacca, vas aquarium. Baccale in Ceremoniali Rom. I. sect. 2. . .

35 *putanas*] Hoc uno har. epistolar. l. legitur hoc Italicum nomen, in aliis æqualibus libris frequentissimum. Diez WB. „Putto *it., sp., pg.* puto *bube, fem. it.* putta *mädchen, auch liederliche dirne, . . Eine ableitung ist puttana, altsp.* putana, *metze; die stelle des unvorhandenen fr.* putaine *vertritt* putain *(auch pr. putan, nicht putana), aus dem accus. putam . .*

36 *schubis*] *Schauben.* cf. ad 10⁶.

37 *uxores militum*] *Ritterfrauen, non Edelfrauen, nec Soldatenfrauen.* *canonias*] „Canonica, (1) canonicatus, præbenda canonici . . . (2) collegium canonicorum . . .“ Ducange h. v.

simul et semel] Perissologia, ac si diceremus *auf einmal und zugleich*.

38 *imbursat*] *er säckelt ein, steckt in seine Tasche.* „Imbursare, nummos in bursum sive oculos dimittere. Gall. *embourser* [Ital. *imborsare*] . . .“ Ducange h. v. „Imbursator, *ynseckler*“ Brack Vocab. h. v.

giltas] Haltaus Glossar. „*Gilt, Gild, Gult, Guld*, reditus et præstatio, tam in pecunia quam aliis rebus debita . . . Termini iuristarum metricè expositi: Et pactus fit *pacht*, census *zynß*, redditus *eyn gilt* . . . *Gilt und Geld* sive *Gild und Schuld* interdum contradistincta . . .“ Ducange: „*Gilda*, fraternitas, sodalitium, contubernium, curia, collegium, Germ. *Gilde*, Sax. *Gild* v. *Gildum*, solutio, præstatio, quod qui eiusmodi sodalitia et confraternitates ineunt, pecuniam ad communes usus conferant et solvant . . .“

39 *et potest etc.*] Canonici officio in diversis ecclesiis fungi nequit.

Pag. 290.

1 *inquiruntur*] Deponens pro activo, confunduntur ‘queri’ et ‘inquirere’. Volvinus vult contra istos luxuriosos pluraque beneficia contra ius canonicum captantes clericos talem inquirendi modum exerceri, qualem salse exposuit Crotus in libello de arte et modo inquirendi quoscunque hæreticos (Hutt. Opp. VI. p. 489. sqq.), qualemque contra se adhibitum esse queritur Laurentius Valla in Apologia pro se et contra calumniatores, ad Eugenium III. (ed. Basil. ap. Cratandr. 1518. 4°. pag. A2), ubi de Inquisitorum hæ. prav. virulentia „Satis est“, inquit „quod semel incautum novo scelere circumvenierunt, quod summum in discrimen adduxerunt, populo in me incitato atque armato, quod extrema infamia conspergere conati sunt. In quo persancte eos perque pie fecisse confitear, nisi scelerate, nisi nefarie, nisi impie fecerunt. Nam per immortalem deum, quando unquam fando est cognitum, ut qui iudices fuerunt, iidem accusatores fuerunt; qui accusatores, iidem testes; qui testes, iidem inimici? qui me refellere obiecta volentem vetuerunt, qui orantem vel audire aspernati sunt, qui lamentantem terruerunt: si loqui perseverassem, me non modo, sensisse hæretice, sed esse pertinacem in hæresi continuo se pronunciuros, ac per ipsum populum qui aderat, lapidaturos, quum etiam ius in me inquirendi non haberent. Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem permittit patria? . . .“

3 *in Mentz*] anno 1479. in causa Ioannis de Wesalia. cf. Ind. biogr. p. 500. sq. art. Wesalia. Non adluditur h. l. ad turbam iudiciariam Moguntinam d. 13. Oct. a. 1513. cf. Consp. chronol. ad h. d. p. 127. sq.

8 *inspectum*] *Ansehen, Aussehen*, formam, faciem.

10 *taliter qualiter facit*] venereos ludos exercet.

Pag. 290.

Pag. 289. v. 35 . . . Pag. 291. v. 10.

12 *decretalibus*] De celebratione missarum, impr. c. 5. X. III. 41.*tractatib. theologor.*] de missa celebranda, de ordine missæ, de valore missæ, de sacramento, sacrificio missæ, de eucharistia, et similibus innumeris.18 *tranq. et sil. missa*] *Stille Messe*, in qua precationum carmina s. formulæ tacite, non clara voce recitantur canunturve.20 *supradatis*] *übergebet ihr*, redditis, aliis datis. Profundit barbarismos scriptor.22 *præconisceretur*] i. e. præconisaretur. „Præconare, -ari, -iare, præconizare, *vorsingen*, -sagen, -schreyen, -rufen, loben, prysen, i. e. laudare . . .“ Diefenb. Glossar. h. v.*mortuerunt*] mortui sunt, quasi a mortuo, -ui, -uere, ut morixit, morexit, similesque inepti barbarismi.*purganti igne*] purgatorio.23 *immitteret . . deorsum*] *herabsendete*, iratus nos feriret morbis, pustulis, morbo Gallico.24 *percuteret*] grandinibus immissis frigoribusve perderet, *verhagelte*, *zerschlug*, *durch Hagel und Frost vernichtete*.*plada*] rectius blada. „Bladum, . . pl. blada (omne quod crescit in graminibus, segetes virentes), *kraut*, *korn*, *kern*, *saat*, *saatgrün*, *getreide*, *frucht*, *roßfutter*.“ cf. Diefenb. Glossar. h. v. Diez WB.: „Biado *it.*, *pr. cat.* blat, *altfr.* bled, bleif, *nfr.* blé; *fem. it.* biada, *mail. ven. piem.* biava, *altfr.* blée *getreide*, sowohl der halm wie das korn . . . Die gewöhnliche herleitung ist aus dem ags. blæd *fem.*, *frucht*, *glück*, *seg* . . . Grimm denkt lieber an *kymr.* blawd *mehl*, dem aber, so wie es vorliegt, das roman. wort nicht gemäss ist . . . hier eine noch unversuchte deutung: *Lat.* ablata (*neutr. plur.*) gab mit dem roman. artikel l'abiada, la biada, als *masc.* behandelt il biado: es bedeutet das davon getragene, was auch unser *getreide* aussagt, den ertrag, das geerntete . . . *Mlat.* ablatum, abladus, abladium für messis kommt wirklich vor . . .“27 *Wessalia*] cf. ad proxime sup. v. 3. adnot.33 *ubi dic. mirabilia*] Ubi prima contra Hochstratum sententia lata erat, d. 29. Mart. a. 1514., et ubi Wimphelingus per multos annos contionatoris officio functus erat. cf. Ind. biogr. art. Wimpheling.34 *Colon. copulatistæ*] cf. ad 289²⁰.36 *patiens estis etc.*] Hoc de Ortvinio dictum egregium mendacium est. cf. cum hoc carmine Crappianum p. 250.

Pag. 291. EPISTOLA 65. [3]. BARTHOLOVS KVTZ ORTVINO GRATIANO.

2. 3. *Gratium* [Gratianum, cf. p. 288²⁹] nigromantie suspectum sepius in his epp. legimus. cf. p. 52¹⁴. sqq. 62. 252.5 *Kutz*] Nomen h. l. esse = *Kukuk*, *Gutzgauch*, ut volgo nomina *Barthel* et *Kuckuck* coniunguntur: utrumque nomen ad malum dæmonem significandum usurpatur. Sed possis etiam = *Kauz*, quo ululæ nomine etiam mirum hominem designamus. Vix admittendum videtur *Kutz* pro *Kütz*, i. e. *Kunz*, quod (Conradi sive Canonis) nomen etiam nunc in frequenti usu est.7 *quidam . . infirmus*] Cf. supra ep. I. 41. Vilipatii de Antwerpia.10 *diabol. . . banniare*] *bannen*, invincire. Ducange: „Banniare v. banneiare, in bannum mittere, proscribere“. Usitatus bannire, de quo fusius idem h. v. Eius modi bannitiones in fabulis popularibus passim memorantur. Describit

Pag. 291.

eas Hartleibi buch aller verbotenen kunst a. 1455. ap. Grimm, Mythol. ed. I. p. I.XIV. sic: „In der kunst pyromancia [cf. ad 52¹¹] sind auch gar vil ander ungeläuben, und nemlich ainer der sol des gewiss sein, der ist der allersnödest und bösest, wann so man je vester gelaubt an sölich zaubrei so si iemer ist sünd. das stück gat zu, das die knaben künftige und alle ding süllen sehen in ainem cristallen. das stück treiben die falschen verzweifelten und verzagten cristen, den dan lieber ist des tiüfels gespenst und trugnuss, dan die warheit gottes in maniger hand weis. Ettlich haben gar ain lautern schönen gepulierten cristallen oder parillen; den lassen sie waihen und halten in gar rain und lesen dazu weirrauch, mirren und desgleichen, und wann sie die kunst treiben wöllen, so warten sie uf gar ainen schön tag oder haben ain rain gemach und darin vil geweichter kerzen. Die maister gand den gen bad und nemen dan das rain chind mit in und beclaiden sich dann in raines weiss gewand, und sitzen nider und sprechen in zauber bät, und brennen dann ir zauberopfer und lassen dann den knaben in den stain sehen und raunen im in seine oren verporgen wort die süllen vast hailig sein, warlich die wort sind tewflisch. [darnach list er unerkannte wort, und haisst im das rain kind die wort nachsprechen. was die wort bedeuten, kan noch kain maister ufgelegen, dann das der mensch mit sölichen verporgen Worten sich selb got benimbt und sich dem bösen tewfel gibt. p. LX.] Darnach fragen sie den knaben, ob er icht sech ainen engel? wan der knab spricht ja, so fragen sie in was varb er anhab? spricht der knab 'rott', so sprechen die maister ie, 'der engel ist zornig', vnd bäten aber mer und opfernt dem bösen tewfel aber mer. darinn hat der bös tewfel ain volgefallen. spricht der knab dan 'der engel ist schwarz', so spricht der maister 'der engel ist vast zornig, wir müssen noch mer bätten und mer liecht prennen, damit wir senften den zorn des engels'. und bätten dan mer und opfernt mit ravch machen und andern dingen wan dan den tiüfel bedunkt, das er dienst genüg hab, so lasst er erscheinen den engel in weiss, so ist dan der maister fro, so fragt er dan das chind 'was hat der engel in der hand?' er fragt ihn also lang bis er spricht 'ich sich ain zedel in des engels hand'. so fragt er dan so lang bis er sicht puchstaben. die selben puchstaben sambent dan der maister und macht daruss wort, so lang bis er hat darnach er gefragt hat“.

11 *quod sint spuriū*] cf. p. 283³⁷. Quod de spuriis illegitimisque Kutzius dicit, eis diabolium facilius se committere, eosque litteris invisibilibus scripta legere posse, aliunde non didici, similia vero de eis qui diebus festis nati sunt (Sonntagskindern) volgo narrari notum est.

12 *sicut vos*] cf. p. 281. 25...28. et epist. 62.

16 *Ubi enim etc.*] „Wo der teufel nicht hin will, schickt er ein altes weib hin“. „Was der teufel selber nicht thut, das thut er durch einen verführischen pfaffen“. „Non audet Stygius Pluto tentare quod audet Effrenis monachus plenaque fraudis anus“. (Hoc distichon legitur in libello 'Concordia curatorum etc.' s. l. et a. [1503.] 4°. biii.)

Hoc solum monachus nimirum a dæmone distat,

Quod quidquid vafer hic suggerit, ille facit.

At si iuncta dolis anus adiuvet et colat astu,

Audebunt Erebi depopulare domum.

Pistorii Thes. paroemiar. centur. II. n. xxiv.

20 *quicq. con. etc.*] Was ein münch gedenckt, das darff er thun. Hoc proverbium

Pag. 291.

Pag. 291. v. 11 ... Pag. 293. v. 23.

inscriptionem facit æqualis libelli qui s. l. et a. [1520? 1521?] in 4°. prodit.

cf. Hutt. Opp. I. p. 446. n. ccxvi.

22 *Paul. Langius*] Cf. totam fere epist. 63. [1].23 *scompisat*] cf. ad 241¹⁴.24 *Paulo*] cf. Ind. biogr. art. Langius.33 *sine atramento*] i. e. magico atramento.

Pag. 292.

Prior paginæ pars, quæ nobis vacua relicta esse videtur, punctum nigromanticum continet, quod qui videre potest, facillime quoque interpretari poterit.

3 *Ruprechtsow*] prope Argentoratum.

EPISTOLA 66. [4]. ABRAAM ISAAC ORTVINO.

6 Hic Abraam Isaac, Westfalus (p. 293¹⁰) de stirpe eius Aminadab fuerit qui ipse, Aaronis socer, de tribu Iudæ fuit: Pepericornus fuit de tribu Nephthalim.10 *super vestr. petitionem*] auf *Eure Bitte*, *Euer Gesuch*, petenti tibi.15 *ab origine m. pandam*] Ut chronicorum scriptores facere soliti sunt.17 *passionem*] *Leidwesen*, malum, molestiam.19 *altos .. Algoia*] *die Algäuer Berge und baierischen Alpen*. Hoc in memoriam revocat Lampi iter, p. 208. descriptum.20 *servus corporalis*] *Leibdiener*.*cardinalis*] Raphaelis Riarii puto, de quo vide Ind. biogr. p. 336. art. Campoflor.

Pag. 293.

1 *Kelbertzh. in Vollenberg. d.*] Eius modi nomina ioci causa ficta in quodlibeticis ludis vulgaria sunt.2 *bullam*] breve annulo piscatorio signatum describi videtur.*de omnib. card.*] omnium cardinalium nominibus subscriptam.5 *percutiant m. diaboli ad hoc*] Hodieque vulgaris maledicendi formula: *da schla-gen 1000 Teufel drein!*8 *portare*] *tragen*, *einbringen*, fructum reddere.9 *maneo personaliter*] non habitabo, mansionarius sive residentarius in loco beneficii non ero. cf. p. 289. i. f.10 *ego ... habere*] malim, prætulerim. Modestum hoc cauponantis clericuli desiderium non male malos mores beneficia Romæ captantium sacerdotulorum depingit.13 *sed ... uni*] *aber solches Reservat thäte einem gut*; reservatum beneficium vult noster, i. e. exclusis aliis legitimis collatoribus, a curia Rom. sibi conlatum, ut inde fructus tantum caperet, officio ipso non fungeretur.15 *bella in Italia*] Anno 1516. gesta puto. cf. ad 209².16 *perd. .. totaliter*] Similiter hodieque *ich habe mein bißchen Armut verloren*.17 *pont. in Helpr.*] De multis pontibus eandem fabulam narrari satis notum est. Reginam Golcondæ nemo ignorat.18 *in valle ad Wimp.*] *Wimpfen im Thal*. Celebre monasterium Dominicanorum in proximo oppido olim imperiali, ad sinistram Nieri ripam sito, superiore Wimpina, *Wimpfen am Berge*, fuit. Prior Wimpinensis in capitulo provinciali sedebat in sinistro choro. Echard I. p. ix.19 *Greyferio*] cf. Ind. biogr. p. 383. h. art.20 *sex sociis .. septem ova*] Nota pueris solvenda quæstio arithmetica.22 *Trent uno*] Hodieque et extra Italiam usitatus ludus aleatorius.23 *habere ... inferius*] cf. p. 292²⁰, et 223¹², 297.

Pag. 293.

25 *super scholam*] Nos *neben die Schule, an der Schule vorbei*, scholam neglegentes. *super ... socii*] i. e. maxime dissoluti scholares.

26 *Spiculi*] cf. Ind. biogr. p. 475. h. art.

27 *de modo supponendi ... Alexandri*] In quodlibeto Erphurdii a. 1515. disputato 'de generib. ebriosor.' concl. 2. coroll. 2. (ed. Zarncke p. 143.) ipse bonus Alexander depravatur, ut videatur de modo supponendi docere: ille de genetivo III^a declin. praecepit: *onis* habes ex *o*, sed *inis* do perficit et *go* Femineo genere; *nemo sociatur homoque, Ordo vel margo, cardo cum turbine, virgo, Sic et apollo...* inde quodlibetarius: „Alexander vero, dei patientia rex provinciae Barbarorum, sic dicit in suis constitutionibus 'Est communis homo pariter cum virgine latro'; ubi dicit glosa notabilis [cf. ad 7³⁴]: „Sciendum quod hic author ponit hic unum pulchrum notabile de communitate personarum. Et haec est sententia recte teutonizata: *Latro der pfaffenknecht* cum virgine *mit der köchin* est communis homo *ist ein recht paar zusammen* pariter *an allen orten*, et scilicet intellege implicite 'in stabulo, in cellario, in coquina, in camera', quando scilicet lectum faciunt“.

31 *quia est opus nat.*] Secundum illud, quod de brutis animalibus verum est, naturalia non esse turpia.

32 *nisi propter*] vel solum propter. Cf. ad 20²⁷.

35 *retro scriptus*] a dextera ad sinistram puto, ut Hebraici libri, characteribus necromanticis.

36 *apud vinum*] in taberna vinaria, ut nos *beim Weine*.

37 *fui curtisanus*] cf. p. 292²⁰.

39 *nimis pauper*] cf. ad 40¹⁴.

40 *remotius veniunt*] magis proficiunt, feliciter succedit eis, *sie kommen weiter*.

Pag. 294.

1 *una unica persona*] quilibet, quicumque is est.

4 *cum potestate lardasse*] violenter stuprare.

fugavit] persecutus est fugientem.

6 *'datulo ... ad'*] cf. p. 208³³ *mit dem z... drunter drauf*.

8 *per corpus tuum*] *beileibe!*

9 *dedicatione*] *Kirmes, Geschenk zur Kirchweihe*. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

14 *festum Iovis*] *Iuel-* sive *Iul-fest*, i. e. festum nativitatis domini? ut pro salacis illius monachi *Kirmesstück* confratres eius haberent *ein Christkindchen*, i. e. donum festo nativ. Chr. datum, quod in Germania boreali *Iulklapp* appellatur. 'Iovis' h. l. pro 'dei' positum esse videtur, ut in illo multum decantato Ortvini versu 'flet Iovis alma parens'. cf. ad 59³⁰.

non habeo sibi pro malo] excuso eos, veniam eis dandam esse mihi videtur.

16 *peplum*] *Schleier, Haupttuch*. velum, flammeum, ricam. cf. Diefenb. Glossar. h. v. *πέπλος* sive *πέπλον*, peplus, peplum laxam vestem muliebrem militaremque significare notum est.

una feminalis imago] *ein Weibsbild*. Hoc non omittere debebat Straußius (*Hutten* I. p. 252. not. 2.), ubi nonnullas elegantias sermonis obscuror. viror. adnotavit.

17 *eis tenere*] *ihnen (still-, Stich-) halten*, pati rem veneream.

18 *colligere etc.*] cf. p. 248^{9...11}.

19 *vagamtem hincinde*] Hoc quoque apte convenit ad Glareanum. cf. Ind. biogr. h. art.

22 *veneficaverunt*] cf. ad 216²⁵. lue venerea eas infecerunt.

in necessitate] cupiditate incensus.

23 *purgare renes*] cf. ad 14⁸.

Pag. 294.

Pag. 293. v. 25 ... Pag. 295. v. 22.

25 *sitis ante quod*] cavete vobis, ne, ut iam habetis inquisitorem hæc. prav. in Hochstrati persona, ita insuper vobis præficiatur

inquisitor. luxuriæ salacitatis] luxuriæ peccatum inter mortalia est (cf. ad 26¹⁵); pro 'peccati luxuriæ' dicit 'luxuriæ salacitatis' ut adsonet ad 'hæreticæ pravitatis'.

29 *bene transiret hinc*] sine offensione esset.

30 *faciatis melius ad hoc*] *thut Euer bestes dazu*, fac ne damnum nobis inde emergat.

traxi bin ich gezogen, me contuli.

32 *refectorio Capitoli*] cenaculo, ubi reficiuntur famelici curiales: nam noster est 'servus corporalis unius cardinalis' p. 292²⁰.

EPISTOLA 67. [5]. NOLLERIUS STECH ORTVINO.

34 Nollerius fortasse = Nolarius, a nola, i. e. tintinnabulo, quod, ut Hugutio et Ioa. de Ianua habent, „dicitur a Nola civitate Campaniæ, quia ibi primum inventum et factum fuit tale instrumentum, et ampliato nomine invenitur 'nola' pro qualibet parva campana vel pro campanella refectorii“. Sed potuit etiam 'Nollerius' ex 'Arnoldus' fieri: in album acad. Viteb. (Förstem. p. 37.) a. 1511. inscriptus est „Arnoldus Steych de Soltwedel“. Quid si pueriliter nugantes ipsum nomen Salzwedel (sal et flabra) Calabriam (pro 'Salabram') vertissent? Unde loci hæc ep. scripta fingatur, non definierim.

36 *orationes opto*] Similiter salutantes audi: *gehorsamer Diener, wünsch ich*. Nec minus elegans est 'excellencia theologialis'.

37 *quasi peregrinus*] Non promissi voti solvendi causa peregrinationem Sinaiticam suscepit.

Pag. 295.

1 *quando*] ex quo, postquam.

5 *non sic etc.*] Psalm. I. 4.

7 *Hochstrat cons. etc.*] Referre videtur hæc ep. ad ætatem anni 1516. cf. Consp. chronol.

10 *monasteria ... pecun.*] Ut postulaverat etiam Cornelius Storati. p. 194.

11 *ut iudicant*] Ut cum indicativo, non insolitum obscuris.

12 *abbreviant*] *kürzen, verkürzen, verkleinern die Rationen*, minorem mensuram tribuunt.

13 *Salom. ... primo Prov. xii.*] Immo Ecclesiastici xl. 20. „Vinum et musica lætificant cor, et super utraque dilectio sapientiæ“.

15 *ululando*] cf. ad 259³⁵.

hoc ... charum] Rarum et carum in omnibus linguis, etiam ubi nomina parem exitum non habent, propter rem ipsam sibi respondent. Similiter Cic. de amic. 21, 79. 'omnia præclara rara'. Nollerius de tribus cor lætificantibus rebus primum dicit *vinum* sibi abbreviari, tum *musicam* se semper exercere, ideoque parvi æstimandam esse, *mulieres* denique omnino sibi denegari.

16 *est ... loquendum*] non sine ægritudine loqui possum.

20 *Si medium etc.*] Utinam dimidia pars iucunditatum vitæ, quibus aliorum ordinum sodales gaudent, ut confratres nostri Sanctispirituales, nobis quoque concederetur!

22 *professionati*] professionare s. ... ari *Profeß thun*, professionem monasticam facere. In vocabulariis non est.

quid sit pro ordine] puto, quid conveniat ordini, quam bene habeant hi religiosi.

Pag. 295.

- 23 *duplices ... cruces*] immo duplicem albam linteam crucem, huius fere formæ *non s. alte rasi*] sed solum in vertice parvam tonsuram habent, non ut solummodo tenuis capillorum corona supersit.
- 25 *supergressionem*] *Uebertretung, Verstoß gegen die Ordensregel.* Neque hoc nomen in vocabulariis legitur.
- 26 *claudic. Ioann. etc.*] Similia narrare Boccacium et multos facetiarum scriptores notum est.
- 31 *propriam ... stufia*] concubinam in suo conclavi.
- disponit sibi un. virum*] comparat ei maritum, conducit aliquem, qui eam in matrimonio ducat.
- 35 *in multis hom. occulte crescit*] Secundum illud 'Crescite et multiplicamini'.
- 36 *Quandocunq. etc.*] cf. ad 238²⁷. „So der abt die würfel legt, spielen die münche“. Geiler und Luther. — „Und wenn der abt die würfel leydt, So sint die münch züm spiel bereit“. Brant Narrensch. c. 49. v. 9. 10.
- 38 *miserabilem*] i. e. flagitiosam, impiam, pravis cupiditatibus deditam.

Pag. 296.

- 1 *sequere*] active, ut p. 298³³ loquere, p. 290²² mortuerunt, passim 'furare', 'lucrere' et similia menda consulto commissa.
- 2 *tract. de suppos.*] Fortasse hæc obscenitates ex Marsilii quæstionibus super libris Aristotelis de generatione explicandæ sunt. Manifeste luditur ambiguo sensu nominis suppositio, quæ logicam notionem (cf. ad 285²³), sed et impudicam rem significat. cf. Ind. verb. p. 270. v. supponere.
- 3 *Marsilium*] ab Inghen, primus Heidelbergensis universitatis rector a. 1386. Cf. Ind. biogr. p. 412. art. Marsilius.
- 5 *abinde lucrare*] *abgewinnen*, vincere, *den Prozess gegen R. gewinnen*, optinere ut R. condemnetur.
- 8 *expurgare vetus ferm.*] I. Cor. v. 7. „Expurgate vetus fermentum ..“.
- 10 *erit .. acquirere*] acquirere, habebit infaustum nobis exitum.
- 11 *causa Bern.*] cf. Ind. biogr. art. Bernense scelus.
- satis intellexistis me*] Ipse scis fraudibus dolisque etiam contra R. pugnari.
- 12 *Amphoraticius*] cf. Ind. biogr. p. 300. h. art.
- 16 *sententiam Pilati*] cf. Matth. xxvii. 24. Marc. xv. 15. Luc. xxiii. 24. Ioann. xix. 16. *traxit .. extra*] extraxit, deprompsit, protulit e—.
- 17 *in medio in d. partes*] *in der Mitte entzwei.*
- sceptrum*] iudicis. cf. Baruc. vi. 13.
- miserabilit. ad vidend.*] *jämmerlich anzusehen*, miserandum adspectu.
- 18 *Petrus*] Matth. xxvi. 75. Luc. xxii. 62.
- 19 *mag. nostro*] Hochstrato, qui non longe post sententiam Romanam d. 2. Iul. a. 1516. latam tanquam lupus hians Romam reliquit. cf. ad 75²¹. Non sine periculo Coloniam reversum esse Hochstratum Pirckheimerus Hutteno d. 26. Iun. a. 1517. rettulit: „Hogostratus enim quibusdam aliis cum sero applicuisset, summo abiit mane, a quodam ut insidias caveret præmonitus: verum ne sic quidem Reuchlinistarum evasisset manus, nisi Marchionis salvo conductu a persequentibus tutus fuisset. sed deus ... sibi vindictam reservavit, quam suo tempore gravius fulminaret“. Hutt. Opp. I. p. 136. sq.

EPISTOLA 68. [6]. IOHANNES TEXTORIS SCHWINKONCIO.

- 22 *Textoris*] Iohannes Mörnach Alsatus? cf. Ind. biogr. p. 483. art. Textoris. Hæc epistola magnam cum Schwinfordiensi 63. [1]. similitudinem habet.

Pag. 296.

Pag. 295. v. 23 ... Pag. 297. v. 10.

23 *Schwinkoncio*] Erfordianum anno 1494. per magistrum Ioh. Schram ex Dachaw recitatum '*Monopolium der Schweinezunft*' (*Zarnck*. p. 107.): „Dicitur et secta nostra 'rariorum'. Non enim uno dumtaxat contentus est gubernator noster regis imperio, sed et omnia, quæ in probleumate commemoravimus, regna circuit et plura alia. Est enim gubernator natione Bavarus, nomine *Swynkuncius*, in Thuringia hospitatus, quod pro vero significato valet i. baptizatus; solent enim in Thuringia porci nominari *Kunzichen*, *kunzichen*, quod diminutivum est a *Kuncius*, et derivatum a *swyn* et *kuncius*. Qui *Swynkuncius* cum totum mundum perambulasset, ut est mens firma *Arestotilis* in de iuventute et senectute libro 30: „Circuit et totum fricat *Swynkuncius* orbem, Qualis sit vicii regio quæque docet“; *Sweviam* i. *Swynviam* petere statuit, quod nomen *Swynvia*, a *swynfueß* ortum habens, facit, ut ipsis quatuor pedes porci attribuiam“.

29 *Steph. Fliscum*] *Soncinensem* grammaticum sæc. 15. medii. cf. *Ind. biogr.* p. 370. art. *Fliscus*.

Græcistam] *Everardi Bethuniensis* a. 1124. conditum. cf. *ibid.* p. 360. art. *Eberhardus Bethuniensis*.

30 *Synthis*] *Iohannem Sinthen*, *Erasmi præceptorem Daventriensem*. cf. *ibid.* p. 472. art. *Sinthen*.

Facetum] *Reineri Alemanni*, † a. 1230. cf. *ibid.* p. 368. art. *Facetus*.

Floretum] cf. *ibid.* p. 372. h. art.

32 *Florista*] diversus a *Ludolfo de Luco*, qui *Flores grammaticæ* a. 1317. scripsisse videtur. cf. *ibid.* p. 371. art. *Florista*.

et plura alia] cf. p. 3^s.

33 pro tanto quod non] tantum, ne.

34 possum ... *Erasmio*] ut *medicinæ quasi doctor Antonius N.* supra ep. I. 42. [1].

Pag. 297.

1 *speculum Reuchlin*] cf. *Ind. serr.* n. viii.

Gabalum] cf. 298¹⁰. De arte cabalistica libri tres, *Leoni PP. X.* dicati, primum m. Mart. a. 1517. editi. Cf. *Ind. serr.* p. 95. n. xxiii.

3 dicit quod sunt etc.] Similia quidem, sed urbanioribus verbis, etiam *Erasmus* dixit, præcipue in *Moria*. cf. p. 75¹⁴.

7 fecit mult. libros] quorum nullum *Textoris* legisse fingitur, nam fere omnia falsa de iis profert.

Navem stult.] *Branti Erasmo* adscribit *Textoris*, cum *Moria* eandem confundens.

8 *comm. sup. Hieronim.*] cf. ad 265¹⁸. et seq. v. 15.

10 volumus ... *Reuchlin*] cf. p. 75^{15...17}.

centum ... acc.] plurimum gratia valeret apud, *wär' er auch hundertmal in Gnaden beim P.* etc. Ipse *Erasmus* hac gratia gloriari amabat: ita e. gr. iam exeunte a. 1514. ad *Ammonium* scripsit: „Vin' videre? Ubi *Bruxellam* reversus cancellarium *Mæcenatem* meum salutassem, ille ad consiliarios adstantes versus 'Iste' inquit 'nondum novit quantus sit. Rursum ad me 'Princeps' inquit 'conatur te episcopum facere, et iam contulerat episcopem haud aspernandam, ea est in *Sicilia*; verum post cognitum est illa e reservatarum, ut vocant, catalogo non esse: proinde scripsit pro te summo pontifici, ut patiatu te potiri'. His auditis non potui tenere risum; et tamen placet animus principis erga me ...". (*Erasmi Epp.* 1706. fol. n. clx.) Et suum *N. T. Erasmus* dedicavisse *Leoni PP. X.* et ab hoc benignissime acceptum esse, satis notum est.

Pag. 297.

- 12 *suppressimus*] Verum esset 'combussimus'. Dolendum est Textorem non vidisse Indicem libror. prohibitor. a Paulo PP. IV., Erasmi quondam fautore, a. 1557. et 1559. emisso, in quo „in universum prohibetur ... Des. Erasmus Roterdamus, cum universis commentariis, annotationibus, scholiis, dialogis, epistolis, censuris, versionibus, libris et scriptis suis, etiamsi nihil penitus contra religionem et de religione contineant“. Et Bullingerus refert: „Exurit Romæ Paulus IV. et quidem Erasmi Rot. omnes. Nunc et Cyprianus, Hieronymus, Augustinus comburuntur, eo quod scholiis Erasmi sunt (ut os fœculentum ait) coinquinati“. cf. (Heß) Erasmi v. Rot. Zür. 1790. 8°. I. p. 248. sq.
- 13 *postdicere*] *nachsagen*, referre, aliis intimare.
- 15 *Cantabria*] Vult Cantuaria sive Cantabrigia. Ipse Erasmus d. 16. Mai. a. 1517. ad Ioa. Botzemum scripsit „in hoc odiosissimo rerum tumultu, quem præter Dominicanos ac theologos excitat Eduardus Leus, quo uno nihil unquam adhuc terra produxit nec arrogantius, nec virulentius, nec stultius...“. Cf. Hutteni ad Leum epist. in Hutt. Opp. I. n. CLXVI. p. 346. sqq.
- commentum super Hieron.*] Non argumenta et scholia quæ singulis Hieronymianorum librorum partibus adiecit Erasmus, sed huius annotationes in N. T. carpsit Leus.
- 19 *iacet anguis in herba*] Vergil. ecl. III. 93. „latet a. i. h.“ In Alexandro hoc proverbium non invenio.
- 21 *dicit etc.*] Nolo tempore meo et lectorum patientia abuti singula quæ h. l. Erasmo exprobrantur percensendo. Commisit crimina hic enumerata tum in dedicatoria epistola et vita Hieronymi operibus præmissa, tum in scholiis adiectis.
- 26 *scripserunt in un. vol.*] quod an editum non sit nescio. Ex invectivorum contra Erasmus scriptorum libellorum haud parvo numero an aliquis huc pertineat, nunc non inquiri.
- 27 *fecerunt .. Maguntia*] cf. ad 290².
- 29 *expectare usq. post mortem*] ut in causa fidei sibi metuit Reuchlinus, et ut contra Erasmus re vera prospere successit magistris nostris, et 'est iam practica apud eos'.
31. sqq. *fratres minores etc.*] Hæ novitates aperte initia earum renovationum continent, quas exposuit A. Jung *Gesch. der Reform. der Kirche in Straßb.* 1830. I. p. 262. sqq., unde hæc excerptimus: „In dem Barfüßer Kloster in Straßburg ... hatte schon Murner als Guardian mehr Schulden hinterlassen als Einkünfte; noch toller trieb es der Provincial des Ordens Dr. Geo. Hofmann. Dazu kamen die Streitigkeiten unter den Mönchen selbst und ihre Uneinigkeit mit ihren Vorstehern. Diese brachten die Angelegenheiten endlich auch vor die weltliche Obrigkeit ... 1523 erschienen 2 Mönche im Namen der ganzen Klostersgemeinde vor dem Rath und übergaben eine Bittschrift etc. — den 12. März (1524.) überreichte auch Th. Murner mit 3 anderen Konventualen eine Bittschrift .. „sie haben ihrer Kutten halb seit einiger Zeit vielfache Schmach erlitten, und wünschten, da sie nicht durch ihre Ordensregel zu dieser Kleidung verpflichtet seien, dieselbe .. abzulegen, damit sie deswegen nicht .. belangt werden könnten ... der größte Theil ihrer Einkünfte sei in Abgang gerathen ... dagegen liege der Provincial, dessen Buhschaften in dem weiblichen Clarakloster des Ordens allgemein bekannt wären, das ganze Jahr in ihrem Kloster .. seit 14 Jahren. (Folgt Darstellung des verschwenderischen üppigen ungeistlichen Lebens desselben.) — Der Rath griff hierauf auch thätig

ein: in den 3 Klöstern wurde inventirt, weil die Mönche wie die Nonnen ihre Kleidung abgelegt und factisch den Konvent aufgelöst hatten. In dem weiblichen Kloster S. Clara auf dem Wörth verriethen die Nonnen insgeheim, daß man ihnen von Rom aus 300 Gulden gefordert habe, für die Dispens weltliche Kleider zu tragen und die Predigten in andern Kirchen besuchen zu dürfen. Des Raths Gesandten rechtfertigten diese Schritte bei dem Legaten [Campeggio] zu Nürnberg [1524.] mit der offenen Erklärung, 'es sei ein verlumptes Wesen in dem Frauenkloster; die Mönche liefen ungehindert darin aus und ein. Darum habe man die Nonnen pensionirt'. Selbst der Provincial Georg Hofmann wurde Bürger . . .".

39 habuit 22 beneficia p.] Cf. ad 289³².

- 2 unus supercurrit] In addendis vol. VI. (p. 536.) adnotavi pro 'unus' legendum esse 'lepus': putavi 'supercurrere' significare 'fugientem capere', ut sit *bis der Hase den Hund einholt*. Sed nunc interpreter 'cursu superare'; *überläuft, im Laufen überthut*; ut retinendum sit 'unus', quasi diceretur *bis einer einen Hund überläuft, im Laufen überthut, bis der Jäger vor dem Hund herjagt*. Neutrum dictum alibi me legere memini, similia vero in usu sunt, e. gr. *der Hase beißt den Hund, die Maus hat die Katze gefressen; daß dich der Has' beiß'*; *das Karnickel hat angefangen; der Schulmeister kriegt Schläge*.

EPISTOLA 69. [7]. MARCOLPHVS SCVLTI IOANNI BIMPERLENBVM PVN.

- 4 Sculteti] Ioannes Scultetus ex Prussia a. 1487. et Iodocus Brechtel de Rohrbach [prope Heidelbergam] a. 1489. et 1508. Heidelbergæ rectores fuerunt. Schwab Syllab. rector. Hdlbg. p. 76. sq. 85. Sed neutri horum magnificorum mihi ceterum incognitorum virorum hanc epistolam adscripserim, cum praesertim Sculteti nomen, ut hodie *Schulz, Schultze*, pervulgatum sit. Neque Schletstadii scriptae epistolae auctorem fingi dicemus doctorem Marcum Sculteti von Glogaw, qui inter collegiatos in dem furstenn Collegio Lipsiensi residentiam neglegentes (ad a. 1472?) memoratur in archio a Zarnekio edito in *Abhh. der sächs. Gesellsch. der Wissensch. Leipz.* 1857. p. 704. cf. ibid. p. 764. n. 30. ac multo minus de aliis Schultetis Lipsiensibus rectoribus ibid. p. 584. n. 30. et p. 586. n. 61. memoratis cogitandum esse videtur.

- 5 Bimperlenbumpun] Ad campanæ sonum fictum nomen.

- 10 Gabellistica vel Gabala] cf. ad 297¹.

est in gratia papae] cf. Ind. chronol. d. 4. Sept. a. 1516. Mart. et Sept. a. 1517.

- 11 quid est Gabala] Reuchlinus artem cabalisticam symbolicam philosophiam esse definit (de arte cab. 1530. fol. p. II^a). „Est enim Cabala divinae revelationis ad salutiferam Dei et formarum separatarum contemplationem tradita symbolica receptio, quam qui caelesti sortiuntur adflatu, recto nomine Cabalici dicuntur, eorum vero discipulos cognomento Cabalæos appellabimus, et qui alioquin eos imitari conantur, Cabalistæ nominandi sunt“ (ibid. p. VIII^a). Et p. LVII^a: „.. animadvertimus Pythagoræ philosophiam fere omnem esse a Cabalæis ortam, qui pari modo symbolicum tradendi morem ad Græcos transtulit.“ Raym. Lullus ap. Prantl *Gesch. der Logik* III. p. 155.: „dicitur hæc doctrina Kabbala, quod idem est secundum Hebræos ut receptio veritatis cuius libet rei divinitus revelatae animæ rationali . . . Kabbala nihil aliud est arabice importans latine præter 'abundans sapientia'.“

Catholicon] Io. de lanua. cf. Ind. biogr. p. 399. h. art.

Pag. 298.

12 *Gemma gemmar.*] cf. ibid. p. 378. h. art.*Briton*] Vocabulariorum compiler sœc. XIII. cf. ibid. p. 318. art. Brito.

14 *fecerunt etc.*] Miseri contra cabalisticos Hochstratici libri annis demum 1518. et sq. prodierunt. cf. Ind. serr. n. XXIX. XXXIII. XXXV. Huc vero pertinet quod Thomas Morus Erasmo d. 31. Oct. a. 1516. scripsit (Erasmi epp. L. B. 1706. fol. col. 1574. sq.): „... Sed alii sunt, Erasme charissime, qui coniurarunt apud nos haud simili animo tua scripta perlegere, quorum tam horrendum consilium me sollicitat. Itaque ne properes edere ... uti minimum usquam locum relinquo calumniæ, quippe cuius occasiones omnes acutissimi quidam viri decreverunt et pervestigare diligenter et libenter avideque arripere. ‘Qui sunt’ inquis ‘hi?’ Nominare profecto vereor, ne tibi concedat animus terrore tam potentium hostium. Sed dicam tamen, quo fias videlicet cautior: summus ille quem nosti theologus Franciscanus, cuius tu honorificam fecisti mentionem in editione Hieronymi, inita coniuratione cum lectissimis viris eiusdem ordinis et farinae constituit contra tua (si qua invenire possit) errata scribere. Atque id quo possit facilius fieri atque efficacius, coniuraverunt partitis inter se tuis operibus, cum singula perlegerint curiose, nihil inde prorsus intelligere. En vides quantum discriminis impendit tibi. Contra curandum est pro magnitudine periculi tuas ut compares copias. Profecto, Erasme, in nocturno quodam senatu sic statuerant bene madidi. Verum postridie, ut audio, ubi villum edormierant, obliti puto propositi sui oblitteratoque decreto, quippe quod vino inscripserant, destiterunt cœpto, atque a legendo ad mendicandum rursus rettulerunt, quam rem ipso usu longe sibi comprobassent utilius.“ Epistolæ O. V. et q. s. in Hutt. Opp. I. p. 128, 28. sqq.

17 *quod ... pec.*] ut nihil pecuniæ mihi supersit, totum sacculum plane evacuaverim.18 *posuit*] proposuit, affirmavit.*doctor. s. et modernos*] Thomam Aquinatem et Thomistas.20 *generare et facere*] *zeugen und machen, schaffen*. Scilicet dei filius ante sæcula fuit, mundum creavit, fecit deus.21 *sophismata*] Nomen aut indeclinabile aut femininum visum est Sculteto.22 *quod non intelligunt*] cf. p. 75¹⁷.23 *omnibus mag. n. est rabi*] cf. ad 4¹⁴. sq.24 *dicta Pith.*] Totus fere liber II. de arte cab. tractat. de Pythagora, qui Reuchlino quoque fuit Cabalista; Pythagoræorum et Cabalistarum similem esse doctrinam exponit. cf. ad sup. v. 11. adnot. Quæ feruntur Pythagoræ Samii superstites libelli, aurea carmina, sphaera et tabula, epistola, Pythagoræ, quem scripta nulla reliquisse veteres passim monuerunt, non esse, hodie vix opus est monere.25 *fuit nigromantic.*] ‘Pythagoricam necromantiam’ iam Augustinus memorat ap. Gratianum can. 16. Ca. XXVI. qu. 7.*nigromantia*] cf. ad 52¹⁴.26 *patet ... asini*] Ut alia nonnulla in his epistolis, ita quoque delusorius hic canones legesve allegandi modus Quodlibeta imitatur. Gratiani locum de necromanticis vide supra ad 52¹⁴.27 *doctor s. et Arest. in nono Ph.*] Scilicet et s. Thomæ et Aristotelis scripta huc omnino non pertinent; huius Physicorum sunt tantum octo libri.28 *in hoc libro etc.*] In Reuchlini de arte cab. libris, præcipue tertio ‘multum hebræum’, sed non ‘multum græcum’ est.

29 *non curant*] cf. ad 204⁴.

30 *disposuerunt I. Pfefferk.*] cf. ad 212⁵.

31 *ebrius*] Frigidus lusus pro 'ebreus', Hebræus.

latet] i. e. lateat, inmixtum sit. *Gift unter Honig mischen.* Cf. Wander Sprichw. Lex. I. col. 1688. n. 9. 22. *Die Biene saugt den Honig aus der Blume, das Gift läßt sie darin.*

32 *in nund. Francf.*] ubi Speculum oculare et Pepericorniana primum emissa sunt.

33 *loquere*] cf. ad 296¹.

34 *missus etc.*] Ortvinus prædicatores pro exploratore ita usos esse, alibi me legere non memini.

37 *doctor Iesus*] Ioannes Burkart, de quo quæ in sqq. narrantur, omnia fere singula vera esse Ind. biogr. p. 400. sq. art. 'Iesus, doctor' docet.

2 *carministæ*] Carminista = poeta, carminum compositor, versifex, in Vocabull. non legitur. Sed 'carminisator' = *zouberer*, carminisare = *zoubern* habet Vocab. inc. theut. ante latin.

mittunt cadere] cf. p. 76⁷.

4 *venirent ex gratia*] Significantius hoc quam 'ne indignationem . . . moverent': prædicatorum potentia principum auctoritati similis est.

6 *detractor . . . profugus*] Singula probantur cit. art. Iesus.

cinædus] Scortatorem fuisse Burcartum vel ex eo quod triticum furtivum per meretriculam suam divendidit (cf. art. Iesus, Dr.), satis probatur, sed eundem muliebria quoque passum esse confirmari videtur eo quod in Murnaro Leviathan (cf. Hutt. Opp. II. p. 98. n. cclxxiii.) p. Bii Murnerus Weddello exprobrat: „utinam meliores tantummodo epulas sectaveris, et non etiam fabas et holuscula, cœnas Diogenicas, modo domi non conviveris cum uxore Burcardo“.

10 *cuius . . . sacerdos*] Seduxisse quandam abbatissam Burcardum præter hunc v. testimonium nullum habeo.

11 *omnia etc.*] cf. p. 291, 16...18.

13 *non facit hoc aliud . . . quia*] hæc una causa est . . . quod —, nihil aliud in causa est, quam mala eorum consuetudo —.

Alexander] de declinatione pronominum, ubi quæ relativa, quæ demonstrativa sint, de 'ille' unice et relativum et demonstrativum esse hoc versu docet: Ille refert monstrat: non facit hoc aliud.

EPISTOLA 70. [8]. MAGISTER MALEOLVS IN PARADISO ORTVINO.

17 Hanc epistolam 'a quodam additam' primum detegisse monachis scribit Erasmus, ut viderent epistolas O. V. non in Reuchlini contumeliam et monachorum favorem serio proditas esse. Lege lepidam Erasmi ad Martinum Lipsium d. 5. Sept. a. 1528. datam epistolam, quam exhibuimus Hutt. Opp. II. n. cccclxxxvii. p. 441. sq.

18 *Maleolus in paradiso*] Felix Hemmerlin sive Hæmmerlein, Turicensis, natus a. 1389., mortuus post a. 1456. cf. Ind. biogr. p. 409. sq. art. Malleolus. — De falsa huius epistolæ inscriptione, quam recentiores editiones inde ab a. 1599. habent, in adnotatione infra textum posita dictum est.

20 *peregrinos*] i. e. ἀλλογλώσσους, *fremdsprachige*, quos non intellegit.

23 *unquam . . . nunquam*] *jemals in meinem Leben niemals*, ut hodieque *in meinem ganzen Leben nicht irgend einmal, niemals nicht*.

26 *bicipites asini*] Puto esse *doppelte Eselsköpfe* (ut Ballio ap. Plant. Pseud. v. 135.

Pag. 299.

dicit „neque homines magis asinos umquam vidi“.), non *Esel mit Doppelköpfen*, de quibus ‘unquam in vita mea nunquam’ me legere memini. Sed fortasse hoc elogio scriptor utitur, quia monachus et caput et caputium habet.

27 *natürlich narren*] ‘Zehn Phantasten geben erst einen Narren’. Pistorii Thesaur. parœmiar. Aug. Vind. 1724. 8°. centur. VII. n. LXXIX. p. 675. sq. Cf. Olear. de fide concubinar. ed. Zarnek. pag. 99.: „Septima . . doctrina: *Trenn dem pffaffen syn futer vß dem rock, es sy beltz oder arleß, vnd mach dir ein vnderrock daruß; vß synem kappenzipfel mach ein brust, vnd überred den tollern fantasten, er hab in vff der kirchwyhen vergessen* . .“.

29 *incidit* . . . *miratio*] *kommt mir eine absonderliche Verwunderung ein*, maxime mirari subit.

32 *Iudas* . . . *scalpsit*] Vix contumeliosius impuriusque Iudæus designari potest. *patrem* . . . *proles*] Hoc non eo sensu dictum est, quem Icti volunt, sed vulgari,

Wie der Vater, so der Sohn; Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm, et q. s. s.

34 *schlim schlem*] cf. ad 190³.

Pag. 300.

1 *quamquam quoniamq.*] p. 15²⁴. ‘quoniam quoniamquidem’.

2 *sing.* . . *scribo*] *schreib* ich an *Euch insonders zu eigenen Händen*, i. e. epistolæ inscribo ‘ad m. pr.’, ne alius aperiat, ut hodieque *zu eigenen Händen adressieren*. Ridiculum est quod sequitur ‘possitis etiam aliis dicere’.

4 *Psalm.*] l. 1.

5 *quid retro vos est*] i. e. quales [quam mali] sitis, *was an Euch ist, was hinter Euch steckt*.

scrupulatio] scrupulus, dubitatio, metus, *Bedenken, Besorgniss*.

6 *quod i. furavit* . . . *de epistola*] ne typographus (sive potius operæ) interverterit exemplum epistolæ. Furare cf. Ind. verbor. h. v. et ad 296¹.

7 *iuvat vobis*] adiuvet te, ut hodie sæpius *dann sei dir Gott gnädig*.

10 *iterum ero invenire*] *werde ich wiederfinden*, reperiam.

14 *Claudic. Lips.*] Polich. de Mellerstadt apud Wittenbergenses Vulcani sive Claudii Lipsii nomen habebat. cf. Ind. biogr. p. 408. Lipsius claud. Quisnam hic Heidelbergensis claudicans Lipsius fuerit, nondum exploratum habeo.

qui . . . *currere*] Spureius quam clarius est hoc *der einen sich mit der Nas in den A. . . laufen läßt*. Puto velle ‘qui fallere scit captiosos innocentium viro- rum vexatores’.

16 *disponere un. brill.*] comparare perspicillum, quale naso prædicatorii ordinis inposuit Speculum oculare. cf. Ind. scr. p. 76. n. VIII.

ipsi dicunt] *man sagt, sie sagen*, fertur, dicitur.

gratis acc. uni] commodò eum dare, i. e. nec sentientibus eum inponere brillum, scilicet ut suas ipsi nequitiæ stupiditatesque cognoscere discant.

17 *Berne*] Revera hoc opus non magis ‘est impressum Bernæ’ quam ‘Romæ stampato’ (cf. Ind. edd. n. 5.), sed subscriptio posita est, ut denique Bernense scelus commemoraretur, ubi quattuor lucernæ prædicatorii ordinis e rogo totam Helvetiam inluserunt a. 1509., post quod tempus edito Speculo oculari Hochstratus contra Capnionem in scenam prodiit. cf. Consp. chronol. ad a. 1511. — Recentior, a. 1556. primum adposita subscriptio volumen alterum Romæ impressum et ab ipso papa in Vaticano palatio, cuius ala adhuc nomen *Belvedere* gerit, confirmato privilegio munitum esse mentitur, ut voluminis primi tria priora exempla sese Veneta mentita fuerant. cf. ad 61²⁶.